МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції

6 листопада 2026 року

Львів

УДК 343/344.03-048.66"364"(06)(082)
Т 11

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 28 жовтня 2026 року № 4)

Упорядник
***М. Б. Шевців*,**
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Т 11 **Теорія** та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (6 листопада 2026 року) / упор. М. Б. Шевців. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2026. 492 с.

У збірнику вміщено тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія та практика протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану», яка відбулася 6 листопада 2026 року у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.

The collection includes abstracts of the reports from participants at the International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Combating Crime in the Context of the Legal Regime of Martial Law», hosted on November 6, 2026 at Lviv State University of Internal Affairs.

Published in the author's edition. Responsibility for the accuracy of facts, statistical data, and the accuracy of the material presented lies with the authors.

УДК 343/344.03-048.66"364"(06)(082)

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2026

ЗМІСТ

Швець Д. В.
ВСТУПНЕ СЛОВО 15

Абакіна-Пілявська Л. М.
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВЛАСНОСТІ 16

Акімов М. О.
НЕ БУЛО Б ЩАСТЯ, ТА НЕЩАСТЯ ДОПОМОГЛО
(НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 15376 ВІД 03 ЛИПНЯ 2026 РОКУ) 18

Артюшенко Я. Ю.
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ ВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 20

Афтанасів В. М., Дільна З. Ф.
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО
ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЩОДО РЕПАТРІЙОВАНИХ ТІЛ ЗАГИБЛИХ 22

Афтанасів В. М., Максимович Р. Л.
ЛЕГАЛІЗАЦІЯ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ
З ПРОТИДІЇ ФУНКЦІОНУВАННЮ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ 25

Барабаш А. А.
ПОВТОРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ У АПЕЛЯЦІЙНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПІДСТАВИ ТА МЕЖІ 28

Басалик С. А.
ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ «4Р» 31

Батюк О. В.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ,
ВРАХОВУЮЧИ МЕТОДИКУ SAT 33

Батюк О. О., Піх Ю. Т.
НЕЗАКОННИЙ ОБІГ БОЄПРИПАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ 35

Бачара М. Я., Бутинська Р. Я.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 37

Бесага І. В.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ХАРАКТЕР АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ 39

Білека А. А.
ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ СИЛ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ІЗ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 41

Білінський М-А. П.
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБІВ ДРУКУ ПІДРОБЛЕНИХ
ПЛАСТИКОВИХ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 44

Білоконь Н. В., Стороженко А. В.
МІЖНАРОДНЕ ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ 46

Болвінов С. П.
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ДАНИМИ
(НА ПРИКЛАДІ СИСТЕМИ SORC) ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 48

Борисов В. І.
СУПЕРЕЧНОСТІ У ТЛУМАЧЕННІ ПЕРЕХОДУ НА БІК ВОРОГА
ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 111 КК УКРАЇНИ «ДЕРЖАВНА ЗРАДА»: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ 50

Борисов Н. М., Полуніна Л. В.
ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ 52

Бугайко Ю. О., Абламська В. В.
ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО)
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ IN ABSENTIA 55

Вайда Т. С.
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ
МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ ВОЛІ ТА ПСИХІКИ ПОТЕРПІЛОЇ ЛЮДИНИ
ЗА ДЕСТРУКТИВНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБУ МІСТИЧНИХ ПРАКТИК (ВОРОЖІННЯ) 59

Вербицький П. С.
ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ 64

Вінцук В. В., Олійник Д. П.
ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 67

Власенко Д. Ю., Ясиновський П. В.
ДЕСТРУКТИВНИЙ ВПЛИВ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ
ПРО ЗЛОЧИН НА ПРОТИДІЮ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 70

Вуйма А. Г.
ЗБИРАННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ КРАЇНИ-АГРЕСОРА
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА 73

Габрелян А. Ю.
ПРОТИДІЯ СУТЕНЕРСТВУ ТА ВТЯГНЕННЮ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ 75

Галич А. В.
ПРАВОВА ПРИРОДА ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ 77

Гірак А. А., Поляк С. П.
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ ШАХРАЙСЬКИМ КОЛ-ЦЕНТРАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ 79

Гладкий В. Ю., Баб'як А. В.
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО
У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. БАЛАНС ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ
ТА ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ У СФЕРІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 81

Глушко Х. Р.
ВИБУХОТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 83

Глушкова Д. В.
БЕЗПЕКА КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ ЯК НОВИЙ ВИМІР МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ 85

Годулян І. О., Кривда Л. Р.
ГАБІТОСКОПІЯ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЛЮДИНИ ЗА ОЗНАКАМИ ЗОВНІШНОСТІ 88

Гонта С. Ю., Краснощок А. В.
ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ
МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 90

Гонта С. Ю., Крушельницька К. О.
ПІДВИЩЕННЯ РЕАЛІСТИЧНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ВПРАВ
ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ 92

Гончаров В. В.
УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 94

Гончаров В. В., Дегтяр Д. Г.
РОЗПОДІЛ ПОВНОВАЖЕНЬ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 96

Гончарук В. Л.
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 98

Гораш О. С., Зубенко М. В.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА НАЙМАНСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ 100

Горбунова К. В.
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ НСРД ТА СЛІДЧИХ ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 103

Горбунова К. В., Чуб Н. П.
ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ
СКЛАДАННЯ ТА ВРУЧЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 106

Горняков І. Д., Матала І. В.
ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ, ЗС УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ПАТРУЛЮВАННЯ, СЛУЖБИ НА БЛОКПОСТАХ ТА ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ
ПІСЛЯ УДАРІВ ПО ЖИТЛОВИХ БУДИНКАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 108

Горобець В. В.
МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ 110

Горобець В. В., Дерев'янко О. О.
КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 112

Гриньків О. О.
ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ САМОВІЛЬНОМУ ЗАЛИШЕННЮ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ 114

Гузенко З. І., Чорноус Ю. М.
РОЛЬ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНИХ ВБИВСТВ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 117

Гурковська К. А.
РЕАГУВАННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
НА ВИПАДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 119

Дегтяр Д. Г.
ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ АРТИЛЕРІЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ
ІЗ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ 121

Дерев'янко О. О.
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ТА СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ 123

Дзюба О. Ю.
МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 126

Дигало Є. О., Колєсніков С. Д.
ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
ТА ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦИФРОВИЙ ВИМІР І ВИКЛИКИ БЕЗПЕКИ 129

Дідик Н. І.
МІЖСУБ'ЄКТНА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ 132

Довбенко І. Б.
КОРУПЦІЙНІ СХЕМИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 134

Драган Ю. А.
ОБЛІК ОСОБОВОГО СКЛАДУ В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ,
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ 137

Дуванський О. Ф.
ПРОТИДІЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ЗІ ЗБРОЄЮ,
У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 139

Ємельянов Р. О.
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 141

Ємець О. М., Гейда І. І.
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ 143

Єфіменко І. М.
ПОРУШЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБЛИВИХ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 146

Залізняк О. І.
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ
ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 149

Здреник І. В.
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ПРАВОПОРЯДКУ
ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД 151

Зміївський Г. А., Іванова Л. М.
ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ 153

Зозуля Є. В., Матюшенко О. С.
ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ 155

Іванишин М. І.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АНАЛІТИЧНОЇ РОЗВІДКИ ТА КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ
ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 158

Іващенко С. М., Фівкін П. М.
ЦИФРОВЕ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФОРМУВАНЬ
СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ 161

Івченко М. Р.
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: МОЖЛИВОСТІ, ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ
ТА РИЗИКИ ЗАСТОСУВАННЯ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 163

Ільчишин М.,
ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРОФЕСІЙНОЇ НЕДБАЛОСТІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ 165

Ільчишин Н.,
РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ У МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ 168

Кернякевич-Танасійчук Ю. В.
БЕЗПЕКА ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ 171

Кирия Т. І., Орлов Ю. В.
СИСТЕМА НОРМ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ 173

Клименко А. А., Колєсніков С. Д.
ЦИФРОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМ ВИЯВЛЕННЯ, ФІКСАЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЯ 175

Кличков О. С., Іващенко
ВПЛИВ НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА В ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОМУ АЛЬЯНСІ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ НА СВОБОДУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ
У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ 177

Кобко В. А.
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ:
ІНСТИТУЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ, СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ПРАКТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ 179

Кобко Є. В.
РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ 182

Кобко Р. В.
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ 185

Ковжога К. С., Іващенко С. М.
РОЛЬ ІНТЕРПОЛУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ ОСІБ
ТА ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 187

Козолис А. Р.
ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ВЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ 189

Колесник М. О.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ (СТ. 438 КК УКРАЇНИ)
ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ (СТ. 442^{-1} КК УКРАЇНИ) 190

Колодяжний М. Г.
ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ДЛЯ ГРОМАДЯН: ЗА І ПРОТИ 192

Коломийченко І. В., Лунгол О. М.
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ EUROPOL, INTERPOL ТА EUROJUST
У ВИЯВЛЕННІ Й ДОКУМЕНТУВАННІ ТРАНСКОРДОННИХ МАЙНОВИХ ЗЛОЧИНІВ 195

Комісарова Н. О., Комісаров М. Л.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 198

Корж Ю. О., Хлистун В. В.
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
ПЕРЕВИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВЛАДИ
ЧИ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 200

Коротка Є. О., Куртов А. І.
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ І ПРАВОПОРЯДКУ 202

Кривизюк Л. П., Ленівий О. Ю.
ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ 204

Кривопуск О. Г.
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ
ВИБОРЧИХ ПРАВ У КОНТЕКСТІ РОЗРОБКИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ 206

Кудимов С. М., О. С. Івахів
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ВИКЛИКИ 208

Кудінов С. С.
ДОСВІД ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ
ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ 211

Кузнецова Б. І., Поштаренко І. В.
ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ
ТА НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 214

Кузнецова Б. І., Троцький Р. С.
СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
ІЗ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 216

Куковинець Д. О.
ДО ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ СУДДІ 218

Куцяк А. В., Пчеліна О. В.
ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ, ПЕРЕВІРКИ ТА ОЦІНКИ ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 221

Кучер Л. Р., Кучер М. В.
ПРОАКТИВНІ МОДЕЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У США:
ПІДХОДИ ТА МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДО УКРАЇНСЬКИХ УМОВ 223

Кушнір Я. О.
ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТА ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ УКРАЇНИ 226

Кюнцлі Р. В.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ 228

Лапкін А. В., Євтєєва Д. П.
ВІДМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
ЗА СТАТТЕЮ 336 КК УКРАЇНИ (УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ)
ВІД СУМІЖНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 230

Левчук Ю. К.
ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
У ПРОТИДІЇ САМОВІЛЬНОМУ ЗАЛИШЕННЮ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ
АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 233

Леонтьєва Л. В., Книш І. П.
ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ:
КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ, МЕТОДИ ТА ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ 236

Леонтьєва Л. В., Рогуля Д. О.
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ДОКАЗУВАННЯ
У СПРАВАХ ПРО САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ
АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 238

Лисюк А. М., Пчеліна О. В.
ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРАВОВІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ 240

Лібрук-Ліпкевич С. Я., Міхін А. Ю.
ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ВІЙСЬКОВИМИ ФОРМУВАННЯМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ
І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ 242

Лісовська В. Ю.
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ
В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 244

Ліщак А. С.
ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 247

Лунгол О. М.
РОЛЬ CEPOL І ПРОЄКТУ ТОРСОР У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
З ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ 250

Лунгу Д. І.
СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 252

Майданюк В. А.
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ 254

Макарова О. П.
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ
ЯК ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ 256

Мельничук Ю. Л.
ПОВНОВАЖЕННЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ
ЩОДО ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 258

Михайленко В. В.
ВИДИ ОБМАНУ ЯК СПОСОБУ УХИЛЕННЯ ВІД НЕСЕННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ[1] 260

Мірошниченко О. С.
ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ
В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 262

Мовчан А. В.
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЦИФРОВІ ДОКАЗИ:
МЕЖІ ДОПУСТИМОСТІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВОСУДДЯ 264

Мордвинцев М. В., Хлєстков О. В.
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВІДЕОАНАЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 266

Муска В. Г., Гриньків О. О.
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ЗАВДАНЬ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 269

Назар Ю. С.
КООРДИНАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА 271

Назаров О. М.
ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ
БЕЗПІЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 273

Нечаєва І. О.
ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ДІТЕЙ СВІДКІВ І ПОТЕРПІЛИХ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
У РАМКАХ МЕТОДИКИ «ЗЕЛЕНА КІМНАТА» 275

Ніколайчук Л. Г.
ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ
СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ 277

Ніколенко М. Ю., Гораш О. С.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ СТВОРЕННЯ ДИТЯЧОЇ ПОРНОГРАФІЇ
В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 279

Ніцевич О. В.
ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ЦИФРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ 282

Овдійчук Д. Е., Краснощок А. В.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ
ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ 286

Овчаренко М. О.
ДОГОВІРНІ ГАРАНТІЇ В ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЛЯХ
ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 288

Осадько О. О.
АДМІНІСТРАТИВНИЙ НАГЛЯД І ПРОБАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ НАГЛЯДУ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ 290

Осінський О. О.
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ
У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ВЛАСНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ 293

Павлов І. Р., Колєсніков С. Д.
ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ:
ВИКЛИКИ У ЗАХИСТІ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ГРОМАДЯН 295

Паламарчук І. В.
ПРАГМАТИЧНІСТЬ ЗАДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ
В ПИТАННЯХ РОЗШУКУ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ ПРЕДИКАТНИХ АКТИВІВ 297

Парубок О. М., А. І. Куртов
ТАКТИКА ДІЙ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАТРИМАННЯ
ОЗБРОЄНИХ ПРАВОПОРУШНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 299

Пашковський М. І.
ОДНОСТОРОННІЙ ТРАНСКОРДОННИЙ ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ
БЕЗ ЗАПИТУ ПРО ВЗАЄМНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ: ЗМІНИ ДО СТАТТІ 93 КПК УКРАЇНИ 301

Пащенко О. О.
ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ЖИТТЮ ТА ЗДОРОВ'Ю ЛЮДИНИ
У РАЗІ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.СТ. 109, 110^2, Ч. 7 СТ. 111^1 , Ч. 2 СТ. 114^2 КК УКРАЇНИ 303

Пензєва К. М.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ
КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ
УЧИНЕННИХ ІЗ НЕОБЕРЕЖНОСТІ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 305

Перемибіда І. В., Перемибіда Д. О.
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ХМАРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ
ЯК ІНСТРУМЕНТ РАННЬОГО ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ 307

Перемибіда Д. О., І. В. Перемибіда
МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ, ПОЛІЦІЇ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
У ПРОТИДІЇ ДИВЕРСІЙНО-РОЗВІДУВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗАХИСТІ НАСЕЛЕННЯ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 309

Пивоваров В. В.
ПРАГМАТИЧНЕ СУДЖЕННЯ ЩОДО ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ КОНЦЕПЦІЇ ГУМАННОСТІ
У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СФЕРІ 311

Подкопаєв С. В.
ПРІОРИТЕЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ 313

Політова А. С.
КЕЙС У НІДЕРЛАНДАХ ЯК ПРИКЛАД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ
ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З УКРАЇНИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ 315

Полуніна Л. В.
ЗНАЧЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВЕРИФІКАЦІЇ ДОКАЗІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ:
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ 319

Пономаренко В. В.
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 321

Потіхенський А. І., Захарченко В. А.
ДИСЦИПЛІНАРНА ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ:
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯНЬ 323

Потіхенський А. І., Каневська В. В.
ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ 326

Расюк Е. В.
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНОМУ ШАХРАЙСТВУ,
ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ЧЕРЕЗ КОЛ-ЦЕНТРИ 328

Рубець К. В.
ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 330

Савчук О. Ю.
ВПЛИВ ВОЄННОГО СТРЕСУ НА ІНФОРМАТИВНІСТЬ ПОЧЕРКОВИХ ОЗНАК:
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ 332

Салманов О. В., Набільська К. Г.
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ МЕХАНІЗМИ
ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ І СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
У ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ І ДИВЕРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 334

Свідер Х. В., Колєсніков С. Д.
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
ІЗ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ 336

Світличний В. А.
ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИПТОАКТИВІВ:
ВИМОГИ ДОПУСТИМОСТІ, ФІКСАЦІЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 338

Севастьянов М. С., Іншекова Ю. Ю.
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИНЕННЯ ЗАМАХУ
НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРИ ВІДМЕЖУВАННІ ВІД СУМІЖНИХ СТАДІЙ 340

Семко М. М.
ПРЕДМЕТ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: МЕЖІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ 342

Сибірна Р. І., Васько О. І.
ТАКТИКА ПОВТОРНОГО ДОПИТУ ДВОХ РАНІШЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ
У КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 345

Сибірна Р. І., Джуравець І. І.
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГРАБЕЖІВ І РОЗБОЇВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 347

Скульніченко Д. В., Пензєва К. М.
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УРАЖАЮЧИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЯК ДОКАЗІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 349

Слюсар Л. О., Хлистун В. В.
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 351

Сніжко С. В., Коваленко В. Л.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 353

Сніжко С. В., Скрипка О. М.
ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
ДО ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОГО ДЕФІЦИТУ ЧАСУ 356

Сохікян А. С.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ВІЙСЬКОВИХ КОМАНДИРІВ, ІНШИХ ОСІБ, ЯКІ ФАКТИЧНО ДІЮТЬ
ЯК ВІЙСЬКОВІ КОМАНДИРИ, ТА ІНШИХ НАЧАЛЬНИКІВ (СТ. 31-1 КК УКРАЇНИ) 358

Степанюк А. В.
КРИМІНАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ У СФЕРІ АРХІТЕКТУРНОЇ ТА МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ОГЛЯД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ 2026 РОКУ 360

Стукало А. О., Корчев В. Б.
ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ОСІБ,
ЗАТРИМАНИХ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ 362

Сукмановська Л. М., Репан М. І., Поляк А. Ю.
ВСП У ЗСУ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ 364

Сюсюкало В. Ю., Хашев В. Г.
ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ
ТА СУКУПНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРИ ЇХ КВАЛІФІКАЦІЇ 367

Тарасюк М. Б., Самойлов С. В.
ПРАВОВІ МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДБИТКА БРАУЗЕРА
ТА МОДЕЛЕЙ ВІДБОРУ ОЗНАК У АНАЛІТИЧНІЙ РОЗВІДЦІ 369

Тарнавська М. А., Вербицький П. С.
КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ
У МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: OSINT-ПІДХІД 371

Теслицький А. А.
ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОКУРОРОМ КВАЛІФІКУЮЧОЇ ОЗНАКИ
«В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ» ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ 374

Тесніков О. М.
ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ
ЗІ СКЛАДОВИМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ 376

Ткаченко А. О., Яцюк Т. С.
ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ
ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ 378

Ткаченко П. І.
СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ 381

Ткачук О. О., Йосифович Д. І.
МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОПЕРАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ
З МІЖНАРОДНИМИ ПАРТНЕРАМИ У КІБЕРРОЗСЛІДУВАННЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 383

Тритяк М. В., Коваль Г. С.
СТАНДАРТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У ВИДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ
ЩОДО ПІДОЗРЮВАНИХ У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 385

Троян Н., Ніколаєнко Т.
КОНТРАБАНДА ЗБРОЇ В СИСТЕМІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ 387

Троян А. В., Ліщук Б. В.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 390

Туз А. С., Стороженко А. В.
ДОСВІД УЧАСТІ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ
ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ 392

Туз О. С.
МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РОЛЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ
ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 394

Туляков В. О.
НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ НЕФОРМАЛЬНОГО ВПЛИВУ
НА КРИМІНАЛЬНУ ПОЛІТИКУ 397

Устрицька Н. І.
КВАЛІФІКАЦІЯ «НЕКОРИСЛИВОГО» ВИКРАДЕННЯ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ 401

Федорович Н. А., Сень І. З.
ОБСТАВИНА, ЩО ОБТЯЖУЄ ПОКАРАННЯ,
«З ВИКОРИСТАННЯМ УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ» ТА КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА
«В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»: ЧИ МОЖНА ВРАХОВУВАТИ ОДНОЧАСНО? 403

Федчак І. А.
ОКРЕМІ ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ 409

Федорюк Л. В.,
ЧИННІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 405

Фуртес О. О., Швай В. Т.
РОЛЬ НОВІТНІХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ
ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 411

Циба В. О., Зміївський Г. А.
ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ ДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ 414

Цуцкіридзе М. С.
ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ЯК ГАРАНТІЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ 416

Чайка І. В., Кривда Л. Р.
РОЛЬ СПЕЦІАЛІСТА ТА ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
ПІД ЧАС РОБОТИ З ЦИФРОВИМИ ДОКАЗАМИ В СУЧАСНІЙ КРИМІНАЛІСТИЦІ 418

Чиж А. П., Ніколенко М. Ю.
ДОСЛІДЖЕННЯ DEEPFAKE-ТЕХНОЛОГІЙ: ВИКЛИКИ ТА МЕТОДИ ВЕРИФІКАЦІЇ МЕДІАКОНТЕНТУ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ 420

Чиж А. П., Вішняков А. В.
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ,
РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ДОКАЗУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ 422

Чорнокнижний Д. В., Пензєва К. М.
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФІКСАЦІЇ
ТА ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ:
КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ 425

Чорномаз О. Б.
СОЦІАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ 427

Чорнопіщук І. М.
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ ЯК СУБ'ЄКТА СИЛ ОБОРОНИ У
ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ 430

Чорноус Ю. М., Міщанюк В. Д.
ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ
ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 432

Чубань В. С., Павлова О. О.
ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕСТРАХОВИХ ПУЛІВ ТА ГАРАНТІЙНИХ ФОНДІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ
РЕСУРСНОЇ СТІЙКОСТІ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 435

Шафєєва К. О., Митрофанова Ю. С.
РОЗМЕЖУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ (СТ. 407 КК)
І ДЕЗЕРТИРСТВА (СТ. 408 КК) В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 438

Швець Ю. В.
ЗЛОЧИННИЙ ОБІГ АКТИВІВ У МЕХАНІЗМІ КРИМІНОГЕННОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ 441

Шевців М. Б., Махніцька Д. О.
БОДІ-КАМЕРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 443

Шевчишен А. В.
РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК
УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 445

Шевчук Г. В.,
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 448

Шехавцов Р. М.
ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ
ЩОДО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ
З ВИКОРИСТАННЯМ СЛУЖБОВОГО СТАНОВИЩА 450

Шишко В. В.
ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОБМЕЖЕННЯ ТА ГАРАНТІЇ 452

Штогріна А. І., Колесник М. О.
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ
ЯК «ЗАКЛАДНИКІВ» ЗА СТ. 307 КК УКРАЇНИ 454

Щерба В. М.
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ В'ЇЗДУ
НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ТА ВИЇЗДУ З НЕЇ 456

Юртаєва К. В., Колєснік А. О.
ВИЗНАЧЕННЯ МІНІМАЛЬНОГО РІВНЯ ЖОРСТОКОСТІ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ КАТУВАННЯ 458

Юхно О. О., Мараховець А. С.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ
ПРИ ВОЄННОМУ СТАНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ 460

Яголковська Є. О., Коваль Г. С.
ПРАВОВИЙ СТАТУС І МЕЖІ КОМПЕТЕНЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У ЗОНАХ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ 462

Яцкевич Р. В.
КУЛЬТУРА АНОНІМНОСТІ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК ФАКТОР КРИМІНАЛЬНИХ РИЗИКІВ 464

Bondarenko V. A., Lisnyk R. I.
UKRAINE'S PLACE IN THE SYSTEM OF COMBATING INTERNATIONAL CRIMES 467

Bondarenko V. A., Kozachok K. O.
THE CRIME OF AGGRESSION AGAINST UKRAINE AND THE NEED FOR A SPECIAL TRIBUNAL 469

Dr. Iuris Gediminas Buciunas
FUTURE OF COMMUNITY POLICING: SHIFT FROM REACTIVE MODEL TO PROACTIVE 471

Holovach T., Polulikh F.
CRIMES AGAINST HUMANITY IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR 473

Kudla M.-A., Mozharivska V.
THE ROLE OF CRITICAL THINKING IN CRIMINAL INVESTIGATIONS 475

Kudla M.-A., Feduniv A.
CHALLENGES OF IDENTIFYING VICTIMS AND SUSPECTS
IN WAR CRIME INVESTIGATIONS IN UKRAINE 477

Kuzo L., Tyshchenko S.
WAR CRIMES IN UKRAINE: INTERNATIONAL LAW AND CRIMINAL ACCOUNTABILITY 479

Kuzo L., Palii B.
THE PROBLEM OF LEGAL QUALIFICATION OF THE CRIME OF GENOCIDE 481

Nochovna K. A., Volik O. V.
CRIMINALISTIC SUPPORT FOR THE INVESTIGATION
OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO THE USE OF UNMANNED AERIAL VEHICLES 484

Nosov V. V., Stepurenko D. O.
DOCUMENTING OSINT MATERIAL IN WAR CRIMES INVESTIGATIONS UNDER MARTIAL LAW 486

Pogodichev M. O., Volik O. V.
INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF ENSURING SECURITY
AND LAW AND ORDER: MODERN CHALLENGES AND PROSPECTS 488

Skovronska I. Yu., Dachyshyn A. S.
LEGAL COMMUNICATION IN WARTIME 490

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні учасники конференції!
Високоповажні міжнародні партнери, колеги!
Щиро вітаю вас у стінах Львівського державного університету внутрішніх справ!

Повномасштабна збройна агресія проти України поставила перед вітчизняною правоохоронною системою безпрецедентні виклики. Нинішня ситуація характеризується системними трансформаціями традиційних безпекових парадигм. Війна як екстремальний зовнішній чинник спричинила мультиплікативний ефект ризиків, що вимагає не лише швидкої адаптації законодавства, а й глибокого наукового осмислення та узагальнення реального практичного досвіду.

Ми зібралися тут не тільки задля теорії, а для того, щоб об'єднати зусилля науковців і практиків, які знають ціну слова «правопорядок» у воєнних реаліях. Саме тому програма нашої конференції зосереджена на двох ключових тематичних напрямах, які охоплюють як правові засади, так і практичні механізми протидії злочинності.

У межах Панелі 1 «Міжнародні та національні механізми правового забезпечення діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану» слід акцентувати на тому, що правовий режим воєнного стану вимагає забезпечення належного балансу між потребами національної безпеки та дотриманням прав і свобод людини, зокрема цивільного населення в зоні бойових дій та на деокупованих територіях. Чинне законодавство і практика функціонування суб'єктів сектору безпеки і оборони потребують постійного вдосконалення, гармонізації з міжнародним гуманітарним правом та інтеграції стандартів НАТО – насамперед у частині сумісності, обміну інформацією та підготовки особового складу. Окрему увагу необхідно приділити міжвідомчій взаємодії правоохоронних органів, військових формувань та міжнародному співробітництву у сфері забезпечення безпеки і правопорядку, а також кадровому, інформаційному й цифровому забезпеченню, передусім особливостям застосування запобіжних заходів в умовах воєнного стану.

Панель 2 «Кримінально-правові, криміналістичні та інформаційно-аналітичні аспекти протидії злочинності в умовах воєнного стану» акумулює найгостріші практичні виклики. Ми зіткнулися з безпрецедентним зростанням злочинності в деокупованих районах та на лінії зіткнення, де доказова база часто знищена, а свідки переміщені. Це гостро ставить питання кримінально-правової кваліфікації та розслідування воєнних злочинів, державної зради й колабораційної діяльності. У цих умовах новітні методики документування, зокрема швидке впровадження ДНК-аналізу, а також аналітична розвідка і кримінальний аналіз фактично стали основою для організації протидії злочинності та ухвалення управлінських рішень. Військова відеоаналітика, цифрова криміналістика, використання систем штучного інтелекту, інструментів OSINT і зарубіжного досвіду проактивних моделей увійшли в щоденну практику правоохоронних органів. Їхнє завдання – забезпечити невідворотність покарання за вчинені злочини.

Львівський державний університет внутрішніх справ прагне сформувати максимально ефективну платформу для відвертого діалогу, обміну як здобутками, так і проблемними питаннями. Особлива роль у цьому діалозі належить нашим міжнародним партнерам, чий досвід і підтримка є неоціненними для реформування вітчизняної правоохоронної системи. Переконаний, що колективні напрацювання, дискусії та вироблені рекомендації стануть вагомим внеском у зміцнення правопорядку, національної безпеки та наближення нашої перемоги. Сподіваємося, що результатом конференції буде досягнення спільного бачення шляхів удосконалення законодавства та практики протидії злочинності в умовах воєнного стану.

Бажаю всім плідної роботи, цікавих дискусій та виважених рішень!

Дмитро ШВЕЦЬ,
ректор Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
полковник поліції

Л. М. Абакіна-Пілявська,
доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент, адвокат
(Національний університет «Одеська юридична академія»)

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВЛАСНОСТІ

Право власності належить до фундаментальних прав людини та водночас виступає необхідною передумовою функціонування економічної системи держави. Ефективність його охорони залежить не лише від цивільно-правових механізмів відновлення порушеного права, а й від належного функціонування кримінально-правових засобів протидії найбільш суспільно небезпечним формам посягань на майно. У сучасних умовах транснаціоналізації злочинності, розвитку організованих злочинних угруповань, поширення корупції, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, кіберзлочинності та використання цифрових активів питання міжнародних стандартів кримінально-правового захисту власності набуває особливого значення.

Міжнародне право не встановлює єдиної універсальної моделі криміналізації посягань на власність. Водночас міжнародні договори, акти регіональних міжнародних організацій та практика міжнародних судових установ сформували комплекс стандартів, які визначають мінімально необхідний рівень захисту майнових прав, вимоги до криміналізації окремих діянь, допустимість арешту та конфіскації майна, гарантії власника й засади міжнародного співробітництва.

Так, фундаментальне значення права власності закріплене у ст. 17 Загальної декларації прав людини 1948 року [1], відповідно до якої кожна людина має право володіти майном як одноосібно, так і спільно з іншими, а також ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна. Таким чином, власність розглядається міжнародним правом не лише як економічна категорія, а як одне з основоположних прав людини.

Особливе значення для країн європейської правової системи, в тому числі й для України, має ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [2]. Вона гарантує особі право на мирне володіння своїм майном. При цьому міжнародний стандарт захисту власності не є абсолютним: держава може встановлювати контроль за використанням майна або позбавляти особу майна за умови дотримання визначених Конвенцією критеріїв законності, суспільного інтересу та пропорційності. Зазначене має безпосереднє значення для кримінального права, оскільки криміналізація майнових посягань та застосування конфіскаційних заходів одночасно виконують дві взаємопов'язані функції: забезпечують охорону власності від протиправних посягань і створюють можливість державного втручання у майнову сферу особи у зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення.

Міжнародні акти, як правило, не вимагають від держав встановлення тотожної системи кримінальних правопорушень проти власності, що пояснюється принципом кримінально-правового суверенітету держав. Водночас у міжнародному праві сформувався підхід, відповідно до якого особливо небезпечні форми незаконного набуття, використання, приховування або трансформації майнових активів повинні бути предметом кримінально-правового реагування. Показовим у цьому контексті є міжнародно-правове регулювання протидії корупції, організованій злочинності та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Так, Конвенція ООН проти корупції 2003 року передбачає комплекс заходів щодо виявлення, заморожування, арешту та конфіскації доходів від корупційних кримінальних правопорушень [3]. Стаття 31 зазначеної Конвенції зобов'язує держави вживати необхідних заходів для забезпечення можливості конфіскації доходів від кримінальних правопорушень, майна, вартість якого відповідає таким доходам, а також майна, обладнання та інших засобів, що використовувалися або призначалися для використання під час вчинення відповідних правопорушень.

Водночас міжнародні стандарти криміналізації мають комплексний характер. Вони охоплюють не лише безпосереднє заволодіння чужим майном, а й діяння, спрямовані на приховування кримінального походження майна, його переміщення, перетворення або передачу третім особам.

Особливе місце посідає криміналізація відмивання доходів. Такий підхід має принципове значення для захисту власності, оскільки сучасна організована злочинність часто спрямована не стільки на первинне заволодіння майном, скільки на забезпечення можливості легального використання незаконно отриманих активів. Отже, міжнародний стандарт поступово зміщується від традиційної моделі «охорони майна від заволодіння» до комплексної моделі кримінально-правового захисту законного майнового обігу.

Однією з найбільш розвинених сфер міжнародної кримінально-правової стандартизації є питання позбавлення злочинців економічної вигоди від протиправної діяльності. Так, Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 року [4] стала одним із перших міжнародних договорів, спеціально спрямованих на створення ефективної системи позбавлення злочинців доходів від кримінальної діяльності. Конвенція передбачила необхідність розвитку національних механізмів виявлення, розшуку, арешту та конфіскації доходів від злочинів, а також міжнародного співробітництва держав у цій сфері.

Подальшим розвитком цього підходу стала Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [5], значення якої полягає у комплексному поєднанні протидії легалізації злочинних доходів, фінансуванню тероризму та забезпеченні ефективного механізму повернення активів.

На рівні Європейського Союзу ключове значення має Директива 2014/42/ЄС Європейського парламенту та Ради від 3 квітня 2014 року щодо заморожування та конфіскації засобів вчинення кримінальних правопорушень і доходів від кримінально протиправної діяльності [6]. Директива встановлює мінімальні правила щодо заморожування майна з метою його подальшої можливої конфіскації та конфіскації майна у кримінальних провадженнях. Вона охоплює як матеріальне, так і нематеріальне майно, рухомі та нерухомі активи.

Таким чином, міжнародні стандарти демонструють перехід від конфіскації як виключно додаткового наслідку обвинувального вироку до комплексного інструменту кримінальної політики, спрямованого на позбавлення злочинної діяльності її економічної основи.

Отже, міжнародний стандарт не зводиться до категоричного правила «конфіскація можлива лише після обвинувального вироку». Допускаються різні моделі конфіскації, зокрема спеціальна, розширена, превентивна та інші форми, однак кожна з них повинна відповідати вимогам законності, передбачуваності, легітимної мети, процесуальних гарантій та пропорційності.

Для України питання міжнародних стандартів кримінально-правового захисту власності має особливе значення з огляду на європейську інтеграцію, необхідність протидії корупції та організованій злочинності, а також масштабні майнові збитки, спричинені збройною агресією проти України. Українське кримінальне законодавство вже містить розгалужену систему кримінально-правової охорони власності, передбачаючи відповідальність за крадіжку, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство, привласнення чи розтрату майна, умисне знищення або пошкодження майна та інші кримінальні правопорушення. Водночас сучасні міжнародні стандарти вимагають розглядати кримінально-правову охорону власності ширше, а саме як систему взаємопов’язаних заходів щодо попередження злочинного заволодіння майном, виявлення активів, одержаних злочинним шляхом, їх арешту, конфіскації та повернення потерпілим або державі.

Отже, міжнародний стандарт кримінально-правового захисту власності поступово трансформується від традиційної охорони майна від безпосереднього кримінально-протиправного посягання до комплексної системи протидії економічній основі злочинності. Для України імплементація такого підходу має передбачати не механічне запозичення окремих правових конструкцій, а системне вдосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства з одночасним забезпеченням вимог законності, правової визначеності, судового контролю та пропорційності втручання у право власності.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 1 жовтня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

4. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 року(ETS № 141). URL: https://ips.ligazakon.net/document/mu90k01u

5. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text

6. Директива 2014/42/ЄС Європейського парламенту та Ради від 3 квітня 2014 року про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_049-14#Text

М. О. Акімов,
головний інспектор
Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна поліція України)

НЕ БУЛО Б ЩАСТЯ, ТА НЕЩАСТЯ ДОПОМОГЛО (НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНОПРОЄКТУ РЕЄСТР. № 15376 ВІД 03 ЛИПНЯ 2026 РОКУ)

За понад чотири з половиною роки збройної агресії проти нашої держави Кримінальний кодекс (далі – КК) України [1] був змінений та (або) доповнений вже сорок один раз (при цьому дві статті – щонайменше тричі). Звісно, не можна заперечувати потребу належного реагування Верховної Ради України на ті небачені виклики, що постали перед правоохоронними органами та судами. У той же час певні суб'єкти права на законодавчу ініціативу (іноді з упертістю, гідною ліпшого застосування) намагаються – попри обґрунтовану критику наукової спільноти – реалізувати доволі сумнівні прагнення в частині регламентації кримінально-правових та кримінально-процесуальних відносин, аргументуючи це саме потребами військового стану.

Так, законопроєкт реєстр. № 15376 від 03 липня 2026 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо кримінальних проваджень, здійснення яких унеможливлено внаслідок тимчасової окупації окремих територій України через збройну агресію проти України» [2], далі – законопроєкт 15376, був розроблений з метою вдосконалення захисту прав, свобод та інтересів осіб під час здійснення кримінальних проваджень, виконання покарань, що унеможливлені внаслідок тимчасової окупації окремих територій України. Утім, незважаючи на задекларовану мету, спосіб її досягнення не відповідає вимогам юридичної техніки, усталеним традиціям нормопроєктування у сфері кримінального права та чинним нормам вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність.

Перш за все законопроєкт 15376 (на додачу до змін і доповнень до КК України та Кримінального процесуального кодексу України) містить також зміни до Закону України від 17 березня 2011 року № 3160-VI «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» [3], а це суперечить частині шостій статті 3 КК України, відповідно до якої зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність можуть вноситися виключно законами про внесення змін до цього Кодексу та/або до кримінального процесуального законодавства України, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення.

Далі, як відомо, протягом 2023–2025 років на розгляді Верховної Ради України перебували законопроєкти реєстр. № 9579 від 07 серпня 2023 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо забезпечення кримінальних проваджень, здійснення яких унеможливлене внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації Російської Федерацією окремих територій України» [4], що був відкликаний суб'єктом права на законодавчу ініціативу, та реєстр. № 11265 від 16 травня 2024 року «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [5], що не був прийнятий Верховною Радою України. Обидва вони містили текстуально майже ідентичну із законопроєктом 15376 пропозицію доповнити розділ ІІ «Прикінцеві та перехідні положення» КК України новим пунктом, що встановлював би порядок та умови звільнення від подальшого відбуття покарання засуджених осіб, які не відбули в установленому законом порядку призначене вироком суду покарання за певні кримінальні правопорушення (або злочини) внаслідок збройної агресії проти України, тимчасової окупації окремих територій України. Навіщо (з огляду на результати розгляду вже двох законопроєктів) подавати третій у аналогічний редакції – питання риторичне.

Понад те суб'єкт права на законодавчу ініціативу використовує у законопроєкті 15376 словосполучення «засуджені особи, які не відбули в установленому законом порядку призначене вироком суду покарання». Таким чином, йдеться про осіб, які вже визнані винними за вироком суду та засуджені до кримінального покарання і почали відбувати таке покарання, але не відбули його в установленому законом порядку внаслідок тимчасової окупації окремих територій України у результаті збройної агресії Російської Федерації. Вказане підтверджується і тим, що розробник законопроєкту 15376 пропонує звільняти за рішенням суду засуджених осіб від «подальшого відбуття цього покарання».

Водночас статті 80 та частини третьої статті 106 КК України, що визначають строки, згідно яких розробник законопроєкту 15376 пропонує здійснювати звільнення від подальшого відбування покарання, регламентують порядок звільнення особи від відбування покарання, «якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано». Тобто йдеться про випадки, коли обвинувальний вирок набув чинності, але його виконання навіть не розпочиналось. Природно, що невиконання вироку (що не починалось) та невідбуття повністю покарання, відбуття якого вже розпочалося, є різними правовими категоріями, що підлягають різному правовому регулюванню.

Зважаючи на те, що свого часу з метою забезпечення виконання рішення про звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого КК України було доповнено новою статтею 84-1 (внаслідок чого був запроваджений новий вид звільнення від покарання та його відбування), більш перспективний шлях вирішення питання про звільнення від подальшого відбування покарання осіб, які засуджені за вироком суду та почали відбувати таке покарання, – це:

або внести необхідні доповнення до розділів XII «Звільнення від покарання та його відбування» та XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» Загальної частини (а не до розділу «Прикінцеві та перехідні положення») КК України,

або реалізувати відповідну законодавчу ініціативу шляхом прийняття закону про амністію осіб, які були засуджені вироком суду, але внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України та тимчасової окупації окремих територій України не відбули призначене їм покарання.

Утім, суб'єкт права на законодавчу ініціативу, судячи з усього, вважав за доцільне незважаючи ні на що домогтися її реалізації саме у запропонованій редакції. Важко сказати, які б наслідки це мало, однак відставка Прем'єр-міністра України Ю. А. Свириденко 14 липня 2026 року призвела – відповідно до частини третьої статті 105 Регламенту Верховної Ради України [6] – до відкликання законопроєкту 15376 (як і всіх інших законопроєктів, поданих Кабінетом Міністрів України, але до припинення повноважень останнього не прийнятих у першому читанні за основу). Тому можна стверджувати, що цього разу політика – рідкісний випадок – зіграла на користь нормотворчості.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року № 2314-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 29.09.2026).

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо кримінальних проваджень, здійснення яких унеможливлено внаслідок тимчасової окупації окремих територій України через збройну агресію проти України : законопроєкт реєстр. № 15376 від 03 липня 2026 року. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70294 (дата звернення: 29.09.2026).

3. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17 березня 2011 року № 3160-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text (дата звернення: 29.09.2026).

4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо забезпечення кримінальних проваджень, здійснення яких унеможливлене внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації Російської Федерацією окремих територій України : законопроєкт реєстр. № 9579 від 07 серпня 2023 року. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/42467 (дата звернення: 29.09.2026).

5. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : законопроєкт реєстр. № 11265 від 16 травня 2024 року. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44217 (дата звернення: 29.09.2026).

6. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 року № 1861-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text (дата звернення: 29.09.2026).

Я. Ю. Артюшенко,
аспірант
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ ВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Порядок проведення вербальних слідчих (розшукових) дій визначається основними засобами їх правового регулювання – нормами кримінального процесуального права, які сконцентровані у тих чи інших джерелах. Нагадаємо, що під джерелами (формами) права розуміють засоби офіційного зовнішнього вираження та закріплення правових норм [1, с. 190].

Основним джерелом нормативно-правового регулювання проведення вербальних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, з точки зору кількості норм, які у сконцентровані у його положеннях, є Кримінальний процесуальний кодекс України. При цьому, КПК України передбачає диференціацію кримінальної процесуальної форми проведення вербальних слідчих (розшукових) дій в залежності від їх виду. Встановлюються відмінності у порядках проведення різних видів допиту, у тому числі й одночасного допиту двох або більше вже допитаних осіб. Так, залежно від процесуального статусу особи, яка може бути допитана на стадії досудового розслідування, частково відмінним буде порядок проведення допиту потерпілого, свідка та підозрюваного. За віковими особливостями осіб, що допитуються існують відмінності у законодавчо регламентованій процедурі проведення допиту повнолітньої та неповнолітньої осіб тощо.

Відмінним є й порядок проведення вербальних слідчих (розшукових) дій залежно від правового режиму, в умовах якого він здійснюється. Так, відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК України такі процесуальні дії в умовах воєнного стану повинні проводитись із обов'язковою фіксацією їх ходу за допомогою засобів відеофіксації. А у разі їх проведення за участі підозрюваного – додатково за обов'язкової участі захисника. Зокрема, відповідно до ч. 11 ст. 615 КПК України: «Показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації» [2].

Фактично зазначеною спеціальною нормою законодавцем вводиться особливий порядок проведення вербальних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану в частині їх фіксації та визначення кола учасників. При цьому, ці правила мають вирішальне значення при подальшому використанні отриманої інформації у доказуванні. Аналіз вказаної норми дозволяє дійти висновку про те, що відсутність захисника під час допиту підозрюваного чи одночасного допиту двох або більше, раніше допитаних осіб за участі підозрюваного або незастосування технічних засобів відеофіксації ходу проведення цих слідчих (розшукових) дій, має наслідком недопустимість отриманих показань. В частині обов'язкової участі захисника така норма, на нашу думку, є додатковою гарантією забезпечення права на захист підозрюваного саме в умовах дії правового режиму воєнного стану. Обов'язкова відеофіксація ходу проведення вербальних слідчих (розшукових) дій, в свою чергу, сприяє об'єктивності цих дій.

Поряд із цим, окремі науковці слушно наголошують на іншому функціональному призначенні цих положень. Фактично, мова йде можливість використання судом показань допитуваних осіб із підстав, альтернативних тим, які визначені у ст. 225 КПК України. Так, Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27.07.2022 року ч. 4 ст. 95 викладена в такій редакції: «Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання, або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 цього Кодексу. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них, крім порядку отримання показань, визначеного статтею 615 цього Кодексу» [2]. Із вказаним підходом слід погодитись, з огляду на зміст процитованих положень КПК України.

Таким чином, вбачається, що спеціальна кримінальна процесуальна форма проведення вербальних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану у своєму комплексі забезпечує виконання двох завдань: додаткової гарантії дотримання прав допитуваних осіб та можливість використання показань судом поза вимогою їх безпосереднього сприйняття.

Список використаних джерел

1. Теорія держави і права : підручник / О. М. Бандурка, О. М. Головко, О. С. Передерій та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

3. Біднарчук М. М. Забезпечення права на захист під час досудового розслідування в умовах воєнного стану : дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Вінниця, 2026. 230 с.

4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 27.07.2022 № 2462-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text

В. М. Афтанасів,
здобувачка вищої освіти
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

З. Ф. Дільна,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІ права, психології та безпекознавства
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЩОДО РЕПАТРІЙОВАНИХ ТІЛ ЗАГИБЛИХ

Протягом 2026 року офіційні повідомлення Міністерства внутрішніх справ України неодноразово фіксували повернення сотень і тисяч тіл (останків), щодо яких українська сторона здійснює ідентифікаційні та експертні процедури. Зокрема, 9 квітня 2026 року повідомлялося про репатріацію 1000 тіл (останків) [1], 16 травня – 528 тіл [2], 16 липня – 501 тіла [3], 13 серпня – ще 261 тіла загиблих [4], а 17 вересня – 252 загиблих [5]; при цьому наголошувалося, що подальша робота передбачає участь слідчих правоохоронних органів спільно з експертними установами.

Репатріація тіла, особливо якщо вона здійснювалася після перебування на території, недоступній для українських органів досудового розслідування, фактично розриває безпосередній зв'язок між слідчим та первинною обстановкою смерті. Слідчий отримує матеріальний об'єкт, який уже пройшов певний маршрут вилучення, транспортування, тимчасового зберігання, передачі та прийняття іншими суб'єктами. Відтак, предметом процесуального аналізу стає не тільки саме тіло, його анатомічний стан або наявні на ньому морфологічні ушкодження, а вся доказова інформація щодо останків – від моменту їх первинного виявлення до передачі органу досудового розслідування та подальшого направлення на судово-медичне чи молекулярно-генетичне дослідження.

Слід наголосити, що поняття «репатрійоване тіло» не може ототожнюватися ані з трупом, огляд якого регламентовано ст. 238 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України від 13.04.2012 р. №4651-VI, ані з тілом, щодо якого здійснюється ексгумація за ст. 239 КПК України [6]. Репатріація характеризує передусім **просторово-організаційний і гуманітарний статус останків**, тоді як огляд, ексгумація, експертиза, пред'явлення для впізнання чи отримання зразків для молекулярно-генетичного дослідження мають самостійне процесуальне значення.

Ч. 1 ст. 237 КПК України визначає огляд як слідчу (розшукову) дію, спрямовану на виявлення та фіксацію відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, тоді як ст. 238 регулює огляд трупа, а ст. 239 – огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією [6]. Втім, у досліджуваному аспекті варто наголосити, що законодавець детально регламентує процедуру вилучення тіла з місця поховання (ст. 239 КПК України), але значно менше уваги приділяє тим випадкам, коли тіло вже вилучене іншими уповноваженими суб'єктами, транспортується через декілька пунктів та зрештою передається органу досудового розслідування як потенційне джерело доказової інформації.

Власне тут апелюємо до положень Наказу МВС України «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» від 06.07.2017 р. №570 [7]. Інструкція, затверджена цим Наказом, у чинній редакції прямо визначає, що організація роботи слідчих підрозділів спрямовується на участь слідчих у захисті особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, а також охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. Крім того, діяльність слідчих підрозділів здійснюється на основі планування, поєднання єдиноначальності у вирішенні питань службової діяльності та колегіальності при їх обговоренні, а також персональної відповідальності кожного працівника за стан справ на дорученій ділянці роботи. Заходи організації слідчої роботи мають формуватися у планах роботи слідчого підрозділу та відповідного органу поліції, відповідати оперативній обстановці, прогнозу її розвитку, вимогам законодавства, а також бути забезпеченими фінансовими, матеріально-технічними і кадровими ресурсами.

Відповідно, організаційні засади діяльності слідчого щодо репатрійованих тіл мають розглядатися як *складова процесуального забезпечення доказування*. Якщо одночасно повертається значна кількість тіл, слідчий не може однаково якісно здійснювати огляд кожного об'єкта без заздалегідь визначеного порядку їх реєстрації, маркування, розподілу між експертними установами, документу-

вання передачі, встановлення пріоритетності досліджень та синхронізації інформації з іншими кримінальними провадженнями.

Практично можлива ситуація, за якої на момент передачі є лише умовний номер тіла, інформація про місце його первинного виявлення, дата вилучення, результати попереднього огляду та пакет речей, однак відсутні достовірні відомості про особу. Слідчий не має права сприймати інформацію, що міститься у супровідній документації, як встановлений факт особи загиблого, адже вона має процесуальне значення лише в тій частині, в якій її походження, спосіб отримання та відповідність іншим доказам можуть бути перевірені.

Важливе значення має забезпечення так званого «ланцюга збереження доказів» («chain of custody»). Після можливого вилучення тілесні рештки мають бути належним чином марковані, упаковані та доставлені до відповідних експертних закладів для проведення експертизи (в т.ч. судово-медичної) (ч. 3–4 ст. 239 КПК України [6]). А отже, в аспекті репатріації, має бути можливість ретроспективно встановити, хто, коли, де, за яких обставин, у якому стані та на підставі якого документа здійснював кожну операцію з тілом, його частинами, одягом і супутніми предметами.

Більш того, тіло може бути повернуте не як анатомічно цілісний об'єкт, а у вигляді окремих частин, які були вилучені з різних місць чи транспортувалися окремо. У такому разі застосування категорії «труп» є очевидно недостатнім для організації процесуального обліку. Наслідком, слідчий має забезпечити окрему реєстрацію кожного фрагмента до моменту встановлення його анатомічної та генетичної належності, не допускаючи передчасного об'єднання об'єктів на підставі припущень.

У червні 2026 року міжвідомча робоча група з ідентифікації невпізнаних тіл (останків), утворена наказом МВС, розпочала додаткове опрацювання тіл, доставлених в Україну в порядку репатріації у 2024–2025 роках. До її складу увійшли представники Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, Національної поліції України, судово-медичних установ та інших структур; у процесі роботи додатково оглядалися тіла та останки, фіксувалася ідентифікаційна інформація, перевірялися наявні дані та призначалися необхідні експертні дослідження. Показовим є й те, що під час опрацювання 77 невпізнаних тіл у п'яти мішках було виявлено останки більше ніж однієї людини, а в окремих випадках здійснювалася реасоціація тілесних останків [2].

Не менш важливо говорити про реалізацію повноважень слідчого щодо призначення експертиз. Якщо первинний огляд тіла не забезпечив належної фіксації його стану, експертне дослідження не здатне повністю компенсувати втрату первинної інформації. Експерт працює з тим об'єктом і тим обсягом вихідних даних, які були йому надані. Тому слідчий, призначаючи експертизу, повинен забезпечити належне формування об'єкта дослідження, його пакування, маркування, документування та передачу.

За повідомленням МВС України, пріоритетним є порівняння з прижиттєвим зразком зниклої особи, якщо він наявний; за відсутності такого зразка використовуються зразки близьких родичів та відповідні ДНК-методи [8]. При цьому слідчий організовує відбір необхідних зразків та призначення експертиз.

Отож, у кримінальних провадженнях, де репатрійоване тіло належить особі, смерть якої потенційно пов'язана з кримінальним правопорушенням, слідчий має розмежовувати щонайменше два взаємопов'язані, але самостійні напрями доказування: встановлення особи загиблого та встановлення обставин його смерті. Перше може бути досягнуто за допомогою молекулярно-генетичного дослідження, стоматологічних даних, дактилоскопії, медичних документів, особливих прикмет, речей та інших ідентифікаційних ознак; друге потребує встановлення характеру тілесних ушкоджень, механізму їх утворення, давності смерті, можливого застосування зброї, вибухових пристроїв, механічного впливу або інших факторів. Відтак, позитивний результат ДНК-ідентифікації не може презюмувати правильність версії щодо обставин смерті.

Список використаних джерел

1. За результатами репатріації в Україну повернуто тіла (останки) 1000 загиблих осіб. Міністерство внутрішніх справ України. 09.04.2026. URL: https://mvs.gov.ua/news/za-rezultatami-repatriaciyi-v-ukrayinu-povernuto-tila-ostanki-1000-zagiblix-osib

2. Обмін полоненими. Пошук зниклих безвісти. Репатріації. Міністерство внутрішніх справ України. 15.05.2026. URL: https://mvs.gov.ua/news/obmin-polonenimi-posuk-zniklix-bezvisti-repatriaciyi

3. За результатами репатріаційних заходів в Україну повернули 501 тіло загиблих. Міністерство внутрішніх справ України. 16.07.2026. URL: https://mvs.gov.ua/news/za-rezultatami-repatriaciinix-zaxodiv-v-ukrayinu-pover-nuli- 501-tilo-zagiblix

4. За результатами репатріаційних заходів в Україну повернули тіла 261 загиблого. Міністерство внутрішніх справ України. 13.08.2026. URL: https://mvs.gov.ua/news/v-ukrayinu-povernuli-tila-261-zagiblogo-iaki-za-tverdzenniam-rosiiskoyi-storoni-nalezat-ukrayinskim-viiskovosluzbovciam

5. За результатами проведених репатріаційних заходів в Україну повернули тіла 252 загиблих. Міністерство внутрішніх справ України. 17.09.2026. URL: https://mvs.gov.ua/news/za-rezultatami-provedenix-repatriaciinix-zaxodiv-v-ukrayinu-povernuli-tila-252-zagiblix

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

7. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text

8. Процедура ідентифікації невпізнаних тіл відтепер проводиться виключно за зразками двох близьких родичів або за зразком одного родича – із використанням двох різних ДНК-методів. Міністерство внутрішніх справ України. 26.02.2026. URL: https://mvs.gov.ua/news/procedura-identifikaciyi-nevpiznanix-til-vidteper-provoditsia-vikliucno-za-zrazkami-dvox-blizkix-rodiciv-abo-za-zrazkom-odnogo-rodica-iz-vikoristanniam-dvox-riznix-dnk-metodiv

В. М. Афтанасів,
здобувачка вищої освіти
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Р. Л. Максимович,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
ННІ права, психології та безпекознавства
кандидат юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ З ПРОТИДІЇ ФУНКЦІОНУВАННЮ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, у кримінально-правовій доктрині традиційно розглядається науковцями крізь призму посягання на встановлений порядок функціонування фінансової системи, економічних відносин та законного обігу майна [1; 2]. Водночас таке розуміння, попри його очевидну обґрунтованість, є дещо недостатнім для пояснення ролі, яку легалізація відіграє у функціонуванні організованої злочинності.

Економічний зміст легалізації активів, одержаних внаслідок вчинення злочинного діяння, не вичерпується самим фактом надання злочинному майну зовнішніх ознак законного походження. Передусім його суспільна небезпечність детермінується здатністю перетворювати результат предикатної (первинної) злочинної діяльності на ресурс для подальшого функціонування злочинного середовища, підтримувати матеріальну основу організованих злочинних формувань, ускладнювати виявлення предикатного (первісного) злочину (який власне і передував легалізації (відмиванню)) та забезпечувати фактичну відокремленість злочинного капіталу від його первісного джерела.

З огляду на вищевикладене, легалізацію доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних аспектах: як самостійний склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 209 КК України, та як функціональний механізм забезпечення життєздатності організованої злочинності, оскільки сама по собі наявність організованої групи чи злочинної організації не є конструктивною ознакою кожного випадку легалізації. Об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які забезпечують запобігання та протидію введенню в легальний економічний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, під виглядом законно одержаних доходів [3, с. 490]. Додатковим об'єктом можуть виступати інтереси правосуддя, нормальне функціонування фінансової системи. Так, легалізація здатна опосередковано посягати на інтереси правосуддя, оскільки приховування походження майна ускладнює встановлення обставин предикатного злочину, встановлення причетних осіб, визначення розміру заподіяної шкоди та застосування спеціальної конфіскації. Власне зазначена обставина і пояснює, чому у міжнародному праві боротьба з відмиванням коштів розглядається поряд із розшуком, арештом і конфіскацією злочинних доходів.

Предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України, має особливу конструкцію, оскільки законодавець пов'язує кримінальну відповідальність не з будь-яким майном, а з майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом. Власне походження надає майну кримінально-правової релевантності у межах ст. 209 КК України. При цьому законодавець не обмежує предмет лише грошовими коштами: ним можуть бути речі, майнові права, кошти (як у готівковій, так і в безготівковій формі), цінні папери, корпоративні права, нерухомість, транспортні засоби та інші активи, економічна цінність яких допускає їх використання у цивільному чи фінансовому обороті.

Водночас категорія «майно, одержане злочинним шляхом» не повинна тлумачитися так, начебто для притягнення особи за ст. 209 КК України необхідним є попередній обвинувальний вирок за предикатне кримінальне правопорушення. У п. 5 ст. 9 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 року йдеться про те, що кожна Сторона забезпечує відсутність визнання попереднього або одночасного засудження за предикатний злочин як передумови для засудження за відмивання грошей [4]. Тут виникає одна з найбільш складних проблем кримінально-правової кваліфікації, оскільки легалізація є похідною від злочинного походження активу. Встановленню підлягає факт злочинного походження майна, причинний та фактичний зв'язок цього майна з протиправною діяльністю, а також обізнаність суб'єкта

легалізації щодо такого походження. Варто зауважити, що п. 6 ст. 9 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму передбачає, що кожна сторона забезпечує можливість засудження за відмивання грошей відповідно до цієї статті, коли доведено, що майно, про яке йдеться в підпунктах «a» чи «b» пункту 1 цієї статті, походило з предикатного злочину, без необхідності точного встановлення якого саме. Законом України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 17 листопада 2010 року було здійснено застереження про те, що Україна відповідно до пункту 2 статті 53 Конвенції заявляє, що не буде застосовувати [5].

Деякі науковці висловлюють позицію, відповідно до якої дії, що становлять об'єктивну сторону кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 209 КК України умовно можна поділити на дві групи: 1) дії, що вчиняються з майном (коли фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом); 2) дії, які мають на меті приховування або (та) маскування. У тому випадку, якщо має місце хоча б одна з вказаних дій – правопорушення кваліфікується як закінчене. Причому у першому випадку йдеться про формальний склад, а в другому – про усічений [6, с. 254].

У Постанові Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 15 квітня 2005 р. №5 зазначається, що «Під використанням коштів або іншого майна, одержаних унаслідок вчинення предикатного діяння, для здійснення *господарської діяльності* слід розуміти їх використання у процесі легальних виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, торгівлі суб'єктами господарювання (підприємництва), зареєстрованими як такі в установленому законом порядку…» [7] *(курсив наш. – Афтанасів В., Максимович Р.)*. У постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 4 серпня 2021 року у справі №390/934/13-к акцентується увага на тому, що формальне дотримання вимог цивільного (господарського) законодавства при укладенні певних правочинів не виключає злочинного умислу або злочинності дій. Навпаки, в деяких випадках укладення господарських чи цивільних договорів може бути проявом об`єктивної сторони злочину або мати на меті надання тим чи іншим протиправним діям вигляду законності. Відповідно до положень ст. 90 КПК рішення національного суду має преюдиціальне значення лише, якщо воно набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов`язковість яких надана Верховною Радою України. Як наслідок, судове рішення має преюдиціальне значення для суду, який розглядає кримінальне провадження, лише у визначених цією статтею випадках. Чинний КПК не містить інших положень, на підставі яких рішення судів інших юрисдикцій могли би бути визнані преюдиціальними в кримінальному процесі, тобто такими, які звільняють суд від необхідності встановлення обставин, які підлягають доказуванню, шляхом дослідження та оцінки всієї сукупності доказів у кримінальному провадженні [8].

Організована злочинна діяльність відрізняється від ситуативної злочинності передусім стійкістю внутрішніх зв'язків, розподілом функцій, тривалістю протиправної діяльності, роллю учасників та орієнтацією на отримання систематичного матеріального прибутку. При цьому легалізація може бути функціонально відокремлена від предикатної злочинної діяльності: одна група учасників безпосередньо вчиняє злочини, інші акумулюють активи, треті здійснюють фінансові операції, четверті використовуються як номінальні власники або формальні керівники юридичних осіб.

У цьому аспекті варто звернути увагу на кваліфікуючу ознаку передбачену в ч. 3 ст. 209 КК України – вчинення злочину організованою групою. Для відповідної кваліфікації необхідно встановити ознаки даної форми співучасті, передбачені кримінальним законом (ч. 3 ст. 28 КК України).

Доцільно вказати, що не кожне розпорядження майном злочинного походження утворює склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. Якщо особа лише збуває таке майно без надання йому вигляду правомірно набутого, кваліфікація за ст. 209 КК України потребує додаткового обґрунтування. Залежно від обставин можливе застосування ст. 198 КК України чи норм про співучасть у предикатному правопорушенні. Зазначена позиція знайшла своє відображення у вищезгаданій Постанові Пленуму Верховного Суду України від 15 квітня 2005 року №5 [7]. На цій позиції стоїть найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції і на даний час. Зокрема, у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 13 лютого 2020 року у справі № 667/5470/14-к вказується на те, що обов'язковою ознакою кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК, є *спеціальна мета* легалізації майна – надання правомірного вигляду володінню,

користуванню і розпорядженню предметами, визначеними ст. 209 КК. Невстановлення цієї ознаки свідчить про відсутність події злочину, передбаченого ст. 209 КК [9].

Закон пов'язує відповідальність за ст. 209 КК України з тим, що особа знала або повинна була знати про пряме чи опосередковане, повне чи часткове одержання майна злочинним шляхом. Дане твердження породжує доктринальну та правозастосовну дискусію щодо меж вини, допустимості встановлення знання через непрямі докази та співвідношення фактичної обізнаності з об'єктивними обставинами, які повинні були викликати у суб'єкта сумніви щодо походження активу. Європейський суд з прав людини у рішенні по справі «Bavčar v. Slovenia» (заява 17053/20) від 7 вересня 2023 року допустив можливість притягнення до кримінальної відповідальності за легалізацію майна на підставі непрямого умислу в контексті ст. 7 Конвенції [8]. Варто відзначити, що можливість доведення ознак суб'єктивної сторони допускається і Верховним Судом у постанові від 22 травня 2025 року у справі №991/493/22 [10].

Список використаних джерел

1. Гладковський М. О. Форми і способи легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, при визначенні об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія Право. Вип. 85. Ч. 3. С. 248-254. DOI: https:// doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.39
2. Беніцький А. С. Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом: проблеми кримінально-правової кваліфікації. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2024. № 4. С. 32-37. DOI: https:// doi.org/10.32 850/sulj.2024.4.6
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків, 2016. Т. 17: Кримінальне право. Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. 2017. 1064 с.
4. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text (дата звернення: 20.09.2026).
5. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: Закон України від 17 листопада 2010 року № 2698-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-17#Text (дата звернення: 20.09.2026).
6. Кришевич О. В., Кривонос Д. В. Аналіз кримінально-правових аспектів легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом та відмежування від шахрайства в ракурсі дослідження кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності і проти власності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія Право. Вип. 89. Ч. 3. С. 252–257. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.37
7. Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію Є(відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.04.2005 №5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-05#Text (дата звернення: 20.09.2026).
8. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 4 серпня 2021 року у справі № 390/934/13-к URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98882010 (дата звернення: 20.09.2026).
9. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 13 лютого 2020 року у справі № 667/5470/14-к URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87733183 (дата звернення: 20.09.2026).
10. Bavčar v. Slovenia. App 17053/20. Judgement 07.09.2023. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-226432 (дата звернення: 20.09.2026).
11. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 22 травня 2025 року у справі № 991/493/22 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127702617 (дата звернення: 20.09.2026).

А. А. Барабаш,
молодший науковий співробітник
відділу дослідження проблем
кримінального процесу та судоустрою
(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

ПОВТОРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКАЗІВ У АПЕЛЯЦІЙНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПІДСТАВИ ТА МЕЖІ

Одним із найбільш показових проявів повторності у кримінальному провадженні є повторне проведення процесуальної дії, результати якої вже були отримані та досліджені на попередньому етапі судового розгляду. Особливо це питання набуває значення у суді апеляційної інстанції, оскільки саме тут, під час повторного дослідження доказів, виникає необхідність забезпечення балансу між конкуруючими процесуальними цінностями кримінального провадження. Як влучно зазначає О. М. Дуфенюк, кримінальне провадження являє собою багатокомпонентну систему, у якій потребують урівноваження різні за своїм характером елементи, а концепція балансу передбачає недопущення безумовного домінування одного з них над іншим. При цьому авторка звертає увагу на необхідність уникнення крайнощів та досягнення розумної рівноваги між конкуруючими інтересами з урахуванням конкретної ситуації правозастосування [1, с. 118–119].

Повторне дослідження доказів покликане, з одного боку, забезпечити безпосередність їх сприйняття та реальну можливість апеляційного суду перевірити правильність встановлення фактичних обставин кримінального провадження, а з іншого – не допустити перетворення апеляційного перегляду на повторення судового розгляду, вже здійсненого судом першої інстанції. Тому співвідношення безпосередності, з одного боку, та процесуальної економії, розумності строків і ефективності провадження з іншого, варто розглядати не як конкуруючі засади, а як питання забезпечення належного балансу між відповідними процесуальними цінностями.

У випадку повторного дослідження доказів конкурують: *безпосередність дослідження доказів* як гарантія справедливості судового рішення та розумність строків. Тому жодна з цих цінностей не повинна абсолютизуватися: вимога безпосередності не може перетворювати апеляційний перегляд на механічне повторення судового розгляду першої інстанції, так само як вимога процесуальної економії не може виправдовувати відмову від безпосереднього дослідження доказу в ситуації, коли без такого дослідження неможливо належним чином перевірити фактичні підстави судового рішення.

Саме так слід розглядати співвідношення статей 23 і 404 КПК України. Засада безпосередності дослідження показань, речей і документів не може розумітися як вимога автоматичного повторення кожної процесуальної дії, здійсненої судом першої інстанції. Водночас її зміст не дозволяє апеляційному суду, змінюючи фактичні висновки суду першої інстанції, замінювати безпосереднє дослідження доказів їх переказом або формальним посиланням на матеріали провадження.

Л. М. Лобойко, досліджуючи проблемні питання реалізації судом апеляційної інстанції засади безпосередності дослідження доказів, пов’язує необхідність їх повторного дослідження не із самим фактом відмінності висновків апеляційного суду від висновків суду першої інстанції, а з характером такої відмінності та її впливом на оцінку доказів. Такий підхід ґрунтується на розмежуванні оцінки доказів і висновків суду щодо фактичних обставин кримінального провадження. Якщо апеляційний суд погоджується з результатами оцінки доказів, здійсненої судом першої інстанції, та виходить із тієї самої сукупності доказів, він вправі дійти іншого висновку щодо фактичних обставин або кримінально-правової кваліфікації діяння. За таких умов зміна судового рішення не означає переоцінки доказів і сама по собі не створює обов’язку їх повторного безпосереднього дослідження [2].

Інша ситуація має місце тоді, коли відмінність висновків апеляційного суду зумовлена зміною оцінки самих доказів – зокрема, щодо їх належності, допустимості, достовірності або достатності сукупності доказів. У такому випадку апеляційний суд фактично здійснює переоцінку доказів, а тому повинен забезпечити безпосередність їх дослідження відповідно до вимог ст. 23 КПК України. Отже, визначальним для вирішення питання про необхідність повторного дослідження доказів є не сам факт зміни судового рішення чи кримінально-правової кваліфікації, а те, чи змінює апеляційний суд оцінку доказів, покладених в основу висновків суду першої інстанції.

Саме таке розмежування має значення і для визначення меж повторності процесуальних дій у кримінальному провадженні: повторне дослідження доказів у суді апеляційної інстанції зумовлюється необхідністю забезпечення безпосередності у випадку, коли апеляційний суд здійснює іншу оцінку доказів, ніж суд першої інстанції. Відповідно до ст. 23 КПК України суд не може обґрунтовувати висновки доказами, які не були безпосередньо ним досліджені, а за ч. 4 ст. 404 КПК він не може робити це й щодо доказів, які не досліджувалися судом першої інстанції. Ця логіка має істотне значення для визначення меж повторності процесуальних дій у кримінальному провадженні, оскільки повторне дослідження доказів є засобом перевірки обставин, установлених судом першої інстанції, а не самостійною метою апеляційного провадження.

Описаний підхід загалом знаходить підтвердження і в судовій практиці. Так, Велика Палата Верховного Суду у постанові від 24 червня 2026 року у справі № 607/9097/20 зазначила, що сама лише незгода сторони захисту з показаннями потерпілих, свідків або письмовими доказами не є підставою для їх повторного дослідження. Суд апеляційної інстанції не зобов'язаний автоматично досліджувати докази з дотриманням засади безпосередності, якщо він не надає їм іншого тлумачення порівняно із судом першої інстанції. Водночас частина третя статті 404 КПК України зобов'язує апеляційний суд провести повторне дослідження у випадку, коли відповідні обставини були досліджені судом першої інстанції неповно або з порушеннями [3].

Таким чином, Велика Палата фактично демонструє два різні підстави повторності. Так, у першому випадку повторне дослідження є процесуальним правом апеляційного суду. У другому, за наявності встановленої неповноти або порушення під час первинного дослідження, воно стає обов'язковим.

Це розмежування має принципове значення. Якщо повторний допит не змінює і не доповнює предмет доказування, а лише відтворює вже отримані показання, його проведення повинно бути обґрунтоване конкретною процесуальною необхідністю. Якщо ж первинне дослідження було неповним, проведене з порушенням, то повторне дослідження стає фактично гарантією.

Особливо показовою у цьому аспекті є постанова ККС ВС від 5 лютого 2026 року у справі № 595/1519/24. У цій справі апеляційний суд, скасовуючи виправдувальний вирок, змінив оцінку доказів, покладених судом першої інстанції в основу рішення. При цьому частину показань свідків було досліджено шляхом перегляду відеозапису їх допиту в суді першої інстанції. Верховний Суд звернув увагу на те, що за наявності підстав для ретельної перевірки доводів про неправильну оцінку доказів така перевірка повинна включати безпосереднє дослідження фактичних даних, які переоцінюються та стосуються предмета доказування [4]. Наслідком встановленого порушення стало скасування вироку апеляційного суду і призначення нового апеляційного розгляду.

Подальший розвиток цієї позиції спостерігається у постанові ККС ВС від 17 червня 2026 року у справі № 474/1673/23. У цьому провадженні суд першої інстанції допитав свідків, однак у вироку фактично не навів змісту їхніх показань та не надав їм оцінки. Апеляційний суд, не здійснюючи належного дослідження відповідних показань, оцінив їх на підставі переказу, наведеного захисником в апеляційній скарзі. Верховний Суд визнав такий підхід неприпустимим. Особливо показово, що смерть одного зі свідків, яка унеможливила його повторний допит, не була визнана підставою для заміни безпосереднього дослідження його показань їх переказом. За наявності технічного запису судового засідання апеляційний суд мав можливість безпосередньо перевірити зміст показань шляхом відтворення відповідного запису [5].

Таким чином, можемо констатувати, що межі повторності процесуальних дій в апеляційному провадженні визначаються не формальним фактом їх попереднього здійснення, а функціональним зв'язком повторної дії з предметом доказування та межами апеляційного перегляду. Повторна процесуальна дія є виправданою лише тією мірою, якою її проведення необхідне для вирішення конкретного питання, поставленого перед апеляційним судом, і не може перетворюватися ані на механічне відтворення судового розгляду першої інстанції, ані на засіб обходу вимог безпосередності дослідження доказів.

Список використаних джерел

1. Дуфенюк О. М. Правові механізми забезпечення балансу приватних та публічних інтересів у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 4 (45). С. 117–122. DOI: https://doi.org/10.32782/pyuv.v4.2022.22.

2. Лобойко Л. М. Проблемні питання реалізації судом апеляційної інстанції засади безпосереднього дослідження доказів. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 33. С. 3–13. URL:https://pbz.nlu. edu.ua/article/ view/121715

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24 червня 2026 року у справі № 607/9097/20. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=137759189

4. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 5 лютого 2026 року у справі № 595/1519/24, провадження № 51-3970км25. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=133947406 &utm_source=chatgpt.com

5. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 17 червня 2026 року у справі № 474/1673/23, провадження № 51-929км26. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=137538025&utm_source chatgpt.com

С. А. Басалик,
доцент кафедри спеціальних дисциплін,
кандидат юридичних наук
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького)

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ «4Р»

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України істотно змінила середовище, у якому формуються ризики торгівлі людьми. Масове переміщення населення, втрата житла та роботи, зниження економічної стабільності, перебування громадян на тимчасово окупованих і прифронтових територіях, а також незаконне переміщення та депортація дітей створюють додаткові передумови для вербування, переміщення та експлуатації людей. Водночас розвиток цифрових технологій сприяє поширенню онлайн-вербування, що ускладнює своєчасне виявлення потерпілих і документування відповідних кримінальних правопорушень.

Актуальність проблеми підтверджується сучасними державними програмними документами. У Державній цільовій соціальній програмі протидії торгівлі людьми на період до 2030 року зазначено, що збройна агресія російської федерації зумовила появу нових ризиків торгівлі людьми та ускладнила можливості держави щодо належного захисту осіб від експлуатації [1]. У 2024 році Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні було ідентифіковано та забезпечено допомогою 297 постраждалих від торгівлі людьми, 26 відсотків із яких становили внутрішньо переміщені особи. Особливої уваги потребують діти, депортовані або примусово переміщені особи, внутрішньо переміщені особи, біженці, жителі прифронтових територій та інші вразливі категорії населення.

Метою дослідження є визначення сучасних викликів протидії торгівлі людьми в Україні в умовах збройної агресії, аналіз реалізації основних компонентів моделі «4Р» та обґрунтування організаційно-правових заходів щодо підвищення ефективності запобігання торгівлі людьми, захисту потерпілих, кримінального переслідування винних осіб і міжнародного партнерства.

У міжнародній практиці протидія торгівлі людьми ґрунтується на комплексному підході, який охоплює чотири взаємопов'язані компоненти: Prevention – запобігання, Protection – захист потерпілих, Prosecution – кримінальне переслідування та Partnership – партнерство [2, с. 36]. Такий підхід дає змогу розглядати торгівлю людьми не лише як кримінально-правову, а й як соціальну та безпекову проблему. Ефективність окремого компонента залежить від належного функціонування всієї системи.

Україна послідовно впроваджує зазначений підхід у державну політику. Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2030 року передбачає удосконалення відповідного механізму з урахуванням умов збройної агресії та майбутнього відновлення держави. Серед визначених завдань – підвищення обізнаності населення, удосконалення ідентифікації потерпілих, забезпечення комплексної допомоги, посилення спроможності правоохоронних органів і судів та розвиток цифрової системи збору й обміну даними.

Особливого значення набуває компонент Prevention. Вразливість населення до торгівлі людьми посилюється внаслідок втрати роботи та доходів, вимушеного переміщення, пошуку житла чи працевлаштування, перебування за кордоном і використання соціальних мереж та цифрових платформ. Тому превентивна діяльність має бути спрямована не лише на інформування населення, а й на своєчасне виявлення факторів ризику. Особливої уваги потребують діти, внутрішньо переміщені особи, громадяни, які виїжджають за кордон, а також населення тимчасово окупованих і прифронтових територій.

Важливу роль у цьому напрямі відіграють підрозділи Державної прикордонної служби України та Національної поліції, які безпосередньо контактують із громадянами під час перетину державного кордону та переміщення. Доцільним є удосконалення механізмів виявлення ознак вербування, експлуатації та інших факторів ризику з одночасним забезпеченням прав людини.

Компонент Protection передбачає своєчасну ідентифікацію потерпілих, забезпечення їхньої безпеки та доступу до медичної, психологічної, соціальної і правової допомоги. Особливого захисту потребують діти, зокрема депортовані або примусово переміщені внаслідок збройної агресії. Для цього необхідна належна взаємодія правоохоронних органів, органів соціального захисту, місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я, освітніх установ та громадських і міжнародних організацій.

У сфері Prosecution важливим завданням залишається ефективне виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми. Державною програмою до 2030 року визначено показник збільшення до 70 відсотків частки кримінальних проваджень, у

яких особам повідомлено про підозру, у загальній кількості проваджень, розпочатих за відповідними фактами. Це свідчить про орієнтацію державної політики не лише на виявлення фактів торгівлі людьми, а й на результативність кримінального переслідування.

Водночас оцінка ефективності кримінального переслідування має враховувати не тільки кількість проваджень і повідомлень про підозру, а й якість доказування, результати судового розгляду, забезпечення прав потерпілих та відповідність призначеного покарання характеру і ступеню суспільної небезпечності вчиненого. У цьому аспекті потребує подальшого дослідження судова практика застосування статті 75 Кримінального кодексу України у справах про торгівлю людьми. Висновки щодо поширеності такого підходу мають ґрунтуватися на репрезентативному аналізі судових рішень.

Окремим викликом є документування фактів торгівлі людьми на тимчасово окупованих територіях. Обмеженість доступу, неможливість проведення більшості процесуальних і оперативно-розшукових заходів традиційними способами, а також складність встановлення потерпілих і свідків створюють додаткові проблеми для доказування. У зв'язку з цим необхідним є вдосконалення методик дистанційного документування, використання цифрових джерел інформації, аналізу відкритих даних, міжнародного обміну інформацією та механізмів процесуальної оцінки матеріалів, отриманих в умовах воєнного стану.

Важливе значення має компонент Partnership. Транснаціональний характер значної частини проявів торгівлі людьми зумовлює необхідність посилення взаємодії українських правоохоронних органів із компетентними органами інших держав та міжнародними організаціями. Пріоритетними напрямами мають залишатися оперативний обмін інформацією, удосконалення виконання запитів про міжнародну правову допомогу, проведення спільних розслідувань, обмін аналітичною інформацією та координація дій щодо встановлення потерпілих і підозрюваних.

Удосконалення партнерства має супроводжуватися розвитком цифрових механізмів збору, аналізу та обміну інформацією. Доцільним є не стільки створення нових інформаційних ресурсів, скільки забезпечення сумісності вже наявних систем. Перспективним є формування захищеного міжвідомчого цифрового середовища для обліку випадків торгівлі людьми, супроводу потерпілих, аналітичної обробки інформації та виявлення транснаціональних зв'язків із дотриманням вимог щодо захисту персональних даних.

Отже, сучасна система протидії торгівлі людьми в Україні потребує переходу до комплексного механізму, який поєднує превентивні, соціальні, кримінально-правові, інформаційно-аналітичні та міжнародні заходи. Умови збройної агресії зумовлюють необхідність адаптації кожного компонента моделі «4Р» до нових форм і способів експлуатації.

Пріоритетними напрямами удосконалення механізму протидії торгівлі людьми є: удосконалення системи раннього виявлення осіб із підвищеним ризиком потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, зокрема під час перетину державного кордону; розвиток методик протидії онлайн-вербуванню; удосконалення міжвідомчого механізму ідентифікації, захисту та супроводу потерпілих; розвиток методик документування торгівлі людьми на тимчасово окупованих територіях; посилення міжнародного інформаційного обміну та практики спільних розслідувань.

Таким чином, ефективність державної політики у сфері протидії торгівлі людьми в умовах збройної агресії визначатиметься узгодженістю всіх складових моделі «4Р». Раннє виявлення ризиків, захист потерпілих, належне кримінальне переслідування та міжнародне партнерство мають функціонувати як єдиний механізм. Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2030 року створює необхідну нормативну основу, а її результативність залежатиме від належного міжвідомчого виконання визначених заходів, цифрової інтеграції та системного моніторингу досягнення встановлених показників.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.09.2026 № 875-р. *Міністерство соціальної політики України* : URL: https://www.msp.gov.ua/legislation/draft-legal-acts/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-tsilovoyi-sotsial noyi-prohramy-protydiyi-torhivli-lyudmy-na-period-do-2030-roku (дата звернення: 30.09.2026).

2. Джужа О. М., Тичина Д. М. Кримінологічна характеристика та запобігання «human trafficking» з метою сексуальної, трудової та іншої експлуатації людини. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету,* 2025. Серія право. № 90 (4). С. 32–39.

О. В. Батюк,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
євроатлантичної інтеграції та правового забезпечення
службово-бойової діяльності Національної гвардії України
ННІ професійної освіти,
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія національної гвардії України)

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ, ВРАХОВУЮЧИ МЕТОДИКУ SAT

В умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні особливого значення набуває забезпечення належного рівня професійної, бойової, спеціальної та психологічної підготовки особового складу Національної гвардії України, на далі НГУ. Зауважимо, що в умовах дії правового режиму воєнного стану, коли характер і складність завдань, покладених на НГУ, істотно зростають, рівень професійної, бойової та спеціальної підготовленості військовослужбовців набуває особливого значення, оскільки безпосередньо впливає на ефективність виконання ними бойових і службово-бойових завдань.

Вважаємо, що дослідження правового забезпечення підготовки особового складу НГУ під час воєнного стану, визначення достатності та узгодженості чинної нормативно-правової бази, а також виявлення прогалин і проблем її практичної реалізації потребує комплексного аналізу положень законодавства України, відомчих нормативно-правових актів та організаційно-правових механізмів, що регламентують підготовку військовослужбовців НГУ за методикою NATO Systems Approach to Training (SAT).

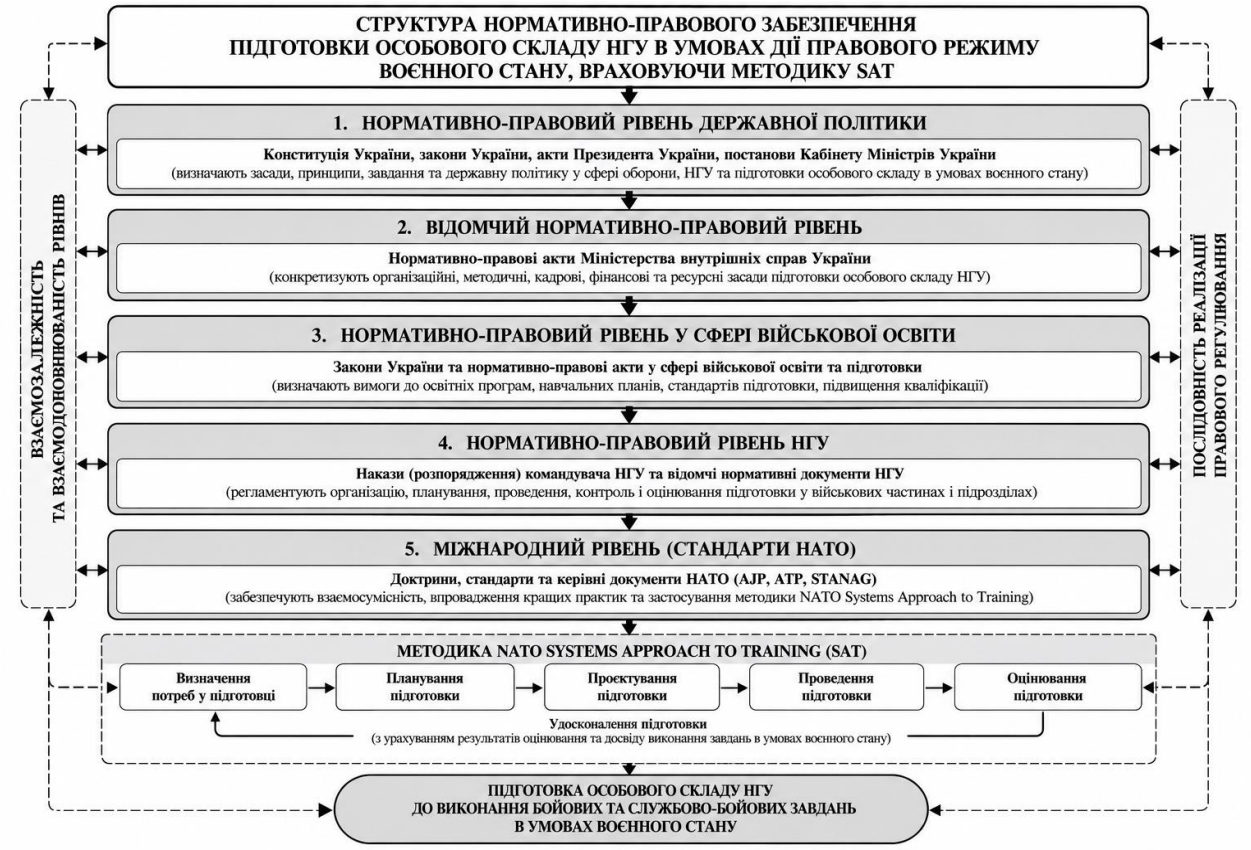
Вважаємо, що в умовах сьогодення, особливого значення набуває забезпечення відповідності змісту підготовки реальним умовам виконання завдань у воєнний час, постійному оновленню професійних компетентностей військовослужбовців, розвитку спеціальної та тактичної підготовки, а також удосконаленню механізмів перепідготовки й підвищення кваліфікації. Саме тому вдосконалення нормативно-правового регулювання підготовки особового складу НГУ є важливою передумовою підвищення її спроможностей, боєздатності та ефективності виконання завдань у системі сектору безпеки і оборони України з врахуванням методики SAT.

На наш погляд, доцільним є визначення системи нормативно-правового забезпечення підготовки особового складу НГУ в умовах дії правового режиму воєнного стану враховуючи методику SAT, оскільки саме системний підхід дає можливість встановити взаємозв'язок, ієрархію та функціональне призначення нормативно-правових актів, що регламентують відповідну сферу. На наше переконання, така система охоплює сукупність нормативних приписів різної юридичної сили – від конституційних положень і законів України до підзаконних та відомчих нормативно-правових актів, які визначають правові, організаційні, кадрові, освітні, методичні та матеріально-технічні засади підготовки військовослужбовців НГУ.

Визначення зазначеної системи, на наш погляд, має важливе як теоретичне так і практичне значення, оскільки дозволяє комплексно оцінити стан правового регулювання підготовки особового складу, встановити ступінь узгодженості нормативних положень, виявити можливі прогалини, колізії та дублювання правових норм, а також визначити напрями їх подальшого вдосконалення. Особливого значення набуває поєднання такого нормативно-правового підходу з циклічністю SAT, відповідно до якої результати оцінювання підготовленості особового складу та практичного виконання завдань мають використовуватися для подальшого визначення потреб, коригування програм підготовки, удосконалення методик навчання та оновлення нормативного забезпечення. Таким чином, система нормативно-правового забезпечення підготовки НГУ в умовах воєнного стану має функціонувати як динамічна та адаптивна система, здатна оперативно реагувати на зміни характеру бойових і службово-бойових завдань, практичний досвід їх виконання та сучасні вимоги до професійної компетентності військовослужбовців. Саме такий підхід створює передумови для підвищення якості підготовки, забезпечення належного рівня готовності особового складу та розвитку взаємосумісності НГУ із силами безпеки й оборони держав – партнерів України.

Як висновок зазначимо, по-перше, нормативно-правове забезпечення підготовки особового складу НГУ в умовах дії правового режиму воєнного стану має комплексний та багаторівневий характер, оскільки основу нормативно-правове забезпечення становлять конституційні положення, закони України, акти Прези-

дента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України, нормативні та організаційно-розпорядчі документи НГУ, а також нормативна база у сфері військової освіти. Така система, на наш погляд, створює правові та організаційні передумови для забезпечення належного рівня професійної, бойової, спеціальної, фізичної та психологічної підготовленості військовослужбовців НГУ.

По-друге, вважаємо, що сучасні умови виконання НГУ бойових і службово-бойових завдань зумовлюють необхідність постійного вдосконалення системи підготовки особового складу та її нормативно-правового забезпечення. У зв'язку з цим доцільним є застосування методики NATO Systems Approach to Training (SAT) як системного методологічного підходу до організації підготовки, який передбачає послідовне визначення потреб у підготовці, її планування, проектуванням, проведення та оцінювання з подальшим коригуванням і вдосконаленням. Водночас SAT доцільно розглядати не як нормативно-правовий акт, а як методологічний інструмент, здатний підвищити системність та результативність правового й організаційного забезпечення підготовки.

По-третє, на наше переконання, саме перспективним напрямом розвитку нормативно-правового забезпечення підготовки особового складу НГУ є його подальша систематизація, узгодження та адаптація до умов воєнного стану з урахуванням сучасного міжнародного досвіду. Особливого значення набуває нормативне закріплення взаємозв'язку між потребами у підготовці, визначеними компетентностями, змістом навчальних програм, практичними результатами підготовки та процедурами їх оцінювання. Реалізація такого підходу сприятиме формуванню адаптивної системи підготовки, здатної оперативно реагувати на зміни характеру бойових і службово-бойових завдань та забезпечувати постійне вдосконалення професійних спроможностей особового складу.

По-четверте, поєднання національної нормативно-правової бази з принципами та логікою NATO SAT створює передумови для формування сучасної, цілісної та результативної системи підготовки особового складу НГУ, оскільки її подальший розвиток повинний бути спрямований на забезпечення правової визначеності, взаємопов'язаності всіх рівнів регулювання, орієнтації підготовки на конкретні потреби та результати, удосконалення механізмів оцінювання і впровадження позитивного міжнародного досвіду, що в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню готовності військовослужбовців НГУ до ефективного виконання завдань за призначенням в умовах воєнного стану.

О. О. Батюк,
здобувачка вищої освіти
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

Ю. Т. Піх,
доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики,
заступник декана юридичного факультету,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

НЕЗАКОННИЙ ОБІГ БОЄПРИПАСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Актуальність проблеми підтверджується і сучасними статистичними показниками, так за даними Міністерства внутрішніх справ України, на далі МВС, станом на вересень 2026 року в Україні було задекларовано майже 25 тисяч одиниць вогнепальної зброї та близько 15 млн боєприпасів, що демонструє масштаб поширення зброї та боєприпасів, які перебувають поза традиційними механізмами обліку та контролю. Водночас з початку 2026 року на території України правоохоронними органами було вилучено близько 1400 одиниць нелегальної зброї [1]. Окремим показником масштабності проблеми є результати загальнодержавної спеціальної операції, проведеної Національною поліцією у 2025 році: за результатами 941 обшуку було вилучено 263 одиниці вогнепальної зброї, понад 74 кг вибухових речовин та 61 674 набоїв різного калібру, а також задокументовано факти незаконного збуту зброї [2].

Важливо, що проблема незаконного обігу боєприпасів має не лише кримінально-правовий, а й організаційно-правовий, криміналістичний та безпековий вимір. Зокрема, у 2026 році МВС розробляє Дорожню карту з протидії незаконному обігу зброї на період до 2030 року, яка передбачає вдосконалення законодавства, цифровізацію обліку і контролю, розвиток Єдиного реєстру зброї, посилення інституційної спроможності правоохоронних органів та міжнародного співробітництва [3]. Таким чином, сучасні виклики зумовлюють необхідність комплексного дослідження механізмів протидії незаконному обігу боєприпасів в умовах воєнного стану, удосконалення кримінально-правових та організаційних механізмів контролю за їх обігом, підвищення ефективності виявлення каналів незаконного постачання, документування відповідних кримінальних правопорушень та забезпечення міжвідомчої взаємодії правоохоронних органів.

Доцільно зауважити, що аналіз сучасних наукових досліджень свідчить, що незаконний обіг боєприпасів в умовах воєнного стану є комплексною проблемою, яка формується під впливом сукупності кримінально-правових, організаційно-правових, криміналістичних та безпекових чинників. Дослідження Д. О. Олєйнікова дозволяє виокремити воєнну здобич та недостатньо врегульовані механізми її обліку, документування і контролю як один із потенційних каналів потрапляння зброї та боєприпасів у незаконний обіг [4], тоді як праці А. І. Швець акцентують увагу на необхідності розглядати державний контроль за обігом зброї як системний механізм, що охоплює нормативне регулювання, адміністративні процедури, облік, контроль, інформаційне забезпечення та міжвідомчу взаємодію [5,6]. Проведений аналіз засвідчує, що наукова увага переважно зосереджується на незаконному обігу вогнепальної зброї та загальних механізмах державного контролю, тоді як специфіка саме боєприпасів як самостійного об’єкта незаконного обігу в умовах тривалого воєнного стану потребує подальшого комплексного дослідження. У зв’язку з цим, вважаємо, що протидія незаконному обігу боєприпасів має ґрунтуватися не лише на посиленні кримінальної відповідальності, а передусім на формуванні цілісної системи запобігання їх витоку з легального сектору, удосконаленні механізмів обліку та контролю за їх переміщенням, належному документуванні походження, посиленні міжвідомчої взаємодії, використанні цифрових інформаційних систем та вдосконаленні криміналістичного забезпечення виявлення і розслідування відповідних правопорушень.

Отже, перспективним напрямом наукового та нормативно-правового розвитку є формування комплексної системи протидії незаконному обігу боєприпасів, яка поєднуватиме превентивні, адміністративно-правові, кримінально-правові, криміналістичні та інформаційно-аналітичні механізми й забезпечуватиме контроль за боєприпасами протягом усього їх життєвого циклу – від надходження та обліку до зберігання, переміщення, використання, вилучення та утилізації.

Як висновок заначимо, що одним із пріоритетних напрямів державної політики має стати формування інтегрованої цифрової системи контролю за рухом боєприпасів, яка забезпечуватиме про-

стежуваність їх переміщення протягом усього життєвого циклу та створюватиме інформаційне підґрунтя для раннього виявлення фактів їх незаконного вибуття. Також досить важливим напрямом повинна стати інституційна взаємодії державних органів та громадянського суспільства у сфері запобігання незаконному обігу боєприпасів шляхом розвитку безпечних каналів повідомлення, інформаційно-просвітницьких програм та механізмів громадської участі у формуванні культури відповідального поводження з небезпечними предметами. Вважаємо, що ефективна протидія незаконному обігу боєприпасів в умовах воєнного стану потребує розроблення комплексної превентивної системи, що поєднує цифровий контроль та простежуваність руху боєприпасів, міжвідомчий інформаційний обмін, ризик-орієнтовану аналітику, належне нормативно-правове регулювання та активну участь інституцій громадянського суспільства. При цьому держава має забезпечити нормативні, організаційні й технологічні механізми контролю, тоді як громадські інституції можуть посилювати превентивний компонент через інформаційно-просвітницьку діяльність, формування культури відповідального поводження з боєприпасами та функціонування безпечних каналів комунікації з уповноваженими органами. Саме поєднання державного контролю, цифрових технологій, кримінального аналізу та суспільної участі створює передумови для своєчасного виявлення ризиків і мінімізації потрапляння боєприпасів до незаконного обігу.

Список використаних джерел

1. Законодавче врегулювання обігу цивільної вогнепальної зброї є одним із важливих завдань євроінтеграційного процесу. Департамент комунікації МВС. URL: https://surl.li/zjjuhk (дата звернення 05.10.2026).

2. Нацполіція провела понад 940 обшуків з вилучення незаконної зброї та боєприпасів. Департамент комунікації МВС за матеріалами Національної поліції. URL: https://surl.li/lwtlym (дата звернення 05.10.2026).

3. Інформаційне повідомлення про проведення електронних консультацій з громадськістю щодо проєкту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Дорожньої карти з протидії незаконному обігу зброї на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації». Міністерство внутрішніх справ України. URL: https://surl.li/cfsagt (дата звернення 05.10.2026).

4. Олєйніков Д. О. (2026) Воєнна здобич як джерело незаконного обігу вогнепальної зброї та боєприпасів: кримінально-правові та міжнародно-правові аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2026. С. Випуск 94: частина 3 С. 186–192 DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322. 2026. 94.3.24 (дата звернення 05.10.2026).

5. Швець А. І. (2025) Сутність обігу вогнепальної зброї як об’єкту контролю. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2025. Т. 35, № 2. С. 636–643 DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.88 (дата звернення 05.10.2026).

6. Швець А. І. (2026) Правові засади контролю за обігом вогнепальної зброї в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану», опубліковану 18 лютого 2026 року у Форумі права, № 1 (85), с. 93–100, DOI https:// doi.org/10.32631/fp.2026.1.11 (дата звернення 05.10.2026).

М. Я. Бачара,
здобувачка вищої освіти
ННІ права, психології та безпекознавства
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Р. Я. Бутинська,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
ННІ права, психології та безпекознавства,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Конституція України гарантує право на працю (ст. 43) і право на страйк для захисту економічних і соціальних інтересів (ст. 44) [1]. У секторі безпеки і оборони обсяг цих гарантій залежить від правового статусу особи. Військовослужбовці проходять військову службу, яку закон визначає як державну службу особливого характеру [2, ст. 2]. Сам сектор складається з чотирьох компонентів: сил безпеки, сил оборони, оборонно-промислового комплексу, а також громадян та громадських об'єднань [3, ст. 12]. Тому правове регулювання трудових відносин у секторі потребує окремого аналізу кожної категорії суб'єктів.

Трудовий договір є підставою відносин для працівників підприємств оборонно-промислового комплексу та для працівників органів сектору, які не мають статусу військовослужбовців. Для військовослужбовців підставою відносин є призов або прийняття на службу, а зміст відносин визначають спеціальні закони. Одна воєнна обстановка породжує, отже, кілька різних режимів у межах одного сектору.

Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» поширюється на працівників усіх підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності [4, ст. 1]. Належність до сектору безпеки і оборони на сферу дії цього акта не впливає. Військовослужбовці серед суб'єктів регулювання не названі. На період воєнного стану Закон запроваджує обмеження прав, передбачених статтями 43 і 44 Конституції, а норми законодавства про працю не застосовуються в частині відносин, які він врегульовує [4, ст. 1]. Конституція допускає такі обмеження, оскільки статті 43 і 44 не входять до переліку прав, що не підлягають обмеженню за статтею 64 [1]. Серед механізмів Закону передбачено призупинення дії трудового договору, протягом якого роботодавець не виплачує заробітну плату [4, ст. 13], і право роботодавця встановлювати більшу тривалість робочого часу з огляду на виробничу потребу [4, ст. 6].

Окремий шар становить трудова повинність. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» відносить її до заходів, які запроваджує військове командування [5, ст. 8]. За аналізом Цесарського, повинність є короткостроковою спеціальною формою залучення до суспільно корисних робіт за ініціативою військового командування, її оформлюють строковим трудовим договором, а за особою зберігається попереднє місце роботи [6]. Залучені особи виконують завдання оборони й не набувають статусу військовослужбовців, тому формально залишаються поза складом сектору, хоча фактично діють у його інтересах.

У літературі наголошено, що обмеження трудових прав під час воєнного стану має конституційно-правову основу, проте його застосування потребує чіткої нормативної бази, дотримання пропорційності та міжнародних стандартів [7, с. 154]. Слободяник і Плескун відносять до ризиків переведення без згоди працівника, зменшення заробітної плати та невиплату компенсацій [7, с. 153]. Венедіктов, аналізуючи вплив збройного конфлікту на трудове право на прикладі України, вказує на відсутність єдиного підходу до регулювання трудових відносин у збройному конфлікті. За його висновками, закон дозволяє роботодавцям об'єктів критичної інфраструктури в односторонньому порядку подовжувати робочий тиждень з 40 до 60 годин, військові органи можуть використовувати виробничі потужності й трудові ресурси підприємств для потреб оборони, а страйки на період воєнного стану заборонені [8]. Збройний конфлікт, на думку автора, не повинен розглядатися як самодостатня підстава для невиправданого й тривалого обмеження прав працівників [8].

Для сектору безпеки і оборони ці висновки мають практичне значення, оскільки обмеження можуть накопичуватися щодо тих самих працівників. Працівник підприємства оборонно-промислового комплексу, віднесеного до критичної інфраструктури, одночасно не має права на страйк, може

працювати до 60 годин на тиждень і перебувати під ризиком призупинення договору. Кожне обмеження окремо має законну мету, проте їх сукупність може залишати працівнику переважно судовий захист.

Регулювання складається з трьох шарів: службових відносин військовослужбовців [2], трудових відносин за договором [4] і тимчасових публічно-правових обов'язків, зокрема трудової повинності [5]. Для вдосконалення цієї системи обґрунтованими видаються три зміни. По-перше, у Законі про організацію трудових відносин доцільно визначити категорії працівників сектору, щодо яких допускається подовження робочого часу, і пов'язати його з переліком підприємств, затвердженим уповноваженим органом. По-друге, рішення про подовження робочого часу та призупинення дії трудового договору має оформлюватися письмовим наказом із обґрунтуванням потреби, що дозволить перевірити пропорційність обмеження в суді. По-третє, розмежування трудової повинності й трудових відносин за строковим договором потребує нормативного закріплення гарантій оплати праці та збереження попереднього місця роботи.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 01.10.2026).

2. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12 (дата звернення: 01.10.2026).

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення: 01.10.2026).

4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20 (дата звернення: 01.10.2026).

5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 01.10.2026).

6. Цесарський Ф. А. Забезпечення трудових прав працівників у період дії правового режиму воєнного стану. Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право. 2024. № 2 (22). С. 92–100.

7. Slobodianyk T., Pleskun O. Restriction of labor rights under martial law: a constitutional and legal perspective. Visegrad Journal on Human Rights. 2026. Vol. 1, No. 1. P. 151–155. DOI: https://doi.org/10.61345/1339-7915. 2026. 1.21.

8. Venediktov S. The Impact of the Armed Conflict on Labour Law: The Case of Ukraine. Access to Justice in Eastern Europe. 2023. Vol. 6, No. 4. P. 279–291. DOI: https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.4-n000478.

І. В. Бесага,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу ННІПФПКП
доктор філософії у галузі права, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ХАРАКТЕР АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Традиційний поділ юридичної відповідальності на кримінальну та адміністративну видається цілком визначеним, доки йдеться про назву провадження, компетенцію органу чи вид санкції. Проте у питаннях забезпечення права на справедливий суд такого формального розмежування виявляється недостатньо. За певних умов адміністративне стягнення, не змінюючи своєї правової природи за національним законодавством, може розглядатися як «кримінальне обвинувачення» в автономному розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [1]. Саме ця розбіжність між внутрішньодержавною класифікацією та конвенційним стандартом породжує практичну проблему: який обсяг процесуальних гарантій має бути забезпечений особі, щодо якої застосовується адміністративно-деліктна процедура? Метою пропонованих тез доповіді є окреслення шляхів з'ясування значення автономної конвенційної кваліфікації адміністративних проваджень для застосування процесуальних гарантій у справах про адміністративні правопорушення в Україні.

Підхід ЄСПЛ до визначення «кримінального обвинувачення» не обмежується тим, як відповідне провадження називає національний законодавець. Вихідними для такого оцінювання є критерії, сформульовані в рішенні *Engel and Others v. the Netherlands*: правова класифікація діяння в державі, характер правопорушення, а також характер і ступінь суворості санкції, яка загрожує особі [2]. Перший критерій має значення, але не є вирішальним: інакше держави могли б усунути конвенційні гарантії простим перенесенням каральних за суттю діянь із кримінального законодавства до адміністративного.

Саме тому в справі *Öztürk v. Germany* ЄСПЛ виходив із сутності правопорушення та загальної карально-превентивної спрямованості санкції, а не лише з його віднесення до некримінальної категорії у внутрішньому праві [3]. У подальшій практиці Суду питання дорожніх правопорушень і санкцій, пов'язаних із правом керування транспортом, також розглядалися крізь призму реального змісту обвинувачення. Зокрема, рішення *Schmautzer v. Austria, Malige v. France* та *Gurepka v. Ukraine* дають підстави говорити про необхідність функціонального, а не суто термінологічного підходу до процесуальних гарантій [4-6]. Проте не кожне адміністративне правопорушення автоматично належить до кримінального аспекту ст. 6 Конвенції: оцінювання здійснюється з урахуванням ознак конкретного провадження. Для українського правозастосування це питання особливо відчутне у справах за ст. 130 КУпАП, де адміністративний штраф поєднується з позбавленням права керування транспортними засобами [7]. Конвенційне визнання такого провадження «кримінальним» не перетворює його на кримінальне провадження за КПК України. Йдеться про інше: національна процесуальна форма має застосовуватися таким чином, щоб особа реально користувалася гарантіями справедливого розгляду, зумовленими характером обвинувачення.

Тут постає перша принципова проблема – співвідношення законодавчої неповноти КУпАП і конвенційного обов'язку держави забезпечити належну процедуру. Адміністративно-деліктний процес не містить настільки деталізованої системи процесуальних гарантій, як кримінальний. Однак із цього не випливає, що прогалини допустимо довільно заповнювати нормами КПК України. Застосування процесуальних аналогій потребує особливої обережності: воно не може погіршувати становище особи, створювати не передбачені законом обов'язки або підміняти законодавче врегулювання ключових гарантій.

Друга проблема стосується доказування. Якщо провадження за його сутністю належить до кримінального аспекту ст. 6 Конвенції, підвищується значення презумпції невинуватості, реальної можливості заперечувати докази обвинувачення та вимоги не перекладати на особу тягар доведення власної невинуватості. Формальне існування протоколу чи постанови не звільняє уповноважений орган від необхідності належно довести юридично значущі обставини. Це наглядно показано і на матеріалах судового оскарження постанов поліції, коли недостатність доказів стала підставою для їх скасування. Такий підхід важливий не тільки для прав особи, а й для якості адміністративно-юрисдикційної діяльності: законне стягнення неможливе без належної доказової основи.

Третій аспект – доступ до суду та реальність перегляду. В адміністративно-деліктній сфері одночасно діють різні процесуальні механізми: оскарження постанови поліцейського до адміністративного суду за правилами КАС України та перегляд постанови судді, який розглядав справу за КУпАП, у порядку ст. 294 КУпАП [7]. Їх розрізнення має практичне значення. Однак наявність двох механізмів оскарження сама по собі не дає відповіді на питання, чи забезпечені особі ефективні можливості захисту. Вирішальними є повноваження суду перевіряти фактичні обставини й правову оцінку, реальність участі особи та можливість виправлення помилки. Отже, проблема полягає не в тому, щоб формально прирівняти адміністративний процес до кримінального, а в забезпеченні відповідності інтенсивності процесуального захисту каральному змісту конкретного провадження. Диференційована модель гарантій має виходити з автономних критеріїв Конвенції та забезпечувати щонайменше чіткість обвинувачення, ефективне право на захист, належний стандарт доказування і дієвий судовий контроль. Водночас підвищення гарантій не повинно ставати виправданням свавільного перенесення норм кримінального процесу до провадження за КУпАП.

Таким чином, основним напрямом удосконалення законодавства вбачається не зміна назви адміністративних стягнень, а послідовне процесуальне врегулювання тих категорій адміністративно-деліктних справ, які за критеріями ЄСПЛ можуть становити «кримінальне обвинувачення». Саме відмова від формального підходу, коли обсяг гарантій визначається виключно назвою провадження, здатна забезпечити одночасно ефективність публічно-правового реагування та дотримання прав людини.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show / 995_004#Text

2. Engel and Others v. the Netherlands : judgment of the European Court of Human Rights of 8 June 1976. Applications nos. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72.

3. Öztürk v. Germany : judgment of the European Court of Human Rights of 21 February 1984. Application no. 8544/79. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57553.

4. Schmautzer v. Austria : judgment of the European Court of Human Rights of 23 October 1995. Application no. 15523/89. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57945.

5. Malige v. France : judgment of the European Court of Human Rights of 23 September 1998. Application no. 27812/95. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58236.

6. Gurepka v. Ukraine : judgment of the European Court of Human Rights of 6 September 2005. Application no. 61406/00. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70094.

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122.

А. А. Білека,
доцент кафедри
управління у сфері цивільного захисту,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національний університет цивільного захисту України)

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ СИЛ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану реагування на небезпечні події часто потребує одночасної участі сил цивільного захисту, правоохоронних органів, військового командування, військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Результативність таких дій залежить від чіткого розмежування компетенції, своєчасного обміну інформацією, визначеного порядку залучення сил і ресурсів та узгодженості управлінських рішень. Тому актуальним є визначення юридичних умов запуску і функціонування міжвідомчої взаємодії.

Міжнародно-правову основу захисту цивільного населення під час збройних конфліктів становлять Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року та Додатковий протокол І до Женевських конвенцій 1977 року [1; 2]. Національне регулювання формують насамперед Закон України «Про національну безпеку України», Кодекс цивільного захисту України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [3; 4; 7]. Сили цивільного захисту належать до сектору безпеки і оборони України, однак це не усуває функціональних і компетенційних відмінностей між ними, Збройними Силами України, правоохоронними органами, військовим командуванням та військовими адміністраціями [3]. Отже, завданням правового механізму є не об'єднання повноважень, а їх процедурне узгодження.

Кодекс цивільного захисту України визначає засади функціонування єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ), її органів управління та сил. Важливою новелою 2026 року став Закон України від 10.02.2026 № 4778-IX, який, зокрема, оновив регулювання систем оповіщення та передбачив можливість створення територіальними громадами центрів безпеки [5]. Водночас цей акт не створив універсальної процедури взаємодії всіх суб'єктів у комплексних загрозах.

Організаційні засади ЄДСЦЗ визначає постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11, чинна у редакції від 08.09.2026 [6]. Спеціальна процедура взаємодії ДСНС, Національної поліції та Національної гвардії встановлена наказом МВС України від 22.08.2016 № 859 [8]. Важливу координаційну функцію виконують центри управління в надзвичайних ситуаціях: стаття 73 Кодексу цивільного захисту України визначає їх призначення щодо управління, координації та інформаційного забезпечення [4]. Порядок їх діяльності врегульований наказом МВС України від 15.04.2025 № 263, який передбачає оперативну взаємодію центрів із ситуаційними центрами інших державних органів та органів сектору безпеки і оборони [9].

Таким чином, чинне регулювання містить правові підстави для взаємодії, але залишається фрагментарним. Наявні норми визначають статус суб'єктів, організацію ЄДСЦЗ, окремі відомчі процедури та канали інформаційного обміну, проте не встановлюють універсального алгоритму дій у ситуації, коли одна або кілька взаємопов'язаних загроз одночасно потребують залучення цивільних і військових суб'єктів.

Правовий механізм взаємодії доцільно визначати як систему нормативних, організаційних і процедурних засобів, за допомогою яких суб'єкти розмежовують компетенцію, обмінюються інформацією, ініціюють та узгоджують спільні дії, залучають сили й ресурси, документують рішення та оцінюють результати. Авторська модель охоплює шість компонентів: статусно-компетенційний, що визначає завдання, повноваження і межі відповідальності; процедурний, що встановлює послідовність дій; інформаційний, що визначає канали, строки і відповідальних за обмін даними; координаційний, що забезпечує узгодження рішень без зміни компетенції; ресурсно-логістичний, що регулює потребу та залучення сил і засобів; адаптивний, що дає змогу коригувати реагування відповідно до зміни загрози.

Центральним у запропонованій моделі є процедурний компонент. Доцільно нормативно закріпити єдиний міжвідомчий алгоритм: виявлення або отримання інформації про загрозу; первинна оцінка обстановки; визначення суб'єкта та рівня реагування; невідкладний обмін інформацією; встановлення потреби у спільних діях; залучення необхідних сил і засобів; координація виконання завдань;

документування рішень і дій; завершальна оцінка результатів та уточнення планів. Такий алгоритм не повинен створювати нового органу управління чи змінювати законодавчу компетенцію. Його призначення – юридично визначити послідовність дій уже наявних суб'єктів.

Особливого значення набуває використання центрів управління в надзвичайних ситуаціях як інформаційно-координаційної ланки. Чинний Порядок № 263 передбачає їх оперативну взаємодію із ситуаційними центрами інших державних органів та органами сектору безпеки і оборони [9]. Водночас така координація не повинна означати підміну повноважень військового командування, поліції, військових адміністрацій чи органів місцевого самоврядування.

Адаптивність механізму доцільно пов'язувати з об'єктивними критеріями зміни рівня реагування. Показовим прикладом є постанова Кабінету Міністрів України від 04.09.2026 № 1092, якою сигнал «Повітряна тривога» диференційовано за червоним і жовтим рівнями загроз засобів повітряного нападу; постановою від 15.09.2026 № 1128 визначено уточнення до цього регулювання [11; 12]. Така модель демонструє нормативну можливість диференціювати реагування залежно від характеру загрози. Водночас адаптивність має здійснюватися лише в установлених правом межах.

Ресурсно-логістичний компонент потребує чітких процедур визначення потреби у додаткових силах, формування запиту, прийняття рішення, передачі ресурсів та їх обліку. Це особливо важливо, коли заходи цивільного захисту здійснюються одночасно з оборонними або правоохоронними заходами. Інформаційний компонент має бути безпосередньо пов'язаний із прийняттям управлінського рішення, а не обмежуватися передаванням повідомлень.

Додатковою передумовою адаптивного управління є моніторинг і прогнозування. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2025 № 1171 визначає порядок функціонування відповідної системи [10]. Її результати доцільно безпосередньо пов'язувати з уточненням планів реагування, визначенням потреб у силах і засобах, формуванням резервів та інформуванням заінтересованих суб'єктів.

Специфіка воєнного стану полягає в одночасному функціонуванні цивільних і військових механізмів управління. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає повноваження військового командування і військових адміністрацій та передбачає можливість утворення військових адміністрацій, зокрема для забезпечення оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку [7]. Тому міжвідомча процедура повинна враховувати різний правовий статус її учасників і не допускати автоматичного підпорядкування сил цивільного захисту суб'єктам, які не мають відповідних повноважень.

Перспективним напрямом удосконалення законодавства є нормативне закріплення універсального алгоритму взаємодії для комплексних загроз. Він має визначати підстави запуску взаємодії, суб'єкта її ініціювання, порядок первинного інформаційного обміну, критерії залучення додаткових сил, правила формування спільних оперативних груп, процедури взаємодії цивільних і військових суб'єктів, документування рішень, переходу між рівнями реагування та оцінювання результатів. Одночасно доцільно узгодити відомчі акти з актуальним законодавством про воєнний стан і конкретизувати місце центрів управління в надзвичайних ситуаціях у системі міжвідомчої координації.

Новизна запропонованого підходу полягає у розгляді взаємодії як цілісного правового механізму, а не як сукупності розрізнених норм про співпрацю окремих органів. Шестикомпонентна модель поєднує компетенційне, процедурне, інформаційне, координаційне, ресурсне та адаптивне забезпечення спільного реагування без зміни законодавчо встановленої компетенції його учасників. Її практичне значення полягає у можливості використання як концептуальної основи для подальшого нормативного вдосконалення міжвідомчої взаємодії сил цивільного захисту із суб'єктами сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни : Конвенція, прийнята 12.08.1949. URL: https://zakon. rada.gov.ua/go/995_154 (дата звернення: 24.09.2026).

2. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, прийнятий 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_199 (дата звернення: 24.09.2026).

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon .rada.gov.ua/ go/2469-19 (дата звернення: 24.09.2026).

4. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https:// zakon. rada. gov.ua/go/5403-17 (дата звернення: 24.09.2026).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання надзвичайним ситуаціям та ліквідації їх наслідків, формування фонду захисних споруд цивільного захисту, створення класів та

центрів безпеки : Закон України від 10.02.2026 № 4778-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4778-20 (дата звернення: 24.09.2026).

6. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-%D0%BF (дата звернення: 24.09.2026).

7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19 (дата звернення: 24.09.2026).

8. Про затвердження Інструкції про порядок взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією України та Національною гвардією України у сфері запобігання і реагування на надзвичайні ситуації, пожежі та небезпечні події : наказ МВС України від 22.08.2016 № 859. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z1254-16 (дата звернення: 24.09.2026).

9. Про затвердження Порядку діяльності центрів управління в надзвичайних ситуаціях : наказ МВС України від 15.04.2025 № 263 (зі змінами, внесеними наказом МВС України від 03.08.2026 № 744). URL: https://zakon.rada.gov.ua/ go/z0634-25 (дата звернення: 24.09.2026).

10. Про затвердження Порядку функціонування системи моніторингу і прогнозування надзвичайних ситуацій, проведення моніторингу і прогнозування надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.2025 № 1171. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1171-2025-%D0%BF (дата звернення: 24.09.2026).

11. Деякі питання оптимізації захисту населення та реагування на загрози засобів повітряного нападу : постанова Кабінету Міністрів України від 04.09.2026 № 1092; у редакції змін, внесених постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2026 № 1128. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1092-2026-%D0%BF (дата звернення: 24.09.2026).

М-А. П. Білінський,
судовий експерт лабораторії
почеркознавчих та технічних досліджень документів
(Львівський науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України)

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОСОБІВ ДРУКУ ПІДРОБЛЕНИХ ПЛАСТИКОВИХ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах правового режиму воєнного стану функціонування сектору безпеки і оборони України, а також забезпечення належного правопорядку в тилових та прифронтових регіонах критично залежать від надійності системи ідентифікації громадян. Зростання інтенсивності перевірок на блокпостах, оглядів транспортних засобів та контролю доступу до об'єктів критичної інфраструктури зумовило сплеск спроб використання підроблених документів – паспортів громадянина України у формі ID-картки, посвідчень водія, свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів, а також спеціальних перепусток і посвідчень військовослужбовців чи правоохоронців.

Сучасні підробки полімерних документів характеризуються високим рівнем візуальної схожості з оригіналами, що ускладнює їх оперативне виявлення під час первинного візуального контролю. Злочинці все частіше відмовляються від кустарних способів на користь високотехнологічного цифрового обладнання, комбінуючи різні поліграфічні методи та застосовуючи якісні полімерні матеріали. Це ставить перед судово-технічною експертизою документів (СТЕД) завдання розробки та систематизації чітких критеріїв криміналістичної диференціації способів друку та виявлення прихованих мікродефектів на пластикових картках[2, с. 189].

Специфіка дослідження пластикових документів полягає у фізико-хімічних властивостях полімерного носія (полівінілхлорид, полікарбонат), який, на відміну від паперу, має непористу структуру і потребує застосування специфічних заповнювальних матеріалів і краплинних фарб або тонерів. У справжніх документах зі спеціальним захистом (ID-картки, посвідчення водія) фонові сітки, гільоширні елементи та мікротексти наносяться засобами плоского (офсетного, у т.ч. ірисного) друку із забезпеченням високої роздільної здатності, чітких меж штрихів та плавних колірних переходів без розривів. Натомість під час виготовлення підроблених документів найчастіше використовується доступна офісна та напівпрофесійна техніка струменевого друку (п'єзоелектричного або термічного типу), рідше – кольоровий електрографічний друк або трафаретний друк (шовкографія) для імітації окремих реквізитів чи захисних елементів.

Окрему увагу під час експертного аналізу слід приділяти морфологічним особливостям закріплення барвника на непористій полімерній поверхні. При застосуванні класичного офсетного друку на спеціалізованому обладнанні фарбовий шар утворює тонку, суцільну та адгезійно стійку плівку з чітко контурованими межами, яка після термічного спікання моноліту залягає у товщі полімеру. У випадку використання струменевих принтерів рідкі чорнила на водній або сольвентній основі мають тенденцію до розливання та утворення мікрокрапельних скупчень через відсутність поглинальної здатності пластика, що призводить до формування розмитих меж та нерівномірної щільності фарбувального шару.

Під час проведення СТЕД із використанням світлової мікроскопії (при збільшенні від 20х до 100х), досліджень у косопадаючому, прохідному та коаксіальному освітленні, експертом фіксуються наступні криміналістично значущі ознаки. При струменевому друку, що свідчить про підробку, на поверхні пластика чітко спостерігається хаотичне розбризкування мікрокрапель чорнила навколо основних штрихів (супутні краплини або «сателіти»), відсутність чіткої межі елементів, характерна хаотична розеткова структура колірних точок (CMYK) та нерівномірне краплинне скупчення барвника у заглибленнях мікрорельєфу пластика. При оригінальному офсетному друку спостерігається суворо стабільна товщина штрихів гільоширних елементів, абсолютна чіткість країв без сторонніх крапель, відсутність деформації мікротексту та характерний рівномірний розподіл фарбувального шару по всій площі елемента. Для трафаретного друку, який застосовують під час імітації спеціальних позначок чи емблем, фіксується значна товщина фарбового шару, пилоподібні краї штрихів за рахунок сітки-трафарету, а також специфічний мікрорельєф фарби, що піднімається над поверхнею пластикового носія[1, с. 179].

Дослідження кольорового електрографічного друку, який також інколи застосовується під час виготовлення підробок, виявляє специфічну структурованість тонерного шару. Для нього характерна наявність окремих сплавлених частинок тонера (порошку) з характерним оптичним блиском, утво-

рення сторонніх частинок («тонерного пилу») на незадрукованих ділянках пластикового носія, а також деформація та розтріскування фарбувального шару у зонах згину або натягу полімерної картки [3, с. 195].

Важливим етапом дослідження є аналіз технології персоніфікації бланків, яка в оригінальних документах здійснюється переважно методом лазерного гравіювання у товщі полікарбонатного моноліту або терморетрансферним друком високої роздільної здатності. Підробки часто містять ознаки повторного нанесення текстових даних або фотозображення прямо по зовнішньому захисному шару ламінату. За допомогою мікроскопічного дослідження у бічному освітленні експерт має можливість виявити механічні дефекти ламінату, розшарування полімерних пластин, а також залишки сторонніх адгезивів, використаних під час кустарного збирання фальсифікованої картки

Крім аналізу загального способу виготовлення поліграфічного оформлення, критичне значення має мікроструктурне дослідження персоніфікованих даних (текстових реквізитів, підпису та фотозображення). Дослідження перетинів персоналізованих штрихів із захисними фоновими сітками у різних діапазонах спектра (ультрафіолетовому 254/365 нм та інфрачервоному 700–900 нм за допомогою відеоспектральних компараторів, зокрема VSC) дозволяє встановити факти внесення змін, виявити ознаки повторного друку або нанесення зображення поверх ламінуючого шару. Застосування спектрального аналізу також дає змогу виявити відсутність або невідповідність спеціальних люмінесцентних та ІЧ-метамерних фарб, що використовуються у справжніх бланках для захисту від копіювання[4].

Не менш важливим критерієм під час проведення експертизи є дослідження фізичних та геометричних параметрів підроблених карток. Використання кустарних методів вирубки та ламінування призводить до виникнення дефектів торцевих зрізів картки, відхилень у товщині полімерного моноліту, відсутності радіусного заокруглення кутів відповідно до стандартів ID-1, а також утворення повітряних прошарків і локальних розшарувань між пластиковими пластинами, що фіксується за допомогою коаксіального освітлення та прохідного світла.

Впровадження систематизованого комплексного підходу до дослідження пластикових документів, що базується на мікроструктурному аналізі способу друку, диференціації характерних мікродефектів нанесеного барвника та спектральному аналізі захисних елементів, дозволяє з високою точністю встановлювати факт фальсифікації. Забезпечення високої валідності експертних висновків у цій категорії досліджень є вагомим внеском судово-експертної системи у протидію злочинності та зміцнення правопорядку в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Коробка О. М. «Використання новітніх науково-технічних засобів під час проведення судової технічної експертизи документів» МВС, Матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції. 2021. С. 188–190.

2. Glover, R., Furlought, A., Jasra P., & Jasra, Sh. K. (2016). The differentiation of commercial inks on the bases of physical and chemical analysis by the Video Spectral Comparator and Thin Layer Chromatography. Journal of Emerging Forensic Sciences Research, 1 (2);

3. De Donno, A., Carlucci, D., & Introna, F. (2008). The use of infrared rays for identification purposes. J Forensic Ident, 58, 193–202;

4. Офіційний сайт Foster+Freeman: https://www.fosterfreeman.com/;

Н. В. Білоконь,
курсантка військово-юридичного інституту
(Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

А. В. Стороженко,
викладач кафедри іноземних мов та міжнародного співробітництва військово-юридичного інституту
(Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

МІЖНАРОДНЕ ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Досвід російсько-української війни наочно демонструє практичне значення міжнародного військового співробітництва в умовах повномасштабного збройного конфлікту. Взаємодія України з державами-партнерами охоплює постачання озброєння та військової техніки, підготовку військовослужбовців, розвиток логістичних механізмів, обмін досвідом, удосконалення систем управління та поступовий перехід до стандартів НАТО. Важливо, що така взаємодія має двосторонній характер: партнери не лише передають Україні наявні знання, технології та стандарти, але й отримують можливість вивчати унікальний український бойовий досвід застосування сучасних систем озброєння в умовах високоінтенсивної війни.

Показовим прикладом інституціоналізації такого обміну є створення Спільного центру НАТО–Україна з аналізу, підготовки та освіти (Joint Analysis, Training and Education Centre – JATEC) у Бидгощі. Центр призначений для спільного вивчення та впровадження уроків російсько-української війни у стратегії, політики, доктрини, підготовку та практичну діяльність України й НАТО. Функціонування JATEC демонструє перехід від ситуативного обміну бойовим досвідом до створення постійного інституційного механізму його аналізу та практичного використання (NATO, 2025).

Важливим напрямом міжнародного військового співробітництва залишається підготовка військовослужбовців. Навчання особового складу за участю іноземних інструкторів дає можливість не тільки опановувати конкретні види озброєння і військової техніки, але й засвоювати нові підходи до тактики, планування, командування та організації взаємодії між підрозділами. Вагому роль у цьому напрямі відіграє Місія Європейського Союзу з військової допомоги Україні (EUMAM Ukraine), започаткована у 2022 році. Її діяльність спрямована на посилення військової спроможності Збройних Сил України шляхом проведення підготовки на території держав – членів Європейського Союзу (Council of the European Union, 2026).

Не менш важливим компонентом є координація міжнародної військової допомоги. Значна кількість держав-партнерів, різноманітність переданих систем озброєння та масштаб потреб збройних сил вимагають створення механізмів, здатних узгоджувати постачання, навчання, технічне обслуговування та логістичне забезпечення. У цьому контексті важливим елементом співробітництва стало NATO Security Assistance and Training for Ukraine (NSATU), яке координує надання Україні військового обладнання та підготовку з боку держав – членів і партнерів НАТО. Інституціоналізація такої координації сприяє переходу від окремих національних програм допомоги до більш системного та узгодженого механізму підтримки (NATO, 2026).

Окремої уваги заслуговує технологічний аспект міжнародного військового співробітництва. Сучасні бойові дії характеризуються надзвичайно швидким циклом появи, випробування та адаптації нових технологій. Безпілотні літальні апарати, морські безпілотні системи, роботизовані комплекси, штучний інтелект, автоматизовані системи управління, засоби розвідки та радіоелектронної боротьби постійно змінюють тактику ведення бойових дій. За таких умов міжнародне співробітництво має забезпечувати не лише передачу готових технологічних рішень, але й спільну розробку, випробування та масштабування інновацій. Саме такий підхід закладений у Дорожній карті співробітництва НАТО–Україна у сфері інновацій, яка передбачає поглиблення взаємодії інноваційних екосистем та забезпечення взаємосумісності нових технологічних рішень (NATO, 2024).

У межах Комплексного пакета допомоги Україні одним із довгострокових напрямів співробітництва визначено саме досягнення повної взаємосумісності українських сил із силами НАТО (NATO, 2026).

Важливим наслідком сучасних збройних конфліктів є також зміна самого механізму поширення військового досвіду. Якщо раніше результати аналізу війни могли роками проходити шлях від

практичного досвіду до доктринальних документів і навчальних програм, то сучасне бойове середовище потребує значно швидшого циклу «досвід – аналіз – рішення – впровадження». В умовах швидкого розвитку безпілотних систем, засобів протидії їм, радіоелектронної боротьби та цифрових технологій затримка у впровадженні отриманого досвіду безпосередньо впливає на ефективність військ. Саме тому перспективним напрямом є формування спільних цифрових платформ накопичення та аналізу бойового досвіду. Зокрема, у межах JATEC опрацьовується створення Lessons Learned Data Exploitation Platform, покликаної інтегрувати військовий досвід України та НАТО в єдину систему його аналізу й використання (Ministry of Defence of Ukraine, 2025).

Перспективним напрямом міжнародного військового співробітництва є посилення його довгострокового характеру. Сучасний досвід свідчить, що взаємодія між державами не може обмежуватися реагуванням на конкретну кризу або наданням допомоги лише протягом активної фази збройного конфлікту. Необхідним є формування стійких механізмів співробітництва, які функціонуватимуть у мирний час, у період загострення воєнно-політичної обстановки та безпосередньо під час бойових дій. Такий підхід передбачає завчасне створення систем координації, визначення процедур взаємодії, формування необхідних запасів, розвиток транспортної та логістичної інфраструктури, а також регулярне проведення багатонаціональної підготовки.

Особливого значення в цьому контексті набуває спроможність держав-партнерів швидко переходити від політичного рішення про надання підтримки до його практичної реалізації. В умовах високоінтенсивного збройного конфлікту часовий фактор безпосередньо впливає на ефективність військової допомоги. Навіть наявність необхідних ресурсів не гарантує своєчасного посилення оборонних спроможностей, якщо їх передача ускладнюється тривалими процедурами погодження, недостатньою пропускною здатністю логістичних маршрутів або відсутністю підготовленого персоналу. Отже, розвиток міжнародного військового співробітництва потребує не лише збільшення обсягів ресурсів, а й удосконалення механізмів їх оперативного розподілу та використання.

Водночас сучасні конфлікти актуалізують питання розвитку оборонно-промислового співробітництва. Тривале ведення бойових дій потребує значних обсягів боєприпасів, озброєння, запасних частин і технічних засобів, що створює значне навантаження на національні оборонно-промислові комплекси. За таких обставин міжнародна взаємодія поступово поширюється на спільне виробництво, ремонт і модернізацію військової техніки, кооперацію оборонних підприємств та узгодження довгострокових потреб збройних сил. Це дозволяє розглядати оборонно-промислове співробітництво як один із важливих складників забезпечення стійкості держав та їх здатності підтримувати необхідний рівень обороноздатності протягом тривалого часу.

Таким чином, міжнародне військове співробітництво в умовах сучасних збройних конфліктів набуває системного та багаторівневого характеру. Його ефективність визначається не лише масштабами військової допомоги, а насамперед здатністю держав забезпечувати взаємосумісність сил, координувати підготовку й логістику, здійснювати оперативний обмін бойовим досвідом, спільно розвивати технології та адаптувати військові доктрини до нових умов. Російсько-українська війна стала одним із визначальних факторів трансформації таких механізмів, оскільки створила унікальне середовище взаємного обміну між Україною та її міжнародними партнерами.

Подальший розвиток співробітництва доцільно спрямовувати на поглиблення інституційної взаємодії, стандартизацію, технологічну інтеграцію, удосконалення систем аналізу бойового досвіду та формування стійких механізмів багатонаціональної військової взаємодії.

Список використаних джерел

1. Council of the European Union. (2026). EU military support for Ukraine. Council of the European Union.
2. Ministry of Defence of Ukraine. (2025). Ukraine–NATO interoperability: JATEC and partners establish joint Lessons Learned platform. Ministry of Defence of Ukraine.
3. NATO. (2024). Summary of the NATO-Ukraine Innovation Cooperation Roadmap. North Atlantic Treaty Organization.
4. NATO. (2025). Strengthening NATO-Ukraine cooperation through coordinated learning. Allied Command Transformation.
5. NATO. (2026). Comprehensive Assistance Package (CAP) for Ukraine. North Atlantic Treaty Organization.

С. П. Болвінов,
докторант, кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ДАНИМИ (НА ПРИКЛАДІ СИСТЕМИ SORC) ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Повномасштабна збройна агресія проти України зумовила безпрецедентне навантаження на органи досудового розслідування, пов'язане не лише зі значною кількістю воєнних злочинів, а й із надзвичайним обсягом різнорідної доказової інформації. Огляди місць обстрілів і масових поховань, документування незаконного позбавлення волі, катувань, заволодіння майном, вилучення документів військових формувань держави-агресора, опрацювання фото-, аудіо- та відеоматеріалів, супутникових знімків, даних електронної комунікації та відкритих джерел формують складний інформаційний масив. Його ефективне використання неможливе лише за допомогою традиційного паперового обліку, оскільки відомості про одну особу, підрозділ або подію часто містяться у різних кримінальних провадженнях, створені в різний час і зберігаються у різних форматах. За таких умов спеціалізовані системи управління даними стають не допоміжним технічним сервісом, а важливим елементом організації розслідування, що забезпечує збереження, систематизацію, пошук, зіставлення та аналітичне опрацювання доказової інформації.

Показовим прикладом такого інструменту є SORC – інформаційна система управління даними, їх обробки та аналізу, створена насамперед для розслідування воєнних злочинів. Її розроблення стало відповіддю на виклики, з якими слідчі зіткнулися після деокупації територій Харківської області восени 2022 року. У місцях дислокації російських військових було вилучено значні масиви списків особового складу, журналів бойових дій, рапортів, карт, схем і щоденників. Механічне долучення цих матеріалів до окремих томів не дозволяло швидко встановлювати зв'язки між особами, підрозділами, позивними, населеними пунктами та епізодами. Розроблена у взаємодії ІТ-фахівців і слідчих система поєднала цифрове сховище, пошуковий інструментарій та аналітичне середовище.

Архітектура SORC охоплює три взаємопов'язані підсистеми – «Докази», «Воєнні злочинці» та «Кримінальні провадження». Перша акумулює оцифровані документи, показання, експертні висновки, фотографії, аудіо-, відео-, геолокаційні матеріали, супутникові знімки й дані OSINT. Друга забезпечує формування анкет осіб із відображенням установчих даних, фотографій, позивних, військових звань, підрозділів і місць перебування. Третя об'єднує процесуальні документи та докази у межах конкретного провадження. Контекстні посилання дозволяють перейти від документа до протоколу його вилучення, від згадки про військовослужбовця – до його анкети, а від анкети – до інших документів і проваджень. У результаті розрізнені відомості поєднуються в цілісну цифрову модель події [1, с. 537–540].

Перевагою SORC є уніфікована робота з різними типами даних. Скановані документи зберігаються як цифрове відображення оригіналу та текстовий опис, доступний для пошуку. Рукописні матеріали, автоматичне розпізнавання яких не забезпечує необхідної точності, додатково опрацьовуються вручну. Це дає змогу шукати за прізвищем, ім'ям, позивним, військовою частиною, посадою, населеним пунктом або фрагментом слова. Для аудіо- й відеозаписів створюються транскрипції, тому потрібну згадку можна виявити без послідовного перегляду багатогодинного матеріалу. Географічне структурування дозволяє зіставляти документи, вилучені в певній місцевості, з даними про дислокацію підрозділів, місця вчинення злочинів і переміщення військовослужбовців.

Для доказування принципове значення має можливість простежити походження кожного об'єкта. Електронна копія документа пов'язується з протоколом огляду або вилучення, датою, місцем, уповноваженою особою та відповідним провадженням. Це підтримує належний ланцюг зберігання доказів і дозволяє перевірити зв'язок цифрового примірника з першоджерелом. Водночас SORC не підміняє процесуальної діяльності слідчого, прокурора чи експерта та не надає інформації наперед установленої доказової сили. Результат пошуку є орієнтиром для висунення і перевірки версій, планування процесуальних дій та встановлення додаткових джерел. Допустимість і достовірність матеріалів оцінюються відповідно до вимог кримінального процесуального закону: слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд оцінюють кожний доказ із погляду належності, допустимості й достовірності, а сукупність зібраних доказів – із погляду достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного проце-

суального рішення [2], а коректність використання системи SORC залежить від незмінності даних, розмежування оригіналу й копії та відтворюваності історії доступу.

Практична ефективність SORC виразно виявляється під час ідентифікації осіб за фрагментарними відомостями. В одному з проваджень пошук за названим потерпілими прізвищем командира дозволив знайти список особового складу, вилучений після деокупації. Зіставлення документа з місцем дислокації підрозділу, перевірка за допомогою OSINT, отримання фотографій і проведення впізнання дали змогу встановити командира та його підлеглих, об'єднати епізоди й сформувати доказову основу для повідомлення про підозру; провадження було направлено до суду. В іншому випадку пошук за скороченим ім'ям «Ден» у списках, прив'язаних до відповідної місцевості, звузив коло осіб, після чого аналіз соціальних мереж допоміг ідентифікувати військовослужбовця [3]. Наведене демонструє, що система не створює доказ автоматично, а прискорює виявлення релевантного джерела та його перевірку іншими засобами.

Ефективність SORC неможлива без належного захисту інформації. Зберігання даних на контрольованій інфраструктурі, доступ через VPN-канал, двофакторна автентифікація, рольове розмежування повноважень, фіксування дій користувачів у журналах обліку та резервне копіювання мають доповнюватися навчанням персоналу та планами відновлення після інцидентів. Перспективи розвитку системи пов'язані з міжрегіональним масштабуванням, інтеграцією з ресурсами державних органів і впровадженням локальних моделей штучного інтелекту. Автоматизовані результати повинні бути пояснюваними, підлягати перевірці за першоджерелами та залишатися під контролем людини.

Отже, використання SORC під час досудового розслідування воєнних злочинів доцільно розглядати як інформаційно-аналітичний засіб організації збирання, систематизації, зберігання, пошуку та зіставлення відомостей, а не як самостійне процесуальне джерело доказів. Виявлені за допомогою системи дані можуть набувати доказового значення лише за умови їх одержання, перевірки та процесуального закріплення в порядку, передбаченому КПК України, у формі показань, речових доказів, документів або висновків експертів. Практична цінність SORC полягає у сприянні встановленню обставин, що підлягають доказуванню, виявленню потенційних джерел доказів, висуненню та перевірці слідчих версій, плануванню процесуальних дій, а також установленню взаємозв'язків між особами, військовими підрозділами, місцями, часовими періодами й окремими епізодами протиправної діяльності. Правомірне й ефективне використання системи потребує забезпечення цілісності й автентичності даних, можливості простежити їх походження та рух, розмежування оригіналів і копій, належного документування доступу, захисту інформації та обов'язкової перевірки автоматизовано сформованих результатів уповноваженими суб'єктами кримінального провадження. За таких умов SORC підвищує повноту, швидкість і системність досудового розслідування, створюючи належне інформаційне підґрунтя для прийняття законних, обґрунтованих і вмотивованих процесуальних рішень та формування доказової бази для національних і міжнародних механізмів притягнення винних у воєнних злочинах до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Болвінов С.П. Практичні аспекти застосування інформаційних систем під час розслідування воєнних злочинів (на прикладі системи SORC). *Вісник кримінологічної асоціації України.* 2024. № 2 (32). С. 531–543. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.38

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 05.10.2026).

3. Дежкіна М. Замість мішків з паперами – цифрова база. Харківські айтівці допомогли слідчим впорядкувати покинуті матеріали окупантів. *Суспільне Новини*: [сайт]. 19 жовтня 2023. URL: https://suspilne.media/kharkiv/597907-zamist-miskiv-z-paperami-cifrova-baza-harkivski-ajtivci-dopomogli-slidcim-vporadkuvati-pokinuti-materiali-okupantiv/ (дата звернення: 05.10.2026).

В. І. Борисов,
радник при дирекції,
доктор юридичних наук, професор
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

СУПЕРЕЧНОСТІ У ТЛУМАЧЕННІ ПЕРЕХОДУ НА БІК ВОРОГА ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 111 КК УКРАЇНИ «ДЕРЖАВНА ЗРАДА»: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

З часу прийняття у 2001 р. Кримінального Кодексу України (далі – КК України) і до 2014 р. структура та норми розділу І його Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки» (тепер – «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки») залишалися незмінними. У первинній редакції цей розділ включав шість статей, серед яких була і ст. 111 КК України «Державна зрада». У період до 2014 р. на рівні підручників для вишів, коментарів та наукових робіт було здійснено необхідні напрацювання щодо розуміння змісту нормативних положень, визначених законодавцем у ч.ч.1 та 2 ст. 111 КК України. Власне, те саме стосується й визначення норм інших статей цього розділу, що давало підстави говорити про відносну стабільність законодавчих підходів до кримінально-правової охорони основ національної безпеки на початковому етапі дії КК України 2001 р. [1, с. 34]. Теоретичні напрацювання знаходили належне сприйняття у практиці під час розгляду поодиноких кримінальних проваджень щодо діянь, кваліфікованих за ст. 111 КК України. Однак ситуація щодо більш-менш однакового розуміння практикою змісту ознак злочину «державна зрада» змінилася, починаючи з періоду соціальних конфронтацій в Україні 2014–2021 років та запровадження воєнного стану в 2022 році. У процесі розгляду значної кількості кримінальних проваджень стали набувати ствердження суперечливі судження з боку суб'єктів правозастосування щодо розуміння змісту окремих ознак злочину, передбаченого ст. 111 КК України. Розглянемо деякі з них.

У 2017 р. Куйбишевський районний суд Запорізької області розглянув кримінальне провадження (вирок від 15 листопада 2017 р. у справі № 319/85/17), за яким громадянин України Р. обвинувачувався у вчиненні низки злочинів, серед них, зокрема, і в державній зраді у формі переходу на бік ворога в період збройного конфлікту. Таким ворогом було визнано так звану «Донецьку народну республіку». Розглядаючи цей епізод обвинувачення, суд зауважив, що зазначене «утворення за своєю суттю є терористичною організацією і не містить жодних ознак, притаманних державі». *Ворогом,* підкреслив суд, за конструкцією ч. 1 ст. 111 КК України *може бути лише інша держава або державне утворення*. Вироком від 15 листопада 2017 р. суд визнав Р. винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 409 та ч.1 ст. 258[3] КК України. Щодо обвинувачення у державній зраді суд дійшов висновку, що дії Р. не містять ознак зазначеного злочину, і виправдав його за ч. 1 ст. 111 КК України. Вирок районного суду підтримав Запорізький апеляційний суд, до якого з апеляційною скаргою звернувся орган обвинувачення. В ухвалі цього суду були наведені додаткові аргументи на користь рішення районного суду, серед яких звернено увагу на відсутність в матеріалах обвинувачення доказів, які б вказували й на те, що підсудний перейшов на бік Російської Федерації, з якою Україна офіційно, з урахуванням вимог міжнародних конвенцій (зокрема Женевських конвенцій 1949 року, якими й надано визначення війни та збройного конфлікту) не перебуває ані в стані війни, ані в стані збройного конфлікту [2].

Варто зазначити, що наведене судове тлумачення поняття «ворог» відповідало розумінню його змісту в теорії кримінального права того часу. Так, В. Я. Тацій, коментуючи у 2006 р. ст. 111 КК України, зазначав, що *під поняттям «ворог» слід розуміти державу, з якою Україна перебуває в умовах воєнного стану або збройного конфлікту* [3, с. 319]. Згодом таке ж обмежене розуміння ворога надав і М. І. Хавронюк, коментуючи в 2018 р. ст. 111 КК України [4, с. 333], а також у 2025 р. – О. Ф. Бантишев і О. О. Бантишева [5, с. 27].

Однак судження органу державного обвинувачення щодо можливості кваліфікації дій Р. за ст. 111 КК України знайшло відлуння в працях окремих дослідників, зокрема О. В. Зайцева [6, с. 262–264], М. А. Рубащенко [7, с. 29], Л. І. Скреклі, О. В. Сосніной, М. Б. Стиранки [8, с. 58–60] та інших. Представники цього напряму наукового погляду вважають, що *поняття «ворог»*, використане в диспозиції ч. 1 ст. 111 КК України, *охоплює* не тільки ворожу державу або державне утворення, а й *за певних умов – ворожу для України діяльність квазісоціальних суб'єктів, сформованих, у тому числі, із громадян України*.

Важливою умовою визнання діяльності ворожою є обстановка та час, за яких вона здійснюється. Ці ознаки випливають із поняття «в період збройного конфлікту», що наведене законодавцем у диспозиції ч. 1 ст. 111 КК України у сполученні з поняттям «ворог». *Збройним конфліктом* відповідно до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» *є «збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт)»* [9]. У Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України 25 березня 2021 р № 121/2021, внутрішній збройний конфлікт, що підтримується зовні, визначено з більшою наочністю: «Спровокований та підтриманий ззовні збройний конфлікт у межах території України» [10]. Здавалось б, цих визначень достатньо для кваліфікації за ст. 111 КК України дій громадян України, які приєдналися або перейшли на сторону антиурядових збройних формувань, що вели боєві дій проти інтересів України та ще й за підтримки ззовні. Однак, незважаючи на зовнішню підтримку, збройний конфлікт, ініційований незаконними антиурядовими формуваннями, а можливо, і спровокований ззовні, залишався внутрішнім конфліктом. Бойові дії супротивної сторони такого конфлікту, попри їх підвищену небезпеку для українського суспільства, спричиняли шкоду *внутрішній безпеці України, передусім громадській безпеці, яка й була основним об'єктом ураження з боку незаконних антиурядових формувань*. Та й сама Російська Федерація на той час не визнавала своєї участі в конфлікті, категорично заперечувала застосування власних збройних сил на території окремих районів Донецької та Луганської областей [6, с. 264]. Тому правова оцінка дій громадян України, які приєднувалися до незаконних антиурядових збройних формувань, що діяли на територіях Донецької та Луганської областей з 2014 р. до 24 лютого 2024 р., не могла бути здійснена за ст. 111 КК України.

Слід зауважити, що *безпосереднім об'єктом злочину державна зрада є основи зовнішньої безпеки України*, а отже*, вплив зовнішнього чинника* у виді очевидної підтримки ворогом незаконних антиурядових збройних формувань, залучення їх до власних бойових дій проти України*, трансформував внутрішній збройний конфлікт у складову частину зовнішнього (міжнародного) збройного конфлікту,* ініційованого Російською Федерацією, яка відповідно до законодавства України визнана ворогом. Така трансформація відбулася 24 лютого 2022 року.

Список використаних джерел

1. Борисов В., Новікова К. Еволюція ідеології кримінально-правової охорони основ національної безпеки України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2026. № 51. С. 28–37. DOI: https://doi.org/10.31359/ 2079. 6242. 2025.51.29
2. Ухвала Запорізького апеляційного суду від 22 листопада 2018 року (справа № 319/85/17; провадження № 11-кп/807/226/18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: https:// reyestr.court.gov.ua/ Review/78161951 (дата звернення: 04.10.2026 р.).
3. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. третє, переробл. та доповн. Х.: ТОВ «Одісей», 2006. 1184 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
5. Бантишев О. Ф. , Бантишева О. О. Огляд статей Кримінального кодексу України, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення , що не мають строків давності: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 100 с.
6. Зайцев О. В. До проблеми кваліфікації державної зради в разі переходу на бік ворога в період збройного конфлікту (аналіз судової практики 2014–2018 рр.). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С. 258–266. URL: https://nbuv.gov.ua/ UJRN/ Vlduvs_2019_2_25.
7. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, Ю. А. Пономаренко та ін.; за ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна, Ю. А. Пономаренко, С. О. Харитонова ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 7-ме вид., перероб. й доповн. Харків : Право, 2026. 808 с.
8. Скрекля Л. І., Сосніна О. В., Стиранка М. Б. До питання про способи вчинення державної зради. *Право.ua*. 2023. № 4, Ч. 2. С. 58–64. DOI: https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.4-2.9.
9. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Верховна Рада України*: оф. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 04.10.2026 р.).
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України": Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. *Верховна Рада України*: оф. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text (дата звернення: 04.10.2026 р.).

Н. М. Борисов,
здобувач вищої освіти
(Київський інститут Національної гвардії України)

Л. В. Полуніна,
професор кафедри правового забезпечення
та правоохоронної діяльності
кандидат юридичних наук, доцент
(Київський інститут Національної гвардії України)

ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ

Збройна агресія російської федерації проти України зумовила необхідність удосконалення підходів до документування воєнних злочинів, що має важливе значення для встановлення обставин їх вчинення та збереження інформації, яка може бути використана у кримінальних провадженнях за фактами вчинення військовослужбовцями рф воєнних злочинів. Особливої складності така діяльність набуває в умовах активних бойових дій, коли обстріли, мінна небезпека, руйнування цивільних і військових об'єктів та обмежений доступ до місця події перешкоджають своєчасному виявленню та фіксації криміналістично значимої інформації. За таких обставин виникає ризик безповоротної втрати матеріальних слідів воєнних злочинів, пошкодження носіїв інформації та ускладнення встановлення фактичних обставин злочинів.

Стаття 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду визначає перелік діянь, що належать до воєнних злочинів [1]. На національному рівні кримінальна відповідальність за відповідні порушення передбачена ст. 438 Кримінального кодексу України [2], а процесуальні засади збирання та фіксації доказів регламентуються Кримінальним процесуальним кодексом України. З урахуванням зазначеного, документування фактів воєнних злочинів пропонуємо визначати як цілеспрямовану діяльність із виявлення, фіксації та збереження криміналістично значущої інформації про обставини злочинної діяльності з метою її подальшого процесуального використання [3].

Проблемні питання документування воєнних злочинів знайшли відображення у працях вітчизняних науковців, зокрема Д. Ф. Дробенко, С. В. Третяк [4], А. В. Піддубної [5], В. В. Тимошка [6], Р. Я. Кирюхіної, В. М. Атаманчука [7], Л. В. Полуніної [8] та інших, наукові напрацювання яких присвячені особливостям фіксації воєнних злочинів, використанню спеціальних знань і сучасних технікокриміналістичних засобів, збереженню та передаванню потенційних доказів, а також використанню інформації з відкритих джерел. Водночас, незважаючи на наявні наукові напрацювання, подальшого дослідження потребує питання забезпечення послідовності отримання, фіксації та збереження криміналістично значущої інформації в умовах активних бойових дій, зокрема за обмеженого доступу до місця події та необхідності забезпечення особистої безпеки суб'єктів документування.

Д. Ф. Дробенко та С. В. Третяк, досліджуючи особливості фіксації та документування воєнних злочинів, наголошують на необхідності поєднання традиційних криміналістичних методів із сучасними цифровими технологіями. Автори розглядають можливості використання відкритих джерел інформації (OSINT), безпілотних літальних апаратів, тривимірного моделювання та ДНК-аналізу. Особливу увагу приділено перевірці достовірності цифрових матеріалів, збереженню метаданих і встановленню першоджерел інформації. Зазначені положення свідчать про необхідність комплексного підходу до документування воєнних злочинів, за якого застосування технічних засобів поєднується з належною фіксацією та збереженням отриманих відомостей [4, с. 17].

А. В. Піддубна досліджує порядок передавання представниками Збройних Сил України потенційних доказів воєнних злочинів органам досудового розслідування. Авторка звертає увагу на те, що в умовах активних бойових дій військовослужбовці нерідко першими отримують відомості про можливі воєнні злочини, тоді як доступ слідчих до місця події може бути обмеженим. Авторка обґрунтовує необхідність належного збирання, збереження та передавання речей і документів, які можуть мати доказове значення [5, с. 346]. На нашу думку, ці положення підтверджують важливість визначення чіткої послідовності документування та організації взаємодії між військовослужбовцями й уповноваженими правоохоронними органами.

В. В. Тимошко у своїх наукових напрацюваннях розглядає використання спеціальних знань під час документування та розслідування воєнних злочинів. Звернення до цієї проблематики дозволяє виокремити значення фахової допомоги під час роботи з криміналістично значущою інформацією.

Вважаємо, що залучення спеціалістів до документування має визначатися характером відповідних відомостей і необхідністю забезпечення точності їх фіксації, зокрема під час роботи з цифровими матеріалами та іншими об'єктами, дослідження яких потребує спеціальних знань [6, с. 312].

Р. Я. Кирюхіна та В. М. Атаманчук досліджують особливості фіксації місця події за фактами застосування засобів дальнього ураження. Науковці обґрунтовують необхідність систематизації об'єктів фіксації та застосування структурованого алгоритму документування, який забезпечуватиме послідовність і повноту отримання інформації. Окрему увагу приділено використанню цифрових технологій, геоінформаційних систем, супутникових даних і тривимірного моделювання. Зазначені положення мають значення для вдосконалення документування в умовах активних бойових дій, коли безпосередній доступ до місця події ускладнений безпековими обставинами [7, с. 86-87].

Л. В. Полуніна досліджує значення інформаційного висвітлення фактів воєнних злочинів у засобах масової інформації. Авторка обґрунтовує значення медіаматеріалів і відкритих цифрових джерел для виявлення та фіксації слідів злочинів, встановлення часу, місця й обставин події, а також ідентифікації причетних осіб. Водночас авторка звертає увагу на проблеми достовірності інформації, її перевірки та подальшого процесуального використання [8, с. 179]. На нашу думку, використання таких матеріалів набуває особливого значення за обмеженого доступу до місця події, проте потребує встановлення першоджерела, перевірки автентичності та належного збереження цифрової інформації.

Важливе значення для документування мають положення КПК України. Зокрема, статті 84 та 86 визначають поняття доказів і умови їх допустимості, ст. 93 регламентує порядок збирання доказів, а ст. 99 встановлює вимоги до документів як процесуальних джерел доказів. Водночас ст.ст. 104–106 КПК України визначають порядок складання протоколу процесуальної дії, оформлення додатків до нього та особливості їх підготовки. Отже, документування повинно здійснюватися з урахуванням необхідності належного збереження отриманої інформації та створення передумов для її подальшого процесуального використання.

На нашу думку, однією з основних проблем документування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій є обмеженість безпосереднього доступу до місця події. Обстріли, мінна небезпека, руйнування об'єктів та інші загрози ускладнюють своєчасну фіксацію криміналістично значущої інформації, а також створюють небезпеку для життя і здоров'я осіб, залучених до документування. За таких обставин необхідно забезпечити узгодження завдань документування з вимогами особистої безпеки, передбачивши можливість використання альтернативних законних джерел інформації та відкладення безпосереднього дослідження небезпечних об'єктів до створення безпечних умов.

Окремою проблемою є забезпечення достовірності та цілісності цифрових матеріалів. Фото-, відеозаписи та інформація з відкритих джерел можуть містити важливі відомості про обставини воєнних злочинів, однак їх подальше використання ускладняється за відсутності інформації про походження, час створення та можливі зміни первинного змісту. Вважаємо за доцільне передбачити вимоги щодо збереження первинних файлів, фіксації доступних метаданих, документування джерела походження та обставин передавання матеріалів. Такий підхід сприятиме відслідковуванню інформації та створенню належних передумов для перевірки її автентичності.

З огляду на зазначене пропонуємо розробити уніфікований методичний алгоритм документування воєнних злочинів за обмеженого доступу до місця події. Його концепція передбачає п'ять взаємопов'язаних етапів: первинне отримання інформації; фіксацію криміналістично значущих відомостей; забезпечення цілісності та збереження матеріалів; систематизацію й облік отриманої інформації; передавання матеріалів уповноваженим органам. При цьому обов'язковою умовою реалізації кожного етапу має бути врахування безпекової обстановки та недопущення невиправданого ризику для життя і здоров'я суб'єктів документування.

Запропонований алгоритм має рекомендаційний характер і не замінює встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку проведення слідчих (розшукових) дій. Його практичне значення полягає в забезпеченні послідовності документування, мінімізації ризиків втрати криміналістично значущої інформації та належній організації її передавання уповноваженим органам. Вважаємо, що застосування такого підходу сприятиме узгодженню організаційних, технічних і безпекових аспектів документування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій.

Перспективи вдосконалення запропонованого підходу пов'язуємо з розробленням уніфікованих форм обліку первинних матеріалів, визначенням вимог до збереження цифрової інформації та встановленням загальних критеріїв оцінювання безпекових умов документування. Особливого значення набуває також удосконалення взаємодії між військовослужбовцями, правоохоронними органами та спеціалістами, які залучаються до відповідної діяльності. Практична придатність запропонованої мо-

делі потребує подальшого дослідження з урахуванням чинного законодавства та досвіду документування воєнних злочинів.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що документування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій характеризується обмеженим доступом до місць подій, ризиком втрати криміналістично значущої інформації та наявністю загроз для життя і здоров'я залучених осіб. Встановлено, що поряд із дотриманням вимог до доказів, зокрема їх належності, допустимості, достовірності та достатності, невід'ємною умовою документування є забезпечення особистої безпеки його суб'єктів. Відтак необхідність отримання доказової інформації не повинна створювати невиправданого ризику для життя і здоров'я осіб, які здійснюють документування.

Список використаних джерел

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 18.09.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL:https:// zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2341-14 (дата звернення: 18.09.2026).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 18.09.2026).

4. Дробенко Д. Ф., Третяк С. В. Особливості фіксації та документування воєнних злочинів. *Український політико-правовий дискурс*. 2026. № 20. URL: https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/550.

5. Піддубна А. В. Порядок передачі представниками Збройних Сил України потенційних доказів воєнних злочинів органам досудового розслідування. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 33, № 3. С. 341–349. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.31.

6. Тимошко В. В. Використання спеціальних знань під час документування та розслідування воєнних злочинів. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2024. Т. 31, № 1. С. 307–314. URL: https://vca.univd.edu.ua/index. php/vca/article/view/149.

7. Кирюхіна Р. Я., Атаманчук В. М. Особливості фіксації місця події за фактами застосування засобів дальнього ураження під час розслідування воєнних злочинів. *Криміналістика і судова експертиза*. 2026. № 71. С. 76–96. URL: https://digest.kndise.gov.ua/index.php/KISE/article/view/626.

8. Полуніна Л. В. Криміналістичне значення інформаційного висвітлення у засобах масової інформації фактів воєнних злочинів на території України. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України.* 2026. № 1. С. 175–181. URL: https://kingu-visnyk.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/141.

Ю. О. Бугайко,
доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства ННІ № 1,
доктор філософії у галузі право
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

В. В. Абламська,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем правового забезпечення діяльності поліції
та протидії злочинності ННІ № 2
(підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України)
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ПІДОЗРЮВАНОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО) У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ IN ABSENTIA

Кримінальне провадження in absentia відноситься до диференційованих форм кримінального судочинства, адже є винятком із загального (ординарного) правила здійснення досудового розслідування та судового розгляду провадження. Зокрема, воно має місце у випадках, коли забезпечення особиста участь підозрюваного (обвинуваченого) неможлива через свідоме ухилення від притягнення його до кримінальної відповідальності. За чинним КПК України спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження допускаються щодо визначених законом категорій кримінальних правопорушень і за наявності встановлених процесуальних передумов [1]. Правомірність проведення такого провадження залежить не лише від формального існування відповідних підстав, а й від реальної можливості забезпечення підозрюваному (обвинуваченому) належних гарантій, здатних компенсувати його відсутність.

Особливе значення гарантій захисту вказаних учасників обумовлено тим, що обмеженню піддаються фундаментальні права і свободи, закріплені ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, це право на справедливий суд, право бути поінформованим про характер і причини обвинувачення, право мати достатній час і можливості для підготовки захисту, право захищати себе особисто або за допомогою захисника, право допитувати свідків обвинувачення та представляти докази захисту [2]. Безпосередня відсутність підозрюваного (обвинуваченого) об'єктивно ускладнює реалізацію наведених прав, у зв'язку з чим процесуальна модель in absentia потребує посилених, а не спрощених гарантій.

Першою і визначальною гарантією виступає *належне повідомлення особи про кримінальне провадження.* Відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України прокурор, звертаючись із клопотанням про спеціальне судове провадження, повинен надати матеріали, які підтверджують, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження [1]. Н. Глинська та Д. Клепка обґрунтовано пов'язують належність повідомлення не лише з виконанням установленої законом процедури, а й із процесуальною доброчесністю сторони обвинувачення та достатністю здійснених нею заходів для фактичного інформування особи [3, с. 46–71]. Отже, перевірка підстав для in absentia повинна охоплювати зміст і результативність дій щодо повідомлення, а не обмежуватися встановленням факту публікації повістки.

Чинний порядок передбачає направлення повісток за останнім відомим місцем проживання чи перебування особи, їх публікацію у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та розміщення на відповідному офіційному вебсайті. Із моменту такого опублікування закон пов'язує презумпцію належного ознайомлення особи зі змістом виклику [1]. Водночас А. Тимофеєв звертав увагу на проблемність ототожнення формального виконання процедури виклику з фактичним отриманням особою інформації про провадження [4, с. 60–68]. Для гарантування права на захист суду необхідно встановлювати сукупність фактів, які вказують на реальну та об'єктивно передбачувану обізнаність підозрюваного (обвинуваченого), зокрема на доступність використаних каналів комунікації, відомості про місце перебування, поведінку особи після повідомлення, її контакти із захисником та іншими учасниками провадження.

Другою фундаментальною гарантією є *встановлення факту свідомого ухилення від участі у кримінальному провадженні.* Саме перебування особи за межами України, на тимчасово окупованій

території або на території держави-агресора не повинно автоматично ототожнюватися з добровільною відмовою від права бути присутньою в суді. Порівняльно-правове дослідження Д. Шишман підтверджує, що зарубіжні моделі in absentia пов'язують законність заочного розгляду з характером поведінки обвинуваченого та обставинами його відсутності [5, с. 120–124]. Таким чином, юридично значущим є не тільки місцезнаходження особи, а і встановлення її наміру уникнути покарання після отримання достатньої інформації про розпочате досудове розслідування.

Подібний підхід послідовно застосовує Європейський суд з прав людини. Наприклад, у справі «Sejdovic v. Italy» Велика палата ЄСПЛ вказала, що провадження за відсутності обвинуваченого саме по собі не порушує ст. 6 Конвенції, однак відмова особи від права брати участь у розгляді повинна бути встановлена однозначно та супроводжуватися мінімальними гарантіями, співмірними зі значенням відповідного права [6]. Тож вважати особу такою, що переховується, без достатнього підґрунтя само по собі не створює автоматичної презумпції добровільної відмови від участі в провадженні. Тягар доведення обізнаності та свідомого характеру неявки не може фактично перекладатися на підозрюваного (обвинуваченого).

Третьою гарантією є *обов'язкова та ефективна професійна правнича допомога.* Пункт 8 ч. 2 ст. 52 КПК України передбачає обов'язкову участь захисника щодо осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, а ст. 323 КПК безпосередньо закріплює обов'язковість участі захисника під час спеціального судового провадження [1]. Однак призначення захисника саме по собі не компенсує відсутності підозрюваного (обвинуваченого). Залучений захисник повинен мати реальну можливість та час на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, підготовку за необхідності клопотань, здійснення перехресного допиту тощо.

Особливого значення набуває можливість сторони захисту перевірити зібрані стороною обвинувачення докази. В умовах збройної агресії значна частина кримінальних проваджень in absentia ґрунтується на цифрових матеріалах, відкритих джерелах, відеозаписах, електронних документах та показаннях осіб, безпосередній допит яких може бути ускладнений. І тут варто погодитися з позицією В. Завтура, який з урахуванням практики ЄСПЛ наголошує на необхідності збереження достатніх процесуальних можливостей для перевірки доказів стороною захисту [7, с. 250–255]. У цьому контексті суд повинен ретельно оцінити не тільки належність та достовірність доказів, а й те, чи мав захисник можливість поставити під сумнів їх допустимість.

Окремою гарантією виступає підвищений рівень судового контролю. Суд не повинен розглядати відсутність підозрюваного (обвинуваченого) як обставину, що послаблює стандарт доказування або змагальний характер процесу. Навпаки, неможливість отримати безпосередню позицію підозрюваного (обвинуваченого) вимагає критичної перевірки доказів обвинувачення, мотивованого вирішення клопотань захисника та оцінки фактичних даних щодо повідомлення і причин неявки. У сучасній судовій практиці Верховного Суду наголошується на необхідності вжиття всіх передбачених КПК заходів щодо інформування особи під час здійснення провадження in absentia [8].

Четвертим блоком гарантій має бути *ефективна можливість перегляду вироку після появи особи.* Так, у справі «Sejdovic v. Italy» ЄСПЛ визначив, що засуджений заочно, стосовно якого не доведено добровільної відмови від участі або наміру уникнути правосуддя, повинен отримати можливість нового визначення обґрунтованості обвинувачення щодо питань права і факту [6]. Аналогічний стандарт закріплений у ст. 8–9 Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/343, де визначено: якщо умови правомірного проведення суду за відсутності особи не були виконані, їй має бути гарантований новий розгляд або інший засіб, який забезпечує повторне вирішення справи по суті, дослідження нових доказів та можливість скасування попереднього рішення [9].

Національне законодавство передбачає механізм апеляційного оскарження вироку, ухваленого за результатами спеціального судового провадження. Відповідно до ч. 3 ст. 400 КПК України строк апеляційного оскарження поновлюється за умови підтвердження обвинуваченим поважних причин, передбачених ст. 138 КПК України [1]. Верховний Суд у постанові від 25 вересня 2025 р. у справі № 686/6227/23 визначив відповідний механізм однією з гарантій перегляду вироку in absentia, водночас визнавши достатнім дотримання передбаченого КПК порядку повідомлення обвинуваченого [8]. Однак формальне дотримання процедури повідомлення не завжди забезпечує фактичну обізнаність особи про судове провадження. З огляду на стандарти ЄСПЛ дискусійним залишається питання ефективності механізму перегляду вироку за відсутності доказів добровільної та усвідомленої відмови особи від участі в судовому розгляді.

Удосконалення правового регулювання кримінального провадження in absentia також пов’язується з необхідністю забезпечення повноцінної реалізації принципу верховенства права, зокрема в повоєнний період, на чому наголошує О. Калінніков [10, с. 238–265]. У цьому контексті доцільним є нормативне розмежування випадків свідомого ухилення обвинуваченого від правосуддя та проведення судового розгляду за відсутності належного підтвердження його обізнаності. За умови доведеного добровільного ухилення чинний механізм апеляційного перегляду може вважатися виправданим. Натомість у випадках, коли не встановлено ані усвідомленої відмови особи від участі у провадженні, ані її умисного ухилення від правосуддя, доцільно передбачити право на новий розгляд обвинувачення по суті без необхідності доведення поважності причин неявки.

Практичне значення процесуальних гарантій повідомлення також підтверджується позицією Касаційного кримінального суду Верховного Суду, наприклад, у постанові від 10 вересня 2026 р. у справі № 727/6728/23. Суд установив порушення апеляційним судом порядку повідомлення обвинуваченого, зокрема через відсутність належного підтвердження оприлюднення відповідної інформації в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження, та призначив новий апеляційний розгляд [11]. Відповідна правова позиція підтверджує обов'язковість належного документального засвідчення виконання передбачених КПК способів повідомлення на всіх стадіях спеціального кримінального провадження, включно і на апеляційному провадженні.

Таким чином, система процесуальних гарантій підозрюваного (обвинуваченого) у кримінальному провадженні in absentia має охоплювати належне повідомлення про провадження, перевірку обставин ухилення від участі в провадженні, обов'язкову та ефективну участь захисника, забезпечення змагальності, належний судовий контроль за доказуванням і дієвий механізм перегляду вироку. Дотримання формальних вимог повідомлення становить необхідну процесуальну гарантію, однак не повинно виключати оцінювання фактичної обізнаності підозрюваного (обвинуваченого) та добровільності його відмови від участі в судовому розгляді. Перспективним напрямом удосконалення КПК України є нормативне закріплення права на новий розгляд обвинувачення по суті у випадках, коли не встановлено усвідомленої відмови засудженого від участі у провадженні або його умисного ухилення від правосуддя.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 07.10.2026).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 07.10.2026).
3. Глинська Н. В., Клепка Д. І. Стандарти процесуальної доброчесності сторони обвинувачення щодо належного повідомлення особи про підозру при подальшому застосуванні процедури in absentia: міжнародні критерії та національна практика. *Вісник кримінального судочинства*. 2026. № 2. С. 46–71. DOI: https://doi.org/ 10.59835/2413-5372.2026.2/46-71.
4. Тимофеєв А. О. Проблеми практичної реалізації процедури спеціального досудового розслідування (in absentia) в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Т. 8. С. 60–68. DOI: 10.18523/2617-2607.2021.8.60-68.
5. Шишман Д. М. Порівняльно-правовий аналіз підстав здійснення кримінального провадження in absentia в законодавстві України та іноземних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Вип. 52. Т. 2. С. 120–124. URL:https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.52-2.pdf.
6. European Court of Human Rights. *Case of Sejdovic v. Italy* (Application no. 56581/00) : Judgment of 1 March 2006. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72629 (date of access: 07.10.2026).
7. Завтур В. А. Показання співучасників кримінального правопорушення в світлі права на справедливий суд: компаративно-правові аспекти та стандарти ЄСПЛ. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2026. Вип. 2 (67). С. 250–255. DOI: 10.32782/pyuv.v2.2026.45. DOI: https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2026.45.
8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 25.09.2025 у справі № 686/6227/23, провадження № 51-2475км25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/130644070 (дата звернення: 07.10.2026).
9. Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the stren-?thening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings. *Official Journal of the European Union*. 2016. L 65. P. 1–11. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/343/oj (date of access: 07.10.2026).

10. Калінніков О. В. Відновлення верховенства права у кримінальному провадженні in absentia у післявоєнний час. *Post-War Reconstruction of Ukraine: Legal, Political and Economic Challenges in Historical Perspective : scientific monograph*. Riga : Baltija Publishing, 2025. С. 238–265. DOI: 10.30525/978-9934-26-559-4-14. DOI: https://doi.org/ 10.30525/978-9934-26-559-4-14.

11. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного кримінального суду від 10.09.2026 у справі № 727/6728/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/139787511 (дата звернення: 07.10.2026).

Т. С. Вайда,
професор кафедри професійних та спеціальних дисциплін
інституту права та безпеки,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАХИСТУ ВОЛІ ТА ПСИХІКИ ПОТЕРПІЛОЇ ЛЮДИНИ ЗА ДЕСТРУКТИВНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБУ МІСТИЧНИХ ПРАКТИК (ВОРОЖІННЯ)

Актуальність проблеми. У правоохоронній діяльності трапляються непоодинокі випадки припинення працівниками поліції правопорушень, які відбуваються у громадських місцях і пов'язані з проведенням особами азартних ігор та ворожіння. Ці види протиправних дій осіб віднесено до адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок і публічну безпеку. Повноваженнями складати протоколи про такі правопорушення відповідно до ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення (*далі* – КУпАП) наділені органи Національної поліції України (*далі* – НПУ), а розглядати справи згідно ст. 218 КУпАП уповноважені суди [1].

З метою оцінювання масштабів зазначених вище правопорушень нами проведено аналіз відповідних судових рішень судів першої інстанції України. За даними судової статистики (на прикладі 2024 та 2025 років)[1] на розгляді у судах перебувало відповідно 349 (2024 р) та 83 справи (2025 р.) з цього адміністративного правопорушення (стаття 181 КУпАП), з яких 310 (2024 р.) та 67 справ (2025 р.) надійшло у звітних роках. Судами розглядалися справи відповідно проти 321 (2024 р.) та 73 осіб (2025 р.); на 188 (2024 р.) та 31 (2025 р.) особу накладено адміністративне стягнення (56 (2024 р.) та 3 (2025 р.) попередження, 122 (2024 р.) та 28 (2025 р.) штрафів на загальну суму відповідно 12 138 (2024 р.) та 2 567 (2025 р.) грн, з них 1 615 (2024 р.) та 629 (2025 р.) грн сплачено добровільно – *уточнено нами*).

Зі складу осіб, які були притягнуті до відповідальності у 2024 та 2025 роках – 1 громадянин іншої держави (2024); за статтю – відповідно 31 (2024 р.) та 6 (2025 р.) жінок; 1 – особа з інвалідністю (2024); за родом занять – 4 робітники (2024), 17 та 7 пенсіонерів (статистичні дані відповідно у 2024 та 2025 роках); 33 та 1 безробітний (статистичні дані відповідно у 2024 та 2025 роках), 61 та 21 – працездатні, які не працювали і не навчалися (статистичні дані відповідно у 2024 та 2025 роках) та 73 і 2 особи мали інший рід занять (статистичні дані відповідно у 2024 та 2025 роках).

Варто зазначити, що різке зменшення у 2025 р. (майже у чотири рази, порівняно з 2024 р. – *уточнено нами*) адміністративних правопорушень вказаної категорії протиправних дій свідчить про значний вплив запровадженого правового режиму воєнного стану (мобілізація значної кількості осіб дорослого населення), суттєве посилення превентивних заходів як з боку органів НПУ щодо протидії відповідним негативним фактам правопорушень шляхом консолідації зусиль і ресурсів для боротьби з цим асоціальним явищем, так і законотворців (підготовка законопроекту № 15251). При цьому зауважимо, що зменшення у 2025 р. виявлених фактів відповідних правопорушень також пов'язано не з бездіяльністю органів НПУ, а з переорієнтацією їх діяльності на потреби воєнного стану, зокрема безпосередньою участю в бойових діях спецпідрозділів поліції (несення служби в прифронтових територіях на блокпостах), а також використанням правопорушниками для ворожіння приватних приміщень, що значно ускладнює процес викриття правоохоронцями відповідних деструктивних практик.

Варто зазначити, що наведені у звіті Державної судової адміністрації України статистичні дані не розмежовують відповідальність за кожною з ч. 1–4 ст. 181 КУпАП [1] – в статистичних даних відображено не лише ворожіння, але й азартні ігри в громадських місцях (карти, рулетку, «наперсток» та інші) на гроші, речі та інші цінності, а також прийняття ставок приватними особами на спортивних та інших змаганнях. Це суттєво ускладнює точне розуміння та оцінювання масштабів саме такого незаконного правопорушення як ворожіння у громадських місцях.

Розглядаючи підняте недавнім часом (цьогоріч, 2026) вітчизняними законодавцями питання щодо захисту українських громадян від деструктивного впливу (в багатьох випадках – *уточнено нами*) на пересічних жителів громад містичних практик, варто зазначити, що воно (проблемне питання –

[1] Судова влада України /Інше / Судова статистика. Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами. Річна звітність. 2024–2025 рр. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2025 (дата звернення: 05.09.2026).

уточнено нами) викликає деяке занепокоєння в цілому і в суспільстві. У середовищі науковців існують різні точки зору щодо корисності та практичної значущості цієї діяльності, порядку притягнення до юридичної відповідальності осіб, які надають такі сумнівні послуги, а також необхідності впровадження сучасних відповідних новел до усталеного чинного адміністративного законодавства.

У запропонованому законотворцями законопроєкті № 15251 «Про внесення змін до КУпАП щодо відповідальності за надання платних послуг з ворожіння, екстрасенсорики, магії, езотерики, окультизму, а також за рекламу, популяризацію та розповсюдження інформації про надання таких послуг» (автор законопроекту – Г.Г. Мазурашу, депутат фракції «Слуга народу», IX скликання; відомий тим, що часто реєструє резонансні законодавчі ініціативи одноосібно, однак вони не отримують підтримки в парламенті) [2] пропонується внесення змін до статті 181 КУпАП [1] шляхом встановлення більш жорсткої адміністративної відповідальності за надання таких платних послуг, а також за рекламу, популяризацію та поширення інформації про цю протиправну діяльність.

Нова законодавча ініціатива спрямована на обмеження діяльності осіб, які заробляють на екстрасенсориці, ворожінні, магії, окультизмі та езотериці. Проєкт законодавчих змін до цієї норми передбачає заборону не лише прямого надання подібних послуг в громадських місцях на комерційній основі, а й на запровадження табу на їх рекламу, популяризацію у медіапросторі чи будь-яке інше розповсюдження інформації про них. Офіційний текст проекту цього документа опублікований на вебресурсі Верховної Ради України (*далі* – ВРУ), ключові положення та деталі напрацювань законодавців уже з'явилися у розпорядженні вітчизняних ЗМІ (інформагентства «Інтерфакс Україна», «Новини.Live», «Today.ua» та ін.) [3; 4].

Цей законопроєкт передбачає повне оновлення статті 181 КУпАП [1], яка у чинній редакції регулює виключно питання азартних ігор та ворожіння у громадських місцях. Запропоновані зміни масштабують відповідальність на весь платний сегмент ринку вище зазначених послуг; також ініціатива народних депутатів передбачає накладення штрафів для осіб, які займаються подібною діяльністю. Згідно з документом, під обмеження можуть потрапити послуги, пов'язані з «передбаченням майбутнього» або «впливом на долю» за допомогою карт Таро, рун, астрології, нумерології, хіромантії, ясновидіння чи спіритизму. Водночас у самому тексті законопроєкту частина цих термінів прямо не прописана, але згадується у пояснювальній записці.

Юридичні наслідки (санкції) для порушників громадського порядку з цих видів протиправної діяльності автор законопроекту пропонує розподілити таким чином:

– *перше порушення*: за надання особою комерційних (платних) окультних чи магічних послуг загрожуватиме фінансове стягнення у розмірі від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (*далі* – НМДГ), що еквівалентно сумі від 17 000 до 34 000 гривень. Крім того, передбачається безальтернативна конфіскація та подальше знищення всіх предметів і реквізиту, що використовувалися організатором для цієї роботи. У разі повторного порушення особою за аналогічні дії протягом року сума зростатиме до 51–85 тисяч гривень;

– *повторне порушення*: якщо правопорушення вчинить посадова особа, розмір адміністративного штрафу зросте до 10-12 тисяч НМДГ, що становить 170-204 тисяч гривень [2].

Для подальшого розкриття правових протиріч пропонованої новели до вище зазначеного проєкту Закону України (*далі* – ЗУ) уточнимо в першу чергу зміст цієї чинної норми права (в контексті ворожіння – *уточнено нами*), розглянувши структуру статті 181 «Азартні ігри, ворожіння в громадських місцях» глави 14 «Адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку» КУпАП [1], та надавши їй відповідну правову характеристику (розкриємо склад правопорушення). На даний час санкції цієї статті за *ворожіння у громадських місцях* тягне за собою попередження або накладення штрафу від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. *Об'єктом* цього адміністративного проступку є суспільні відносини у сфері охорони громадського порядку (*далі* – ОГП). *Об'єктивна сторона* правопорушення виражається у таких діях – ворожінні в громадських місцях. Щодо ворожіння, то його можна визначити як діяльність, що полягає в довільному вгадуванні, передбачені й повідомленні чийогось майбутнього чи минулого з допомогою будь-яких предметів та у будь-якій формі за певну винагороду в грошовій або майновій формі. Обов'язковою ознакою цього складу є здійснення цієї діяльності в громадських місцях. У більшості випадків правоохоронці фіксують такі правопорушення, якщо «передбачення майбутнього» чи інші магічні послуги супроводжуються вимаганням або добровільним збором грошей з перехожих (пересічних) громадян. Окрім попередження чи штрафу, поліцейські можуть скласти адміністративний протокол, якщо особа нав'язливо чіпляється до громадян під час надання таких послуг. *Склад правопорушення* – матеріальний. *Суб'єкт адміністративного проступку* – загальний (фізична осудна особа, яка досягла 16-річного

віку). *Суб'єктивна сторона* правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі умислу.

Метою вище зазначеного законопроекту № 15251, відповідно до його концепції, визначено захист громадян від можливого психологічного та фінансового впливу осіб, які надають відповідні послуги [2].

Законодавець у зазначеному вище проєкті ЗУ оперує низкою понять – «ворожіння», «екстрасенсорика», «магія», «езотерика» та «окультизм», які на сьогодні не мають законодавчо закріпленого визначення в нормативно-правових актах України. Також, під обмеження потрапляють нумерологія, астрологія, хіромантія, ясновидіння, карти Таро та інші методи прогнозування майбутніх подій.

У пояснювальній записці депутат ВРУ Г.Г. Мазурашу аргументує необхідність прийняття законопроєкту тим, що послуги з «ворожіння» та прогнозування майбутнього нібито можуть мати негативний вплив на загальний психологічний стан людей. На його думку, вплив подібної діяльності на особу здатен формувати у неї залежність, провокувати розчарування, підривати здатність людини самостійно ухвалювати рішення (дезорієнтувати особу під час реалізації важливих для індивіда життєвих планів), таким чином окультні практики можуть обмежувати або спотворювати її власну волю.

Разом з тим, окремі положення цього законопроєкту викликають обґрунтовані зауваження щодо їх відповідності принципам верховенства права, правової визначеності та протирічать конституційним гарантіям прав і свобод людини. Так, відповідно до статті 8 Конституції України (*далі* – КУ) [5] в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Однією з його складових є принцип правової визначеності, який передбачає чіткість, зрозумілість та передбачуваність правових норм (нові категорії відсутні в пропонованому законопроекті № 15251) [2]. Статтею 35 КУ [5] передбачено право кожного на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і проводити ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Обмеження цього права допускається виключно у випадках, прямо передбачених КУ, та лише в інтересах ОГП, здоров'я і моральності населення або задля захисту прав і свобод інших людей. Крім того, статтею 42 КУ [5] гарантовано право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Водночас відповідно до статті 22 КУ при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод людини і громадянина [5].

Як зазначають В. Зеленецька та Т. Шевченко [3; 4], відсутність чітких правових дефініцій зазначених понять може створювати правову плутанину під час правозастосування та встановлення складу адміністративного правопорушення з цієї статі 181 КУпАП. За таких умов існує ризик неоднакового тлумачення норм закону різними органами державної влади та судами, що може суперечити принципу правової визначеності як складової принципу верховенства права.

Крім того, зазначений вище законопроєкт № 15251 [2] не містить достатнього нормативного обґрунтування того, чому факт саме оплатного надання відповідних послуг повинен бути підставою для притягнення до адміністративної відповідальності. При цьому діяльність осіб аналогічного змісту, яка здійснюється безоплатно, не підпадає під запропоновані обмеження. Тобто, відсутність законодавчо визначених критеріїв відповідної діяльності ускладнює її відмежування від суміжних *консультаційних, психологічних, духовних або розважальних послуг*, що породжує правову невизначеність. Зазначена обставина може свідчити про відсутність належного взаємозв'язку між запропонованими обмеженнями та задекларованою метою законопроєкту щодо захисту громадян від можливих негативних наслідків такої діяльності.

У разі прийняття законопроєкту № 15251 у запропонованій редакції, особи, які надають платні послуги з ворожіння, екстрасенсорики, магії, езотерики чи окультизму, фактично будуть позбавлені можливості здійснювати таку діяльність на законних підставах, оскільки саме надання відповідних послуг за винагороду стане підставою для притягнення до адміністративної відповідальності. Цей підхід створює ризик накладення на вище зазначених осіб до штрафних санкцій та інших заходів адміністративного впливу [2].

Варто також враховувати, що у разі запровадження повної заборони на оплатне надання відповідних послуг з ворожіння у громадських місцях відкривається простір для виникнення ризику переміщення такої діяльності до тіньового (неофіційного) сектору економіки. Це може ускладнити здійснення державного контролю, податкового обліку та належного захисту прав споживачів цих послуг, коли країна веде війну за своє існування. Водночас чинне законодавство України вже містить механізми реагування на випадки шахрайства, введення споживачів в оману, недобросовісної реклами та інших правопорушень, незалежно від сфери діяльності особи, яка їх вчиняє.

Разом з тим, на сайті ВРУ розміщена петиція щодо недопущення ухвалення законопроєкту № 15251 (автор (ініціатор) – К.І. Очкур; дата початку збору підписів: 23 червня 2026 року, дата завершення збору підписів: 23 вересня, 2026). Загальна кількість підписів: 2927 (станом на 04.09.2026), не набрано для подальшого розгляду – 22073) [6]. Автор цієї петиції вважає, що у зв'язку з внесенням до ВРУ цього законопроекту буде доцільним застосувати комплексний підхід для подальшого уникнення у суспільстві створення багатьох проблемних ситуацій: 1) не підтримувати народними депутатами проєкт ЗУ № 15251 у його чинній редакції [2]; 2) розгляд альтернативних способів державного регулювання відповідної діяльності, які б забезпечували захист прав громадян без встановлення надмірних обмежень та без створення ризиків неоднозначного правозастосування. Ухвалення законопроєкту № 15251 [2] не вирішує жодної реальної проблеми особи в українському суспільстві. Навпаки, нові правові норми створюють юридичні та політичні ризики там, де їх раніше не існувало; 3) провести додаткову правову експертизу вище зазначеного законопроєкту щодо його відповідності статтям 8, 22, 35, 42 та 64 КУ [5] та принципам правової визначеності, пропорційності і верховенства права; 4) організувати широке громадське та експертне обговорення запропонованих змін у сфері конституційного та адміністративного права із залученням фахівців з прав людини та представників громадянського суспільства; 5) спрямувати законодавчу діяльність на вирішення нагальних питань оборони, безпеки, економічного розвитку та соціального захисту громадян на противагу піднятої депутатом ВРУ Г.Г. Мазурашу соціальної проблеми.

Ініціатори петиції закликають народних депутатів України при здійсненні своїх конституційних повноважень забезпечувати дотримання принципів верховенства права, правової визначеності та пропорційності, а також приймати рішення на основі належного правового обґрунтування, оцінки можливих наслідків законодавчих змін та їх відповідності національним інтересам України.

Висновки. Провівши аналіз чинного законодавства з піднятої проблеми ворожіння як діяльності з порушення громадського порядку, опираючись на результати оперативних інтернет-публікацій фахівців з цієї тематики можемо зробити деякі узагальнення.

1. Головною метою будь-якої законодавчої реформи є створення надійного механізму захисту прав та свобод українських громадян, зокрема (в контексті нашої роботи) від деструктивного впливу різноманітних містичних дій шарлатанів. Аналіз практики притягнення до адміністративної відповідальності правопорушників внаслідок застосування ними різних форм ворожіння (ст. 181 КУпАП України) показав, що цим правопорушенням займаються переважно соціально вразливі особи, які не мають постійної роботи та доходів, а також в яких відсутні достатні юридичні знання й необхідна кваліфікація, щоб розмежувати законні і незаконні методи заробітку між собою.

2. Особливе занепокоєння викликає те, що в умовах воєнного стану та обмежених ресурсів держави особливо важливим є спрямування законодавчих зусиль на вирішення актуальних питань, які безпосередньо впливають на обороноздатність країни, захист потерпілих громадян, економічну стійкість та відновлення України. Тому будь-які законодавчі ініціативи, що передбачають запровадження нових заборон та видів юридичної відповідальності, повинні мати належне правове, соціальне та економічне обґрунтування, а також направлені на поповнення бюджету.

3. Законодавча ініціатива з вирішення піднятої проблеми деструктивного впливу ворожіння на особу може мати подальший розвиток за умови проведення ґрунтовних наукових (соціологічних, правових, правоохоронних) досліджень стану поширеності цього виду правопорушення в суспільстві та результатів (наслідків) застосованих містичних практик на громадян України.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адмін. правопорушення : ЗУ від 07 грудня 1984 року № 8073-Х (із змінами та доп. станом на 07.05.2017). URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=80731-10 (дата звернення: 11.09.2026).

2. Про внесення змін до Кодексу України про адмін. правопорушення щодо відповідальності за надання платних послуг з ворожіння, екстрасенсорики, магії, езотерики, окультизму, а також за рекламу, популяризацію та розповсюдження інформації про надання таких послуг : проєкт ЗУ від 15 травня 2026 року № 15251. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70038 (дата звернення: 04.09.2026).

3. Шевченко Т. У Раді пропонують карати за «магічні» послуги: штраф може сягнути понад 200 тис. грн. URL: https://chasdiy.org/politics/u-radi-proponuyut-karaty-za-magichni-poslugy-shtraf-mozhe-syagnuty-ponad-200-tys- grn-75872; URL: https://interfax.com.ua/news/general/1168231-amp.html?fbclid=IwY2xjawR0SxpleHRuA2FlbQIx MQBz cnRjBmFwcF9pZBAyMjIwMzkxNzg4MjA wODkyAAEeGRPx0iWu_zEPGoT1B_0hzL3J61r XEv80bdB _aJq Mk FcRCJ ktRwWGuC5EWv8_aem_VSmgcRqxTqThr9EDXdF5HA (дата звернення: 16.09.2026).

4. Зеленецька В. Депутат від «Слуги народу» пропонує штрафувати тарологів та астрологів. URL: https://today.ua/deputat-vid-slugi-narodu-proponuye-shtrafuvati-tarologiv-ta-astrologiv/ (дата звернення: 19.09.2026).

5. Конституція України : прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року (із змінами станом на 01.01.2020). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/254к/96-вр (дата доступу: 25.09.2026).

6. Щодо недопущення ухвалення законопроєкту № 15251 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за надання платних послуг з ворожіння, екстрасенсорики, магії, езотерики, окультизму, а також за рекламу, популяризацію та розповсюдження інформації про надання таких послуг» : перелік оприлюднених петицій. URL: https://itd.rada.gov.ua/petitions?order= date &sort= desc&is_sname=False&aname (дата звернення: 05.09.2026).

П. С. Вербицький,
декан факультету № 2
(з підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності та правоохоронних інформаційних систем),
кандидат наук із соціальних комунікацій
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УКРАЇНІ

Домашнє насильство є найпоширенішим видом гендерно зумовленого насильства. Україна стала 36-ю державою, яка ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (далі – Конвенція) [1].

Відповідно до вимог Конвенції Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів згідно з національним законодавством для забезпечення існування належних механізмів здійснення ефективного співробітництва між усіма відповідними державними органами, у тому числі місцевими та регіональними органами влади, судовими органами, прокуратурою, правоохоронними органами, а також неурядовими організаціями та іншими відповідними організаціями й суб'єктами, для захисту й підтримки жертв і свідків усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, у тому числі шляхом звернення до загальних і спеціалізованих служб підтримки (Стаття 18 Конвенції) [1].

З перших днів війни громадські організації, соціальні структури й експерти, які займаються профілактикою та протидією домашньому насильству, прогнозували стрімке зростання кількості епізодів, вказуючи на сукупність чинників, які підвищують ризик домашнього насильства в умовах війни [2].

Україна є учасницею низки міжнародних документів у сфері прав людини, які прямо забороняють сексуальне насильство, а саме Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Конвенції про права дитини; обов'язковими є положення Загальної Рекомендації Комітету з ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок, яка прямо підкреслює зобов'язання держави запобігати, розслідувати та притягати до відповідальності за сексуальне насильство. А також Україна є учасницею низки конвенцій Ради Європи: Конвенція Ради Європи про захист прав та основоположних свобод людини, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства та нещодавно ратифікованої Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [3, с. 96].

Крім того, прийнято Стратегію ЄС щодо гендерної рівності на 2020–2025 роки, в рамках якої мають бути впроваджені комплексні заходи запобігання та боротьби з гендерним насильством, підтримкою і захисту потерпілих, притягнення винної особи до відповідальності. В обґрунтуванні прийняття Стратегії невтішна статистика, що в ЄС 33% жінок є жертвами сексуального чи психологічного насильства, 22% жінок стають жертвами насильства від своїх партнерів [4]. У Стратегії наголошується на важливості ефективності насамперед профілактики насильства, що можливо досягти навчанню хлопчиків та дівчаток гендерній рівності з раннього віку та підтримку розвитку ненасильницьких стосунків.

Окрім того, необхідним є впровадження мультидисциплінарного підходу серед служб та уповноважених осіб, включаючи систему кримінального правосуддя, служби підтримки потерпілих, програм для кривдників, а також забезпечення дієвості соціальних та медичних служб [5, с. 592].

19 грудня 2024 року в Україні набрав чинності Закон № 3733-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів стосуються запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема щодо жінок. Законодавчі нововведення передбачають посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства. Крім того, закон вводить норму, згідно з якою дитина, яка стає свідком насильства в родині, буде визнаватися потерпілою.

Також вводиться розмежування понять домашнього насильства та насильства за ознакою статі, що дозволить більш чітко кваліфікувати правопорушення. Однією з важливих змін є збільшення строку адміністративного затримання кривдника до 12 годин і введення обов'язкової перевірки необхідності направлення порушника на корекційні програми.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі» від

20 листопада 2024 року були внесені зміни до певних законодавчих актів в частині протидії та запобіганню домашньому насильству. Як ми бачимо держава працює у правильному напрямку щодо запобігання та протидію домашнього насильства. За 10 місяців 2024 року Національна поліція склала понад 130 тисяч протоколів щодо домашнього насильства. На обліку перебувають майже 112 тисяч осіб, які вчинили насильство. Крім того, для запобігання насильству працює 61 мобільна група і спеціалізовані сектори протидії насильству в кожному обласному центрі [6].

8 березня 2022 року Комісія ухвалила пропозицію прийняти Директиву про боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством. Пропозиція містить правила захисту потерпілих та пропонує посилити відповідальність, а також гарантувати належний захист від насильства, незалежно від того, відбувається воно онлайн чи офлайн. Згідно вказаної Директиви правопорушеннями визнаються: сексуальне насильство, включаючи зґвалтування, калічення жіночих статевих органів, примусові шлюби, примусові аборти або стерилізацію, торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, переслідування, сексуальні домагання, феміцид, мову ненависті та злочини на ґрунті статі та різні форми онлайн-насильства («кібернасильство»), включаючи обмін або маніпулювання інтимними матеріалами, кіберпереслідування [7].

Насильство по відношенню до жінок та дітей під час збройних конфліктів, у тому числі всі форми сексуального насильства, були засуджені Резолюцією 1888 (2009), ухваленою Радою Безпеки ООН 30 вересня 2009 року. Під час війни, 20 червня минулого року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, яка набула чинності з першого листопада. Не дивлячись на ратифікацію із суттєвим застереженнями, а саме, що наша держава має право не приводити національне законодавство у відповідність до Конвенції [8], враховуючи ст. 9 Конституції України та ч. 2 ст. 19 ЗУ «Про міжнародні договори», положення Стамбульської Конвенції все одно підлягають застосуванню та матимуть пріоритет, у випадку неузгодженості національного нормативно-правового акту із міжнародною нормою, оскільки остання матиме пріоритетне застосування.

Окрім того, прийнятий ще 7 грудня 2017 р. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вже заклав багато інструментів протидії насильству в сім'ї, що відповідають європейським стандартам та Стамбульській Конвенції. Зокрема, передбачено для національної поліції повноваження щодо винесення термінового заборонного припису щодо кривдника, ведення профілактичного обліку кривдників, проведення профілактичних заходів, контроль за виконанням кривдником спеціального заходу тощо [5, с. 592].

В умовах російсько-українського збройного конфлікту підлягають застосуванню норми і Додаткового Протоколу Женевської конвенції, статтею якого визначено, що заборонені й залишатимуться забороненими такі дії: насильство над життям, здоров'ям, а також погрози вчинити будь-яку із зазначених дій. Ця норма Додаткового Протоколу чи не єдина, яка забороняє вчинення окремих актів сексуального насильства як щодо жінок, так і щодо чоловіків [3, с. 97].

Але збройний конфлікт, триває та чи ефективний механізм протидії домашньому насильству, який запроваджено в Україні, покаже час, а поки ми лише можемо констатувати збільшення кількості звернень громадян та кількості кримінальних правопорушень, адже насильство, у тому числі й домашнє, не можна викорінити із суспільства лише якимись нормативно-правовими актами. Це кропітка робота, яка потребує часу та взаємодіє усіх суб'єктів протидії домашньому насильству [9, с. 215].

Отже, в умовах глобальних викликів сьогодення вкрай важливо збільшувати кількість санаторно-реабілітаційних центрів з кваліфікованою психологічною допомогою як для військовослужбовців, так і для цивільних осіб, які пережили наслідки війни та/або постраждали від насильства. Крім того, необхідно проводити якомога більше інформаційно-просвітницької робити у всіх можливих засобах масової інформації та доводити до населення алгоритми дій у разі вчинення по відношенню до них насильства, щоб постраждалі особи не почувалися беззахисними, особливо в умовах війни [10, с. 223].

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/994_001-11#Text.

2. Знецінення та страх. Як війна вплинула на рівень домашнього насильства в Україні? URL: https://www.wonderzine.com.ua/wonderzine/life/life/12999-znetsinennya-ta-strah-yak-viyna-vplinula-na-rivendomashnogo-nasilstva-v-ukrayini

3. Баранюк Д. Є., Бугаєць Т. І. Захист природних прав постраждалих осіб від насильства в умовах російсько-української війни. *Ралізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації україн-*

ських територій : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. ДонДУВС, 30 вересня 2022 р. С. 94–98.

4. Gender Equality Strategy 2020–2025. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and -fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en.

5. Менджул М. В. Принцип заборони насильства в сім'ї: впровадження європейських та міжнародних стандартів в умовах воєнного стану в Україні. Електронне наукове видання *«Аналітично-порівняльне правознавство». Розділ XI. Міжнародне право.* 2023. С. 591-–594.

6. З 19 грудня набуває чинності закон про посилення відповідальності за домашнє насильство. URL: https://sud.ua/uk/news/laws/316716-s-19-dekabrya-vstupaet-v-silu-zakon-ob-usilenii-otvetstvennosti-za-domashnee-nasilie.

7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 01.01.2020 р. № 2229-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/paran2#n2.

8. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами 20 червня 2022 року № 2319-IXhttps://zakon. rada. gov.ua/laws/show/ 2319-20#Text.

9. Політова А. С. Протидія домашньому насильству в умовах збройного конфлікту. Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 08 липня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 212–215.

10. Постол О. І. Сучасний стан та перспективи розвитку системи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах глобальних викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 08 липня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 221–224.

В. В. Вінцук,
доцентка кафедри
кримінального процесу, криміналістики та експертології,
кандидат юридичних наук, доцентка
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

Д. П. Олійник,
здобувач вищої освіти
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна проти України змусила нашого законодавця терміново переглянути частину правил кримінального процесу – це саме те, що раніше здавалося непорушним (участь понятих, судовий дозвіл на кожну слідчу дію, чіткі строки розслідування), в умовах бойових дій часто просто неможливо виконати. Саме тому в КПК України з'явився окремий розділ ІХ-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», а стаття 615 КПК України [1] стала однією з найбільш змінюваних норм за роки повномасштабної війни. Питання, наскільки ці спрощення виправдані і чи не шкодять вони правам людини, залишається актуальним і сьогодні. Суттєве оновлення відповідних процесуальних правил було здійснено Законом України від 14 квітня 2022 року № 2201-ІХ, яким, зокрема, було викладено в новій редакції статтю 615 КПК України [2].

Перше, що впадає в очі – це розширення можливостей проведення слідчих (розшукових) дій (СРД). У звичайних умовах слідчі дії в нічний час (з 22 до 6 години) проводити не можна, крім невідкладних випадків. В умовах воєнного стану за ст. 615 КПК[1] таке обмеження фактично знімається, якщо зволікання може призвести до втрати доказів або втечі підозрюваного (ст. 223 КПК України) [1]. Це є логічним тому, що: бойові дії не рахуються з годинником, і якщо слідчу дію можна провести вночі, поки є така можливість то зрозуміло, що краще це зробити, ніж чекати ранку і втратити докази.

Друга суттєва зміна стосується не менш важливого, а саме – обшуку. Якщо слідчий суддя з об’єктивних причин не може розглянути клопотання (бойові дії в районі розташування суду), дозвіл на обшук може дати своєю постановою керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням слідчого чи прокурора [1]. Також якщо залучити понятих неможливо або небезпечно для їхнього життя, обшук чи огляд проводять без понятих, але обов'язково фіксують безперервним відеозаписом [1]. Якщо навіть протокол скласти одразу не можна, його складають не пізніше 72 годин після самої дії. Тобто, законодавець свідомо йде на зниження формальних гарантій заради того, щоб слідча дія взагалі могла відбутися.

Окремо варто пригадати про допит. У відповідності до ч. 1 ст. 225 КПК України за мирних часів допит свідка чи потерпілого в судовому засіданні ще на стадії досудового розслідування – це більш як виняток (1. ст. 225). В умовах воєнного стану ця можливість стає значно актуальнішою: якщо існує реальна загроза життю людини, вона тяжко хвора або є інші обставини, через які згодом допитати її буде вже неможливо, слідчий суддя може допитати її одразу, в присутності сторін, за правилами судового розгляду [1]. Це стосується і осіб, яких готують до обміну як військовополонених, – це от як показання таких людей теж можуть «не дочекатися» звичайного судового розгляду.

Також змінилися підстави для зупинення розслідування. До класичних підстав (хвороба підозрюваного, його розшук тощо) додалися суто воєнні: якщо через бойові дії чи окупацію території об’єктивно неможливо продовжувати розслідування, прокурор своєю вмотивованою постановою зупиняє строки (ст. 280; ст. 615 КПК України). З’явилась і зовсім нова підстава – це передача підозрюваного для обміну як військовополоненого, за умови його письмової згоди (ст. 280 КПК України) [2]. Таке рішення про зупинення оскарженню не підлягає, що теж не є типовим для кримінального процесу.

Забезпечення своєрідного, але важливого балансу в кримінальному процесі під час воєнного стану в нашій країні, це все безпосередньо пов’язане з чітким нормуванням часових меж кримінального переслідування. Як зазначає дослідник Т. О. Лоскутов, правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану має враховувати як об’єктивні труднощі функціонування правоохоронної системи (активні бойові дії, руйнування інфраструктури, тимчасову окупацію територій), так і необхідність збереження процесуальних гарантій проти безпідставного затягування криміналь-

ного провадження [3, с. 12]. З огляду на це, тимчасова оптимізація строків є вимушеним, але необхідним кроком для збереження стабільності системи юстиції [3, с. 13].

Не можливо не згадати й про особливості проведення за таких умов НСРД. Ще за часів проведення АТО розглядалась практика застосування норм ст. 615 КПК України стосовно НСРД. Так, за одним з кримінальних проваджень вироком Краматорського міського суду Донецької області від 23 жовтня 2017 року [4] було розглянуто правомірність використання прокурором ст. 615 КПК України при наданні дозволу на проведення НСРД. У вироку суд зазначив, що у постановах про їх проведення прокурором не зазначається у чому полягала неможливість використання у встановлені законом строки слідчим суддею Апеляційного суду Донецької області повноважень з огляду клопотань про проведення НСРД. Щодо іншої, зазначеної у постанові підстави («необхідність оперативного встановлення обставин справи»), то, на думку суду, вона ні в якому разі не надає прокурору законного права на виконання повноважень слідчого судді. При цьому положеннями ст. 250 КПК України прокурор також не скористався, а відповідно до них негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК України, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої НСРД звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Вказана норма закону є чинною і її редакція не змінювалася у зв'язку із доповненням ст. 615 КПК. Водночас, згідно ч. 2 ст. 1 ЗУ «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції», питання що відносяться до повноважень слідчого судді у кримінальних провадженнях, що перебувають на стадії досудового розслідування і здійснюються в районі проведення АТО, в разі неможливості здійснювати правосуддя розглядаються слідчими суддями місцевих загальних судів визначених головою Вищого спеціалізованого суду України (далі – ВССУ) з розгляду цивільних і кримінальних справ. На виконання вказаного ЗУ головою ВССУ видано розпорядження від 02 вересня 2014 року № 2710/38-14 «Про визначення територіальної підсудності справ», згідно якому розгляд кримінальних проваджень підсудних Апеляційному суду Донецької області (м. Донецьк) здійснюється Апеляційним судом Запорізької області. У свою чергу, роботу Апеляційного суду Донецької області було відновлено з 26 травня 2015 року у м. Бахмут Донецької області на підставі розпорядження Голови ВССУ від 21 травня 2015 року № 33/0/3815.

Таким чином, на момент винесення прокурором постанов про проведення НСРД (15–18.03. 2015) розгляд клопотання у порядку статей 247, 248 КПК України об'єктивно міг бути забезпечений слідчими суддями Апеляційного суду Запорізької області у встановлені законом строки. До того ж, судом звернуто увагу й на зміст листа в.о. голови Апеляційного суду Донецької області (м. Маріуполь) від 04 березня 2016 року, згідно якого у вказаному суді розгляд клопотань про надання дозволу на проведення НСРД відновлений з 12 серпня 2014 року та проводиться по теперішній час. Враховуючи, що НСРД були розпочаті заздалегідь та проводилися протягом 30 діб, слідчий чи прокурор мали достатньо часу та можливостей звернутися до слідчого судді для отримання відповідного дозволу на проведення відповідних НСРД. З огляду на наведене, суд дійшов висновку, що прокурор у кримінальному провадженні не мав права та підстав перебирати на себе повноваження слідчого судді Апеляційного суду з приводу надання дозволу на проведення НСРД, а отже такі його рішення є незаконними. Таким чином, необґрунтоване використання прокурором положень ст. 615 КПК України призвело до визнання судом цих доказів недопустимими та стало однією з підстав ухвалення у цій справі виправдувального вироку [4, с. 14–15].

Отже, особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного стану – це такий собі своєрідний баланс між неможливістю виконати звичні процесуальні формальності і необхідністю зберегти докази та розслідувати злочини попри бойові дії. З одного боку, такі зміни виправдані об'єктивними обставинами, з іншого – вони тимчасово послаблюють частину процесуальних гарантій (участь понятих, суддівський контроль за обшуком), а тому застосовуватися повинні лише тоді, коли інакше практично ніяк не можна, а не як загальне правило.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України»/ Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. База даних «Законодавство України» Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text.

3. Лоскутов Т. О. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану. Правовий часопис Донбасу. 2022. С. 11–18. URL:https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/06/loskutov.pdf

4. Вирок Краматорського районного суду Донецької області від 23 жовтня 2017 року. Справа № 220/298/16к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://www.reyestr.court. gov.ua/ Review/69877006; Одерій, О., Клечановський, І., Клечановська, Ю. Практика застосування статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (теоретико-прикладний аспект). *Криміналістика і судова експертиза*, 2017. Вип. 62, С. 10–20. https://digest.kndise.gov.ua/index.php/KISE/article/view/803/715

Д. Ю. Власенко,
здобувач вищої освіти
(Полтавський університет економіки і торгівлі)

П. В. Ясиновський,
старший викладач кафедри правознавства,
кандидат юридичних наук
(Полтавський університет економіки і торгівлі)

ДЕСТРУКТИВНИЙ ВПЛИВ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН НА ПРОТИДІЮ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану особливої актуальності набула проблема протидії кримінальним правопорушенням проти волі, честі та гідності особи, серед яких окреме місце посідає торгівля людьми. Із запровадженням в Україні правового режиму воєнного стану (Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022) перед органами правопорядку, поряд із забезпеченням обороноздатності держави, постало завдання гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина, закріплених у розділі ІІ Конституції України [1; 2].

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 149 Кримінального кодексу України (далі – КК України), має складну структуру об'єкта: його безпосереднім об'єктом є воля, честь і гідність особи, а додатковим – суспільні відносини у сфері охорони життя, здоров'я, статевої недоторканності та статевої свободи особи [3; 4, с. 86]. Окрему складність для досудового розслідування становить доведення суб'єктивної сторони цього злочину, зокрема необхідність встановлення мотиву і мети його вчинення, оскільки переважна більшість злочинів, кваліфікованих за ст. 149 КК України, спрямована на отримання особистої вигоди [3; 4, с. 87].

Складність доведення складу цього кримінального правопорушення зумовлена також його транснаціональним характером: вербування, перевезення, передача, приховування та експлуатація потерпілих, як правило, територіально розділені між кількома державами, що ускладнює збирання доказів і встановлення всіх учасників злочинної схеми [4; 5].

Міжнародно-правову основу протидії торгівлі людьми становлять Протокол ООН 2000 р., який визначає ознаки цього діяння (ст. 3) і зобов'язує держави криміналізувати його (ст. 5) [5], та Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 р., яку Верховна Рада України ратифікувала 21 вересня 2010 р. і яка набула чинності для України 1 березня 2011 р. [6]. Наявність зазначених актів свідчить, що протидія торгівлі людьми не обмежується сферою національного кримінального права й потребує міжнародної координації.

Значення протидії торгівлі людьми як загальноєвропейського завдання підтверджує й практика Європейського суду з прав людини. У рішенні від 7 січня 2010 р. у справі «Ранцев проти Кіпру та Росії» Суд визнав, що торгівля людьми підпадає під заборону, закріплену у ст. 4 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [7], і виснував із цього позитивні зобов'язання держав, зокрема ефективно розслідувати такі випадки та співпрацювати з органами інших держав у транскордонних справах [8, § 282, 288–289].

В умовах воєнного стану зазначені труднощі посилюються обмеженнями виїзду за кордон та зростанням потоків внутрішньо і зовнішньо переміщених осіб. Додатково розслідування ускладнюється використанням завідомо неправдивих повідомлень про вчинення злочину (ст. 383 КК України) як способу дезорієнтації Державної прикордонної служби України та управлінь міграційної поліції Національної поліції України: перевірка неіснуючих обставин відволікає сили і засоби від виявлення реальних фактів переміщення потерпілих, спотворює оперативну обстановку та дає організаторам змогу виграти час [3].

Це зумовлено тим, що згідно з ч. 1, 4 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України кожну заяву чи повідомлення про кримінальне правопорушення слід невідкладно, але не пізніше 24 годин, внести до Єдиного реєстру досудових розслідувань і розпочати розслідування, а відмова в їх реєстрації не допускається [9]. При цьому кримінальна відповідальність за ст. 383 КК України настає лише за умови встановлення прямого умислу особи, яка усвідомлює завідому неправдивість повідом-

лення, тоді як добросовісна помилка заявника щодо обставин події (казусу) виключає склад цього кримінального правопорушення [10, с. 610].

Хоча справа не стосувалася торгівлі людьми, реальність такого відволікання ілюструє постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 10 грудня 2019 р. у справі № 127/11837/15-к: за заявою про угон автомобіля для перевірки повідомлених обставин прибула слідчо-оперативна група, а злочин, передбачений ст. 383 КК України, суд визнав закінченим із моменту надходження повідомлення незалежно від того, чи порушено кримінальну справу [11]. Якщо ж вивезти людей за кордон вдається, наслідки виходять за межі національної юрисдикції: виникає загроза для безпеки інших держав та їхніх жителів, оскільки потерпілі опиняються в умовах експлуатації на іноземній території, а сформовані канали переправлення можуть бути використані для подальшої злочинної діяльності.

Водночас актуальність дослідження торгівлі людьми в умовах воєнного стану підтверджується статистичними даними щорічних звітів Офісу Генерального прокурора: упродовж 2022–2025 рр. було зареєстровано 1000 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України, щодо 57% з яких до суду було направлено обвинувальний акт; при цьому жодного випадку звільнення від кримінальної відповідальності не зафіксовано [12].

Наведені показники демонструють лише зареєстровані злочини за ст. 149 КК України і не враховують випадків паралельного використання завідомо неправдивих повідомлень, що ускладнює як встановлення реальних фактів торгівлі людьми, так і формування повної статистичної картини протидії їй.

Таким чином, ефективна протидія торгівлі людьми в умовах воєнного стану потребує не лише належної кваліфікації злочинів за ст. 149 КК України, а й урахування ролі ст. 383 КК України у протидії дезорієнтації правоохоронних органів. З огляду на транснаціональний характер цього злочину та міжнародні зобов’язання України така протидія є складовою виконання обов’язку ефективно розслідувати випадки торгівлі людьми та співпрацювати з іншими державами.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 24 черв. 2026 р. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 20.09.2026).

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022 (дата звернення: 20.09.2026).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 20.09.2026).

4. Сухонос В. В., Білокінь Р. М., Сухонос В. В. (мол.). Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. Суми : Університетська книга, 2020. 672 с.

5. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об’єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Протокол ООН від 15 листоп. 2000 р. : ратифіковано Законом України від 4 лют. 2004 р. № 1433-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791 (дата звернення: 20.09.2026).

6. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми : Конвенція Ради Європи від 16 трав. 2005 р. : ратифіковано Законом України від 21 верес. 2010 р. № 2530-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858 (дата звернення: 20.09.2026).

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 4 листоп. 1950 р. : ратифіковано Законом України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 20.09.2026).

8. Ранцев проти Кіпру та Росії (Rantsev v. Cyprus and Russia) : рішення Європейського суду з прав людини від 7 січ. 2010 р., заява № 25965/04. HUDOC : база даних. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-96549 (дата звернення: 20.09.2026).

9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 20.09.2026).

10. Власенко Д. Ю. Розмежування необережності, випадку (казусу) та непрямого умислу: кримінально-правовий аспект : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 27–28 трав. 2026 р.). Львів : ЛТЕУ, 2026.

С. 609–610. URL: https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/pidrozdily/ Naukovo_Doslidna_Chastyna/ Docs/ 2026/_ STUD._ZBIRNIK_2026_RIK_BAKALAVRI_POVNII_ z_ OBKL.pdf (дата звернення: 20.09.2026).

11. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 10.12.2019 у справі № 127/11837/15-к (провадження № 51-2523км19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/86365224 (дата звернення: 20.09.2026).

12. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування : офіційний вебсайт Офісу Генерального прокурора України. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 20.09.2026).

А. Г. Вуйма,
доцент кафедри криміналістики
та судової експертології ННІ № 1,
доктор філософії в галузі права
(*Харківський національний університет внутрішніх справ*)

ЗБИРАННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ КРАЇНИ-АГРЕСОРА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА

Розслідування кримінальних правопорушень проти миру та безпеки людства, зокрема воєнних злочинів, потребує встановлення обставин, пов'язаних не лише з конкретною подією, а й із діяльністю військових формувань країни-агресора на певній території у визначений період. З огляду на необхідність доказування контекстуальних елементів важливого значення набуває підтвердження перебування конкретного військового формування, військової частини чи підрозділу на тимчасово окупованій території України, лінії бойового зіткнення або в районі ведення бойових дій. Встановлення цієї обставини дозволяє перейти до ідентифікації конкретних військовослужбовців, визначення їхніх функцій, виконуваних завдань та можливої причетності до події кримінального правопорушення. Одночасно встановлюються структура командування та система підпорядкування, що дає змогу з'ясувати командний склад, характер відданих наказів, фактичний контроль над підлеглими та інші обставини, значущі для вирішення питання про кримінальну відповідальність.

Таким чином, ідентифікація військового підрозділу передбачає послідовне встановлення його перебування у певному місці й у визначений час, конкретних військовослужбовців та командирів, а також характеру їхнього зв'язку з подією, що розслідується.

Специфіка розслідування таких кримінальних правопорушень полягає в тому, що значна частина відомостей, необхідних для вирішення зазначених завдань, може міститися не лише в матеріалах кримінального провадження чи інформації, отриманій у результаті проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Значний масив потенційно значущої інформації формується у відкритому інформаційному просторі: у соціальних мережах і месенджерах, фото- та відеоматеріалах, публікаціях медіа, супутникових знімках, картографічних сервісах, відкритих базах даних, повідомленнях самих військовослужбовців, їхніх родичів, військових кореспондентів та інших осіб. Це актуалізує потребу використання можливостей Open Source Intelligence, тобто пошуку, збирання, зіставлення, перевірки та аналітичного опрацювання інформації з відкритих джерел.

При цьому завдання OSINT полягає не просто у виявленні окремої фотографії, відеозапису, повідомлення чи геолокаційної ознаки. Йдеться про формування сукупності взаємопов'язаних відомостей, які дозволяють відповісти щонайменше на чотири взаємопов'язані питання: який саме підрозділ перебував у певному місці; коли він там перебував; які конкретні військовослужбовці входили до його складу або перебували разом із ним; кому вони були підпорядковані у відповідний період. Тому узагальнимо, які методи розвідки по відкритих даних є апробованими в окреслених цілях.

Одним із напрямів отримання вихідної інформації є направлення відповідних запитів до органів державної влади, правоохоронних органів, розвідувальних та інших компетентних суб'єктів, у розпорядженні яких можуть перебувати відомості щодо дислокації військових формувань країни-агресора, переміщення їхнього особового складу і військової техніки, структури підпорядкування, командного складу та участі конкретних підрозділів у бойових діях на відповідній території.

Паралельно з отриманням інформації з офіційних джерел доцільним є дослідження відомостей, доступних у відкритому інформаційному просторі. Одним із таких ресурсів є портал «War and Sanctions», інформація якого може використовуватися як вихідна для встановлення та подальшої перевірки відомостей про осіб, військові формування, командний склад та інші об'єкти, пов'язані зі збройною агресією проти України.

Окремий напрям OSINT-аналізу становить пошук відомостей про військовослужбовців у відкритих реєстрах, базах даних та інших загальнодоступних інформаційних ресурсах. Пошуковими ідентифікаторами при цьому можуть бути прізвище, ім'я та по батькові особи, дата народження, фотографія, номер військового жетона, номер військової частини, військове звання, нагороди й інші відомості, що дозволяють зіставляти та верифікувати інформацію з різних джерел.

Важливо забезпечити встановлення зв'язку «військовослужбовець – військова частина». Наприклад, встановлення особи за номером військового жетона або іншими ідентифікаційними даними та подальше визначення її належності до конкретної військової частини дозволяє сформувати вихідну версію щодо перебування відповідного підрозділу на певній території. Однак така інформація потребує подальшої перевірки та зіставлення з іншими незалежними джерелами, оскільки сам факт належності особи до військової частини ще не підтверджує перебування цієї особи або всього підрозділу в конкретному населеному пункті у визначений момент часу.

Тому, на нашу думку, методика встановлення місцезнаходження військового формування має ґрунтуватися не на одному інформаційному джерелі, а на послідовному встановленні та взаємній перевірці декількох груп відомостей.

Перша група охоплює відомості, що безпосередньо ідентифікують військове формування: номер військової частини, найменування підрозділу, належність до виду чи роду військ, нарукавні знаки, шеврони, емблеми, позначення на військовій техніці, польові поштові номери та інші характерні ознаки.

Друга група пов'язана з ідентифікацією конкретних військовослужбовців та встановленням зв'язків між ними. Аналіз цифрових слідів, соціальних зв'язків, спільних фото- і відеоматеріалів, відомостей про службу, нагородження та підпорядкування дозволяє встановлювати належність декількох осіб до одного підрозділу та поступово реконструювати його організаційну структуру. У цьому контексті доцільно використовувати можливості HUMINT (Human Intelligence), зокрема шляхом дослідження інформації, поширеної в соціальних мережах.

Інформативним джерелом є також оприлюднені на російських ресурсах списки так званих «учасників СВО» та «героїв СВО», а також матеріали про нагороджених, поранених і загиблих військовослужбовців. Такі відомості розміщуються на офіційних і регіональних ресурсах, вебсайтах органів влади, освітніх і культурних установ, у медіа та соціальних мережах.

Персональні публікації можуть містити фотографію військовослужбовця, його анкетні дані, військове звання, посаду, номер або найменування військової частини, підрозділ, відомості про нагородження, а іноді й опис виконуваних бойових завдань та місцевості, де вони виконувалися. Сукупний аналіз таких матеріалів дозволяє встановлювати зв'язок «військовослужбовець – підрозділ – місце – час» та отримувати просторово-часові відомості, значущі для подальшої перевірки місцезнаходження відповідного військового формування.

Третя група включає просторові ознаки. Фотографії та відеозаписи можуть містити об'єкти, придатні для геолокації: будівлі, дорожні знаки, характерні елементи рельєфу, мости, промислові об'єкти, лінії електропередач, культові споруди, водойми, дорожню інфраструктуру та інші елементи місцевості. Їх зіставлення із супутниковими знімками, картографічними матеріалами та іншими відкритими джерелами може дозволити встановити місце створення відповідного матеріалу. Тут вже може йти мова про GEOINT – геопросторову розвідку (Geospatial Intelligence).

Четверта група стосується часової прив'язки отриманої інформації. Встановлення місця без визначення часу перебування там військовослужбовця або підрозділу має обмежене значення для розслідування конкретного епізоду. Тому геолокація повинна доповнюватися хронолокацією, тобто встановленням максимально можливого часового інтервалу перебування відповідного об'єкта чи особи у визначеному місці.

П'ята група охоплює встановлення системи зв'язків між ідентифікованими військовослужбовцями. Аналіз спільних фотографій, одночасної появи осіб у певних місцях, згадок один одного в соціальних мережах, відомостей про службу, нагородження, підпорядкування та командний склад дозволяє поступово реконструювати організаційну структуру відповідного військового формування.

Таким чином, встановлення місцезнаходження військових формувань країни-агресора потребує комплексного використання можливостей OSINT, HUMINT і GEOINT та взаємної перевірки відомостей, отриманих із різних незалежних джерел. Ідентифікація військовослужбовців із визначенням їхньої належності до конкретних підрозділів, просторово-часовою прив'язкою та встановленням системи підпорядкування створює інформаційну основу для перевірки їхньої причетності до конкретних епізодів злочинної діяльності.

А. Ю. Габрелян,
доктор філософії в галузі права
(Адвокатське бюро «Олега Пилипченка»)

ПРОТИДІЯ СУТЕНЕРСТВУ ТА ВТЯГНЕННЮ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Проституція є одним із проявів тіньової економічної діяльності, масштаби якої складно достовірно оцінити через прихований характер цього явища та обмеженість офіційних даних [1]. Функціонування відповідного сегмента поза межами легального економічного обороту створює умови для неформального посередництва та одержання доходів, що не відображаються в офіційному обліку. У кримінологічному та кримінально-правовому аспектах принципово важливо розмежовувати саме заняття проституцією та кримінально карані дії інших осіб, пов'язані з втягненням, примушуванням до заняття проституцією або сутенерством.

За чинним законодавством України заняття проституцією є адміністративним правопорушенням, передбаченим ст. 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення [3]. Частина 1 ст. 303 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану, із застосуванням чи погрозою застосування насильства, а також за сутенерство. У примітці до ст. 303 КК України сутенерство визначено як дії щодо забезпечення заняття проституцією іншою особою [4]. Отже, предметом кримінально-правової оцінки за ст. 303 КК України є не саме заняття особи проституцією, а дії інших осіб щодо її втягнення, примушування до цього або забезпечення заняття проституцією.

Воєнний стан не передбачений ст. 303 КК України як самостійна кваліфікуюча ознака, однак істотно впливає на кримінологічні умови вчинення відповідних правопорушень. Масове переміщення населення, втрата житла і роботи, розрив соціальних зв'язків та погіршення матеріального становища окремих груп посилюють їх уразливість. За оцінкою UNODC, війна посилила економічну вразливість населення, спричинила масштабне внутрішнє і транскордонне переміщення та соціальну фрагментацію, а переміщення населення підвищує його вразливість до торгівлі людьми [8]. Для кримінально-правової оцінки важливо встановити, чи перебувала особа в уразливому стані у розумінні примітки до ст. 149 КК України; наведене в ній визначення цього поняття поширюється також на ст. 303 КК України [4]. Саме по собі складне матеріальне становище повнолітньої особи не є достатнім для кваліфікації втягнення чи примушування за ст. 303 КК України: необхідно встановити один із передбачених законом способів вчинення такого діяння. Сутенерство утворює самостійну форму кримінально караної поведінки.

Щодо малолітніх і неповнолітніх ст. 303 КК України встановлює спеціальне правило: відповідальність за їх втягнення в заняття проституцією або примушування до цього настає незалежно від того, чи використовувалися обман, шантаж, уразливий стан, насильство або погроза його застосування, службове становище чи матеріальна або інша залежність [4].

Діяння, передбачені ст. 303 КК України, необхідно відмежовувати від суміжних кримінальних правопорушень. Якщо фактичні обставини містять ознаки вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини з метою експлуатації та інші ознаки, передбачені ст. 149 КК України, слід перевіряти наявність складу торгівлі людьми; сексуальна експлуатація прямо включена законом до поняття експлуатації. Стаття 302 КК України, своєю чергою, охоплює створення або утримання місць розпусти та звідництво для розпусти [4].

Цифрові канали використовуються як для вербування, так і для організації відповідної діяльності. За даними ІОМ, серед 186 потерпілих від торгівлі людьми, яких організація ідентифікувала та яким надала допомогу у січні-червні 2024 р., 7% зазнали сексуальної експлуатації; серед способів вербування фіксувалися соціальні мережі та онлайн-оголошення [7]. Ці дані не відображають масштабів проституції чи сутенерства в Україні, але підтверджують використання цифрових каналів для вербування потерпілих. Так, в одному з проваджень за ст. 303 КК України підозрювана, за повідомленням поліції, курувала розміщені в інтернеті оголошення про надання послуг інтимного характеру [5].

Під час виявлення та документування таких правопорушень слід зіставляти контактні дані, акаунти, оголошення, платіжні реквізити та відомості про осіб, які координують відповідну діяльність. Отримання й використання електронних доказів мають здійснюватися з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства.

Якщо матеріали провадження свідчать про одержання доходу від такої діяльності, слід аналізувати рух коштів. Систематичне одержання частини виручки, оплата реклами, оренди приміщень чи транс-

порту можуть характеризувати фактичний розподіл ролей між причетними особами. Самі по собі ці відомості не доводять наявності складу кримінального правопорушення і мають оцінюватися разом з іншими доказами.

За даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, у 2025 р. в Україні зареєстровано 171 кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України, тоді як у 2024 р. – 244. У 99 кримінальних правопорушеннях цієї категорії у 2025 р. особам повідомлено про підозру порівняно зі 188 у 2024 р. [2]. Наведені показники свідчать про зменшення кількості зареєстрованих правопорушень за ст. 303 КК України, однак не можуть розглядатися як оцінка фактичних масштабів сутенерства та втягнення в заняття проституцією. За високої латентності цього сегмента така динаміка може відображати не лише реальні зміни, а й результативність виявлення, документування та доказування. Тому оцінювати ефективність протидії доцільно з урахуванням структури виявлених схем, ролі організаторів, цифрових і фінансових зв'язків та здатності правоохоронних органів припиняти стійкі форми такої діяльності.

Притягнення особи до адміністративної відповідальності за заняття проституцією не виключає того, що ця сама особа може бути потерпілою від кримінального правопорушення, якщо щодо неї застосовано насильство, шантаж чи обман або використано її уразливий стан. Методичні рекомендації системи безоплатної правової допомоги звертають увагу на ризик шантажу через розголошення інформації про притягнення особи до відповідальності за заняття проституцією її рідним, а також за місцем роботи, проживання або навчання [6]. Під час первинної оцінки обставин доцільно перевіряти наявність ознак втягнення, примушування, сутенерства чи торгівлі людьми.

У кримінологічному аспекті акцент доцільно змістити з осіб, щодо яких фіксується заняття проституцією, на організаторів і посередників, що забезпечують таку діяльність, використовують уразливий стан інших осіб та контролюють рекламу, комунікації або розподіл коштів. Фіксація лише адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 181-1 КУпАП, не дає змоги встановити такі організаційні зв'язки.

В умовах воєнного стану, коли уразливість окремих груп населення зростає, особливого значення набуває точна кримінально-правова кваліфікація. Необхідно розмежовувати заняття проституцією як адміністративне правопорушення, сутенерство, втягнення чи примушування до заняття проституцією, звідництво та торгівлю людьми. Результативність протидії слід оцінювати не за кількістю складених адміністративних матеріалів, а за здатністю правоохоронних органів виявляти й припиняти стійкі механізми сутенерства та втягнення в заняття проституцією.

Список використаних джерел

1. Габрелян А. Ю. Методичні підходи до оцінювання масштабів проституції як виду тіньової економічної діяльності. *Наукові інновації та передові технології*. 2026. № 5 (57). С. 4941–4964. DOI: https:// doi.org/10.52058/ 2786-5274-2026-5(57)-4941-4964.

2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення (форма № 1) за 2024–2025 роки / Офіс Генерального прокурора. *Портал відкритих даних*. URL: https://data.gov.ua/dataset/8b9b1677-2407-454a-bfa7-76eb638c0ea1/ resource/ 3c6b0719-4572-4429-8808-6ec54a1310b9 (дата звернення: 21.08.2026).

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text (дата звернення: 21.08.2026).

4. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 21.08.2026).

5. Правоохоронці викрили незаконну діяльність 19-річної сутенерки / Головне управління Національної поліції у Волинській області. URL: https://vl.npu.gov.ua/news/pravookhorontsi-vykryly-nezakonnu-diialnist-19-rich noi-sutenerky (дата звернення: 21.08.2026).

6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо надання правової допомоги жінкам із вразливих соціальних груп: Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 20.11.2019 р. № 71. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/go/v0071419-19 (дата звернення: 21.08.2026).

7. International Organization for Migration. *Trafficking in Persons: IOM Ukraine Caseload (January–June 2024)*. 2024. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1861/files/documents/2024-10/12.trafficking_in_persons_ january-j une_ 2024-eng.pdf (дата звернення: 21.08.2026).

8. United Nations Office on Drugs and Crime. *Ukraine: Organized Crime Dynamics in the Context of War*. Vienna: UNODC, 2025. 81 p. DOI: https://doi.org/10.18356/9789211544749.

А. В. Галич,
аспірант
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВА ПРИРОДА ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Стрімка цифровізація фінансових відносин зумовила активне поширення віртуальних активів, які дедалі частіше стають об'єктом кримінальних протиправних посягань або використовуються як засіб приховування незаконних доходів. За таких умов особливої актуальності набуває з'ясування їх правової природи та значення у кримінальному провадженні, оскільки від цього залежить належне виявлення, фіксація, арешт і використання відповідних даних у доказуванні. Зокрема, центральною проблемою дослідження є невідповідність між технологічною природою віртуальних активів і наявними засобами кримінального процесуального права. У сфері протидії злочинності це особливо помітно, оскільки віртуальні активи дедалі частіше використовують для транскордонного переміщення капіталу, легалізації злочинних доходів та анонімного фінансування протиправної діяльності. Крім того, актуальність цього дослідження зумовлена потребою визначити, як ефективно виявляти, фіксувати й вилучати приховані віртуальні активи у кримінальному провадженні, не порушуючи баланс між інтересами правосуддя та конституційними правами осіб. Особливої уваги потребує встановлення контролю над активами, що перебувають у володінні третіх осіб або на неперсоніфікованих електронних гаманцях. Без чіткого визначення їхніх ознак і належних методичних рекомендацій правоохоронна система залишається вразливою до нових форм високотехнологічної злочинності.

Термін «віртуальний актив» є законодавчо регламентованим. Зокрема, визначення цього терміну наводиться у положеннях Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». У п. 13 ч. 1 ст. 1 цього нормативно-правового акту зазначається, що наведений термін уживається як «цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей» [1]. Водночас слід указати, що в Україні 17 лютого 2022 року було прийнято Закон № 2074-IX «Про віртуальні активи», який так і не набрав чинності (він уводиться в дію з дня припинення/скасування воєнного стану в Україні). У цьому акті термін «віртуальний актив» визначається як «нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі». Водночас законодавець деталізує, що та можливість обігу віртуального активу гарантується відповідною системою, яка забезпечує його обіг. Віртуальний актив може підтверджувати майнові права, зокрема права вимоги щодо інших об'єктів цивільних прав [2].

Для з'ясування сутності віртуальних активів важливо враховувати підходи міжнародних правових актів, які формують орієнтири для гармонізації національного законодавства. Зокрема, Рекомендації FATF визначають віртуальний актив як цифрове представлення вартості, що може передаватися або використовуватися для платежів чи інвестицій [3]. Натомість Директива (ЄС) 2018/843 оперує поняттям «віртуальні валюти», розуміючи під ним цифрову форму вартості, яка не емітується державою чи центральним банком, не має статусу грошей, але приймається як засіб обміну та може зберігатися чи передаватися в електронній формі [4]. Окремо варто зауважити, що на рівні ЄС фундаментальним кроком стало прийняття Регламенту про ринки віртуальних активів, який вводить розширену класифікацію цифрових інструментів [5], та Директиви 2014/65/ЄС, яка виступає «фільтром», що дає можливість відокремлювати криптоактиви, що є інвестиційними продуктами (security-токени), від інших видів віртуальних активів (utility-токени, платіжні токени) [6]. Наведене свідчить про еволюцію підходів до визначення віртуальних активів: від сприйняття їх як суто технологічного явища до визнання об'єктами майнових прав із високою ліквідністю.

Окремо зауважимо, що сутнісна класифікація віртуальних активів, згідно із Законом України «Про віртуальні активи», ґрунтується на критерії їх забезпеченості: розрізняють забезпечені активи, що посвідчують майнові права на інші об'єкти (грошові кошти, валютні цінності, майно), та незабезпечені, які не передбачають виникнення прав вимоги до третіх осіб. Водночас у ч. 6 ст. 4 цього нормативно-правового акта вказується про такі віртуальні активи як фінансові. Такими активами є: по-перше, «емітований резидентом України забезпечений віртуальний актив, що забезпечений валют-

ними цінностями»; по-друге, «емітований резидентом України забезпечений віртуальний актив, що забезпечений цінним папером або деривативним фінансовим інструментом» [2].

Отже, у кримінальному провадженні віртуальні активи доцільно розуміти як створений інформаційними технологіями нематеріальний об'єкт, що існує у вигляді цифрових даних у децентралізованій мережі або розподіленому реєстрі, має економічну цінність, може відчужуватися, контролюється за допомогою приватних ключів і може бути предметом кримінального правопорушення, засобом його вчинення або майновим еквівалентом незаконного доходу.

Проведений аналіз дає змогу виокремити такі ключові ознаки віртуальних активів, важливі для кримінального провадження: 1) цифрова нематеріальна природа (віртуальний актив існує лише як запис у розподіленому реєстрі, тому його не можна вилучити фізично; натомість потрібні спеціальні цифрові способи фіксації); 2) криптографічний контроль (володіння й розпорядження активом залежать від доступу до приватного ключа, тому вилучення носія не завжди означає реальне обмеження прав на актив); 3) децентралізація і транскордонність (операції здійснюються без традиційних посередників і часто поза межами однієї юрисдикції, що ускладнює встановлення бенефіціарного власника та вимагає від правоохоронних органів застосування міжнародних стандартів і налагодження транскордонного співробітництва з провайдерами послуг); 4) економічна цінність і волатильність (віртуальні активи мають вартість, але їхній курс може різко змінюватися, що ускладнює оцінку для цілей кримінального провадження); 5) похідний характер формування доказової бази (сам актив не є носієм доказів, але пов'язані з ним записи в блокчейні можуть набувати статусу електронних доказів після належної процесуальної фіксації); 6) функціональна багатоваріантність (токени можуть виконувати платіжну, інвестиційну або споживчу функцію, що впливає на їх правовий режим і порядок арешту у кримінальному процесі). Водночас класифікація віртуальних активів на забезпечені, незабезпечені та фінансові, а також їх функціональний поділ на платіжні, інвестиційні й утилітарні токени має визначальне значення для кримінального провадження, оскільки дає змогу правильно встановити правовий режим відповідного активу, межі майнових прав на нього та належний процесуальний порядок його виявлення, арешту, оцінки й подальшого використання у доказуванні. Саме коректна класифікація мінімізує ризик помилкового ототожнення віртуального активу з грошовими коштами, цінними паперами чи іншим майном і забезпечує належну правову кваліфікацію дій, пов'язаних із його обігом у контексті кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 № 361-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https:// zakon. rada. gov.ua/ laws/show/361-20#Text

2. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text

3. Міжнародні стандарти щодо протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення: Рекомендації FATF, затв. Пленарним засіданням FATF у лютому 2012 року / Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF); пер. з англ. *Офіційний вебсайт Міністерства фінансів України:* [сайт]. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/ Міжнародні%20 стандарти%20FATF.pdf

4. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/843 від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 984_010-18#Text

5. Куліда А., Гаврилюк І. Регулювання крипти в ЄС (MiCA). *Юридична компанія DT PARTNERS.* URL: https://dtpartners.ua/rehulyuvannya-krypty-yes-mica/

6. Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (recast). (2014). *Official Journal of the European Union*, L 173, 349–496. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/65/oj/eng

А. А. Гірак,
курсант ННІПФПКП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

С. П. Поляк,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності,
доктор філософії в галузі права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ПРОТИДІЯ ШАХРАЙСЬКИМ КОЛ-ЦЕНТРАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Воєнний стан в Україні створив унікальне середовище, в якому злочинні угруповання, що спеціалізуються на телефонному та інтернет-шахрайстві, отримали нові можливості для розширення своєї діяльності, використовуючи соціальну вразливість населення, інформаційний хаос і послаблення окремих механізмів державного контролю. Шахрайські кол-центри перетворилися на потужну організовану злочинну індустрію, що функціонує на засадах чіткого розподілу ролей, застосування сучасних технологій і активного використання соціальної інженерії для обману жертв. Особливо небезпечним є те, що в умовах воєнного стану частина таких структур діє в інтересах або за прямої підтримки ворожих спецслужб, поєднуючи злочинну діяльність із розвідувально-підривними операціями. Впровадження штучного інтелекту як у злочинну діяльність кол-центрів, так і в систему оперативно-розшукової протидії їм, кардинально змінює характер цього протистояння, відкриваючи нові можливості для обох сторін і ставлячи перед правоохоронною системою принципово нові виклики. Комплексне дослідження кримінально-правових, криміналістичних та інформаційно-аналітичних аспектів цієї проблематики є нагальною науково-практичною потребою.

Шахрайство, вчинене в умовах воєнного стану, набуває специфічних рис, що відрізняють його від аналогічних злочинів мирного часу як за способами вчинення, так і за колом жертв і розмірами заподіяної шкоди. Воєнний стан породжує сприятливе середовище для шахраїв одразу з кількох причин: зростання соціальної тривожності і психологічної вразливості населення, масове переміщення громадян і пов'язані з ним побутові труднощі, активне поширення благодійних ініціатив і волонтерського руху, якими зловживають злочинці, а також часткова дезорганізація правоохоронних органів, зосереджених на забезпеченні безпеки в умовах збройного конфлікту. Сутність протидії шахрайству в цих умовах полягає у виробленні комплексу превентивних, оперативно-розшукових і процесуальних заходів, адаптованих до специфіки воєнного часу [5, с. 108].

Кримінально-правова кваліфікація діяльності шахрайських кол-центрів ґрунтується на нормах Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за шахрайство, незаконне втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, легалізацію доходів, отриманих злочинним шляхом, та участь у злочинній організації. Специфіка кол-центрів як організаційної форми злочинної діяльності полягає у тому, що вони поєднують ознаки кількох самостійних складів злочинів, утворюючи складну сукупність правопорушень, кваліфікація якої потребує системного аналізу всіх аспектів злочинної діяльності – від організаційної структури угруповання до конкретних способів обману потерпілих [3].

Особливості вчинення шахрайства в мережі Інтернет в умовах воєнного стану визначають специфіку криміналістичної характеристики цих злочинів і, відповідно, тактику їхнього розслідування. Серед поширених схем – фіктивні благодійні збори на потреби армії, шахрайство з виплатами постраждалим від бойових дій, фіктивні оголошення про евакуацію та тимчасове житло для внутрішньо переміщених осіб, а також фішингові атаки під виглядом офіційних повідомлень державних органів. Для кол-центрів, що діють в умовах воєнного стану, характерне також використання тематики військової допомоги, збору на зброю і спорядження, що експлуатує патріотичні почуття громадян і суттєво підвищує ефективність шахрайських схем [2, с. 176].

Оперативно-розшукова протидія шахрайствам, вчиненим із використанням електронно-обчислювальної техніки, потребує суттєвого вдосконалення правових засад і організаційних механізмів, адже традиційні методи оперативно-розшукової діяльності є недостатньо ефективними щодо злочинів, що вчиняються у цифровому просторі з використанням засобів анонімізації, VPN-сервісів і криптовалютних транзакцій. Ключовими напрямами вдосконалення є розширення повноважень опе-

ративних підрозділів щодо моніторингу цифрових комунікацій, вдосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії та міжнародного співробітництва у сфері протидії кіберзлочинності, а також запровадження спеціалізованих оперативно-розшукових методик, орієнтованих саме на виявлення і документування діяльності злочинних кол-центрів [1].

Інтеграція штучного інтелекту в превентивну поліцейську діяльність відкриває принципово нові можливості для протидії шахрайським кол-центрам, зокрема у сферах аналізу великих масивів даних, виявлення аномальних патернів поведінки і прогнозування злочинної активності. Системи штучного інтелекту здатні в режимі реального часу аналізувати телефонний трафік і виявляти ознаки масових шахрайських дзвінків, автоматично ідентифікувати підозрілі фінансові транзакції, пов'язані з діяльністю кол-центрів, а також здійснювати моніторинг соціальних мереж і месенджерів для виявлення оголошень про набір операторів шахрайських схем. Перспективним є також використання ШІ для аналізу голосових записів з метою ідентифікації осіб, причетних до злочинної діяльності, і встановлення організаційних зв'язків між учасниками злочинних угруповань [4, с. 85].

Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової протидії шахрайським кол-центрам є критично важливим елементом ефективної правоохоронної діяльності у цій сфері, що передбачає систематичний збір, обробку і аналіз даних про злочинну діяльність із різних джерел – звернень потерпілих, моніторингу телекомунікаційних мереж, даних фінансових установ і матеріалів оперативних розробок. Штучний інтелект суттєво підвищує аналітичні можливості правоохоронних органів, дозволяючи виявляти приховані зв'язки між окремими злочинними епізодами, встановлювати організаційну структуру злочинних угруповань і прогнозувати їхню подальшу активність на основі аналізу попередніх патернів поведінки [4, с. 87].

Таким чином, оперативно-розшукова протидія шахрайським кол-центрам в умовах воєнного стану є комплексною проблемою, що потребує інтеграції кримінально-правових, криміналістичних та інформаційно-аналітичних підходів на основі широкого застосування сучасних технологій, зокрема штучного інтелекту. Ефективна протидія цьому виду злочинності передбачає вдосконалення нормативно-правової бази, розбудову спеціалізованих підрозділів із протидії кіберзлочинності, впровадження ШІ-інструментів у правоохоронну практику та поглиблення міжнародного співробітництва у цій сфері. Лише системний і технологічно забезпечений підхід здатний забезпечити ефективну протидію шахрайським кол-центрам і захист громадян України в умовах складної безпекової ситуації.

Список використаних джерел

1. Антощук А. І. Напрями удосконалення правових засад оперативно-розшукової протидії підрозділами кримінальної поліції шахрайствам, вчиненим шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. *Наше право*. 2023. № 4. DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2023.4.42 (дата звернення: 29.09.2026).

2. Брисковська О. М., Гелемей М. О. Особливості вчинення шахрайства в мережі Інтернет в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*. 2023. № 3. С. 174–180. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2023.3.25 (дата звернення: 29.09.2026).

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 29.09.2026).

4. Кушніренко Р. О. Перспективи інтеграції штучного інтелекту в превентивну поліцейську діяльність. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 6. С. 82–88. DOI: https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.6.14 (дата звернення: 29.09.2026).

5. Царук Ю. Ю. Поняття та сутність протидії шахрайству, вчиненому в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2024. № 3. С. 106–115. DOI: https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-3-13 (дата звернення: 29.09.2026).

В. Ю. Гладкий,
курсант ННІПФПКП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

А. В. Баб'як,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. БАЛАНС ПУБЛІЧНОГО ІНТЕРЕСУ ТА ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ У СФЕРІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах розвитку демократичної правової держави правоохоронна діяльність відіграє важливу роль у забезпеченні громадської безпеки, захисті прав і свобод людини, протидії злочинності та підтриманні правопорядку. Водночас ефективне виконання правоохоронними органами своїх функцій передбачає застосування спеціальних методів отримання інформації, зокрема в межах оперативно-розшукової діяльності. Такі заходи можуть бути необхідними для попередження кримінальних правопорушень, виявлення злочинних зв'язків і встановлення обставин протиправної поведінки. Проте їх застосування нерідко пов'язане з обмеженням права особи на приватність, що зумовлює необхідність пошуку оптимального співвідношення між публічним інтересом і правами людини.

Актуальність цієї проблематики полягає в тому, що в демократичному суспільстві забезпечення безпеки не може розглядатися як безумовна підстава для необмеженого втручання держави в особисте життя громадян. Діяльність правоохоронних органів повинна здійснюватися відповідно до принципів законності, необхідності, пропорційності та поваги до людської гідності. Саме тому міжнародні стандарти й національне законодавство формують правові межі застосування оперативно-розшукових заходів, визначаючи підстави, порядок та гарантії захисту прав осіб, щодо яких вони проводяться.

Слід зазначити, що міжнародні стандарти правоохоронної діяльності певних демократичних країн визначають якість функціонування органів правопорядку. Їх запровадження, як показуєміжнародний досвід, підвищує якість і ефективність діяльності правоохоронних органів. Міжнародно-правові стандарти діяльності правоохоронних органів дозволяють врахувати сукупність факторів, що впливають на поведінку професіонала, і розробити технологію формування гідного здійснення службової діяльності та поведінки відповідно до професійних і громадянських обов'язків, відповідально та етично [1, с. 371].

Однак після запровадження воєнного стану держава опиняється перед необхідністю забезпечити виживання нації, захист територіальної цілісності та безпеку населення в умовах збройної агресії або інших надзвичайних загроз. У таких обставинах міжнародні стандарти не втрачають свого значення, проте набувають особливої специфіки. Вони покликані запобігти перетворенню надзвичайних повноважень на інструмент свавілля і безконтрольного насильства. Ключовим принципом у період воєнного стану є принцип невідчужуваності основоположних прав людини. Навіть за умов війни існує коло прав, які не можуть бути обмежені за жодних обставин. До них належать право на життя у його фундаментальному розумінні, заборона катувань, рабства та покарання без закону. Міжнародні стандарти наполягають на тому, що правоохоронні органи мають діяти з урахуванням цих обмежень навіть тоді, коли суспільство перебуває у стані глибокої кризи [2, с. 506].

Баланс між публічним інтересом і правом на приватність у сфері оперативно-розшукової діяльності передбачає визнання законної потреби держави захищати суспільство від злочинності за одночасного забезпечення належних гарантій особистої свободи. Публічний інтерес охоплює захист життя та здоров'я людей, національної безпеки, громадського порядку, прав потерпілих і належного функціонування державних інституцій. Право на приватність, зі свого боку, забезпечує автономію особи, конфіденційність її комунікацій, захист персональних даних і можливість вільно формувати власне особисте життя без необґрунтованого державного контролю. Ці цінності не обов'язково суперечать одна одній: належно організована правоохоронна діяльність повинна одночасно забезпечувати безпеку суспільства та зберігати довіру громадян до держави.

Одним із ключових критеріїв допустимості втручання є принцип пропорційності. Його зміст полягає в тому, що обраний правоохоронним органом захід повинен відповідати характеру загрози, пе-

реслідувати законну мету та бути необхідним для її досягнення. Перед застосуванням втручання важливо оцінити, чи існують менш обмежувальні засоби отримання відповідної інформації та чи не створюватиме обраний захід надмірного втручання у права людини. Наприклад, таємне спостереження або перехоплення комунікацій не повинні використовуватися лише через зручність такого способу отримання інформації. Їх застосування потребує належного обґрунтування, дотримання встановлених законом процедур і, коли цього вимагає закон, попереднього судового дозволу [3, с. 160].

Не менш важливими гарантіями є незалежний контроль, нагляд за законністю та ефективні засоби юридичного захисту. Судовий контроль за втручанням у приватність дає змогу перевірити обґрунтованість відповідного заходу, його правові підстави та межі. Прокурорський нагляд і внутрішні механізми контролю також мають сприяти запобіганню зловживанням та дотриманню законності в межах компетенції відповідних органів. Водночас формального існування контролю недостатньо: він повинен бути реальним, незалежним і здатним виявляти порушення. Особливого значення набуває можливість особи оскаржити незаконне втручання та отримати ефективний правовий захист з урахуванням законних обмежень, пов'язаних із таємницею оперативних заходів.

Додаткові виклики створює цифровізація правоохоронної діяльності. Використання електронних комунікацій, систем відеоспостереження, цифрових баз даних, засобів аналізу великих масивів інформації та технологій автоматизованого розпізнавання значно розширює можливості правоохоронних органів. Проте водночас зростають ризики надмірного збирання персональних даних, тривалого зберігання інформації, її використання не за первинною метою та несанкціонованого доступу. За таких умов особливого значення набувають вимоги цільового використання даних, обмеження строків їх зберігання, належного захисту інформації та контролю за доступом до неї. Технологічний розвиток не повинен призводити до зниження рівня правових гарантій, а навпаки, потребує їх постійного вдосконалення.

На нашу думку, одним із головних завдань української держави є забезпечення не лише формальної відповідності національного законодавства міжнародним стандартам, а й реального виконання цих норм на практиці. Для цього необхідно вдосконалювати законодавчі положення щодо підстав і меж проведення оперативно-розшукових заходів, посилювати незалежний контроль, забезпечувати належне зберігання та знищення інформації, отриманої в результаті втручання у приватність, а також підвищувати професійну підготовку працівників правоохоронних органів. Важливо, щоб кожен захід мав конкретну законну мету, був належно обґрунтований і не перетворювався на засіб безпідставного контролю за громадянами.

Отже, міжнародні стандарти та національне законодавство у сфері правоохоронної діяльності формують правову основу для поєднання ефективного захисту суспільства з дотриманням фундаментальних прав людини. Оперативно-розшукова діяльність є необхідним інструментом протидії злочинності, однак її ефективність не може оцінюватися виключно кількістю отриманої інформації чи розкритих правопорушень. Важливими критеріями є також законність, обґрунтованість, пропорційність і підконтрольність застосованих заходів. Справжній баланс публічного інтересу та права на приватність досягається тоді, коли держава має достатні можливості для захисту суспільства, але водночас діє в чітко визначених правових межах. Саме дотримання цього принципу є необхідною умовою утвердження верховенства права, зміцнення довіри громадян до правоохоронних органів і розвитку демократичної правової держави.

Список використаних джерел

1. Савчук Р.М. Поняття та система міжнародних стандартів правоохоронної діяльності. Юридичний науковий електронний журнал. № 2. 2023. С. 369–373. URL: https://www.lsej.org.ua/2_2023/87.pdf (дата звернення 09.10.2026)

2. Макарова, О. П. Міжнародні стандарти правоохоронної діяльності в мирний час та в умовах воєнного стану. Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама : зб. тез доп. III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 квіт. 2026 р.) / МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. прав. наук України; Кримінол. асоц. України. Вінниця : ХНУВС, 2026. С. 505–507. URL: https://dspace.univd.edu.ua/ entities/publication/84fc9009-fec0-4331-ba74-db1e790a4bf3 (дата звернення 09.10.2026)

3. Чечіль Ю. О., Біла В. Р. Міжнародні стандарти забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів державної безпеки: особливості застосування в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми забезпечення прав і свобод людини в діяльності Служби безпеки України: зб. матер. круглого столу (м. Київ, 5 жовтня 2022 року). Київ : НА СБУ, 2022. С. 159–163. URL: https://ek.nlu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis_64.exe?Z21ID= &I21D BN=IBIS_PRINT&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF (дата звернення 09.10.2026)

Х. Р. Глушко,
уповноважений з антикорупційної діяльності
(Львівський НДЕКЦ МВС)

ВИБУХОТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Вторгнення росії в Україну щоденно супроводжується масштабними порушеннями міжнародного гуманітарного права. Постійні обстріли житлових будинків, закладів освіти, цивільної інфраструктури тощо здійснюються із застосуванням комбінованих ударів крилатими й балістичними ракетами, керованими авіабомбами та ударними безпілотними апаратами.

Така інтенсивність зумовлює необхідність використання спеціальних знань працівників різних служб задля забезпечення документування та розслідування кримінальних правопорушень в межах кримінальних проваджень.

В зазначеному аспекті вибухотехнічне забезпечення розслідування воєнних злочинів відіграє важливу роль у виявленні, фіксації та дослідженні об’єктів, слідів і наслідків вибуху, а також встановленні механізму його виникнення та ідентифікації використаних засобів ураження.

Актуальність теми посилює сукупність чинників, зокрема поява нових видів озброєння (напр. крилата ракета «Бандероль», реактивний БПЛА «Герань 5»), способу виготовлення, конструктивних особливостей та ідентифікації окремих складових, а також потребою в координації дій слідчих, судових експертів, спеціалістів-вибухотехніків Національної поліції України та інших учасників слідчих дій.

Відповідно до ч. 3 статті 237 КПК України слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів [1]. Участь судових експертів у слідчих (розшукових) діях регламентована «Інструкцією про порядок залучення працівників поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій» №572 від 22.06.2026 [2]. Цей нормативно-правовий акт визначає організаційні засади взаємодії слідчих, спеціалістів та експертів, а також порядок їх залучення, зокрема з використанням спеціалізованих пересувних лабораторій.

Розкриття злочинів, пов’язаних з вибухами, у переважній більшості випадків потребує врахування значного обсягу інформації, збирання якої, з огляду на масштабність подій, можливе лише в ході первинного огляду місця подій [3, с. 35].

Безпосередню участь експерта в слідчих діях, зокрема під час огляду місця події(вибуху), доцільно розглядати як важливу умову забезпечення повноти та об’єктивності подальшого експертного дослідження, оскільки огляд місця вибуху потребує застосування спеціальних знань для встановлення механізму вибухового процесу, виявлення та фіксації його слідів, а також визначення характерних ознак застосованих вибухових пристроїв і боєприпасів.

Слідча практика свідчить, що розкриття і розслідування злочину багато в чому залежить від правильної підготовки, чіткої організації і ретельності проведення огляду місця події. Під час огляду кримінального вибуху існують проблеми організаційного і методичного характеру. Це викликано тим, що важлива для оперативних і слідчих підрозділів інформація може бути втрачена вже на першій стадії розслідування зазначених злочинів [3, с. 3].

Тому вагоме значення має безпосереднє сприйняття експертом-вибухотехніком обстановки : просторове розташування епіцентру вибуху (воронки) відносно навколишніх об'єктів, масштаб і глибину руйнувань, а також картину розсіювання уламків, яка доповнює та уточнює інформацію, зафіксовану процесуальними засобами.

Окреме місце у вибухотехнічному забезпеченні розслідування воєнних злочинів посідає пересувна вибухотехнічна лабораторія. Вона поєднує в єдиному комплексі засоби безпеки, технічні засоби виявлення та обстеження вибухонебезпечних предметів і криміналістичне устаткування, що дає змогу безпечно виконувати весь цикл робіт безпосередньо на місці події.

Таким чином, дії експерта під час огляду місця події безпосередньо впливають на якість подальшої експертизи. Оскільки висновок експерта є джерелом доказів у процесі доказування, повнота дослідження слідів вибуху, обставин та залишків вибухового пристрою значною мірою залежить від якості їх вилучення та фіксації на місці події.

Одним із завдань, які вирішує вибухотехнічна експертиза, є встановлення того, чи є наданий на дослідження об'єкт частиною ракетної, авіаційної чи артилерійської зброї, або вибухового пристрою? Якщо так, то до якого виду, типу, марки зброї, а також року випуску він належать та яка країна їх вироб-

ник?» [4, с. 50]. Вирішення цих завдань відіграє визначальну роль в кримінальних провадженнях про воєнні злочини.

Результати такого дослідження мають і самостійне значення для власного обліку та аналітичної роботи. Систематичне накопичення даних про те, коли, де і якими засобами ураження здійснювалися обстріли, дозволяє створити загальне уявлення про застосовану зброю. Порівняння даних допомагає виявити закономірності: які типи ракет, керованих авіабомб і безпілотних апаратів застосовуються найчастіше; по яких категоріях об'єктів, у які періоди; які у них маркувальні особливості та ін.

Така інформація корисна для оцінки масштабу й характеру ударів, для планування захисту цивільної інфраструктури, а також для підтвердження систематичності порушень міжнародного гуманітарного права, зокрема і для збору якісної доказової бази для подальшого притягнення винних до міжнародної відповідальності.

Отже, в умовах щоденних обстрілів, робота експерта-вибухотехніка є важливою складовою процесу формування достатньої сукупності доказів у кримінальному провадженні. Кожен обстріл залишає після себе безліч слідів, тому від того, як їх правильно виявлять, зафіксують, вилучать та дослідять, значною мірою залежить подальша доля всього досудового розслідування.

Таким чином, без вибухотехнічного забезпечення розслідувати воєнні злочини практично неможливо. Спеціальні знання дають змогу з'ясувати, як стався вибух, яким боєприпасом завдано удару та як його застосували, звідки він летів і за яких обставин уражено об'єкт, а також чому пошкодження мають саме такий характер.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 21 лип. 2026 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 02.10.2026).

2. Про затвердження «Інструкції про порядок залучення працівників поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій» : Наказ М-ва внутр. справ України від 22.06.2026 № 572. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1080-26#Text (дата звернення: 02.10.2026).

3. Огляд місць подій за фактами вибухів : Довідково-метод. посіб. / В. Пащенко та ін. Київ : ДНДЕКЦ МВС України; НАВСУ, 2004. 69 с.

4. Призначення та проведення судової експертизи : практ. посіб. / уклад.: Є. В. Колесник, М. С. Цуцкіридзе, І. Г. Малиш та ін. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2026. 300 с.

Д. В. Глушкова,
доцент кафедри правоохоронної діяльності ННІ № 5,
доктор філософії
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

БЕЗПЕКА КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ ЯК НОВИЙ ВИМІР МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Протягом останніх десятиліть космічний простір набув принципово нового значення для міжнародної безпеки. Якщо в другій половині XX століття космос розглядався переважно як сфера наукового пізнання та технологічного розвитку, то сьогодні він став одним із ключових елементів функціонування держав, міжнародних організацій та глобальної економіки. Практично всі сфери сучасного життя – зв'язок, навігація, транспорт, фінансові операції, цивільна авіація, прогнозування погодних умов, енергетика, логістика та оборона – значною мірою залежать від стабільної роботи космічної інфраструктури.

За оцінками міжнародних експертів, понад 80% інформації, що використовується під час планування сучасних військових операцій, формується із застосуванням космічних технологій. Супутникові системи забезпечують безперервний зв'язок між військовими підрозділами, навігацію високої точності, космічну розвідку, раннє попередження про ракетні атаки, контроль пересування військ, оцінку наслідків бойових дій та координацію гуманітарних операцій. Таким чином, космічний простір фактично став п’ятим операційним середовищем поряд із суходолом, морем, повітрям та кіберпростором.

Розвиток космічної діяльності став одним із найважливіших факторів трансформації сучасної міжнародної системи безпеки. На відміну від інших сфер міжнародного співробітництва, космічний простір характеризується відсутністю державного суверенітету, глобальним характером використання та високим рівнем взаємозалежності держав. Саме тому міжнародно-правове регулювання космічної діяльності ґрунтується на принципах спільної відповідальності, мирного використання космосу та міжнародного співробітництва.

Основу сучасного міжнародного космічного права становить Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (Outer Space Treaty, 1967). Цей документ закріпив фундаментальні принципи, які залишаються актуальними й сьогодні. Зокрема, космічний простір визнається надбанням усього людства, не може бути предметом національного привласнення, а його використання повинно здійснюватися виключно в мирних цілях та в інтересах усіх держав незалежно від рівня їх економічного чи технологічного розвитку [1].

Водночас положення Договору були сформульовані в умовах «холодної війни», коли кількість космічних держав була обмеженою, а приватний сектор практично не брав участі у космічній діяльності. Сьогодні ситуація кардинально змінилася. На навколоземній орбіті функціонують тисячі супутників, значна частина яких належить приватним компаніям, а космічні технології стали критично важливими для національної безпеки.

Значний внесок у формування міжнародно-правового режиму космічної діяльності зробили також Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об’єктами (1972 р.), Конвенція про реєстрацію об’єктів, що запускаються у космічній простір (1975 р.), а також Угода про порятунок космонавтів (1968 р.). Ці документи визначили механізми міжнародної відповідальності, порядок реєстрації космічних апаратів та взаємодію держав у надзвичайних ситуаціях [2].

Попри сформовану міжнародно-правову базу, сучасні загрози випереджають розвиток міжнародного права. Жоден із чинних універсальних договорів не регламентує порядок реагування на кібератаки проти супутникових систем, використання автономних космічних платформ зі штучним інтелектом, застосування засобів радіоелектронної боротьби або масові комерційні супутникові угрупування. Це створює значні правові прогалини та ускладнює міжнародне співробітництво.

Провідну роль у розвитку міжнародного співробітництва у космічній сфері продовжує відігравати Організація Об’єднаних Націй. Центральним органом є Комітет ООН з використання космічного простору в мирних цілях (COPUOS), який розробляє рекомендації щодо безпечного використання космосу, розвитку міжнародного партнерства та гармонізації космічного законодавства.

Важливим напрямком діяльності ООН стало ухвалення у 2019 році 21 Керівного принципу довгострокової стійкості космічної діяльності, які рекомендують державам: обмінюватися інформацією про космічні об'єкти, мінімізувати утворення космічного сміття, підвищувати стійкість космічної інфраструктури, розвивати міжнародне співробітництво щодо моніторингу космічного простору, забезпечувати кіберзахист космічних систем [3].

Хоча ці рекомендації не мають юридично обов'язкового характеру, вони фактично формують міжнародні стандарти відповідальної поведінки держав у космосі.

Однією з найсерйозніших довгострокових проблем сучасної космічної діяльності є стрімке збільшення кількості космічного сміття. За даними Європейського космічного агентства (ESA), на навколоземній орбіті перебувають десятки тисяч об'єктів розміром від 1 до 10 см та понад 130 млн дрібних фрагментів. Навіть уламок розміром кілька міліметрів, що рухається зі швидкістю близько 28 тисяч км/годину, здатний пошкодити або повністю знищити космічний апарат.

Особливу небезпек становить можливість виникнення так званого синдрому Кесслера, за якого зіткнення супутників породжує нові уламки, які, своєю чергою, стають причиною нових зіткнень. У перспективі це може зробити окремі орбітальні висоти непридатними для використання протягом десятиліть.

Саме тому дедалі більше держав підтримують розвиток міжнародних систем Space Situational Awareness (SSA) та Space Traffic Management (STM), які забезпечують постійний моніторинг космічного простору, прогнозування можливих зіткнень і координацію маневрів космічних апаратів.

Окремим напрямом сучасного розвитку космічної галузі стало широке впровадження технологій штучного інтелекту. Системи ШІ використовуються для автоматичного керування супутниками, прогнозування технічних несправностей, аналізу супутникових знімків, виявлення пусків балістичних ракет, розпізнавання військової техніки, прогнозування космічної погоди. Разом із перевагами виникають і нові ризики. Алгоритми машинного навчання можуть стати об'єктом кібератак або навмисного маніпулювання даними. Помилки автономних систем у критичних ситуаціях здатні призвести до неправильного визначення загроз, що може спровокувати міжнародний конфлікт.

Повномасштабна агресія російської федерації проти України стала першим масштабним збройним конфліктом, у якому космічні технології використовуються практично в усіх складових оборонної діяльності. Український досвід продемонстрував, що сучасна система безпеки держави вже не може ефективно функціонувати без постійної інтеграції супутникових технологій, міжнародного обміну космічною інформацією та співпраці з приватними космічними компаніями. Одним із найбільш показових прикладів стала система супутникового зв'язку Starlink, розгорнута компанією SpaceX. Після початку широкомасштабного вторгнення традиційна телекомунікаційна інфраструктура України зазнала численних атак. Завдяки використанню терміналів Starlink вдалося забезпечити безперервний зв'язок між органами державної влади, підрозділами Сил оборони України, медичними установами, рятувальними службами та об'єктами критичної інфраструктури.

Сучасний стан міжнародної безпеки свідчить, що ефективне забезпечення захисту космічного простору більше не може здійснюватися окремими державами. Космічна інфраструктура має глобальний характер, а її порушення здатне вплинути одночасно на десятки країн. Саме тому міжнародне співробітництво повинно перейти від переважно декларативних форм до створення дієвих механізмів колективної безпеки. Одним із ключових напрямків має стати вдосконалення міжнародно-правового регулювання. Чинний Договір про космос 1967 року залишається основою міжнародного космічного права, однак він не враховує сучасних викликів, пов'язаних із комерціалізацією космічної діяльності, використанням штучного інтелекту, розвитком приватних космічних компаній та появою нових видів загроз. Доцільним є розроблення міжнародного документа, який би визначав правила відповідальної поведінки держав і недержавних суб'єктів у космічному просторі, регулював питання кібербезпеки космічної інфраструктури, застосування автономних космічний систем і відповідальності за створення космічного сміття.

Отже, космічний простір у XXI столітті трансформувався з середовища наукових досліджень у стратегічний домен міжнародної безпеки та оборони. Стрімкий розвиток космічних технологій, цифровізація державного управління, поширення супутникових систем зв'язку, навігації, дистанційного зондування Землі та використання штучного інтелекту істотно змінили характер сучасних міжнародних відносин. Космічна інфраструктура стала критично важливим елементом функціонування держав, міжнародних організацій, фінансової системи, транспортної галузі та сектору безпеки й оборони.

Список використаних джерел

1. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла : міжнародний договір від 27 січ. 1967 р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakononline.ua/documents/show/140295___140295 (дата звернення 27.07.2026)

2. Фіалко А. В. Відповідальність у міжнародному космічному праві. Національний університет «Одеська юридична академія». URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cf1e535e-d951-43ef-a369-5bd1 def9ec0e/content (дата звернення 27.07.2026)

3. Сорока Л. В. Керівні принципи забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності як основа нової космічної доктрини // Львівський юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/126. URL: https://lsej.org.ua/2_2020.pdf (дата звернення 27.07.2026)

І. О. Годулян,
курсант
ННІ підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
(Одеський державний університету внутрішніх справ)

Л. Р. Кривда,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики,
доктор філософії
(Одеський державний університету внутрішніх справ)

ГАБІТОСКОПІЯ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЛЮДИНИ ЗА ОЗНАКАМИ ЗОВНІШНОСТІ

Габітоскопія (або габітологія) є самостійною галуззю криміналістичної техніки, яка займає важливе місце в системі криміналістичних знань. Вона досліджує закономірності формування та відображення ознак зовнішності людини, розробляє методи і науково-технічні засоби збирання, дослідження та використання цих ознак з метою розшуку, ототожнення особи та розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 204; 2].

Науковою основою габітоскопії виступають положення анатомії, антропології, біології, фізіології та судової медицини. Предметом цієї галузі є зовнішній вигляд людини та його відображення (матеріальні й ідеальні), а також закономірності, що характеризують природу зовнішності, її індивідуальність, відносну стійкість і здатність до відображення.

Зовнішній вигляд людини являє собою складну систему елементів, які в сукупності утворюють образ, що візуально сприймається іншими особами. Властивості зовнішності, які мають криміналістичне значення, включають індивідуальність (відмінність основних елементів зовнішності однієї людини від інших), відносну стійкість (збереження основних ознак протягом значного періоду життя попри старіння, хвороби чи травми) та відображуваність (здатність фіксуватися на матеріальних носіях або в пам'яті людини).

Ідентифікація людини за ознаками зовнішності є окремим випадком криміналістичної ідентифікації. Об'єктом ототожнення виступає конкретна особа, а ідентифікуючими об'єктами можуть бути: мислений образ, зафіксований у пам'яті свідка чи потерпілого; матеріально зафіксовані відображення (фотознімки, відеозаписи); словесний опис зовнішності (словесний портрет); останки людини (труп, частини тіла, череп) [2; 3].

Основними формами ототожнення людини за ознаками зовнішності є: пред'явлення для впізнання (живих осіб, трупів, фотозображень); оперативне узнавання; експертна ідентифікація. Види ідентифікації включають безпосереднє зіставлення зовнішності з фото- чи ізопортретом, порівняння зі словесним портретом, а також реконструкцію зовнішності за черепом (метод Герасимова) [3; 4, с. 384].

Класифікація ознак зовнішності традиційно поділяється на загальнофізичні (стать, вік, зріст, статура), анатомічні (ознаки голови, обличчя, тіла, кінцівок) та функціональні (хода, жести, міміка, особливості мови). Особливе значення мають особливі прикмети (татуювання, шрами, родимі плями, пірсинг), які суттєво індивідуалізують особу і значно звужують коло пошуку [2; 5, с. 90].

У сучасних умовах габітоскопія набуває особливої актуальності у зв'язку з розвитком цифрових технологій. Правоохоронні органи активно впроваджують системи розпізнавання облич, аналізу відеозаписів з камер спостереження, використання зображень із соціальних мереж. Перспективними напрямами розвитку галузі є ідентифікація за малюнком райдужної оболонки ока, сітківки, формою вушної раковини, а також інтеграція габітоскопічних методів з біометричними технологіями [2].

Практичне значення габітоскопії проявляється у розкритті кримінальних правопорушень «по гарячих слідах». Аналіз ознак зовнішності, ходи, манер поведінки дозволяє швидко ідентифікувати підозрюваних, встановлювати особу, реконструювати обставини події та визначати мотиви. Поєднання габітоскопічних методів із традиційними засобами розслідування суттєво підвищує ефективність роботи правоохоронних органів [5, с. 90].

Таким чином, габітоскопія як галузь криміналістичної техніки забезпечує наукове підґрунтя для ідентифікації людини за ознаками зовнішності. Її подальший розвиток, пов'язаний із впровадженням

сучасних інформаційних технологій та біометричних систем, відкриває нові можливості для протидії злочинності, зокрема в умовах воєнного стану та розслідування воєнних злочинів.

Список використаних джерел

1. Кікінчук В. В. Основні напрямки розвитку криміналістичної габітоскопії як розділу криміналістичної техніки. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*. Харків, 2022. С. 203–207.

2. Ідентифікація людини за ознаками зовнішності. Криміналістика : електронний ресурс. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого: веб-сайт. URL: https://library.nlu.edu.ua/ POLN_ TEXT/ KNIGI/1_DISKI/KRIM/html/%D0%93%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0_12.htm (дата звернення: 23.09.2026).

3. Тема 10. Криміналістична габітологія. Криміналістика : лекційний матеріал. Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/lec10.html (дата звернення: 23.09.2026).

4. Садченко О. О. Зовнішність людини як об'єкт криміналістичної габітології. *Криміналістика і судова експертиза. 2024. Вип. 69*. С. 375–388.

5. Левицький А. О., Антощук А. О. Роль габітоскопії при розкритті кримінальних правопорушень «по гарячих слідах». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 82. Ч. 3.* С. 88–93.

С. Ю. Гонта,
курсант факультету № 1
(з підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України)
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

А. В. Краснощок,
доцент кафедри вогневої підготовки,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні умови діяльності Національної поліції України характеризуються підвищеним рівнем небезпеки та розширенням кола завдань, що виконуються працівниками поліції. Забезпечення публічної безпеки, протидія злочинності, охорона громадян і реагування на правопорушення вимагають від поліцейського не лише ґрунтовних теоретичних знань, а й належного рівня практичної готовності до дій у критичних ситуаціях [4].

Особливе місце у професійному становленні майбутнього поліцейського посідає опанування навичок безпечного та правомірного поводження з вогнепальною зброєю. Від рівня сформованості таких навичок значною мірою залежить здатність працівника поліції своєчасно та відповідально діяти під час виникнення загрози життю і здоров'ю громадян або самого поліцейського [3].

Працівники правоохоронних органів повинні проходити регулярну вогневу підготовку, яка включає в себе вивчення матеріальної частини табельної зброї, освоєння заходів безпеки при поводженні з вогнепальною зброєю, навчання правилам стрільби, а також правовим основам застосування та використання вогнепальної зброї у реальних умовах оперативно-службової діяльності [1].

Кожен з цих основних напрямів має важливе значення для їхньої професійної діяльності. Насамперед майбутній поліцейський має навчитися правильно та безпбечно поводитися з вогнепальною зброєю. Важливою частиною є також навчання стрільбі, що передбачає розвиток точності, швидкості та впевненості під час використання зброї. Окрім цього, під час занять відпрацьовуються дії у різних ситуаціях, у яких поліцейському може знадобитися застосування зброї, а також взаємодія з іншими працівниками поліції. Важливим є і знання правових підстав застосування зброї, адже поліцейський повинен чітко розуміти, у яких випадках та за яких умов її використання є законним [2]. Поєднання цих складових дає змогу сформувати у майбутніх поліцейських необхідні навички та підготувати їх до виконання службових завдань у реальних умовах.

Водночас вогневу підготовку доцільно розглядати у взаємозв'язку з тактичною, фізичною, психологічною та правовою підготовкою. У реальних умовах службової діяльності володіння зброєю не є самодостатньою навичкою, оскільки ефективність і безпечність дій поліцейського залежить від його здатності комплексно оцінювати ситуацію, взаємодіяти з іншими працівниками поліції, контролювати власний емоційний стан та діяти виключно в межах наданих законом повноважень. Тому практична підготовка має бути спрямована не лише на вдосконалення техніки стрільби, а й на формування комплексної професійної готовності майбутнього поліцейського [5].

Особливої актуальності питання вогневої підготовки набуває в умовах воєнного стану. Сучасні умови діяльності поліції передбачають виконання службових завдань у ситуаціях, які можуть супроводжуватися підвищеним рівнем небезпеки. У зв'язку з цим до професійної підготовки майбутніх поліцейських висуваються підвищені вимоги. Вони повинні бути готовими не лише діяти відповідно до нормативно-правових вимог, а й застосовувати набуті знання та навички в умовах обмеженого часу та складної ситуації [4].

Проте, попри підвищені вимоги до професійної підготовки майбутніх поліцейських, у процесі її організації існує низка проблем, які можуть негативно впливати на рівень сформованості необхідних практичних навичок. Однією з проблем є недостатнє матеріально-технічне забезпечення навчального процесу, зокрема обмежені можливості використання сучасних тренажерів, інтерактивних мішеней та іншого обладнання, яке дозволяє моделювати наближені до реальних умови виконання службових завдань [4].

Крім того, на ефективність підготовки можуть впливати недостатній обсяг практичних занять, нерегулярність тренувань та обмежені можливості для відпрацювання різноманітних ситуацій. Окремої уваги потребує психологічна складова підготовки, адже виконання службових завдань в умовах воєнного стану пов'язане зі значним емоційним напруженням і необхідністю прийняття рішень у складних ситуаціях [5].

Тому вдосконалення вогневої підготовки має передбачати не лише розвиток технічних навичок, а й створення належних умов для систематичної практичної підготовки та формування здатності діяти відповідально й безпечно в умовах підвищеного ризику.

Вирішення зазначених проблем потребує комплексного підходу до організації вогневої підготовки. Безумовно, важливе значення має використання мультимедійних тирів у ЗВО МВС під час практичних, навчальнотренувальних і спортивних стрільб, що дозволяє ефективно та в короткі строки сформувати або вдосконалити в курсантів чи слухачів практичні вміння швидкісної та влучної стрільби по мішені з різних положень, у тому числі в русі та в обмежений час, а також знання юридичних і тактичних засад застосування та використання зброї. Використання таких технологій дає можливість багаторазово відпрацьовувати необхідні алгоритми дій та поєднувати теоретичні знання з практичними навичками [6].

Водночас важливим є регулярне проведення практичних занять і підвищення кваліфікації інструкторів, оскільки систематичність навчання безпосередньо впливає на якість формування професійних навичок [1].

Окрему увагу доцільно приділяти психологічній складовій підготовки, яка має сприяти розвитку самоконтролю, уважності та здатності приймати обґрунтовані рішення в умовах підвищеного емоційного напруження [5].

Таким чином, удосконалення вогневої підготовки має передбачати поєднання сучасного матеріально-технічного забезпечення, регулярної практичної підготовки та комплексного підходу до формування професійних якостей майбутніх поліцейських.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26.01.2016 № 50. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16 (дата звернення: 28.09.2026).

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (дата звернення: 28.09.2026).

3. Банах С. М., Винярчук І. С., Йосипів Ю. Р., Курляк М. Д., Маліновська К. О. Вогнева підготовка працівника Національної поліції України : навч. посіб. / Львів. держ. ун-т внутр. справ. 2-ге вид. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 407 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/732 (дата звернення: 28.09.2026).

4. Поливанюк В. Д., Жбанчик А. В. Актуальні питання проведення занять з вогневої підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 5. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/313119 (дата звернення: 28.09.2026).

5. Владимиров М. В., Пабат О. В., Калінін Д. О., Томенко Д. Ю. Психологічна підготовка поліцейських в умовах воєнного стану: вогнева підготовка поліцейських як елемент психологічної стійкості. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. Харків : ХНУВС, 2024. С. 213–218. URL: https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/4a5e6a78-6642-4690-b8d1-84e5fee97166 (дата звернення: 28.09.2026).

6. Використання інтерактивного мультимедійного обладнання у підготовці поліцейських : навч. посіб. / за ред. С. А. Комісарова. Дніпро : ДДУВС, 2022. 196 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/9934 (дата звернення: 28.09.2026).

С. Ю. Гонта,
курсант факультету № 1
(з підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України)
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

К. О. Крушельницька,
старший викладач кафедри вогневої підготовки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПІДВИЩЕННЯ РЕАЛІСТИЧНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ВПРАВ ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Сучасні умови діяльності Національної поліції та ускладнення оперативної обстановки вимагають удосконалення підходів до вогневої підготовки. Традиційні тренування, засновані переважно на стрільбі в тирі та виконанні типових вправ, не завжди забезпечують формування навичок, необхідних для дій у реальних ситуаціях. Водночас створення максимально наближених до реальності умов навчання пов'язане з фінансовими витратами, логістичними труднощами та ризиками для життя і здоров'я. У зв'язку з цим актуальним є підвищення реалістичності практичних вправ та використання сучасних засобів моделювання службових ситуацій.

Ефективність вогневої підготовки значною мірою залежить від того, наскільки умови виконання вправ відповідають реальній службовій діяльності. Звичайна стрільба по нерухомих мішенях дозволяє сформувати базові навички поводження зі зброєю, однак не відтворює всієї складності ситуацій, у яких поліцейському необхідно діяти швидко та приймати рішення. Саме тому практичні заняття доцільно доповнювати вправами, які передбачають зміну обстановки, обмеження часу, рух та інші елементи реальної ситуації [1].

Одним із напрямів підвищення реалістичності є застосування інтерактивних методів навчання. Їх використання під час практичних занять з вогневої підготовки дає можливість не лише відпрацьовувати окремі технічні дії, а й формувати здатність застосовувати набуті навички у змодельованих ситуаціях. До таких методів належать використання симуляторів, практичних завдань, моделювання ситуацій та інших форм активного навчання [3].

Важливе місце серед сучасних засобів займають симуляційні технології. До них належать стаціонарні та мобільні тренажери, інтерактивні системи, а також технології віртуальної та доповненої реальності. Їх особливістю є можливість створювати умови, наближені до реальних, зокрема моделювати стрільбу в умовах обмеженої видимості, у замкненому просторі, під час руху або за дефіциту часу [1].

Особливі можливості надає технологія віртуальної реальності. Вона забезпечує занурення користувача у змодельоване середовище та дозволяє відпрацьовувати різні сценарії без безпосереднього ризику для життя і здоров'я. Крім того, складні елементи можуть багаторазово повторюватися, а результати виконання вправ – аналізуватися. Це дозволяє використовувати віртуальну структуру не лише для формування навичок стрільби, а й для розвитку швидкості прийняття рішень та здатності діяти в умовах змінної обстановки [1].

Разом із тим реалістичність практичної вправи не обов'язково залежить від використання складного технологічного обладнання. Важливим є правильне побудування самої ситуації. Ю. Великий зазначає, що контекстне навчання передбачає створення умов, максимально наближених до реальних, а імітаційне навчання ґрунтується на використанні різних форм моделювання. До практичних методів можуть належати ситуативні завдання, рольові ігри та навчальний полігон [4].

Таким чином, під час вогневої підготовки доцільно моделювати не лише сам процес стрільби, а й обставини, у яких поліцейський повинен застосувати зброю. Наприклад, практична вправа може передбачати необхідність оцінити ситуацію, визначити характер загрози, обрати спосіб дії та лише після цього виконати постріл. Такий підхід дозволяє перевірити не тільки технічну точність, а й здатність поліцейського правильно діяти в умовах динамічної ситуації [4].

Для підвищення реалістичності занять можуть використовуватися інтерактивні мультимедійні комплекси та спеціалізовані тренажери. У навчальному посібнику за редакцією С. А. Комісарова розглядаються, зокрема, тренажери безкульової стрільби, мультимедійний стрілецький комплекс «Рубін-М», інтерактивний бойовий тир «Інгул» та тренажер «Автомобіль». Таке обладнання дає можливість

моделювати різні службові ситуації та поєднувати вогневу підготовку з іншими напрямами професійної підготовки [2].

Використання інноваційних технологій також сприяє оптимізації самого процесу вогневої підготовки. Застосування інтерактивних та мультимедійних засобів дозволяє моделювати екстремальні ситуації та створювати умови для формування навичок дій у складній обстановці [5]. Це має особливе значення в умовах воєнного стану, коли характер службових завдань може бути пов'язаний із підвищеним рівнем небезпеки та необхідністю швидкого реагування.

Водночас сучасні технології не повинні повністю замінювати традиційні форми вогневої підготовки. Їх доцільно поєднувати з реальною стрільбою, оскільки саме комплексне використання різних методів дозволяє одночасно формувати технічні навички та здатність застосовувати їх у змодельованих ситуаціях. Інтерактивні й симуляційні засоби можуть використовуватися як доповнення до практичної стрільби та як інструмент підготовки до виконання більш складних вправ [2].

Отже, реалістичність практичних вправ є важливим чинником ефективності вогневої підготовки поліцейських. Вона визначається не лише наявністю сучасного обладнання, а передусім змістом самої вправи, наближеністю її умов до реальної службової ситуації та необхідністю прийняття відповідного рішення. Використання симуляційних технологій, інтерактивних тренажерів, ситуативних завдань і VR-систем створює можливості для формування більш комплексних та практично орієнтованих навичок [3].

Підвищення ефективності вогневої підготовки поліцейських потребує поступового переходу від переважно стандартного виконання стрілецьких вправ до їх максимальної адаптації до реальних умов службової діяльності. Поєднання традиційної стрільби з імітаційними, інтерактивними та симуляційними методами дозволяє безпечно відпрацьовувати складні ситуації, повторювати їх та аналізувати результати. Тому реалістичність практичних вправ доцільно розглядати як один із ключових напрямів удосконалення сучасної вогневої підготовки поліцейських.

Список використаних джерел

1. Наточій А. Д., Тимофєєв В. П. Застосування сучасних симуляційних технологій у вогневій підготовці: ефективність тренування віртуального бою. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 3, вип. 92. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.92.3.41.
2. Комісаров С. А., Покайчук В. Я., Поливанюк В. Д. та ін. Використання інтерактивного мультимедійного обладнання у підготовці поліцейських : навч. посіб. / за ред. С. А. Комісарова. Дніпро : ДДУВС, 2022. 196 с. DOI: https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/9934
3. Зеленський Є. С., Задорожня Р. В., Фісун Н. О. Використання інтерактивних методів навчання під час проведення практичних занять з вогневої підготовки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Т. 2, вип. 80. С. 144–148. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.80.2.21.
4. Великий Ю. Застосування інноваційних освітніх технологій на заняттях з вогневої підготовки в ЗВО із специфічними умовами навчання. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 1. С. 374–385. https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10076
5. Свистун М. Я., Казначеєв Д. Г. Оптимізація процесу вогневої підготовки курсантів за допомогою сучасних інноваційних технологій. Львівський науковий форум. 2023. С. 28–29. URL: http://www.lviv-forum.inf.ua/ save/2023/19-20.12/_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%B8%D0%BA.pdf#page=29

В. В. Гончаров,
старший викладач кафедри наземної артилерії
(Інститут ракетних військ і артилерії
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Російсько-українська війна зумовлює необхідність постійного вдосконалення організації діяльності військових формувань. Зміни у способах ведення бойових дій, поширення безпілотних і роботизованих систем, розвиток цифрового управління та зростання потреб у забезпеченні військ потребують належного правового врегулювання. За цих умов нормативно-правове забезпечення має створювати зрозумілі правила діяльності, визначати повноваження посадових осіб і підтримувати своєчасне ухвалення законних управлінських рішень.

Метою тез є визначення основних напрямів удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності військових формувань з урахуванням досвіду російсько-української війни. Запропоновані положення мають організаційно-правовий характер і спрямовані на поліпшення процедур управління, узагальнення досвіду, впровадження технологій та підготовки особового складу.

Загальну правову основу функціонування сектору безпеки і оборони визначає Закон України «Про національну безпеку України». Він закріплює засади державної політики у відповідних сферах, розмежування повноважень органів державної влади та демократичного цивільного контролю [1]. Закон України «Про оборону України» визначає засади організації оборони держави [2]. Водночас правові основи діяльності конкретних військових формувань установлюються спеціальними законами. Зокрема, організацію та діяльність Збройних Сил України регулює Закон України «Про Збройні Сили України» [3]. Отже, вдосконалення правового забезпечення потребує узгодження загальних норм із положеннями, що враховують призначення та особливості кожного військового формування. від 21.06.2018 № 2469-VIII

Особливе значення має Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який визначає правові засади діяльності органів державної влади, військового командування та військових адміністрацій в умовах цього режиму [4]. Наявність спеціальних повноважень потребує чіткого розуміння їхніх меж, порядку реалізації та відповідальності за прийняті рішення. Тому оновлення відомчих документів має здійснюватися в межах законодавства та враховувати взаємодію військового командування з іншими уповноваженими органами. від 12.05.2015 № 389-VIII

Одним із пріоритетних напрямів пропонується визначити впорядкування процедур узагальнення та впровадження досвіду війни. Практичні проблеми, виявлені у військових частинах, доцільно розглядати як підставу для перевірки придатності відповідних нормативних положень. При цьому окремий випадок або успішне рішення одного підрозділу не повинні автоматично ставати загальнообов'язковою нормою. Необхідно оцінити умови їх застосування, можливість повторення результату, правові наслідки та потребу в додаткових ресурсах.

Для цього доцільно передбачити послідовний порядок роботи з пропозиціями: документування проблеми, перевірку відомостей, аналіз чинного регулювання, підготовку змін, їх правову експертизу та оцінювання результатів упровадження. На кожному етапі мають бути визначені відповідальні органи або посадові особи. Важливо також забезпечити зворотний зв'язок із підрозділами, які подали пропозицію. Це дасть змогу повідомляти про прийняте рішення та пояснювати причини його підтримки, доопрацювання або відхилення.

Другим напрямом є уточнення повноважень і процедур взаємодії. Під час виконання спільних завдань військові формування та інші складові сил оборони потребують узгоджених правил обміну інформацією, подання запитів, прийняття рішень і контролю їх виконання. У відповідних документах доцільно чітко визначати відповідального за кожну процедуру, строки її виконання та порядок дій у разі зміни обстановки. Такий підхід може зменшити ризик дублювання функцій і неоднозначного тлумачення обов'язків.

Водночас удосконалення управління передбачає належне поєднання повноважень командира з його відповідальністю. Посадова особа повинна розуміти, які рішення вона має право приймати самостійно, які потребують погодження та як їх необхідно оформлювати. Доцільно переглядати процеду-

ри, що створюють повторні погодження без додаткової управлінської користі. Скорочення таких процедур має супроводжуватися збереженням необхідного контролю, можливості перевірки рішення та встановлення відповідальних осіб.

Третім напрямом пропонується визначити узгодження нормативного регулювання з упровадженням нових технологій. Застосування цифрових систем, безпілотних і роботизованих комплексів потребує зрозумілих правил їх обліку, експлуатації, технічного обслуговування та підготовки персоналу. Доцільно перевіряти, наскільки наявні відомчі документи охоплюють особливості таких засобів, і за результатами аналізу уточнювати відповідні процедури. При цьому вимоги повинні бути достатньо гнучкими для оновлення технічних рішень та достатньо визначеними для безпечного й відповідального використання.

Окремої уваги потребує цифровий документообіг. Його впровадження варто супроводжувати визначенням статусу електронних документів, порядку підтвердження їх достовірності, правил доступу, зберігання та захисту інформації. Доцільно також передбачати резервні процедури на випадок тимчасової недоступності інформаційних систем. Метою такого регулювання має бути зменшення адміністративного навантаження за збереження простежуваності управлінських дій.

Четвертий напрям стосується підготовки особового складу до застосування оновлених норм. Навіть якісний нормативний документ не забезпечить очікуваного результату, якщо його положення незрозумілі виконавцям. Тому введення нових правил доцільно супроводжувати короткими роз'ясненнями, практичними прикладами та навчанням відповідних посадових осіб. У системі військової освіти варто приділяти увагу розмежуванню повноважень, оформленню рішень, захисту інформації та правомірному виконанню службових обов'язків.

Важливою умовою вдосконалення нормативно-правового забезпечення є збереження гарантій прав військовослужбовців. Зміни управлінських процедур мають оцінюватися з огляду на їх вплив на особовий склад, доступність передбачених законом механізмів захисту та зрозумілість порядку звернення. Чіткі правила сприяють довірі до командування, зменшують кількість непорозумінь і допомагають посадовим особам діяти послідовно.

Оцінювати результативність запропонованих змін доцільно за практичними показниками. Такими показниками можуть бути тривалість виконання адміністративних процедур, кількість повторних погоджень, частота помилок в оформленні документів, зрозумілість розподілу відповідальності та своєчасність доведення змін до виконавців. Оцінювання має враховувати також правомірність прийнятих рішень і дотримання прав військовослужбовців. Це дозволить визначати, чи поліпшило оновлення документа реальну діяльність військового формування.

Таким чином, удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності військових формувань доцільно здійснювати як постійний процес, пов'язаний з аналізом практики та перевіркою результатів упровадження змін. Основними його напрямами пропонуються впорядкування роботи з досвідом війни, уточнення повноважень і взаємодії, адаптація процедур до нових технологій та підвищення правової підготовки особового складу. Очікуваним результатом є формування узгоджених і зрозумілих правил, які підтримують ефективне управління, відповідальність посадових осіб та захист прав військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення: 30.09.2026).

2. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12 (дата звернення: 30.09.2026).

3. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12 (дата звернення: 30.09.2026).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 30.09.2026).

В. В. Гончаров,
старший викладач кафедри наземної артилерії
(Інститут ракетних військ і артилерії
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

Д. Г. Дегтяр,
викладач кафедри артилерії, майор
(Інститут ракетних військ і артилерії
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

РОЗПОДІЛ ПОВНОВАЖЕНЬ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВІЙСЬКОВИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Ефективність управління військовими підрозділами значною мірою залежить від чіткого розподілу повноважень, обов'язків і відповідальності між посадовими особами. Кожен учасник управлінського процесу повинен розуміти, які рішення він має право приймати, які завдання зобов'язаний виконувати та перед ким звітує про результати своєї діяльності. Особливого значення ці питання набувають в умовах російсько-української війни, коли необхідність своєчасного реагування поєднується з підвищеними вимогами до законності й обґрунтованості рішень.

Невизначеність у розподілі функцій може спричиняти дублювання роботи, затримки погоджень і суперечливі вказівки. Водночас покладення завдань на посадову особу без надання необхідних повноважень ускладнює їх виконання. Тому організаційно-правове забезпечення управління має узгоджувати завдання, права, доступні ресурси та механізми контролю.

Метою тез є визначення організаційно-правових засад розподілу повноважень і відповідальності в системі управління військовими підрозділами та обґрунтування напрямів його вдосконалення.

Правову основу військового управління становлять Конституція України, закони України, військові статути та інші акти, прийняті уповноваженими органами в межах їх компетенції. Конституційні положення визначають правові межі здійснення владних повноважень. Зокрема, стаття 60 Конституції України встановлює, що ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази, а за їх віддання і виконання настає юридична відповідальність [1]. Це положення має принципове значення для розуміння співвідношення підпорядкованості та особистої відповідальності військовослужбовця. від 04.04.2007 № 863-V

Одним із базових принципів військового управління є єдиноначальність. Відповідно до Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України вона передбачає розпорядчі повноваження командира щодо підлеглих, його персональну відповідальність та прийняття рішень на основі оцінки обстановки з дотриманням законів і військових статутів [2]. Отже, повноваження командира та його відповідальність утворюють взаємопов'язані складові управління. від 24.03.1999 № 548-XIV

Для аналізу цієї взаємодії доцільно розмежувати поняття повноважень, обов'язків і відповідальності. Повноваження визначають коло правомірних дій і рішень посадової особи. Обов'язки встановлюють те, що вона повинна виконувати відповідно до посади та отриманих завдань. Відповідальність охоплює обов'язок звітувати про свою діяльність, а у випадках, передбачених законом, зазнавати юридичних наслідків правопорушення. Таке розмежування допомагає уникати ситуацій, коли право приймати рішення помилково ототожнюють із необмеженою свободою дій.

Важливе місце в цій системі посідає військова дисципліна. Дисциплінарний статут Збройних Сил України визначає обов'язки щодо її додержання та повноваження командирів із застосування заохочень і дисциплінарних стягнень [3]. Підтримання дисципліни потребує послідовних і правомірних дій, зрозумілих вимог до підлеглих та належного реагування на порушення. Саме тому дисциплінарні повноваження необхідно розглядати разом із установленими процедурами та гарантіями прав військовослужбовців. від 24.03.1999 № 551-XIV.

Першим напрямом удосконалення розподілу повноважень пропонується визначити конкретизацію функцій посадових осіб. У документах, які регламентують діяльність органів управління, доцільно чітко відображати, хто готує пропозиції, хто приймає рішення, хто організовує виконання та хто перевіряє результат. Такі положення повинні відповідати законодавству й військовим статутам. Вну-

трішній розподіл роботи не може самостійно змінювати встановлену законом компетенцію посадової особи.

Особливої уваги потребує розмежування функцій командира, його заступників, штабу та служб забезпечення. Підготовка інформації, опрацювання варіантів рішення і координація виконавців мають бути узгоджені з установленим порядком підпорядкування. Це дозволить зменшити ризик одночасного надходження суперечливих вимог та забезпечити зрозумілу послідовність управлінських дій.

Другим напрямом є впорядкування доручення завдань і делегування повноважень у випадках, коли це допускається нормативними актами. Необхідно розрізняти доручення виконати певну роботу та надання права самостійно приймати рішення. Сам факт передачі завдання не означає автоматичного переходу всіх повноважень командира до виконавця. Межі самостійності, порядок погодження та звітування доцільно визначати настільки чітко, наскільки цього потребує характер завдання.

Делегування також не слід розглядати як автоматичне звільнення керівника від його власних обов'язків. Посадова особа, яка доручає роботу, повинна забезпечити її належну організацію в межах своєї компетенції. Виконавець, зі свого боку, відповідає за власні дії та виконання покладених на нього обов'язків. Конкретні підстави юридичної відповідальності визначаються законом, а не лише внутрішнім розподілом функцій.

Третім напрямом пропонується визначити поліпшення якості постановки завдань і зворотного зв'язку. Зміст управлінського рішення має бути зрозумілим виконавцю, а порядок повідомлення про його виконання – визначеним. Статут внутрішньої служби передбачає відповідальність командира за відданий наказ та його відповідність законодавству, а також можливість підлеглого звернутися з проханням уточнити наказ [2]. Практичне значення цих положень полягає в забезпеченні точного розуміння завдання та своєчасного повідомлення про обставини, які впливають на його виконання. legalaid.gov.ua

Четвертим напрямом є належне документування управлінських дій. У межах установлених вимог необхідно забезпечувати можливість визначити, ким прийнято рішення, кому доручено його виконання та які результати отримано. Документування підтримує наступність управління під час зміни посадових осіб, полегшує перевірку виконання та допомагає з'ясувати обставини виникнення помилок. При цьому обсяг оформлення має відповідати нормативним вимогам і характеру завдання.

Поширення цифрових систем управління потребує узгодження технічних можливостей із посадовими повноваженнями. Доступ до інформаційної системи або можливість змінити запис самі по собі не надають права ухвалювати відповідне управлінське рішення. Тому доцільно встановлювати права користувачів відповідно до їхніх службових функцій, забезпечувати фіксацію значущих дій і визначати порядок зміни доступу під час призначення, переміщення або тимчасового виконання обов'язків.

П'ятим напрямом є підвищення правової підготовки командирів та інших посадових осіб. Навчання доцільно будувати на практичних ситуаціях, пов'язаних із межами компетенції, уточненням завдань, оформленням рішень і застосуванням дисциплінарних повноважень. Це сприятиме усвідомленому використанню наданих прав і кращому розумінню правових наслідків власних дій.

Окремо необхідно розмежовувати оцінювання результатів управління та встановлення юридичної відповідальності. Несприятливий результат потребує аналізу причин, однак сам по собі не є достатнім висновком про вчинення правопорушення. Під час правової оцінки слід установлювати фактичні обставини та передбачені законом підстави відповідальності. Організаційний аналіз, зі свого боку, має допомагати виявляти недоліки процедур, забезпечення й підготовки та запобігати їх повторенню.

Таким чином, чіткий розподіл повноважень і відповідальності є необхідною умовою належного управління військовими підрозділами. Його вдосконалення доцільно спрямувати на конкретизацію функцій посадових осіб, правомірне делегування, поліпшення постановки завдань, документування рішень і підвищення правової підготовки. Узгодження цих складових сприятиме своєчасності управління, зміцненню військової дисципліни та дотриманню прав військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/254к/96-вр (дата звернення: 30.09.2026).

2. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14 (дата звернення: 30.09.2026).

3. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 551-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14 (дата звернення: 30.09.2026).

В. Л. Гончарук,
професор кафедри національної безпеки,
доктор філософії в галузі права, доцент
(Навчально-науковий інститут права та безпеки
імені князя Володимира Великого ПрАТ
«ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»)
керуючий (*Адвокатське Бюро «Владислава Гончарука)*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах тривалої збройної агресії правове забезпечення діяльності суб'єктів сектору безпеки є самостійним чинником обороноздатності держави. Його якість визначається здатністю правової системи одночасно забезпечити оперативність, узгодженість дій, безперервність критичних функцій та контрольованість владного втручання. Конституційний припис про захист суверенітету, територіальної цілісності й забезпечення державної безпеки [1] формує цільову основу такого регулювання, але не скасовує вимог законності, правової визначеності та відповідальності публічної влади.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає склад сектору безпеки і оборони, розподіл керівних повноважень та засади демократичного цивільного контролю [2]. Водночас воєнна практика виявляє розрив між компетенцією окремого органу та потребою у швидкій спільній дії. Законодавство переважно регулює вертикальне функціонування відомств, тоді як міжвідомчі операції, обмін інформацією і спільне використання ресурсів часто деталізуються ситуативно. Наслідками є конкуренція мандатів, дублювання рішень і невизначеність відповідальності.

Правовий режим воєнного стану легітимує тимчасове розширення інструментарію держави та встановлює спеціальний порядок діяльності органів влади, військового командування і військових адміністрацій [3]. Проте спеціальний режим не утворює автономного «права надзвичайної доцільності». Кожне рішення, що обмежує права або змінює звичайний порядок управління, повинно мати належну правову підставу, визначеного суб'єкта, зв'язок із конкретною загрозою, часові межі та механізм перегляду. Стаття 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод допускає відступ лише в обсязі, якого суворо вимагає гострота надзвичайного становища [4]. Отже, пропорційність має бути не декларативним принципом, а обов'язковою процедурою обґрунтування владного рішення.

З огляду на це пропонується доктринальна конструкція інтегрованого механізму правового забезпечення діяльності сектору безпеки. Його елементами є: нормативно визначена компетенція; міжвідомча координація; правовий режим обміну даними; гарантії безперервності критичних функцій; процедури обмеження прав; демократичний контроль; міжнародна сумісність і відповідальність. Інтегрованість означає не централізацію всіх повноважень в одному органі, а узгодження самостійних мандатів навколо спільного безпекового результату. Такий підхід відповідає Стратегії забезпечення державної безпеки, що орієнтує державну політику на системне виявлення загроз, розвиток спроможностей та взаємодію суб'єктів [5].

Прикладним інструментом механізму доцільно запровадити правовий паспорт спільної безпекової операції. У ньому фіксуються: юридична підстава; мета і критерії завершення; керівник та координатор; компетенція учасників; порядок використання сил і засобів; категорії даних та канали їх передання; допустимі обмеження прав; строки дії; форми контролю. Паспорт не підмінює оперативного плану і не розкриває захищеної інформації, але створює перевірюваний юридичний контур операції. У невідкладних випадках можлива спрощена фіксація з наступною верифікацією у визначений строк.

Окремого врегулювання потребує інформаційна взаємодія. Право доступу не повинно означати необмежене копіювання, накопичення чи повторне використання відомостей. Міжвідомчий протокол має визначати володільця й одержувача даних, мету обробки, рівень доступу, строк зберігання, журналювання операцій та відповідальність. Принцип «необхідно знати» слід доповнити принципом «необхідно діяти»: уповноважений суб'єкт своєчасно отримує мінімально достатній масив верифікованих даних. Це поєднує оперативність із захистом даних, державної таємниці та процесуальних гарантій.

Стійкість критичної інфраструктури є сферою, де правові режими державного управління і приватної відповідальності безпосередньо перетинаються. Національне законодавство передбачає

взаємодію уповноважених органів, операторів та інших учасників системи захисту критичної інфраструктури [6]. Проте правова модель має охоплювати не лише фізичну охорону об'єкта, а й безперервність суттєвої послуги, резервування управління, взаємозамінність постачальників і порядок відновлення. Директива (ЄС) 2022/2557 орієнтує держави на всезагрозове оцінювання ризиків, пропорційні заходи стійкості, чітке розмежування компетенцій та єдину контактну точку для координації [7]. Ці підходи доцільно імплементувати з урахуванням статусу України як держави-кандидата та реальних воєнних ризиків.

Демократичний цивільний контроль під час війни має бути адаптований, але не призупинений. Закритість відомостей виправдовує зміну форми контролю, а не його відсутність. Доцільними є закриті парламентські слухання, доступ уповноважених суб'єктів до матеріалів із дотриманням секретності, перегляд тимчасових повноважень та деперсоналізовані звіти. Суд контролює компетенцію, процедуру, мотивування і пропорційність втручання, не підміняючи оцінку військової доцільності. «Умова припинення» має скасовувати надзвичайне повноваження після завершення строку, зникнення загрози або непродовження його дії.

Для вдосконалення законодавства пропонується: доповнити Закон України «Про національну безпеку України» положеннями про спільні міжвідомчі операції; затвердити порядок підготовки правового паспорта; уніфікувати протоколи захищеного обміну інформацією; запровадити правову експертизу тимчасових обмежень і їх наступну перевірку; узгодити стійкість критичних суб'єктів із правом ЄС. Індикаторами якості мають бути час оформлення спільного рішення, кількість конфліктів компетенції, частка заходів зі строком перегляду, швидкість відновлення критичної функції та кількість непропорційних рішень.

Отже, ефективне правове забезпечення діяльності суб'єктів сектору безпеки в умовах воєнного стану повинно будуватися на поєднанні спеціального правового режиму з конституційною законністю, міжвідомчої оперативності з персоніфікованою відповідальністю, інформаційної інтеграції із захистом даних, а національної автономії – з міжнародною сумісністю. Запропонований інтегрований механізм і правовий паспорт спільної безпекової операції здатні перевести координацію з площини ситуативних домовленостей у площину наперед визначених, контрольованих та юридично перевірюваних процедур.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon. rada.gov.ua/ laws/show/2469-19.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/389-19.

4. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 4 November 1950. URL: https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights.

5. Про Стратегію забезпечення державної безпеки : Указ Президента України від 16.02.2022 № 56/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022.

6. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: https://zakon.rada. gov.ua/ laws/show/1882-20.

7. Directive (EU) 2022/2557 of 14 December 2022 on the resilience of critical entities. OJ L 333. 2022. P. 164–198. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2557/oj.

О. С. Гораш,
старший викладач кафедри
кримінального права і кримінології ННІ № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

М. В. Зубенко,
курсант ННІ № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА НАЙМАНСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Сучасні збройні конфлікти характеризуються залученням до бойових дій не лише регулярних збройних сил держав, а й приватних військових компаній, іноземних громадян та інших недержавних суб'єктів. Така тенденція особливо виразно проявилася під час повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Використання державою-агресором приватних військових та інших формувань, а також залучення іноземних громадян зумовлює необхідність чіткого розмежування найманства та інших форм участі осіб у збройному конфлікті.

Актуальність цієї проблеми зумовлена не лише необхідністю притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які беруть участь у бойових діях як найманці, а й потребою правильно оцінювати правовий статус іноземних громадян, які добровільно вступають до складу збройних сил однієї зі сторін конфлікту. У науковій літературі наголошується, що поняття «найманець» та «суб'єкт кримінального правопорушення» за ст. 447 Кримінального кодексу України не є тотожними, що має безпосереднє значення для правильної кваліфікації відповідних діянь [1, с. 69].

Кримінальна відповідальність за найманство передбачена ст. 447 КК України. Чинна редакція цієї норми встановлює відповідальність за вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців та їх використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях. Окремо передбачено відповідальність за безпосередню участь найманця у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях[2]. Таким чином, законодавець розмежовує кримінально протиправні дії щодо найманців та безпосередню участь найманця у відповідних діях.

Важливе значення для кримінально-правової оцінки має визначення самого поняття найманця. Відповідно до примітки до ст. 447 КК України, найманцем є особа, яка спеціально завербована для участі у збройному конфлікті або насильницьких діях, бере в них безпосередню участь та керується переважно прагненням одержати особисту вигоду. Крім того, закон встановлює низку інших критеріїв, зокрема щодо громадянства, постійного проживання, належності до збройних сил сторони конфлікту та направлення іншою державою для виконання офіційних обов'язків [2].

Схожі критерії містить ст. 47 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року. Міжнародне гуманітарне право пов'язує статус найманця з сукупністю ознак, серед яких спеціальне вербування, безпосередня участь у бойових діях, істотна матеріальна винагорода, яка перевищує винагороду військовослужбовців відповідного рангу та функцій, відсутність громадянства або постійного проживання на території сторони конфлікту, неналежність до її збройних сил та ненаправлення іншою державою для виконання офіційних обов'язків[3]. Отже, сам факт отримання грошової винагороди або участі іноземця у бойових діях ще не є достатньою підставою для визнання його найманцем.

Особливої уваги потребує розмежування найманства та участі іноземних добровольців у складі Збройних Сил України. Наукові дослідження, присвячені правовому статусу іноземних добровольців в Україні, звертають увагу на те, що іноземні військовослужбовці, які належним чином зараховані до складу українських збройних сил, не можуть автоматично визнаватися найманцями лише через своє іноземне громадянство. Їх правовий статус необхідно визначати з урахуванням належності до особового складу збройних сил та інших критеріїв, передбачених міжнародним гуманітарним правом.

Так, S. Bosch у дослідженні правового статусу іноземних бійців Міжнародного легіону територіальної оборони України аналізує відмінності між найманцями, комбатантами та військовополоненими. Автор доходить висновку, що іноземні добровольці, належним чином зараховані до складу українських збройних сил, не повинні автоматично розглядатися як найманці [4, с. 14]. Подібний підхід дозволяє уникнути ототожнення двох різних правових явищ – іноземного добровольця та найманця.

Водночас проблема не зводиться лише до правового статусу іноземних добровольців. Сучасна діяльність приватних військових компаній також створює труднощі для застосування традиційного поняття найманства. K. Fallah звертає увагу на те, що розвиток приватної військової індустрії усклад-

нює застосування традиційної юридичної конструкції найманця, оскільки працівники приватних військових компаній залежно від конкретних обставин можуть мати різний правовий статус [5, с. 605].

Для України ця проблема має безпосереднє практичне значення. Під час кримінального провадження необхідно встановити не тільки факт участі особи у бойових діях за винагороду, а й обставини її вербування, мету участі, характер отриманої винагороди, правовий зв'язок із відповідною стороною конфлікту та належність до складу її збройних сил. Саме сукупність цих обставин дає можливість зробити висновок про наявність або відсутність ознак найманця.

Окремою проблемою є доказування мотиву особистої вигоди. У випадках участі іноземців у бойових діях на боці Російської Федерації відповідні відомості можуть перебувати за межами України. Тому доказування може потребувати використання документів, електронного листування, матеріалів розвідки та інших даних, отриманих у передбаченому законом порядку. Водночас кожен доказ повинен оцінюватися з точки зору належності, допустимості та достовірності відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства[6].

Цікавою для аналізу є і національна судова практика. Зокрема, у вироку Дружківського міського суду Донецької області від 8 березня 2023 року у справі № 229/1549/23 розглядалося кримінальне провадження щодо громадянина Республіки Білорусь, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 447 КК України [7]. Цей приклад свідчить про практичне застосування положень ст. 447 КК України до іноземних громадян, які беруть участь у збройному конфлікті як найманці.

Водночас судова практика потребує подальшого узагальнення, оскільки для однакового застосування ст. 447 КК України необхідно забезпечити чіткі підходи до встановлення кожної ознаки найманця. Особливо це стосується випадків, коли іноземний громадянин одночасно може бути пов'язаний із приватною військовою компанією, незаконним збройним формуванням або регулярними збройними силами держави.

На нашу думку, одним із напрямів удосконалення правозастосовної практики має бути розроблення методичних рекомендацій щодо встановлення ознак найманця. Такі рекомендації могли б містити алгоритм перевірки способу вербування особи, характеру її участі у бойових діях, умов отримання винагороди, громадянства та місця постійного проживання, належності до збройних сил та інших юридично значущих обставин.

Варто також звернути увагу на можливість подальшого вдосконалення законодавства. С. С. Мартьянов у дисертаційному дослідженні 2024 року пропонує низку положень щодо вдосконалення кримінально-правової протидії найманству, зокрема звертає увагу на доцільність використання у законодавстві окремих кваліфікуючих ознак та на необхідність чіткого відмежування найманців від іноземних добровольців і осіб, які беруть участь у діяльності приватних військових компаній [8, с. 96]. Ці положення можуть бути використані як основа для подальшої наукової дискусії щодо вдосконалення ст. 447 КК України.

Отже, основною проблемою кримінально-правової протидії найманству є необхідність встановлення сукупності юридично значущих ознак, які характеризують особу саме як найманця. Іноземне громадянство, участь у бойових діях або отримання винагороди самі по собі не повинні автоматично призводити до кваліфікації дій за ст. 447 КК України. Правильна кримінально-правова оцінка має здійснюватися з урахуванням положень національного кримінального законодавства, міжнародного гуманітарного права та конкретних обставин залучення особи до збройного конфлікту. Такий підхід є необхідною умовою для розмежування найманства, законної військової служби іноземців та інших форм участі у збройних конфліктах.

Список використаних джерел

1. Поломаний Ю. С. Поняття та ознаки суб'єктів найманства. Правова позиція. 2021. № 1 (30). С. 68–73. DOI: 10.32782/2521-6473.2021-1.12.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2341-14#Text (дата звернення 24.09.2026р.).

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення 24.09.2026р.).

4. Bosch S. Exploring the International Humanitarian Law Status of Foreign Fighters in the Ukrainian Internat - onal Legion of Territorial Defence. Potchefstroom Electronic Law Journal. 2024. Vol. 27, No. 1. DOI: 10.17159/1727-3781/2024/v27i0a14600.

5. Fallah K. Corporate actors: the legal status of mercenaries in armed conflict. International Review of the Red Cross. 2006. Vol. 88, Issue 863. P. 599–611. DOI: 10.1017/S1816383106000695.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення 24.09.2026р.).

7. Вирок Дружківського міського суду Донецької області від 08.03.2023 у справі № 229/1549/23. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/109491980/

8. Мартьянов С. С. Кримінальна відповідальність за найманство : дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 210с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7486/1/martyanov_d.pdf

К. В. Горбунова,
доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства ННІ № 1,
доктор філософії
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПРОВЕДЕННЯ НСРД ТА СЛІДЧИХ ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану навантаження на правоохоронні органи значно зростають, а протидія злочинам проти національної безпеки, колабораційній діяльності вимагає максимальної оперативності, що актуалізує проблему швидкого, але процесуально бездоганного перетворення оперативної інформації, отриманої через НСРД на належні докази. У сучасному кримінальному процесі негласні слідчі розшукові дії (НСРД) та класичні слідчі дії (обшуки, допити) розглядаються не як окремі інструменти, а як єдиний пізнавальний комплекс. Здебільшого, таємно отримана інформація стає фундаментом для подальшого відкритого досудового розслідування. Водночас правоохоронцям слід зважати на те, що оперативні відомості не набувають статусу доказів автоматично. Для надання їм юридичної сили, будь-який доказ має відповідати критеріям належності, допустимості та достовірності.

Цінність НСРД полягає передусім у створенні фактичного та інформаційного підґрунтя для подальшого проведення слідчих (розшукових) дій – огляду, допиту, обшуку, пред'явлення для впізнання, призначення експертизи тощо [1, с. 573]. Тому дослідження оцінки допустимості результатів НСДР у поєднанні зі слідчими (розшуковими) діями є актуальним і потребують подальшого дослідження.

Варто зауважити, що особливість НСРД полягає у їх прихованому характері та істотному обмеженні можливості особи знати про втручання у сферу її прав та інтересів на момент проведення відповідної дії. Саме тому, законом встановлюються додаткові гарантії законності їх проведення. Відповідно до вимог ст. ст. 246, 248, 249 та 256 Кримінального процесуального кодексу України, результати НСРД можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що й результати інших слідчих (розшукових) дій, однак передумовою цього є дотримання встановленого законом порядку їх проведення та фіксації.

Верховний Суд України окремо наголошує на тому, що для оцінки допустимості результатів НСРД необхідно перевіряти не лише сам протокол проведення НСРД або матеріальний носій інформації, але й процесуальні документи, які стали правовою підставою для проведення НСРД [2]. У цьому контексті особливого значення набуває розсекречення матеріалів НСРД. Мова йдеться передусім про ухвали слідчого судді, постанови прокурора, клопотання та інші процесуальні документи, на підставі яких була проведена негласна слідча (розшукова) дія. Звертаємо увагу, що розсекречення не є простою формальністю, адже саме ці матеріали дають можливість встановити, чи існували передбачені законом підстави для втручання у приватне спілкування, чи був належним суб'єкт прийняття відповідного рішення, чи дотримано межі дозволу та строків проведення НСРД. Верховний Суд України роз'яснює, що процесуальні документи, які стали правовою підставою проведення НСРД, є складовою доказової процедури і мають бути відкриті стороні захисту для забезпечення можливості перевірки допустимості отриманих результатів [3].

Крім того, розсекречення матеріалів НСРД мають розглядатися у контексті зі статтею 290 Кримінального процесуального кодексу України, що регламентує відкриття матеріалів іншій стороні після завершення досудового розслідування. Принципово важливо, що несвоєчасне відкриття процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД, не у всіх випадках автоматично означають неприпустимість отриманих результатів. Велика Палата Верховного Суду зазначала, що якщо відповідні документи були розсекречені вже під час судового розгляду, суд повинен надати стороні захисту достатній час і реальну можливість висловити свою позицію щодо допустимості результатів НСРД. Отже, визначальним є не механізм самого факту моменту відкриття документа, а можливість сторони захисту перевірити законність отримання доказової інформації [4].

Лише після належного розсекречення та відкриття матеріалів НСРД створюються процесуальні можливості для всебічної оцінки правомірності їх використання як підґрунтя для проведення гласних слідчих (розшукових) дій. Зокрема, за наслідками проведення аудіо- відеоконтролю може бути отримана інформація про місце знаходження предмета, особи, яка володіє ним, обставини передачі майна або характер взаємовідносин між учасниками кримінального правопорушення. Отримана інформація може стати орієнтиром для подальшого проведення слідчих (розшукових) дій: огляду, обшуку чи допиту. Проте, сам факт отримання відповідної інформації в межах НСРД не звільняє слідчого від

обов'язку самостійно дотримуватись процесуальних вимог під час проведення наступних СРД. Особливу увагу, дане питання набуває під час проведення допиту. У разі проведення НСРД встановлено певні обставини або контакти особи з іншими учасниками події, вони можуть бути використані для визначення напрямів подальшого розслідування. Однак доказове значення показань виникає не через існування НСРД, а саме внаслідок проведення допиту з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства. Стаття 256 Кримінального процесуального кодексу України прямо передбачає можливість допиту осіб, з приводу дій або контактів, у відношенні яких проводилися НСРД, у разі використання результатів таких дій у доказуванні.

Отже, НСРД та проведення допиту можуть створювати взаємопов'язану доказову конструкцію, проте кожен із цих процесуальних інструментів має власні межі законності [5, с. 157].

Аналогічний процесуальний підхід має застосовуватись і під час огляду. Припустимо, що приховане спостереження або інша НСРД дозволили встановити місце знаходження предмета, документа чи іншого об'єкта, що може мати доказове значення у кримінальному провадженні. Подальший огляд такого об'єкта має проводитись самостійно, зі здійсненням належної фіксації його результатів, зазначенням способу виявлення та вилучення відповідної інформації, а за необхідності – із застосуванням технічних засобів. Таким чином, результат НСРД може бути передумовою для проведення огляду, однак не замінює оформлення протоколу огляду як самостійне процесуальне джерело доказів.

Водночас, ми вважаємо, що особливо показовим прикладом є співвідношення НСРД з призначенням та проведенням експертизи. Результати негласної дії можуть дозволити встановити об'єкт, який потребує спеціального дослідження: аудіозапис, відеозапис, вилучений предмет, документ, цифровий носій інформації тощо. Після його належного отримання та процесуального оформлення слідчий може скласти постанову про призначення експертизи. У такому випадку, висновок експерта має оцінюватись як самостійне процесуальне джерело доказів, а не як автоматичне продовження результату НСРД. Для його допустимості необхідно перевіряти не лише законність отримання об'єкта дослідження, але й належність його до конкретного кримінального провадження, цілісність та достовірність матеріалів, переданих експерту.

Проте, саме на цьому етапі виникає проблема похідних доказів. Якщо НСРД були проведені з істотним порушенням вимог чинного кримінального процесуального законодавства, виникає питання, чи можуть бути використані докази, отримані внаслідок таких порушень, для проведення подальших слідчих (розшукових) дій? Позиція судді касаційного кримінального Суду у складі Верховного Суду України, С. Фоміна полягає в тому, що визнання результатів НСРД недопустимими не означає автоматичного визнання недопустимими всіх інших доказів, що були похідними. У даному випадку, варто встановити конкретний причинний та процесуальний зв'язок між первинним порушенням і наступним доказом [6].

Отже, належна процесуальна оцінка доказів, сформованих внаслідок послідовного застосування НСРД та СРД, вимагає від суду повного та всебічного дослідження цілісного ланцюга їх походження. Насамперед, з'ясуванню підлягають: наявність законних підстав проведення НСРД, відповідність її фактичного змісту межам даного дозволу, дотримання порядку процесуальної фіксації результатів, дотримання процедури та строків їх розсекречення, належність відкриття матеріалів стороні захисту (у порядку ст. 290 КПК України), а також безпосередній причинно-процесуальний зв'язок між отриманими.

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що в умовах правового режиму воєнного стану дотримання суворої процесуальної послідовності між НСРД та подальшими гласними заходами виступає ключовою запорукою допустимості доказів в суді, що забезпечує невідворотність покарання за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Водночас розсекречення матеріалів НСРД є не формальним етапом процедури їх відкриття матеріалів, а головним інструментом забезпечення законності первинного втручання у права людини та перевірку законності походження доказів. Інтеграція матеріалів НСРД в основу гласних слідчих (розшукових) дій правомірна виключно за умови неухильного дотримання процедурної автономності кожної з цих процесуальних форм.

Список використаних джерел

1. Дерев'янко А. І. Актуальні проблеми допустимості доказів: питання отримання та використання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 571–575. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.01.100. URL: https:// doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.100 (дата звернення: 21.09.2026).

2. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. 2021. URL: https:// www.supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_2021_07_19.pdf (дата звернення: 21.09.2026).

3. Позиція Великої Палати Верховного Суду стосовно відкриття процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД. Верховний Суд. 2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/ news/699936/ (дата звернення: 21.09.2026).

4. Велика Палата ВС вирішила виключну правову проблему щодо наслідків несвоєчасного розкриття документів НСРД у порядку ст. 290 КПК України. Верховний Суд. 2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/805855/ (дата звернення: 21.09.2026).

5. Пчолкін В. Д., Федосова О. В. Врахування міжнародного досвіду дотримання прав і свобод людини при застосуванні спеціальних (негласних) методів розслідування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. С. 155-161. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.3. URL: https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/334703 (дата звернення: 21.09.2026).

6. Суддя ККС ВС розповів про використання результатів НСРД у кримінальному провадженні. Верховний Суд. 2019. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/810288/ (дата звернення: 24.09.2026).

К. В. Горбунова,
доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства ННІ № 1,
доктор філософії
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

Н. П. Чуб,
курсант ННІ № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СКЛАДАННЯ ТА ВРУЧЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Серед процесуальних документів, що складаються під час досудового розслідування, повідомлення про підозру посідає особливе місце: його вручення надає конкретній особі статус підозрюваного, і з цього моменту вона набуває весь обсяг процесуальних прав, передбачених статтею 42 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [4], включно з правом на захист, правом мовчати чи давати пояснення щодо себе, правом оскаржувати дії слідчого. Тому якість складання цього документа має пряме значення не лише для подальшого розслідування, а й для забезпечення прав людини у кримінальному процесі загалом [2]. В умовах воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 [10], ці питання набувають додаткової гостроти, оскільки слідчі й прокурори змушені складати та вручати повідомлення про підозру за обставин, які об'єктивно ускладнюють дотримання звичних строків і процедур, що підвищує ризик порушення прав особи.

Особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану закріплено в розділі IX-1 КПК «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» (статті 615, 615-1, 616) [9; 11]. Загальне правило статті 278 КПК передбачає, що письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення, а затриманій особі – не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту затримання; якщо цього не зроблено, така особа підлягає негайному звільненню [8]. Водночас стаття 615 КПК за наявності об'єктивних обставин, що унеможливлюють вручення затриманій особі повідомлення у ці строки, якщо процесуальні дії здійснюються в умовах воєнного стану, допускає продовження строку до сорока восьми годин, а в разі невручення протягом цього часу, особа підлягає негайному звільненню [9]. Показово, що спочатку (Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX) такий строк становив сімдесят дві години, але Законом України від 27.07.2022 № 2462-IX його було скорочено до сорока восьми годин [11; 12; 13].

Проте законодавець не конкретизує, які саме обставини вважаються «об'єктивними» й такими, що унеможливлюють вручення повідомлення у загальні строки. Це питання фактично вирішує слідчий чи прокурор, а згодом воно може стати предметом оцінки слідчого судді та скарг сторони захисту. На нашу думку, за відсутності єдиних критеріїв існує ризик як формального посилання на воєнний стан для продовження строку без належного обґрунтування, так і звільнення затриманої особи через неможливість вчасно вручити документ. Тому обставини, які не дозволили вручити повідомлення у строк, визначений статтею 278 КПК (відсутність зв'язку, обстріли, неможливість доставити особу тощо), доцільно детально документувати, наприклад, у рапорті, що долучається до матеріалів провадження. Крім того, продовження строку вручення письмового повідомлення, на нашу думку, не звільняє службову особу від обов'язку невідкладно повідомити затриманому про його права, передбачені статтею 42 КПК [5], адже саме це забезпечує реальність права на захист у перші години після затримання.

Окремої уваги заслуговує те, що жоден нормативний акт не закріплює обов'язкову форму повідомлення про підозру, тому на практиці слідчі за усталеною традицією оформлюють його у вигляді постанови, хоча прямої законодавчої вимоги до цього немає [6]. Така прогалина дає певну гнучкість, але призводить до того, що форма й структура документа в різних регіонах і навіть у різних слідчих одного відділу суттєво відрізняються. Водночас повідомлення про підозру є не просто інформаційним документом, а процесуальним рішенням: з моменту його вручення особа набуває статусу підозрюваного і починається відлік реалізації її права на захист [7]. Тому будь-яка недбалість під час складання повідомлення – неточна кваліфікація діяння, неповний виклад обставин, відсутність роз'яснення прав – є не технічною помилкою, а потенційним порушенням конституційних гарантій особи.

Окрему групу проблем становить складання повідомлення поспіхом, під тиском процесуальних строків, особливо у разі затримання особи на місці вчинення злочину. В умовах воєнного стану до цього додаються об'єктивні чинники: робота слідчих у прифронтових регіонах, перебої зв'язку й електропостачання, ускладнений доступ до Єдиного реєстру досудових розслідувань, обмежені можливості

забезпечити участь захисника. Подібні недоліки підвищують ризик помилок у кваліфікації діяння чи викладі фактичних обставин і згодом нерідко стають підставою для скарг сторони захисту. Окремою проблемою залишається вручення повідомлення особам, які перебувають на тимчасово окупованій території або за межами України: для вручення процесуальних документів підозрюваному при спеціальному досудовому розслідуванні передбачено окремий порядок (стаття 297-5 КПК) [14].

Підсумовуючи, повідомлення про підозру, попри детальну регламентацію його змісту в статті 277 КПК, залишається документом, складання й вручення якого на практиці супроводжується низкою труднощів – від оціночного характеру «достатності доказів» до відсутності закріпленої форми документа, а в умовах воєнного стану – ще й від невизначеності критеріїв «об'єктивних обставин», що дозволяють продовжити строк вручення затриманій особі до сорока восьми годин. На нашу думку, усунення цих прогалин, зокрема через розроблення методичних рекомендацій щодо структури й обсягу викладу фактичних обставин та порядку документування обставин, які унеможливлюють вручення повідомлення у загальні строки, сприяло б підвищенню якості цього документа і кращому забезпеченню права підозрюваного на захист уже на самому початку кримінального переслідування, навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Палюх А. І. Участь прокурора в доказуванні при повідомленні про підозру під час досудового розслідування. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». URL: https://science.lpnu.ua/sites/ default/ files/ journal-paper/2017/jun/5054/vnulpurn2016837781.pdf
2. Обґрунтована підозра та право на захист у кримінальному провадженні. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник. URL: https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/ 13797/ 19251
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI, ст. 277. URL: https://urst.com.ua/kpku/st-277
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI, ст. 42. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI, ст. 276. URL: https://urst.com.ua/kpku/st-276
6. Миронова Т. М., Сердюк А. Г. Проблемні питання документального оформлення повідомлення про підозру. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2019). URL: https://er.dduvs.in.ua/ bitstream/123456789/3190/1/50.pdf
7. Правова природа повідомлення про підозру як процесуального рішення. Електронний архів Національної академії внутрішніх справ. URL: https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/6f7d4ea8-a9f7-a88e0b a70912 /download
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI, ст. 278. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI, ст. 615. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
10. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
11. Захарко А. Зміни в особливому режимі досудового розслідування в умовах воєнного стану. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2024). Ч. І. С. 626–628. URL: https://er.dduvs.edu.ua/ bitstream/123456789/13387/1/292.pdf
12. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#n45
13. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану: Закон України від 27.07.2022 № 2462-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#n50
14. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI, ст. 297-5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

І. Д. Горняков,
молодший науковий співробітник НДЛ СОП НЦСВ, капітан
*(Національна академія Сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

І. В. Матала,
науковий співробітник НДЛ СОП НЦСВ, працівник ЗСУ
*(Національна академія Сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ, ЗС УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПАТРУЛЮВАННЯ, СЛУЖБИ НА БЛОКПОСТАХ ТА ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ ПІСЛЯ УДАРІВ ПО ЖИТЛОВИХ БУДИНКАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України саме підрозділи Національної поліції залишаються тим суб'єктом сектору безпеки і оборони, який щоденно й безпосередньо контактує з цивільним населенням у містах і селах. Патрулювання населених пунктів, несення служби на блокпостах, а також участь у ліквідації наслідків ракетних та артилерійських ударів по житлових будинках становлять окремий напрям правоохоронної діяльності, ефективність якого безпосередньо залежить від злагодженої взаємодії національної поліції зі Збройними Силами України (далі – ЗСУ) та Національною гвардією України (далі – НГУ), які забезпечують силове прикриття, вогневу підтримку та військово-технічну складову спільних заходів.

Правовою основою зазначеної діяльності є Закон України «Про Національну поліцію», Закон України «Про Національну гвардію України», Закон України «Про Збройні Сили України», Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Кодекс цивільного захисту України, а також законодавство щодо правового статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, і порядку поховання загиблих [1–7]. Ці акти визначають повноваження поліції під час патрулювання й служби на блокпостах, а також участь поліції, ЗСУ та НГУ у спільних заходах евакуації, пошуку постраждалих і констатування фактів загибелі цивільних осіб.

Патрулювання населених пунктів у прифронтових та тилових регіонах дедалі частіше здійснюється змішаними нарядами: поліція спільно з військовослужбовцями НГ України, а в окремих випадках – з представниками комендатур ЗСУ, об'їжджає житлові масиви, контролює дотримання комендантської години, реагує на мародерство в пошкоджених будинках, виявляє покинуту техніку, підозрілі маркування будівель та невідомих осіб без документів. Особливого значення набуває нічне патрулювання, коли наряди поліції взаємодіють із черговими Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС), військовими комендатурами ЗС України та підрозділами НГУ для отримання інформації про повітряну небезпеку, виявлені диверсійно-розвідувальні групи та координації маршрутів.

Служба на блокпостах є яскравим прикладом міжвідомчої взаємодії: поліцейські здійснюють перевірку документів, огляд транспорту, виявлення осіб, причетних до розвідувальної діяльності на користь противника, тоді як військовослужбовці НГУ забезпечують силове прикриття блокпоста, а за потреби – затримання озброєних осіб. ЗСУ, своєю чергою, своєчасно передають розвідувальну інформацію про можливі маршрути проникнення диверсантів та виділяють резерв для посилення блокпоста в разі загострення обстановки. Ефективність роботи блокпоста забезпечує чітке розмежування обов'язків між поліцією, ЗСУ та НГУ й спільна, регулярно оновлювана, база даних щодо осіб, які становлять оперативний інтерес.

Допомога в евакуації населення з населених пунктів, що перебувають під загрозою обстрілів, – ще один чутливий напрям діяльності поліції. Поліцейські організовують збір мешканців у безпечних місцях, супроводжують колони евакуаційного транспорту, надають пріоритет особам з інвалідністю, дітям та людям похилого віку. У населених пунктах під безпосередньою загрозою просування противника супровід колон здійснюється спільно з підрозділами НГУ, а ЗСУ забезпечують прикриття маршруту та, за потреби, короткочасне вогневе стримування противника на час виходу транспорту із небезпечної зони. У співпраці з ДСНС поліція інформує населення про маршрути евакуації та підтримує порядок у місцях тимчасового перебування евакуйованих.

Найскладнішим є залучення поліції до заходів на місцях ударів по житлових будинках, де вона діє у складі спільної групи реагування з ДСНС, НГУ та, за потреби, саперами ЗСУ. Поліцейські оточують місце події, підрозділи НГУ забезпечують охорону периметра з огляду на ризик повторного удару, а сапери ЗСУ обстежують територію на наявність невибухлих боєприпасів і касетних елементів, без чого рятувальні та слідчі дії неможливі. Поліція документує обстановку як докази у провадженнях за фак-

тами воєнних злочинів, а разом із ДСНС бере участь у пошуку постраждалих під завалами, фіксуючи місце події до початку активних рятувальних робіт.

Організаційно така взаємодія на місцевому рівні реалізується через спільні оперативні штаби чи координаційні групи за участю керівництва територіальних органів поліції, командування ЗСУ та командирів підрозділів НГУ, у межах яких узгоджуються графіки патрулювання, розподіляються зони відповідальності на блокпостах та відпрацьовуються спільні алгоритми дій на випадок ударів по житлових кварталах. Регулярні спільні тренування поліції, ЗСУ та НГУ дозволяють відпрацювати єдині сигнали взаємодії та недопущення випадків «дружнього вогню» під час одночасного реагування кількох відомств на одну подію.

Евакуація тіл загиблих внаслідок ударів по житлових будинках здійснюється поліцією у взаємодії з підрозділами ДСНС та бюро судово-медичної експертизи. До завдань поліції на цьому етапі належать: організація огляду місця події, попередня ідентифікація загиблих, фіксація обставин виявлення тіл, а також координація з органами місцевого самоврядування щодо подальшого перевезення та зберігання тіл. У випадках, коли особу загиблого неможливо встановити одразу, поліція здійснює заходи, передбачені законодавством про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, зокрема відбір зразків для подальшого ДНК-порівняння та внесення відомостей до відповідних реєстрів.

Не менш важливою є допомога сім'ям загиблих і постраждалих. Поліцейські, які здійснюють документування наслідків удару, як правило, першими контактують із родичами постраждалих, тому їхні дії мають поєднувати професійну коректність з дотриманням етичних вимог під час повідомлення про загибель або зникнення близької людини. Поліція сприяє сім'ям в отриманні довідок, необхідних для встановлення статусу постраждалого, отримання соціальних виплат, а також взаємодіє з психологічними службами та органами соціального захисту для надання невідкладної підтримки постраждалим родинам.

Аналіз практики свідчить про проблеми, які ускладнюють взаємодію поліції із ЗСУ й НГУ: недостатня чисельність нарядів для одночасного патрулювання, служби на блокпостах і реагування на наслідки ударів; відсутність єдиної системи зв'язку та обміну оперативною інформацією між поліцією, ЗСУ і НГУ в режимі реального часу; відсутність уніфікованих алгоритмів дій змішаних груп на місці удару по житловому будинку; недостатній рівень психологічної підготовки особового складу до роботи з тілами загиблих і постраждалими родинами.

З огляду на це доцільними напрямами вдосконалення взаємодії поліції, ЗСУ та НГУ можуть бути: розроблення типових алгоритмів дій змішаних груп реагування на місці удару по житловому будинку з чітким розподілом функцій між поліцією, ДСНС, ЗСУ та НГУ; запровадження тренінгів з психологічної стійкості та комунікації з постраждалими родинами; посилення матеріально-технічного забезпечення підрозділів, що залучаються до патрулювання й роботи на блокпостах; впровадження єдиної цифрової системи зв'язку та обміну оперативною інформацією між поліцією, ЗСУ і НГУ.

Таким чином, патрулювання населених пунктів, служба на блокпостах та ліквідація наслідків ударів по житлових будинках є взаємопов'язаними напрямами діяльності поліції, ефективна реалізація яких можлива лише в тісній взаємодії зі ЗСУ та НГУ. Подальші дослідження доцільно спрямувати на уніфікацію методичних рекомендацій для змішаних груп реагування та вдосконалення підтримки постраждалого населення.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. С. 379.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 №389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. С. 250.

3. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. №34-35. С. 458.

4. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 38. С. 288.

5. Про поховання та похоронну справу: Закон України від 10.07.2003 №1102-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 7. С. 47.

6. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 №876-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 17. С. 594.

7. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 №1934-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. С. 108.

В. В. Горобець,
старший викладач кафедри артилерії
(Інститут ракетних військ і артилерії
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Анотація. У тезах розглянуто особливості міжвідомчої взаємодії правоохоронних органів, військових формувань та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану. Визначено основні чинники її ефективності, зокрема розмежування повноважень, координацію управлінських рішень, інформаційний обмін та узгодженість спільних дій. Окреслено проблемні аспекти міжвідомчої взаємодії та напрями її вдосконалення з урахуванням необхідності оперативного реагування на зміни безпекової обстановки.

Ключові слова: сектор безпеки і оборони, міжвідомча взаємодія, правоохоронні органи, військові формування, координація, інформаційний обмін, воєнний стан.

Постановка проблеми

Сучасні умови функціонування сектору безпеки і оборони України характеризуються необхідністю спільного виконання завдань різними державними структурами. До його складу належать органи державної влади, Збройні Сили України, інші військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, сили цивільного захисту та інші визначені законом суб'єкти. Така багатосуб'єктність зумовлює необхідність належної взаємодії між ними.

Особливого значення вона набуває в умовах воєнного стану, коли безпекова обстановка може швидко змінюватися, а виконання окремих завдань потребує одночасного залучення декількох структур. При цьому кожен суб'єкт має власні повноваження, систему управління та особливості діяльності.

Проблемою залишається забезпечення узгодженості дій різних суб'єктів. Недостатній обмін інформацією, дублювання функцій або нечітке розмежування відповідальності можуть ускладнювати виконання спільних завдань. Тому вдосконалення організаційно-правових механізмів міжвідомчої взаємодії є важливою умовою ефективного функціонування сектору безпеки і оборони.

Основна частина

Міжвідомчу взаємодію суб'єктів сектору безпеки і оборони доцільно розглядати як узгоджену діяльність декількох державних структур, спрямовану на досягнення спільної мети в межах визначених законодавством повноважень. Її зміст охоплює погодження дій, обмін інформацією, координацію управлінських рішень та визначення відповідальності учасників [1; 2].

Важливою передумовою ефективної взаємодії є чітке розмежування компетенції. Кожен орган або військове формування має діяти в межах установлених законом повноважень, водночас спільне завдання потребує розуміння функцій кожного учасника. Це дає змогу уникати дублювання повноважень та ситуацій, коли окремі питання залишаються без належного реагування.

Дослідження юридичних засад взаємодії Національної гвардії України з правоохоронними органами та військовими формуваннями свідчить про необхідність належного правового регулювання та організаційного узгодження діяльності різних суб'єктів [1]. Водночас взаємодія не повинна обмежуватися формальним виконанням нормативних положень, оскільки практична діяльність потребує можливості оперативного коригування спільних завдань відповідно до обстановки.

Ключовою складовою взаємодії є інформаційний обмін. Для прийняття своєчасних управлінських рішень суб'єкти повинні отримувати достовірну та актуальну інформацію. В умовах воєнного стану це особливо важливо, оскільки зміна обстановки може потребувати швидкого уточнення рішень і завдань. Тому механізми взаємодії мають забезпечувати не лише передавання інформації, а й можливість її оперативного уточнення та доведення до відповідальних посадових осіб.

Перспективним напрямом є використання ситуаційних центрів та інформаційно-комунікаційних систем, які створюють можливості для оперативнішої взаємодії державних органів і обміну інформацією [5]. Проте цифрові технології не замінюють організаційних механізмів. Їх ефективність залежить від визначення правил доступу, відповідальності за інформаційний обмін та належної підготовки персоналу.

Не менш важливою є координація дій суб'єктів сектору безпеки і оборони. Вона забезпечує узгодженість діяльності різних структур та спрямовує їхні зусилля на досягнення спільного результату.

Відсутність належного координаційного механізму може призводити до дублювання заходів або несвоєчасного реагування на зміни обстановки [2; 3].

Водночас надмірна централізація може знижувати оперативність управління. Тому доцільним є визначення чітких меж повноважень посадових осіб і підрозділів, у межах яких рішення можуть прийматися без зайвого погодження, якщо це не суперечить законодавству.

Важливу роль відіграє спільна підготовка суб'єктів, які можуть залучатися до виконання комплексних завдань. Спільні навчання та тренування дають змогу перевірити сумісність процедур, порядок інформаційного обміну та узгодженість дій. Виявлені під час таких заходів проблеми можуть бути використані для подальшого вдосконалення механізмів взаємодії.

Результати спільної діяльності доцільно систематично аналізувати. Визначення причин проблемних ситуацій та розроблення пропозицій щодо коригування процедур дозволяють накопичувати практичний досвід і використовувати його для організаційних змін. Дослідження взаємодії Державної прикордонної служби України з правоохоронними органами та військовими формуваннями також акцентують увагу на необхідності узгодження дій, розмежування функцій і вдосконалення правового забезпечення [2].

Таким чином, ефективність міжвідомчої взаємодії формується на нормативному, організаційному, інформаційному та кадровому рівнях. Нормативний рівень визначає повноваження та відповідальність, організаційний -порядок координації, інформаційний – механізми обміну даними, а кадровий – готовність персоналу діяти узгоджено.

Перспективним напрямом удосконалення є формування чітких принципів міжвідомчої взаємодії, які передбачатимуть визначення завдань, відповідальних суб'єктів, каналів інформаційного обміну та порядку прийняття спільних рішень. Водночас такі механізми мають залишатися достатньо гнучкими для реагування на зміни безпекового середовища.

Висновки

Міжвідомча взаємодія правоохоронних органів, військових формувань та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони є важливою складовою виконання завдань в умовах воєнного стану. Її ефективність залежить від чіткого розмежування повноважень, узгодженості дій, своєчасного інформаційного обміну та належної координації.

Основними напрямами вдосконалення є визначення відповідальності учасників, розвиток інформаційного обміну, удосконалення координаційних механізмів, проведення спільної підготовки та використання сучасних інформаційних технологій.

Отже, ефективна міжвідомча взаємодія має розглядатися як постійний організаційно-правовий процес, здатний адаптуватися до зміни безпекової обстановки. Поєднання чіткого розподілу повноважень, належної координації та оперативного інформаційного обміну створює необхідні умови для узгодженого виконання завдань суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Список використаних джерел

1. Бєлай С. В., Островський С. О. Юридичні засади поняття «взаємодія Національної гвардії України з правоохоронними органами та військовими формуваннями України». *Честь і закон*. 2019. № 3 (70). С. 85–90. DOI: 10.33405/2078-7480/2019/3/70/189932.
2. Зьолка В. Л. Проблеми правового забезпечення ефективної взаємодії Держприкордонслужби України із правоохоронними органами та військовими формуваннями у прикордонній сфері. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 1.
3. Манжура С. А., Гармаш В. П., Кухарець Д. В., Гох І. М., Голіна О. Ю. Особливості дій підрозділів НГУ за результатами організації взаємодії органів військового управління НГУ з правоохоронними органами для забезпечення громадської безпеки і порядку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 111–115.
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII.
5. Питання мережі ситуаційних центрів : постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2023 № 705.
6. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII.

В. В. Горобець,
старший викладач кафедри артилерії
(Інститут ракетних військ і артилерії
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

О. О. Дерев'янко,
старший викладач кафедри артилерії
(Інститут ракетних військ і артилерії
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У тезах розглянуто роль кримінального аналізу в системі інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинності в умовах воєнного стану. Визначено значення збору, систематизації, оцінювання та аналізу інформації для виявлення взаємозв'язків між кримінальними подіями, встановлення закономірностей і прогнозування злочинних загроз. Окреслено основні проблеми використання інформаційних ресурсів та визначено напрями вдосконалення кримінального аналізу з урахуванням розвитку цифрових технологій і необхідності належного захисту інформації.

Ключові слова: кримінальний аналіз, злочинність, інформаційно-аналітичне забезпечення, правоохоронна діяльність, інформаційні ресурси, цифрові технології, воєнний стан.

Постановка проблеми

В умовах воєнного стану правоохоронні органи стикаються зі значним обсягом інформації, необхідної для виявлення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень. Зміна характеру злочинності, поява нових загроз, активне використання цифрових технологій та необхідність швидкого прийняття управлінських рішень підвищують значення інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності.

Одним із важливих інструментів такого забезпечення є кримінальний аналіз. Його завдання полягає не лише у збиранні інформації, а й у її систематизації, оцінюванні, встановленні взаємозв'язків та підготовці аналітичних висновків для протидії злочинності. Актуальність цього напряму зумовлена тим, що значні масиви інформації самі по собі не забезпечують ефективного реагування. Важливим є їх перетворення на аналітичний ресурс, який дозволяє виявляти закономірності, оцінювати ризики та підтримувати прийняття управлінських рішень.

Основна частина

Кримінальний аналіз ґрунтується на обробленні інформації, отриманої з різних джерел, та її подальшому аналітичному опрацюванні. Його особливістю є орієнтація не лише на вже встановлені факти, а й на виявлення взаємозв'язків між подіями, особами, об'єктами та іншими інформаційними показниками. Це дозволяє переходити від простого накопичення даних до формування висновків і прогнозів.

Правові засади інформаційно-аналітичної діяльності поліції визначені Законом України «Про Національну поліцію». Поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність у межах своїх повноважень, формує та використовує інформаційні ресурси, проводить інформаційно-пошукову роботу та здійснює інформаційну взаємодію з іншими державними органами і правоохоронними органами іноземних держав [2]. Таким чином, законодавство створює основу для використання інформації як одного з ресурсів протидії злочинності.

Важливим елементом цієї системи є спеціалізовані підрозділи кримінального аналізу. У структурі Національної поліції України функціонує Департамент кримінального аналізу, діяльність якого спрямована на застосування аналітичних методів для підвищення ефективності протидії злочинності [3]. Це свідчить про посилення аналітичної складової правоохоронної діяльності та її поступове виокремлення як самостійного напряму роботи.

Ефективність кримінального аналізу значною мірою залежить від якості інформації. Дані повинні бути актуальними, достовірними, структурованими та доступними для уповноважених працівників. Неповна або несвоєчасна інформація може призводити до необґрунтованих висновків, тоді як надмірна кількість неструктурованих даних ускладнює їх практичне використання.

Важливе значення має інтеграція інформаційних ресурсів. Законодавство передбачає можливість використання поліцією інформаційних ресурсів інших органів державної влади та створення

відповідних інформаційно-аналітичних систем [2]. Тому одним із напрямів розвитку кримінального аналізу є забезпечення належної інформаційної взаємодії між суб'єктами правоохоронної діяльності.

При цьому інформаційний обмін має бути спрямований на вирішення конкретних аналітичних завдань. Важливо визначати необхідний обсяг інформації, порядок її надходження та відповідальних за її актуальність. Це дозволяє підвищити якість аналітичних продуктів і скоротити час від отримання даних до їх практичного використання.

Суттєві можливості для розвитку кримінального аналізу створює цифровізація правоохоронної діяльності. Сучасні інформаційні системи дозволяють працювати з великими масивами даних, здійснювати пошук необхідної інформації та виявляти взаємозв'язки між різними інформаційними об'єктами. Водночас цифровізація потребує дотримання вимог щодо захисту інформації та персональних даних. Їх оброблення має здійснюватися лише в межах установлених законом повноважень [6].

Окремим напрямом кримінального аналізу є виявлення закономірностей та прогнозування розвитку злочинних загроз. Аналітична робота дозволяє не лише оцінювати вже наявну ситуацію, а й формувати інформаційну основу для визначення потенційних ризиків. Тому результати кримінального аналізу можуть використовуватися для визначення пріоритетів правоохоронної діяльності, планування заходів та підтримки управлінських рішень.

Європейська практика також розглядає аналітичну діяльність як важливий компонент правоохоронної роботи. Зокрема, Europol використовує аналітичні системи для опрацювання інформації, встановлення зв'язків між розслідуваннями та підтримки діяльності держав-членів Європейського Союзу [7]. Такий підхід демонструє значення аналітики як окремого інструменту інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності.

В умовах воєнного стану значення кримінального аналізу посилюється необхідністю швидкого реагування на зміни криміногенної ситуації. Перспективними напрямами його вдосконалення є підвищення якості інформаційних ресурсів, розвиток міжвідомчого обміну, удосконалення цифрових інструментів, підготовка фахівців та використання аналітичних результатів під час прийняття управлінських рішень.

Таким чином, основне завдання кримінального аналізу полягає у перетворенні розрізнених інформаційних даних на структуровані аналітичні висновки, які можуть використовуватися для виявлення закономірностей злочинності, оцінювання ризиків і прогнозування загроз. Його результативність залежить від поєднання нормативного регулювання, якісних інформаційних ресурсів, сучасних технологій та професійної підготовки аналітиків.

Висновки

Кримінальний аналіз є важливою складовою інформаційно-аналітичного забезпечення протидії злочинності в умовах воєнного стану. Його значення полягає у систематизації та оцінюванні інформації, встановленні взаємозв'язків між кримінальними подіями, виявленні закономірностей і формуванні аналітичних висновків для підтримки правоохоронної діяльності.

Основними напрямами його вдосконалення є підвищення якості інформаційних ресурсів, розвиток міжвідомчого обміну, удосконалення цифрових систем, забезпечення належного захисту інформації та підготовка фахівців. Використання сучасних технологій має здійснюватися в межах установлених законом повноважень і з дотриманням вимог щодо захисту персональних даних.

Отже, розвиток кримінального аналізу посилює аналітичну складову правоохоронної діяльності та створює можливості для своєчасного виявлення кримінальних загроз, оцінювання ризиків і прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про організацію діяльності підрозділів кримінального аналізу Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.02.2024 № 107.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.
3. Департамент кримінального аналізу Національної поліції України : офіційний вебпортал Національної поліції України.
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII.
5. Про затвердження Положення про інформаційно-комунікаційну систему «Лікон» : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.06.2026 № 596.
6. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI.
7. Europol. Intelligence Analysis : офіційний вебпортал Агентства Європейського Союзу зі співробітництва правоохоронних органів.

О. О. Гриньків,
професорка кафедри правових дисциплін
ННІ роботи з персоналом,
доктор юридичних наук, полковник
(Національна академія Національної гвардії України)

ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ САМОВІЛЬНОМУ ЗАЛИШЕННЮ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ

В мовах сьогодення функціонування сектору безпеки і оборони України зумовлює необхідність пошуку нових підходів щодо забезпечення належного порядку проходження військової служби.

Під час дії правового режиму воєнного стану серед правопорушень, пов'язаних з проходженням військової служби, спостерігається певне зростання кількості випадків самовільного залишення військової частини, що, у свою чергу, негативно впливає на військову дисципліну, боєздатність підрозділів та виконання поставлених завдань.

Самовільне залишення військової частини або місця служби (далі – СЗЧ) є кримінальним правопорушенням, відповідальність за яке передбачена статтею 407 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1], нормативно-правове регулювання проходження військової служби та пов'язаних з нею процедур визначається також Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» [2].

За даними Офісу Генерального прокурора, оприлюдненими у 2025 році, зареєстровано кримінальних проваджень за статтею 407 КК України у 2022 році – 6 988; 2023 – 17 658; 2024 – 67 840; січні–липні 2025 – 110 511; всього за 2022 – 2025 роки кількість справ, відкритих за СЗЧ, складає 202 997, у 15 564 з них особам повідомлено про підозру [3].

Станом на 2026 рік кількість таких справ є невідомою, оскільки з грудня 2025 року Офіс Генерального прокурора обмежив доступ до статистики військових кримінальних правопорушень [4].

Разом з тим, помічаємо, що проблема СЗЧ набуває все більшої актуальності в умовах тривалої дії правового режиму воєнного стану, довгострокового інтенсивного виконання службових завдань особовим складом сил безпеки і оборони України. СЗЧ негативно впливає не лише на дотримання встановленого порядку проходження військової служби та організацію виконання службово-бойових завдань, як ми вже зазначали вище, а й на укомплектованість підрозділів, розподіл навантаження між військовослужбовцями.

У зв'язку з цим, варто звернути увагу на превентивний підхід щодо запобігання СЗЧ, сутність якого полягає у своєчасному виявленні та усуненні обставин та причин, які сприяють вчиненню правопорушення, ще до настання негативних наслідків. На нашу думку, заздалегідь підлягають виявленню проблеми організації служби в підрозділах, надмірне навантаження, конфліктні ситуації, невирішені соціально-побутові питання, труднощі у комунікації з командуванням тощо.

Традиційні механізми реагування на випадки СЗЧ переважно передбачають безпосереднє виявлення факту правопорушення та подальшого реагування на нього відповідно до норм чинного законодавства, на що ми вже звертали увагу у своїй науковій праці, зокрема запропонувавши відповідний алгоритм дій [5]. Поряд з цим, вбачаємо, що прогресуюча цифровізація управлінських процесів створює, перш за все, можливості для розвитку превентивного підходу, спрямованого на своєчасне виявлення обставин, які потребують негайної уваги командування і прийняття правильних управлінських рішень задля покращення ситуації та уникнення випадків СЗЧ. Зауважимо, що одним із напрямів удосконалення такої діяльності є використання цифрових технологій та систем штучного інтелекту (далі – ШІ).

Варто відзначити, що одним із перспективних напрямів є застосування інформаційно-аналітичних систем (далі – ІАС), які здатні опрацьовувати значні масиви даних та оперативно виявляти певні закономірності. Зокрема, алгоритми машинного навчання можуть використовуватися для аналізу сукупності законно отриманих службових показників та створення інформаційних сигналів про потенційно проблемні ситуації. Прикладом є превентивний підхід використання ІАС для виявлення системних проблем у проходженні військової служби. Так, аналіз узагальнених даних про службове навантаження, звернення військовослужбовців та своєчасність вирішення соціально-побутових питань може допомогти командуванню виявити проблемні тенденції і організувати відповідні профілактичні заходи. Застосування таких інструментів зосереджує увагу не лише щодо реагування на вже вчинені правопорушення, а, вла-

сне, на попередження та своєчасне усунення обставин, що сприяють або сприятимуть в подальшому їх виникненню.

Поряд з цим, використання таких технологій потребує чіткого розмежування між оцінюванням ризиків та встановленням вини конкретної особи. Автоматизована система самостійно не визначатиме військовослужбовця як правопорушника, її результати матимуть виключно допоміжний характер і використовуватимуться уповноваженими посадовими особами для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Водночас постає питання, чи не буде зловживань з боку посадових осіб у таких випадках. Припустимо, система ШІ на підставі аналізу службових даних і звернень військовослужбовців виявила деякі ознаки, що можуть свідчити про наявність певних проблем в підрозділі, де проходить службу військовослужбовець. Посадова особа неправильно інтерпретувавши отримані результати, використовує їх для необґрунтованого посилення контролю, психологічного тиску або упередженого ставлення до цієї особи. Крім того, в описаній ситуації, не виключається використання аналітичних даних для приховування недоліків у роботі командування або формування необ'єктивних характеристик військовослужбовців тощо.

Задля запобігання таким неправомірним діям, а подекуди й зловживанням, необхідно передбачити чітке нормативне регулювання використання систем ШІ, розмежування повноважень посадових осіб, фіксацію підстав для прийняття управлінських рішень, контроль за доступом до персональних даних і можливість оскарження рішень, ухвалених із використанням автоматизованих систем. Таким чином, ефективність цифрових технологій у протидії СЗЧ залежить не лише від їх технічних можливостей, а й від наявності дієвих механізмів контролю за діями осіб, які використовуватимуть результати автоматизованого аналізу.

Відзначимо, що перспективним напрямом застосування ШІ у профілактиці негативних явищ у військовому середовищі є використання технологій обробки природної мови (Natural Language Processing, далі – NLP). Сучасні дослідження NLP охоплюють автоматизовану класифікацію текстів, визначення їхньої тематичної спрямованості, аналіз тональності та виявлення закономірностей у великих масивах неструктурованої інформації [6]. Це може сприяти виявленню типових проблемних питань, що виникають у військовослужбовців, та своєчасному вдосконаленню організаційних і соціальних заходів.

Прикладом застосування технологій NLP є автоматизований тематичний аналіз знеособлених звернень військовослужбовців. За допомогою алгоритмів ШІ. Такі звернення можуть класифікуватися за категоріями, зокрема щодо соціально-побутових проблем, грошового забезпечення, умов проходження служби та конфліктів у військовому підрозділі. Узагальнення результатів аналізу дає змогу виявляти повторювані проблеми, визначати тенденції їх поширення та своєчасно інформувати уповноважених посадових осіб про необхідність відповідного реагування. Це створює передумови для вдосконалення профілактичних заходів, спрямованих на усунення організаційних і соціальних чинників, які можуть негативно впливати на дотримання встановленого порядку проходження військової служби. При цьому результати автоматизованого аналізу мають використовуватися з дотриманням вимог щодо захисту персональних даних і не повинні розглядатися як самостійна підстава для висновків про схильність конкретного військовослужбовця до вчинення правопорушення тощо.

Таким чином, ШІ доцільно розглядати не лише як інструмент контролю, а насамперед як засіб підтримки превентивної роботи. Цифрові системи можуть сприяти своєчасному інформуванню військовослужбовців, оптимізації комунікації, виявленню системних проблем та підвищенню оперативності управлінських рішень.

Втім, застосування ШІ у військовій сфері пов'язане з низкою ризиків. До них належать: можливість помилкових спрацювань алгоритмів, упередженість даних, порушення конфіденційності, несанкціонований доступ до інформації та надмірна залежність управлінських рішень від автоматизованих рекомендацій, зловживання посадових осіб. Тому розроблення та впровадження таких систем повинно здійснюватися з урахуванням принципів законності, відповідальності, прозорості, надійності, зниження упередженості, безпеки та людського контролю (відповідні принципи закріплені, зокрема, у підходах НАТО до відповідального використання ШІ у сфері оборони [7]).

Вважаємо, що актуальність превенції СЗЧ зумовлює необхідність пошуку сучасних механізмів раннього виявлення проблем у проходженні військової служби та своєчасного реагування на них. У цьому розумінні поєднання традиційних управлінських заходів з можливостями цифрових технологій та штучного інтелекту є перспективним напрямом удосконалення системи профілактики СЗЧ.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text

3. За час повномасштабного вторгнення відкрили більше 250 тисяч справ про СЗЧ і дезертирство. *Українська правда.* 26 серпня 2025 року. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2025/08/26/7527905/

4. Скільки справ відкрито по СЗЧ станом на 2026 рік. *Факти.* 27 квітня 2026. URL: https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ 20260427-chy-vidoma-kilkist-vidkrytyh-sprav-pro-szch-u-2026-rotsi-shho-kazhut-v-ofisi-genprokurora/

5. Андрушко О.В., Гриньків О.О. Порядок дій командира військової частини на першочерговому етапі розслідування самовільного залишення військової частини чи дезертирства. *Український політико-правовий дискурс.* 2025. № 17. DOI https://doi.org/10.5281/zenodo.17760865

6. Jurafsky D., Martin J. H. Speech and Language Processing: An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition with Language Models. 3rd ed. 2026. URL: https:// web.stanford. edu/~jurafsky/slp3/

7. NATO. Summary of the NATO Artificial Intelligence Strategy. Brussels: NATO, 2021. URL: https:// www.nato.int/ en/about-us/official-texts-and-resources/2021/10\summary-of-the-nato-artificial-intelligence-strategy

З. І. Гузенко,
здобувач вищої освіти ННІ ПД
(Національна академія внутрішніх справ)

Ю. М. Чорноус,
професор кафедри криміналістики та судової медицини,
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ)

РОЛЬ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У РОЗСЛІДУВАННІ УМИСНИХ ВБИВСТВ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Розслідування умисних вбивств є одним із найскладніших напрямів діяльності органів досудового розслідування, оскільки потребує швидкого встановлення обставин кримінального правопорушення, особи потерпілого та причетних до його вчинення осіб. Ефективність розслідування значною мірою залежить від своєчасного виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідової інформації, яка утворюється внаслідок вчинення злочину. Особливого значення ця діяльність набуває в умовах правового режиму воєнного стану, який може зумовлювати специфіку обстановки вчинення кримінальних правопорушень, ускладнювати проведення окремих процесуальних дій та потребувати врахування факторів, пов'язаних із бойовими діями. Важливу роль у цьому процесі відіграє використання спеціальних знань, зокрема проведення судових експертиз. За їх допомогою можна встановити причину та механізм смерті, характер і давність тілесних ушкоджень, ідентифікувати особу за біологічними або дактилоскопічними слідами, встановити обставини застосування зброї та інші факти, що мають доказове значення. Результати експертних досліджень дають змогу перевірити слідчі версії, відтворити механізм події та сформувати належну доказову базу у кримінальному провадженні.

Для забезпечення повноти й об'єктивності досудового розслідування умисних вбивств ключове значення має першочерговий огляд місця події, невіддільною та найбільш інформативною складовою якого є зовнішній огляд трупа. Відповідно до вимог частини 3 статті 238 КПК України, ця слідча дія обов'язково проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно залучити експерта неможливо [1]. Практика свідчить, що виявлення та процесуальна фіксація тіла потерпілого можуть відбуватися в найрізноманітніші терміни після настання біологічної смерті – від перших хвилин і годин до місяців чи навіть років. У зв'язку з цим розуміння динаміки трансформації органів і тканин під дією внутрішніх та зовнішніх факторів набуває виняткового доказового значення. Своєчасний і кваліфікований аналіз ранніх (трупне охолодження, заклякання, висихання, трупні плями) та пізніх (гниття, жировіск, муміфікація, торф'яне дублення) змін дозволяє не лише орієнтовно встановити давність і темп настання смерті, а й верифікувати первинне положення тіла та зафіксувати ознаки його можливого переміщення нападником. Кожне трупне явище підлягає обов'язковому детальному відображенню в протоколі слідчої дії, оскільки швидкість і характер їхнього перебігу безпосередньо зумовлені комплексом ендогенних та екзогенних чинників: температурою й вологістю зовнішнього середовища (повітря, ґрунт, вода), наявністю одягу на трупі, масивністю крововтрати, безпосередньою причиною смерті та фоновими захворюваннями потерпілого [2, с. 50].

Основною метою проведення судових експертиз у справах про умисні вбивства є встановлення фактичних обставин події, які мають доказове значення. За допомогою експертних досліджень можуть встановлюватися причина та давність настання смерті, характер, механізм і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, спосіб їх заподіяння, належність виявлених слідів певній особі, походження біологічних слідів, властивості та механізм дії зброї й інших предметів. Залежно від конкретної слідчої ситуації експертне дослідження також може сприяти встановленню особи потерпілого або причетної до злочину особи. Згідно зі статтею 242 КПК України, експертиза проводиться у випадках, коли для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. При цьому експертиза не може проводитися для вирішення питань права, оскільки їх вирішення належить до компетенції органів досудового розслідування та суду [1].

У кримінальних провадженнях даної категорії формується розгалужена система експертних досліджень, центральне місце серед яких посідає судово-медична експертиза (СМЕ). Згідно із вимогами частини 2 статті 242 КПК України, призначення СМЕ трупа є обов'язковим для встановлення причини смерті трупа, характеру, локалізації, механізму та прижиттєвості спричинення тілесних ушкоджень [1]. Спираючись на думку В. В. Кікінчука об'єктами судово-медичної експертизи є трупи, трупні матеріали, речовини біологічного походження, слідоутворюючі виділення організму людини, живих осіб (підоз-

рюваного, обвинуваченого) [3, с. 10]. Розширюючи цей підхід, О. О. Гуров наголошує, що судово-медичне дослідження трупа під час розслідування вбивств є базовим джерелом доказової інформації, оскільки вирішує не лише питання причини й давності настання смерті, а й просторово-часові характеристики події: взаємне розташування нападника та жертви, послідовність нанесення ударів і темп їх спричинення [4, с. 43].

У процесі розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи важливе місце посідає застосування спеціальних знань у галузі біології, реалізоване через призначення судово-біологічних експертиз. Специфіка цієї категорії експертних досліджень полягає в опрацюванні матеріальних слідів органічної природи, які неминуче утворюються під час безпосереднього фізичного контакту нападника й потерпілого або внаслідок травматичної дії знарядь злочину. Судово-біологічна експертиза спрямована на виявлення, діагностику та диференціацію клітин, тканин і виділень людського організму для відтворення обставин події та звуження кола підозрюваних осіб. Об'єктами біологічного дослідження є речові докази зі слідами біологічного походження. Експерт встановлює видову належність виявлених слідів крові, їхню гендерну належність, належність крові підозрюваній або потерпілій особі. Також є можливість визначення специфічних характеристик злочинця при дослідженні залишених ним на місці події слідів виділень [3, с. 10].

Поряд із цими дослідженнями вагоме значення для формування доказової бази має призначення судово-криміналістичних експертиз, зокрема судово-дактилоскопічної. Її проведення спрямоване на вирішення питань індивідуальної або групової тотожності підозрюваного чи потерпілого за слідами відбитків пальців і долонь рук, що залишаються на місці події або знаряддях злочину. Об'єктами дослідження виступають як закривавлені або об'ємні сліди рук, виявлені на обстановці приміщення, так і невидимі потожирові сліди, залишені під час контактування зі зброєю чи іншими предметами [3, с. 11].

Отже, судові експертизи є важливим елементом забезпечення повноти, об'єктивності та ефективності розслідування умисних вбивств. Їх проведення дає змогу встановити причину та давність настання смерті, механізм і характер тілесних ушкоджень, ідентифікувати особу за біологічними та дактилоскопічними слідами, а також отримати інші відомості, що мають доказове значення. Особливе значення має своєчасне призначення судово-медичної експертизи та належне виявлення, фіксація і вилучення об'єктів для експертного дослідження. Комплексне використання різних видів судових експертиз сприяє перевірці слідчих версій, встановленню механізму вчинення кримінального правопорушення та ідентифікації причетних осіб. Таким чином, правильна організація експертного забезпечення досудового розслідування є однією з необхідних умов формування належної та достатньої доказової бази у кримінальних провадженнях про умисні вбивства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 07.09.2026).

2. Кікінчук В. В., Мішина К. Г. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі. Право і безпека. 2022. Вип. 84(1). С. 47-55. doi: 10.32631/ pb.2022.1.05.

3. Кікінчук В. В., Мішина К. Г. Призначення судових експертиз при розслідуванні вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі. *Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики*. Харків, 2022. С. 9–11.

4. Методологічні засади встановлення причинного зв'язку в судово-медичній експертизі (огляд літератури) / О. М. Гуров та ін. *Судово-медична експертиза*. 2025. № 1. С. 39–46. DOI: https://doi.org/10.24061/2707-8728.1.2025.5.

К. А. Гурковська,
старша викладачка кафедри
адміністративно-правових дисциплін
ННІ права, психології та безпекознавства
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РЕАГУВАННЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НА ВИПАДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Домашнє насильство є однією з найбільш поширених форм порушення прав людини, яка в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності. Збройна агресія, тривалий психоемоційний стрес, вимушене переміщення населення, економічна нестабільність, наслідки бойових дій та погіршення психологічного стану населення значно підвищують ризики вчинення домашнього насильства. У зв'язку з цим особливого значення набуває ефективне реагування органів Національної поліції України на такі випадки.

Реагування на випадки домашнього насильства являє собою систему взаємопов'язаних організаційних, правових та практичних заходів, спрямованих на припинення насильницьких дій, забезпечення безпеки постраждалих осіб, документування правопорушення притягнення кривдника до відповідальності та запобігання повторним проявам насильства. Правову основу такого реагування становлять положення Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1], Кодексу України про адміністративні правопорушення [2], Кримінального кодексу України [3], Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [4] та інші нормативно-правові акти.

Першим етапом алгоритму реагування є прийняття та реєстрація повідомлення про випадок домашнього насильства. Інформація про такі факти може надходити як від постраждалих осіб, так і від свідків, закладів охорони здоров'я, служб у справах дітей, закладів освіти чи інших суб'єктів взаємодії. На цьому етапі важливе значення має своєчасне з'ясування основних обставин події, попередня оцінка рівня небезпеки, встановлення наявності дітей, а також визначення необхідності залучення додаткових сил і засобів.

Особливої актуальності в умовах воєнного стану набуває необхідність врахування додаткових факторів ризику, пов'язаних із наслідками бойових дій. Участь особи у бойових діях, посттравматичні стресові розлади, психоемоційне виснаження, наявність зброї чи боєприпасів можуть істотно впливати на рівень агресії та ступінь небезпеки під час реагування на випадки домашнього насильства. Це один із найскладніших аспектів роботи, оскільки взаємодія з людиною, яка має бойовий досвід, вимагає особливої чутливості до тону, темпу розмови, фізичної дистанції та контролю простору [5]. Саме тому працівники поліції повинні приділяти особливу увагу оцінці психологічного стану учасників події та можливих ризиків.

Важливим етапом реагування є виїзд поліцейських на місце події та забезпечення безпеки постраждалих осіб. Після прибуття працівники поліції повинні припинити протиправні дії, оцінити обстановку, за необхідності розмежувати учасників конфлікту та забезпечити надання медичної допомоги (за необхідності). Одночасно здійснюється виявлення ознак домашнього насильства, фіксація тілесних ушкоджень, слідів боротьби, пошкодженого майна та інших доказів, що мають значення для подальшого документування правопорушення.

Особливого значення набуває належне документування фактів домашнього насильства. Від якості оформлення матеріалів, відібрання пояснень, проведення оцінки ризиків та складання процесуальних документів залежить можливість подальшого притягнення кривдника до юридичної відповідальності. Водночас навіть відмова постраждалої особи від подання заяви не звільняє працівників поліції від обов'язку реагування та належного документування обставин події.

Окрему увагу необхідно приділяти захисту прав дітей. Відповідно до законодавства дитина, яка стала свідком домашнього насильства, визнається постраждалою особою незалежно від того, чи були безпосередньо вчинені щодо неї насильницькі дії [1]. У таких випадках працівники поліції повинні невідкладно інформувати підрозділи ювенальної превенції та служби у справах дітей для організації належного соціального захисту.

Ефективність реагування значною мірою залежить також від професійної комунікації поліцейських із постраждалими особами та кривдниками. Під час спілкування з постраждалою особою пра-

цівники поліції повинні дотримуватися принципів конфіденційності, поваги та неупередженості, забезпечувати психологічну підтримку та роз'яснювати права і доступні механізми захисту. Водночас під час спілкування з кривдником необхідно зберігати професійну дистанцію, контролювати можливі ризики та роз'яснювати правові наслідки вчинення домашнього насильства.

Таким чином, реагування органів Національної поліції України на випадки домашнього насильства в умовах воєнного стану має забезпечувати комплексний підхід до захисту постраждалих осіб, своєчасне припинення насильницьких дій, ефективне документування правопорушень та притягнення кривдника до відповідальності. Водночас сучасні умови потребують подальшого вдосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії, підвищення рівня професійної підготовки працівників поліції та розвитку практичних навичок реагування на випадки домашнього насильства в умовах підвищених ризиків.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8073-10#Text

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

4. Про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція): Конвенція Ради Європи від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show/ 994_001-11#Tex

5. Комунікація у випадку насильства, де кривдник – ветеран війни або військовослужбовець. Офіційний сайт Південноукраїнської міської ради, 2026. URL: https://yu.mk.ua/news/show/komunikatsiya_u_vipadkakh_nasilstva_de_krivdnik_%E2%80%94_veteran_viyni_abo_viyskovosluzhbovets?

Д. Г. Дегтяр,
викладач кафедри артилерії
(Інститут ракетних військ і артилерії
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ АРТИЛЕРІЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Анотація. Розглянуто особливості організації взаємодії артилерійських підрозділів з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. Визначено основні проблеми, які виникають під час узгодження дій різних структур, та окреслено напрями вдосконалення інформаційного обміну, координації і спільного планування. Обґрунтовано, що ефективна взаємодія має будуватися не лише на нормативно визначених повноваженнях, а й на практичній узгодженості дій, своєчасному обміні інформацією та єдиному розумінні завдань.

Ключові слова: артилерійські підрозділи, міжвідомча взаємодія, сектор безпеки і оборони, координація, інформаційний обмін, управління, взаємодія.

Постановка проблеми

Сучасні умови виконання завдань сектором безпеки і оборони характеризуються постійною зміною обстановки, значною кількістю інформації та необхідністю одночасного залучення різних сил і засобів. За таких умов окремий підрозділ уже не може розглядатися як самостійна ланка, яка виконує поставлене завдання без урахування дій інших структур.

Особливо це стосується артилерійських підрозділів. Їхня діяльність пов'язана не тільки з безпосереднім виконанням завдань за призначенням, а й з отриманням та уточненням інформації, організацією управління, підтриманням зв'язку, взаємодією з іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами. Тому практична результативність артилерійського підрозділу значною мірою залежить від того, наскільки узгоджено діють усі залучені суб'єкти.

На практиці проблеми взаємодії часто виникають не через відсутність відповідних структур, а через недостатню узгодженість між ними. Різні підходи до організації роботи, відмінності в інформаційних можливостях, несвоєчасний обмін даними або нечіткий розподіл відповідальності можуть ускладнювати виконання спільних завдань. Саме тому питання організації міжвідомчої взаємодії залишається актуальним.

Основна частина

Взаємодію артилерійських підрозділів із суб'єктами сектору безпеки і оборони доцільно розглядати як організований процес узгодження дій, під час якого кожна зі сторін виконує визначені функції, але водночас враховує завдання та можливості інших учасників.

Такий підхід важливий тому, що навіть добре підготовлений підрозділ не може ефективно виконувати завдання, якщо інформація, необхідна для прийняття рішень, надходить із запізненням або не має належної узгодженості. Відповідно, міжвідомча взаємодія починається не в момент виникнення конкретної ситуації, а значно раніше – на етапі планування, визначення порядку обміну інформацією та узгодження відповідальності.

Для артилерійських підрозділів особливого значення набуває інформаційна складова взаємодії. У сучасних умовах інформація стала одним із ключових ресурсів управління. Важливим є не тільки її отримання, а й можливість своєчасно передати її відповідному суб'єкту, перевірити актуальність та забезпечити розуміння її змісту всіма учасниками процесу.

При цьому надмірна кількість інформації також може створювати проблему. Якщо командний склад отримує значний обсяг неперевірених або другорядних відомостей, це ускладнює визначення пріоритетів. Тому система взаємодії повинна передбачати не просто постійний обмін інформацією, а її впорядкування, перевірку та доведення до тих посадових осіб і підрозділів, для яких вона має практичне значення.

Ще одним важливим аспектом є узгодженість управлінських процедур. Представники різних структур можуть мати власні завдання, порядок роботи та внутрішні алгоритми прийняття рішень. Якщо ці процеси не узгоджені між собою, виникають затримки, дублювання функцій або ситуації, коли відповідальність за певну дію фактично залишається невизначеною.

Тому під час організації взаємодії доцільно заздалегідь визначати не тільки те, хто з ким взаємодіє**,** а насамперед для чого здійснюється взаємодія, яку інформацію необхідно передавати, у якій формі та хто відповідає за її опрацювання**.** Такий підхід дає змогу перейти від формального встановлення зв'язків між структурами до реальної координації їхньої діяльності.

Важливе значення має і підготовка особового складу. Навіть сучасні засоби зв'язку та інформаційні системи не забезпечать належного результату, якщо військовослужбовці не мають спільного розуміння принципів взаємодії. Практична підготовка повинна передбачати відпрацювання не тільки власних функціональних обов'язків, а й порядку взаємодії з іншими структурами.

Корисним у цьому контексті є проведення спільних тренувань і командно-штабних заходів. Їхня цінність полягає не лише у перевірці готовності підрозділів. Під час таких заходів можна виявити проблеми, які складно побачити в повсякденній діяльності: дублювання інформаційних потоків, затримки в передаванні повідомлень, неузгодженість управлінських рішень або різне розуміння завдання.

Окремої уваги потребує цифровізація процесів взаємодії. Сучасні інформаційні технології створюють можливості для швидшого обміну даними, формування спільного інформаційного середовища та зменшення кількості проміжних ланок. Для артилерійських підрозділів це може мати значення передусім у частині управління, інформаційного забезпечення та координації з іншими елементами системи.

Водночас цифровізацію не слід сприймати як автоматичне вирішення всіх проблем. Запровадження нової системи без зміни організаційних процедур може лише перенести старі проблеми в електронне середовище. Тому технологічні рішення мають доповнювати підготовлений особовий склад, чіткі правила взаємодії та зрозумілий розподіл відповідальності.

На мою думку, одним із перспективних напрямів є формування єдиного підходу до організації взаємодії на всіх етапах виконання завдань. Йдеться про попереднє планування, визначення порядку комунікації, узгодження дій під час виконання завдань та подальший аналіз результатів. Така послідовність дозволяє не обмежувати взаємодію лише обміном інформацією в конкретний момент, а зробити її постійним процесом.

Не менш важливим є аналіз результатів спільної діяльності. Після виконання завдання доцільно визначати, які елементи взаємодії спрацювали належним чином, де виникли затримки та які рішення потребують коригування. Саме такий підхід дозволяє накопичувати практичний досвід і поступово вдосконалювати систему взаємодії.

Отже, організація взаємодії артилерійських підрозділів із суб'єктами сектору безпеки і оборони повинна розглядатися як безперервний управлінський процес. Його основою є не кількість встановлених каналів зв'язку чи формально визначених партнерів, а здатність різних структур діяти узгоджено, своєчасно обмінюватися необхідною інформацією та спільно адаптуватися до зміни обстановки.

Висновки

Ефективна взаємодія артилерійських підрозділів із суб'єктами сектору безпеки і оборони є важливою умовою узгодженого виконання спільних завдань. Її результативність залежить від чіткого розподілу відповідальності, своєчасного інформаційного обміну, підготовки особового складу та здатності різних структур діяти як узгоджена система.

Перспективним напрямом є поєднання організаційних механізмів із сучасними цифровими технологіями. Водночас основою взаємодії залишається не технічний засіб, а людина, яка повинна розуміти своє завдання, порядок взаємодії та відповідальність за прийняті рішення.

Таким чином, подальше вдосконалення взаємодії артилерійських підрозділів доцільно здійснювати через регулярну спільну підготовку, удосконалення інформаційного обміну, аналіз практичного досвіду та постійне коригування організаційних процедур відповідно до умов виконання завдань.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII.
2. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1934-XII.
3. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII.
4. Про Національну гвардію України: Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII.
5. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020.
6. Воєнна доктрина України : Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015.
7. Біла книга – 2023. Сили оборони України. Київ : Міністерство оборони України, 2024.
8. Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Матеріали та наукові праці з питань розвитку системи управління військами та підвищення ефективності їх взаємодії.

О. О. Дерев'янко,
старший викладач кафедри артилерії
(Інститут ракетних військ і артилерії
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Російсько-українська війна суттєво змінила умови діяльності правоохоронних органів. Поряд із протидією загальнокримінальній злочинності вони виконують завдання щодо документування воєнних злочинів, протидії кіберзлочинності, забезпечення громадської безпеки та захисту інформаційних ресурсів держави. Водночас цифровізація суспільних відносин призводить до стрімкого зростання обсягів інформації, яка може мати доказове або оперативне значення. Традиційні способи її опрацювання потребують значних часових і людських ресурсів. Тому використання цифрових технологій та штучного інтелекту (ШІ) розглядається як один із перспективних напрямів підвищення ефективності правоохоронної діяльності [4; 5].

Одним із перспективних напрямів є аналіз великих даних (Big Data). Правоохоронні органи працюють із інформацією з інформаційних систем, відеокамер, електронних пристроїв, відкритих джерел, соціальних мереж та інших цифрових ресурсів. Алгоритмічні технології дають змогу систематизувати такі масиви, встановлювати взаємозв'язки між інформаційними об'єктами та виявляти нетипові закономірності [4; 6].

Застосування ШІ є перспективним і для кримінального аналізу. Автоматизована обробка даних може сприяти встановленню зв'язків між особами, подіями та об'єктами, визначенню закономірностей злочинності й формуванню аналітичної інформації для правоохоронців [6].

Важливим напрямом є аналіз відеоінформації та розпізнавання облич. Системи комп'ютерного зору можуть автоматично опрацьовувати великі обсяги відеозаписів, виявляти певні об'єкти, фіксувати переміщення осіб і транспортних засобів та сприяти встановленню часових і просторових зв'язків між подіями [7]. Разом із тим використання біометричних технологій пов'язане з ризиками помилкової ідентифікації та втручання у приватність. Тому їх застосування повинно мати законні підстави, бути пропорційним поставленій меті та супроводжуватися належним контролем [7; 8].

Особливе значення має використання ШІ у цифровій криміналістиці. Мобільні телефони, комп'ютери, сервери, хмарні середовища та мережеві системи можуть містити значні обсяги інформації, що має значення для кримінального провадження. Автоматизовані засоби дозволяють здійснювати пошук, сортування та первинну класифікацію цифрових даних, що скорочує час їх опрацювання [4; 9].

В умовах воєнного стану цифрові технології мають особливе значення для документування воєнних злочинів. Фото- та відеоматеріали, супутникові знімки, геолокаційні дані, публікації у відкритих джерелах та інші цифрові матеріали можуть аналізуватися для встановлення обставин кримінальних правопорушень і зв'язків між окремими епізодами [4; 9].

Окремим напрямом є використання ШІ для протидії кіберзлочинності та шахрайству. Алгоритми машинного навчання можуть аналізувати мережеву активність, виявляти відхилення від звичайної поведінки та сприяти своєчасному виявленню потенційних кіберзагроз.

Практичне значення цифрових технологій для українських правоохоронних органів підтверджується діяльністю Національної поліції України. У 2024 році Управління запобігання корупції Національної поліції повідомило про залучення штучного інтелекту до роботи з профілактики корупції серед поліцейських [12]. У 2025 році представники Національної поліції брали участь у міжнародному заході Security & Policing, де обговорювалися відеоаналітика, робота з великими масивами даних, OSINT, кібербезпека та можливості адаптації AI для кримінального аналізу [13].

Отже, в Україні поступово формуються передумови для практичного використання ШІ як інструменту кримінального аналізу, відеоаналітики, цифрової криміналістики та інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності.

Водночас технологізація правоохоронної діяльності породжує низку проблем. Однією з них є ризик алгоритмічних помилок. Помилкова ідентифікація особи або неправильна оцінка інформації може мати істотні правові наслідки [5; 8].

Не менш важливою є проблема «чорної скриньки», коли користувач не може належним чином пояснити, чому система сформувала певний результат. У кримінальному провадженні це має принципове значення, оскільки доказування повинно здійснюватися відповідно до встановлених законом процедур [5; 10].

Окремі ризики пов'язані з використанням генеративного ШІ. Існує ймовірність так званих «галюцинацій» – формування системою правдоподібної, але недостовірної інформації, зокрема вигаданих нормативних положень або судових рішень [10].

Актуальним залишається питання правового регулювання застосування ШІ правоохоронними органами. Існує необхідність визначення правового статусу відповідних систем, меж їх використання, відповідальності за алгоритмічні помилки та гарантій захисту прав людини [8; 11]. Особливо важливим це є для досудового розслідування, де результати використання цифрових технологій можуть безпосередньо впливати на доказування [9].

Окремої уваги потребує захист персональних даних. Масштабне використання цифрової інформації підвищує ризики її неправомірного доступу, витоку або вторинного використання. Тому застосування ШІ повинно поєднуватися з дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних [3].

Таким чином, ШІ доцільно розглядати передусім як інструмент підтримки діяльності правоохоронця, а не як автономного суб'єкта прийняття юридично значущих рішень. Остаточна оцінка доказів та прийняття процесуальних рішень повинні залишатися за уповноваженою особою.

Цифрові технології та системи штучного інтелекту створюють значні можливості для підвищення ефективності протидії злочинності. Їх використання сприяє аналізу великих масивів інформації, кримінальному аналізу, пошуку осіб та об'єктів, обробці цифрових доказів, протидії кіберзлочинності та документуванню воєнних злочинів [4; 6; 9].

Для України в умовах воєнного стану важливим є формування комплексної моделі цифрової протидії злочинності, яка поєднуватиме технологічні інновації, належне правове регулювання, кібербезпеку, підготовку кадрів та ефективний контроль за дотриманням прав людини. За таких умов штучний інтелект може стати важливим інструментом запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-2020-р.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

3. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17.

4. Матуєлене С., Шевчук В., Балтрунене Ю. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: вітчизняний та європейський досвід. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2022. Вип. 4 (29). С. 12–46. DOI: 10.32353/khrife.4.2022.02.

5. Карчевський М. В., Куковинець Д. О. Використання технологій штучного інтелекту правоохоронними та судовими органами: світовий досвід та напрями розвитку національного законодавства. Питання боротьби зі злочинністю. 2023. Вип. 46. С. 21–31.

6. Басиста І. В., Удовенко Ж. В., Кулинич М.-М. А. Огляд тенденцій щодо штучного інтелекту та його перспективність для процесуальних рішень у перебігу кримінального провадження. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 2, № 81. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.81.3.3.

7. Жадан Д. О., Мордвинцев М. В., Пашнєв Д. В., Хлестков О. В. Упровадження та оптимізація інтелектуальних поліцейських систем на основі штучного інтелекту. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2024. № 2 (105), ч. 1. С. 240–248. DOI: 10.32631/v.2024.2.22.

8. Вікторчук М. В., Багатко А. С. Вітчизняний та міжнародний досвід використання технологій штучного інтелекту в правоохоронній діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.86.3.39.

9. Шкелебей В. А., Галаган В. І., Удовенко Ж. В. Проблеми законодавчого врегулювання використання штучного інтелекту під час досудового розслідування в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 4, № 90. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.4.51.

10. Главюк І.В. Апеляційна скарга з галюцинаціями штучного інтелекту: висновки на майбутнє з одного кейсу у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2026. № 93, ч. 5. DOI: 10.24144/2307-3322.2026.93.5.6.

11. Шопіна І. М. Використання суб'єктами правоохоронної діяльності технологій штучного інтелекту: особливості правового регулювання. Центральноукраїнський вісник права та публічного управління. 2026. № 1. DOI: 10.32782/cuj-2026-1-16.

12. Управління запобігання корупції Нацполіції залучило до роботи з профілактики корупції серед поліцейських штучний інтелект. Національна поліція України. 24.05.2024.

13. Українська поліцейська делегація на Security & Policing 2025: нові технології та міжнародна співпраця. Національна поліція України. 2025.

О. Ю. Дзюба,
ад'юнкт кафедри поліцейської діяльності
факультету № 2
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України питання захисту прав людини, зокрема прав дитини набуває особливої актуальності. Воєнні дії мають глибокий і тривалий вплив на розвиток українського суспільства, формуючи серйозні демографічні виклики, погіршуючи психоемоційний стан підростаючого покоління та створюючи загрози для фізичного і психічного здоров'я та життя дітей.

Забезпечення захисту прав і свобод дітей в умовах дії правового режиму воєнного стану набуває особливої значущості з огляду на низку об'єктивних факторів.

По-перше, воєнний стан формує надзвичайні обставини, які створюють реальні загрози реалізації основоположних прав дитини, зокрема права на життя, освіту, охорону здоров'я та захист від будь-яких форм насильства. У таких умовах діти зазнають примусового переміщення, вимушеного розлучення з членами сім'ї, а також підвищеного ризику залучення до різних форм експлуатації.

По-друге, Україна як держава – учасниця Конвенції ООН про права дитини зобов'язана забезпечувати належний рівень захисту прав дітей навіть у період збройного конфлікту, що зумовлює необхідність адаптації національного законодавства та формування спеціалізованих правових і соціальних механізмів допомоги дітям у кризових ситуаціях.

По-третє, сучасний воєнний стан в Україні, спричинений зовнішньою збройною агресією, актуалізує потребу в реалізації ефективних і скоординованих заходів захисту дітей, зокрема шляхом створення безпечних середовищ перебування, надання психологічної підтримки, а також забезпечення задоволення базових життєвих потреб, включаючи доступ до харчування та медичної допомоги [1, С. 598].

На офіційній платформі «Діти війни» [2] лише з 24 лютого 2022 року до 9 вересня 2026 року: за даними Офісу Генерального прокурора – 740 дітей загинули, поранено 2866, за даними Національної поліції України – 2372 дитини зниклі, за даними Національної поліції України – 58590 дітей знайдено, за даними Національного інформаційного бюро – 20651 дитини депортовано, за даними Національного інформаційного бюро – 2557 дитину вдалося повернути. Не зважаючи на вище наведену статистику, точну кількість постраждалих дітей встановити неможливо через активні бойові дії та тимчасову окупацію частини території України.

В умовах воєнного стану система захисту прав дитини зазнає істотних змін, що проявляється у запровадженні спрощених і невідкладних процедур, зокрема щодо евакуації, тимчасового влаштування та переміщення дітей. Законодавство допускає можливість примусової евакуації дітей із районів активних бойових дій навіть без згоди батьків, що зумовлено пріоритетом забезпечення їхнього життя та безпеки [3].

Разом із тим, значні масштаби евакуаційних заходів, включаючи переміщення великої кількості дітей як у межах держави, так і за її кордони, об'єктивно ускладнюють здійснення належного контролю за дотриманням встановлених процедур і гарантій їхніх прав, що потребує посилення координації між уповноваженими органами та вдосконалення механізмів обліку й супроводу дітей [4].

За таких умов істотно зростає загроза недотримання одного з базових принципів міжнародного права – принципу «найкращих інтересів дитини». Невідкладність ухвалення рішень, дефіцит ресурсів і недостатня узгодженість дій між відповідними органами можуть зумовлювати спрощений, подекуди формальний підхід до оцінки потреб дитини, її сімейного оточення та визначення подальших умов проживання [5, с. 64–66].

Додатковим ускладнюючим чинником є відсутність належного моніторингу та єдиних процедур супроводу дітей, що підвищує ризики порушення їхніх прав, зокрема під час тимчасового влаштування або переміщення за межі держави. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вдосконалення механізмів контролю, координації та гарантування ефективного захисту прав і законних інтересів дитини.

Відповідно до Конституції нашої держави у статті 52. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [6].

На нашу думку механізм захисту прав дітей під час війни є недостатній і одним із ключових напрямів удосконалення механізму захисту прав дітей в умовах воєнного стану є розроблення та ухвалення спеціального нормативно-правового акта, який би комплексно врегульовував питання забезпечення прав дитини під час збройного конфлікту, окремого проєку закону під назвою «Захист прав дітей в умовах дії правового режиму воєнного стану та післявоєнний період», який би мав чітку структуру та складався з таких основних розділів:

1. Загальні положення – визначення мети, завдань, принципів закону, основних термінів та сфери його застосування.
2. Правовий статус дітей в умовах воєнного стану та післявоєнний період – закріплення прав, гарантій і особливостей їх реалізації під час війни.
3. Повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування – визначення компетенції суб'єктів, відповідальних за захист прав дітей.
4. Евакуація, переміщення та облік дітей – порядок евакуації, ведення реєстрів, супровід і контроль за переміщенням дітей в Україні та за кордоном.
5. Тимчасове влаштування дітей – умови та процедури влаштування дітей, у тому числі без батьківського піклування.
6. Соціальний захист та гуманітарна допомога – забезпечення дітей необхідними ресурсами, виплатами та послугами.
7. Психологічна та медична допомога – заходи реабілітації, підтримки психічного здоров'я та лікування.
8. Захист дітей від насильства та експлуатації – спеціальні гарантії безпеки, механізми реагування та відповідальність за порушення.
9. Міжнародне співробітництво – взаємодія з міжнародними організаціями та іноземними державами у сфері захисту дітей.
10. Контроль та нагляд – механізми моніторингу, звітності та відповідальності уповноважених органів.
11. Прикінцеві та перехідні положення – порядок набрання чинності та узгодження з іншими нормативно-правовими актами.

Така структура сприятиме системному врегулюванню питань захисту прав дітей у період воєнного стану та підвищенню ефективності державної політики у цій сфері. Такий акт має чітко визначати повноваження та обов'язки органів державної влади і місцевого самоврядування, а також встановлювати конкретні процедури й інструменти надання допомоги дітям, які постраждали внаслідок війни.

Особливої уваги потребує нормативне закріплення спеціального правового статусу дітей, які зазнали впливу воєнних дій, із визначенням гарантій їх соціальної, психологічної та правової підтримки. Це дозволить забезпечити більш системний і ефективний підхід до захисту їхніх прав, а також створить належні умови для відновлення та інтеграції таких дітей у безпечне середовище.

Російська Федерація систематично порушує право дітей на освіту, закріплене у ст. 28 Конвенції ООН про права дитини [7], яка передбачає доступність, безпеку та якість освітнього процесу. Унаслідок активних бойових дій на території України руйнуються школи, дитячі садочки та інші освітні заклади середньої та вищої освіти. В умовах війни навчання перестає бути пріоритетом, оскільки діти та їхні сім'ї зосереджуються на виживанні.

Зміни звичного режиму життя – через обстріли, повітряні тривоги та перебування в укриттях – значно обмежують можливості дітей для навчання. Виникають складнощі з доступом до дистанційної освіти через відсутність обладнання, обмеження інтернет-з'єднання або пропуск евакуації у навчальні заклади.

В окупованих населених пунктах РФ нав'язує примусову зміну навчальних програм на пропагандистські, що порушує право дитини на отримання освіти відповідно до національних стандартів та Конвенції ООН. Для дітей у процесі внутрішньої евакуації або за кордоном виникають додаткові труднощі: оформлення у нові навчальні заклади, забезпечення технічними засобами для дистанційного навчання та інтеграція у освітній процес.

Таким чином, системні дії РФ щодо порушення права на освіту створюють серйозні перешкоди для реалізації конституційного та міжнародного права дитини на навчання, що негативно впливає на її розвиток, соціалізацію та майбутні перспективи [8, с. 65].

Список використаних джерел

1. Волошанівська Т. В. Забезпечення прав та свобод дитини під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2025. С. 598–601. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/139.
2. Діти війни. URL: https://childrenofwar.gov.ua/.
3. В Україні дозволили примусову евакуацію дітей із небезпечних регіонів. URL: https://sud.ua/uk/news/ukraine/354745-v-ukraine-razreshili-prinuditelnuyu-evakuatsiyu-detey-iz-opasnykh-regionov-zakon-podpisan.
4. Забезпечення прав дітей в умовах війни. 03.09.2022. URL: https://www.msp.gov.ua/press-center/ news/informatsiya-shchodo-zabezpechennya-prav-ditey-v-umovakh-viyny
5. Турченко О. Г., Пилипишина І. І. Забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 2. С. 64–69. DOI: https://doi.org/ 10.24144/2788-6018.2022.02.11
6. Конституція України. URL: Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141.
7. Конвенція ООН про права дитини. (Редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
8. Джуган В. О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2022. С. 63–67. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/12.

Є. О. Дигало,
здобувач вищої освіти ННІ № 5
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

С. Д. Колєсніков,
старший викладач
кафедри теорії та історії держави та права
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦИФРОВИЙ ВИМІР І ВИКЛИКИ БЕЗПЕКИ

Повномасштабне вторгнення російської федерації та запровадження воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 докорінно змінили умови функціонування всіх державних інституцій, у тому числі Національної поліції України (далі – НПУ) [1]. Правоохоронна система опинилася перед необхідністю одночасно виконувати традиційні завдання з охорони громадського порядку та адаптуватися до принципово нових викликів – масової евакуації населення, руйнування інфраструктури зв'язку в прифронтових регіонах, зростання злочинності пов'язаної з викликами війни, а також підвищення запиту українського суспільства на оперативну, достовірну та постійно доступну інформацію. У цих умовах зазнала змін насамперед комунікативна взаємодія НПУ з громадою, яка зі здебільшого контактної, в межах фізичної присутності дільничного чи патрульного, перетворилася на багатоканальну, цифровізовану систему, що функціонує цілодобово й не залежить від відстані між поліцейським та мешканцем громади.

Актуальність обраної теми зумовлена кількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, довіра населення до правоохоронних органів є одним із офіційних критеріїв оцінки ефективності діяльності поліції, а відкрита й доступна комунікація є ключовим інструментом формування цієї довіри [5]. По-друге, в умовах воєнного стану традиційні форми взаємодії (особистий прийом громадян, звернення до терпідрозділів НПУ) або стали фізично неможливими на тимчасово окупованих і прифронтових територіях або втратили колишню ефективність через комендантську годину, обмеження пересування та руйнування приміщень територіальних підрозділів [2]. По-третє, саме цифрові інструменти комунікації у сьогоденні виконують не лише інформаційну, а й життєву важливу безпекову функцію таку як сповіщення про повітряну тривогу, координацію евакуації, пошук зниклих безвісти осіб, прийом повідомлень про колабораційну діяльність чи диверсійно-розвідувальні групи.

Сучасні наукові розвідки засвідчують, що в умовах воєнного стану діалогової моделі комунікації між населенням та НПУ домінують над всіма іншими, оскільки вони передбачають постійний зворотний зв'язок [5].

Науковці Музичук О. М., Комзюк А. Т. та Найда, В. О. досліджуючи форми взаємодії підрозділів НПУ з громадськістю в умовах воєнного стану, слушно звертають увагу на те, що саме воєнний стан актуалізував віртуальні виміри функціонування громадськості з підрозділами НПУ, адже значна частина населення внаслідок вимушеної міграції контактує з поліцією виключно дистанційно, перебуваючи за межами України або в іншому регіоні держави [7]. Це висновок має принципове значення. Він свідчить про те, що категорія «громада», з якою взаємодіє поліція, в умовах війни втратила свою попередню територіальну визначеність і набула ознак розосередженої та частково віртуальної спільноти.

Серед конкретних цифрових інструментів, що набули поширення у практиці НПУ з початку повномасштабного вторгнення, доцільно виокремити такі групи.

По-перше, месенджери-орієнтовані канали оперативного реагування. Підрозділи поліції на регіональному рівні активно розгортають чат-боти на базі Telegram, орієнтовані на вирішення вузькоспеціалізованих завдань, зокрема боти для пошуку осіб, зниклих безвісти в умовах бойових дій (приклад Київської області), боти ювенальної превенції, що інформують мешканців громад про поліцейських офіцерів громади, закріплених за відповідною територією [9; 10]. Подібні рішення дають змогу суттєво скоротити час реагування та водночас розвантажити лінію «102», навантаження на яку в перші місяці війни зросло в рази [6].

По-друге, канали в соціальних мережах та офіційні застосунки, що виконують функцію швидкого й масового інформування – про повітряну тривогу, тимчасові обмеження руху, а також функцію

спростування дезінформації, яка поширюється країною-агресором у межах гібридної інформаційної війни.

По-третє, інститут поліцейського офіцера громади (далі-ПОГ), який у воєнний період набув нового комунікативного навантаження. Будучи безпосереднім представником держави в локальній безпековій мережі ПОГ поєднує адміністративний функції з інформуванням населення про загрози, здійснює обмін інформації з мешканцями закріпленої території. Територіальна наближеність ПОГ до населення в поєднанні з доступністю через месенджери формує гібридну модель комунікації, яка поєднує переваги особистого контакту з оперативністю цифрового зв'язку [4].

По-четверте, сервіси відео зв’язку (Zoom, Google Meet) та платформи для масових розсилок, які поліція використовує для проведення онлайн-прийомів громадян, нарад з представниками органів місцевого самоврядування в умовах, коли проведення офлайн-заходів є небезпечним або неможливим.

Водночас цифровізація комунікативної взаємодії поліції з громадою породжує комплекс специфічних викликів безпеки, системний аналіз яких є не менш важливим науковим завданням, ніж фіксація самого факту цифрової трансформації.

Перший виклик – ризик витоку чутливої інформації через незахищені або недостатньо захищені канали комунікації. Переписка в месенджерах, на відміну від захищених відомчих інформаційних систем, потенційно вразлива до перехоплення, що в умовах війни створює загрозу не лише персональним даним заявника, а й оперативній безпеці (наприклад, у випадку повідомлень про місцезнаходження диверсійно-розвідувальних груп чи колаборантів).

Другий виклик – проблема верифікації особи та достовірності звернень в умовах анонімності цифрових каналів. Чат-боти та акаунти в соціальних мережах значно полегшують подання завідомо неправдивих повідомлень, зокрема повідомлень, що здійснюються з метою інформаційно-психологічних операцій проти ЗСУ та правоохоронних органів України.

Третій виклик – проблема доступу різних категорій населення до цифрових каналів комунікації. Особи похилого віку, мешканці деокупованих територій з пошкодженою інфраструктурою зв'язку, а також тимчасово переміщені особи похилого віку нерідко позбавлені можливості повноцінно користуватися цифровими сервісами поліції, що актуалізує потребу збереження паралельних, «аналогових» каналів взаємодії.

Четвертий виклик – необхідність протидії дезінформації та фішинговим ресурсам, що імітують офіційні канали НПУ з метою дискредитації правоохоронних органів або отримання персональних даних громадян, що є складовою гібридної агресії проти інформаційного простору України.

П'ятий виклик має суто організаційно-правовий характер і полягає у відставанні нормативно-правового регулювання цифрових форм взаємодії поліції з громадськістю від темпів їх фактичного впровадження в оперативну практику. Значна частина цифрових сервісів впроваджується на рівні територіальних підрозділів у «пілотному» режимі, без уніфікованих відомчих стандартів, що створює ризики фрагментарності єдиного інформаційного простору поліції та ускладнює оцінку ефективності таких інструментів на загальнодержавному рівні.

На підставі викладеного можна сформулювати такі висновки. По-перше, умови воєнного стану виступили потужним каталізатором прискореної цифровізації комунікативної взаємодії НПУ з громадою, трансформувавши цю взаємодію з переважно контактної на багатоканальну, цифрову та не обмежену територіальними рамками. По-друге, цифрові інструменти комунікації в умовах війни виконують не лише інформаційно-просвітницьку, а й безпосередньо безпекову функцію. По-третє, подальша цифровізація комунікації поліції потребує збалансованого підходу, який поєднував би розширення цифрових каналів із збереженням доступних альтернативних форм взаємодії для вразливих категорій населення, а також із розробкою уніфікованих відомчих стандартів кібербезпеки та верифікації звернень громадян.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення: 04.10.2026).

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19#Text (дата звернення: 04.10.2026).

3. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі в умовах воєнного стану : Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text (дата звернення: 04.10.2026).

4. Козубенко І. В. Кризова комунікація в умовах воєнного стану. Юридична психологія. 2022. № 1 (78). С. 200–211. URL: https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/7b1d4c1d-5723-43fa-95b6-08f243d2588b/download.

5. Вербицька Х. І., Бондаренко В. А. Особливості публічної комунікації органів Національної поліції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2025. Вип. 88, ч. 2. DOI: https:// doi.org/ 10.24144/2307-3322.2025.88.2.38.

6. Богоніс В. Реалізація повноважень Національною поліцією України в умовах воєнного стану. Право і безпека. 2026. № 1. С. 261. DOI: https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-1-34.

7. Музичук О. М., Комзюк А. Т., Найда В. О. Форми взаємодії підрозділів Національної поліції з громадськістю в умовах воєнного стану. Вісник ХНУВС. 2023. № 2 (101). С. 163-172. DOI: https://doi.org/10.32631/ v.2023.2.45.

8. Антонюк В. В., Лола В. В. Цифрові інструменти комунікативної взаємодії між владою та громадськістю в умовах воєнного стану. Дніпро : НТУ «ДП», 2022. С.843-846. URL:https://ir.nmu.org.ua/ bitstrea/-s/fd99a0ba-ec6b-4fb8-b14e-70de4e258817/download

9. Поліція запустила бота для пошуку зниклих людей на Київщині. Українська правда. 28.03.2022. URL: https://mezha.ua/2022/03/28/find-people-in-kyiv/amp/ (дата звернення: 04.10.2026).

10.У Миколаєві запустили чат-бот для спілкування з поліцією. Судово-юридична газета. URL: https://sud.ua/ru/news/ukraine/204342-u-mikolayevi-zapustili-chat-bot-dlya-spilkuvannya-z-politsiyeyu (дата звернення: 04.10.2026).

Н. І. Дідик,
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
ННІ з підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖСУБ'ЄКТНА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Сучасна модель запобігання та протидії домашньому насильству ґрунтується на визнанні необхідності забезпечення комплексного захисту прав і законних інтересів постраждалих осіб, своєчасного виявлення фактів насильства, належного реагування на них, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності, а також здійснення заходів, спрямованих на недопущення повторних випадків насильницької поведінки.

Досягнення зазначених цілей неможливе без належної організації взаємодії між суб'єктами, які згідно із законодавством наділені відповідними повноваженнями. У цьому контексті взаємодія має розглядатися як системна, цілеспрямована та нормативно-врегульована діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на узгоджене виконання визначених законом завдань.

Ефективна взаємодія передбачає спільне визначення необхідних заходів реагування, чіткий розподіл функцій і відповідальності, оперативність прийняття рішень, належну комунікацію та координацію діяльності. Її зміст не обмежується передачею інформації або формальним повідомленням відповідного органу про встановлений факт насильства.

Розвиток українського законодавства у сфері домашнього насильства відбувається в напрямі поступового наближення до європейських стандартів. Ратифікація Стамбульської конвенції у 2022 році та подальші законодавчі зміни сформували новий етап розвитку національного механізму протидії насильству. Важливим сучасним орієнтиром є також базова оцінка України GREVIO, оприлюднена 4 вересня 2026 року [1]. Вона є частиною міжнародного моніторингового механізму виконання Стамбульської конвенції та має значення для подальшого вдосконалення української політики у цій сфері [2].

Стамбульська конвенція, формує комплексну модель реагування на насильство, побудовану на чотирьох взаємопов'язаних компонентах: запобіганні, захисті, переслідуванні та скоординованій політиці. Вона є першим міжнародним юридично обов'язковим актом, що стосується саме домашнього насильства, це комплексний акт, оскільки охоплює низку заходів із запобігання та протидії насильству, захисту постраждалих осіб, переслідування та покарання кривдників.

За даними Національної поліції України, протягом шести місяців 2026 року від громадян надійшло 44 360 звернень щодо випадків домашнього насильства. За статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення було складено 34 984 адміністративні протоколи. За цей період стосовно кривдників винесено 25 993 термінові заборонні приписи, а на обліку перебувають 61 743 кривдники [3]. Тому, так необхідна спільна діяльність суб'єктів, які можуть запобігти та протидіяти цьому негативному явищу у нашому суспільстві.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» – запобігання домашньому насильству це система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються [4].

На відміну від запобігання, протидія домашньому насильству має більш широкий і комплексний зміст та охоплює заходи, які застосовуються у відповідь на вже виявлений факт насильства або реальну загрозу його вчинення.

Протидію доцільно визначати як систему правових, організаційних, адміністративних, кримінально-правових, соціальних, психологічних та інших заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, припинення та розслідування випадків домашнього насильства, захист постраждалих осіб, притягнення кривдників до відповідальності та недопущення повторного насильства.

Протидія, таким чином, охоплює як реактивну, так і превентивну складову. Правовим механізмом якої є: виявлення конкретного випадку, його припинення, оцінку небезпеки, забезпечення безпеки постраждалої особи, документування, надання послуг, застосування спеціальних заходів та, за наявності підстав, притягнення кривдника до адміністративної або кримінальної відповідальності.

Протидія не повинна ототожнюватися лише з кримінальним переслідуванням. У багатьох ситуаціях першочерговим результатом є припинення небезпечної поведінки, відокремлення постраждалої особи від джерела загрози, забезпечення медичної та психологічної допомоги, доступу до притулку або іншої соціальної послуги, тобто її кінцевою метою є забезпечення безпеки постраждалої особи.

Так, стаття 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», надає перелік суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, до них відносяться:

– спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

– інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

– та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;

– громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [4].

Отже, міжсуб'єктна взаємодія у протидії домашньому насильству має розглядатися як комплексна організаційно-правова діяльність, що ґрунтується на визначених законодавством повноваженнях, принципах законності, своєчасності, узгодженості дій, чіткого розмежування компетенції та визначеності відповідальності уповноважених суб'єктів, а також пріоритетності забезпечення прав і безпеки постраждалих осіб. Її основною метою є не лише реагування на вже вчинене насильство, а й запобігання його повторенню, своєчасне виявлення ризиків, забезпечення належного захисту постраждалих та створення умов для зміни поведінки кривдника.

Системний характер проблеми домашнього насильства зумовлює необхідність залучення до її вирішення широкого кола суб'єктів. Кожен із них виконує визначені законодавством функції, однак результативність їхньої діяльності значною мірою залежить від належного узгодження дій, чіткого розмежування компетенції та ефективного використання наявних організаційних і правових механізмів.

У зв'язку з цим, міжсуб'єктна взаємодія становить необхідний організаційно-правовий компонент механізму запобігання та протидії домашньому насильству. Важливе місце у відповідному механізмі належить Національній поліції України. Поліція забезпечує первинне реагування на значну частину повідомлень про факти домашнього насильства, вживає заходів щодо припинення протиправних дій, забезпечення безпеки постраждалих, документування правопорушень та застосування передбачених законодавством заходів.

Список використаних джерел

1. GREVIO. Baseline Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Istanbul Convention in Ukraine. Council of Europe, 2026. URL: https://rm.coe.int/grevio-s-baseline-evaluation-report-on-legislative-and-other-measures-/48802d9dd8

2. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2319-20

3. Протидія домашньому насильству: що потрібно знати. 2026 URL: https://mvs.gov.ua/news/protidiia-domasnyomu-nasilstvu-shho-potribno-znati

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19

І. Б. Довбенко,
аспірант
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

КОРУПЦІЙНІ СХЕМИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Корупція традиційно становила для розвитку України істотну проблему, яка не лише підважувала справу державного будівництва, утвердження демократії, конституційного принципу верховенства права, а й розмивала глибинні засади суспільної свідомості, продукуючи правовий нігілізм, недовіру до влади й стагнацію у поступі до високих стандартів громадянського суспільства. Проте війна виявила додаткові грані небезпечності цього прикрого і ганебного явища: воно виявилося безпосередньо дотичним до загроз національній безпеці. Поширення корупційної злочинності на тлі викликів з відсічі російській збройній агресії суттєво послаблює обороноздатність країни, як у вимірі безпосередніх бойових спроможностей Збройних Сил України, так й у вимірі морально-психологічної стійкості та консолідації населення і влади. Відтак, від ефективної протидії корупційній злочинності чимало залежить у тому, якими будуть контури нашого майбутнього у проєкції на концепт національної, суверенної, незалежної держави України.

В цьому контексті не можна не звернути увагу на те, що найбільшу небезпеку в структурі корупційної злочинності мають її інституціоналізовані, відносно стійкі функціональні модуси, пойменовані в медіа та науковій літературі як корупційні схеми.

Так, О. Ю. Бусол визначає корупційну схему як усталені або постійно діючі корупційні механізми, способи здобування та канали передання грошей у разі колективної кримінальної діяльності (фактично – це корупційна складова організованої злочинності) [1, с. 267]. Таким чином, на думку Ю. В. Орлова та Л. В. Дундич, корупційна схема постає як форма та чинник системної дисфункції органу державної чи муніципальної влади або юридичної особи приватного права [2, с. 103].

Але при цьому варто погодитись із дослідниками у тому, що корупційні практики не завжди є виключним функціональним і цільовим ядром корупційної схеми. У низці випадків вони відіграють лише інструментальну, забезпечувальну роль у системі злочинної діяльності іншого штибу (кримінальних промислів), створюючи відповідне організаційно-правове прикриття. У такому разі звужувати корупційну схему виключно до механізму корупційних практик недоречно [2, с. 103]. Відтак пропонується розуміння корупційної схеми як є умовно самостійної форми прояву організованої злочинності у сфері економіки – стійким, комплексним соціально-правовим феноменом, що виражається у системній діяльності, алгоритмізованій послідовності дій щодо підготовки та безпосереднього вчинення корупційних злочинів як мети та/або засобу задоволення інтересів у сфері економічних відносин у неправомірний спосіб із попереднім створенням юридичної бази прикриття чи без такого, але з використанням елементів механізму правового регулювання [2, с. 103].

Підтримуючи в цілому запропоноване Ю. В. Орловим та Л. В. Дундич широке бачення сутності корупційної схеми, не можна, разом з тим, не помітити й закладене в ньому функціональне обмеження, що пов'язується із прив'язкою досліджуваного феномену виключно до організованої злочинності у сфері економіки. Навіть до повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України корупційні схеми були проявлені також і у секторі безпеки та оборони. Про це наочно свідчать результати дослідження С. О. Кожушка [3]. Тож навряд чи варто загальне поняття корупційної схеми узалежнювати від економіки як виключної сфери їх відтворення. Ба більше: саме в умовах війни можемо констатувати тенденційність у трансформації сфер поширення корупційних схем з традиційних господарсько-економічних відносин (управління бюджетними коштами всіх рівнів, включаючи муніципальний) на відносини у сфері забезпечення національної безпеки. Фактично йдеться про перерозподіл просторів інтенсивного відтворення корупційних схем саме завдяки сектору безпеки та оборони.

В межах цього генерального тренду можливо виділити такі функціональні зони концентрації корупційних схем:

– привласнення коштів через фальсифікацію ремонтно-виробничого процесу військової техніки, майна, зброї та боєприпасів. Таке майно виготовляється у меншій кількості, нижчої якості, виробляється або ремонтується за завищеними цінами. Рідше зустрічаються схеми з «нульовими» поставками, тобто з повною відсутністю майна, яке за документами надійшло до військ при пов-

ній його оплаті, або ж при невиконанні жодних робіт, які документально виконані в повному обсязі та оплачені;

– привласнення коштів через фальсифікацію руху військового майна, зброї, озброєнь під прикриттям його нібито бойових втрат (найчастіше – дрони). Супутні кримінальні правопорушення: підроблення документів щодо купівлі-продажу відповідної категорії майна, актів його прийому-передачі, а також військово-облікових, звітних документів про його бойові втрати. Фактично майно лишається на складах й до військ не надходить. Рух майна відбувається виключно на підроблених документах, завдяки яким привласнюються бюджетні кошти;

– привласнення коштів через підроблення військово-звітних документів про перебування військовослужбовців у зоні бойових дій. Так, наприклад, посадовець медичної служби однієї з військових частин Донеччини організував незаконне нарахування фельдшерці цієї частини «фронтових» виплат за нібито перебування в районі бойових дій. Посадовець майже три роки до лютого 2025 року вносив до рапортів неправдиві відомості про перебування фельдшерки у Лимані. Насправді більшість часу вона була у Краматорську, виїжджала за межі області та не виконувала завдань у районі бойових дій. За цей час їй безпідставно виплатили понад 2,3 млн грн додаткової винагороди [4];

– корупційне сприяння з боку військових командирів різних рівнів за ненаправлення військовослужбовців на бойові позиції;

– сприяння в ухиленні від мобілізації через підроблення медичних документів, документів у сфері освіти, військово-облікових даних у реєстрі «Оберіг» (через внесення неправдивих відомостей, необґрунтованого виключення з військового обліку), а також при фактичному контакті військовозобов'язаних з представниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (надання/одержання неправомірної вигоди за можливість фізично залишити такі центри, або вийти з-під фактичного контролю з боку його працівників). Наприклад, працівники ДБР викрили військовослужбовця, який за гроші обіцяв військовозобов'язаним допомогти уникнути мобілізації. За даними слідства, через знайомих він шукав чоловіків, які порушили правила військового обліку, та пропонував свої «послуги». Фігурант запевняв, що має вплив на посадовців одного з районних ТЦК та СП Миколаївської області й членів військово-лікарської комісії. За 6–8 тисяч доларів США він обіцяв домогтися зняття військовозобов'язаного з розшуку, а надалі – допомогти уникнути мобілізації за станом здоров'я [5];

– корупційне сприяння незаконному переміщенню осіб (військовозобов'язаних) через державний кордон. Так, ДБР викрито військовослужбовця Національної гвардії та цивільного, які планували за гроші регулярно переправляти військовозобов'язаних до Словаччини поза пунктами пропуску. За даними слідства, нацгвардієць через близьких підшукував охочих незаконно виїхати з України, а його спільник мав доставляти їх до визначеного місця поблизу кордону. Першому «клієнту» запропонували переправлення за 8,5 тисячі доларів США. Його запевнили, що він зможе пройти ділянкою кордону, яку в певний час не патрулюють прикордонники. На це відводили близько 40 хвилин. Поблизу кордону чоловіка мала зустріти та супроводжувати інша особа [6];

– привласнення бюджетних коштів, що виділяються на побудову оборонних, фортифікаційних споруд, виконанням відповідних інжерено-технічних робіт.

Наведений перелік не є вичерпним. Проте він дає змогу чітко визначити характер змін криміногенної обстановки, тенденції поширення корупційних схем у секторі безпеки та оборони. І це в цілому закономірно, адже насичення саме цього сектору бюджетними та іншими цільовими коштами від початку повномасштабного вторгнення багаторазово збільшилось. Відтак зросла й кримінально-економічна «привабливість». У повоєнній перспективі варто очікувати на корупціоналізацію відносин у сфері розпорядження коштами цільових фондів з відновлення.

Список використаних джерел

1. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.

2. Орлов Ю. В., Дундич Л. В. Корупційна схема : поняття, ознаки, види. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 2 (19). С. 101–108.

3. Кожушко С. О. Кримінологічні засади протидії злочинності в оборонно-промисловому комплексі України : дис. … докт. філософ. : 081 «Право» / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2021. 236 с.

4. 2,3 млн. грн. «фронтових» за службу в тилу – ДБР передало справу до суду / Державне бюро розслідувань: офіційний веб-сайт. Для медіа. Новини. 2026. 29 вересня. URL: https://surli.cc/vtbkho (дата звернення: 29.09.2026).

5. До 8 тисяч доларів за уникнення мобілізації: ДБР викрило військовослужбовця на Миколаївщині / Державне бюро розслідувань: офіційний веб-сайт. Для медіа. Новини. 2026. 24 вересня. URL: https://surl.li/djgyav (дата звернення: 29.09.2026).

6. Затримали на першому «клієнті»: ДБР викрило нацгвардійця та його спільника, які планували заробляти на незаконному переправленні чоловіків до Словаччини / Державне бюро розслідувань: офіційний веб-сайт. Для медіа. Новини. 2026. 25 вересня. URL: https://surl.li/vfhhzw (дата звернення: 29.09.2026).

Ю. А. Драган,
старший викладач
кафедри забезпечення державної безпеки,
ННІ забезпечення державної безпеки
(Національна академія Національної гвардії України)

ОБЛІК ОСОБОВОГО СКЛАДУ В ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРІШЕННЯ

Ефективне управління підрозділами неможливе без точного та своєчасного обліку особового складу. Облік забезпечує отримання достовірної інформації про фактичну чисельність військовослужбовців, їх службове становище, переміщення, стан дисципліни та рівень укомплектованості підрозділів. Командири різних рівнів використовують ці дані під час прийняття управлінських рішень, планування службово-бойової діяльності та організації повсякденної діяльності військових колективів [3].

Особливого значення питання обліку особового складу набуває в умовах воєнного стану та ведення бойових дій. Підрозділи постійно виконують службово-бойові завдання, здійснюють переміщення, ротації, доукомплектування та інші організаційні заходи. У таких умовах зростає потреба в оперативному отриманні точних даних про особовий склад [2; 3].

Важливу роль у цьому процесі відіграє система обліку, яка функціонує у підрозділах Національна гвардія України (НГУ). Вона охоплює ведення службових документів, оформлення наказів по стройовій частині, підготовку звітних матеріалів, а також постійне уточнення даних про військовослужбовців [3].

Практика діяльності військових частин свідчить про наявність певних труднощів у сфері організації обліку особового складу. Значна частина інформації продовжує фіксуватися у паперових документах. Це ускладнює оперативне оновлення даних, створює додаткове навантаження на посадових осіб та підвищує ризик виникнення помилок [3].

Підвищення ефективності управління підрозділами потребує вдосконалення системи обліку особового складу, впровадження сучасних інформаційних технологій та оптимізації організації службового діловодства. Саме тому дослідження кадрових проблем обліку особового складу та визначення шляхів їх вирішення має актуальне практичне значення [3].

Мета дослідження полягає у аналізі організації обліку особового складу у підрозділах Національної гвардії України, визначенні основних проблем у цій сфері та обґрунтуванні перспективних напрямів удосконалення системи обліку.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: 1) проаналізувати значення обліку особового складу у системі управління військовими підрозділами; 2) визначити основні проблеми організації обліку у сучасних умовах; 3) окреслити перспективні напрями удосконалення обліку особового складу.

Облік особового складу у військових частинах НГУ є складовою системи управління військами. Він забезпечує постійне отримання інформації про чисельність військовослужбовців, їх службове становище, рух кадрів та інші важливі показники. Організація обліку передбачає ведення відповідних документів, підготовку наказів по стройовій частині, оформлення особових справ військовослужбовців, підготовку статистичних і звітних матеріалів. Відповідальність за правильність та своєчасність обліку покладається на командирів підрозділів, посадових осіб кадрових органів та стройових підрозділів [1; 3].

Основними завданнями обліку особового складу є: Визначення фактичної чисельності військовослужбовців; Контроль укомплектованості підрозділів; Облік переміщення особового складу; Контроль виконання наказів щодо кадрових питань; Підготовка статистичної та аналітичної інформації.

Дані обліку використовують під час планування службово-бойової діяльності, організації бойової підготовки, розподілу навантаження між військовослужбовцями та формування звітності [3].

Попри важливість цієї роботи, у практичній діяльності підрозділів існує низка проблем, які ускладнюють ведення обліку особового складу.

Першою проблемою є значна кількість паперової документації. Посадові особи змушені витрачати багато часу на оформлення різних облікових документів. Це знижує оперативність обробки інформації [3].

Другою проблемою є дублювання інформації у різних документах. Одні й ті самі відомості можуть одночасно вноситися до кількох облікових форм. Така практика збільшує ризик виникнення розбіжностей у даних [3].

Третьою проблемою є обмежене використання сучасних інформаційних технологій. У багатьох підрозділах відсутні повноцінні автоматизовані системи обліку особового складу. Значна частина інформації обробляється вручну [3; 7].

Четвертою проблемою є складність організації обліку в умовах бойових дій. Підрозділи можуть перебувати на значній відстані від пунктів постійної дислокації. Часті переміщення, зміни складу підрозділів та інші фактори створюють додаткові труднощі у веденні документації [2; 3].

П'ятою проблемою є ризик втрати або пошкодження документів у польових умовах. Паперові носії інформації потребують належних умов зберігання, що не завжди можливо забезпечити під час виконання бойових завдань [3].

Вирішення зазначених проблем потребує комплексного підходу. Одним із перспективних напрямів є цифровізація процесів обліку особового складу [3; 7].

Запровадження електронних систем обліку дозволить значно підвищити ефективність управління персоналом. Такі системи забезпечують швидке оновлення інформації, спрощують обробку даних та дозволяють оперативно формувати звітні матеріали [3; 7].

Важливим напрямом удосконалення є створення єдиної електронної бази даних особового складу. Така база повинна містити актуальну інформацію про військовослужбовців, їх службове становище, посади, військові звання та інші відомості [3; 7].

Використання електронних систем дозволить скоротити обсяг паперової документації, зменшити витрати часу на обробку інформації, підвищити точність облікових даних, забезпечити швидкий доступ до необхідної інформації, підвищити ефективність управління підрозділами.

Важливу роль у цьому процесі відіграє підготовка посадових осіб. Вони повинні володіти сучасними навичками роботи з інформаційними системами та електронними базами даних. Також необхідно удосконалити нормативну базу, яка регламентує порядок ведення обліку особового складу. Нормативні документи повинні враховувати сучасні умови діяльності військових формувань та можливості використання інформаційних технологій [3; 7].

Як висновок облік особового складу є важливим елементом системи управління військовими підрозділами. Він забезпечує командирів необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень та організації службово-бойової діяльності. Сучасні умови функціонування військових формувань НГУ висувають підвищені вимоги до оперативності та точності облікових даних. Практика діяльності підрозділів свідчить про наявність низки проблем у сфері організації обліку особового складу. Основними з них є значний обсяг паперової документації, дублювання інформації, недостатнє використання сучасних інформаційних технологій та складність ведення обліку в умовах бойових дій. Підвищення ефективності системи обліку можливе шляхом впровадження автоматизованих інформаційних систем, створення єдиних електронних баз даних та вдосконалення нормативного забезпечення [1; 3].

Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності управління особовим складом та забезпечить більш якісну організацію діяльності підрозділів Національної гвардії України [1; 3].

Список використаних джерел

1. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18.

2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12.

3. Про затвердження Інструкції з організації обліку особового складу Національної гвардії України: наказ МВС України від 30.01.2017 № 73. Зареєстр. в Міністерстві юстиції України 22.02.2017 за № 248/30116. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-17.

4. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV. URL: https://zakon. rada. gov.ua/laws/show/548-14.

5. Про затвердження Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: Указ Президента України від 10.12.2008 № 1153/2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008.

6. Про затвердження Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України: наказ Міністра оборони України від 10.04.2009 № 170. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-09.

7. Про затвердження Інструкції з організації обліку особового складу в системі Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України від 15.09.2022 № 280. Зареєстр. в Міністерстві юстиції України 14.11.2022 за № 1407/38743. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1407-22.

О. Ф. Дуванський,
старший викладач кафедри поліцейської діяльності
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ПОВ'ЯЗАНИМ ЗІ ЗБРОЄЮ, У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Державний контроль за особливостями обігу зброї в час воєнного стану в Україні набув нових рис, що суттєво змінило становище всіх учасників цієї сфери державного регулювання.

Результатом широкомасштабної війни, яку російська федерація тільки акселерує, стало безпрецедентне насичення території вогнепальною зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами. Джерелами такого насичення стали видача автоматичної зброї цивільному населенню для участі в територіальній обороні, трофейне озброєння, зібране в районах ведення бойових дій, втрати зброї внаслідок бойових дій та тимчасової окупації. За таких обставин протидія правопорушенням, пов'язаним зі зброєю, набуває значення не лише для недопущення порушення громадської безпеки і порядку, а й для забезпечення національної безпеки та післявоєнної стабільності держави.

В Україні сформовано доволі розвинену правову основу діяльності правоохоронних органів у цій сфері, однак досі відсутній спеціальний закон про цивільну зброю, а відповідні суспільні відносини врегульовано переважно підзаконними нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України. А. Собакарь [1] слушно наголошує, що Національна поліція поєднує статус органу виконавчої влади та ключового регулятора дозвільної системи, що накладає на неї багато критичних для громадян України функцій.

Кримінально-правовий інструментарій протидії зосереджено насамперед у статтях 262, 263, 263-1 Кримінального кодексу України, які встановлюють відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, боєприпасів і вибухових речовин, незаконне поводження з ними, а також незаконне виготовлення, переробку та ремонт вогнепальної зброї. Окреме значення в умовах війни має стаття 410 Кримінального кодексу України щодо викрадення військовослужбовцем зброї та боєприпасів. Важливим стимулюючим механізмом залишається положення частини третьої статті 263 Кримінального кодексу України про звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка добровільно здала зброю органам влади. Адміністративно-правові засоби охоплюють відповідальність за порушення правил придбання, реєстрації зберігання, носіння та перевезення зброї, передбачену статтями 190 і 191 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Певну оцінку масштабів проблеми дають дослідження міжнародних організацій. З результатами моніторингу 2023 року та початку 2024 року отримано висновок [2], що поширення нелегальної зброї поки обмежується територією України, а підтверджених випадків організованого переміщення зброї з України до держав Європейського Союзу не виявлено. Незаконні операції зі зброєю мали переважно стихійний і дрібний характер та стосувалися здебільшого трофейної стрілецької зброї і гранат. За даними кримінальної поліції, наведеними у звіті, близько 593 тисяч одиниць втраченої та викраденої зброї взято на облік, а інформацію про них передано європейським партнерам. Це окреслює обмежене в часі «вікно можливостей» для превентивного втручання держави.

Аналіз законодавства та практики дає змогу виокремити основні напрями протидії правопорушенням, пов'язаним зі зброєю, у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану.

Першим напрямом є дозвільно-обліковий, який полягає у видачі дозволів, реєстрації та перереєстрації зброї, контролі за умовами її зберігання та веденні Єдиного реєстру зброї як інструменту цифрового контролю.

Другим напрямом є превентивний, що охоплює інформаційно-роз'яснювальну роботу з населенням, моніторинг криміногенних ризиків, взаємодію з територіальними громадами та проведення заходів добровільної здачі зброї.

Третій напрям становить оперативно-розшукова та кримінальна процесуальна діяльність, спрямована на виявлення каналів незаконного збуту, зокрема з використанням соціальних мереж, месенджерів, тіньового сегменту мережі Інтернет, а також на документування діяльності злочинних груп. Четвертим напрямом є міжвідомча та міжнародна взаємодія Національної поліції України з іншими правоохоронними органами, Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України та міжнародними поліцейськими організаціями.

Ефективність цієї діяльності обмежують відсутність комплексного законодавчого регулювання обігу цивільної зброї, неповнота державного обліку, недостатня інтеграція інформаційних систем

Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства оборони України щодо трофейного озброєння, обмежені кадрові та технічні ресурси підрозділів поліції в прифронтових регіонах. Особливої уваги потребує післявоєнний період, коли до цивільного життя повертатиметься велика кількість осіб, які мають бойовий досвід і навички поводженні зі зброєю. Крім того, Закон України №2114-IX покладає на цивільних осіб обов'язок здати отриману вогнепальну зброю протягом 10 днів після припинення або скасування воєнного стану, однак механізм практичної реалізації цієї вимоги потребує детальної регламентації вже зараз.

З огляду на викладене доцільними видаються такі заходи.

По-перше, необхідно ухвалити спеціальний закон про право на цивільну вогнепальну зброю (особливо, що стосується нарізної короткоствольної зброї), який визначить чіткі правила її набуття, реєстрації, користування, зберігання та відчуження. Також слід забезпечити інтеграцію Єдиного реєстру зброї з обліковими системами сил оборони та запровадити обов'язкову ідентифікацію трофейного озброєння. Крім того варто проводити періодичні загальнодержавні кампанії добровільної здачі зброї з гарантіями звільнення від відповідальності та, за можливості, з компенсаційними виплатами. Доцільно також посилити спроможності кіберполіції щодо виявлення незаконного продажу зброї в мережі Інтернет.

Таким чином, протидія правопорушенням, пов'язаним зі зброєю, в умовах правового режиму воєнного стану є комплексною діяльністю правоохоронних органів, у якій провідна роль належить Національній поліції України.

Наявні дані свідчать, що державі поки вдається утримувати нелегальний обіг зброї в контрольованих межах, однак зростання частки злочинів із застосуванням вогнепальної зброї та неповнота її обліку вимагають своєчасного удосконалення законодавства, посилення превентивної діяльності та міжвідомчої взаємодії.

Список використаних джерел

1. Собакарь А. Національна поліція як суб'єкт запобігання та протидії правопорушенням у сфері обігу вогнепальної зброї в Україні. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 4. С. 13-20. DOI: 10.32782/2078-3566-2025-4-02.

2. Smoke on the horizon. Trends in arms trafficking from the conflict in Ukraine*. Geneva, GI-TOC*, 2024. June. https://globalinitiative.net/analysis/trends-arms-trafficking-conflict-ukraine-russia-monitor/

Р. О. Ємельянов,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
ННІ права та соціального менеджменту,
доктор філософії в галузі права, доцент
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Право на захист гарантоване ст. 59 і 63 Конституції України [1], п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2] та ст. 20 КПК України, яка зобов'язує слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого суддю та суд роз'яснити підозрюваному його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу [3]. Саме на стадії досудового розслідування, коли сторона обвинувачення має найширші владні повноваження, а особа найбільш уразлива перед процесуальним примусом, ризик порушення права на захист є найвищим.

Серед проблемних питань щодо порушення права на захист однією із основних є момент виникнення права на захист. Формально особа набуває статусу підозрюваного з моменту затримання або вручення повідомлення про підозру (ч. 1 ст. 42 КПК України) [3]. Л.М. Лобойко справедливо зазначає, що вчасність оголошення особі того, що її обвинувачують (підозрюють) у вчиненні певного злочину має для неї без перебільшення вирішальне значення. Європейський стандарт вирішення цього питання полягає у тому, що особа повинна набувати прав обвинуваченого не за рішенням слідчого чи прокурора, формалізованим у постанові, а автоматично у разі здійснення щодо неї дій, якими вона викривається у вчиненні злочину [4, с.185]. Проте, на практиці особу, щодо якої вже існує обґрунтована підозра, нерідко допитують як свідка, без захисника та з попередженням про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань. Європейський суд з прав людини у рішенні Салдуз проти Туреччини наголошує, що доступ до захисника має забезпечуватися, як правило, з першого допиту підозрюваного поліцією [5]. Законодавець визнав недопустимими докази, отримані з показань свідка, який надалі буде визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому провадженні (п. 1 ч. 3 ст. 87 КПК України) [3]. Верховний Суд розглядає використання таких показань як порушення права на мовчання та права не свідчити проти себе [6]. Водночас ця гарантія має лише наслідковий характер, оскільки вона не запобігає порушенню, а лише нейтралізує його результат у суді.

Проте, ми вважаємо, що варто доповнити ст. 42 КПК України наступною нормою «Гарантії, передбачені КПК для підозрюваного, поширюються також на особу, щодо якої до моменту набуття статусу підозрюваного здійснюються процесуальні дії у зв'язку з наявністю у сторони обвинувачення обґрунтованої підозри у вчиненні нею кримінального правопорушення». Таке доповнення сприятиме додатковому захисту прав осіб, які de facto підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень.

Другою проблемою щодо порушення права на захист є реальність доступу до захисника в перші години після затримання. КПК України зобов'язує уповноважену службову особу негайно повідомити про затримання орган, уповноважений надавати безоплатну правничу допомогу [3], проте проміжок між фактичним затриманням і прибуттям захисника залишається зоною підвищеного ризику, саме тоді зазвичай проводяться особистий обшук і вилучення речей. В умовах воєнного стану додатково фіксуються випадки тривалого утримання особи без належного доступу до захисника [9].

Третя проблема це процесуальна нерівність сторін у збиранні доказів. Сторона захисту не має права самостійно проводити слідчі (розшукові) дії та може лише ініціювати їх проведення клопотанням до слідчого, дізнавача, прокурора (ст. 93, 220 КПК України) [3]. Відтак реалізація доказової діяльності захисника значною мірою залежить від рішень сторони обвинувачення. Крім того, КПК України не містить процедурної регламентації витребування захисником речей і документів, а засекречування процесуальних документів, на підставі яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, обмежує можливість перевірити їх законність [7, с. 214; 8, с.325].

Четвертою проблемою є обмежений доступ до матеріалів провадження до завершення розслідування. Відповідно до ч. 1 ст. 221 КПК України слідчий, прокурор можуть відмовити стороні захисту в ознайомленні з матеріалами, ознайомлення з якими на цій стадії «може зашкодити досудовому розслідуванню» [3]. Оціночний характер цієї підстави та відсутність критеріїв її застосування створюють передумови для необґрунтованих відмов, унаслідок чого захист отримує повний доступ до матеріалів лише під час їх відкриття в порядку ст. 290 КПК України.

П’ятою проблемою являється звуження гарантій в умовах воєнного стану. Особливий режим досудового розслідування (ст. 615 КПК України) допускає покладення окремих повноважень слідчого судді на керівника органу прокуратури, що ставить під сумнів дотримання стандартів судового контролю; зміни до КПК мають точковий характер і не створюють потрібного балансу між потребами безпеки та процесуальними гарантіями [9, с. 173]. Крім того, ч. 11 ст. 615 КПК України не визначає випадків та умов використання в суді показань, отриманих на досудовому розслідуванні, унаслідок чого сторона захисту втрачає можливість поставити запитання свідку обвинувачення у форматі перехресного допиту [10, с. 661–662].

Отже, основні проблеми забезпечення права на захист на стадії досудового розслідування зумовлені не відсутністю декларативних гарантій, а недостатньою процедурною визначеністю механізмів їх реалізації. Таким чином, удосконалення кримінального процесуального законодавства у сфері забезпечення права на захист має бути спрямоване не стільки на розширення переліку прав підозрюваного, скільки на встановлення чітких процедур їх реалізації. Доцільним є нормативне визначення моменту фактичного виникнення гарантій захисту незалежно від формального процесуального статусу особи, посилення гарантій доступу до захисника з моменту фактичного затримання, удосконалення механізму самостійного збирання доказів стороною захисту, встановлення чітких критеріїв обмеження доступу до матеріалів досудового розслідування, забезпечення можливості перевірки законності негласних слідчих (розшукових) дій та визначення додаткових гарантій допустимості показань, отриманих в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.
4. Лобойко Л.М. Реформування кримінально-процесуального законодавства в Україні (2006–2011 роки). Частина 1. Загальні положення і досудове розслідування: монографія. К.: Істина. 2012. С.185
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Салдуз проти Туреччини» 27 листопада 2008 року. URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-117602%22]}
6. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 16.07.2019. Справа № 1004/1464/12. Провадження № 51-466км18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83272510.
7. Урода О.В. Окремі проблеми реалізації кримінальних процесуальних гарантій захисника як суб’єкта доказування на стадії досудового розслідування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2026. Вип. 93. Ч.5. С. 212–219. DOI: 10.24144/2307-3322.2026.93.5.27.
8. Нечаєва І. О. Особливості процесуального статусу захисника під час досудового розслідування. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 33. № 3. С. 324–330. DOI: 10.32631/vca.2024.3.29.
9. Ананенко А. Г., Сенченко Н. М. Гарантії права на захист під час досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2026. Т. 3. №3. С. 170–175. DOI: 10.24144/2788-6018. 2026. 03.3.25.
10. Яскорський М. О. Проблеми реалізації права на захист у контексті використання показань свідка, потерпілого, підозрюваного як доказів у суді у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. № 4. С. 661–665. URL: https://www.lsej.org.ua/4_2024/4_2024.pdf

О. М. Ємець,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ)

І. І. Гейда,
старший оперуповноважений в ОВС
відділу внутрішнього контролю
*(Територіальне управління Державного бюро розслідувань,
розташованого в місті Києві)*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

Наркозлочиність є не лише однією з найбільш прибуткових у світі, але також у великій мірі носить транснаціональний характер, тому боротьба з нею є предметом пильної уваги як системи національних правоохоронних органів більшості країн, так і міжнародних організацій. За інформацією ООН на планеті *за останнє десятиліття зловживання наркотиками* зросло на 30 %. Найбільшу частку тих, хто вживає наркотики, складають підлітки та молодь. Така ситуація становить загрозу для урядів різних країн і політичних систем та може підірвати національну безпеку будь-якої економічно розвиненої держави [1]. Цим обумовлюється актуальність проблеми боротьби з наркозлочинністю по всьому світу, а також забезпечення належного рівня взаємодії уповноважених суб'єктів у цій сфері. З урахуванням викладеного ставимо за мету висвітлення особливостей міжнародного співробітництва в протидії наркозлочинності.

Глобальною організацією, до якої входять переважно всі країни є ООН, у складі якої утворено *Управління з наркотиків та злочинності* (УНП ООН), яке є потужним аналітичним центром щодо стану наркозлочинності та протидії їй по всьому світу, що може бути використано національними правоохоронними органами в протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів. 26 червня 2026 року у Відні була представлена Всесвітня доповідь про наркотики 2026 року УНП ООН, у якій відзначено, що світові ринки наркотиків стрімко трансформуються, а нові види наркотиків і нестабільність відкривають перед торговцями небезпечні можливості [2]. У ній відмічається, що наркоторговці використовують технології та глобальну нестабільність для вироблення нових наркотиків, експериментують з різними шляхами та методами торгівлі та агресивно освоюють незаконні ринки. Виконавчий директор УНП ООН Моніка Джума заявила, що ми стали свідками безпрецедентного сплеску нових видів наркотиків на ринку, і, що викликає особливу стурбованість, деякі з них більш сильнодіючі або небезпечні, ніж раніше. Вже відчуваються наслідки: мільйони передчасних смертей і роки здорового життя, втрачені без всякої необхідності; мережі наркоторгівлі нищать економіку; руйнують життя, а також посилюють нестабільність і насильство. Необхідність зосередити зусилля на знешкодженні організованих злочинних угруповань ніколи не була настільки гострою. Треба активізувати роботу щодо стримування, *розширити обмін розвідувальними даними* і *координувати спільні операції*, одночасно нарощуючи інвестиції в профілактику і лікування. За оцінками ООН, у 2024 році наркотики вживали 331 мільйон людей, або 6,2 % світового населення у віці від 15 до 64 років, порівняно з 5,2 % у 2014 році. Каннабіс все ще є найбільш вживаним наркотиком: у 2024 році кількість споживачів становила 256 мільйонів, за ним слідують опіоїди (63 мільйони), амфетаміни (32 мільйони), кокаїн (25 мільйонів) та екстазі (21 мільйон).

Важливе значення для протидії наркозлочинпості, особливо у кіберпросторі, мас проведених спільних операцій *Інтерполу* та *Європолу*. Зокрема, під час проведення операції Lionfish Hurricane, яку координував Інтерпол у 31 країні було вилучено понад 615 тон заборонених наркотиків і хімічних речовин-прекурсорів на суму 1,6 млрд доларів США, проведено арешти 206 осіб. Крім того, конфісковано понад 56 тон кокаїну та 52 тони інших наркотиків, включаючи марихуану, кетамін і трамадол. Усього з 2013 року операції Lionfish Інтерполу призвели до конфіскації на суму 3,6 млрд доларів США та 5617 арештів у 108 країнах. Операція Lionfish підпадає під нову програму I-RAID Інтерполу, спрямовану на боротьбу з незаконним обігом наркотиків. Спеціальна захищена платформа аналізу наркотиків дозволяє аналітикам кримінальної розвідки Інтерполу систематично збирати, контролювати, аналізувати та поширювати інформацію про торгівлю наркотиками, зокрема про транснаціональні злочинні мережі, їх учасників та пособників; номери телефонів, адреси

веб-сайтів та інші засоби масової інформації, пов'язані з торгівлею наркотиками; спосіб дії; фінансові відомості, які використовується для приховування або «відмивання» активів; місця, пов'язані із злочинною діяльністю. На відміну від баз даних Європолу, аналітичний документ містить не лише поліцейські дані, але й ширший спектр інформації від міжнародних організацій, громадянського суспільства та відкритих джерел для подальшого виявлення потенційних зв'язків. Крім того, база даних RELIEF забезпечує розширену перевірку інструментів на упаковках вилучених наркотиків, детальний аналіз, включаючи хімічний склад, і автоматичне порівняння логотипів і знаків, картриджів [3].

Міжнародна організація кримінальної поліції *Інтерпол* є міжурядовою організацією, членами якої є 196 країн. Генеральний секретаріат Інтерполу підтримує у проведенні розслідувань, зокрема судово-медичній експертизі, аналізі та допомозі у розшуку осіб по всьому світу. Навчання є важливою частиною роботи в багатьох сферах, щоб співробітники правоохоронних органів знали, як ефективно працювати з службами Інтерполу. Правоохоронці, які служать у кожній спеціалізованій галузі боротьби зі злочинністю, проводять різні заходи спільно з країнами-членами. Це може бути підтримка в проведенні розслідувань, спеціальних операцій (оперативних розробок), навчанні та налагодженні зв'язків. Інтерпол проводить дослідження, пов'язані з транснаціональною злочинністю та тенденціями її розвитку [4]. В Україні виконання повноважень НЦБ покладено на Департамент міжнародного поліцейського співробітництва НПУ, використовуючи потужності якого оперативні підрозділи правоохоронних органів мають можливість взаємодіяти з Інтерполом та правоохоронцями інших країн в протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів.

Європол, штаб-квартира якого знаходиться в Гаазі, Нідерланди, підтримує держави-члени у запобіганні та боротьбі з усіма формами серйозної міжнародної та організованої злочинності, кіберзлочинності та тероризму. Європол також співпрацює з багатьма державами-партнерами, що не входять до ЄС, та міжнародними організаціями. До найбільших загроз безпеці, яким протидіє Європол, відноситься незаконна торгівля наркотиками [5]. Європол наділений повноваженнями та ресурсами, необхідними для того, щоб долучитись до забезпечення безпеки Європи, що включає проведення оцінок різних кримінальних загроз, а також розвідувальну та оперативну діяльність. Європол застосовує широкий спектр методів боротьби зі злочинністю, виконує координаційні та допоміжні функції, а також проводить низку заходів зі стратегічного аналізу, аналізу розвідувальних даних та кіберрозвідки. Європол також утворює спільні слідчі групи, використовує передові методи криміналістики та навчання, підвищення потенціалу, як власного, так правоохоронних органів держав-членів та партнерів [6].

14 грудня 2016 року в м. Гаага учинено Угоду між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво [7]. У Додатку І до Угоди визначаються сфери злочинності, щодо якої вона застосовується. Так, компетенція Європолу поширюється на боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами тяжких злочинів, які перелічені окремо, і зачіпають дві або більше держави-члени у такий спосіб, що потребує спільного підходу держав-членів, зважаючи на масштаб, значущість та наслідки таких злочинів. До згаданих вище інших форм тяжких злочинів, зокрема, відноситься незаконний обіг наркотиків.

Проведене дослідження проблеми дає змогу дійти висновків про те, що ефективність роботи національних правоохоронних органів в боротьбі з наркозлочинністю, якій все більше властиві транснаціональні ознаки, значно підсилюється при взаємодії з колегами з інших країн, а міжнародному співробітництву у цій сфері сприяють впливові міжнародні організації, зокрема ООН, у складі якої утворено Управління з наркотиків та злочинності, Інтерпол та Європол.

Список використаних джерел

1. Adrian O'Dowd. Drug misuse rose 30% in past decade and covid-19 could worsen situation, *UN report warns*. BMJ, 2022. DOI: http://dx.doi.org/10.1136/bmj.m2631
2. UNODC World Drug Report 2026: Global drug markets transforming rapidly as technology, novel drug types and instability present traffickers with new opportunities. Vienna, 26 June 2026. *United Nations Office on Drugs and Crime*. URL: https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2026/June/unodc-world-drug-report-2026-global-drug-mar- kets- transforming-rapidly-as-technology--novel-drug-types-and-instability-present-traffickers-with-new-opportunities.html
3. Record seizures in INTERPOL operation against drug trafficking. URL: https://inteipol.int/fr/Actualites-et-evenements/Actualites/2024/Recors-seizures-in-INTERPOLz-operation-against-drug-trafficking
4. What is INTERPOL? *Official site Interpol.* URL: https://www.interpol.int/Who-we-are/What-is-INTERPOL

5. About Europol. *European Union Agency for Law Enforcement Cooperation*. URL.: https://www.europol.europa.eu/ about-europol

6. How we work. *European Union Agency for Law Enforcement Cooperation*. URL.: https://www.europol.europa.eu/how-we-work

7. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво: Учинено в м. Гаага 14 грудня 2016 року. *Офіційний вісник України* від 8 серпня 2017 року. № 62. Ст. 2192. Стор. 5.

І. М. Єфіменко,
старший науковий співробітник,
кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

ПОРУШЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБЛИВИХ УМОВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Масштабні воєнні дії спричинили динамічне зростання криміногенної ситуації в країні. Це погіршення призвело до збільшення кількості випадків, коли правоохоронна система змушена діяти в екстремальних умовах. Серед пріоритетних завдань її діяльності, є розслідування систематичних, свідомих, планових, організованих та координованих актів, спрямованих на порушення функціонування об'єктів критичної інфраструктури. За таких умов організація діяльності органів розслідування має певні особливості, що обумовлені наступними чинниками. По-перше, розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки критичної інфраструктури вимагає застосування спеціальних знань, методів та ресурсів, а також ефективної координації і комунікації між різними державними, комунальними та приватними структурами.

По-друге, вчинення цих діянь утворює тяжкі наслідків в економічній і соціальній сферах, а також зачіпає політичні, ідеологічні, оборонні та безпекові функції держави. По-третє, обстановка, в якій відбувається розслідування характеризується нестабільністю, підвищеною небезпекою, панічними настроями населення та дестабілізацією органів державної влади і місцевого самоврядування, що ускладнює роботу правоохоронної системи і змушує її тісно співпрацювати з оборонно-безпековим сектором. І, почетверте, дестабілізація роботи об'єктів критичної інфраструктури не лише створює небезпеку, що супроводжується тяжкими наслідками такими як людські жертви чи інфраструктурне руйнування, але й може вимагати евакуацію населення до безпечних місць проживання, впливати на економічні, соціальні, політичні та екологічні баланси, та як наслідок, призводити до виникнення кризової ситуації надзвичайного характеру, що вимагає негайного введення державно-правових інструментів для забезпечення належного управління, безпеки та контролю з метою запобігання подібним інцидентам і забезпечення стабільності соціально-політичного життя країни чи окремого регіону [1].

У загальному розумінні правові режими є сукупністю правових норм та інструментів, що визначають порядок і умови регулювання відповідної сфери суспільних відносин. Тобто правий режим є узагальненим поняттям, яке встановлює правила поведінки, права, обов'язки, а також обмеження для суб'єктів правовідносин у конкретних обставинах або в межах певної сфери діяльності. Ці режими можна диференціювати за різними критеріями, що залежать від сфери застосування, характеру правовідносин, мети і специфіки умов застосування. Вони охоплюють різні сфери суспільного життя та забезпечують правове регулювання різних видів суспільних відносин, виходячи з конкретних завдань держави. У цьому контексті їх можна класифікувати на спеціальні та особливі, які у загальному розумінні є правовими інструментами, що встановлюються законодавством для забезпечення належного управління, безпеки та контролю в певних ситуаціях або умовах. Вони визначають спеціальні чи особливі правила і процедури, що застосовуються у відповідних випадках чи сферах діяльності. Основні відмінності між ними полягають у їх призначенні, масштабах та ступені обмежень.

Спеціальні правові режими встановлюються для регулювання конкретних сфер діяльності або певних ситуацій, які вимагають підвищеного рівня та контролю. Ураховуючи те, що ці режими застосовуються до конкретних ситуацій або певних видів діяльності, їх вплив може бути локальним або вузько направленим (наприклад, об'єктовий режим, паспортний режим, митний режим). Обмеження, які ними встановлюються зазвичай менш суворі і специфічні для конкретної сфери чи ситуації.

Особливі правові режими вводяться у виняткових випадках, зазвичай у відповідь на надзвичайні обставини, що загрожують суспільній безпеці, правопорядку та державному управлінню (наприклад, режим надзвичайного або воєнного стану, які застосовуються під час війни, аварій чи катастроф) [2; 3]. Ці режим мають ширший масштаб, що залежить від характеру надзвичайних обставин. Вони можуть охоплювати всю територію країни або значу її частину. Особливі правові режими включають більш суворі та ширші обмеження, що впливають на права і свободи громадян, діяльність підприємств і організацій, а також функціонування державних органів. Це пояснюється тим, що ситуації які спричиняють надзвичайні обставини, вимагають від держави невідкладних, широкомасштабних та дієвих заходів впливу для забезпечення належного рівня реагування і контролю над кризовою си-

туацією, захисту життя та здоров'я населення, а також підтримки публічної (громадської) безпеки і порядку.

Отже, основний критерій введення особливого правового режиму полягає у виникненні надзвичайних обставин. Надзвичайними обставинами є ситуації, коли порушуються нормальні умови життя і діяльності людини, спричинені аваріями, катастрофами, стихійними лихами, небезпечними діями терористичного і антиконституційного характеру або вторинними факторами соціального чи воєнного характеру, що призвели чи можуть призвести до загибелі людей, тварин, рослин, значних матеріальних збитків, шкоди довкіллю та дестабілізації національної безпеки [4].

До характерних ознак надзвичайних обставин належить швидкий темп змін ситуацій, а також складність у передбаченні виникненні та прогнозуванні варіантів розвитку події. Ці обставини призводять до збільшення рівня управлінських ризиків у процесі попередження та нейтралізації надзвичайної ситуації. Як результат, створюються особливі умови життєдіяльності населення, які прийнято класифікувати надзвичайними. У цих умовах правоохоронна система має реорганізувати свою діяльність таким чином, щоб забезпечити якнайшвидшу ліквідацію наслідки надзвичайної події, нормалізацію ситуації та відновлення законності і правопорядку у суспільстві. Проте досягнути вказаної мети звичайними методами неможливо. Тому в державі запроваджується особливий правовий режим надзвичайного чи воєнного стану [2; 3].

У цьому контексті, надзвичайним станом є особливий правовий режим, пов'язаний із розширенням повноважень органів державної влади та обмеженням окремих прав і свобод громадян. Він вводиться у конституційному порядку на всій території країни або на окремій її частині у разі, якщо цього вимагають відповіді причини та/або наслідки. Режим надзвичайного стану передбачає вжиття особливих заходів для підтримання порядку і безпеки в державі, але це лише одна із складових, яка не вичерпує його мети. Правовий режим надзвичайного стану призначений для нормалізації ситуації, відновлення законності та правопорядку в регіоні і загалом. У будь якому разі, надзвичайний стан є тимчасовим обмежувальним заходом, після якого постає необхідність відновлення нормальних умов функціонування держави та життєдіяльності населення.

Отже, надзвичайні обставини створюють надзвичайні умови і зумовлюють запровадження надзвичайного стану. Надзвичайні умови є наслідками цих обставин і причиною введення надзвичайного стану. Надзвичайний стан є винятковим заходом для ліквідації наслідків надзвичайних обставин, нормалізації ситуації, відновлення законності та правопорядку в надзвичайних умовах.

З правової точки зору, всі надзвичайні обставини на об'єкті критичної інфраструктури, залежно від їх походження, умовно можна класифікувати на дві групи. До першої належать ті, що були викликані природними явищами. Другу групу утворюють надзвичайні обставини спричинені діями або бездіяльністю людей. Надзвичайні обставини другої групи можна класифікувати на дві підгрупи, які залежать від зовнішніми та внутрішніми факторів впливу [5]. Ці обставини підлягають розслідуванню з метою встановлення їх причин, ідентифікації винних та притягнення їх до відповідальності. У цьому контексті розслідування розпочинається відразу після виникнення кризової ситуації. Тому кримінальне провадження, як правило, здійснюється в надзвичайних умовах, які одночасно зачіпаючи життєдіяльність суспільства в межах певної території. Сам процес розслідування також зазнає відповідних впливів, оскільки безпосередньо залежить від закономірностей навколишнього середовища та надзвичайних умов, які впливають на життєдіяльність та життєзабезпечення населення окремого регіону чи країни в цілому. Тобто в умовах надзвичайних обставин, об'єктивна реальність формує специфічні закономірності розслідування кримінальних правопорушень, особливо у випадках, коли обставини є надзвичайно складними та багатофакторними. Це потребує адаптації методів розслідування до конкретних умов і врахування широкого спектру впливів навколишнього середовища на всі етапи кримінального провадження.

Механізм, за допомогою якого надзвичайні обставини визначають особливості розслідування кримінальних правопорушень проти критичної інфраструктури, є досить складним. Характер і безпосередній напрямок впливу позаштатної ситуації об'єкту критичної інфраструктури залежить від його виду і конкретного змісту позаштатної ситуації. Ці обставини впливають на розслідування, визначаючи його предмет, основні напрямки діяльності уповноважених працівників, комплекс невідкладних, першочергових та подальших процесуальних дій, а також послідовність їх проведення [1].

Зміст позаштатної ситуації на об'єкті критичної інфраструктури має різні аспекти. Вони охоплюються характером події, її наслідками, матеріально-технічним та ресурсним забезпеченням у їх ліквідації, впливом на умови життєдіяльності населення, ефективністю управління державними структурами тощо. Ці умови зачіпають різні сфери функціонування держави, вони мають свої конкретні прояви.

Впливаючи на життя та діяльність регіону вони створюють надзвичайні умови, які визначають особливості розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки критичної інфраструктури.

Для віднесення конкретних випадків розслідування до тих, що проводяться в надзвичайних умовах, необхідно мати достатньо інформації про об'єкт критичної інфраструктури та обставини, які спричинили порушення його функціонування. Наприклад, зупинка роботи підприємств електроенергетики в результаті воєнних дій, створює надзвичайні умови не лише для населення, а й для правоохоронних структур, порушуючи їх штатне функціонування. Це змушує працівників витрачати значні зусилля на забезпечення власного життя та життєдіяльності родини. Тому особливого значення у цьому аспекті набуває організаційно-правова адаптація діяльності правоохоронних органів до особливих умов функціонування їх працівників, розробка ефективних методик розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки критичної інфраструктури, а також формування дієвих системних стратегій (планів-дій), спрямованих на забезпечення безперервності функціонування правоохоронних органів, регламентованого виконання їх працівниками службових обов'язків, а також забезпечення безпеки працівників та захисту членів їхніх сімей у разі виникнення надзвичайних обставин.

Список використаних джерел

1. Розслідування посягань на об'єкти критичної інфраструктури : методичні рекомендації / [Саковський А .А., Єфіменко І. М., Хоруженко О. С., Радзівон С. М., Патик А. А., Білозьоров Є. В.]. Київ. НАВС, 2023. 73 с. ULR: https:// elar.navs.edu.ua/items/7c857a78-c117-4994-a7d8-7c9f0867cb9d.
2. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. Верховна Рада України. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Верховна Рада України. ULR: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
4. Єфіменко І. М. Захист критичної інфраструктури як елемент забезпечення національної безпеки України // Національна безпека як основа державності: сучасні виклики та механізми реагування : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 11.06.2026). Київ, 2026. С. 125–126. URL: https://elar.navs. edu.ua/ server/api/core/ bitstreams/851ccab4-ccf5-4bbf-8462-664cab345faf/content.
5. Yefimenko, I., Atamanchuk, V., & Svoboda, I. (2023). Illegal privatisation of critical infrastructure facilities: Problematic aspects and ways to solve them. Law Journal of the National Academy of Internal Affairs, 13(4), 50-61. doi: 10.56215/naia-chasopis/4.2023.50.

О. І. Залізняк,
викладач кафедри управління у сфері цивільного захисту
(Національний університет цивільного захисту)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила значне збільшення кількості кримінальних проваджень щодо порушень законів і звичаїв війни та актуалізувала питання їх ефективного документування, розслідування і доказування. Особливості розслідування воєнних злочинів зумовлені складністю механізму їх учинення, значною територіальною поширеністю, великою кількістю потерпілих і свідків, руйнуванням обстановки місця події та небезпекою проведення процесуальних дій. Водночас необхідно встановлювати не лише безпосередніх виконавців, а й інших осіб, причетних до організації, планування, віддання наказів або забезпечення вчинення кримінальних правопорушень.

Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів доцільно розглядати як комплексну систему взаємопов'язаних організаційних, тактичних, технічних і методичних засобів, спрямованих на виявлення, фіксацію, отримання, дослідження та використання доказової інформації. У структурному аспекті така система охоплює: 1) документування обставин учинення воєнного злочину та його наслідків; 2) підготовку й проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій; 3) застосування спеціальних знань; 4) використання цифрових технологій, OSINT та засобів цифрової криміналістики; 5) інформаційно-аналітичне, організаційне та міжнародне забезпечення доказування. Ефективність зазначених складових визначається їх взаємопов'язаним застосуванням на всіх етапах кримінального провадження.

Відповідно до ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому Кодексом порядку, на підставі яких встановлюються факти та обставини, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи та висновки експертів. Згідно зі ст. 93 КПК України збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження у порядку, передбаченому Кодексом. Відповідно до ст. 94 КПК України кожний доказ підлягає оцінці з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку. Отже, під час розслідування воєнних злочинів важливе значення має не лише отримання доказової інформації, а й дотримання встановленого законом порядку її виявлення, фіксації, вилучення, збереження та подальшого використання.

Первинна фіксація обставин воєнного злочину передбачає огляд місця події, фото- та відеофіксацію, складання схем, вилучення матеріальних слідів і фіксацію характеру пошкоджень. У разі застосування ракетного, артилерійського чи іншого озброєння особливе значення мають вирви, уламки, напрямок польоту та характер пошкоджень, які можуть бути використані під час вибухотехнічних, балістичних та інших експертиз. При цьому необхідно враховувати мінну небезпеку, можливість повторного обстрілу та подальшого руйнування об'єктів.

Проведення процесуальних дій у таких умовах має здійснюватися з урахуванням спеціальних положень ст. 615 КПК України, яка визначає особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану. Водночас існування спеціального правового режиму не усуває необхідності забезпечення належного процесуального оформлення отриманої доказової інформації та дотримання основоположних гарантій кримінального провадження.

Окремим напрямом документування воєнних злочинів є збирання та належне процесуальне оформлення цифрової інформації: записів камер відеоспостереження, супутникових та аерофотознімків, електронного листування, повідомлень у соціальних мережах, геолокаційних даних, інформації з мобільних пристроїв та інших електронних матеріалів. Відповідно до ст. 99 КПК України документами можуть бути, зокрема, матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації, у тому числі комп'ютерні дані. Під час роботи з цифровою інформацією необхідно забезпечувати належне процесуальне оформлення її отримання, вилучення або копіювання, збереження та подальшого дослідження.

Сучасне розслідування воєнних злочинів передбачає використання OSINT (розвідки за відкритими джерелами) та засобів цифрової криміналістики. При цьому необхідно встановлювати походження інформації, час її створення або поширення, спосіб отримання, цілісність та автентичність, а

також документувати операції з нею. Забезпечення належного ланцюга збереження доказів (chain of custody) дає змогу простежити їх походження, спосіб отримання, зберігання та подальше використання у кримінальному провадженні. Такі підходи відповідають сучасним міжнародним рекомендаціям щодо використання цифрової інформації, зокрема положенням Berkeley Protocol.

Застосування спеціальних знань є ще одним важливим напрямом криміналістичного забезпечення. Розслідування воєнних злочинів може потребувати залучення судово-медичних, молекулярно-гене-тичних, вибухотехнічних, балістичних, трасологічних та інших експертів. Залучення спеціалістів доцільне вже на етапі первинного документування, оскільки їхні спеціальні знання можуть сприяти правильному виявленню, фіксації та вилученню слідів кримінального правопорушення, а також визначенню об'єктів, які потребують подальшого експертного дослідження.

Особливе місце у розслідуванні воєнних злочинів посідає судово-медична експертиза, зокрема у провадженнях щодо вбивств цивільних осіб, катувань та інших посягань на життя і здоров'я. Важливим міжнародним орієнтиром у цій сфері є Міннесотський протокол щодо розслідування потенційно незаконної смерті (2016), розроблений Організацією Об'єднаних Націй. Документ містить рекомендації щодо ефективного розслідування випадків потенційно незаконного позбавлення життя, проведення судово-медичних досліджень, ексгумації та ідентифікації останків.

Важливим процесуальним джерелом доказової інформації є показання потерпілих і свідків. Особливості воєнних злочинів зумовлюють необхідність поєднання завдань отримання доказової інформації з дотриманням прав та законних інтересів осіб, які допитуються. Під час допиту поряд із безпосередніми обставинами події з'ясовуються відомості про осіб, які могли бути причетними до її вчинення, їхні ознаки, засоби пересування та зв'язку, характер поведінки, можливі накази та інші обставини, що сприяють встановленню механізму кримінального правопорушення. Такі відомості можуть сприяти ідентифікації безпосередніх виконавців, встановленню інших причетних осіб та реконструкції механізму вчинення воєнного злочину.

Специфіка доказування воєнних злочинів полягає також у необхідності встановлення обставин, які характеризують не лише безпосереднє діяння та його наслідки, а й контекст його вчинення. Залежно від кримінально-правової кваліфікації встановлюються обставини збройного конфлікту, статус потерпілих та причетних осіб, характер і спосіб діяння, його зв'язок зі збройним конфліктом, форма вини та інші обставини, необхідні для правильної правової оцінки події.

Важливим компонентом розслідування воєнних злочинів є міжвідомча та міжнародна взаємодія. У їх документуванні та розслідуванні беруть участь органи прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, експертні установи, інші державні органи та міжнародні організації. Ефективність такої діяльності залежить від належної координації, своєчасного обміну інформацією та узгодженості підходів до документування і збереження доказів. Окремого значення набуває міжнародне співробітництво щодо отримання та збереження електронних доказів.

Таким чином, специфіка криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів визначається необхідністю інтеграції різних за природою джерел інформації в єдину систему доказування. Її ефективність залежить не лише від своєчасності виявлення та фіксації слідів кримінального правопорушення, а й від забезпечення їх процесуальної допустимості, автентичності, цілісності та простежуваності походження. Особливого значення набуває поєднання традиційних криміналістичних засобів із цифровою криміналістикою, OSINT, спеціальними знаннями та міжнародним співробітництвом, що створює передумови для встановлення як безпосередніх виконавців, так і інших осіб, причетних до організації, планування та забезпечення вчинення воєнних злочинів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/4651-17#Text

2. Кримінальний кодекс України 05.04.2001 № 2341-III. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

3. Міннесотський протокол щодо розслідування випадків потенційно незаконного позбавлення життя (2016) https://icmp.int/wp-content/uploads/2025/05/250313_ICMP_MINNESOTA-PROTOCOL_UKR_DEF.pdf

4. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations : a Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Information for Investigating Violations of International Criminal, Human Rights and Humanitarian Law. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. 2020.

І. В. Здреник,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ТА ПРАВОПОРЯДКУ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

У процесі розбудови правової держави та наближення України до правових стандартів ЄС особливого значення набуває реалізація принципу законності, який у наукових та нормативних джерелах нерідко визначається через вимогу верховенства закону. Рівень дотримання законодавчих вимог характеризує ступінь забезпечення та захищеності основоположних інтересів людини, суспільства та держави.

Законність посідає важливе місце серед політико-правових явищ та виступає одним із основних показників стану правового життя суспільства. У широкому розумінні поняття «законності» характеризує правові засади побудови суспільних відносин, взаємозалежність права і владних механізмів, а також нерозривний зв'язок права з державою. Зміст законності полягає в обов'язковому та послідовному дотриманні законів, а також інших нормативно-правових актів, ухвалених відповідно до законодавства, державними органами, посадовими особами, громадянами, недержавними установами й організаціями. Водночас законодавчі приписи повинні узгоджуватися з об'єктивними закономірностями суспільного розвитку, відповідати вимогам щодо гарантування прав і свобод людини та громадянина, спиратися на загальновизнані принципи й цінності демократичної, соціальної та правової держави.

Забезпечення законності та громадського порядку в районах, наближених до зони бойових дій, потребує системного підходу з урахуванням підвищених ризиків і специфіки оперативної обстановки. Одним із першочергових завдань виступає розбудова та застосування сучасних розвідувальних технологій, здатних формувати повнішу оперативну картину й підвищувати швидкість реагування на потенційні загрози [1, с. 79–80]. Відкритість діяльності поліції у поєднанні з активною взаємодією з громадськими організаціями може сприяти протидії корупції та зміцненню довіри місцевого населення. Водночас особливого значення набувають психологічна підготовка правоохоронців і регулярне професійне навчання, необхідні для роботи в умовах постійної небезпеки та значного стресового навантаження [2, с. 391–392].

Запровадження адаптивного планування та гнучкого розподілу службових завдань дає можливість оперативно коригувати діяльність поліції відповідно до змін бойової ситуації, мінімізуючи надмірні адміністративні процедури. Координація дій із військовими формуваннями та іншими силовими структурами, доповнена співпрацею з міжнародними правоохоронними організаціями, здатна посилити оперативні можливості та забезпечити обмін професійним досвідом. Додатковим інструментом попередження кризових ситуацій може стати система раннього виявлення соціальних або етнічних конфліктів, побудована із застосуванням аналізу великих масивів даних і інформації з соціальних мереж. У районах ведення воєнних дій підтримання законності та правопорядку набуває особливої складності й вимагає від українських поліцейських використання спеціально адаптованих способів роботи. Серед основних напрямів залишаються захист інформаційного простору, протидія корупції, гарантування громадської безпеки та своєчасне запобігання соціальним і етнічним конфліктам [3, с. 113–114].

Нормативне закріплення законності виступає необхідною передумовою належного функціонування правової, соціальної та демократичної держави, охоплюючи її правову систему, державні й публічні органи, населення та інші складові суспільного устрою. В українському правовому просторі принцип законності передусім закріплений у Конституції України. Зокрема, ст. 6 встановлює, що «органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України», тоді як ст. 19 передбачає: «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [4]. У правовій теорії законність нерідко характеризують як державно-правовий режим, спрямований на забезпечення обов'язкової сили юридичних норм у межах суспільства та держави. Основу такого режиму становить необхідність неухильного виконання встановлених правових приписів. Особливо чітко відповідна вимога проявляється у сфері виконавчої влади та під час здійснення державного управління. Положення щодо законності закріплені у значній кількості нормативно-правових актів, починаючи з Конституції України, а відповідна діяльність органів влади має здійснюватися на підставі та відповідно до закону. Юридичні норми зберігають загальнообов'язковий характер до моменту внесення до них змін або їх скасування, тому державні й недержавні структури, представники відповідних органів,

громадські формування, громадяни України, а також іноземці мають неухильно виконувати встановлені правові приписи [5, с. 78].

На підставі наведених матеріалів окремої уваги потребує практична проблема, пов'язана з ускладненням роботи підрозділів Національної поліції України щодо підтримання законності, громадської безпеки та правопорядку на територіях, розташованих поблизу районів ведення бойових дій.

Формування проблемної ситуації значною мірою пов'язане зі специфікою оперативної обстановки, спричиненої воєнною агресією. Для неї характерні швидка трансформація загроз, значне службове навантаження на особовий склад, високий рівень психологічної напруги серед правоохоронців, посилення корупційних ризиків, а також небезпека виникнення локальних соціальних і міжетнічних протистоянь. Окремим чинником, що ускладнює ефективність поліцейської діяльності, виступає надмірна складність традиційних адміністративних процедур, яка обмежує мобільність підрозділів та уповільнює реагування на кризові події.

Розв'язання окресленого завдання передбачає впровадження сукупності заходів, спрямованих на перебудову підходів до роботи правоохоронних органів з урахуванням реалій воєнного стану. Насамперед йдеться про технічне оновлення та посилення інформаційно-аналітичного потенціалу шляхом застосування сучасних розвідувальних технологій, здатних забезпечити формування комплексного оперативного бачення ситуації. Важливу роль також відіграє використання інструментів аналізу великих даних (Big Data), зокрема для відстеження інформаційного простору й активності в соціальних мережах, що створює можливості для своєчасного виявлення потенційних протистоянь та їх попередження на початкових етапах. Паралельно необхідне вдосконалення механізмів державного управління через відхід від надмірно жорстких бюрократичних моделей ухвалення рішень на користь адаптивного планування та гнучкого розподілу службових завдань. Такий підхід дасть змогу скоротити адміністративні затримки й оперативно змінювати алгоритми роботи підрозділів відповідно до динаміки бойової обстановки. Вагомим напрямом залишається кадрове та психологічне забезпечення, яке охоплює систематичне професійне навчання, а також спеціальну психологічну підготовку особового складу, спрямовану на розвиток стійкості до тривалого стресового навантаження та збереження належного рівня готовності до виконання завдань у районах підвищеного ризику. Водночас важливими складовими виступають міжвідомча координація та зміцнення суспільної довіри. Досягнення відповідних цілей потребує налагодження чіткої взаємодії з українськими військовими формуваннями й міжнародними правоохоронними органами для обміну практичним досвідом, а також забезпечення відкритості діяльності Національної поліції у взаємодії з громадянським сектором, що сприятиме зменшенню корупційних ризиків і посиленню довіри цивільного населення у прифронтових районах.

Отже, забезпечення верховенства права, що передбачає обов'язкове виконання правових норм усіма учасниками суспільних відносин, становить конституційну засаду функціонування України як демократичної держави. Особливого значення дотримання правових вимог набуває в умовах «особливого періоду» та поглиблення процесів європейської інтеграції. Для районів, наближених до зони бойових дій, характерне суттєве ускладнення завдань із підтримання правопорядку через значне психологічне навантаження на особовий склад, ризик виникнення соціальних конфліктів, корупційні загрози та адміністративні перешкоди під час ухвалення управлінських рішень. Подолання окреслених труднощів потребує комплексної перебудови роботи Національної поліції України, зокрема активного застосування цифрових технологій і засобів аналізу великих даних, запровадження гнучкого планування, системного кадрового та психологічного супроводу, а також розвитку міжвідомчої взаємодії із силами безпеки й міжнародними партнерами за умови відкритості та прозорості комунікації з громадськістю.

Список використаних джерел

1. Макарова О. П. Емоційний стан працівників поліції під час військової агресії в Україні. *Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України Харків.* НА НГУ 2023. С. 78-81

2. Онищенко А. М. Правопорядок і законність як головні елементи верховенства права в Україні. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів.* Вінниця. ХНУВС.2023. С. 390-393

3. Зінченко Д. А., Макарова О. П. Особливості забезпечення законності та правопорядку в прифронтових зонах: виклики та рішення для національної поліції України. Стан та перспективи розвитку адміністративного права України: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет конференції, м. Одеса, 20 жовтня 2023 р. Одеса : ОДУВС, 2023. С. 112-115 (дата звернення: 30.09.2026)

4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

5. Сопілко І. М., Головня І. В. Забезпечення законності та правопорядку в Україні в умовах реформування державних інституцій. *Юридичний вісник,* 2019. № 2 (51). С. 77–84

Г. А. Зміївський,
доцент кафедри
поведінкових наук та військового лідерства
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

Л. М. Іванова,
курсант
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова дисципліна є основою організованості та керованості військових підрозділів, виконання наказів і готовності особового складу до виконання завдань за призначенням. В умовах воєнного стану її значення зростає, оскільки порушення порядку проходження військової служби може впливати не лише на окремого військовослужбовця, а й на виконання завдань підрозділом. Водночас сучасні умови функціонування сектору безпеки і оборони виявляють проблеми організаційно-правового забезпечення військової дисципліни. Вони стосуються не лише відповідальності за правопорушення, а й профілактики, правового інформування військовослужбовців, діяльності командирів і взаємодії відповідних суб'єктів. Окремої уваги потребує відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану [1].

Актуальність теми зумовлена підвищеними вимогами до військової служби в умовах воєнного стану. Військова дисципліна в цей період має забезпечуватися не лише заходами відповідальності, а й системою правових, організаційних, управлінських, інформаційних та превентивних заходів.

Організаційно-правове забезпечення воєнної безпеки передбачає взаємодію державних інституцій, органів військового управління та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони [2]. Водночас важливою складовою дисципліни є інформаційна культура військовослужбовців, оскільки неналежне поводження зі службовою інформацією може створювати додаткові ризики для безпеки [3]. Отже, актуальність дослідження посилюється необхідністю вдосконалення механізму, який поєднує правове регулювання, належну організацію служби, профілактику правопорушень та формування правової й інформаційної культури.

Метою дослідження є визначення основних проблем організаційно-правового забезпечення військової дисципліни в умовах воєнного стану та розроблення пропозицій щодо його вдосконалення.

Військова дисципліна не повинна зводитися лише до застосування стягнень. Її забезпечення є постійним управлінським процесом, у межах якого командири організовують виконання військовослужбовцями вимог законодавства, статутів, наказів і розпоряджень. Однією з проблем є складність і динамічність нормативного регулювання у сфері оборони. Значна кількість законів, статутів, підзаконних та відомчих актів, які змінюються відповідно до умов воєнного стану, створює ризик колізій, дублювання норм та неоднакового їх застосування. У наукових матеріалах з питань правового забезпечення оборони України військове право, військове управління, діяльність органів правопорядку та правосуддя розглядаються як взаємопов'язані елементи системи оборони [4, 5]. Тому військову дисципліну доцільно розглядати не ізольовано, а як складову загального механізму правового забезпечення оборони держави.

Іншою проблемою є переважання реактивного підходу над превентивним. Значна увага приділяється встановленню факту порушення та застосуванню відповідальності, тоді як причини його виникнення можуть залишатися поза увагою. Це особливо помітно у випадках самовільного залишення військової частини або місця служби, кримінально-правові аспекти якого досліджують Т. Б. Ніколаєнко та О. О. Осінський [1].

Застосування відповідальності є необхідним елементом підтримання дисципліни, проте воно не замінює профілактичної роботи. Тому важливими є систематичне правове інформування військовослужбовців, роз'яснення їхніх прав та обов'язків, юридичних наслідків порушень і своєчасне виявлення причин дисциплінарних проблем.

Окремою складовою є правова та інформаційна культура. Формального ознайомлення з нормативними актами недостатньо: військовослужбовець має розуміти практичне значення встановлених вимог. Дослідження І. М. Шопіної та О. П. Котляренка підтверджує важливість правового й організаційного забезпечення інформаційної культури військовослужбовців [3]. Тому доцільно проводити

практичні заняття щодо захисту службової інформації, використання інформаційно-комунікаційних технологій та юридичних наслідків порушень.

Важливим є й організаційний аспект. Ефективність дисципліни залежить від того, наскільки чітко командири доводять накази, контролюють їх виконання та організовують службу. Організаційно-правові засади воєнної безпеки передбачають взаємозв'язок правових, організаційних і управлінських механізмів [2]. Відповідно, забезпечення дисципліни не може покладатися лише на одного суб'єкта, а потребує координації командирів, органів військового управління, юридичних служб та інших відповідних структур. Доцільним є також системний аналіз дисциплінарних порушень. Облік має використовуватися не тільки для статистики, а й для встановлення причин повторюваних порушень. Якщо певні порушення систематично виникають у підрозділі, необхідно аналізувати не лише поведінку військовослужбовців, а й організацію служби, доведення наказів, контроль та рівень правової підготовки. При цьому вимогливість до дисципліни повинна поєднуватися з дотриманням прав військовослужбовців. Заходи реагування мають застосовуватися законно, обґрунтовано та з урахуванням конкретних обставин. Такий підхід відповідає загальній спрямованості сучасного правового забезпечення оборони, у межах якого важливими є не лише питання військової дисципліни, а й гарантії прав військовослужбовців [4, 5]. Для вдосконалення організаційно-правового забезпечення військової дисципліни доцільно: посилити превентивну роботу з особовим складом та систематичне правове інформування; запровадити аналіз дисциплінарних порушень із визначенням причин їх виникнення; зробити правову підготовку практично орієнтованою, використовуючи конкретні службові ситуації; посилити інформаційно-правову підготовку військовослужбовців [3]; удосконалити координацію між командирами, органами військового управління та юридичними службами; забезпечувати законність, обґрунтованість та індивідуалізацію заходів відповідальності.

Отже, проведений аналіз показав, що військова дисципліна в умовах воєнного стану є складовою системи забезпечення обороноздатності держави та залежить від взаємодії правових, організаційних, управлінських, інформаційних і превентивних механізмів [2; 4; 5]. Основними проблемами визначено складність і динамічність нормативного регулювання, недостатню орієнтацію на профілактику правопорушень, необхідність підвищення правової та інформаційної культури, удосконалення взаємодії суб'єктів забезпечення дисципліни та дотримання законності під час застосування відповідальності. Особливого значення набуває питання самовільного залишення військової частини або місця служби, щодо якого необхідним є чітке правове визначення юридичних наслідків відповідних діянь та одночасне посилення профілактики [1]. Результатом дослідження стало обґрунтування необхідності комплексного підходу до забезпечення військової дисципліни, за якого відповідальність поєднується з профілактикою, правовим інформуванням, аналізом причин порушень та належною організацією служби.

Таким чином, удосконалення організаційно-правового забезпечення військової дисципліни має бути спрямоване на створення узгодженої системи, у якій правові норми є зрозумілими, їх реалізація – організованою, відповідальність – законною та обґрунтованою, а профілактика порушень – постійною складовою діяльності військового управління.

Список використаних джерел

1. Ніколаєнко Т. Б., Осінський О. О. Актуальні питання забезпечення військової дисципліни у разі самовільного залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану: кримінально-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1 (128). С. 222–229. URL:https://share.google/o0hfwvYTLCFqhKWKr.

2. Ситник Г. П. Організаційно-правові засади забезпечення воєнної безпеки України : курс лекцій. Київ : ТОВ «САК Лтд.», 2023. 112 с. URL:https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/746e0-48cd-a963-ad9ff39203.pdf.

3. Шопіна І. М., Котляренко О. П. Проблеми правового та організаційного забезпечення розвитку інформаційної культури військовослужбовців Збройних Сил України. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2021. № 2 (72). С. 139–145. DOI: 10.33099/2304-2745/2021-2-72/139-145. URL:https://share.google/ IOw1k tdeF58suObbQ.

4. Проблеми правового забезпечення оборони України : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 трав. 2024 р.) / упоряд.: П. П. Богуцький, Ю. В. Гаруст, Л. В. Заславська, В. Г. Пилипчук. Київ; Одеса : Фенікс, 2024. 328 с. URL:https://share.google/0MRMJYlmoF1DYrQAQ.

5. Проблеми правового забезпечення оборони України : зб. матеріалів ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 10 верес. 2025 р.) / упоряд.: П. П. Богуцький, Ю. В. Гаруст, Л. В. Заславська, В. Г. Пилипчук. Київ; Одеса, 2025. 432 с. URL:https://share.google/i7Rkrkol0Bwh3Bsug.

Є. В. Зозуля,
викладач кафедри
криміналістики та судової експертології ННІ № 1, майор поліції
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

О. С. Матюшенко,
курсант ННІ № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ

Сучасне кримінальне судочинство потребує використання новітніх методів отримання та перевірки інформації, що має доказове значення. Одним із таких методів є судово-психологічна експертиза із використанням поліграфа, яка дає можливість досліджувати психофізіологічні реакції особи на інформацію, пов'язану з обставинами кримінального провадження. В умовах правового режиму воєнного стану суттєво зростає потреба у застосуванні оперативних, високоточних та науково обґрунтованих методів здобуття й перевірки доказової інформації. Особливої гостроти це питання набуває під час розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, воєнних злочинів, а також фактів колабораційної діяльності чи несанкціонованого поширення інформації про переміщення Збройних Сил України. У цьому контексті інструментальне психофізіологічне дослідження з використанням поліграфа виступає важливим елементом аналітичного забезпечення розслідування, що дозволяє у стислі строки верифікувати показання свідків, потерпілих та підозрюваних. Актуальність цього питання зумовлена необхідністю визначення місця та ролі поліграфа у процесі доказування, а також забезпечення належного балансу між інтересами правосуддя та дотриманням прав і свобод людини.

Результати дослідження з використанням поліграфа можуть набувати статусу доказу у кримінальному провадженні лише в тому разі, якщо таке дослідження оформлене як судова експертиза. Проведення цієї експертизи регламентується нормами КПК України, Законом України Про судову експертизу [3], а також Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичними рекомендацями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [4].

Йдеться про так звану «судову психофізіологічну експертизу з використанням поліграфа». Сама експертиза є дослідженням, що проводиться судовим експертом, який має володіти необхідними знаннями та практичними навичками, а її результати оформлюються у вигляді офіційного результату – висновком експерта. Її призначення не є обов'язковим і здійснюється виключно на розсуд суду чи слідчого судді [1, с. 39]. Також належну увагу потрібно приділити процесуальному статусу особи, яка проводить поліграфічне дослідження. Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом [3, ст. 7] .

У сучасних умовах проведення такого виду експертизи можливе лише особами, які мають статус атестованого судового експерта та відповідну експертну спеціальність у сфері психологічних досліджень. Саме тому поліграфолог, який пройшов лише професійну підготовку, але не набув статусу судового експерта, не може проводити судову експертизу, яка б визналася доказом у кримінальному судочинстві, цивільному судочинстві. При цьому не можна стверджувати, діяльність таких поліграфологів взагалі перебуває межами кримінального провадження. Особи, які пройшли відповідну професійну підготовку та набули професійної компетенції поліграфолога, можуть залучатися до кримінального провадження як спеціалісти у порядку ст. 71 КПК України. У такому випадку вони можуть надавати консультації стороні захисту та стороні обвинувачення. [2, с. 273–274]

На нашу думку не менш важливим є правозахисний аспект. Застосування поліграфа повинно ґрунтуватися на принципах добровільності, законності, неупередженості, комплексності та всебічного забезпечення прав і свобод людини. Слід враховувати, що під час дії правового режиму воєнного стану технології поліграфічних досліджень набули широкого застосування не лише в межах досудового розс-

лідування, а й під час проведення контррозвідувальних, оперативно-розшукових та фільтраційних заходів суб'єктами сектору безпеки і оборони. Разом з тим, для надання результатам поліграфологічного опитування статусу процесуального доказу у кримінальному провадженні недопустимим є спрощення процесуальної форми. Обов'язковими умовами залишаються призначення відповідної судово-психологічної експертизи, дотримання вимог КПК України та неухильне забезпечення принципу добровільності участі особи, оскільки залучення поліграфа не може слугувати інструментом процесуального чи психологічного примусу.

Практика судочинства різних країн щодо застосування поліграфа й використання результатів таких досліджень у кримінальному процесуальному доказуванні, визнання їх самостійними доказами, неоднакова. Майже як беззаперечні такі докази використовують у Японії, Канаді, Індії, Польщі, Литві, Румунії, однак і там переважно в цивільному процесі. Відомі випадки використання отриманих інформаційних даних поліграфологічних досліджень як доказів у Південній Африканській Республіці. Натомість Хорватія категорично відмовилася від такої практики. Натомість Англія та Німеччина, які з пересторогою ставилися до інструментальних психодіагностувань людини, стали активніше послуговуватися поліграфом й отриманими за його допомогою результатами психофізіологічних досліджень. Стосовно Сполучених Штатів Америки як країни лідера в питаннях експлуатації технологій поліграфа зазначимо, що висновок поліграфолога не використовують як доказ в американському кримінальному судочинстві, водночас Верховний суд США визнає методику психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа [6]. Отже досі немає єдності думок щодо доказового значення результатів застосування поліграфа у кримінальному провадженні, зокрема, щодо доказового значення висновку психологічної експертизи з використання поліграфа .

Окрім суто інформаційного значення, використання поліграфа під час проведення психологічної експертизи має потужний тактико-психологічний ефект. Зокрема, ознайомлення підозрюваного чи свідка з результатами опитування (особливо у сукупності з іншими зібраними доказами) нерідко спонукає особу до дачі правдивих показань. Практика досудового розслідування та аналіз судових прецедентів доводять, що залучення поліграфолога суттєво підвищує ефективність розкриття злочинів та сприяє належному захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження [1, с. 45].

Особливого значення набуває положення ч. 2 ст. 94 КПК України, відповідно до якого жоден доказ не має наперед встановленої сили, а його оцінка здійснюється за внутрішнім переконанням суду на підставі всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження. Таким чином, навіть належно оформлений висновок експерта із використанням поліграфа повинен оцінюватися у сукупності з іншими доказами, а не використовуватися як єдина підстава для висновку про винуватість особи. [5] Окремої уваги в умовах воєнного стану набуває фактор загального психофізіологічного виснаження та підвищеної травматизації населення. Наявність у досліджуваних осіб гострого стресу, тривожних розладів або посттравматичного стресового розладу (ПТСР), спричинених бойовими діями чи перебуванням в окупації, здатна суттєво викривляти фонові психофізіологічні реакції. Це вимагає від судового експерта-поліграфолога особливої обачності при розробці тестових питань, проведенні передтестової бесіди та безпосередній інтерпретації отриманих поліграм, аби уникнути помилкового трактування емоційного напруження як ознаки приховування досліджуваної інформації.

Таким чином, проведений аналіз теоретичних досліджень дає підстави зробити висновок, що питання використання поліграфа у кримінальному судочинстві залишається дискусійним. Науковці загалом визнають перспективність його застосування для отримання та перевірки криміналістично значущої інформації, однак наголошують на необхідності дотримання чітких процесуальних вимог, наукової обґрунтованості методики та гарантій прав людини. На мою думку, поліграф не слід розглядати як безпосередній «детектор правди» або як самостійний засіб встановлення винуватості особи. Він лише фіксує психофізіологічні реакції людини, які потребують професійного аналізу та можуть бути зумовлені різними чинниками. Тому результати такого дослідження повинні оцінюватися критично, у взаємозв'язку з іншими доказами кримінального провадження, а не мати наперед визначеної доказової сили.

Список використаних джерел

1. Осипенко І. П., Падалка В. О. Правова природа використання поліграфа у криміналістиці. *Криміналістика і судова експертиза*. 2026. №71. С. 31–42. DOI: https://doi.org/10.33994/kndise.2026.71.03

2. Туренко Д.В. Правовий статус поліграфолога: проблема співвідношення функцій спеціаліста, судового експерта та консультанта. *Вісник Кримінологічної асоціації України*, 2026 №38 (2), С. 270–285. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2026.2.p2.23

3. Про судову експертизу :Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII . База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12 (дата звернення: 13.09.2026).

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98 (дата звернення:15.09.2026)

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. DOI: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення:15.09.2026)

6. Яремчук Р. А. Зарубіжний досвід і вітчизняна практика використання поліграфологічних досліджень у діяльності правоохоронних органі. *Юридична психологія*. 2020. № 2 (27). С. 32-40 doi: https:// doi.org/ 10.33270/ 03202702.32

7. Макарова О. Теоретико-праксеологічні аспекти залучення спеціаліста-поліграфолога до верифікації показань у кримінальному провадженні. *Наука і правоохорона.* 2026. Вип. 2(72). С.131–139. DOI: 10.33270/ 05267202.14

М. І. Іванишин,
молодший науковий співробітник
науково-дослідного відділу ВВД НЦСВ, старший лейтенант
(Національна академія імені гетьмана Петра Сагайдачного)

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АНАЛІТИЧНОЇ РОЗВІДКИ ТА КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Повномасштабна збройна агресія проти України та пов'язане з нею запровадження правового режиму воєнного стану суттєво трансформували структуру та динаміку злочинності в державі. Поряд із традиційними видами кримінальних правопорушень значного поширення набули незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів і вибухових речовин, колабораційна діяльність, воєнні злочини, а також економічні злочини, пов'язані з розкраданням гуманітарної та міжнародної технічної допомоги. За таких умов якість інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності набуває вирішального значення, адже саме своєчасний, повний і достовірний аналітичний продукт визначає ефективність виявлення, розкриття та розслідування злочинів [1, с. 398]. Ключовими складовими цієї системи виступають аналітична розвідка та кримінальний аналіз, теоретичне осмислення сутності та співвідношення яких залишається актуальним завданням правоохоронної науки.

Інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності доцільно визначати як цілісну систему організаційних, методичних, технічних та кадрових заходів, спрямованих на збирання, накопичення, систематизацію, обробку та аналіз інформації про кримінальні прояви з метою підготовки обґрунтованих управлінських, оперативно-службових і процесуальних рішень. Правовою основою функціонування цієї системи є Закон України «Про Національну поліцію», яким на поліцію покладено завдання інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності щодо протидії злочинності [2]. Водночас зміст зазначеної системи не обмежується суто технічними процедурами обробки даних, а охоплює складну інтелектуальну діяльність з виявлення закономірностей, зв'язків і тенденцій у масивах кримінально значущої інформації, що і зумовлює виокремлення в її структурі таких самостійних, хоч і функціонально пов'язаних, напрямів, як аналітична розвідка та кримінальний аналіз.

Аналітична розвідка є історично першою формою систематизованої аналітичної роботи правоохоронних органів, що сформувалась в межах оперативно-розшукової діяльності. У науковій літературі аналітичну розвідку визначають як особливу форму інформаційно-аналітичної роботи оперативних підрозділів, яка полягає у системному дослідженні, узагальненні та оцінюванні оперативно значущої інформації з метою встановлення осіб, причетних до підготовки чи вчинення злочинів, виявлення злочинних зв'язків, схем протиправної діяльності та джерел її фінансування [3, с. 445]. Характерними ознаками аналітичної розвідки є її превентивна спрямованість, здійснення переважно в режимі оперативності та конфіденційності, а також тісний зв'язок із конкретними оперативно-розшуковими справами. Правові засади здійснення аналітичної розвідки закладені, зокрема, в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», який визначає інформаційно-аналітичну роботу одним із напрямів діяльності оперативних підрозділів [4].

Кримінальний аналіз є відносно новим для вітчизняної правоохоронної практики напрямом, що набув активного розвитку у зв'язку з реформуванням Національної поліції України та імплементацією європейських стандартів аналітичної роботи. У навчальній та науковій літературі кримінальний аналіз визначають як систематичне виявлення та дослідження зв'язків між кримінально значущою інформацією та іншими даними, отриманими з різноманітних джерел, з метою розкриття, розслідування і попередження злочинів, а також підтримки прийняття управлінських рішень [5, с. 12]. Відповідно до європейської моделі кримінального аналізу, яка покладена в основу організації відповідних підрозділів Національної поліції України, виокремлюють стратегічний, оперативний (тактичний) кримінальний аналіз та аналіз у межах конкретного кримінального провадження [6, с. 293]. Стратегічний кримінальний аналіз орієнтований на виявлення довгострокових тенденцій і закономірностей злочинності, прогнозування криміногенної обстановки та обґрунтування управлінських рішень на загальнодержавному й регіональному рівнях. Оперативний кримінальний аналіз забезпечує безпосередню підтримку конкретних оперативно-розшукових заходів шляхом встановлення зв'язків між подіями, особами, об'єктами, місцями та епізодами злочинної діяльності, а аналіз кримінального провадження спрямований на структурування доказової інформації в межах окремого досудового розслідування.

Порівняльний аналіз досліджуваних понять дозволяє констатувати, що аналітична розвідка й кримінальний аналіз, попри термінологічну близькість, не є тотожними видами діяльності. Аналітична розвідка традиційно орієнтована на інформаційне забезпечення діяльності конкретних оперативних підрозділів і має вужчу предметну спрямованість, обмежену переважно сферою протидії окремим видам злочинності. Кримінальний аналіз, натомість, є системною міжвідомчою функцією, яка інтегрує інформацію з усіх доступних джерел – оперативних та слідчих підрозділів, відомчих реєстрів, відкритих джерел (OSINT), а також міжнародних інформаційних систем, зокрема баз даних Інтерполу та Європолу. Водночас обидва напрями діяльності ґрунтуються на спільній методологічній основі, яка передбачає використання спеціалізованого аналітичного інструментарію – програмних продуктів мережевого, часового та статистичного аналізу, географічних інформаційних систем, що уможливлює встановлення прихованих зв'язків, побудову аналітичних версій та формування обґрунтованих аналітичних продуктів для суб'єктів прийняття рішень. Саме тому аналітичну розвідку доцільно розглядати не як конкуруючий, а як органічно інтегрований елемент цілісної системи кримінального аналізу, що функціонує в межах єдиного інформаційно-аналітичного простору правоохоронної діяльності.

В умовах правового режиму воєнного стану значення узгодженої взаємодії аналітичної розвідки та кримінального аналізу суттєво зростає. По-перше, істотно збільшився обсяг неструктурованої інформації, що надходить з деокупованих та прифронтових територій і потребує оперативного опрацювання для документування воєнних злочинів та встановлення осіб, причетних до колабораційної діяльності. По-друге, актуалізувалась проблема протидії неконтрольованому переміщенню та незаконному обігу зброї, боєприпасів і вибухових речовин, що надходять із зони бойових дій. По-третє, зросла потреба у виявленні економічних злочинів, пов'язаних з нецільовим використанням гуманітарної та міжнародної технічної допомоги. Зазначені обставини зумовлюють необхідність тісної міжвідомчої взаємодії аналітичних підрозділів Національної поліції України, Служби безпеки України, органів прокуратури, а також органів військового управління та вищих військових навчальних закладів, дослідницькі підрозділи яких дедалі активніше залучаються до аналітичного супроводу процесів документування злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту.

Разом з тим практична реалізація аналітичної розвідки та кримінального аналізу в Україні супроводжується низкою проблем, які потребують нагального вирішення. Насамперед, відсутній окремий законодавчий акт, який би комплексно врегульовував правовий статус, повноваження та єдину методику здійснення кримінального аналізу, що ускладнює уніфікацію підходів у діяльності різних правоохоронних та військових структур. Крім того, спостерігається фрагментарність відомчих інформаційних систем і недостатній рівень їх інтеграції з реєстрами інших державних органів та міжнародними базами даних. Не менш важливою є проблема дефіциту кваліфікованих кадрів, здатних на професійному рівні здійснювати аналітичну діяльність з використанням сучасних цифрових технологій. Розв'язання окреслених проблем потребує розроблення відповідної нормативно-правової бази, уніфікації методології аналітичної роботи відповідно до європейських стандартів, а також запровадження системної підготовки й підвищення кваліфікації аналітиків, зокрема на базі закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців для сектору безпеки і оборони.

Таким чином, аналітична розвідка та кримінальний аналіз є самостійними, проте органічно взаємопов'язаними складовими інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності, які у своїй сукупності формують цілісну систему підтримки прийняття рішень у сфері протидії злочинності. В умовах воєнного стану ефективність цієї системи набуває особливого значення, оскільки якісний аналітичний продукт безпосередньо визначає результативність розкриття й розслідування воєнних злочинів, протидії незаконному обігу зброї та інших посягань, вчинюваних в умовах збройного конфлікту. Перспективними напрямами вдосконалення досліджуваної сфери вбачаються законодавче закріплення статусу кримінального аналізу, гармонізація вітчизняної методології з європейськими стандартами, інтеграція відомчих інформаційних систем, а також розвиток міжвідомчої взаємодії між правоохоронними органами та суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Список використаних джерел

1. Корнієнко М.В. Кримінальний аналіз у діяльності Національної поліції України. Право і суспільство. 2024. № 1, ч. 2. С. 397-402.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. С. 379.

3. Мовчан А.В. Поняття та сутність аналітичної розвідки як особливої форми інформаційно-аналітичної роботи в ОРД. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 3. С. 443–450.
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. №2135-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. №22. С. 303.
5. Федчак ІА. Основи кримінального аналізу: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 288.
6. Двірна А., Орленко В., Кисельов А. Особливості використання стратегічного кримінального аналізу підрозділами Національної поліції України. Universum. 2025. №21. С. 292297.

С. М. Іващенко,
доцент кафедри права
національної безпеки та правової роботи
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

П. М. Фівкін,
начальник кафедри права
національної безпеки та правової роботи
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ЦИФРОВЕ ТА ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФОРМУВАНЬ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Сучасна діяльність формувань сектору безпеки і оборони України характеризується значним обсягом інформації, необхідної для організації управління, виконання службових завдань, прийняття управлінських рішень та взаємодії між відповідними органами і підрозділами. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» сектор безпеки і оборони є системою органів державної влади, Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, сил цивільного захисту та інших визначених законом складових, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів України. Важливого значення набуває документальне забезпечення, під яким доцільно розуміти сукупність організаційних і правових заходів щодо створення, оформлення, реєстрації, обліку, використання, зберігання та передачі документованої інформації. Таким чином, документальне забезпечення є важливим елементом інформаційного забезпечення управлінських процесів у державних органах та формуваннях сектору безпеки і оборони. Документи у діяльності відповідних формувань виконують інформаційну, управлінську та юридичну функції. За їх допомогою фіксуються управлінські рішення, розпорядження, результати службової діяльності, облікові дані та інші відомості, необхідні для організації роботи підрозділів. Належне документування забезпечує послідовність управлінських процесів, контроль за виконанням прийнятих рішень, підтвердження юридично значущих фактів та належне зберігання інформації. Організаційні засади документування управлінської інформації та роботи з електронними документами визначаються, зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55.

Визначальним етапом розвитку документального забезпечення є перехід від переважно паперового до електронного формату. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» встановлює правові засади створення, оброблення, передавання, одержання, зберігання та використання електронних документів. Використання електронного документообігу дає можливість скоротити час опрацювання документів, підвищити оперативність передавання інформації та спростити контроль за виконанням управлінських рішень. Цифровізація документального забезпечення безпосередньо впливає на ефективність управління у секторі безпеки і оборони. Її значення полягає не лише у заміні паперових документів електронними, а й у трансформації процесів створення, оброблення, передачі та зберігання інформації. Використання інформаційно-комунікаційних систем сприяє оперативному обміну необхідними відомостями, підвищує швидкість прийняття управлінських рішень та створює можливості для автоматизації окремих процедур. Водночас цифровізація повинна здійснюватися з урахуванням вимог інформаційної безпеки, оскільки діяльність сектору безпеки і оборони пов’язана з обробленням значних обсягів інформації, частина якої може мати обмежений доступ. У цьому контексті важливе значення має Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», який передбачає організаційні та технічні заходи щодо захисту інформації від незаконного доступу, знищення, блокування, витоку та інших загроз. Важливою складовою цифрового забезпечення є інформаційні системи обліку, які забезпечують систематизацію, оновлення та збереження відомостей про особовий склад, майно, ресурси, документи та службові завдання. Їх використання сприяє оперативності управління, зменшенню кількості помилок і контролю за наявними ресурсами. Поєднання систем обліку з електронним документообігом та службовою комунікацією забезпечує узгоджений рух інформації між підрозділами. Водночас цифровізація супроводжується ризиками кібератак, несанкціонованого доступу, витоку, зміни або знищення інформації. Особливої уваги потребує захист службової інформації та персональних даних. Технічні збої, програмні помилки

та недоступність інформаційних систем також можуть ускладнювати своєчасне отримання й передавання службової інформації. Тому необхідними є належний захист інформації, резервування даних, технічне обслуговування систем та дотримання встановлених правил інформаційної безпеки. Суттєвим фактором ризику залишається людський чинник. Недостатній рівень цифрової грамотності працівників та військовослужбовців може призводити до помилок під час створення, передавання, зберігання електронних документів та ненавмисного розголошення інформації. Навіть технічно захищена система може бути вразливою, якщо користувачі не дотримуються правил інформаційної безпеки. Тому цифрова трансформація повинна передбачати систематичне навчання персоналу, підвищення цифрової компетентності та формування належної культури поводження зі службовою інформацією. Цифровізація висуває нові вимоги до організації роботи з електронними документами: їх створення, реєстрації, обліку, передачі, зберігання та контролю за виконанням. Особливого значення набуває розмежування доступу до документів відповідно до повноважень посадових осіб. Втрата контролю над рухом електронного документа або неналежне визначення кола осіб, які мають до нього доступ, може створювати ризики для інформаційної безпеки та належного функціонування управлінської системи.

Отже, цифрове та документальне забезпечення є важливою складовою діяльності формувань сектору безпеки і оборони України, оскільки забезпечує належну організацію управління, обмін інформацією, контроль за виконанням рішень та збереження необхідних відомостей. Перехід до електронного документообігу та використання інформаційних систем сприяють швидшому опрацюванню інформації, ефективнішому обліку ресурсів і підвищенню оперативності управлінських процесів.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.

2. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.

3. Деякі питання документування управлінської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55.

4. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 275.

5. Ліпко І. О., Звір В. Б., Капілевич В. та ін. Запровадження класифікації інформаційних технологій у сфері оборони: досвід НАТО для України. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. 2024. № 2 (81). С. 74–85.

6. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 31. Ст. 286.

7. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 34. Ст. 481.

8. Куртов А. І., Артюшенко О. В., Іващенко С. М., Фівкін П. М., Потіхенський А. І. Правове забезпечення діяльності ЗС України: правові засади логістичного забезпечення та військового діловодства. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 7. DOI: 10.32782/2524-0374/2024-7/122.

М. Р. Івченко,
викладач кафедри
тактичної підготовки, майор
(Національна академія Національної гвардії України)

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: МОЖЛИВОСТІ, ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ ТА РИЗИКИ ЗАСТОСУВАННЯ В ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Штучний інтелект поступово стає одночасно інструментом правоохоронної діяльності та чинником нових кримінальних загроз. Генеративні моделі спрощують створення дипфейків, автоматизацію шахрайських повідомлень, соціальну інженерію та окремі види кібератак. Водночас ті самі технології можуть допомагати правоохоронним органам опрацьовувати великі масиви інформації, встановлювати приховані зв'язки між подіями, сортувати цифрові матеріали та підтримувати аналітичну роботу. Тому основне питання полягає не у допустимості ШІ як такого, а у визначенні правових меж його застосування.

Національне законодавство вже створює базову рамку для використання алгоритмічних інструмен-тів. Закон України «Про Національну поліцію» передбачає здійснення інформаційно-аналітичної діяльності виключно для реалізації повноважень, визначених законом, а також роботу з реєстрами та банками даних [1]. Отже, технологія не може самостійно розширювати компетенцію правоохоронного органу. Якщо певний вид збору, зіставлення або використання інформації не має належної правової підстави, використання ШІ не усуває цієї вимоги.

Не менш важливим є режим персональних даних. Закон України «Про захист персональних даних» поширюється на обробку інформації із застосуванням автоматизованих засобів і вимагає законної мети, належного захисту та дотримання прав суб'єкта даних [2]. Для правоохоронних систем це означає необхідність контролювати походження даних, правомірність доступу, строки зберігання та можливість повторного використання. Помилки у вихідних масивах або використання даних поза первинною метою можуть призвести до хибних висновків навіть за технічно якісної моделі.

Спеціальне правове регулювання ШІ в Україні ще формується. План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту на 2025–2026 роки передбачає підготовку законопроєкту щодо правового врегулювання цієї сфери у IV кварталі 2026 року [3]. Тому нині практичне застосування ШІ у право-охоронній діяльності має спиратися передусім на чинні галузеві повноваження, законодавство про інформацію та персональні дані, процесуальні гарантії і принцип пропорційності втручання у права людини.

Корисним орієнтиром є Регламент (ЄС) 2024/1689, або AI Act. Він застосовує ризик-орієнтований підхід: окремі системи ШІ, що використовуються правоохоронними органами, віднесені до високо-ризикових, а певні практики біометричної ідентифікації та алгоритмічного оцінювання осіб заборонені або допускаються лише за обмежених умов [4]. Для України ці правила не є автоматично чинними як норми національного права, проте вони показують напрям гармонізації: рівень вимог має залежати від мети системи, характеру даних та можливих наслідків для людини.

Рамкова конвенція Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права закріплює інший важливий орієнтир. Серед її принципів зазначені повага до гідності, недискримі-нація, приватність, прозорість, нагляд, відповідальність і надійність систем. Конвенція також передбачає оцінювання ризиків та впливу і процедурні гарантії для осіб, на права яких істотно впливають алгоритмічні рішення [5]. Для правоохоронної сфери ці вимоги особливо значущі, оскільки навіть попередня аналітична оцінка може змінити напрям перевірки або пріоритетність оперативної інформації.

Практичними ризиками залишаються алгоритмічна упередженість, помилки в даних, непрозорість моделей, генерація неправдивої інформації та надмірна довіра працівника до автоматичної рекомендації. Europol у керівництві щодо упередженості ШІ наголошує на документуванні життєвого циклу системи, оцінюванні технічної точності разом із соціальним контекстом та регулярній перевірці можливих дискримінаційних наслідків [6]. INTERPOL та UNICRI також пропонують оцінювати організаційну готовність, ризики, якість даних і механізми людського нагляду ще до впровадження системи [7].

Окремого розмежування потребують аналітичний результат ШІ та доказ у кримінальному провадженні. Кримінальний процесуальний кодекс України визначає доказами фактичні дані,

отримані у передбаченому законом порядку, а серед документів називає матеріали фото- і відеозапису, комп'ютерні дані та інші носії інформації [8]. Тому рейтинг ризику, автоматично сформований висновок або відповідь генеративної моделі не повинні підміняти першоджерело. Якщо ШІ допоміг знайти зв'язок або відібрати матеріал, подальшій процесуальній перевірці мають підлягати саме вихідні дані.

Доцільним видається запровадження правового контуру відповідального застосування ШІ у правоохоронній діяльності. Він має поєднувати визначення законної мети, правової підстави та рівня ризику системи з перевіркою походження даних, встановленням меж автоматизації, обов'язковим людсь-ким контролем і журналюванням дій. Перед введенням системи в експлуатацію потрібна правова та технічна оцінка, а після впровадження – періодична перевірка точності, помилкових спрацювань і змін у поведінці моделі. Рішення, здатне істотно вплинути на права особи, повинно залишатися за уповноваженим працівником.

В умовах воєнного стану потреба у швидкому аналізі інформації зростає, але одночасно збільшується ризик некритичного покладання на автоматизацію. Кіберзагрози, навмисне спотворення даних і поширення штучно створеного контенту вимагають захищеного зберігання інформації, фіксації операцій та перевірки джерел. Отже, ефективне використання ШІ у протидії злочинності можливе лише за умови, що алгоритм підтримує професійне рішення, а не замінює його. Поєднання чинних українських норм із ризик-орієнтованими підходами ЄС та Ради Європи може стати основою майбутніх відомчих правил і спеціального законодавства.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19 (дата звернення: 22.09.2026).

2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17 (дата звернення: 22.09.2026).

3. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2025–2026 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.05.2025 № 457-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/457-2025-%D1%80 (дата звернення: 22.09.2026).

4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Official Journal of the European Union. 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/ eli/reg/2024/1689/oj (accessed: 22.09.2026).

5. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law (CETS No. 225). Vilnius, 05.09.2024. URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum= 225 (accessed: 22.09.2026).

6. Europol. AI bias in law enforcement: A practical guide. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2025. DOI: 10.2813/8081090.

7. UNICRI, INTERPOL. Toolkit for Responsible AI Innovation in Law Enforcement. Revised February 2024. URL: https://www.interpol.int/How-we-work/Innovation/Artificial-Intelligence-Toolkit (accessed: 22.09.2026).

8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 22.09.2026).

М. Ільчишин
аспірантка кафедри
кримінально-правових дисциплін
ННІ права, психології та безпекознавства
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРОФЕСІЙНОЇ НЕДБАЛОСТІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема кримінально-правової оцінки неналежного виконання особою своїх професійних обов'язків набуває особливої актуальності в сучасних умовах розвитку суспільних відносин, ускладнення професійної діяльності та підвищення вимог до її безпечності. Використання складних технологій, зростання спеціалізації праці, розширення кола професійних обов'язків та посилення залежності суспільства від належного функціонування окремих професійних сфер об'єктивно збільшують ризики заподіяння шкоди внаслідок помилок, порушень установлених правил або несумлінного ставлення до виконання професійних функцій.

Особливого значення ця проблема набуває в умовах правового режиму воєнного стану, коли неналежне виконання професійних обов'язків у сферах охорони здоров'я, транспорту, енергетики, забезпечення життєдіяльності населення та функціонування критичної інфраструктури може спричинити особливо тяжкі наслідки. Водночас підвищена суспільна значущість професійної діяльності не повинна призводити до необґрунтованого розширення меж кримінальної відповідальності за допущені під час її здійснення помилки.

У цьому контексті актуальним є питання про зміст поняття «професійна недбалість», його співвідношення з іншими кримінально-правовими категоріями та можливість виокремлення загальних ознак, притаманних відповідним проявам кримінально протиправної поведінки.

Насамперед необхідно звернути увагу на те, що чинний Кримінальний кодекс України не містить загального визначення професійної недбалості. Водночас у його Особливій частині передбачено низку кримінальних правопорушень, об'єктивна сторона яких пов'язана з невиконанням або неналежним виконанням особою певних обов'язків, зумовлених характером її професійної діяльності.

Так, статтею 140 КК України встановлено кримінальну відповідальність за невиконання або неналежне виконання медичним чи фармацевтичним працівником своїх професійних обов'язків внаслідок недбалого чи несумлінного до них ставлення, якщо це спричинило передбачені законом тяжкі наслідки для хворого. Стаття 137 КК України передбачає відповідальність за неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей. Окремі прояви неналежного виконання спеціальних обов'язків охоплюються також кримінально-правовими нормами про порушення правил безпеки виробництва, безпеки руху та експлуатації транспорту, а також іншими положеннями Особливої частини КК України.

Зазначені кримінально-правові заборони мають різні безпосередні об'єкти, особливості об'єктивної сторони та суб'єктного складу. Проте їх об'єднує те, що суспільно небезпечні наслідки можуть бути пов'язані з порушенням особою спеціальних вимог, які визначають належний порядок здійснення певної професійної діяльності.

Це дає підстави поставити питання: чи можна розглядати професійну недбалість як загальне кримінально-правове поняття, що характеризує певний тип суспільно небезпечної поведінки, незалежно від особливостей конкретного складу кримінального правопорушення?

На нашу думку, позитивна відповідь на це питання можлива, однак потребує з'ясування низки теоретичних положень.

Передусім необхідно розмежувати поняття професійної недбалості та кримінально протиправної недбалості як виду необережної форми вини. Відповідно до частини третьої статті 25 КК України необережність є кримінально протиправною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинна була і могла їх передбачити.

Отже, кримінально протиправна недбалість характеризує насамперед психічне ставлення особи до можливих наслідків своєї поведінки. Натомість поняття професійної недбалості, як видається, має ширший зміст, оскільки може використовуватися для характеристики не лише суб'єктивного ставлення особи до наслідків, а й особливостей її поведінки під час виконання професійних обов'язків.

Більше того, неналежне виконання професійних обов'язків не завжди супроводжується саме кримінально протиправною недбалістю у значенні статті 25 КК України. За певних обставин особа може усвідомлювати можливість настання суспільно небезпечних наслідків, однак легковажно розра-

ховувати на їх відвернення. У такому разі йдеться про кримінально протиправну самовпевненість. Тому ототожнення професійної недбалості виключно з одним видом необережної вини видається дискусійним.

Водночас слід враховувати, що в окремих складах кримінальних правопорушень законодавець безпосередньо використовує терміни «недбале» або «несумлінне» ставлення до професійних обов'язків. Відтак дослідження професійної недбалості потребує розмежування характеристики неналежної професійної поведінки та кримінально-правової оцінки психічного ставлення особи до суспільно небезпечних наслідків.

Іншою важливою проблемою є співвідношення професійної та службової недбалості. Стаття 367 КК України передбачає відповідальність за службову недбалість, яка полягає в невиконанні або неналежному виконанні службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, якщо це спричинило передбачену законом істотну шкоду або тяжкі наслідки.

На перший погляд, професійна та службова недбалість характеризуються подібними ознаками, оскільки в обох випадках ідеться про неналежне виконання особою покладених на неї обов'язків. Однак між цими поняттями існує принципова відмінність, пов'язана з юридичною природою відповідних обов'язків.

Службова недбалість передбачає порушення обов'язків, що випливають із правового статусу службової особи та реалізації нею відповідних службових функцій. Натомість професійна недбалість пов'язана з порушенням вимог, які визначають зміст певної професійної діяльності та обумовлені необхідністю застосування спеціальних знань, навичок, умінь або дотримання професійних стандартів.

При цьому одна й та сама особа може одночасно мати статус службової особи та виконувати професійні функції. Наприклад, керівник закладу охорони здоров'я може здійснювати як організаційно-розпорядчі функції, так і безпосередньо надавати медичну допомогу. Відповідно, кримінально-правова оцінка його поведінки залежатиме не лише від формального статусу, а й від характеру конкретних обов'язків, які було порушено.

Таким чином, перспективним напрямом дослідження є визначення критеріїв відмежування професійної недбалості від службової за змістом порушеного обов'язку, характером виконуваної діяльності та особливостями відповідного кримінально-правового припису.

Окремої уваги заслуговує проблема визначення обов'язкових ознак професійної недбалості.

Першою такою ознакою, на нашу думку, є наявність спеціального професійного обов'язку, покладеного на особу відповідно до законодавства, нормативних актів, професійних стандартів, посадових інструкцій або інших належних джерел правового регулювання. Саме існування такого обов'язку створює підстави для оцінки поведінки особи як належної чи неналежної.

При цьому принципове значення має не лише формальне закріплення професійного обов'язку, а й можливість встановлення його конкретного змісту. Для кримінально-правової оцінки недостатньо загального посилання на те, що особа повинна була діяти уважно, сумлінно чи професійно. Необхідно визначити, які саме дії вона була зобов'язана вчинити, яких правил дотриматися та які вимоги порушила.

Другою ознакою є невиконання або неналежне виконання професійного обов'язку. Воно може проявлятися як у повній бездіяльності, так і у вчиненні дій, що не відповідають установленим вимогам. Водночас сам факт відступу від професійного стандарту ще не означає наявності складу кримінального правопорушення, оскільки необхідно враховувати характер порушення, його суспільну небезпечність та інші передбачені кримінальним законом ознаки.

Третьою ознакою доцільно визнати об'єктивну можливість належного виконання професійного обов'язку в конкретних обставинах. Ця ознака видається особливо важливою, оскільки професійна діяльність нерідко здійснюється в умовах обмеженості часу, ресурсів, інформації або під впливом інших несприятливих чинників.

Наприклад, неналежне надання медичної допомоги в умовах відсутності необхідного обладнання, масового надходження постраждалих або безпосередньої загрози життю медичного працівника не може оцінюватися без урахування реальних можливостей виконання відповідних обов'язків. Аналогічні проблеми виникають під час оцінки дій працівників аварійно-рятувальних служб, енергетичної інфраструктури та інших професійних категорій в умовах воєнного стану.

У зв'язку з цим виникає питання про межі обґрунтованих професійних очікувань. Чи можна ставити особі у вину невиконання обов'язку, якщо його належне виконання було об'єктивно неможливим? Очевидно, що кримінально-правова оцінка повинна враховувати не абстрактну модель ідеальної професійної поведінки, а конкретні умови, в яких діяла особа, обсяг доступної їй інформації та реальні можливості запобігання негативним наслідкам.

Четвертою ознакою професійної недбалості, яка набуває кримінально-правового значення у відповідних матеріальних складах кримінальних правопорушень, є настання передбачених кримінальним законом суспільно небезпечних наслідків та наявність причинного зв'язку між порушенням професійного обов'язку і такими наслідками.

У цьому контексті важливо розмежовувати ситуації, коли негативний результат безпосередньо зумовлений порушенням професійних вимог, і випадки, коли він настав унаслідок обставин, що не залежали від поведінки відповідної особи.

Особливу складність становлять випадки, коли негативний результат є наслідком сукупності чинників, зокрема дій кількох осіб, організаційних недоліків, технічних несправностей або об'єктивно несприятливих обставин. За таких умов установлення причинного зв'язку потребує комплексного дослідження всіх обставин події, а не лише констатації факту порушення певного професійного правила.

П'ятою ознакою є встановлення відповідного психічного ставлення особи до вчиненого діяння та його наслідків. У цьому аспекті необхідно з'ясувати, чи усвідомлювала особа характер порушення професійних обов'язків, чи передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків, а якщо не передбачала, то чи повинна була і чи могла їх передбачити.

Видається, що саме ця ознака дає змогу провести важливу межу між кримінально караною професійною поведінкою та випадками заподіяння шкоди, які не утворюють складу кримінального правопорушення через відсутність необхідних ознак вини.

У зв'язку із зазначеним особливий науковий інтерес становить проблема співвідношення професійної недбалості та професійної помилки. У практичній діяльності навіть належно підготовлений фахівець, який сумлінно виконує свої обов'язки, не завжди здатний гарантувати досягнення позитивного результату. Це особливо характерно для професій, пов'язаних із підвищеним ризиком, необхідністю прийняття швидких рішень та використанням спеціальних знань в умовах невизначеності.

На нашу думку, професійна помилка не повинна автоматично ототожнюватися з професійною недбалістю. Вирішальне значення має встановлення того, чи була допущена помилка наслідком порушення особою конкретних професійних обов'язків, які вона об'єктивно могла виконати, та чи наявні всі інші ознаки відповідного складу кримінального правопорушення.

При цьому сам по собі негативний результат професійної діяльності не може розглядатися як достатня підстава для висновку про її кримінально протиправний характер. Протилежний підхід фактично означав би покладення на особу відповідальності за результат незалежно від наявності вини, що суперечить фундаментальним засадам кримінального права.

З огляду на викладене вважаємо можливим запропонувати для подальшого наукового обговорення попереднє визначення професійної недбалості як невиконання або неналежного виконання особою покладених на неї професійних обов'язків, зумовленого неналежним ставленням до їх виконання, за наявності об'єктивної можливості діяти відповідно до встановлених вимог.

Запропоноване визначення має загальний характер і не означає, що кожен прояв професійної недбалості є кримінальним правопорушенням. Кримінально-правового значення така поведінка набуває лише за умови встановлення всіх ознак складу конкретного кримінального правопорушення, передбаченого Особливою частиною КК України.

Таким чином, професійна недбалість становить перспективний предмет самостійного кримінально-правового дослідження, що охоплює проблеми визначення змісту професійних обов'язків, характеру їх порушення, встановлення об'єктивної можливості належної поведінки, причинного зв'язку та вини. Особливого значення набуває розмежування професійної недбалості зі службовою недбалістю, кримінально протиправною необережністю та професійною помилкою.

Подальше дослідження зазначеної проблематики, на нашу думку, доцільно спрямувати на формування системи кримінально-правових ознак професійної недбалості, визначення її місця серед інших форм неналежного виконання спеціальних обов'язків та вироблення критеріїв відмежування кримінально караних порушень професійних вимог від діянь, що не становлять кримінального правопорушення. Розв'язання цих питань матиме значення не лише для розвитку кримінально-правової теорії, а й для забезпечення обґрунтованої та справедливої кримінально-правової оцінки професійної діяльності в умовах підвищених суспільних ризиків.

Н. Ільчишин,
професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін
ННІ права, психології та безпекознавства,
доктор юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ У МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Повномасштабна збройна агресія проти України та запровадження правового режиму воєнного стану зумовили істотну трансформацію змісту і характеру публічно-правових відносин у сфері національної безпеки і оборони. Розширення обсягу владних повноважень відповідних державних органів, необхідність оперативного прийняття управлінських рішень, запровадження спеціальних адміністративно-правових режимів та допустимих законом обмежень окремих конституційних прав і свобод об'єктивно актуалізували проблему забезпечення належного судового контролю за діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони.

За таких обставин особливого значення набуває діяльність адміністративних судів, які відповідно до свого конституційного призначення та визначеної законом юрисдикції забезпечують судовий захист прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб у публічно-правових відносинах. Водночас роль адміністративного судочинства в сучасних умовах не обмежується вирішенням індивідуальних правових спорів, оскільки результати судового розгляду здатні впливати на формування належної адміністративної практики, визначення меж дискреційних повноважень органів публічної влади та забезпечення єдності правозастосування.

Відтак виникає необхідність переосмислення місця адміністративних судів у механізмі правового забезпечення діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, зокрема з позицій співвідношення принципу верховенства права, інтересів національної безпеки, ефективності публічного управління та гарантій судового захисту.

Нормативною основою функціонування відповідного механізму є положення Конституції України, Кодексу адміністративного судочинства України, законів України «Про національну безпеку України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про оборону України», «Про Національну поліцію», «Про військовий обов'язок і військову службу», а також інших нормативно-правових актів, що визначають компетенцію суб'єктів сектору безпеки і оборони та правові засади реалізації їхніх повноважень.

Відповідно до статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Зазначена конституційна гарантія зберігає своє значення і в умовах воєнного стану, оскільки право на судовий захист належить до прав, які відповідно до статті 64 Конституції України не можуть бути обмежені навіть за наявності особливих правових режимів.

У цьому контексті адміністративні суди виступають інституційним гарантом реалізації принципу верховенства права у сфері безпеки і оборони, забезпечуючи перевірку відповідності владних рішень вимогам законності, обґрунтованості, пропорційності та іншим критеріям правомірності, визначеним адміністративним процесуальним законодавством.

Важливе методологічне значення для розуміння ролі адміністративних судів має розмежування понять «судовий захист» і «судовий контроль». Судовий захист передбачає відновлення порушених прав та законних інтересів особи шляхом застосування передбачених законом способів захисту. Натомість судовий контроль у межах адміністративного судочинства має ширше функціональне значення, оскільки передбачає оцінку правомірності реалізації суб'єктами владних повноважень наданої їм компетенції, а також у передбачених законом випадках контроль за виконанням судових рішень.

При цьому судовий контроль не слід ототожнювати з адміністративним наглядом або внутрішньовідомчим контролем. Адміністративний суд не здійснює загального поточного нагляду за діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони, а реалізує контрольні повноваження у визначених законом процесуальних формах, насамперед під час розгляду конкретних публічно-правових спорів.

На нашу думку, роль адміністративних судів у механізмі правового забезпечення діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони доцільно розглядати в декількох взаємопов'язаних аспектах: правозахисному, контрольному, правоконкретизаційному та превентивному.

Правозахисний аспект полягає у забезпеченні ефективного судового захисту осіб, права та законні інтереси яких порушено рішеннями, діями або бездіяльністю суб'єктів владних повноважень у

сфері безпеки і оборони. Йдеться, зокрема, про спори щодо проходження публічної служби, соціального і правового захисту військовослужбовців, поліцейських та інших осіб, на яких поширюються відповідні гарантії, реалізації законодавства про мобілізаційну підготовку та мобілізацію, а також застосування окремих заходів правового режиму воєнного стану.

Особливість таких спорів полягає в тому, що їх вирішення нерідко потребує одночасного врахування публічних інтересів держави та індивідуальних прав особи. Водночас наявність суспільно значущої мети відповідного владного рішення сама по собі не звільняє суб'єкта владних повноважень від обов'язку діяти на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією і законами України.

Контрольний аспект діяльності адміністративних судів виявляється в перевірці правомірності владних рішень із застосуванням критеріїв, передбачених частиною другою статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України. До таких критеріїв належать, зокрема, прийняття рішення на підставі та в межах повноважень, визначених законом, використання повноваження з метою, з якою його надано, обґрунтованість, безсторонність, добросовісність, розсудливість, пропорційність та своєчасність.

Застосування зазначених критеріїв набуває особливої складності під час перевірки рішень, прийнятих за умов воєнного стану. Адже відповідні органи нерідко діють в обстановці підвищеної небезпеки, дефіциту часу, обмеженості інформації та необхідності невідкладного реагування на загрози. Однак специфіка таких умов не скасовує вимоги правомірності владної діяльності, а потребує її оцінки з урахуванням фактичних обставин прийняття відповідного рішення.

У цьому зв'язку особливої уваги заслуговує проблема меж судового контролю за реалізацією дискреційних повноважень суб'єктів сектору безпеки і оборони. З одного боку, адміністративний суд не повинен підміняти уповноважений орган у питаннях, що належать до його компетенції та передбачають оцінку спеціальних безпекових, організаційних або оперативних обставин. З іншого боку, посилання на дискреційний характер повноважень не може бути підставою для фактичного усунення відповідних рішень від судової перевірки.

Видається, що вирішення цієї проблеми має ґрунтуватися на розмежуванні контролю за правомірністю рішення та оцінки його управлінської доцільності. Адміністративний суд повинен перевіряти, чи існували законні підстави для прийняття рішення, чи дотримано встановленої процедури, чи враховано юридично значущі обставини та чи не допущено свавільного або непропорційного втручання у права особи. Водночас суд не повинен самостійно визначати оптимальний спосіб реалізації військових, оперативних або інших спеціальних управлінських завдань, якщо відповідний вибір законодавством віднесено до компетенції уповноваженого суб'єкта.

Правоконкретизаційний аспект ролі адміністративних судів пов'язаний із формуванням підходів до тлумачення та застосування законодавства, яке регулює діяльність суб'єктів сектору безпеки і оборони. Складність нормативного регулювання відповідної сфери, його динамічність та наявність спеціальних правових режимів зумовлюють виникнення питань щодо співвідношення загальних і спеціальних норм, часової дії нормативно-правових актів, визначення обсягу повноважень органів публічної влади та реалізації соціально-правових гарантій.

Особливе значення у цьому процесі мають правові висновки Верховного Суду, які забезпечують орієнтири для однакового застосування норм права судами та сприяють формуванню передбачуваної адміністративної практики. Водночас їх значення не слід зводити до механічного відтворення раніше сформульованих правових позицій, оскільки застосування відповідних висновків потребує врахування подібності правовідносин, фактичних обставин справи та змін законодавчого регулювання.

Превентивний аспект діяльності адміністративних судів полягає в тому, що судова практика здатна впливати на поведінку суб'єктів владних повноважень ще до виникнення конкретного спору. Усвідомлення необхідності обґрунтування управлінських рішень, дотримання встановлених процедур та можливості їх подальшої судової перевірки стимулює органи публічної влади до підвищення якості правозастосування.

У цьому розумінні адміністративне судочинство виконує не лише відновлювальну, а й правопревентивну функцію, сприяючи запобіганню повторному вчиненню однотипних порушень законодавства.

Окремої уваги заслуговує проблема співвідношення національної безпеки та принципу пропорційності під час здійснення адміністративного судочинства. Застосування обмежувальних заходів в умовах воєнного стану може бути об'єктивно необхідним для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, життя і здоров'я населення. Однак навіть за наявності легітимної мети втручання у права особи повинно мати належну правову основу та відповідати встановленим законом вимогам.

Принцип пропорційності передбачає необхідність оцінки співвідношення між несприятливими наслідками для прав та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване відповідне владне рішення. При цьому інтенсивність судової перевірки може залежати від характеру спірних правовідносин, ступеня втручання у права особи, змісту законодавчого регулювання та специфіки безпекової ситуації.

На нашу думку, саме в цій площині формується одна з найбільш складних проблем сучасного адміністративного судочинства: визначення меж допустимої судової стриманості у справах, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки.

Надмірне втручання суду в реалізацію спеціальних повноважень суб'єктів сектору безпеки і оборони може створювати ризики підміни компетентних органів та порушення принципу поділу влади. Водночас надмірна судова стриманість здатна призвести до послаблення гарантій судового захисту та фактичного виведення окремих категорій владних рішень за межі ефективного судового контролю.

Тому оптимальною видається модель, за якої судова стриманість стосується оцінки спеціальної управлінської доцільності, але не поширюється на перевірку законності, обґрунтованості та дотримання фундаментальних правових гарантій.

Важливою складовою ефективності адміністративного судочинства у сфері безпеки і оборони є забезпечення реального виконання судових рішень. Судовий захист не може вважатися повноцінним, якщо встановлене судом порушення не усувається, а ухвалене рішення залишається невиконаним.

У спорах, пов'язаних із проходженням військової служби, реалізацією соціальних гарантій, призначенням і виплатою належного грошового забезпечення, виконання судових рішень має особливе значення, оскільки безпосередньо впливає на рівень довіри громадян до державних інституцій та ефективність правового захисту осіб, які виконують завдання із забезпечення національної безпеки.

У цьому контексті важливого значення набувають передбачені Кодексом адміністративного судочинства України процесуальні засоби судового контролю за виконанням судових рішень, застосування яких спрямоване на забезпечення реальності та дієвості судового захисту.

З огляду на викладене доцільно звернути увагу й на інституційний вимір діяльності адміністративних судів. В умовах воєнного стану забезпечення безперервності здійснення правосуддя, доступності судового захисту, процесуальної рівності сторін та незалежності суддів набуває особливого суспільного значення. Збереження дієвої системи адміністративного судочинства є одним із проявів інституційної стійкості держави та її здатності забезпечувати функціонування правових механізмів навіть за надзвичайно складних безпекових обставин.

Отже, адміністративні суди посідають особливе місце в механізмі правового забезпечення діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, виконуючи взаємопов'язані правозахисну, контрольну, правоконкретизаційну та превентивну функції. Їхня діяльність спрямована не на обмеження ефективності державного управління у сфері національної безпеки, а на забезпечення його здійснення відповідно до принципу верховенства права.

У зв'язку з цим обґрунтованим видається висновок, що адміністративне судочинство необхідно розглядати не лише як зовнішній механізм контролю за діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони, а й як важливу інституційну гарантію належного функціонування відповідної системи.

Подальший розвиток цього механізму повинен бути спрямований на забезпечення оптимального співвідношення ефективності реалізації безпекових повноважень, належного судового контролю та реальності захисту прав людини. Саме такий підхід дозволяє розглядати адміністративні суди як невід'ємний складник правової держави, здатної одночасно протидіяти зовнішнім загрозам і забезпечувати дотримання фундаментальних конституційних цінностей.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https:// zakon. rada.gov.ua/laws/show/389-19
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19
6. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: https:// zakon. rada.gov.ua/laws/show/1932-12
7. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12

Ю. В. Кернякевич-Танасійчук,
головний науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінально-виконавчого права
доктор юридичних наук, професор
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

БЕЗПЕКА ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що триває з 24 лютого 2022 року, істотно актуалізувала питання про місце і роль пенітенціарної системи в загальному механізмі забезпечення державної безпеки. Установи виконання покарань та слідчі ізолятори, залишаючись об'єктами кримінально-виконавчої системи, є водночас об'єктами, у яких одночасно перебувають значні групи осіб – засуджені, особи, узяті під варту, та персонал. Їхня особиста безпека в умовах бойових дій потребує особливих організаційно-правових гарантій. Під пенітенціарною системою у цій доповіді розуміємо органи та установи Державної кримінально-виконавчої служби України (далі – ДКВС України), які забезпечують виконання покарань і тримання осіб, узятих під варту.

Доповідь підготовлено на виконання завдань 2026 року у межах фундаментальної теми «Євроінтеграційний напрям формування концепції кримінально-виконавчої діяльності в Україні» (реєстраційний номер в УКРІНТЕІ 0124U005234). Метою доповіді є актуалізація питання про безпековий потенціал пенітенціарної системи України як функціонально значущої складової механізму забезпечення державної безпеки, що взаємодіє із суб'єктами сектору безпеки і оборони в умовах правового режиму воєнного стану, та визначення напрямів удосконалення організаційно-правових засад його реалізації.

Право засудженого на особисту безпеку, що ґрунтується на конституційних гарантіях життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки людини (ст. 3 Конституції України) [1], закріплено у статті 10 Кримінально-виконавчого кодексу України [2]. Водночас повномасштабне вторгнення поставило перед ДКВС України завдання, які виходять за межі традиційного розуміння безпеки в місцях несвободи: евакуацію засуджених та осіб, узятих під варту, з установ, розташованих у зоні бойових дій або на лінії зіткнення; облаштування захисних споруд; забезпечення життєдіяльності установ в умовах обстрілів.

За даними Спеціальної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, підготовленої за результатами моніторингових відвідувань Національного превентивного механізму у 2025 році, попри вжиті організаційні заходи, проблема забезпечення захисних споруд в установах виконання покарань залишається невирішеною. Зафіксовано випадки повної відсутності захисних укриттів, зокрема в Полтавській установі виконання покарань № 23 та Дніпровській виправній колонії № 89; обмежений доступ до укриттів лише для частини утримуваних осіб – у Дрогобицькій виправній колонії № 40; слідчі ізолятори в цілому не забезпечені належними захисними спорудами [3, с. 36]. Трагічним підтвердженням цих висновків стала загибель і поранення засуджених під час обстрілу Державної установи «Біленьківська виправна колонія (№ 99)» у Запорізькій області російськими військами 28 липня 2025 року [3, с. 36].

Отже, проблема безпеки установ виконання покарань має не локальний, а системний характер і охоплює інфраструктурний, кадровий, управлінський, інформаційний та міжвідомчий компоненти. Наведені факти засвідчують, що невикористаний безпековий потенціал пенітенціарної системи потребує не лише подальшого моніторингу, а й невідкладних практичних заходів.

Науковий дискурс щодо безпекового потенціалу пенітенціарної системи в умовах воєнного стану охоплює й критичний вимір. Зокрема, М. Романов звертає увагу на факти незабезпечення безпеки засуджених та ув'язнених, несвоєчасної й неповної евакуації, неналежного фінансування та інформаційно-управлінської підтримки персоналу, а також на випадки використання інфраструктури установ виконання покарань для розміщення особового складу, військової техніки та боєприпасів [4]. Зазначені явища підтверджують, що безпековий потенціал пенітенціарної системи не вичерпується технічним питанням кількості укриттів, а потребує комплексного організаційно-правового забезпечення, включно з процедурами евакуації, міжвідомчою взаємодією та належним інформаційним супроводом дій персоналу.

Стратегічним орієнтиром такого вдосконалення є Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, метою якої визначено створення гуманістичної системи виконання криміна-

льних покарань, що гарантуватиме безпеку суспільства [5]. Водночас реалії воєнного стану вимагають розглядати пенітенціарну систему не ізольовано, а як складову загального механізму державної безпеки. Такий підхід узгоджується з напрямом роботи цієї конференції щодо суб'єктів сектору безпеки і оборони України.

Автор обґрунтовувала зазначений підхід раніше на прикладі викликів організаційно-правового забезпечення безпеки в установах виконання покарань у 2023–2024 роках [6]. Подальший порівняльно-правовий аналіз пенітенціарних систем України та Республіки Польща підтвердив, що інтеграція пенітенціарної системи до національної архітектури безпеки є усталеною європейською практикою, досвід якої доцільно врахувати при доопрацюванні проєкту Закону України «Про пенітенціарну систему» [7].

На підставі викладеного напрямами посилення безпекового потенціалу пенітенціарної системи України пропонуємо визначити:

1) законодавче визначення правового статусу пенітенціарної системи та її місця у механізмі забезпечення державної безпеки, а також унормування взаємодії її органів із суб'єктами сектору безпеки і оборони;

2) удосконалення міжвідомчої взаємодії ДКВС України зі Збройними Силами України, Національною поліцією та органами цивільного захисту з питань евакуації та убезпечення установ;

3) імплементацію європейських стандартів організаційно-правового забезпечення безпеки в місцях несвободи в умовах міжнародного збройного конфлікту та правового режиму воєнного стану, зокрема на основі досвіду Республіки Польща;

4) системну превентивну, виховну та інформаційну роботу з формування національної і громадянської ідентичності засуджених і персоналу, розвиток правової культури та стійкості до ворожої пропаганди з метою мінімізації ризиків колаборaційної діяльності у разі захоплення установи виконання покарань.

Підсумовуючи, слід зазначити, що пенітенціарна система України в умовах правового режиму воєнного стану є не лише інструментом реалізації кримінально-виконавчої політики, а й функціонально значущою складовою механізму забезпечення державної безпеки. Її безпековий потенціал охоплює інфраструктурні, організаційні, кадрові, інформаційні та міжвідомчі компоненти. Водночас виявлені факти неналежного облаштування захисних споруд, проблеми евакуації та недостатньої координації з іншими суб'єктами безпеки свідчать, що станом на 2025 рік ця проблема залишається невирішеною, а її ціна вимірюється життям і здоров'ям засуджених осіб. Відтак необхідне нормативне визначення місця пенітенціарної системи в національній архітектурі безпеки. Реалізація відповідного потенціалу потребує комплексного підходу, що поєднує вдосконалення національного законодавства, міжвідомчу взаємодію із суб'єктами сектору безпеки і оборони та імплементацію європейських стандартів.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 02.10.2026).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15 (дата звернення: 02.10.2026).

3. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан справ щодо недопущення в Україні катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання у 2025 році». Київ, 2026. 137 с. URL: https://www.ombudsman. gov.ua/ storage/app/ media/uploaded-files/1-01026-0931-spetsialna-dopovid-npm-2025-na-druk.pdf (дата звернення: 02.10.2026).

4. Романов М. Установи виконання покарань під час війни. Харківська правозахисна група. 2022. URL: https://khpg.org/1608811011 (дата звернення: 02.10.2026).

5. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 р. № 1153-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 02.10.2026).

6. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Безпековий потенціал пенітенціарної системи в Україні в умовах провадженого воєнного стану. *Права та основоположні свободи людини у контексті євроінтеграції України :* матеріали круглого столу (м. Харків, 08 жовтня 2024 р.). Харків, 2024. С. 11–14.

7. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Пенітенціарні системи України та Республіки Польща у механізмі забезпечення державної безпеки: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2026. Випуск 94. Ч. 3. С. 127–133.

Т. І. Кирия,
курсант
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

Ю. В. Орлов,
завідувач кафедри кримінального права
і кримінології ННІ № 1,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

СИСТЕМА НОРМ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В умовах тривалої Війни за Незалежність України проблема притягнення до відповідальності за воєнні злочини набуло виняткової актуальності. Належне правове реагування на масові звірства, спрямовані проти цивільного населення та військовополонених, вимагає чіткої та ефективної законодавчої бази, здатної забезпечити реалізацію принципів верховенства права та невідворотність покарання.

Система норм про воєнні злочини за кримінальним законодавством України формується на перетині національних законотворчих традицій, вітчизняної кримінально-правової політики та міжнародного гуманітарного і кримінального права. Наразі можна вважати, що зазначена система представлена досить складною нормативною конструкцією. Осердям останньої є ст. 438 Кримінального кодексу (далі – КК) України, назва якої прямо й безпосередньо визначає такий вид кримінального правопорушення як воєнні злочини. Диспозиція кримінально-правової норми про воєнні злочини характеризується міжнародно-правовою бланкетністю та окрім визначеного переліку альтернативних суспільно небезпечних діянь задля встановлення їх кола відсилає до розгалуженого джерела міжнародного гуманітарного права. Це безпосередньо випливає із логіко-семантичної зв'язки «інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [1], яка використана в описі складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України. І це є загалом відомою у вітчизняній кримінально-правовій доктрині проблемою, що повсякчас змушує ставити питання про дотримання принципу юридичної визначеності, передбачуваності правових наслідків дій особи. А втім, ця проблема засвідчує на стільки особливості системи норм про кримінальну відповідальність за воєнні злочини за КК України, скільки відсутність вичерпного переліку кримінально караних діянь в одній статті – ст. 438 КК України.

Водночас не можна не помічати того, що система кримінально-правової охорони міжнародного правопорядку в частині порушення законів і звичаїв війни в Україні є ширшою і не обмежується лише ст. 438 КК України, не дивлячись на титульні межі, визначені її назвою. По-перше, слід звернути увагу на деякі інші кримінально-правові норми з Розділу XX КК України, а саме:

1) ст. 439 КК України – «Застосування зброї масового знищення» [1]. По суті йдеться про спеціальний склад воєнного злочину, що виділяється за ознакою виняткової суспільної небезпечності застосування забороненого методу ведення війни. Застосування зброї масової знищення *a priori* порушує принцип розрізнення (цивільних осіб та комбатантів, цивільних об'єктів та військових цілей [2, p. 3–4]) та заборону невибіркових атак [2, p. 37]. Очевидно, що при застосуванні будь-якого різновиду зброї масового знищення цілком неможливо дотримати означених принципів, у зв'язку з чим такі дії є окремим проявом воєнних злочинів за відсутності підстав для їх кваліфікації як геноциду чи злочинів проти людяності;

2) ст. 447 КК України – «Найманство» [1]. Зауважимо, що міжнародне гуманітарне право не передбачає прямої заборони найманства. Однак вона логічно виводиться з положень ст. 47 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 року (Протоколу I), що стосується захисту жертв збройних конфліктів від 08.06.1977 р. [2], відповідно до якої найманець не має спеціального правового захисту як комбатанта або військовополоненого (це правило також міститься в низці інших договорів; у численних військових настановах зазначається, що найманці не мають права на статус комбатанта або військовополоненого. У настанові, що використовується для підготовки в армії Ізраїлю, сказано, що це правило є частиною звичаєвого міжнародного права. Участь найманця у збройному конфлікті карається згідно із законодавством низки держав. Це правило також підкріплюється зафіксованою практикою [2, p. 391–392]). Відмова у такому захисті фактичному учаснику збройного конфлікту означає, на наше переконання, непряму заборону найманства у міжнародному гуманітарному праві, що відтак репрезентує цей вид діяння як воєнний злочин.

Окрім кримінальних правопорушень проти міжнародного правопорядку також знаходимо ознаки воєнних злочинів й в окремих кримінально-правових нормах з Розділу XIX КК України, що передбачають відповідальність за *військові кримінальні правопорушення з ознаками воєнних злочинів*. Особливістю складів цих кримінальних правопорушень є їх багатооб'єктність. Хоча основним безпосереднім об'єктом тут виступає встановлений порядок несення військової служби, їхнім обов'язковим додатковим об'єктом є міжнародний правопорядок, визначений нормами міжнародного гуманітарного права, що застосовуються *в контексті збройного конфлікту.* Суб'єктами цих злочинів є українські військовослужбовці (та інші, передбачені ст. 401 КК України, категорії комбатантів), чиї дії руйнують не лише військову дисципліну, а й базові принципи гуманності під час збройного конфлікту. Йдеться, зокрема, про такі злочини: а) мародерство (ст. 432 КК України); б) насильством над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України); в) погане поводженням з військовополоненими, зокрема, пов'язане з особливою жорстокістю (ст. 434 КК України).

Не важко помітити, що суспільно небезпечні діяння, які складають основну об'єктивної сторони складів кожного з цих кримінальних правопорушень, фактично є тотожними тим діянням, що визначається як воєнні злочини відповідно до ст. 438 КК України. Так, зокрема, мародерство прямо заборонено ст. 28 IV Гаазькою конвенцією про звичаї і закони війни на суходолі 1907 року [4], а тому є воєнним злочином; насильство над цивільним населенням, так само як і над військовополоненими – і ч. 1 ст. 438 КК України, і низкою широковідомих міжнародних конвенцій. Тож можна припустити, що з огляду на види та розміри покарань за кримінальні правопорушення, передбачені ст. ст. 432–434 КК України, у їх зіставленні з каральністю власне воєнних злочинів (ст. 438 КК України), йдеться про привілейовані склади саме воєнних злочинів за ознакою їх вчинення комбатантами на боці України (за умови їх відповідності ознакам спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 401 КК України). З цього приводу варто висловити застереження: з нашої перспективи, немає достатньо підстав для привілеювання складів воєнних злочинів за ознакою спеціального суб'єкта у випадку вчинення мародерства та насильства над цивільним населенням в районі воєнних дій. Ані міжнародне гуманітарне право не знає подібної диференціації кримінальної відповідальності, ані здоровий глузд та чуйна до несправедливості совість не повинні допускати пом'якшення відповідальності за звірства над цивільним населенням й відверто корисливі акти мародерства на тій лише підставі, що їх вчиняють військовослужбовці України (та інші комбатанти на боці України), а не комбатанти держави-агресора. Тож, переконані, статті 432 та 433 КК України мають бути виключені з КК, а відповідні діянні комбатантів повинні кваліфікуватися на загальних засадах, тобто як воєнні злочини (ст. 438 КК України).

Натомість, щодо поганого поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України) – така категоричність, як видається, є недоречною. По-перше, не будь-яке погане поводження з військовополоненими здатне сягнути рівня серйозного порушення законів і звичаїв війни, що є іманентною ознакою воєнного злочину. Але при тому, у випадку відносно не серйозних порушень, страждає встановлений порядок несення військової служби. Тому хоча б з цієї причини варто говорити про наявність самостійних підстав криміналізації поганого поводження з військовополоненими. По-друге, можна допустити й загалом підтримати підставність привілеювання жорстокого поводження з боку комбатантів на боці України із військовополоненими – комбатантами держави-агресора. Така підставність виходить за межі бойового імунітету комбатанта та фокусується на причинних зв'язках у механізмі розгортання зворотної жорстокості у відповідь на предикатну агресію зі всіма супутніми втратами і стражданнями. При цьому, безумовно, не йдеться про виправдування порушень міжнародного гуманітарного права. Але врахувати мілітарно-травматичний контекст суспільно небезпечних дій задля індивідуалізації кримінальної відповідальності у бік її пом'якшення, вважаємо, слід.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 30.09.2026).

2. Customary International Humanitarian Law / International Committee of the Red Cross; Edited by Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck. Volume 1: Rules.: Practice. Cambridge University Press, 2009. 689 p. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/s/other/customary-international-huma-nitarian-law-i-icrc-eng.pdf.

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів : Міжнародний документ ООН від 08.06.1977 р. // БД «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/995_199#Text (дата звернення: 30.09.2026).

4. IV Гаазька конвенція про звичаї і закони війни на суходолі : Міжнародний документ. Конвенція від 18.10.1907 року // БД «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL : https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 30.09.2026).

А. А. Клименко,
здобувачка вищої освіти ННІ № 5,
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

С. Д. Колєсніков,
старший викладач кафедри
теорії та історії держави та права,
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМ ВИЯВЛЕННЯ, ФІКСАЦІЇ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Стрімкий розвиток цифровізації суспільства та правової сфери зумовлює появу нових способів отримання інформації, які можуть мати доказове значення у кримінальному провадженні. Одним із таких явище є цифрові докази, використання яких набуває дедалі глибшого значення у сучасній юридичній практиці. Оскільки цифрові докази є відносно новим явищем у кримінальному провадженні, на практиці виникають певні труднощі щодо їх виявлення, належної фіксації та використання під час доказування. Це свідчить про необхідність подальшого дослідження особливостей роботи з цифровими доказами та пошуку ефективних способів їх використання.

Кримінальний кодекс України та Кримінальний процесуальний кодекс України не містять окремого визначення поняття «цифрові докази». При цьому КПК України містить положення, які дозволяють використовувати цифрову інформацію під час доказування. Зокрема, відповідно до ст. 93 КПК України сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання речей, документів, відомостей тощо. А відповідно до ст. 99 КПК України до документів можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації, у тому числі комп'ютерні дані. Таким чином, хоча КПК України не використовує окремого поняття «цифрові докази», його положення передбачають можливість отримання та використання цифрової інформації як доказу [1]. Водночас у Кодексі адміністративного судочинства України використовується термін «електронні докази», який визначається як інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [2].

Також у документах Європейського Союзу використовується поняття «e-evidence» (електронні докази), під яким на практиці розуміють будь-яку інформацію, створену, збережену або передану за допомогою електронного обладнання, яка може підтверджувати наявність або відсутність правопорушення, встановити особу, яка його вчинила, та визначити обставини, необхідні для вирішення справи. Зокрема, реєстраційна інформація, історія інтернет-трафіку, дані про вміст, зображення, IP-адреси, електронні листи, електронні документи, цифрові відеофайли, аудіофайли, бази даних, дані електронних таблиць, файли cookie, роздруківки, дані електронного обліку, геолокаційні дані GPS, журнали здійснених банківських операцій тощо [3, с. 45].

Однією з перших проблем під час роботи з цифровими доказами є їх виявлення та ідентифікація. На відміну від традиційних речових доказів, цифрова інформація може бути прихована серед великого обсягу даних, зберігатися на різних електронних пристроях, у соціальних мережах, месенджерах або хмарних сервісах. Окрім цього, виявлену цифрову інформацію необхідно пов'язати з конкретною особою, що також може становити певні труднощі. Сам факт виявлення певних цифрових даних не завжди свідчить про те, що вони були створені, передані або використані саме конкретною особою. Наприклад, акаунт у соціальній мережі чи месенджері з певним ім'ям або фотографією не обов'язково належить відповідній особі. Користувачі можуть використовувати анонімні профілі, чужі персональні дані, VPN-сервіси, віртуальні номери телефонів та інші засоби приховування цифрової ідентичності. Тому для встановлення зв'язку цифрової інформації з конкретною особою необхідно враховувати сукупність взаємопов'язаних даних та обставин [4, с. 306].

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах збройної агресії проти України, оскільки цифрові дані можуть мати важливе значення для розслідування воєнних злочинів. Фото- та відеоматеріали, повідомлення, публікації в соціальних мережах, дані геолокації та інша цифрова інформація

можуть містити відомості про місце, час та обставини вчинення правопорушення, а також про осіб, які можуть бути до нього причетними.

А отже, з цього випливає інша проблема, проблема фіксації цих фото- та відеоматеріалів. Для її вирішення у статті Руслана Сайипова «Цифрові докази із соціальних мереж у кримінальному провадженні: проблеми ідентифікації, автентифікації та допустимості» пропонується концепція «ланцюга збереження доказів» (chain of custody), яка передбачає документування всіх етапів роботи з цифровою інформацією. Важливим для підтвердження її автентичності є також збереження метаданих, за допомогою яких можна встановити походження файлу, факт його редагування та інші характеристики. Водночас кримінальне процесуальне законодавство України не містить чітких правил щодо порядку вилучення, фіксації та дослідження метаданих [4, с. 306–307].

Але, незважаючи на всі перелічені проблеми, головною залишається проблема використання цифрових доказів у кримінальному провадженні. Перш за все, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду у постанові від 21 липня 2025 року у справі № 201/11849/23 зазначив, що електронні (цифрові) докази можуть використовуватися у кримінальних провадженнях, зокрема матеріали фотозйомки, відеозаписи та інші дані, розміщені в мережі Інтернет, соціальних мережах і месенджерах. У цій справі прокурор та оперативний працівник провели огляд інтернет-сторінок і Telegram-каналів, під час якого було зроблено скриншоти та завантажено відеофайли, фотографії й документи. Верховний Суд визнав, що такі матеріали були отримані та зафіксовані відповідно до вимог КПК України, а тому не вбачав підстав для визнання відповідних протоколів недопустимими доказами [5].

Водночас ця ж постанова демонструє, що цифрова інформація не може автоматично визнаватися допустимим доказом. Верховний Суд виключив із судових рішень посилання на протоколи пред'явлення особи для впізнання за фотознімками, оскільки під час їх проведення було порушено вимоги ст. 228 КПК України. Суд зазначив, що такі порушення вплинули на допустимість отриманих фактичних даних. Таким чином, під час використання цифрових доказів важливе значення має не лише їх зміст, а й дотримання встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку їх отримання, фіксації та оцінки [5].

У висновку варто зазначити, що цифрові докази є важливим елементом сучасного кримінального провадження, однак їх використання супроводжується низкою проблем, пов'язаних із виявленням, ідентифікацією, фіксацією та оцінкою. Відсутність чіткого законодавчого регулювання окремих питань роботи з цифровими доказами створює труднощі для учасників кримінального провадження. У зв'язку з цим необхідним є подальше вдосконалення законодавства та практики використання цифрових доказів з метою забезпечення їх належності, допустимості та достовірності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. База даних «Законодавство України».
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 26.09.2026).
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-IV. Верховна Рада України. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення: 26.09.2026).
3. Council of the European Union. Final report of the seventh round of mutual evaluations on "The practical implementation and operation of the European policies on prevention and combating cybercrime" : information to the Council : doc. 12711/17. Brussels: Council of the European Union, 2017. 83 p. URL: https://data.consilium.europa.eu/ doc/document/ST-12711-2017-INIT/en/pdf (дата звернення: 24.09.2026).
4. Сайипов Р. Цифрові докази із соціальних мереж у кримінальному провадженні: проблеми ідентифікації, автентифікації та допустимості. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2026. № 2 (50). С. 303-315. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2026/jun/ 43426/ 33.pdf (дата звернення: 26.09.2026).
5. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 21 липня 2025 року у справі № 201/11849/23 (провадження № 51-584км25). Юридичний ресурс «Протокол». База рішень. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_21_07_2025_roku_u_spravi_201_11849_23/ (дата звернення: 26.09.2026).

О. С. Кличков,
курсант
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

С. М. Іващенко,
доцент кафедри права
національної безпеки та правової роботи
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ВПЛИВ НАБУТТЯ ЧЛЕНСТВА В ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОМУ АЛЬЯНСІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ НА СВОБОДУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

ВСТУП. Безсумнівно, приєднання України до Європейського Союзу (далі – ЄС) та (або) Північноатлантичного альянсу (далі – НАТО) – це питання часу. Після закінчення активних бойових дій Україна буде виснажена, особливо економічно та демографічно. Швидко забезпечити необхідні напрями післявоєнного відновлення самостійно буде неможливо. Отже, Україна зацікавлена у приєднанні до міждержавних об'єднань з метою швидшого відновлення інфраструктури, економіки, зміцнення обороноздатності та проведення необхідних реформ. Як це вплине на суверенітет України та на свободу прийняття рішень з питань національної безпеки та національних інтересів України?

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Основні положення, які врегульовують діяльність ЄС та НАТО, викладено в ключових міжнародних договорах, таких як: Договір про Європейський Союз від 07.02.1992 року (далі – ДЄС) та Договір про функціонування Європейського Союзу від 13.12.2007 року (далі – ДФЄС); Північноатлантичний договір від 04.04.1949 року. Проводячи їх аналіз було необхідно дати відповідь на основні питання дослідження, а саме:

1) які обмеження та зобов’язання мають країни-учасниці для ведення індивідуальної та колективної оборони?

2) які обмеження має держава для ведення військового співробітництва із державами-союзницями та третіми державами?

3) яку свободу дій матиме Україна у вирішенні конфлікту з Росією?

Даючи відповідь на перше питання, слід виокремити положення ч. 2 ст. 4 ДЄС у якій визначається, що «національна безпека залишається виключно відповідальністю кожної держави-члена». ЄС поважає основні функцій держави (гарантування територіальної цілісності, підтримання правопорядку), але у вище згаданій статті виділяють саме національну безпеку, обмежуючи повноваження ЄС з питань оборони. Навіть відоме більшості зобов'язання допомоги під час колективної оборони не відбувається автоматично. Відповідно до ст. 222 ДФЄС колективне зобов’язання допомоги надається лише за ініціативою постраждалої країни, через запит політичних органів влади [1, ст. 1].

Натомість ст. 5 Північноатлантичного договору, яка також врегульовує питання колективної оборони, містить такі положення:

1) збройний напад на одного вважається нападом на усі країни-члени альянсу;

2) кожен надає допомогу постраждалим від нападу країнам, що входять до альянсу;

3) країни-члени можуть вживати дії, які вважають необхідними, включаючи застосування збройної сили [1, ст. 5].

У ст. 5 закріплено обов'язок надання допомоги, не обов'язково це має бути безпосередня участь у збройному конфлікті. Тобто у країн-членів є вибір, тому апелювати цим забовязаням у дискусіях з питання приєднання України до НАТО є безпідставним, адже країни члени цих міждержавних об'єднань роками надають воєнно-технічну та віцськову допомогу Україні. Фактично, приєднання України до НАТО та ЄС надасть додаткові гарантії надання допомоги Україні та створить аналогічне зобов’язання для України. Насправді, Україна також його реалізує – надаючи інструкторів для навчання військових у країни ЄС та НАТО, а також ділиться воєнними технологіями, які ефективно застосовує на полі бою. А ст. 3 Північноатлантичного договору зобов’язує «...діючи окремо чи колективно... вдосконалювати власні можливості та взаємодопомогу для підтримки та розвитку індивідуальної та колективної здатності протистояти нападу». Отже, керуючись цим загальним положенням, країни члени мають право окремо вести співробітництво з метою вдосконалення власних сил, тим самим збільшуючи оборонні спроможності всього об'єднання. Адже якщо країна може ефективно протистояти напа-

ду самостійно, то це необхідний член об'єднання, який здатен значно підвищити колективну обороноздатність. Це положення також частково дає відповідь на наступне питання, але є інші, які більш чітко врегульовують це питання як у Північноатлантичному договорі, так і в ДФЄС [1, ст. 3, 5].

Наприклад, ст. 8 Північноатлантичного договору встановлює заборону укладати з будь-якою іншою державою зі сторін-підписантів чи будь-якою третьою державою угод що суперечать цьому договору [2, ст. 8].

Щодо врегулювання співробітництва між учасниками ЄС варто згадати ст. 73 ДФЄС, яка встановлює принцип автономії держав у виборі форм співпраці для забезпечення внутрішньої безпеки. Її зміст варто доповнити ст. 346 ДФЄС, яка встановлює винятки для забезпечення національних інтересів держави, а саме: «жодна держава-член не забовязана надавати інформацію, розголошення якої, на її думку, суперечить істотним інтересам її безпеки», а також «держава може вживати таких заходів, які вона вважає необхідними для захисту істотних інтересів своєї безпеки, пов'язаних з виробництвом або торгівлею зброєю». Відповідно до ст. 347 ДФЄС країни-члени проводять консультації «з метою здійснення спільних кроків», а не надають дозволи на ухвалення певних рішень «в разі війни, серйозного міжнародного напруження, що становить загрозу війни» [1].

Що стосується свободи дій держав-членів під час захисту суверенітету та територіальної цілісності, слід знов звернутись до ч. 2 ст. 4 ДЄС. Де національна безпека залишається виключно відповідальністю кожної держави-члена та ст. 5 Північноатлантичного договору, яка підтверджує це через положення про індивідуальну оборону, тобто країна самостійно визначає характер своєї відповіді на власній території. А за положеннями ст. 222 ДФЄС, допомога від ЄС надходить лише за запитом [1][2].

Підсумовуючи викладене можна зробити висновоки, що забов'язання, які набувають країни члени НАТО та ЄС не можуть суттєво обмежувати свободу прийняття політичних рішень щодо забезпечення національної безпеки та вжиття заходів для ведення індивідуальної оборони на власній території. Втручання країн-членів обмежується наявністю запиту постраждалої країни, а також заходами, які вони можуть вживати виходячи з необхідності та ті, які вважають за необхідними. Співробітництва та вдосконалення власних оборотних спроможностей також обмежує тільки дії, які шкодять об'єднанню або іншим країнам-членам.

Список використаних джерел

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. ВРУ. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 994_b06#Text (дата звернення: 30.09.2026).
2. Північноатлантичний договір: міжнародний договір від 04.04.2026 року. ВРУ. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text (дата звернення: 30.09.2026).

В. А. Кобко,
професор кафедри національної безпеки
ННІ права та безпеки
імені князя Володимира Великого,
кандидат історичних наук, професор
(Міжрегіональна академія управління персоналом)

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ: ІНСТИТУЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ, СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ПРАКТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасні безпекові виклики дедалі виразніше демонструють, що можливості окремої держави самостійно протидіяти всьому спектру загроз є обмеженими. Транснаціональна організована злочинність, незаконний обіг зброї, торгівля людьми, кіберзлочинність, легалізація доходів, одержаних кримінально-протиправним шляхом, тероризм і незаконне переміщення активів не обмежуються державними кордонами. Вчинення правопорушення в одній країні, використання інфраструктури іншої та переміщення отриманих злочинним шляхом коштів через декілька юрисдикцій перетворюють протидію таким явищам на завдання, яке потребує узгоджених міжнародних зусиль.

Для України питання міжнародного співробітництва набуло особливого значення в умовах збройної агресії, необхідності захисту державного суверенітету, документування міжнародних злочинів, протидії новим загрозам і забезпечення стійкості державних інституцій. Водночас міжнародна взаємодія є важливою не лише у кризових обставинах. Вона становить постійний напрям державної політики, що охоплює професійний розвиток персоналу, удосконалення організації правоохоронної діяльності, обмін практичним досвідом та впровадження ефективних механізмів реагування на правопорушення.

При цьому сам факт укладення міжнародних угод, проведення спільних заходів або встановлення партнерських контактів ще не свідчить про належний рівень співробітництва. Його справжній результат визначається здатністю перетворювати досягнуті домовленості на конкретні управлінські рішення, узгоджені дії та практичні результати.

Саме тому міжнародне співробітництво у сфері забезпечення безпеки та правопорядку доцільно розглядати не як сукупність окремих зовнішніх контактів, а як системний напрям діяльності держави, який потребує стратегічного планування, належної координації та послідовного інституційного розвитку.

Міжнародне співробітництво у сфері безпеки та правопорядку охоплює правові, організаційні, інформаційні й оперативні механізми взаємодії держав, їхніх компетентних органів і міжнародних організацій. Його призначення полягає у створенні умов для спільного реагування на загрози, які неможливо ефективно нейтралізувати виключно на національному рівні.

Одним із визначальних напрямів такої взаємодії є міжнародна правова допомога у кримінальних провадженнях. Отримання доказів за кордоном, установлення місцезнаходження осіб, розшук і повернення активів, виконання процесуальних доручень та видача осіб у передбачених законом випадках потребують чіткого дотримання міжнародних договорів і національних процедур. Ефективність цих механізмів залежить від своєчасності комунікації, якості підготовлених запитів і належної координації між уповноваженими установами.

Не менш важливим є оперативний обмін інформацією. За умов високої мобільності злочинних угруповань своєчасне отримання відомостей про підозрюваних осіб, способи вчинення правопорушень, переміщення активів або підготовку небезпечних дій може мати вирішальне значення. Водночас інформаційна взаємодія повинна здійснюватися на законних підставах, із дотриманням установлених режимів доступу та вимог щодо захисту персональних даних.

Особливе місце посідає співробітництво в межах міжнародних організацій та спеціалізованих мереж. Використання можливостей Інтерполу, Європолу, а також інструментів співпраці з відповідними структурами Європейського Союзу дає змогу посилювати координацію дій, обмінюватися аналітичними матеріалами та розвивати професійні контакти. Водночас участь у відповідних механізмах має спиратися на належну національну організацію роботи: визначені повноваження, підготовлених фахівців, внутрішні процедури та спроможність своєчасно опрацьовувати отриману інформацію.

Важливо розуміти, що міжнародна взаємодія не підміняє національної відповідальності за забезпечення правопорядку. Вона розширює можливості держави, але результат залежить від того, наскільки ефективно її компетентні органи використовують надані інструменти.

Практика міжнародного співробітництва переконує, що його результативність визначається не лише якістю правової бази, а й організацією щоденної роботи. Навіть належно сформульовані міжнародні домовленості не забезпечать очікуваного результату за відсутності відповідальних виконавців, чіткого розподілу повноважень, належного обміну інформацією та систематичного контролю за виконанням запланованих заходів.

На нашу думку, одним із ключових чинників успішної взаємодії є послідовність державної політики. Міжнародні партнерства зазвичай формуються протягом тривалого часу, потребують взаємного розуміння процедур і спираються на довіру, яка виникає внаслідок систематичного виконання зобов'язань. Часті зміни пріоритетів, недостатня координація між установами або втрата напрацьованих професійних контактів можуть знижувати ефективність навіть добре організованих програм співробітництва.

Не менш важливим є чітке розмежування компетенції органів, залучених до міжнародної взаємодії. У межах одного напряму можуть одночасно діяти правоохоронні органи, органи державної влади, дипломатичні установи, судові органи та міжнародні партнери. За таких умов необхідно визначати відповідальних за підготовку й виконання домовленостей, координацію комунікації, інформаційний супровід і оцінювання результатів. Це дає змогу уникати дублювання функцій, невиправданих затримок і ситуацій, коли відповідальність за кінцевий результат фактично не закріплена за жодним суб'єктом.

Окремої уваги заслуговує кадрове забезпечення. Міжнародне співробітництво вимагає не тільки знання іноземних мов, а й розуміння іноземного законодавства, процедур міжнародної правової допомоги, правил обміну інформацією та особливостей міжкультурної комунікації. Відповідні компетентності повинні формуватися системно, а не лише під час короткострокових навчальних заходів.

Важливо також забезпечувати інституційну пам'ять. Напрацьовані методики, результати спільних проєктів, контакти компетентних підрозділів та практичні висновки мають зберігатися в організаційній системі й залишатися доступними для уповноважених працівників незалежно від кадрових змін. Такий підхід дозволяє уникати повторення вже допущених помилок і зберігати наступність у співробітництві.

Особливої уваги потребує оцінювання результатів міжнародних проєктів. Кількість проведених тренінгів, зустрічей або підготовлених документів не завжди відображає реальну ефективність співпраці. Доцільно з'ясовувати, які зміни відбулися в організації роботи, чи скоротився час виконання запитів, чи покращилася якість розслідувань, наскільки ефективніше використовуються ресурси та чи зберігаються отримані результати після завершення проєкту.

Отже, належна організація міжнародного співробітництва передбачає поєднання правових механізмів із відповідальним управлінням, професійною підготовкою та систематичним оцінюванням практичних результатів.

Для України міжнародне співробітництво у сфері безпеки та правопорядку має водночас оперативне, стратегічне й інституційне значення. Збройна агресія зумовила потребу в посиленій взаємодії з іноземними партнерами у питаннях документування міжнародних злочинів, розшуку причетних осіб, ідентифікації активів, протидії транснаціональній злочинності та забезпечення безпеки критично важливої інфраструктури.

Окремим напрямом є співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми, незаконному обігу зброї, кіберзлочинності та експлуатації вразливих категорій населення. Такі правопорушення нерідко охоплюють декілька держав, а їх ефективне розслідування потребує узгоджених дій правоохоронних органів, соціальних служб та інших компетентних установ. Важливо, щоб міжнародна взаємодія передбачала не лише обмін інформацією про правопорушення, а й належний захист потерпілих, своєчасне реагування та координацію подальших заходів.

Перспективним напрямом є також розвиток партнерських відносин у сфері професійної підготовки. Спільні навчальні програми, обмін досвідом, підготовка інструкторів і проведення практичних занять сприяють поширенню ефективних методів роботи та формуванню спільного розуміння професійних стандартів. Водночас запозичення іноземного досвіду потребує критичного підходу. Практики, які довели свою ефективність в іншій державі, не завжди можуть бути безпосередньо перенесені в українські умови без урахування національного законодавства, організаційної структури та наявних ресурсів.

Перспективи міжнародного співробітництва України пов'язані з переходом від переважно проєктної взаємодії до довгострокових інституційних партнерств. Для цього необхідно визначати сталі пріоритети, забезпечувати належне кадрове й ресурсне планування, систематизувати результати спільної діяльності та створювати механізми збереження досягнутих напрацювань.

Водночас міжнародне партнерство має залишатися інструментом зміцнення національної спроможності. Його результатом повинні бути не лише нові контакти чи окремі успішні заходи, а й удосконалення організації роботи, підвищення професійного рівня працівників та зміцнення здатності держави самостійно й ефективно реагувати на безпекові виклики.

Міжнародне співробітництво у сфері забезпечення безпеки та правопорядку є необхідною умовою ефективної протидії сучасним загрозам, значна частина яких має транснаціональний характер. Його результативність залежить від узгодженості правових механізмів, належної координації компетентних органів, оперативного обміну інформацією та спроможності перетворювати міжнародні домовленості на конкретні практичні результати.

На нашу думку, подальший розвиток співробітництва має ґрунтуватися на трьох взаємопов'язаних засадах: стратегічній послідовності, інституційній спроможності та взаємній відповідальності партнерів. Стратегічна послідовність забезпечує сталість пріоритетів, інституційна спроможність – належне виконання завдань, а взаємна відповідальність формує довіру, без якої неможлива тривала й ефективна співпраця.

Особливе значення для України має перехід до довгострокової моделі партнерства, у межах якої міжнародна допомога, професійний обмін і спільні проєкти сприятимуть системному зміцненню національних інституцій. Важливо, щоб оцінювання результатів такої взаємодії здійснювалося з огляду на реальні зміни в діяльності органів правопорядку, якість захисту прав людини та спроможність держави протидіяти злочинності.

Таким чином, міжнародне співробітництво слід розглядати не як додатковий напрям діяльності органів правопорядку, а як невід'ємну складову сучасної системи забезпечення безпеки. Його справжня цінність полягає у здатності об'єднувати ресурси, професійні знання та організаційний досвід різних держав задля досягнення спільної мети – захисту людини, суспільства й держави від протиправних посягань.

Є. В. Кобко,
професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін
ННІ права та психології
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ)

РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Реформування органів правопорядку належить до тих напрямів державної політики, результати яких безпосередньо впливають на рівень довіри суспільства до держави, спроможність публічних інституцій забезпечувати права людини та ефективність протидії злочинності. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України значення правоохоронної діяльності додатково посилюється необхідністю протидії диверсіям, колабораційній діяльності, організованій злочинності, незаконному обігу зброї, кіберзлочинності та іншим загрозам, які набувають нових форм і масштабів.

Водночас забезпечення національної безпеки не звільняє державу від обов'язку дотримуватися прав людини, гарантувати законність втручання у приватну сферу та забезпечувати належні процесуальні гарантії. Навпаки, в умовах воєнного стану особливого значення набуває здатність держави поєднувати оперативність реагування на загрози з правовою визначеністю, пропорційністю застосовуваних заходів і дієвими механізмами контролю.

Саме тому сучасний етап реформування правоохоронної сфери не може обмежуватися змінами організаційної структури окремих відомств, кадровими рішеннями чи запровадженням нових управлінських процедур. Йдеться про необхідність перегляду правових засад функціонування системи органів правопорядку як цілісного інституційного механізму, у якому кожен орган має чітко визначене призначення, належні повноваження та зрозумілі межі відповідальності.

Важливим орієнтиром у цьому процесі є європейська інтеграція України. Виконання відповідних зобов'язань передбачає не механічне запозичення зарубіжних правових конструкцій, а послідовне наближення національної системи до стандартів верховенства права, поваги до прав людини, незалежності правосуддя, ефективного розслідування кримінальних правопорушень і демократичного контролю над діяльністю органів державної влади.

Визначальне значення для формування сучасної політики у цій сфері має Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схвалений Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. Цей документ пов'язує реформування правоохоронної системи з європейською інтеграцією, підвищенням ефективності державних інституцій, гарантуванням прав і свобод людини, цифровою трансформацією та посиленням відкритості й підзвітності органів правопорядку [1].

Принципово важливо, що стратегічний план розглядає реформування не як ізольований процес модернізації окремих відомств, а як комплексне завдання, яке охоплює інституційний розвиток, кримінальну політику, організацію кримінального провадження, управління, цифровізацію та механізми громадського контролю. Такий підхід дає підстави стверджувати, що ефективність реформи визначатиметься не кількістю прийнятих нормативно-правових актів, а здатністю забезпечити узгодженість правового регулювання та реальні зміни у практиці правоохоронної діяльності.

Однією з найбільш суттєвих проблем залишається фрагментарність законодавства. Правовий статус різних органів, їхні завдання, компетенція, організаційні засади та механізми контролю визначаються значною кількістю законів, які приймалися в різні періоди та з огляду на неоднакові потреби державної політики. Сам по собі спеціальний закон про певний орган є виправданим інструментом регулювання. Проте відсутність узгоджених загальних критеріїв, за якими визначається належність установи до системи органів правопорядку, ускладнює розмежування компетенції та створює передумови для дублювання функцій.

Проблема полягає не лише в кількості нормативних актів, а передусім у відсутності достатньо цілісної законодавчої моделі. Визначення завдань окремого органу без одночасного встановлення його місця в загальній системі не завжди дає змогу з'ясувати, які функції є виключними, які реалізуються спільно з іншими інституціями, а які взагалі не повинні належати до його компетенції.

У цьому контексті необхідно підтримати курс на законодавчу систематизацію, передбачений стратегічними документами. Водночас систематизація не повинна перетворитися на суто технічне зведення окремих положень у новий закон. Її змістом має стати формування єдиних принципів організації та діяльності органів правопорядку зі збереженням функціональної специфіки кожного з них.

Актуальність зазначених питань підтверджується роботою над концепцією проєкту Закону України «Про органи правопорядку». 29 вересня 2026 року Координаційна рада з питань моніторингу реалізації Комплексного стратегічного плану схвалила концепцію відповідного законопроєкту, після чого розпочалася подальша робота над його положеннями [2; 3]. Раніше, у червні 2026 року, Лабораторія законодавчих ініціатив оприлюднила власну концепцію майбутнього закону, у якій наголошено на необхідності уніфікації правових засад організації системи органів правопорядку та визначення критеріїв розмежування їхньої діяльності [4].

Поява таких ініціатив свідчить про перехід від загального визнання потреби в реформуванні до пошуку конкретних законодавчих рішень. При цьому концепцію законопроєкту слід розглядати саме як основу для подальшого правотворчого процесу, а не як нормативний акт, положення якого вже є обов'язковими. Це розмежування має значення як для правозастосування, так і для наукового аналізу запропонованих підходів.

На нашу думку, майбутній закон повинен передусім вирішити три взаємопов'язані завдання: визначити критерії належності органу до системи органів правопорядку, закріпити загальні принципи їхньої діяльності та встановити базові вимоги до інституційної організації, підзвітності й контролю. Вирішення цих завдань дозволить сформувати спільну правову основу для органів, які відрізняються за предметом діяльності, характером повноважень і підпорядкуванням.

Особливої уваги потребує визначення самого поняття «орган правопорядку». У законодавстві та науковій літературі використовуються близькі за змістом поняття «правоохоронний орган», «орган правопорядку», «орган кримінальної юстиції», однак їх ототожнення не завжди є виправданим. Наприклад, діяльність із забезпечення правопорядку може включати превентивні, адміністративні та інші заходи, які не зводяться до кримінального переслідування. Водночас не кожен державний орган, що сприяє законності або захисту прав громадян, повинен автоматично визнаватися органом правопорядку.

При цьому законодавче визначення вичерпного переліку органів правопорядку має супроводжуватися чіткими критеріями включення до нього. В іншому разі виникатиме ризик довільного розширення відповідної категорії або, навпаки, виключення з неї інституцій, які за своїм призначенням виконують правоохоронні функції.

Не менш важливо, щоб ухвалення загального закону не спричинило необґрунтованого дублювання спеціального законодавства. Його призначенням має бути встановлення спільних правил, тоді як особливості оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування, охорони державного кордону, забезпечення громадської безпеки та виконання інших спеціальних завдань повинні й надалі регулюватися профільними законами. Отже, оптимальною видається модель, за якої загальний закон визначатиме інституційні засади системи, а спеціальне законодавство деталізуватиме функціональну компетенцію конкретних органів.

Європейський вимір реформування законодавства не слід зводити до формального виконання рекомендацій міжнародних партнерів або адаптації національних нормативних актів до окремих документів Європейського Союзу. Його зміст полягає у створенні таких правових та інституційних умов, за яких правоохоронні органи спроможні ефективно виконувати покладені на них завдання, залишаючись підконтрольними суспільству та обмеженими вимогами закону. Європейська інтеграція має розглядатися не як зовнішній чинник, що спонукає до прискореного ухвалення нормативних актів, а як можливість переглянути якість державного управління правоохоронною сферою. Саме відповідність правових норм реальним потребам суспільства, а не кількість законодавчих новел, повинна визначати результативність цього процесу.

З огляду на викладене, доцільно визначити кілька пріоритетних напрямів подальшого реформування.

По-перше, необхідно забезпечити узгодженість загального та спеціального законодавства. Підготовка закону про органи правопорядку має супроводжуватися аналізом чинних законів, виявленням колізій, дублювання повноважень і прогалин у правовому регулюванні. Доцільно передбачити не тільки перелік законодавчих актів, які потребуватимуть змін у зв'язку з ухваленням нового закону, а й обґрунтування кожної такої зміни. Це дозволить уникнути ситуації, коли прийняття базового акта породжує нові суперечності в суміжному законодавстві.

По-друге, потребує вдосконалення нормативне розмежування компетенції органів правопорядку. Дублювання функцій не завжди означає підвищення ефективності. Воно може спричиняти конкуренцію між органами, нераціональне використання ресурсів, затягування процедур та перекладання відповідальності за кінцевий результат. Водночас повне усунення перетину компетенції не завжди можливе або доцільне, особливо коли йдеться про комплексні загрози. Тому законодавство має розмежовувати виключні повноваження, спільні напрями діяльності та процедури міжвідомчої взаємодії, визначаючи відповідального суб'єкта на кожному етапі.

По-третє, необхідно переглянути підходи до оцінювання результативності діяльності правоохоронних органів. Кількість складених протоколів, внесених відомостей до реєстрів, розпочатих проваджень чи переданих до суду обвинувальних актів не може бути єдиним або визначальним критерієм ефективності. Такі показники відображають окремі результати роботи, проте не завжди характеризують реальний стан захищеності прав людини, якість розслідування, обґрунтованість процесуальних рішень або рівень довіри населення.

По-четверте, законодавче забезпечення реформування повинно враховувати цифрову трансформацію правоохоронної діяльності. Використання електронних інформаційних систем, аналітичних інструментів і технологій штучного інтелекту відкриває можливості для оперативнішого обміну інформацією, виявлення закономірностей злочинності та раціонального розподілу ресурсів. Проте одночасно виникають ризики незаконного оброблення персональних даних, непрозорого автоматизованого оцінювання осіб, алгоритмічної упередженості та порушення інформаційної безпеки.

З огляду на це, необхідно визначити правові підстави використання відповідних технологій, межі автоматизованої обробки інформації, вимоги до захисту даних, правила доступу до інформаційних ресурсів і порядок перевірки рішень, під час підготовки яких застосовувалися автоматизовані інструменти. Технологічне оновлення не повинно призводити до послаблення персональної відповідальності посадової особи за рішення, що впливають на права людини.

По-п’яте, особливого значення набуває розвиток внутрішнього контролю та незалежних механізмів реагування на порушення. Ефективність таких механізмів залежить від чіткого розподілу повноважень між керівництвом органу, підрозділами внутрішнього контролю, дисциплінарними комісіями та іншими уповноваженими суб’єктами. Водночас необхідно забезпечити реальну можливість подання скарг, належне їх розглядання, захист викривачів від переслідування та інформування заявників про результати реагування в межах, дозволених законом.

У цьому контексті слід також наголосити на необхідності збереження балансу між відкритістю та захистом інформації з обмеженим доступом. Прозорість правоохоронної діяльності не означає оприлюднення відомостей, розголошення яких може зашкодити досудовому розслідуванню, національній безпеці або правам інших осіб. Належне регулювання має встановлювати зрозумілі підстави обмеження доступу до інформації, запобігаючи як необґрунтованому засекречуванню, так і небезпечному розголошенню.

Нарешті, реформування законодавства повинно бути безпосередньо пов’язане з підготовкою майбутніх правоохоронців. Заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання мають не лише забезпечувати засвоєння чинних правових норм, а й формувати здатність застосовувати їх у складних ситуаціях, оцінювати пропорційність поліцейських заходів, приймати рішення в умовах невизначеності та діяти відповідно до стандартів професійної етики.

Список використаних джерел

1. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023.

2. Координаційна рада схвалила концепцію законопроєкту «Про органи правопорядку» та визначила пріоритети подальшої роботи. Міністерство внутрішніх справ України. 30.09.2026. URL: https://mvs.gov.ua/news/koordinaciina-rada-sxvalila-koncepciiu-zakonoprojektu-pro-organi-pravoporiadku-ta-viznacila-prioriteti-podalsoyi-roboti.

3. Робоча група з розроблення законопроєкту «Про органи правопорядку» продовжила напрацьовувати положення документа. Міністерство внутрішніх справ України. 09.10.2026. URL: https://mvs.gov.ua/news/roboca-grupa-z-rozroblennia-zakonoproektu-pro-organi-pravoporiadku-prodovzila-napracyovuvati-polozennia-dokumenta.

4. Концепція проєкту Закону «Про органи правопорядку». Лабораторія законодавчих ініціатив. 12.06.2026. URL: https://erp.parlament.org.ua/analytics/konczepcziya-zakonu-pro-organy-pravoporyadku/.

Р. В. Кобко,
доцент кафедри правового забезпечення
підприємницької діяльності
та фінансової безпеки ННІ № 5,
кандидат економічних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Цифрова трансформація економіки суттєво змінює не лише способи здійснення господарських операцій, надання послуг і взаємодії між суб'єктами права, а й характер кримінально-протиправної діяльності. Електронні платежі, цифрові активи, дистанційне укладення договорів, автоматизовані торговельні платформи та соціальні мережі створюють нові можливості для економічного розвитку, водночас розширюючи інструментарій осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення.

Особливістю сучасної злочинності є те, що протиправна діяльність дедалі частіше залишає цифрові сліди, які можуть бути використані для встановлення обставин події, ідентифікації причетних осіб і відстеження руху коштів. Водночас обсяг інформації, яку необхідно опрацювати під час розслідування, нерідко перевищує можливості її оперативного аналізу традиційними методами. За таких умов цифрові технології та системи штучного інтелекту набувають значення інструментів підвищення ефективності протидії злочинності.

Особливо перспективним є їх використання у протидії економічним кримінальним правопорушенням, шахрайству, незаконному використанню платіжних інструментів, легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та правопорушенням, пов'язаним із привласненням цифрових активів. Водночас технологічні можливості не усувають потреби в належному правовому регулюванні. Помилкова автоматизована оцінка операції, некоректна інтерпретація цифрових даних або необґрунтоване використання алгоритмічного прогнозування можуть спричинити порушення прав громадян і суб'єктів господарювання.

Отже, актуальним є пошук балансу між технологічною ефективністю правоохоронної діяльності та забезпеченням законності, достовірності доказової інформації й захисту прав людини.

Одним із найбільш перспективних напрямів є застосування цифрової аналітики для виявлення економічних правопорушень. Сучасні інформаційні системи дають змогу зіставляти відомості про фінансові операції, господарські зв'язки, рух активів і діяльність пов'язаних суб'єктів. Це створює передумови для встановлення нетипових операцій, виявлення ознак фіктивного підприємництва, шахрайських схем та приховування походження коштів.

Системи штучного інтелекту можуть використовуватися для аналізу великих масивів транзакцій, пошуку повторюваних моделей поведінки та виявлення відхилень від звичайної фінансової активності. Наприклад, алгоритми здатні визначати послідовності переказів між пов'язаними рахунками, виявляти нетипове дроблення платежів або встановлювати ознаки узгоджених операцій між формально незалежними суб'єктами. Такі результати можуть слугувати підставою для додаткової перевірки, однак самі по собі не доводять протиправності відповідної діяльності.

Іншим важливим напрямом є протидія шахрайству в електронній комерції. Використання підроблених веб-сайтів, фальшивих оголошень, викрадених облікових записів і підроблених електронних документів ускладнює встановлення особи правопорушника та повернення незаконно отриманих коштів. Інтелектуальні системи можуть допомагати виявляти ознаки підробленого контенту, зіставляти цифрові ідентифікатори, встановлювати зв'язки між обліковими записами та визначати повторювані елементи шахрайських схем.

Значний потенціал має аналіз відкритих джерел інформації, відомий як OSINT. Автоматизоване опрацювання публічних веб-ресурсів, соціальних мереж, оголошень і доступних реєстрів дає змогу оперативніше встановлювати зв'язки між особами, подіями та організаціями. Особливо важливим це є у випадках, коли злочинна діяльність охоплює декілька юрисдикцій або використовує розгалужену мережу посередників. Водночас відкритість джерела не означає автоматичної достовірності інформації, а її збирання та подальше використання повинні відповідати вимогам законодавства.

Окрему роль відіграють технології аналізу цифрових доказів. Програмні засоби дають змогу систематизувати електронне листування, досліджувати метадані файлів, опрацьовувати відеозаписи, виявляти ознаки модифікації цифрових об'єктів і відновлювати послідовність подій. Використання

таких інструментів особливо актуальне в умовах значного обсягу електронних матеріалів, які можуть мати доказове значення у кримінальному провадженні.

Таким чином, цифрові технології створюють можливості для переходу від переважно реактивної моделі протидії злочинності до більш системного виявлення ризиків і встановлення взаємозв'язків між окремими правопорушеннями. Проте ефективність такого переходу залежить від якості вихідних даних, надійності алгоритмів і здатності фахівців критично оцінювати отримані результати.

Використання штучного інтелекту у правоохоронній діяльності слід оцінювати з урахуванням принципової відмінності між аналітичною допомогою та прийняттям юридично значущих рішень. Алгоритми можуть прискорювати пошук інформації, виявляти аномалії, групувати документи й формувати попередні висновки. Однак результат автоматизованого аналізу залежить від методів навчання системи, повноти даних і параметрів, визначених розробниками.

Особливої обережності потребує прогнозування злочинності на підставі статистичних даних. Якщо вихідна інформація відображає попередні недоліки правоохоронної практики або нерівномірність контролю за різними групами населення, алгоритм може відтворювати та посилювати відповідні перекоси. У результаті певні особи або території ризикують зазнавати підвищеної уваги не через доведені обставини, а через особливості використаних даних.

Не менш актуальною є проблема генеративного штучного інтелекту, який дає змогу створювати реалістичні зображення, аудіозаписи, відео та тексти. Такі технології можуть використовуватися для шахрайства, підроблення доказової інформації, вимагання коштів, незаконного використання чужої особистості та маніпулювання діловою репутацією. Зокрема, підроблений голос керівника підприємства або контрагента може бути використаний для ініціювання неправомірного переказу коштів. Відповідно, протидія таким діянням потребує не лише технологій виявлення синтетичного контенту, а й удосконалення процедур перевірки особи та підтвердження фінансових операцій.

Важливе значення має питання юридичної відповідальності за використання систем штучного інтелекту. Сам факт застосування відповідної технології не створює окремої універсальної підстави для притягнення до відповідальності. Необхідно встановлювати конкретне діяння, його протиправність, передбачені законом ознаки складу правопорушення та інші обставини, які мають юридичне значення. Водночас використання алгоритмів не повинно розглядатися як автоматичне звільнення людини від відповідальності за свідомо протиправні дії.

Окремого розгляду потребує відповідальність за помилкові результати роботи систем, застосованих правоохоронними органами. Вона має визначатися з урахуванням характеру порушення, повноважень відповідних осіб, установлених процедур і причинного зв'язку між допущеними недоліками та завданою шкодою. При цьому доцільно передбачати можливість перевірки автоматизованих висновків, документування їх використання та встановлення осіб, відповідальних за ухвалення остаточного рішення.

Отже, штучний інтелект доцільно розглядати як інструмент підвищення професійних можливостей правоохоронця, а не як самостійного суб'єкта встановлення юридично значущих обставин. Остаточні рішення, що впливають на права людини, повинні залишатися під контролем уповноважених осіб і ґрунтуватися на перевірених фактах та вимогах закону.

К. С. Ковжога,
здобувач вищої освіти
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

С. М. Іващенко,
доцент кафедри права
національної безпеки та правової роботи
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

РОЛЬ ІНТЕРПОЛУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІЖНАРОДНОГО РОЗШУКУ ОСІБ ТА ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія Російської Федерації проти України, яка з 24 лютого 2022 року набула форми повномасштабного вторгнення, істотно підвищила навантаження на механізми міжнародного поліцейського співробітництва. Ефективність міжнародного розшуку залежипть не лише від можливостей Інтерполу. Важливе значення також має національне процесуальне законодавство та відповідність запитів правилам оргаізації. Особливої гостроти набуває питання розшуку осіб, підозрюваних у вчиненні воєнних злочинів.

Мета дослідження полягає у визначенні ролі Інтерполу в забезпеченні міжнародного розшуку осіб та обґрунтуванні напрямів її удосконалення в умовах воєнного стану.

Однією з проблем є відсутність чіткого визначення міжнародного розшуку в національному законодавстві. Кримінальний процесуальний кодекс України не розкриває змісту цього поняття та не встановлює процедури оголошення особи в міжнародний розшук, унаслідок чого судова практика є неоднорідною: момент оголошення особи в такий розшук пов'язують або з винесенням слідчим відповідної постанови, або з фактичним зверненням до НЦБ Інтерполу. М. І. Пашковський пропонує виключити посилання на міжнародний розшук зі статей 193 та 297-1 КПК України і натомість зобов'язати прокурора доводити факт виїзду або перебування підозрюваного за межами України, що забезпечило б належний судовий контроль за обґрунтованістю відповідних рішень.

Воєнний стан зумовив зміни як у нормативному, так і в організаційному вимірах співпраці. Законом України від 15 березня 2022 року № 2123-IX до Закону України «Про Національну поліцію» внесено положення щодо представництва України в Інтерполі та співробітництва з Європолом, проте їх дію обмежено періодом воєнного стану та 60 днями після його припинення. Така тимчасовість породжує ризик правової невизначеності. Крім того, 10 березня 2022 року Генеральний секретаріат Інтерполу запровадив посилені заходи нагляду щодо Російської Федерації: пряме надсилання дифузій з Національного центрального бюро в Москві унеможливлено, а обмін інформацією відбувається через Генеральний секретаріат із попередньою перевіркою. За даними авторів, кількість звернень, опрацьованих в Україні по лінії Інтерполу, скоротилася з 81,3 тис. у 2021 р. до 77,2 тис. у 2023 р.

Окремої уваги потребує розшук осіб, підозрюваних у воєнних злочинах. Стаття 3 Статуту Інтерполу забороняє організації здійснювати діяльність політичного, військового, релігійного чи расового характеру. Запити, у яких порушується питання застосування цієї статті, розглядаються з урахуванням конкретних обставин справи, а Комісія з контролю за файлами Інтерполу (CCF) перевіряє відповідність запиту правилам організації. Стосовно міжнародних злочинів діє Резолюція AG-2010-RES-10, згідно з якою розшук підозрюваних у воєнних злочинах, злочинах проти людяності та геноциді можливий у трьох випадках: за запитом міжнародного трибуналу чи Міжнародного кримінального суду; за запитом Ради Безпеки ООН або уповноваженого нею суб'єкта; за згодою держави, громадянина якої розшукують. Як констатують К. М. Куркова та Л. І. Луценко-Миськів, станом на 2024 рік Інтерпол не оголосив у розшук жодного громадянина РФ, причетного до воєнних злочинів в Україні. З огляду на викладене Україна може реально розраховувати лише на першу з наведених підстав.

Удосконалення ролі Інтерполу в забезпеченні міжнародного розшуку осіб в умовах воєнного стану доцільно здійснювати за такими напрямами:

1) законодавче визначення змісту та процедури міжнародного розшуку в КПК України або, відповідно до пропозиції М. І. Пашковського, відмова від цього поняття з одночасним посиленням судового контролю;

2) закріплення на постійній основі повноважень Національної поліції України щодо співпраці з Інтерполом та Європолом, які наразі мають тимчасовий характер;

3) розширення мережі двосторонніх договорів і міжнародних партнерств, що знижуватиме залежність від каналів лише однієї організації;

4) активізація взаємодії з Міжнародним кримінальним судом та іншими міжнародними судовими органами, запити яких відкривають можливість розшуку через Інтерпол;

5) посилення технологічної та аналітичної спроможності Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Куркова К. М., Луценко-Миськів Л. І. Роль Департаменту міжнародного поліцейського співробітництва у розслідуванні воєнних злочинів. Право і суспільство. 2024. № 2. с. 433–440.

2. Пашковський М. І. Міжнародний розшук в кримінальному провадженні: визначити чи виключити? Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування : тези доп. учасників наук.-практ. семінару (м. Львів, 2 груд. 2022 р.). Львів, 2022. с. 81–86.

3. Constitution of the ICPO-INTERPOL : adopted 1956, amended 2023. URL: https://www.interpol.int/Who-we-are/Legal-framework/Legal-documents (дата звернення: 28.09.2026).

4. Commission for the Control of INTERPOL's Files (CCF): Frequently Asked Questions. INTERPOL. URL: https://www.interpol.int/Who-we-are/Commissionfor-the-Control-of-INTERPOL-s-Files-CCF/Frequently-Asked-Questions (дата звернення: 28.09.2026).

5. Resolution AG-2010-RES-10. Co-operation with new requests concerning genocide, crimes against humanity and war crimes. INTERPOL General Assembly. 2010.

А. Р. Козолис,
доцент кафедри
управління повсякденною діяльністю підрозділів
доктор філософії у галузі права
*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УКРАЇНІ

Інтенсивний розвиток технологій штучного інтелекту створює нові виклики для кримінального права і правосуддя у всьому світі в тому числі і в Україні. Системи штучного інтелекту здатні діяти автономно і приймати рішення без безпосереднього втручання людини, що ставить під питання традиційні концепції вини і діяння в кримінальному праві.

В Україні на даний момент не існує самостійної кримінальної відповідальності саме для штучного інтелекту або робото-технічних систем – суб'єктом кримінального правопорушення може бути тільки фізична особа (або юридична особа в порядку передбаченому законодавством). Іншими словами штучний інтелект не признається носієм кримінально-правової відповідальності. Якщо з допомогою алгоритму здійснюється протиправне діяння, відповідальність несе людина, яка задіяла цю технологію в протизаконних цілях – розробник, оператор або користувач системи, в залежності від ролі і умислу. Автономні дії машини, які не контролюються людиною ставлять складне питання: хто повинен нести покарання за шкоду нанесену штучним інтелектом? В класичних рамках діючого законодавства повністю автономна система випадає з поля суб'єкта кримінального правопорушення, адже у неї немає розуміння, бажання і можливості розуміти фактичний характер своїх дій. Крім того необхідно обдумати концепцію вини: кримінальне право опирається на винну поведінку людини, але коли шкода нанесена внаслідок рішення нейромережі, прийнятого на основі самонавчання, важко однозначно кваліфікувати діяння як умисні або з необережності зі сторони оператора. Судовій системі прийдеться брати до уваги експертний аналіз, щоб встановити чи міг розробник, користувач передбачити злочинні наслідки роботи штучного інтелекту.

В Україні існує «Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні», схвалена розпорядженням Кабінету міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р. Також триває розробка першого профільного закону для регулювання питань щодо штучного інтелекту. Комісією вже опрацьовано розділи документа, який гармонізує вітчизняне законодавство з європейським регламентом Al Act та адаптує його до умов воєнного стану в Україні.

Таким чином, своєчасне ухвалення закону дозволить врегулювати питання кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, які вчинені з використанням технологій штучного інтелекту в Україні, синхронізувати українське законодавство з законодавством Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III.
2. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 груд. 2020 р. № 1556-р.
3. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act).
4. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Strasbourg, 2024.

М. О. Колесник,
старший викладач кафедри
кримінального права і кримінології ННІ № 1
(підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України)
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ (СТ. 438 КК УКРАЇНИ) ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ (СТ. 442^{-1} КК УКРАЇНИ)

Імплементація міжнародно-правових норм про злочини проти людяності шляхом включення до Кримінального кодексу України статті 442^{-1} усунула суттєву прогалину національного законодавства в частині кримінальної відповідальності за вказані злочини. Водночас перед органами досудового розслідування та судами постала складна проблема розмежування цих діянь із воєнними злочинами, передбаченими ст. 438 КК України [1].

Основна юридична складність полягає в тому, що об'єктивна сторона цих правопорушень за своїми зовнішніми проявами є тотожною, оскільки конкретні діяння (умисне позбавлення життя, катування, нелюдське поводження, депортація чи незаконне позбавлення волі) мають подібний фактичний зміст [1; 2]. Відтак, визначальним критерієм для правової кваліфікації є не саме діяння, а юридичний та фактичний контекст його вчинення.

Стаття 438 КК України передбачає відповідальність за порушення законів та звичаїв війни. Ключовим елементом цього складу є наявність обов'язкового контекстуального зв'язку між вчиненим діянням та збройним конфліктом. Обставини збройного конфлікту мають відігравати вирішальну роль у здатності винного вчинити злочин, прийнятті ним відповідного рішення, способі реалізації злочинного наміру або досягненні поставленої мети [2; 3]. Наприклад, катування цивільної особи під час незаконного обшуку з метою отримання відомостей про дислокацію підрозділів Збройних Сил України є класичним воєнним злочином. Таке діяння безпосередньо зумовлене обставинами конфлікту, підпорядковане воєнній меті ворога та грубо порушує ст. 32 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року [3].

Натомість нормативна конструкція ст. 442^{-1} КК України базується на іншій правовій концепції. Вона охоплює аналогічні за об'єктивними ознаками діяння, однак обов'язковим контекстуальним елементом є їх вчинення в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення на виконання або на підтримку політики держави чи організації [1]. При цьому наявність збройного конфлікту для цієї норми юридично не є обов'язковою. Так, функціонування мережі катівень на окупованій території, куди за заздалегідь складеними списками методично доставляють і піддають катуванням місцевих посадовців, волонтерів та активістів задля придушення опору населення, утворює склад злочину проти людяності, оскільки є елементом узгодженої політики держави-агресора [1; 2].

Окрім загального контексту, ці склади кримінальних правопорушень чітко розмежовуються за колом потерпілих і предметом доказування. Злочин проти людяності (ст. 442^{-1} КК України) вчиняється виключно проти цивільного населення (цивільних осіб). Своєю чергою, ст. 438 КК України поширює свій захист на ширшу категорію захищених осіб відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, зокрема військовополонених, а також поранених і хворих комбатантів, які припинили участь у бойових діях. Відтак розстріл або катування військовополоненого за жодних обставин не може кваліфікуватися за ст. 442^{-1} КК України, а становить склад воєнного злочину, передбаченого ст. 438 КК України.

Окремої уваги потребує аналіз суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Для застосування ст. 442^{-1} КК України обов'язковим є доведення суб'єктивної обізнаності винного з контекстом, тобто так званого «контекстуального умислу». Це означає, що особа повинна не лише усвідомлювати суспільно небезпечний характер конкретного посягання (наприклад, умисного вбивства чи катування), а й бути обізнаною з тим, що її діяння є елементом широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення. Якщо ж діяння вчинено з особистих мотивів або як поодинокий акт ексцесу виконавця без усвідомлення загального контексту нападу, воно не може кваліфікуватися за ст. 442^{-1} КК України.

Складність доказування складу злочину, передбаченого ст. 442^{-1} КК України, полягає також у необхідності процесуальної фіксації наявності державної чи організаційної політики. На практиці це

вимагає від органів досудового розслідування формування доказової бази, яка виходить за межі окремого кримінального епізоду: встановлення однакових способів і методик катувань у різних населених пунктах, фактів централізованого постачання спеціальних засобів, існування інструкцій або єдиних списків для затримання осіб. За відсутності належних і допустимих доказів такої системності кваліфікація діяння за ст. 442-1 КК України є необґрунтованою, що зумовлює необхідність його кваліфікації за ст. 438 КК України як воєнного злочину.

З точки зору кваліфікації складних епізодів важливим є вирішення питання про конкуренцію норм та можливість їх кваліфікації за сукупністю. У випадках, коли посягання на цивільну особу вчиняється під час збройного конфлікту і водночас слугує елементом узгодженої політики широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення, має місце ідеальна сукупність кримінальних правопорушень. У такій ситуації діяння охоплюється ознаками обох складів і підлягає кваліфікації за сукупністю – за ст. 438 та ст. 442-1 КК України, що забезпечує повноту кримінально-правової оцінки як порушення законів та звичаїв війни, так і системного посягання на людську гідність [1; 2].

Таким чином, розмежування статей 438 та 442-1 КК України здійснюється не за об’єктивними ознаками фізичного діяння, а за юридичним і фактичним контекстом його вчинення. Воєнний злочин (ст. 438 КК України) вимагає обов’язкового доведення контекстуального зв’язку зі збройним конфліктом, спирається на бланкетні норми міжнародного гуманітарного права та захищає ширше коло осіб, зокрема військовополонених і комбатантів, які припинили участь у бойових діях. Злочин проти людяності (ст. 442-1 КК України) вимагає доказування системності або широкомасштабності діянь на виконання державної чи організаційної політики держави-агресора, спрямований виключно проти цивільного населення та потребує обов'язкового встановлення обізнаності виконавця з загальним контекстом нападу. У разі поєднання цих двох контекстів діяння належить кваліфікувати за ідеальною сукупністю зазначених статей.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 04.10.2026).

2. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. *Офіційний вісник України*. 2024. № 107. Ст. 6856. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 04.10.2026).

3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни : Міжнародний документ від 12.08.1949. *Законодавство України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 04.10.2026).

М. Г. Колодяжний,
завідувач відділу кримінологічних досліджень
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ДЛЯ ГРОМАДЯН: ЗА І ПРОТИ[1]

Останнім часом в інформаційному просторі України та у наукових колах все гучніше лунають дискусії щодо цивільного обігу вогнепальної зброї. Мають місце різні позиції українських та зарубіжних учених по цьому питанню, аналіз та узагальнення яких дозволяє розділити їх на три основні групи:

1) ліберальна: право громадянина на володіння зброї підвищує його здатність до самозахисту і може мати запобіжний ефект (Дж. Лотт, Д. Мастард, К. Муді, Т. Марвелл та ін.);

2) рестриктивна (обмежувальна): збільшення кількості зброї у населення підвищує ймовірність її використання при вчиненні насильницьких кримінальних правопорушень (Дж. Донох'ю, А. Анеджа, К. Вебер, Е. Хоскін);

3) регуляторно-компромісна: володіння зброєю допускається, але за умови відповідного державного регулювання та контролю у цій сфері (В. Мороз, А. Чепіжко, Т. Михайліченко, Ю. Забуга, А. Хоменко, О. Бригінець, К. Бугайчук та ін.).

Результати авторського кримінологічного поглибленого пізнання анонсованої проблематики на емпіричному й теоретичному рівнях дають підстави для формулювання судження щодо необхідності врегулювання цивільного обігу вогнепальної зброї в Україні на рівні окремого Закону, однак з принциповою розстановкою акцентів у цій предметній площині.

Попри перебування у ВР України декількох альтернативних проєктів законів, що покликані удосконалити врегулювання обігу зброї для цивільного населення, основним із них вважається проєкт Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (реєстр. № 5708) [1]. Наразі він перебуває на стадії другого читання у парламенті після отримання кількох сотень зауважень та пропозицій. У пояснювальній записці до нього прослідковується однозначна думка його розробників про те, що легалізація обігу вогнепальної зброї для громадян є виключно суспільним «благом», здатним істотно посилити безпеку в Україні та забезпечити захист їх конституційних прав та свобод.

Річ у тім, що автори законопроєкту невиправдано загострюють свій фокус виключно на позитивних боках подібних правових ініціатив. Навіть практика США, що згадується у пояснювальній записці, не є однозначно позитивною у цьому відношенні. Адже відомі непоодинокі прецеденти масового розстрілу повнолітніми особами і навіть школярами людей у громадських місцях із вогнепальної зброї. У законопроєкті № 5708 має місце маніпулятивна інтерпретація фактів із зазначенням того, що «в основному при вчиненні злочинів застосовується нелегальна вогнепальна зброя…». Якщо вести мову про США, що згадується у проєкті вказаного Закону, то масові розстріли громадян у цій країні у 64 % випадків відбувається зі зброї, яку стрілки отримали саме легально [2]. Що стосується Швейцарії та Фінляндії, на які здійснюється посилання у матеріалах до проєкту цього Закону, то ці розвинені демократичні країни не є релевантними щодо України за показниками рівня правосвідомості та правової культури їх громадян. Правові традиції цих європейських держав є, на жаль, просто неспівставними з нашою країною.

У пояснювальній записці до законопроєкту № 5708 також наголошується, що «законодавче врегулювання права власності на зброю має потужний запобіжний потенціал». Подібний «запобіжний» потенціал є дуже сумнівним, про що свідчить емпірично обґрунтована «обмежувальна» точка зору на подібні законодавчі ініціативи, які можуть набути характеру додаткового криміногенного ризику. Наприклад, американські дослідники аргументували, що закони про право прихованого носіння зброї призводять до збільшення показників насильницької злочинності до 15 % упродовж 10 років після їх прийняття [3]. Інші дослідження на прикладі 120 густонаселених округів США аналогічно підтвердили наукову гіпотезу, що доступ до зброї підвищує ризик насильства, надаючи злочинцю можливість

---

[1] *Примітка*. Тези наукового повідомлення підготовлені у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (держ. реєстр. в УкрІНТЕІ № 0124U005211).

завдати жертві більшої шкоди. При цьому учені не підтвердили положення, що цивільний обіг зброї знижує рівень насильницьких злочинів, стримуючи потенційних злочинців [4].

Інша теза законопроєкту, що «законослухняні громадяни залишаються беззбройними і не мають реальної можливості використати своє конституційне право на захист», також є вразливою до критики, оскільки громадянин, у якого легально зберігається зброя вдома, у більшості випадків просто не встигне її застосувати у межах необхідної оборони у разі озброєного розбійного, особливого групового, нападу. Результати попередніх кримінологічних досліджень злочинності неповнолітніх проти життя та здоров'я особи показують, що мають місце випадки неналежного зберігання зброї її власниками, що призводить до необережного і навіть умисного вбивства близьких осіб із її застосуванням [5].

Також вважається сумнівною теза про те, що цивільний обіг зброї здатний створити сприятливі умови для громадського спротиву окупантам у воєнний час [6]. Адже не може громадянин ефективно протистояти російським танкам, бронетранспортерам та дронам з мисливською, нехай і офіційно отриманою, рушницею у руках, і без належної військової підготовки. У такому випадку озброєний громадянин не залишить окупантам права вибору і заздалегідь вирішить свою долю.

На користь необхідності дотримання виваженості у поспішному прийнятті подібних нормативно-правових актів указують результати емпіричних досліджень. Зокрема, за даними Офісу Генерального прокурора, в Україні протягом 2021–2025 рр. кількість кримінальних правопорушень, учинених з використанням зброї та боєприпасів збільшилась більше, ніж у 15 разів: з 720 до 11 262 відповідно. Тобто проблема озброєного насильства у нашій державі є на сьогодні більше, ніж гострою. У 2023 р. у межах грантового проєкту щодо проблеми перехідного правосуддя в Україні 63,8 % опитаних представників громадськості (усього 1 723 особи) й 71,6 % поліцейських (усього 7 209 осіб) висловились проти ідеї цивільного обігу вогнепальної зброї у нашій країні [7].

Схожі результати отримані у межах розробки фахівцями відділу кримінологічних досліджень НДІ вивчення проблем злочинності імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України фундаментального дослідження проблеми прогнозування та запобігання злочинності в Україні у повоєнний період. Так, 88,8 % із 125 опитаних експертів указали, що після досягнення сталого миру в Україні вони очікують зростання рівня кримінальних правопорушень із застосуванням вогнепальної зброї. При цьому 86 % експертів як чинник, що суттєво сприятиме збільшенню злочинності у повоєнний період в Україні, назвали збільшення незаконного обігу вогнепальної зброї, вибухових речовин та боєприпасів. І, що головне, лише 13,6 % експертів зазначили, що легалізація вогнепальної зброї в Україні здатна реально знизити рівень злочинності у нашій державі у післявоєнний час.

Інші групи проанкетованих респондентів у межах анонсованого дослідження надали аналогічні відповіді. Зокрема, більшість (61,9 %) із 1 587 ВПО та 57,6 % із 3 752 представників громадськості не підтримали дозвіл цивільному населенню мати вогнепальну зброю. Майже половина (44,3 %) опитаних поліцейських указали на посилений контроль (не легалізацію!) за обігом вогнепальної зброї та боєприпасів як дієвий захід зниження злочинності в Україні. До речі, неофіційне спілкування автора цих тез із колишніми керівниками обласних прокуратур та чинними начальниками головних управлінь Національної поліції показало про їх виключно негативне ставлення до поспішних ініціатив запровадження у державі цивільного обігу зброї.

Таким чином, можна сформулювати низку **висновків**:

а) прийняття профільного законодавства про цивільну вогнепальну зброю саме по собі не гарантує підвищення рівня безпеки громадян та зниження рівня злочинності, у тому числі насильницької;

б) існують концептуально відмінні (протилежні) та емпірично обґрунтовані позиції щодо соціальних наслідків лібералізації регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї;

в) наявні наукові дослідження, проведені в Україні, наразі не дають достатніх емпіричних підстав для однозначного висновку про позитивний кримінологічний ефект прийняття такого закону;

г) одним із вагомих аргументів на користь прийняття відповідного закону є необхідність наближення національного законодавства до *acquis* ЄС у сфері контролю за обігом цивільної вогнепальної зброї в межах глави 24 «Юстиція, свобода та безпека» Кластера 1 «Основи» переговорів про вступ України до ЄС;

д) доцільним є прийняття відповідного Закону із відтермінуванням набрання ним чинності на 2–3 роки після скасування правового режиму воєнного стану в Україні. Це має забезпечити необхідний перехідний період для формування належних організаційно-управлінських та соціально-психологічних передумов ефективної реалізації його положень.

Список використаних джерел

1. Про право на цивільну вогнепальну зброю: проєкт Закону України від 25.06.2021 р. № 5708. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/27190.

2. Violence Prevention Project. URL: https://www.theviolenceproject.org/databases/key-findings?utm_ source=chatgpt.com.

3. Donohue J. J., Aneja A., Weber K.D. Right-to-Carry Laws and Violent Crime: A Comprehensive Assessment Using Panel Data and a State-Level Synthetic Control Analysis. *Journal of Empirical Legal Studies*. 2019. Vol. 16. Iss. 2. P. 198-247. DOI: https://doi.org/10.1111/jels.12219.

4. Hoskin A. Household gun prevalence and rates of violent crime: a test of competing gun theories. *Criminal Justice Studies.* 2011. Vol. 24. Iss. 1. P. 125–136. DOI: https://doi.org/10.1080/1478601X.2011.544445.

5. Кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються неповнолітніми; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Кроссроуд, 2007. 156 с.

6. Михайліченко Т. О., Забуга Ю. Ю. Право на цивільну вогнепальну зброю. *Полтавський правовий часопис*. 2022. № 1. С. 105–126.

7. Звіт про результати опитування щодо дотримання прав людини у концепції перехідного правосуддя в Україні. Харків: Наук.-досл. ін-т вивч. пробл. злоч. ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, 2023. 74 с. URL: https://surl.li/qtgvgs.

І. В. Коломийченко,
здобувач вищої освіти
ННІ підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

О. М. Лунгол,
завідувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки
ННІ підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка
кандидат педагогічних наук, доцент
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ EUROPOL, INTERPOL ТА EUROJUST У ВИЯВЛЕННІ Й ДОКУМЕНТУВАННІ ТРАНСКОРДОННИХ МАЙНОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Транскордонний характер організованої злочинності проти власності – викрадення транспортних засобів, обіг підроблених документів, незаконне переміщення культурних цінностей – зумовлює те, що предмети злочину та його учасники швидко перетинають кордони. За оцінкою Європолу, викладеною в Оцінці загроз серйозної та організованої злочинності в ЄС (EU-SOCTA 2025), злочинні мережі мають виражений транскордонний вимір і активно використовують сучасні технології [1]. В умовах правового режиму воєнного стану в Україні ризики переміщення викраденого майна та культурних цінностей за кордон зростають. Виявлення й документування таких злочинів неможливе без своєчасного міжнародного обміну інформацією, який забезпечують інформаційні ресурси Європолу, Інтерполу та Євроюсту.

Ці три інституції виконують окремі, але взаємодоповнювальні функції. Європол є центром кримінальної аналітики та обміну оперативною інформацією в межах Європейського Союзу. Інтерпол забезпечує глобальний обмін і ведення розшукових баз даних. Євроюст координує транскордонне розслідування та судове переслідування. Саме поєднання їх інформаційних ресурсів утворює послідовність «виявлення – документування – доказування».

Правовою основою діяльності Європолу є Регламент (ЄС) 2016/794 [2]. Ключовими інформаційними ресурсами агентства є Інформаційна система Європолу (Europol Information System, EIS) – центральна база даних про осіб, причетних до злочинів, і пов'язані з ними об'єкти, та захищена мережа обміну інформацією SIENA (Secure Information Exchange Network Application), через яку компетентні органи держав-членів і треті сторони обмінюються оперативними повідомленнями. Аналітична робота ведеться в межах аналітичних проєктів, а координація оперативних дій у форматі Європейської мультидисциплінарної платформи протидії кримінальним загрозам (EMPACT). Для протидії майновій злочинності ці ресурси дають змогу зіставляти дані про організовані групи, транспортні засоби, способи вчинення та фінансові потоки, а отже й виявляти зв'язки між епізодами в різних державах і документувати системний характер діяльності.

Інтерпол забезпечує взаємодію 196 держав-членів через глобальну систему захищеної комунікації I-24/7, що надає доступ до низки міжнародних баз даних [3]. Для майнових злочинів найбільше значення мають база даних викрадених і втрачених проїзних документів (Stolen and Lost Travel Documents, SLTD), база викрадених транспортних засобів (Stolen Motor Vehicles), яка містить ідентифікаційні дані щодо автомобілів, вантажівок, спеціальної техніки та запчастин, а також база викрадених творів мистецтва й культурних цінностей (Works of Art), що ведеться у співпраці з Міжнародною радою музеїв (ICOM) і ЮНЕСКО [3]. Ці ресурси дають змогу ідентифікувати викрадені транспортні засоби (зокрема при спробах зміни ідентифікаційних номерів чи легалізації), виявляти підроблені документи на кордоні та відстежувати переміщення культурних цінностей, а система міжнародних повідомлень (notices) і дифузій забезпечує розшук осіб та об'єктів. Україна як держава член Інтерполу здійснює доступ до цих ресурсів через Національне центральне бюро.

Правовою основою діяльності Євроюсту є Регламент (ЄС) 2018/1727 [4]. На відміну від Європолу та Інтерполу, Євроюст діє переважно на судово-координаційному рівні: він забезпечує координацію розслідувань і переслідувань, що зачіпають кілька держав, проведення координаційних нарад, а за потреби – створення координаційних центрів у режимі реального часу, а також правову й фінансову

підтримку спільних слідчих груп (JIT). Значення Євроюсту для документування полягає в узгодженні збирання доказів у різних юрисдикціях, вирішенні конфліктів юрисдикції та забезпеченні взаємної правової допомоги, що є критично важливим для подальшого використання здобутих відомостей як доказів.

Практичну взаємодію цих ресурсів наочно демонструє логіка «виявлення – документування – доказування»: оперативна аналітика Європолу дозволяє виявити зв'язки, глобальні бази Інтерполу – ідентифікувати викрадені об'єкти й осіб, а координація Євроюсту – забезпечити узгоджене процесуальне закріплення доказів у різних державах; аналітичною основою для визначення пріоритетів слугує EU-SOCTA 2025 [1]. Дієвість цього інструментарію підтверджує особистий досвід участі у регіональному курсі CEPOL з протидії організованій злочинності проти власності (м. Берлін, 5–14 червня 2026 р.), у межах якого експерти представили механізми взаємодії через бази даних Європолу, Інтерполу та Євроюсту, мережу офіцерів зв'язку й практику спільних слідчих груп.

Для України використання цих ресурсів спирається на розвинену договірну та національну правову основу. Взаємодію з Європолом урегульовано Угодою між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14 грудня 2016 року, що дозволяє обмін оперативною інформацією та участь у спільних слідчих групах [5]; національним контактним пунктом визначено відповідний підрозділ Національної поліції України. Співпрацю з Євроюстом забезпечує Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції від 27 червня 2016 року [6]. Загальною процесуальною основою міжнародного співробітництва є Розділ IX Кримінального процесуального кодексу України [7], а повноваження поліції у цій сфері визначає Закон України «Про Національну поліцію» [8]. У доктрині наголошується, що взаємодія України з Інтерполом та Європолом є важливим чинником протидії транснаціональній організованій злочинності, особливо в умовах воєнного стану [9].

Водночас використання інформаційних ресурсів міжнародних інституцій потребує дотримання гарантій захисту персональних даних і правил допустимості доказів: відомості, одержані міжнародними каналами, набувають доказового значення лише за умови їх належного процесуального закріплення. Отже, інформаційні ресурси Європолу, Інтерполу та Євроюсту є взаємодоповнювальним інструментом, що забезпечує весь ланцюг протидії транскордонним майновим злочинам – від виявлення й ідентифікації до документування й судового переслідування. Для України ефективне та правомірне використання цих ресурсів є практичним складником європейської інтеграції правоохоронної сфери й підвищення результативності протидії організованій злочинності проти власності в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Europol. European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment 2025 (EU-SOCTA): The changing DNA of serious and organised crime. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2025. DOI: 10.2813/0758057. URL: https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/changing-dna-of-serious-and- organised-crime (дата звернення: 10.09.2026).

2. Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA. Official Journal of the European Union. 2016. L 135. P. 53–114. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/? uri=CELEX: 32016R0794 (дата звернення: 10.09.2026).

3. Our databases : INTERPOL. URL: https://www.interpol.int/en/How-we-work/Databases/Our-databases (дата звернення: 10.09.2026).

4. Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repealing Council Decision 2002/187/JHA. Official Journal of the European Union. 2018. L 295. P. 138. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018R1727 (дата звернення: 12.09.2026).

5. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво : міжнародний документ від 14.12.2016. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_001-16 (дата звернення: 12.09.2026).

6. Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції (Євроюстом) від 27.06.2016 : ратифікована Законом України від 08.02.2017. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-16#Text (дата звернення: 11.09.2026).

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (Розділ IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження»). База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 10.09.2026).

8. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19 (дата звернення: 10.09.2026).

9. Гораш О. С., Громович А. А. Інтерпол і Європол як ключові суб'єкти міжнародної поліцейської кооперації в системі протидії транснаціональній організованій злочинності. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2025. Т. 36, № 3. С. 136–146. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2025.3.10.

Н. О. Комісарова,
заступник начальника кафедри
правового забезпечення та правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Київський інститут Національної гвардії України)

М. Л. Комісаров,
начальник відділення по роботі з особовим складом
кандидат юридичних наук, доцент
*(Центр внутрішньої безпеки спеціального призначення «Гард»
Національної гвардії України)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації та тимчасова окупація частини території України зумовили появу нового для вітчизняного кримінального права виду суспільно небезпечних діянь – колабораційної діяльності. Законом України від 03.03.2022 № 2108-IX Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111-1, яка встановлює відповідальність за публічне заперечення збройної агресії, здійснення пропагандистської, організаційної та іншої діяльності на користь держави-агресора, а також за співпрацю з окупаційною адміністрацією в різних формах [1]. Попри відносно нетривалий період застосування цієї норми, практика її реалізації виявила низку проблемних питань кримінально-правової кваліфікації, що потребують наукового осмислення.

По-перше, стаття 111-1 ККУ містить одинадцять частин із різними за змістом формами об'єктивної сторони – від публічних закликів і виправдання агресії до зайняття посад в окупаційній адміністрації та передачі матеріальних ресурсів ворогу. Така розгалуженість ускладнює розмежування колабораційної діяльності із суміжними складами кримінальних правопорушень, зокрема державною зрадою (ст. 111 ККУ) та пособництвом державі-агресору (ст. 111-2 ККУ). Ключовим критерієм розмежування залишається спрямованість умислу та характер завданої шкоди, а також релевантність дій чи рішень агресора безпосередньому об'єкту кримінального правопорушення: публічні заклики до позитивних або нейтральних щодо такого об'єкта дій агресора не можуть кваліфікуватися як колабораційна діяльність [2, с. 137].

По-друге, дискусійним залишається співвідношення понять «підтримка дій (рішень) агресора» та «співпраця з агресором», ужитих у частині 1 статті 111-1 ККУ як альтернативні форми публічних закликів. У науковій літературі обґрунтовано, що підтримка охоплює лише підтримку-схвалення (вираження позитивного ставлення до дій агресора), тоді як підтримка-сприяння за змістом є різновидом співпраці і самостійно не повинна кваліфікуватися через конструкцію «підтримки», щоб уникнути дублювання складів [2, с. 136]. Невизначеність меж цих понять на практиці ускладнює кваліфікацію діянь та потребує уточнення на законодавчому або роз'яснювальному рівні.

По-третє, суттєві зауваження висловлюються щодо юридичної техніки норми в цілому: невідповідність санкцій частин 1–2 статті 111-1 ККУ віднесенню передбачених ними діянь до кримінальних проступків усупереч назві розділу I Особливої частини ККУ, відсутність законодавчого визначення понять «колабораціонізм» і «колабораційна діяльність», а також непослідовність у закріпленні ознаки добровільності в різних частинах статті [3]. Зазначені вади ускладнюють одноманітне застосування норми судами й створюють ризик помилкової кваліфікації.

По-четверте, потребує уточнення й практика кваліфікації дій осіб, які обіймали посади в органах публічної влади чи місцевого самоврядування до окупації та продовжили виконувати функціональні обов'язки в умовах тимчасової окупації за відсутності реальної альтернативи. Відсутність законодавчо закріпленого критерію відмежування вимушеної співпраці від добровільної на практиці перекладає тягар доказування на органи досудового розслідування, що вимагає ретельного встановлення всіх обставин конкретної справи.

Удосконалення кримінально-правового регулювання колабораційної діяльності вбачається у таких напрямах: закріплення у примітці до статті 111-1 ККУ визначень понять «колабораційна діяльність» та «держава-агресор» [3]; усунення непослідовності в закріпленні ознаки добровільності в частинах 1, 3, 4, 6 статті 111-1 ККУ [3]; уточнення співвідношення понять «підтримка дій (рішень) агресора» та «співпраця з агресором» задля недопущення дублювання складів [2]; законодавче визначен-

ня критеріїв розмежування вимушеної та добровільної співпраці з урахуванням практики Європейського суду з прав людини щодо дій в умовах окупації.

Таким чином, кримінально-правова кваліфікація колабораційної діяльності в умовах воєнного стану залишається складною та дискусійною проблемою правозастосування, вирішення якої потребує комплексного поєднання законодавчих змін, узагальнення судової практики та уточнення оціночних понять, використаних у диспозиціях статті 111-1 ККУ.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2108-20 (дата звернення: 05.10.2026).

2. Рубащенко М. А. Публічні заклики до підтримки дій агресора та до співпраці з агресором: проблеми інтерпретації законодавчої новели. Кримінально-правова відповідь на виклик воєнного стану в Україні: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред. Ю. В. Бауліна, Ю. А. Пономаренка. Харків: Право, 2022. с. 134–138.

3. Каторкін Р. Окремі питання кримінальної відповідальності за вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 111-1 КК України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 1 (122). с. 215-221. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-215-221.

Ю. О. Корж,
здобувач вищої освіти
ННІ права та психології
(Національна академія внутрішніх справ)

В. В. Хлистун,
викладач кафедри кримінального права
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВЛАДИ ЧИ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану особливого значення набуває забезпечення належного функціонування військових формувань України, дотримання військової дисципліни та законності у діяльності військовослужбовців і військових службових осіб. Ефективність виконання поставлених завдань, покладених на військові формування, безпосередньо залежить від дотримання встановленого порядку, передбаченого Статутом Збройних Сил України, зокрема, належного виконання службових повноважень та недопущення їх неправомірного використання [1]. Одним із важливих способів забезпечення дотримання правопорядку, прав та свобод людини є встановлення відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень.

Водночас аналіз чинного Кримінального Кодексу України, дає підставу звернути увагу на проблеми співвідношення окремих складів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності [2]. Наявність подібних за змістом кримінально-правових норм зумовлює необхідність чіткого визначення їх співвідношення, розмежування та доцільності існування кожної норми самостійно.

Порівняльний аналіз статті 364 та 426-1 ККУ, свідчить про їхню суттєву подібність, оскільки вони фактично охоплюють однорідні діяння службових осіб. Аналізуючи склад кримінального правопорушення за статтею 364 ККУ(Зловживання владою та службовим становищем), бачимо, що злочин має матеріальний склад, аналогічно матеріальний склад має кримінальне правопорушення за статтею 426-1 ККУ (Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень). Щодо використання в назві ст. 364 ККУ терміну «зловживання», а в ст.426-1ККУ – «перевищення», то на перший погляд здається, що ці два терміни охоплюють різні прояви протиправної поведінки службових осіб. Проте аналіз судової практики свідчить про принципову однорідність між зазначеними поняттями. Зокрема, в постанові Верховного Суду у справі № 682/3004/15-к від 29.09.2021 року, зазначено, що зловживання владою або службовим становищем співвідноситься з перевищенням влади або службових повноважень. При цьому Суд наголосив, що явний вихід службової особи за межі наданих їй повноважень є різновидом зловживання владою чи службовим становищем [3]. Наведена позиція Верховного Суду, дає підстави стверджувати про те, що перевищення службових повноважень за своєю правовою природою може розглядатися як орма зловживання владою чи службовим становищем, що в свою чергу, актуалізує питання доцільності існування окремих спеціальних складів кримінальних правопорушень із аналогічною формую службової поведінки.

Водночас в частині 1 стаття 426-1 використовується поняття «істотна шкода», проте зазначена стаття не містить примітки в якій визначались би її зміст та критерії оцінки, також норма не містить посилання на інші норми ККУ або інші нормативно-правові акти в яких би зазначалось, що розуміється під поняттям «істотна шкода» в контексті перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. На відмінну від ст. 426-1, ст. 364 містить примітку ,в якій зазначається розмір такої шкоди, зокрема, в п. 3 цієї примітки зазначається, що істотною шкодою вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Це ж саме стосується поняття « тяжкі наслідки», яке розкривається в п. 4 примітки ст. 364, і означає наслідки, які у двісті п’ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян, проте визначення цього поняття відсутнє в ст. 426-1, що порушує принцип правової визначеності [2].

Щодо суб’єктів, які охоплюються складом кримінальних правопорушень зазначених статей, то варто звернути увагу на їх змістовну спорідненість. Зокрема, ст. 364 охоплює осіб, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з

виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом. В свою чергу в ст. 426-1 ККУ зазначається, що суб'єктом є військова службова особа [2]. В переліку термінів, які містяться на сайті Верховної Ради України, зазначається, що під військовою службовою особою розуміються військові начальники, а також інші військово-службовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноваженого командування [4]. Тому визначення військової службової особи за своїм змістом значною мірою кореспондує із загальним визначенням службової особи, оскільки обидва поняття пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно- господарських повноважень. Головна відмінність полягає виключно в спеціальному статусі військової службової особи та в особливостях проходження військової служби, яка в свою чергу є видом державної служби особливого характеру, згідно зі ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [5].

Проте ст. 364 ККУ потребує внесення доповнень у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану, спричиненого широкомасштабною збройною агресією російської федерації проти України, який діє від 24 лютого 2022 року і був продовжений президентом України 02 серпня 2026 року на 90 діб [6]. За період з січня по грудень 2025 року Офісом генерального прокурора було обліковано 2428 кримінальних правопорушень пов'язаних з зловживанням владою або службовим становищем [7]. З огляду на особливості функціонування державного апарату в умовах воєнного стану та підвищенням суспільної небезпечності таких дій, які в свою чергу можуть підірвати довіру населення до органів державної влади, тож ми вбачаємо доцільним посилення кримінально-правової охорони відповідних суспільних відносин. Зокрема, передбачити в санкції відповідної норми більш суворе покарання за її вчинення в умовах дії воєнного стану.

Отже, з огляду на наведене вище вважаємо доцільним переглянути необхідність самостійного існування ст. 426-1 ККУ. Оптимальним удосконаленням на нашу думку є виключення ст. 426-1 ККУ та відповідне доповнення ст. 364 ККУ, положеннями, які б в свою чергу ураховували специфіку вчинення таких діянь військовими службовими особами, а також підвищену суспільну небезпечність їх вчинення в умовах дії воєнного стану. Така зміна сприятиме усуненню дублювання кримінально-правових норм та забезпеченню принципу правової визначеності.

Список використаних джерел

1. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show/548-14#Text (дата звернення: 02.10.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 02.10.2026).

3. Постанова Верховного Суду у справі № 682/3004/15-к, провадження № 51-1350км21 від 29.09.2021 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109259 (дата звернення: 02.10.2026).

4. Законодавство України : термінологічний словник / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/term/4152:4816 (дата звернення: 02.10.2026).

5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text (дата звернення: 02.10.2026).

6. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні : Указ Президента України // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826/2026#Text (дата звернення: 02.10.2026).

7. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // Офіс Генерального прокурора України. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 02.10.2026)

Є. О. Коротка,
слухачка 1 курсу кафедри підготовки офіцерів запасу
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

А. І. Куртов,
завідувач кафедри підготовки офіцерів запасу
кандидат технічних наук, доцент
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ І ПРАВОПОРЯДКУ

В умовах воєнного стану питання забезпечення безпеки та правопорядку набуває особливого значення.

Воєнний стан – особливий правовий режим, який передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень для забезпечення національної безпеки та відсічі збройної агресії [1, ст. 1]. Для України це питання є особливо актуальним, бо сучасні умови вимагають від держави не тільки ефективно забезпечувати безпеку всередині країни, а й активно співпрацювати з іншими державами та міжнародними організаціями. Саме тому міжнародне співробітництво у сфері безпеки є одним із важливих напрямів діяльності держави.

Міжнародне співробітництво у сфері забезпечення безпеки та правопорядку можна визначити як взаємодію України з іншими державами та міжнародними організаціями для запобігання злочинності, боротьби з нею, обміну інформацією, розшуку правопорушників та підвищення професійного рівня правоохоронців. Відповідно до статті 9 закону України «Про міжнародні договори України», ратифікація міжнародних договорів України здійснюється шляхом прийняття закону про ратифікацію, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору [2, ст. 9]. Отже, ратифіковані міжнародні договори є важливою правовою основою співпраці України з іншими державами та міжнародними організаціями.

Однією з основних форм міжнародного співробітництва є міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні. Важливе місце в міжнародному співробітництві займає Кримінальний процесуальний кодекс України. Так, у статті 542 Кримінально процесуального кодексу України передбачено, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж у цьому Кодексі, форми співробітництва під час кримінального провадження [3, ст. 542].

Одним із важливих міжнародних документів у цій сфері є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Зокрема, значення цієї Конвенції полягає в тому, що вона створює основу для співробітництва держав у протидії транснаціональній організованій злочинності. А саме: взаємна правова допомога (ст. 18), спільні розслідування (ст.19), співробітництво між правоохоронними органами (ст. 27) та інші заходи, які дозволяють державам спільно реагувати на злочини, що виходять за межі однієї країни [4].

Значну роль у міжнародному співробітництві правоохоронних органів відіграє Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року, яку Україна ратифікувала 16 січня 1998 року. Її основною метою є забезпечення взаємодії держав під час розслідування та розгляду кримінальних справ. Конвенція створює правові підстави для надання однією державою допомоги іншій у проведенні необхідних процесуальних дій. Це має важливе значення у випадках, коли докази, свідки або особи, які мають значення для кримінального провадження, знаходяться за межами України [5].

Окремим важливим напрямом є протидія корупції. Головним документом у цій сфері є Конвенція ООН проти корупції 2003 року, ратифікована Україною у 2006 році. Відповідно до ст. 43 цієї Конвенції, Держави – учасниці співпрацюють у кримінальних, цивільних та адміністративних справах. Основними формами такої взаємодії є: видача злочинців (ст. 44), надання взаємної правової допомоги

(ст. 46), співробітництво між правоохоронними органами (ст. 48), проведення спільних розслідувань (ст. 49), а також виявлення, арешт і повернення в Україну виведених за кордон корупційних активів (ст. 51, 57). Особливе значення має стаття 51 цієї Конвенції, в якій зазначено, що повернення активів відповідно до цієї глави є основоположним принципом цієї Конвенції, і Держави – учасниці мають з цією метою якнайширше співпрацювати одна з одною й надавати одна одній допомогу [6].

Ще одним важливим напрямом є міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки та боротьби з кіберзлочинністю. Для боротьби з такими правопорушеннями важливе значення має Конвенція про кіберзлочинність, яку Україна ратифікувала у 2005 році. Згідно з статтею 25, Сторони надають одна іншій взаємну допомогу у найширшому обсязі з метою розслідування або переслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з комп'ютерними системами і даними, або з метою збирання доказів у електронній формі щодо кримінального правопорушення. Розділ 3 Конвенції (статті 23-35) детально регулює міжнародну співпрацю правоохоронних органів. Особливо актуальними є стаття 29 (щодо термінового збереження електронних даних, аби злочинці не знищили докази) та стаття 35, яка передбачає, що кожна Сторона призначає орган для здійснення контактів цілодобово впродовж тижня з метою надання негайної допомоги для розслідування або переслідування стосовно кримінальних правопорушень, пов'язаних з комп'ютерними системами і даними, або з метою збирання доказів у електронній формі, що стосуються кримінального правопорушення. [7]. В умовах воєнного стану цей напрям стає особливо важливим. Кіберзлочини можуть бути спрямовані на державні органи, підприємства, банківські установи, об'єкти критичної інфраструктури та громадян. Тому обмін інформацією з іноземними партнерами та швидке реагування на кіберзагрози є важливою складовою забезпечення національної безпеки.

Важливе місце у міжнародному співробітництві займає також обмін інформацією між правоохоронними органами різних держав. Практичний механізм використання можливостей Інтерполу українськими правоохоронцями детально регламентовано в Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол. Відповідно до Розділу ІІ цієї Інструкції, основними цілями та формами співробітництва є ідентифікація осіб чи невпізнаних трупів; проведення криміналістичних досліджень; надання чи отримання інформації, що стосується розслідування злочинів, кримінального минулого або злочинної діяльності осіб та інше [8].

Отже, міжнародне співробітництво є важливою складовою забезпечення безпеки та правопорядку в Україні. Особливої актуальності воно набуває в умовах воєнного стану, коли правоохоронні органи стикаються не тільки з внутрішніми, а й із транскордонними загрозами.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

2. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 року № 1906-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Конвенція ООН від 15.11.2000 року. Україна ратифікувала Конвенцію Законом України від 04.02.2004 року № 1433-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995789.

5. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах : міжнародний документ Ради Європи від 20.04.1959 року. Ратифіковано Законом України від 08.11.2001 року № 994-518-ВР). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995036

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003року: міжнародний документ ООН (ратифіковано Законом України від 18.10.2006 року № 251-V). *Офіційний вісник України*. 2007 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995c16

7. Конвенція про кіберзлочинність : міжнародний документ Ради Європи від 23.11.2001року (ратифіковано Законом України від 07.09.2005 року № 2824-IV). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994575

8. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол: наказ Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 17.08.2020 року № 613/ 380/93/228/414/510/2801/5. https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/ z0849-20

Л. П. Кривизюк,
провідний науковий співробітник НДЛ СОП,
кандидат історичних наук, доцент, працівник ЗСУ
(Національна академія Сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

О. Ю. Ленівий,
старший науковий співробітник НДЛ СОП, підполковник
(Національна академія Сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

В умовах правового режиму воєнного стану характер, динаміка та географія злочинності в Україні зазнали суттєвих змін. Поряд із традиційними видами кримінальних правопорушень зросла кількість воєнних злочинів, кіберзлочинів, фактів мародерства, колабораційної діяльності та злочинів, вчинених із використанням сучасних інформаційних технологій. За таких умов класичні методи виявлення, розкриття та розслідування злочинів дедалі частіше виявляються недостатньо ефективними, що зумовлює потребу в активному впровадженні цифрових технологій та систем штучного інтелекту в діяльність правоохоронних органів.

Під цифровими технологіями протидії злочинності слід розуміти сукупність програмно-апаратних засобів, інформаційних систем та баз даних, які використовуються для збору, обробки, аналізу та зберігання інформації з метою запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень. До таких засобів належать системи відеоаналітики та розпізнавання облич, геоінформаційні системи, засоби криміналістичного аналізу цифрових слідів (digital forensics), програмні комплекси для аналізу великих масивів даних (Big Data), а також платформи розвідки з відкритих джерел (OSINT).

Особливе місце серед зазначених засобів посідають системи штучного інтелекту, які здатні не лише опрацьовувати значні обсяги інформації в автоматизованому режимі, а й виявляти приховані закономірності, здійснювати прогнозування протиправної поведінки (предиктивна аналітика) та підтримувати прийняття рішень слідчим і оперативними підрозділами. Зокрема, алгоритми машинного навчання застосовуються для автоматизованого аналізу відеозаписів із камер відеоспостереження, ідентифікації осіб за біометричними ознаками, виявлення підроблених документів, а також розпізнавання фейкових зображень і відео (deepfake), що набуває особливого значення в умовах ведення інформаційної та гібридної війни.

У сфері документування воєнних злочинів системи штучного інтелекту використовуються для автоматизованої обробки супутникових знімків, аналізу відкритих джерел та соціальних мереж із метою фіксації фактів руйнувань, переміщення військової техніки та встановлення обставин вчинення злочинів проти цивільного населення. Такі технології дозволяють у стислі терміни систематизувати значні масиви розрізнених доказів і сформувати доказову базу, придатну для подальшого використання в національному та міжнародному судочинстві.

Водночас упровадження цифрових технологій та штучного інтелекту в правоохоронну діяльність супроводжується низкою проблемних аспектів. По-перше, відсутність достатньої нормативно-правової регламентації використання таких засобів створює ризики порушення прав людини, зокрема права на приватність та захист персональних даних. По-друге, залишається дискусійним питання процесуальної допустимості доказів, отриманих за допомогою автоматизованих систем, оскільки чинне кримінальне процесуальне законодавство не завжди враховує специфіку функціонування алгоритмів штучного інтелекту. По-третє, існує проблема кадрового забезпечення – правоохоронці потребують спеціальної підготовки для роботи із сучасним програмним забезпеченням та коректної інтерпретації результатів автоматизованого аналізу.

Досвід окремих зарубіжних держав та інституцій Європейського Союзу свідчить про доцільність поетапного та виваженого впровадження технологій штучного інтелекту в правоохоронну сферу, за обов'язкового дотримання принципів законності, пропорційності та прозорості. Важливим складником такого впровадження є розроблення галузевих стандартів верифікації алгоритмів, а також запровадження механізмів незалежного контролю за їх застосуванням.

Таким чином, цифрові технології та системи штучного інтелекту є перспективним і водночас складним інструментом протидії злочинності в умовах правового режиму воєнного стану. Ефективність їх застосування залежить від комплексного вирішення правових, організаційних та кадрових питань. Перспективними напрямами подальших наукових досліджень є розроблення методики оцінки допустимості цифрових доказів, отриманих із застосуванням штучного інтелекту, а також формування галузевої нормативної бази, що регламентує використання таких технологій правоохоронними органами України.

Список використаних джерел

1. Стеценко В. Ю. Реформування криміналістичного забезпечення охорони здоров'я в Україні: правові питання. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2016. Вип. 31. с. 107–110.

О. Г. Кривопуск,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки,
доктор філософії у галузі права
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ВИБОРЧИХ ПРАВ У КОНТЕКСТІ РОЗРОБКИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВИБОРЧИХ ПРАВ

Ефективність досудового розслідування кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян безпосередньо залежить від наявності у розпорядженні правоохоронних органів дієвої методики щодо алгоритму їх виявлення, документування та розслідування.

Для забезпечення повноцінного виконання завдань кримінального провадження потрібно мати необхідні професійні знання та навички, що формуються на основі володіння комплексом наукових знань і досвідом розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 7].

У сучасній криміналістиці першочерговим завданням розробки методики розслідування кримінального правопорушення залишається встановлення обсягу та детальний опис окремих елементів криміналістичної характеристики й кореляційних зв'язків між ними.

На сьогодні серед дослідників формується концепція, відповідно до якої при розробці криміналістичної характеристики, залежно від виду (групи) кримінального правопорушення, до її елементів доцільно віднести та описати режим правового регулювання [2, с. 8–10].

В процесі проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії слідчому доводиться звертатись до великої кількості нормативно-правових актів, які регулюють й суспільні відносини інших галузей права [3, с. 35].

Дослідження історії становлення та розвитку моральних засад доказування у кримінальному провадженні за участю неповнолітнього потерпілого та огляд наукових джерел, присвячених зазначеним питанням, дає змогу оцінити стан дослідження обраної проблематики та визначити перспективи подальшого розвитку [4, с. 35].

Розкриваючи особливості правового регулювання та сутності кримінальних правопорушень проти виборчих прав громадян, доцільно використати ретроспективний аналіз, який, враховуючи контекст нашого дослідження, дозволяє дослідити динаміку та особливості становлення наукових підходів щодо кримінальних правопорушень проти виборчих прав, які знайшли своє вираження у нормативно-правових актах. Завдяки йому можна виявити та дослідити весь спектр закономірностей, що є предметом вивчення криміналістики.

Для того щоб зрозуміти сучасний стан розвитку законодавства в будь-якій галузі, слід використовувати історію його встановлення [5, с. 289].

Варто відзначити, що способи вчинення кримінальних правопорушень проти виборчих прав, як і інші елементи криміналістичної характеристики, не є сталими. Механізми вчинення кримінальних правопорушень еволюціонують синхронно із розвитком суспільних відносин, змінами політичних курсів, режимів та інформаційних технологій. У зв'язку з викладеним виникає потреба у дослідженні історичних передумов еволюції законодавчого регулювання суспільних відносин у частині виборчих прав громадян.

Перші факти порушення виборчих прав фіксувалися одночасно з появою самих плебісцитів. У процесі еволюції державних утворень, які розташовувалися на території сучасної України, змінювалися закони та технології; при цьому відбувалися пошуки способів сфальсифікувати результати виборчих процесів чи змусити людей, зокрема шляхом маніпуляцій, проголосувати «правильно».

Проведеним аналізом наукової літератури можна виділити чотири основні етапи становлення виборчих прав на території сучасної української держави:

1. *Первісне суспільство та племінні союзи.* У цей період, під час обрання правителів чи прийняття рішень голосом, підняттям рук або камінцями, в історичній літературі вже зустрічаються описи зловживання виборчими правами та маніпуляцій. Зокрема, застосовувалися силовий тиск, обман через рішення шаманів чи вождів, а також підкуп шляхом надання матеріальних благ (їжі, зброї тощо);
2. *Антична доба.* У державах-полісах, побудованих за зразком Давньої Греції, що існували на півдні сучасної України, підкуп виборців і підміна дощечок для голосування стали масовим явищем. З'явилися перші спроби залучити до голосування тих, хто не мав на це права;

3. *Доба просвітництва та період буржуазних революцій.* Саме цей період характеризується становленням та розвитком формалізованого виборчого права та відповідальності за його. З появою класичного виборчого права виникли відомі й сьогодні методи, зокрема використання адміністративного ресурсу;

4. *Період становлення української держави (УНР, ЗУНР).* На даному етапі в умовах визвольної боротьби відмічаються закріплення виборчих прав та встановленням певного обсягу виборчих цензів (залежно від віку та роду занять виборців);

5. *Виборче право в умовах перебування України в складі СРСР.* Основною відмінною рисою є використання виборчого права верхівкою радянського політичного режиму для встановлення своєї влади шляхом застосування адміністративного ресурсу, масових фальсифікацій та використання виборів як ширми для надання вигляду демократичних процесів;

6. *Сучасний етап.* Традиційні схеми все частіше переходять в інтернет: підкуп виборців здійснюється через електронні гаманці чи криптовалюту, виборців дезінформують через соціальні мережі, застосовують штучний інтелект та намагаються зламати цифрові реєстри.

Таким чином серед основних форм порушень виборчих прав можна виділити наступне: перешкоджання вільній волі виборця (тиск, підкуп, дезінформація); голосування особами, які не мають на це права; спотворення результатів плебісцитів в процесі підрахунку голосів чи оприлюднення результатів виборів.

На сучасному етапі, для методики розслідування досліджуваних кримінальних правопорушень наведені результати мають практичне значення. По-перше, вивчення матеріалів минулих виборчих кампаній дає змогу виділити типові способи вчинення злочинів та простежити динаміку змін слідової картини (від підроблених підписів до цифрових слідів у месенджерах і банківських виписках).

По-друге, дослідження кримінальних правопорушень минулих років дозволяє типізувати слідчі ситуації на кожному етапі виборчого процесу (агітація, голосування, підрахунок, оприлюднення результатів) та сформулювати типові версії, що суттєво оптимізує діяльність правоохоронних органів, особливо на початковому етапі досудового розслідування.

По-третє, аналіз матеріалів кримінальних проваджень, де слідчими було прийнято рішення про їх закриття та аналіз виправдувальних вироків минулих років показує типові помилки, яких припускаються слідчі в процесі досудового розслідування: процесуальні порушення при вилученні бюлетенів чи некоректне фіксування фактів підкупу виборців.

По-четверте, ретроспективний аналіз дозволяє проаналізувати сутнісний бік кримінальних правопорушень досліджуваної групи незалежно від конкретного історичного періоду, адже основні мотиви та прояви зловживань за своєю сутністю залишаються незмінними.

Урахування цього досвіду дозволяє закласти в методику чіткі алгоритми дій, які мінімізують тактичні та процесуальні помилки, які можуть призвести до втрати доказів вчиненого кримінального правопорушення.

Таким чином, ретроспективний аналіз дає змогу побачити сутнісний бік кримінальних правопорушень проти виборчих прав і розробити методику, яка функціонуватиме не лише з поточними механізмами протиправних діянь, а й спрогнозувати появу нових проявив злочинної поведінки.

Список використаних джерел

1. Криміналістична тактика : підручник / Г.С. Бідняк, О.Г. Кривопуск, І.В. Пиріг та ін. Дніпро : Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2025. 252 с.

2. Павлова Н.В. Розслідування шахрайства при укладанні цивільноправових угод щодо відчуження житла: монографія / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. Є.І. Макаренка. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 176 с.

3. Кривопуск О. Г. Розслідування злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування : дис. ... д-ра філос. : 081. Дніпро, 2024. 226 с.

4. Семотюк С.Д. Моральні засади доказування за участю неповнолітнього потерпілого в досудовому розслідуванні : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2026. 296 с.

5. Гуцуляк М., Лакіза А. Ретроспективний аналіз визначення поняття повторності злочинів як виду множинності. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 4. С. 288-291. DOI https://doi.org/10.32849/2663-5313/ 2020.4.49

С. М. Кудимов,
заступник начальника науково-дослідного відділу
розвитку підготовки військ науково-дослідного управління
застосування та підготовки військ (сил)
наукового центру Сухопутних військ, полковник
(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

О. С. Івахів,
провідний науковий співробітник
науково-дослідного відділу наукового центру Сухопутних військ
кандидат політичних наук, працівник ЗС України
(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ВИКЛИКИ

Повномасштабне російське вторгнення в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 року, кардинально змінило життя країни, спричинивши воєнні злочини, руйнування, міграцію та тривалу героїчну оборону українського народу. Це зумовило порушення норм міжнародного гуманітарного права та Женевських конвенцій, насамперед – у заподіяні каліцтва та посягання на життя людей, знищенні майна цивільного населення [1].

Одним з головних завдань нашої держави є відсіч збройної агресії рф та поновлення порушених прав і свобод українського суспільства, а також забезпечення принципу невідворотності відповідальності винних осіб у вчиненні воєнних злочинів в Україні.

На момент повномасштабного вторгнення Україна не була учасницею Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а національне законодавство про кримінальну відповідальність не повною мірою відповідало вимогам міжнародного права. Процеси приєднання до Римського статуту та внесення змін до Кримінального кодексу відбулися лише у 2024 році. З 1 січня 2025 року Україна стала 125-ю державною учасницею МКС. Це означає, що більшість зареєстрованих воєнних злочинів фіксувалися та розслідувалися до імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство [2].

Воєнні злочини спричиненні в Україні – це масові та серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, законів та звичаїв війни, вчинені під час збройного конфлікту проти цивільних людей та захищених об'єктів. Вони караються на як на національному, так і на міжнародному рівнях і не мають строку давності та завжди вимагають прив'язки до збройного конфлікту. З початку війни зареєстровано в Україні понад 239 тисяч фактів воєнних злочинів, і вони не мають строку давності.

На національному рівні воєнні злочини – це кримінальні правопорушення, які полягають у грубому порушенні законів та звичаїв війни, передбачених міжнародними договорами, що в Україні головною нормою за покарання за такі дії є ст.438 ККУ, яка передбачає позбавлення волі на строк від 8 до 12 років, а за особливо тяжкі наслідки – довічне ув'язнення [3].

Розслідування воєнних злочинів на міжнародному рівні це насамперед порушення норм міжнародного гуманітарного права, вчинені під час збройного конфлікту. Вони тягнуть за собою індивідуальну кримінальну відповідальність для винних осіб незалежно від їх статусу.

Для розслідування таких злочинів під час збройної агресії постають нові завдання, які потребують вироблення наукових рекомендації у виявленні, документуванні, фіксації та доказуванні фактів вчинення злочинів. Ефективність розслідування залежить від використання найбільш раціональної послідовності та черговості проведення слідчих дій, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів.

Основними видами воєнних злочинів в Україні є:

1. Насильство проти населення – створення мережі катівень для цивільних і військовополонених, умисні вбивства людей, утримання людей в катівнях, підвалах, незаконне, жорстоке та нелюдське поводження з людьми (наприклад, Херсон, Ізюм, Буча, Маріуполь та інші окуповані міста та села).
2. Сексуальне насильство – ґвалтування та форми сексуального насильства як зброя та залякування цивільного населення.

3. Насильницька депортація громадян України – викрадення та примусове вивезення тисяч українських дітей до росії, Білорусії на закриті території.

4. Знищення цілеспрямованими ракетними та дроновими ударами інфраструктури об'єктів культурної спадщини, закладів освіти, охорони здоров'я та об'єктів критичної енергосистеми.

5. Жорстоке поводження з українськими полоненими (наприклад, вбивство полонених у колонії смт. Оленівка, Покровський, Авдіївський, Бахмутський та Запорізький напрямки де регулярно з'являються відео та дані про системні вбивства на передовій)та ін.

6. Примушування громадян до участі у військових діях проти власної держави (мобілізація чоловіків віком від 18 – 55 років на окупованих територіях Луганської та Донецької областей) та примусова паспортизація.

7. Майнові злочини та мародерство.

Актуальними проблемами розслідування воєнних злочинів під час збройної агресії в Україні є:

1. Відсутність спеціалізованого органу, який би мав повноваження здійснювати оперативно-розшукову діяльність та забезпечувати негайне реагування на правопорушення в районі бойових дій – створення Воєнної поліції [4].

2. Фізична недоступність до місць злочинів на окупованих територіях.

3. Масштабні руйнування та постійно триваючі бойові дії.

4. Складність адаптації норм міжнародного гуманітарного права до національного процесу.

5. Робота з цифровими доказами – брак єдиних стандартів та технологій для швидкого збору інформації, збереження й аналізу цифрових даних, супутникових знімків, перехоплень та відкритих інтернет-джерел OSINT.

6. Затребувана допомога міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю (між прикордонними територіями України).

Практичне розкриття воєнних злочинів в Україні спирається на Кримінальний кодекс України та норми міжнародного гуманітарного права. Розкриттям, документуванням та розслідуванням воєнних злочинів в Україні займається комплексна система, що складається з державних правоохоронних органів України, міжнародних інституцій (Міжнародний кримінальний суд в Гаазі (МКС), Спільна слідча група (JIT), Міжнародний центр з переслідування за злочин агресії проти України (ICPA), громадські організації та правозахисники (ініціатива «Трибунал для Путіна» (Т4Р), Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ), медійна ініціатива за права людини (МІПЛ), благодійний фонд «Схід-SOS»), незалежних розслідувачів та OSINT- спільнот: Molfar, DeepState, InformNapalm.

Для розкриття воєнних злочинів застосовують такі методи та етапи фіксації доказів:

1. Огляд місця події та первинний збір доказів – оцінка безпеки, де робота починається лише після розмінування територій підрозділами ДСНС; лазерне 3-D-сканування – використання сканерів для створення точних цифрових копій будівель, де експерти проводять заміри дистанційно), збір уламків (вилучення частин снарядів, маркувань ракет).

2. Цифрові докази – аналіз супутникових знімків, перехоплення телефонних розмов, фото та відеофіксація, відео з камер спостереження та соціальних мереж, збір свідчень, OSINT (розвідка з відкритих джерел), експертний огляд та інші.

3. Документування – внесення даних до єдиних баз та оформлення офіційних заяв для прокуратури та міжнародних судів.

Головними викликами під час розкриття та розслідування воєнних злочинів в Україні є велика кількість кримінальних впроваджень (зареєстровано понад 210 тисяч проваджень за статтею про воєнні злочини), неможливість відсутність фізичного доступу до місць злочинів на тимчасово окупованих територіях, труднощі з ідентифікацією та розшуком підозрюваних, ризики для безпеки свідків, активні бойові дія під час збору доказів обстрілів чи руйнувань, знищення матеріальних доказів та тіл загиблих.

Таким чином, вчасне та якісне розслідування воєнних злочинів під час збройної агресії росії проти України залежить від вдосконалення законодавчої бази, інституційного реформування, підвищення якості військового управління, фахової підготовки правоохоронців, застосування правозастосовної практики, алгоритму проведення процесуальних дій, враховуючи підготовку військовослужбовців за стандартами НАТО та зарубіжний досвід.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р. URL: https:zakon.rada.gov.ua/laws/shon/995_154

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду: ратифікація від 21 серпня 2024 року №995_588. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text(дата звернення 23.09.2026).

3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення 01.02.2025. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/shon/2341-14 (дата звернення 18.09.2025).

4. Про Військову поліцію : Проєкт Закону України № 6569-д від 31.05.2024. URL: https//itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/443362 (дата звернення 10.05.2026).

5. Міноборони підтримує створення Військової поліції: роз'яснення щодо повноважень органу / Міністерство оборони України. 2024. URL:https:// armyinform.com.ua/2024/25/31/minoborony-pidtrymuye-stvorennya-vijskovoyi-policziyi (дата звернення 10.05.2026).

С. С. Кудінов,
головний науковий співробітник,
доктор юридичних наук, професор
(Державна наукова установа
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»)

ДОСВІД ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Сучасний етап розвитку міждержавного протиборства характеризується остаточним розмиванням меж між традиційними воєнними діями та спецопераціями в цифровому середовищі, а саме протиборство перетворюється на безперервну соціотехнічну та когнітивну війну [1, с. 50–51]. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України спеціальні інформаційні операції (СІО) ворога спрямовані не лише на руйнування об'єктів критичної цифрової інфраструктури, а й на цілеспрямоване ураження когнітивного домену – свідомості, ціннісних орієнтирів, морально–психологічного стану та поведінкових установок громадян [2, с. 79].

Аналіз безпекового середовища засвідчує, що домінантний у минулому техноцентричний підхід до захисту інформаційного простору виявив свою обмеженість. Ворог системно поєднує виявлення технічних уразливостей із заходами алгоритмізованої соціальної інженерії, масованими кампаніями дезінформації та застосуванням генеративного штучного інтелекту, у зв'язку з чим саме «людський чинник» залишається найбільш критичною та вразливою ланкою національної безпеки. За таких обставин індивідуальна вразливість окремого громадянина трансформується в системний ризик для суверенітету та територіальної цілісності держави.

Правова кваліфікація інформаційної агресії вимагає її трактування не як сукупності поодиноких деструктивних матеріалів, а як цілісної системи кримінальних правопорушень. Ключовими складовими цієї злочинної діяльності є публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу (ст. 109 КК України) та посягання на територіальну цілісність України (ст. 110 КК України); державна зрада та колабораційна діяльність у формі інформаційного співробітництва з державою–агресором (ст. 111, ч. 6 ст. 111–1 КК України); несанкціоноване поширення військово значущої інформації в умовах воєнного стану (ст. 114–2 КК України); виправдовування та заперечення збройної агресії рф, глорифікація її учасників (ст. 436–2 КК України) і розпалювання ворожнечі (ст. 161 КК України) тощо.

Побудова ефективного механізму протидії злочинам в інформаційній сфері спирається на систему нормативно–правових актів, яка охоплює конституційні приписи щодо обов'язку захисту Вітчизни (ст. 17, 65 Конституції України), засади цивільного контролю (ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України»), а також положення законів України «Про інформацію», «Про медіа», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України.

Аналіз чинного законодавства дозволяє виявити низку системних проблем у цій сфері. Зокрема, потребує вирішення питання нормативного врегулювання процедури процесуальної фіксації інформаційної агресії та перевірки фактів (фактчекінгу) у діяльності державних інституцій. Суттєвою проблемою залишається колізія між окремими приписами Закону України «Про медіа»: стаття 36 встановлює заборону на поширення деструктивних матеріалів, тоді як стаття 117 передбачає звільнення медіа від відповідальності за передрук офіційної інформації без урахування реального рівня її шкідливого впливу. Також в українському законодавстві зберігається понятійний вакуум щодо чітких дефініцій «дезінформація», «контент» та «одиниця інформаційного ресурсу» [6, с. 414–415; 5, с. 81].

Окремої уваги потребує проблема використання матеріалів розвідки з відкритих джерел (OSINT), отриманих недержавними структурами. Цифрові докази відрізняються високою мінливістю (волатильністю): злочинний контент може бути видалений або заблокований протягом кількох хвилин. Офіційні рекомендації Офісу Генерального прокурора орієнтують на Протокол Берклі (Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations). Однак відповідно до ст. 1 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) порядок кримінального провадження визначається виключно законом, тоді як Протокол Берклі має відомчий характер. Недержавні OSINT–структури позбавлені процесуального статусу суб'єктів доказування (ст. 84, 93 КПК України), че-

рез що суди можуть ухилятися від самостійної оцінки цифрового контенту й вимагати проведення тривалих судових експертиз, визнаючи первинно зафіксовані дані недопустимими доказами [7, с. 82]. Це зумовлює необхідність внесення змін до КПК України щодо визначення правового статусу матеріалів, отриманих недержавними OSINT–структурами.

Практична система відсічі інформаційній агресії РФ на сьогодні сформувалася як двоконтурна адаптивно–мережева архітектура. Перший контур утворений державними та військовими інституціями (СБУ, Офіс Генерального прокурора, ЦПД при РНБО, СтратКом ЗСУ, Кіберполіція, Держспецзв'язку), які здійснюють контррозвідувальне забезпечення, розслідування злочинів та реалізують санкційну політику. Другий контур репрезентований мережею недержавних суб'єктів (IT–бізнесом, OSINT–спільнотами, волонтерами), що здійснюють оперативний моніторинг і викриття загрозливого контенту [1].

Практичний досвід охоплює ключові напрями прикладного захисту: виявлення ворожих ботоферм у взаємодії з глобальними платформами (Meta, Telegram, Google, TikTok); автоматизований захист мережевого периметра (Protective DNS) за участі НБУ та інтернет–провайдерів [5, с. 26–27]; застосування аналітичних систем на основі штучного інтелекту та Big Data (IAC «СОТА», Seman?icForce, Attack Index) [4, с. 283]; протидію генеративному штучному інтелекту й дипфейк–атакам [1, с. 54; 8]; залучення цивільних OSINT–дослідників до розвідки відкритих джерел і судово–експертної фіксації цифрових слідів [3].

У сучасних умовах виправданими й вже частково реалізованими є подолання ресурсних обмежень державних структур та перехід до інституціоналізованої державно–приватної взаємодії за чотирма основними контурами:

1. Освітньо–просвітницький контур (соціокогнітивна стійкість та пребункінг): державні органи (МКІП, ЦПД, Мінцифра) визначають стратегічні пріоритети, стандарти медіаграмотності та методологію пребункінгу; недержавний сектор (ЗВО, медіа, ГО) інтегрує навчальні модулі та поширює «інформаційний антидот». За такого підходу держава відповідає за безпекову аналітику, недержавний сектор – за якість та охоплення аудиторії.

2. Інформаційно–цивільне співробітництво: державні органи (СБУ, ЗСУ / StratCom, Кіберполіція) формулюють операційні завдання, протоколи дій та ведуть облік осіб, які допомагають у забезпеченні інформаційної безпеки України; волонтерські спільноти та IT–фахівці здійснюють моніторинг загрозливих ресурсів і деплатформування ворожих каналів. При цьому держава забезпечує правовий статус «цивільного помічника (асистента)», а такі помічники дотримуються етичних норм та інструкцій.

3. Прикладний розробницький контур («регуляторні пісочниці»): Мінцифра та НКЦК адмініструють експериментальний правовий режим і надають знеособлені датасети для ШІ [9, с. 31]; IT–компанії та стартапи розробляють цифрові інструменти (чат–боти, ШІ–застосунки) для автоматизованого виявлення дипфейків. Відповідно, держава гарантує сприятливий правовий режим і захист персональних даних, розробники – технічну надійність продуктів.

4. Використання результатів OSINT недержавних структур: правоохоронні органи використовують отримані матеріали для протидії інформаційній агресії, зокрема під час розслідування окремих фактів; недержавні OSINT–структури фіксують факти проявів інформаційної агресії за Протоколом Берклі. Відповідно, держава надає процесуальну силу матеріалам у суді, недержавні структури забезпечують цілісність «ланцюжка збереження доказів».

Вищенаведене дає підстави зазначити, що забезпечення національної безпеки в умовах інформаційної агресії РФ вимагає переосмислення ролі громадянина та недержавного сектору, які з пасивних «реципієнтів» перетворилися на підготовлених учасників протидії інформаційній агресії та забезпечення стійкості держави. Практична реалізація запропонованого механізму, окрім подальшої розбудови вищезгаданих організаційних форм співпраці, передбачає вдосконалення законодавства в частині:

1) внесення змін до законів України «Про інформацію» та «Про медіа» щодо дефініцій «дезінформація» та «контент»;

2) усунення колізій між ст. 36 та 117 Закону України «Про медіа»;

3) доповнення законів України «Про національну безпеку України» та «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» нормами щодо правових підстав та порядку залучення недержавного сектору, зокрема фізичних осіб, до забезпечення інформаційної безпеки;

4) визнання правового статусу результатів OSINT, отриманих недержавними структурами;

5) віднесення фактчекінгу, цифрової грамотності та інформаційної гігієни до обов'язкових елементів загальної системи захисту населення в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Євлампієв А. С. Порівняльний аналіз моделей використання цифрових технологій у спеціальних інформаційних операціях США, КНР, РФ та України. *Трансформаційна економіка*. 2026. № 1 (14). С. 50–55. DOI: https://doi.org/10.32782/2786–8141/2026–14–7.

2. Слюсаренко А. В. Розвиток концептуальних та організаційно–технологічних поглядів на інформаційне протиборство у Збройних Силах США (1991 – початок XXI ст.). *Воєнно–історичний вісник*. 2024. Т. 52, № 2. С. 79–90. DOI: https://doi.org/10.33099/2707–1383–2024–52–2–79–90.

3. Демедюк С. В. Організаційно–правові та кримінологічні засади кіберстійкості в Україні : реф. дис. … д–ра юрид. наук : 12.00.07, 12.00.08 / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2026. 31 с. URL: https://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/563 (дата звернення: 16.10.2026).

4. Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально–правове регулювання : матеріали VII Міжнар. наук.–практ. конф. (м. Харків, 11 трав. 2023 р.) / ред. кол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко, Д. О. Куковинець, О. С. Попович. Харків : Право, 2023. 322 с. DOI: https://doi.org/10.31359/9789669985552.

5. Вдовенко О. Війна у цифровому вимірі та права людини : підсумковий звіт із 24 лютого 2022 року по 31 серпня 2023 року. Київ : ГО «Платформа прав людини», 2023. 84 с. URL: https://ppl.org.ua/wp–content/uploads/2023/11/vijna–u–czifrovomu–vimiri–ta–prava–lyudini_pidsumkovij–zvit.pdf (дата звернення: 16.10.2026).

6. Шинкар Т. І. Адміністративно–правові засади регулювання обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2023. 510 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/6933 (дата звернення: 16.10.2026).

7. Вдовенко О., Воробйов Є., Гринишак М. Кримінальна відповідальність за поширення інформації в інтернеті до та після 24 лютого 2022 року : аналітичний звіт. Київ : ГО «Платформа прав людини», 2022. 88 с. URL: https://www.ppl.org.ua/wp–content/2023/01/АНАЛІТИЧНИЙ–ЗВІТ–А4-12–22.pdf (дата звернення: 1.10.2026).

8. Використання відео із застосуванням штучного інтелекту для дискредитації Сил оборони України : аналітичний звіт. *Центр протидії дезінформації*. 2025. URL: https://cpd.gov.ua/reports/analitychnyj–zvit–vykorystannya–video–iz–zastosuvannyam–shtuchnogo–intelektu–dlya–dyskredytacziyi–syl–oborony–ukrayiny/ (дата звернення: 16.10.2026).

9. Людва А., Авдєєва Т. Без обмежень: як Україна регулює збір навчальних даних для тренування штучного інтелекту : аналітичний звіт / Лабораторія цифрової безпеки. Київ : ГО «Лабораторія цифрової безпеки», 2023. 38 с.

Б. І. Кузнецова,
здобувач вищої освіти
(Національна академія внутрішніх справ)

І. В. Поштаренко,
доцент кафедри кримінального права
доктор філософії в галузі права, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ ТА НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми зумовлена тим, що в умовах воєнного стану та збройної агресії проти України особливого значення набуває правильна кримінально-правова оцінка діянь, пов'язаних із протиправним обмеженням особистої свободи людини. Стаття 146 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини. В умовах збройного конфлікту питання розмежування набуває додаткової складності, оскільки фактичні обставини можуть також містити ознаки насильницького зникнення, передбаченого статтею 146-1 КК України, або воєнних злочинів [1]. Тому правильне встановлення способу позбавлення людини свободи, обставин її переміщення чи утримання, суб'єкта та мети вчинених дій має важливе значення для належної кримінально-правової кваліфікації.

Незаконне позбавлення волі та викрадення людини передбачені ч. 1 ст. 146 КК України, однак за своїм змістом ці діяння не є тотожними. Основна відмінність між ними простежується в об'єктивній стороні кримінального правопорушення. Незаконне позбавлення волі полягає в протиправному обмеженні можливості особи вільно пересуватися та самостійно визначати місце свого перебування. Воно може проявлятися у зв'язуванні потерпілого, замиканні його у приміщенні, насильницькому утримуванні в певному місці чи створенні інших перешкод для вільного пересування. При цьому переміщення потерпілої особи з одного місця до іншого не є обов'язковою ознакою такого діяння.

Викрадення людини, навпаки, передбачає активну поведінку винного, пов'язану із заволодінням особою та її протиправним переміщенням з місця, де вона перебувала, до іншого місця всупереч її волі. Таке заволодіння може здійснюватися відкрито або таємно, із застосуванням насильства, обману чи в інший спосіб. Подальше утримування викраденої особи на практиці трапляється досить часто, однак саме переміщення потерпілого дає змогу відмежувати викрадення від незаконного позбавлення волі.

Отже, для правильного розмежування цих діянь важливо встановити фактичний характер поведінки винного. Якщо особу протиправно утримують у певному місці без її переміщення, йдеться про незаконне позбавлення волі. Якщо ж винний заволодіває потерпілим і протиправно переміщує його в інше місце, наявні ознаки викрадення людини. Незважаючи на те, що обидва діяння об'єднані законодавцем у ст. 146 КК України, відмінності у способі їх учинення мають істотне значення для правильної кримінально-правової оцінки вчиненого [4].

Окремої уваги під час розмежування таких діянь потребує насильницьке зникнення, передбачене ст. 146-1 КК України, яке за окремими ознаками схоже з незаконним позбавленням волі або викраденням людини. Його особливість полягає в тому, що позбавлення особи свободи здійснюється представником держави, у тому числі іноземної, після чого заперечується сам факт затримання, арешту чи викрадення або приховуються відомості про подальшу долю чи місце перебування потерпілого. Відповідальність за ч. 2 ст. 146-1 КК України також може наставати для особи, яка віддала завідомо незаконний наказ про таке затримання, арешт чи викрадення або не вжила передбачених законом заходів для припинення відповідних дій чи повідомлення компетентних органів [1]. Таким чином, для відмежування насильницького зникнення від діянь, передбачених ст. 146 КК України, важливе значення мають не лише спосіб позбавлення свободи, а й суб'єкт, подальша поведінка винних та приховування інформації про потерпілу особу.

В умовах воєнного стану незаконне обмеження свободи цивільних осіб може проявлятися у примусовому переміщенні, викраденні, незаконному утриманні або приховуванні відомостей про їх місце перебування. Позбавлення волі може здійснюватися шляхом фізичного насильства, зокрема зв'язування чи замикання потерпілого у приміщенні, психічного впливу – наприклад, погрози застосування зброї, а також обману, коли особу спонукають прибути до певного місця, після чого позбавляють можливості вільно його залишити. Якщо такі дії вчиняються в контексті збройного конфлікту щодо осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, під час кваліфікації необ-

хідно враховувати також норми міжнародного гуманітарного права та положення КК України про воєнні злочини. Тому для правильної кримінально-правової оцінки важливо встановити спосіб, обставини, суб'єкта та мету вчиненого [2].

Ключове значення для кваліфікації за ст. 146 КК України має незаконний характер позбавлення особи свободи. Тому під час кримінально-правової оцінки необхідно встановити не лише факт обмеження можливості вільного пересування, а й відсутність законних підстав для таких дій та добровільної згоди потерпілої особи.

Цікавим для розмежування досліджуваних діянь є приклад із судової практики періоду воєнного стану. Так, у справі № 946/8619/23 розглядалися події, що сталися у квітні 2023 року в м. Ізмаїлі. Потерпілого проти його волі помістили до автомобіля та перемістили в інше місце через підозру у крадіжці майна. Такі дії були кваліфіковані за ч. 1 ст. 146 КК України як незаконне викрадення людини. Верховний Суд звернув увагу, що характерною ознакою викрадення є вилучення особи проти її волі з місця перебування та подальше переміщення в інше місце, визначене викрадачем. Цей приклад показує, що для відмежування викрадення від незаконного позбавлення волі визначальне значення має саме характер дій щодо потерпілого, зокрема факт його протиправного переміщення [2].

Показовим є те, що навіть за наявності в діях ознак незаконного позбавлення волі, передбаченого ст. 146 КК України, в умовах збройного конфлікту вирішальне значення для кваліфікації можуть мати обставини вчинення діяння та його зв'язок із таким конфліктом. Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 415/2182/20 розглядалося незаконне утримання цивільних осіб представниками незаконних збройних формувань. Суд установив, що за обставин цієї справи такі дії становили нелегальне ув'язнення, заборонене міжнародним гуманітарним правом, та охоплювалися складом порушення законів і звичаїв війни за ст. 438 КК України. Відповідно, додаткової кваліфікації цих самих дій за ст. 146 КК України не вимагалося [3].

Отже, розмежування незаконного позбавлення волі та викрадення людини потребує оцінки не лише самого факту обмеження свободи, а й способу вчинення діяння та конкретних обставин події. В умовах збройного конфлікту особливого значення набуває встановлення зв'язку вчинених дій із таким конфліктом, оскільки за певних обставин незаконне утримання особи може отримувати кримінально-правову оцінку вже як воєнний злочин. Тому правильна кваліфікація має ґрунтуватися на всебічному встановленні фактичних обставин, що дає змогу уникнути необґрунтованого застосування ст. 146 КК України та правильно визначити норму, яка найбільш повно охоплює вчинене.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. №2341-III : станом на 18 вер. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/138502255 (дата звернення: 02.10.2026).

3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117373993 (дата звернення: 02.10.2026).

4. Андрушко А.В. Розмежування незаконного позбавлення волі або викрадення людини та захоплення заручників. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2017. Вип. 6. Т. 3. с. 48–52 URL: https://dspace. uzhnu.edu.ua/bitstreams/2571fb44-acaa-4e23-aa2a-e29193110018/download.

Б. І. Кузнецова,
здобувач вищої освіти
(Національна академія внутрішніх справ)

Р. С. Троцький,
старший викладач кафедри тактичної підготовки,
кандидат педагогічних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

В умовах збройної агресії проти України належне документування воєнних злочинів є важливою складовою забезпечення правопорядку та притягнення винних осіб до відповідальності. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від скоординованої взаємодії Національної поліції України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони, що передбачає оперативний обмін інформацією, узгодження спільних дій та належну фіксацію обставин кримінальних правопорушень. Удосконалення таких механізмів сприяє забезпеченню повноти, своєчасності й належності документування воєнних злочинів.

Актуальність теми зумовлена необхідністю ефективної взаємодії Національної поліції України з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони під час виявлення та документування воєнних злочинів. Особливого значення набувають оперативний обмін інформацією, координація спільних дій і чітке розмежування повноважень між уповноваженими органами. Удосконалення таких механізмів сприятиме своєчасному та належному документуванню воєнних злочинів і забезпеченню доказової бази для притягнення винних осіб до відповідальності.

Документування воєнних злочинів є одним із пріоритетних напрямів взаємодії слідчих з іншими органами та підрозділами, адже своєчасна фіксація обставин події дає змогу зберегти відомості та матеріали, які надалі можуть бути втрачені, пошкоджені або знищені. В умовах активних бойових дій така діяльність часто потребує тісної взаємодії слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України, які можуть володіти важливою інформацією про обставини вчинення кримінального правопорушення та фактичними даними, що мають доказове значення. Це зумовлено насамперед тим, що військовослужбовці, залучені до бойових дій та звільнення тимчасово окупованих територій, нерідко одними з перших потрапляють до таких районів, тоді як слідчі через безпекову ситуацію, мінування, продовження бойових дій чи інші об'єктивні обставини не завжди мають можливість невідкладно прибути на місце й розпочати його документування [2, с. 14].

Особливості взаємодії під час документування воєнних злочинів значною мірою визначаються специфікою їх розслідування. О. В. Пчеліна серед основних чинників виокремлює нормативно-правове регулювання на національному та міжнародному рівнях, особливості доказування і підслідності, значний обсяг інформації, яку необхідно своєчасно зафіксувати, а також складні й нерідко небезпечні умови проведення слідчих дій. Окреме значення мають діяльність спеціалізованих підрозділів, використання сучасних засобів фіксації та співпраця з міжнародними інституціями [3].

На практиці важливим напрямом є взаємодія Національної поліції України та Служби безпеки України під час документування наслідків ракетних ударів. Поліцейські забезпечують першочергове реагування, охорону місця події, встановлення потерпілих і свідків та збереження слідів кримінального правопорушення [5]. Подальше досудове розслідування здійснюється з урахуванням правової кваліфікації події та правил підслідності, установлених ст. 216 КПК України, що зумовлює необхідність належного обміну інформацією між НПУ та СБУ [4].

Не менш важливою є взаємодія слідчих Національної поліції з підрозділами Збройних Сил України. Вона може полягати в отриманні інформації про обставини воєнних злочинів і виявлені докази, а також у залученні військовослужбовців, які володіють спеціальними знаннями, до проведення слідчих (розшукових) дій [2, с. 13]. Під час документування масштабних руйнувань можливим є залучення як спеціалістів осіб, які володіють відповідними спеціальними знаннями та навичками використання БПЛА. Використання БПЛА під час огляду місця події дає змогу охопити значну територію, зафіксувати загальну картину та характер руйнувань, а також отримати фото- і відеоматеріали з ділянок, доступ до яких є ускладненим або небезпечним. Така форма взаємодії особливо важлива під час документу-

вання наслідків ракетних та інших ударів, коли місце події охоплює велику площу й потребує комплексної фіксації. Залучення таких фахівців як спеціалістів має здійснюватися з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства.

На деокупованих територіях окремого значення набуває взаємодія Національної поліції та Національної гвардії України. Під час виконання завдань військовослужбовці НГУ можуть виявити місця можливого вчинення воєнних злочинів, зруйновані цивільні об'єкти, місця поховань та осіб, які володіють важливою інформацією. У таких випадках важливими є своєчасна передача відомостей уповноваженим підрозділам НПУ, охорона місця події, обмеження доступу сторонніх осіб та створення безпечних умов для проведення слідчих (розшукових) дій [6].

Прикладом такої взаємодії є виявлення на Київщині прикордонниками та працівниками СБУ боєприпасів і особистих документів військовослужбовця РФ на території, де у 2022 році дислокувалися російські підрозділи. Інформацію про виявлені об'єкти було передано Національній поліції для подальшого реагування [7].

Після ракетного удару по Полтавщині на місці події працювали слідчі Національної поліції та Управління СБУ, а документування здійснювалося під процесуальним керівництвом прокуратури. Унаслідок атаки були пошкоджені підприємство, навчальні заклади й транспортні засоби, постраждали люди. Поліція офіційно повідомила, що слідчі поліції та СБУ фіксують докази воєнного злочину, а зібрані матеріали формують доказову базу [1].

Отже, ефективність документування воєнних злочинів значною мірою залежить від скоординованої взаємодії Національної поліції України із суб'єктами сектору безпеки і оборони. Специфіка таких злочинів зумовлює необхідність оперативного реагування та узгодження дій правоохоронних органів, військових формувань і інших уповноважених суб'єктів. Основними напрямами взаємодії є оперативний обмін інформацією, координація дій на місці події, охорона території, збереження слідів та об'єктів, а також залучення необхідних спеціалістів. Важливе значення має своєчасна передача зібраних матеріалів компетентному органу для подальшого процесуального оформлення.

Таким чином, належна координація дій та використання сучасних засобів фіксації сприяють повному й своєчасному документуванню воєнних злочинів, збереженню доказової інформації та формуванню належної доказової бази для їх подальшого розслідування.

Список використаних джерел

1. Троє людей травмовано: у Полтаві поліція та СБУ документують наслідки ракетної атаки. *Національна поліція України.* URL: https://npu.gov.ua/news/troie-liudei-travmovano-u-poltavi-politsiia-ta-sbu-dokumentuiut-naslidky-raketnoi-ataky (дата звернення: 30.09.2026).
2. Шевчишен А. В., Бурлака В. В., Фоміна Т. Г. та ін. Особливості взаємодії слідчих Національної поліції України з представниками Збройних Сил України під час розслідування воєнних злочинів : наук.-метод. рек. Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Дніпров. держ. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2024. 58 с.
3. Прядко О. О. Стан наукової розробленості питань взаємодії під час розслідування воєнних злочинів. *Вісник Кримінологічної асоціації України.* 2026. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2026.1.p2.43.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 21 лип. 2026 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 29.09.2026).
5. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : Наказ від 27.04.2020 р. № 357 : станом на 15 трав. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show/z0443-20#Text.
6. Коломієць Ю.М. Взаємодія національної поліції та Національної гвардії України під час воєнного стану: особливості виконання завдань на деокупованих територіях. Правове забезпечення адміністративної реформи *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 4. С. 103-108. DOI: https://doi.org/10.32 850/ sulj.2024.4.18.
7. Балах Н. Залишили боєприпаси і документи: на Київщині виявили місце дислокації російських військових. Суспільне Київ URL: https://suspilne.media/amp/kyiv/443637-zalisili-boepripasi-i-dokumenti-na-kiivsini-viavili-misce-dislokacii-rosijskih-vijskovih/ (дата звернення: 30.09.2026).

Д. О. Куковинець,
молодша наукова співробітниця
відділу дослідження проблем кримінального права,
докторка філософії
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

ДО ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ СУДДІ

Кримінально-правова норма не існує ізольовано, а перебуває, як виразно підкреслює І. З. Сень, «у взаємозв'язках з іншими нормами кримінального права, утворюючи, таким чином, асоціації чи «сузір'я» кримінально-правових норм» [1, с. 91]. Особливо виразно така пов'язаність проявляється у випадках, коли законодавець встановлює декілька кримінально-правових заборон щодо посягання на один і той самий об'єкт, диференціюючи їх за окремими ознаками складу кримінального правопорушення.

Класичним прикладом у цьому контексті є посягання на життя державного діяча, що охоплюється окремою системою кримінально-правових норм. Центральне місце у цій системі посідає норма ст. 112 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за посягання на життя конкретно визначених категорій державних діячів, вчинене у зв'язку з їх державною діяльністю. Поряд із нею КК передбачає ст. 379 КК, що стосується вбивства або замаху на вбивство вже конкретної категорії державних діячів – суддів, зокрема у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя. Обидві норми об'єктивно охоплюють випадки вбивства або замаху на вбивство, однак по-різному конкретизують окремі ознаки складу, що породжує проблему їх співвідношення.

Так, у ст. 112 КК насамперед конкретизованого коло потерпілих: вирізнено, зокрема, Голову та суддів Конституційного Суду України, Верховного Суду або вищих спеціалізованих судів. На противагу цьому у ст. 379 КК ознака потерпілого позначається загальним поняттям «суддя». При цьому з позиції логіки поняття «суддя» та, приміром, «суддя Верховного суду» знаходяться між собою у зв'язках перетинання. А тому за ознакою потерпілого ст. 112 КК сконструювана як більш деталізована.

Натомість у ст. 379 КК така деталізація здійснюється через означення зв'язку посягання із діяльністю потерпілого, причетною, зокрема, до здійснення правосуддя. У ст. 112 КК натомість такий зв'язок більш узагальнено сполучається із «державною діяльністю» потерпілого.

Тому, з огляду на зазначене виникає запитання: яку саме норму – ст. 112 чи ст. 379 КК – варто застосовувати, якщо вчинене одночасно ознаками складів обидвох кримінальних правопорушень?

Зважаючи на те, що як норма ст. 112 КК, так і норма ст. 379 КК одночасно є спеціальними щодо загальної норми, що міститься у п. 8 ч. 2 ст. 115 КК, поставлене питання не може бути вирішено шляхом використання принципу *lex specialis derogat generali*. Їх сукупне застосування так само суперечило би вимозі недопущення подвійної кримінально-правової оцінки одного й того самого правопорушення (*non bis in idem*). Відтак необхідним є пошук критерію, який дозволив би визначити пріоритет однієї з норм.

Потенційно таким може видатися критерій, умовно кажучи, «функціонального зв'язку посягання», про який ми вели мову вище. Однак, для перевірки цієї гіпотези доцільно звернутися до співвідношення конструкцій «державна діяльність» (за ст. 112 КК) та «діяльність, пов'язана із здійсненням правосуддя» (за ст. 379 КК). Державна діяльність, як зазначає І. М. Федишин, може розумітися як «специфічна форма активної поведінки державного діяча, спрямована на досягнення суспільної користі *в масштабах та на користь держави* і громадян (курсив наш – Д. К.), яка входить до числа його повноважень та здійснюється на підставі Конституції України, законів України й інших нормативно-правових актів» [2, с. 55-56]. Складність у цьому контексті полягає в тому, що «правосуддя» у правовій доктрині традиційно розуміється як *самостійна галузь (вид) державної діяльності* [3; 4, с. 91]. Відтак, фактично діяльність судді зі здійснення правосуддя *одночасно є державною діяльністю*, у зв'язку з чим спроба провести між ними межу безпосередньо через зміст діяльності приречена на появу потенційної зони перетину між ст. 112 та ст. 379 КК.

Для підтвердження такої тези вважаємо за можливе звернутися до матерії Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у статтях якого, зокрема, здійснено розмежування повноважень голів та суддів Верховного Суду або вищих спеціалізованих судів.

Так, якщо виходити з кола прав і обов'язків *голів* відповідних судів, то цілком очевидним постає те, що їх робота насамперед пов'язана із представницькою, організаційно-кадровою, аналітично-інформаційною та іншими видами діяльності, що прямо в Законі позначаються поняттям «*адміністративні повноваження*» (ч.ч. 1, 2 ст. 34, ч.ч. 2, 3 ст. 39). При цьому законодавче позначення їх представницької ролі – «представляє суд як орган державної влади» (п. 1) ч. 1 ст. 34 Закону), «представляє Верховний Суд як найвищий суд у системі судоустрою України» (п. 1) ч. 2 ст. 39 Закону) – свідчить про загальнодержавний характер їх діяльності. За такого підходу підстав для її автоматичного ототожнення виключно зі здійсненням правосуддя, на нашу думку, не виникає.

Інша ситуація має місце щодо *судді* Верховного Суду або вищого спеціалізованого суду. Його статус передусім пов'язаний зі *здійсненням правосуддя*, а вже потім – зі здійсненням інших повноважень, визначених Законом (ч. 3 ст. 33, п. 1) ч. 2 ст. 38). Навіть ті повноваження судді, які безпосередньо не полягають у розгляді та вирішенні конкретної судової справи, можуть бути функціонально пов'язані із забезпеченням правосуддя. Так, наприклад, участь судді Верховного Суду у роботі Пленуму Верховного Суду, аналізі та узагальненні судової практики, хоча й не є відправленням правосуддя у його традиційному розумінні, однак функціонально спрямована на *забезпечення* його здійснення.

Тому постає закономірне запитання: а чи є якась *інша* державна діяльність, яку провадять судді вищих спеціалізованих судів або Верховного Суду, що не охоплюється ані безпосереднім здійсненням правосуддя, ані його забезпеченням? У цьому контексті досить цікавою є позиція Д. Ю. Теслюка, який допускає можливість розмежування ст. 112 та ст. 379 КК саме за таким принципом: якщо посягання на життя судді Верховного Суду (або вищого спеціалізованого суду – прим. Д. К.), вчинене у зв'язку саме з *іншою державною діяльністю*, що при цьому має автономний характер щодо здійснення правосуддя, вчинене підлягає кваліфікації за ст. 112 КК [5, с. 71].

Водночас, на нашу думку, такий підхід до вирішення проблеми співвідношення зазначених статей має дещо «утопічний» потенціал до застосування, оскільки фактично ґрунтується на гіпотетичному сценарію. Більше того, його реалізація не забезпечує відповідність принципу правової визначеності закону про кримінальну відповідальність, оскільки результат кримінально-правової кваліфікації у такому випадку зводиться до оціночного визначення того, чи має конкретна діяльність судді самостійний державно-владний характер та породжує, відповідно, певну варіативність.

Ще одним рішенням на користь розмежування сфери дії ст. 112 та ст. 379 КК є чітке визначення ієрархічного місця судді-потерпілого. Так, Н. Ю. Карпова зазначає, що всі випадки посягання на життя суддей, які *не належать* до окремо перелічених у ст. 112 КК категорій, мають кваліфікуватися за ст. 379 КК [6, с. 26]. В іншій публікації з цього приводу авторка разом із Г. Г. Забарним одразу після подібної тези акцентувала увагу на різних об'єктах, на які спрямовані кримінально протиправні посягання (у першому випадку – національна безпека, у другому випадку – здійснення правосуддя) [7, с. 101]. Тому з цього приводу можемо припустити, що пояснення такого розмежувального критерію криється у телеологічних підвалинах, тобто з'ясування мети законодавця при конструюванні тієї чи іншої норми. Відтак *потенційно* зазначене спеціальне нормативне виокремлення на рівні ст. 112 КК може бути свідченням намагання законодавця диференціювати охорону життя окремих суддів, які розглядаються ним передусім як державні діячі особливого статусу, в силу якого посягання на їх життя набуває значення не скільки у розрізі безперешкодного здійснення правосуддя, а скільки у площині функціонування державної влади та, ширше, забезпечення національної безпеки України у політичній сфері загалом.

При цьому не можемо погодитися з деякими судженнями з приводу того, що ст. 112 КК та ст. 379 КК у цьому випадку співвідносяться як спеціальна та загальна норма [5, с. 168]. Так, формально коло потерпілих у ст. 112 КК визначено вужче. Однак, ознака «зв'язку з державною діяльністю» за цією статтею, навпаки, є ширшою за ознаку «зв'язку з діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя» за ст. 379 КК. Тому, у цій ситуації кожна норма конкретизує певну ознаку іншої, а отже, їх зв'язок не можна розглядати з позиції відношення «рід – вид».

Водночас наведене вище рішення щодо розмежування ст. 112 та ст. 379 КК породжує інше, не менш важливе питання: а чи *дійсно* сама ідея включення «вищих» представників суддівства до переліку потерпілих за ст. 112 КК відповідає меті цієї кримінально-правової заборони? У цьому контексті заслуговує на увагу позиція М. В. Шепітька, який ставить під сумнів доцільність перебування високопосадовців суддівського корпусу серед потерпілих за цією статтею, аргументуючи це тим, що «умисне вбивство названих осіб, що є державними діячами в органах, що здійснюють або забезпечують здійснення правосуддя, може бути здійснено і з *інших мотивів*, не пов'язаних з їх державною діяльністю» [6, с. 83]. Така позиція, зі свого боку, ставить під сумнів і телеологічне обґрунтування переваги ст. 112

КК перед ст. 379 КК. Адже, дійсно, сам по собі високий статус судді автоматично не свідчить про те, що будь-яке посягання на його життя доцільно розглядати крізь призму шкоди для національної безпеки у політичній сфері.

Відтак з цього постає, що проблема співвідношення ст. 112 та ст. 379 КК України має два взаємопов'язані рівні: а) питання вибору норми за наявності конкуренції двох спеціальних складів; б) питання обґрунтованості самої законодавчої моделі, за якої окремі судді одночасно можуть охоплюватися спеціальними ознаками потерпілого, передбаченими обома нормами.

Саме тому подальше вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність у цій площині має бути спрямоване не лише на формальне усунення конкуренції ст. 112 та ст. 379 КК України, а й на чітке визначення того, які саме суспільні відносини та яка саме діяльність судді становлять предмет спеціальної кримінально-правової охорони.

Список використаних джерел

1. Сень І. З. Спеціальні норми у кримінальному праві України: дис. … к.ю.н. : 12.00.08. Київ, 2020. 280 с.
2. Федишин І. М. Кримінально-правова охорона діяльності державних та громадських діячів в Україні : дис. … д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2025. 271 с.
3. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь» щодо тлумачення статті 124 Конституції України і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»: Ухвала Конституційного суду України від 14.10.1997 р. № 44-з. *Верховна Рада України*: оф. вебсайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vz44u710-97#Text.
4. Комзюк В. Т. Щодо нормативного визначення поняття і сутності правосуддя. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 88–92. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2023_1_16.
5. Теслюк Д. Ю. Кримінально-правова охорона суддів в Україні: дис. … д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2024. 248 с.
6. Карпова Н. Ю. Практикум з основ кваліфікації кримінальних правопорушень: навч. посібник. Київ: Заклад вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая». 2024. 234 с.
7. Карпова Н., Забарний Г. Особливості визначення потерпілого від злочину, який передбачено ст. 379 Кримінального кодексу України. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2023. № 1. С. 22–28.
8. Шепітько М. В. Проблеми співвідношення злочинів проти правосуддя зі злочинами проти основ національної безпеки. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони основ національної безпеки України*: матер. кругл. столу (м. Харків, 26 травня 2017 р.). Харків, 2017. С. 81–84.

А. В. Куцяк,
здобувач вищої освіти
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

О. В. Пчеліна,
професор кафедри
кримінального процесу та організації досудового слідства
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ, ПЕРЕВІРКИ ТА ОЦІНКИ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України зумовила безпрецедентну за масштабом потребу в належному документуванні та розслідуванні воєнних злочинів. Ефективність притягнення винних осіб до відповідальності – як у національних судах, так і в Міжнародному кримінальному суді та майбутньому спеціальному трибуналі щодо злочину агресії проти України – безпосередньо залежить від дотримання передбаченого кримінальним процесуальним законом порядку збирання, перевірки та оцінки доказів, а також від належного криміналістичного забезпечення цих процесів [1, с. 599–602].

Особливе місце в доказуванні у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів посідають цифрові дані – записи систем відеоспостереження, супутникові знімки, відомості з електронних комунікацій і дані геолокації. Відповідно до статей 84 і 99 КПК України такі відомості можуть бути використані як докази за умови набуття ними належної процесуальної форми, зокрема форми документа. У цьому контексті М.А. Погорецький наголошує на необхідності формування уніфікованого процесуального стандарту допустимості цифрових доказів, який охоплював би перевірку їх походження (provenance), розкриття методики отримання (disclosure) та відтворюваність результатів (repro-?ucibility), а також був би узгоджений із практикою Європейського суду з прав людини [2, с. 241–245]. На нашу думку, процесуальна форма цифрових даних не повинна зводитися лише до формального приєднання відповідного носія або файла до матеріалів кримінального провадження. Її призначення полягає передусім у забезпеченні можливості встановити джерело даних, спосіб їх одержання, послідовність опрацювання та відсутність несанкціонованих змін.

Використання таких даних для потреб національного кримінального провадження та міжнародного правосуддя потребує дотримання відповідних процесуальних стандартів доказування. У кримінальному провадженні в Україні збирання доказів здійснюється сторонами, потерпілим і представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, визначеному статтею 93 КПК України, тоді як допустимість і оцінка доказів визначаються за правилами статей 86–89 та 94 КПК України. Відповідно, єдина методологія фіксації слідів воєнних злочинів має від початку забезпечувати законність одержання відомостей, збереження їх цілісності та можливість подальшої перевірки як у національному кримінальному провадженні, так і в міжнародних судових інституціях [1, с. 605–609]. Вважаємо, що така методологія має бути не лише технічно уніфікованою, а й процесуально гнучкою, оскільки способи виникнення, поширення та зберігання цифрової інформації постійно змінюються. Водночас ця гнучкість не може виправдовувати відступ від засад законності, змагальності та безпосередності дослідження доказів, адже стороні захисту повинна бути забезпечена реальна можливість перевірити походження й цілісність відповідних даних.

Одним із важливих джерел цифрової інформації під час розслідування воєнних злочинів є відкриті джерела (далі – OSINT), зокрема матеріали соціальних мереж, супутникові знімки з відкритим доступом, геолокаційні дані та інший оприлюднений цифровий контент. О. Костюченко та А. Шевцов зазначають, що такі матеріали здатні суттєво розширити доказову базу, однак сам факт їх виявлення у відкритому доступі не надає їм наперед установленої доказової сили. Для використання цих відомостей у кримінальному провадженні необхідні належна процесуальна фіксація джерела та способу їх одержання, перевірка автентичності, забезпечення безперервного ланцюга збереження (chain of custody), а за потреби – проведення експертизи для підтвердження цілісності цифрового контенту [3]. На наш погляд, основний процесуальний ризик використання OSINT полягає не у відкритості джерела, а у відокремленні цифрового матеріалу від контексту його створення та поширення. Тому перевірка повинна охоплювати не лише технічну автентичність файла, а й час, місце, обставини його створення, зв'язок з іншими доказами та можливі альтернативні пояснення зафіксованих подій. Саме комплексна

перевірка дає змогу перетворити відкриту цифрову інформацію на повноцінний елемент системи кримінальних процесуальних доказів.

Водночас доказове значення цифрових матеріалів у кожному конкретному кримінальному провадженні залежить від установлення їх належності, допустимості та достовірності, а також від оцінки у сукупності з іншими доказами. Наведений підхід відповідає статті 94 КПК України, згідно з якою жоден доказ не має наперед установленої сили. Як зазначає Х. Гавриш, безпрецедентний масштаб громадянського документування подій війни в Україні може сприяти подальшому розвитку підходів Міжнародного кримінального суду до перевірки та оцінки цифрових доказів [4, с. 110–115].

Реалізація наведених вимог на практиці ускладнюється неможливістю оперативного доступу до місць подій на тимчасово окупованих територіях, ризиком втрати або пошкодження слідової інформації до моменту деокупації, обмеженою кількістю кваліфікованих судових експертів і необхідністю забезпечити придатність зібраних матеріалів для національного та міжнародного судочинства. За таких умов особливого значення набувають своєчасність проведення процесуальних дій, повнота фіксації їх перебігу й результатів, а також безперервність обліку, передавання та зберігання матеріальних і цифрових носіїв інформації [2, с. 246–248].

Висновки. Отже, особливості збирання, перевірки та оцінки доказів у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів визначаються поєднанням вимог КПК України та необхідності забезпечити придатність доказової інформації для використання в міжнародних судових інституціях. Цифрові дані й матеріали з відкритих джерел можуть бути використані у доказуванні лише після їх належного одержання та процесуального оформлення, перевірки походження, автентичності й цілісності, а також оцінки з погляду належності, допустимості, достовірності та достатності у сукупності з іншими доказами. Удосконалення кримінальної процесуальної діяльності в цій категорії проваджень має бути спрямоване на уніфікацію алгоритмів фіксації цифрової інформації, забезпечення безперервного ланцюга її збереження та узгодження національних процедур із міжнародними стандартами доказування.

Список використаних джерел

1. Погорецький М.А. Документування і доказування міжнародних злочинів в Україні: процесуально-криміналістичні та цифрові стандарти прийнятності доказів для Міжнародного кримінального суду та спеціального військового трибуналу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 6(3). с. 599–615. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.94

2. Погорецький М.А. Цифрові технології та докази у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України: процесуальні проблеми та європейські стандарти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 5(3). С. 239–252. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.37

3. Костюченко О., Шевцов А. Використання відкритих джерел інформації (OSINT) при розслідуванні злочинів проти людяності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.* 2025. № 2 (130). DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2195/2025/2.130-7

4. Gavrysh Kh. Digital Evidence in the Practice of the International Criminal Court: What Future for Proceedings on War Crimes Committed in Ukraine? In: Prosecution of War Crimes before the ICC. Cham : Springer, 2025. Pp. 107–129. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-84216-0_6

Л. Р. Кучер,
доцент кафедри управління
повсякденною діяльністю підрозділів,
кандидат економічних наук, доцент
*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

М. В. Кучер,
старший викладач кафедри інженерної техніки
*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

ПРОАКТИВНІ МОДЕЛІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У США: ПІДХОДИ ТА МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДО УКРАЇНСЬКИХ УМОВ

Сучасне розуміння ефективної поліцейської діяльності поступово відходить від її ототожнення виключно з реагуванням на вже вчинені правопорушення. Зростання складності безпекового середовища, обмеженість ресурсів правоохоронних органів та необхідність забезпечення належного рівня безпеки зумовлюють пошук таких підходів, які дозволяють не лише реагувати на наслідки правопорушень, а й своєчасно виявляти проблеми, що їх породжують. З метою визначення особливостей та результативності проактивних підходів до поліцейської діяльності проаналізуємо досвід Сполучених Штатів Америки.

У США проактивна поліцейська діяльність сформувалася як відповідь на обмеженість традиційної реактивної моделі та стала важливою складовою сучасної поліції. В сучасному розумінні це сукупність стратегій, однією з основних цілей яких є запобігання або зменшення злочинності та безладу, на відміну від підходів, орієнтованих переважно на реагування після вчинення правопорушення. При цьому розуміння proactive policing охоплює не одну окрему модель, а сукупність стратегій, спрямованих на запобігання злочинності та порушенням громадського порядку. Проактивна поліцейська діяльність розглядається як така, що орієнтується на попередження або зменшення злочинності та безладу, а не лише на реагування після їх виникнення[1; 2, с. 748].

Однією з найбільш досліджених моделей є *problem-oriented policing (POP)* – проблемно-орієнтована поліцейська діяльність. Її особливість полягає в тому, що поліція концентрується не лише на окремому факті правопорушення, а на стійкій проблемі, яка породжує повторювані злочини або порушення громадського порядку. Таким чином, завдання поліції полягає у виявленні причин та умов виникнення проблеми, розробленні адресної відповіді та її оцінюванні [3].

Такий підхід передбачає послідовне виявлення проблеми, її аналіз, визначення причин та умов, розроблення відповідного комплексу заходів і подальше оцінювання результатів. Ця логіка відображена у відомій моделі *SARA* (*Scanning, Analysis, Response, Assessment*), яка передбачає взаємопов'язані етапи: виявлення проблеми, її аналіз, реагування та оцінювання отриманого результату.

Важливою перевагою POP є можливість застосовувати не лише традиційні поліцейські заходи. Якщо аналіз показує, що певна проблема пов'язана, наприклад, із недостатнім освітленням території, особливостями організації руху, функціонуванням конкретного об'єкта або відсутністю належного контролю з боку інших відповідальних суб'єктів, поліцейське реагування може передбачати взаємодію з органами місцевого самоврядування, власниками об'єктів, соціальними службами чи іншими установами.

Іншим важливим напрямом американського досвіду є *hot spots policing*, тобто концентрація поліцейської діяльності у місцях із підвищеною концентрацією правопорушень. В основі цієї моделі лежить положення про нерівномірний територіальний розподіл злочинності: значна частина правопорушень припадає на відносно невелику кількість місць. Практичне значення такого підходу полягає у можливості диференційованого використання поліцейських ресурсів в місцях підвищеного ризику [1; 2, с. 751].

Ці результати дають підстави вважати, що сама концентрація поліцейської присутності не повинна бути самоціллю. Значно перспективнішим є поєднання територіального аналізу з проблемно-орієнтованими заходами, коли визначення криміногенного осередку стає лише першим етапом подальшого аналізу причин та вибору адекватного способу втручання.

Ще одним важливим напрямом є *community-oriented policing*, або *community policing*. На відміну від територіально орієнтованих стратегій, цей підхід акцентує увагу на характері взаємодії поліції з населенням. Його сутність полягає у залученні громадян до визначення локальних проблем безпеки, пошуку способів їх вирішення та формуванні партнерських відносин між поліцією та громадою [1].

Для проактивної діяльності така взаємодія має особливе значення, оскільки статистичні дані не завжди відображають усі проблеми, які сприймаються населенням як загрози безпеці. Регулярний контакт із громадою дозволяє виявляти локальні проблеми на ранній стадії, а також сприяє формуванню довіри до поліції.

Водночас дослідження свідчать, що його результативність не слід оцінювати виключно за показниками злочинності. Важливими результатами можуть бути підвищення задоволеності населення діяльністю поліції, покращення взаємодії між поліцейськими та громадянами, а також зміцнення легітимності поліції. Отже, *community policing* має ширший результат, ніж безпосереднє зменшення кількості зареєстрованих правопорушень [4, с. 117].

Окремим напрямом американського досвіду є *focused deterrence* – цілеспрямоване стримування. Його особливість полягає у концентрації уваги на конкретних групах, злочинних угрупованнях або особах, які мають значний внесок у формування певного виду злочинності: зокрема, для протидії груповому та бандитському насильству, відкритим ринкам наркотиків та діяльності рецидивістів.

Слід зауважити, що аналіз оцінювання ефективності *focused deterrence* показав статистично значущий помірний ефект. Водночас автори звертають увагу на відмінності ефективності залежно від типу програми та на необхідність подальших досліджень із чіткіше контрольованими умовами діяльності [2, с. 755].

У сучасних умовах розвиток проактивної діяльності у США дедалі більше пов'язується з *data-driven policing*, тобто прийняттям поліцейських та управлінських рішень на основі системного аналізу даних. Використання кримінальної статистики, регіонального аналізу, інформаційних систем та інших цифрових інструментів дозволяє виявляти закономірності розподілу правопорушень і визначати пріоритети для поліцейських підрозділів.

Показовим є те, що реальна практика американських поліцейських агентств не повністю відповідає широкому академічному розумінню *proactive policing*. Національне опитування американських поліцейських агентств показало, що на практиці проактивна діяльність часто обмежується зупинками транспортних засобів, перевірками підприємств та об'єктів, а також спрямованим або загальним превентивним патрулюванням. Значна частина агентств не мала формалізованих політик щодо визначення проактивної діяльності та її оцінювання [1].

Таким чином, американський досвід демонструє поступове зміщення акценту від простого посилення поліцейської присутності до більш адресних форм втручання. Найбільш перспективними виявляються ті підходи, які поєднують аналіз проблеми, визначення конкретного об'єкта впливу, взаємодію з іншими суб'єктами та подальше оцінювання результатів.

З огляду на це окремі положення американського досвіду можуть бути корисними для подальшого розвитку проактивної діяльності Національної поліції України. Передусім йдеться про впровадження проблемно-орієнтованої логіки у роботі з повторюваними проблемами громадської безпеки. Використання елементів моделі *SARA* може сприяти переходу від ситуативного реагування до системного аналізу причин та умов, що зумовлюють правопорушення [5].

Перспективним для України є також подальший розвиток *community policing*. В умовах децентралізації та зростання ролі територіальних громад співпраця поліції з органами місцевого самоврядування, закладами освіти, соціальними службами та громадськими організаціями може стати важливим ресурсом раннього виявлення проблем безпеки. Розвиток інформаційно-аналітичного забезпечення може підвищити обґрунтованість розподілу ресурсів і вибору превентивних заходів. Водночас застосування алгоритмічних та прогнозних інструментів має відбуватися в межах чітких правових гарантій, із забезпеченням людського контролю, прозорості та недопущення дискримінації.

Важливо також враховувати, що українські умови істотно відрізняються від американських. Війна, ракетні та безпілотні атаки, мінна небезпека, масове переміщення населення, зростання навантаження на правоохоронні органи та необхідність забезпечення публічної безпеки в умовах воєнного стану формують специфічне середовище діяльності поліцейських. Тому американські моделі можуть бути корисними насамперед як методологічні підходи до аналізу та організації превентивної діяльності, а не як готові управлінські рішення.

Список використаних джерел

1. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. Proactive Policing: Effects on Crime and Communities. Washington, DC : The National Academies Press, 2018. URL: https://www.nationalacademies.org/read/ 24928/chapter/2

2. Braga A. A., Schnell C., Welsh B. C. Disorder policing to reduce crime: An updated systematic review and meta-analysis. Criminology & Public Policy. 2024. Vol. 23, no. 3. P. 745-775. URL: https://crimejusticelab.org/wp-

content/uploads/2024/11/Criminology-Public-Policy-2024-Braga-Disorder-policing-to-reduce-crime-An-updated-systematic-review-and.pdf6.

3. Федчак І. А. Концептуальні основи та науково-практичні аспекти проактивних моделей правоохоронної діяльності: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 627 с.

4. Кубаєнко А. В. Моделі поліцейської діяльності: порівняльний аналіз. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. № 91. с. 110-121.

5. Беспалий І. В. Система суб'єктів превентивної діяльності та місце в ній органів Національної поліції України. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. URL: https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/ view/214

Я. О. Кушнір,
докторант відділу ад'юнктури та докторантури,
доктор філософії в галузі права, доцент
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (військова частина 9960))

ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТА ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ УКРАЇНИ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України та запровадження на всій території держави правового режиму воєнного стану докорінно змінили умови функціонування суб'єктів сектору безпеки і оборони. Означені параметри безпекового середовища актуалізували потребу в переосмисленні інструментарію правового забезпечення військової дисципліни й правопорядку. Окремої гостроти ця проблематика набуває для потреб оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України (далі по тексту – ДПСУ), оскільки інституційна конфігурація цієї формації визначена профільним законом як правоохоронний орган спеціального призначення, в той час як особовий склад прикордонного відомства складається переважно із військовослужбовців (ст. 6) [1]. Як наслідок, прикордонне відомство та специфіка службової діяльності його особового складу в умовах правового режиму воєнного стану суттєво трансформувалися з метою відповідності актуальним безпековим викликам. Така трансформація передбачає, поряд із виконанням типових «прикордонних» завдань, також виконання бойових (спеціальних) завдань в оперативному підпорядкуванні органів військового управління [2, с. 141]. Така подвійна функціональна природа відомства зумовлює й специфіку юридичної відповідальності його персоналу.

Додатковим чинником, що загострює зазначену проблематику, є масштабні мобілізаційні заходи, внаслідок яких до лав військових формувань, в тому числі ДПСУ, залучено значну кількість громадян, які доти перебували поза системою статутних взаємовідносин. Набуття особою індивідуально-правового статусу військовослужбовця означає перехід до якісно іншої «сфери координат». Водночас у більшості мобілізованих військовослужбовців відсутнє інтерналізоване розуміння базових засад проходження військової служби. Перехід від «цивільного» до спеціального правового статусу відбувається стрімко, без належного періоду правової адаптації, що об'єктивно зумовлює зростання кількості військових кримінальних правопорушень.

Наведені обставини зумовлюють не лише теоретико-правове, а й суттєве науково-прикладне значення проблеми кримінально-правової кваліфікації військових кримінальних правопорушень та їх відмежування від військових адміністративних правопорушень, тим паче, що нормативна конструкція значної частини цих складів характеризується подібністю ознак об'єктивної сторони. Унаслідок цього розмежувальні критерії в правозастосовній діяльності часто визначаються оціночно. Помилки кваліфікації на етапі первинного реагування командування, службових розслідувань та подальшого провадження спричиняють необґрунтоване обрання виду відповідальності. Це актуалізує потребу в напрацюванні чітких, науково обґрунтованих критеріїв кваліфікації з урахуванням специфіки оперативно-службової діяльності ДПСУ.

Наведені теоретичні міркування знаходять переконливе емпіричне підтвердження в офіційній статистиці кримінальної юстиції. Для її опрацювання використано аналітичну платформу відкритих даних CrimeDataLab [3]. Аналіз динаміки облікованих військових кримінальних правопорушень за період 2022–2025 років засвідчує стрімке і стале зростання їх кількості. Якщо у 2022 році обліковано 13 766 таких правопорушень, то у 2023 році їх кількість становила 28 666, у 2024 році – 93 900, а у 2025 році – 220 167. Таким чином, упродовж чотирьох років відповідний показник зріс майже в шістнадцять разів, причому найінтенсивніше нарощування припадає на 2024 рік, коли порівняно з попереднім періодом кількість зафіксованих діянь збільшилася більш як утричі. Виявлена тенденція хронологічно кореспондує з інтенсифікацією мобілізаційних заходів та масовим набуттям статусу військовослужбовця особами, які доти перебували поза системою статутних взаємовідносин, а відтак емпірично верифікує висунуту вище тезу про зумовленість зростання порушень порядку несення служби дефіцитом правової адаптації новоприбулого особового складу. Водночас саме масштаб і темпи цього зростання надають проблемі розмежування військових кримінальних та військових адміністративних правопорушень не доктринального, а практичного виміру, оскільки кожна кваліфікаційна помилка,

помножена на сотні тисяч облікованих діянь, трансформується в системну загрозу законності та системності правозастосування.

Аналіз 287 постанов про закриття адміністративного провадження за період 2022–2026 років, за ст. 172-18 КУпАП з погляду встановлення розмежувальних ознак суміжних складів засвідчує, що адміністративна юрисдикція фактично не здійснює відмежування від кримінально караного діяння: жодна з 287 постанов не містить згадки про ст. 419 КК України, не обговорює, чи сягають наслідки порушення ступеня тяжкості, і не порушує питання про передачу матеріалів для вирішення питання про кримінальне провадження. Тим часом не менш як 50 постанов масиву стосуються порушень, що призвели до завершеного незаконного перетинання державного кордону, тобто до реального ураження об'єкта охорони, і в 37 з них суди застосували малозначність. До прикладу, закрито провадження щодо старшого наряду «Прикордонний патруль», неналежна організація служби якого призвела до перетину кордону з Румунією шістьма громадянами (справа № 713/643/24) [4], щодо двох старших суміжних змін одного наряду, за яких кордон перетнули четверо осіб (справа № 299/810/24) [5]. У пунктах пропуску за малозначністю закрито провадження щодо пропуску особи за дипломатичним паспортом, на який спрацювала база даних про втрачені та викрадені документи (справа № 163/1677/24) [6], пропуску іноземця за недійсним паспортом (справа № 297/1115/25) [7], невнесення даних про перетин до відомчої інформаційної системи (справа № 497/1608/26) [8]. Іншими словами, для адміністративної практики перетинання державного кордону однією, чотирма чи шістьма особами внаслідок порушення правил несення служби є діянням, що «не потягло негативних наслідків». Доктринальний висновок з цього такий: в адміністративній юрисдикції наслідок для об'єкта охорони не лише не працює як критерій переходу до кримінальної відповідальності, але й не працює як обставина, що виключає малозначність.

Проведений аналіз засвідчує, що ключовою проблемою залишається не стільки обсяг зафіксованих діянь, скільки системна дисфункція механізму розмежування суміжних складів військових кримінальних і військових адміністративних правопорушень, на прикладі ст. 419 КК України та ст. 172-18 КУпАП. Опрацьований нами масив доводить, що в адміністративно-юрисдикційній практиці конститутивна для кримінально-правової кваліфікації ознака суспільно небезпечного наслідку фактично втратила розмежувальну функцію: реальне ураження об'єкта охорони не лише не ініціює постановки питання про кримінальну відповідальність, а й парадоксально співіснує із застосуванням інституту малозначності, який за своєю правовою природою передбачає відсутність такого наслідку.

Виявлена закономірність має три негативні проєкції: аксіологічну – реальна шкода прикордонній безпеці нормативно прирівнюється до незначного проступку; юрисдикційну – брак комунікації між адміністративним і кримінальним провадженнями породжує ризик уникнення відповідальності всупереч принципу невідворотності; праксеологічну – систематичне заниження суспільної небезпеки деформує превентивний потенціал юридичної відповідальності, опосередковано підриваючи військову дисципліну й боєздатність підрозділів. З огляду на це подальше наукове опрацювання проблематики доцільно зосередити на операціоналізації ознаки суспільно небезпечного наслідку через категорії реального настання чи загрози незаконного перетинання державного кордону та на формуванні уніфікованих методичних засад, які унеможливлювали б застосування малозначності за наявності реального ураження об'єкта охорони й забезпечували б узгодженість адміністративної та кримінальної правозастосовної.

Список використаних джерел

1. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV/ Верховна Рада України. URL: https://surl.li/omvazs (дата звернення: 05.10.2026 року).
2. Кушнір Я.О., Якубовський В.І. До питання правового статусу прикордонного загону бригадного типу. *Право і суспільство*. № 3 (2026). с. 138-147. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2026.3.19
3. CrimeDataLab – відкрита аналітика кримінальної юстиції: аналітична платформа відкритих даних. URL: https://surl.li/hogejp (дата звернення: 05.10.2026).
4. Постанова Вижницького районного суду Чернівецької області від 06.03.2024 р. у справі № 713/643/24. URL: https://surl.li/oqbvvk (дата звернення: 05.10.2026 року).
5. Постанова Виноградівського районного суду Закарпатської області від 04.04.2024 р. у справі № 299/ 810/24. URL: https://surl.li/uoykhk (дата звернення: 05.10.2026 року).
6. Постанова Любомльського районного суду Волинської області від 12.09.2024 р. у справі № 163/ 1677/24. URL: https://surli.cc/vrcsjx (дата звернення: 05.10.2026 року).
7. Постанова Берегівського районного суду Закарпатської області від 28.04.2025 р. у справі № 297/ 1115/25. URL: https://surl.li/ojsyzw (дата звернення: 05.10.2026 року).
8. Постанова Болградського районного суду Одеської області від 05.08.2026 р. у справі № 497/1608/26. URL: https://surl.li/eiuvby (дата звернення: 05.10.2026 року).

Р. В. Кюнцлі,
завідувач кафедри архітектури,
доктор мистецтвознавства, професор
*(Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені Степана Ґжицького)*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Руйнування історичної будівлі має особливість, яка вирізняє його з-поміж багатьох інших правопорушень: навіть встановлення винного та призначення покарання не здатні повернути втрачену автентичну матерію пам'ятки. Під час війни, коли об'єкти спадщини зазнають додаткових загроз, ця обставина надає питанню ефективності правового захисту не лише культурного, а й виразного кримінально-правового виміру. Йдеться про те, чи здатні чинні механізми забезпечити втручання до настання непоправних наслідків, не підміняючи при цьому адміністративний контроль кримінальним переслідуванням.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III визначає засади обліку, збереження та використання відповідних об'єктів, а також систему обмежень щодо робіт, здатних вплинути на їхній стан [1]. Кримінально-правовий захист забезпечується насамперед ст. 298 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III (далі – КК України), тоді як за наявності самостійних ознак інших діянь можуть поставати питання застосування норм про зловживання владою або службовим становищем та про зловживання впливом [2]. Проте сукупність правових заборон сама по собі ще не гарантує збереження пам'ятки. Складність полягає в переході від виявлення порушення спеціального режиму її охорони до доведення всіх ознак конкретного складу кримінального правопорушення.

Насамперед це стосується бланкетного характеру кримінально-правового регулювання. Для правильної кваліфікації необхідно встановити правовий статус об'єкта на момент діяння, зміст конкретних обов'язків особи, режим використання об'єкта й земельної ділянки, вид та характер робіт, а також їхній вплив на предмет охорони. Наявність будівлі в історичній частині населеного пункту, суспільне визнання її цінності чи навіть порушення порядку погодження робіт не можуть автоматично замінити доведення ознак діяння, передбаченого ст. 298 КК України. Водночас формальний підхід лише до реєстраційних відомостей, без аналізу охоронної документації та фактичного стану об'єкта, здатний суттєво ускладнити захист спадщини.

Цю проблему виразно ілюструє практика суддів 2026 року. У провадженні щодо нерухомості в історичному середовищі Черкас суд застосував арешт об'єкта з обмеженням виконання будівельних та земельних робіт, а в іншому провадженні дозволив огляд земельної ділянки, на якій розташований щойно виявлений об'єкт культурної спадщини [3; 4]. Значення таких ухвал полягає не у встановленні винуватості конкретних осіб, а в демонстрації процесуальної потреби невідкладно зафіксувати стан об'єкта й запобігти його подальшій зміні. Для культурної спадщини доказова функція огляду та збережувальна функція арешту часто нерозривні: зволікання може одночасно знищити і предмет охорони, і сліди можливого правопорушення.

Водночас застосування заходів забезпечення кримінального провадження не можна розглядати як універсальний замінник спеціальних охоронних процедур. Арешт майна потребує самостійного обґрунтування за правилами Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 № 4651-VI, зокрема щодо правової підстави, мети та співмірності обмеження прав власника [5]. Нагальність збереження пам'ятки має поєднуватися з належним процесуальним обґрунтуванням втручання. За відсутності такої аргументації навіть суспільно значуща мета не усуває ризику визнання обмежень необґрунтованими.

Не менш складним є питання відповідальності посадових осіб, уповноважених у сфері охорони спадщини. Від їхніх рішень або бездіяльності нерідко залежить можливість здійснення робіт, оформлення документації чи своєчасного реагування на загрозу пам'ятці. Однак посадова компетенція ще не визначає кримінально-правової кваліфікації (слід розмежовувати порушення службової дисципліни, неправомірне використання власних повноважень, торгівлю впливом на рішення інших осіб та співучасть у посяганні на об'єкт спадщини). Так, вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 23 березня 2026 року щодо посадовця органу охорони культурної спадщини стосувався саме зловживання впливом за ч. 2 ст. 369-2 КК України, а не безпосереднього знищення чи пошкодження пам'ятки [6]. Такий приклад засвідчує необхідність розглядати корупційні ризики в охоронній сфері самостійно, не ототожнюючи їх з посяганнями, передбаченими ст. 298 КК України.

Проблеми доказування посилюються тим, що будівельні втручання здатні змінити об'єкт ще до завершення експертного дослідження. Для доведення кримінально релевантних обставин необхідне поєднання правових і спеціальних знань: історико-архітектурних, реставраційних, будівельно-технічних, а за потреби – землевпорядних. Особливо важливо не обмежувати висновок експерта загальною констатацією зміни будівлі, а з'ясувати, які саме елементи, що становили культурну цінність, були пошкоджені, яким був характер втручання та чи існує причинний зв'язок між діями конкретної особи і встановленими наслідками. Правова кваліфікація при цьому залишається компетенцією органу досудового розслідування, прокурора і суду, а не експерта.

Таким чином, основна проблема кримінально-правової охорони культурної спадщини полягає не стільки у відсутності кримінально-правової заборони, скільки у недостатньо узгодженій взаємодії охоронного, містобудівного та кримінального процесуального механізмів. Ефективний захист потребує своєчасного встановлення і належної фіксації статусу пам'ятки, документування фактичного втручання, оперативної оцінки ризику незворотної шкоди та юридично виваженого застосування заходів забезпечення провадження. Водночас кримінальна відповідальність повинна наставати лише за умови доведення всіх ознак відповідного складу правопорушення. Саме поєднання превентивної дієвості та суворого додержання принципу законності є необхідною умовою охорони культурної спадщини кримінально-правовими засобами.

Список використаних джерел

1. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2000. № 39. Ст.333.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. ст.131.
3. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 03.06.2026 у справі № 712/7197/26. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/137107924
4. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 16.03.2026 у справі № 712/3477/26. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134848826
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. Ст.88.
6. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 23.03.2026 у справі № 296/7859/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135063838

А. В. Лапкін,
старший науковий співробітник
Науково-дослідної лабораторії
доктор юридичних наук, професор
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

Д. П. Євтєєва,
заступник директора з наукової роботи,
кандидат юридичних наук, старший дослідник
(НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

ВІДМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА СТАТТЕЮ 336 КК УКРАЇНИ (УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ) ВІД СУМІЖНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ[1]

В умовах мобілізації під час воєнного стану набули значного поширення правопорушення у сфері військового обліку та призову на військову службу. При цьому на практиці кваліфікація таких порушень часто викликає ускладнення, зокрема виникає питання щодо коректного відмежування відповідних адміністративних проступків від кримінальних правопорушень у цій сфері.

Кримінальний кодекс (далі – КК) України у Розділі XIV Особливої частини передбачає відповідальність за групу кримінальних правопорушень у сфері забезпечення призову та мобілізації, до яких належать: ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу (ст. 335); ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336); ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації (ст. 336-1); ухилення від прийняття на військову службу за контрактом (ст. 336-2); ухилення від військового обліку або навчальних (спеціальних) зборів (ст. 337).

Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачає кілька адміністративних проступків, пов'язаних із порушеннями законодавства про військовий облік та мобілізацію. Так, ст. 210 КУпАП встановлює адміністративну відповідальність за порушення призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку, а ст. 210-1 КУпАП – за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію. До цієї групи адміністративних проступків можна віднести і зіпсуття військово-облікових документів чи втрата їх з необережності (ст. 211 КУпАП), яке полягає у зіпсутті або недбалому зберіганні призовниками, військовозобов'язаними і резервістами військово-облікових документів (посвідчень про приписку до призовних дільниць, військових квитків, тимчасових посвідчень військовозобов'язаних), яке спричинило їх втрату.

Варто зауважити, що всі вказані правопорушення об'єднує те, що за своїм змістом вони являють собою порушення законодавства про військовий обов'язок в частині призову та військового обліку та/або законодавства про мобілізацію, а за наслідками – призводять чи можуть призвести до ухилення від призову на військову службу і, відтак, – до послаблення обороноздатності держави.

У сучасних умовах воєнного стану центральне місце серед вказаних правопорушень займає ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період (ст. 336 КК України). Поряд із цим КК України передбачає відповідальність за низку суміжних кримінальних правопорушень, які мають спільний об'єкт, а також подібні ознаки об'єктивної та суб'єктивної сторін та суб'єкта вчинення. Ураховуючи, що саме поняття «ухилення» законодавцем не визначено, це зумовлює проблему відмежування злочину, передбаченого ст. 336 КК України, від суміжних порушень.

Так, ст. 335 КК України встановлює кримінальну відповідальність за ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу. Ці діяння відріз-

[1] Матеріал підготовлено на виконання проекту «Ухилення від виконання військового обов'язку як загроза національним інтересам у сфері безпеки та оборони в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції України: кримінологічний аналіз та проблеми юридичної відповідальності» (реєстраційний номер 2025.07/0298), що виконується за підтримки Національного фонду досліджень України.

няються від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 336 КК України, видом військової служби, на яку здійснюється призов. Стаття 336 КК України підлягає застосуванню лише щодо таких видів військової служби, передбачених ч. 6 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», як: 1) військова служба за призовом під час мобілізації, на особливий період та 2) військова служба за призовом осіб із числа резервістів в особливий період. Крім того, варто звернути увагу, що згідно із Законом № 2678-IX від 18.10.2022 під час дії воєнного стану призов на строкову військову службу не проводиться, а відповідно до Закону України № 3633-IX від 11.04.2024 замість строкової військової служби впроваджено базову військову підготовку.

Стаття 336-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність за ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації. Ця норма стосується служби цивільного захисту, яка не належить до видів військової служби та здійснюється в порядку, передбаченому Кодексом цивільного захисту України.

Стаття 336-2 КК України встановлює кримінальну відповідальність за ухилення від прийняття на військову службу за контрактом. Це кримінальне правопорушення відрізняється від передбаченого ст. 336 КК України особливим суб'єктом, яким є особа, яку під час проведення мобілізації та/або дії воєнного стану звільнено умовно-достроково від відбування покарання для проходження військової служби.

Ст. 337 КК України передбачає кримінальну відповідальність за ухилення від військового обліку або навчальних (спеціальних) зборів. За ч. 1 цієї статті кримінально караним є ухилення призовника, військовозобов'язаного, резервіста від військового обліку після попередження, зробленого відповідним керівником територіального центру комплектування та соціальної підтримки, керівниками відповідних органів Служби безпеки України, відповідних підрозділів Служби зовнішньої розвідки України, а за ч. 2 – ухилення військовозобов'язаного, резервіста від навчальних (спеціальних) зборів.

Окрім того, слід враховувати, що за порушення правил військового обліку може наставати адміністративна відповідальність за ст. 210 КУпАП. Законодавець, не конкретизуючи змісту вказаних порушень, все ж розмежував їх досить чітко, вказавши на те, що кримінальна відповідальність за ст. 337 КК України настає лише за ухилення призовника, військовозобов'язаного, резервіста від військового обліку після попередження, зробленого відповідним керівником ТЦК та СП чи іншими уповноваженими особами. Отже, всі інші порушення правил військового обліку, щодо яких особа не попереджалася вказаним чином, не є кримінально караними і мають кваліфікуватися як адміністративні правопорушення.

Зазначені діяння можуть вчинятися як окремо, так і в сукупності з кримінальними правопорушеннями, передбаченими статтями 335 – 336-2 КК України. Наприклад, в низці випадків ухиленню від призову на військову службу передує саме ухилення від військового обліку.

В аспекті розмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 336 КК України, та діянь, відповідальність за які встановлена ст. 337 КК України та ст. 210 КУпАП, передусім слід враховувати, що зазначені кримінальні правопорушення стосуються різних складових військового обов'язку, до яких згідно з ч. 3 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» належать, зокрема, прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов (направлення) на військову службу, а також дотримання правил військового обліку. Правила військового обліку регламентуються Главою VI Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», а призов на військову службу під час мобілізації – Главою VII цього Закону, а також Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та Порядком проведення призову громадян на військову службу під час мобілізації, на особливий період, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 р. № 560. Отже, розмежування цих правопорушень має відбуватися залежно від того, які правила були порушені особою: військового обліку чи призову на військову службу.

Поряд із цим слід ураховувати, що за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію передбачено адміністративну відповідальність за ст. 210-1 КУпАП. Ця норма є дуже широкою і охоплює будь-які порушення у цій сфері, зокрема і щодо призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, який регламентується в т. ч. Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». При цьому при розмежуванні цього адміністративного проступку та злочину, передбаченого ст. 336 КК України слід виходити з того, що перший із них охоплює всі протиправні діяння, відповідальність за які не передбачена іншими нормами. Отже, за ст. 336 КК України слід кваліфікувати такі умисні порушення особою вимог законодавства щодо призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, які безпосередньо спрямовані на непроходження вій-

ськової служби та реально здатні призвести до такого наслідку за наявності передбачених законом підстав для призову особи на військову службу під час мобілізації, на особливий період.

Вивчення судової практики засвідчує, що в більшості випадків підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 336 КК України є її неприбуття до пункту відправки або військової частини після отримання повістки щодо призову на військову службу під час мобілізації та відправлення до місць проходження військової служби (т. зв. «бойової» повістки) або відмова від отримання такої повістки. Разом із тим в окремих випадках особу визнають винною у вчиненні цього злочину на більш ранніх етапах процедури призову, зокрема у зв'язку із відмовою від проходження військово лікарської комісії (наприклад, вирок Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 06 липня 2022 року у справі № 452/1183/22).

Зазначене дає підставу для висновку, що питання розмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 336 КК України, із суміжними порушеннями потребує подальшого теоретичного аналізу.

Ю. К. Левчук,
аспірант кафедри
кримінального права, процесу і криміналістики
(Київський університет інтелектуальної власності та права)

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПРОТИДІЇ САМОВІЛЬНОМУ ЗАЛИШЕННЮ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала проти України повномасштабну загарбницьку війну. На той час чисельність особового складу регулярної армії не дозволяла ефективно стримувати ворога та забезпечувати територіальну цілісність, суверенітет України. Тож, відповідно до указів Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1] та №69/2022 «Про загальну мобілізацію» [2], було оголошено мобілізацію, яка триває і по теперішній час.

Унаслідок проведених заходів значно збільшилась кількість мобілізованого населення – військовослужбовців, а отже і кількість вчинюваних ними кримінальних правопорушень проти встановленого порядку проходження військової служби. Найбільш поширені серед них – самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України).

Згідно із статистичними даними Офісу Генерального прокурора всього за 2021 рік за ст. 407 КК України обліковано 2028 кримінальних правопорушень, що склало 66,8% від загальної кількості скоєних військових кримінальних правопорушень. З них направлено до суду з обвинувальним актом – 902, направлено до суду із клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності – 1, закрито – 110, залишок за звітний період склав 1108 [3].

За 2024 рік за ст. 407 КК України обліковано 66240 кримінальних правопорушень, що склало 70,5% від загальної кількості вчинених кримінальних правопорушень. З них направлено до суду з обвинувальним актом – 2147, направлено до суду з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності – 3382, закрито – 1624, залишок на звітний період – 59249 [4].

Так, у 2021 році досудове розслідування було закінчене у 33,4% аналізованих кримінальних проваджень, а у 2024 році – всього у 10,8%.

У грудні 2025 року Офіс Генерального прокурора перестав публікувати зазначені вище дані, посилаючись на ч. 2 ст. 6 Закону України "Про доступ до публічної інформації", зазначивши, що кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 407, 408 КК України, належать до категорії відомостей з обмеженим доступом.

Прийняте рішення назвали вимушеним і законним кроком, спрямованим на захист національної безпеки, недопущення використання таких даних проти України, збереження стабільності та довіри до сил оборони в умовах війни, а також протидію інформаційно-психологічним операціям держави-агресора [5].

Утім, жодних відповідних законодавчих норм прийнято не було.

Разом з тим, аналізуючи отримані статистичні дані, можна зробити висновок, що вже у 2024 році кримінальних правопорушень, передбачених ст. 407 КК України стало у 33 рази більше, порівняно із 2021 роком. З кожним роком ці показники динамічно зростають.

Під час дії воєнного стану саме такі кримінальні правопорушення несуть найбільшу суспільну небезпеку, оскільки відсутність військової дисципліни у лавах Збройних Сил України (далі – ЗСУ) та інших військових формувань, відчуття безкарності можуть призвести до непоправних наслідків – не тільки втрати обороноздатності підрозділу, але й більш глобальних – втрати державного суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності та власної самоідентичності.

У такій ситуації стали важливі послідовні дії не тільки військового командування із підтримки військової дисципліни серед особового складу сил оборони, але і злагоджена робота правоохоронних органів, спрямована на своєчасне виявлення умов та причин вчинення військових кримінальних правопорушень, протидії їм та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Зважаючи на п. 3 ч. 4 ст. 216 КПК України, слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення), крім кримінальних правопорушень, передбачених статтею 422 КК України [6].

Відповідно до Наказу Офісу Генерального прокурора №130 від 17.05.2023 «Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони» останні організовують та здійс-

нюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, досудове розслідування в яких проводиться слідчими та дізнавачами органів досудового розслідування (крім детективів Національного антикорупційного бюро України) [7].

Згідно із ст. 1 Закону України «Про військову службу правопорядку у Збройних силах України» Служба правопорядку є спеціальним правоохоронним формуванням у складі ЗСУ, призначеним для: забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців ЗСУ у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у ЗСУ, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників ЗСУ [8].

З метою координації правоохоронної діяльності під час здійснення спільних заходів із запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері 03.10.2024 підписано спільний наказ «Про затвердження інструкції щодо взаємодії органів прокуратури, державного бюро розслідувань, Національної поліції України, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних силах України під час протидії кримінальним правопорушенням, передбаченими статтями 407-409 Кримінального кодексу України» №375/233/672/657/485 [9], а 21.07.2025 – також спільний наказ №367/486 "Про взаємодію Державного бюро розслідувань та Національної поліції України під час організації розшуку осіб" [10].

Зокрема, виокремлено стратегічний та тактичний напрями роботи, розроблено алгоритм дій правоохоронних органів з моменту отримання повідомлення командира військової частини про самовільне залишення військовослужбовцем військової частини або місця служби до встановлення його місця знаходження та повернення на військову службу або подальшого затримання та обрання запобіжного заходу.

Разом з тим, на даний час проблема самовільного залишення військової частини або місця служби і досі залишається недооціненою, а діяльність правоохоронних органів із протидії цьому явищу – малоефективною, що створює ілюзію безкарності серед військовослужбовців, деморалізує наявний особовий склад, загострює ситуацію із утриманням оборони на фронті.

Варто зазначити, що Військова служба правопорядку не є підрозділом, який здійснює оперативно-розшукову діяльність (відповідно до вимог ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [11]), а тому її працівники не мають повноважень проводити слідчі (розшукові) чи процесуальні дії у межах кримінальних проваджень, що суттєво впливає на їх здатність повноцінно сприяти органу досудового розслідування у розкритті військових кримінальних правопорушень.

Відповідно до проекту Закону України «Про Військову поліцію» (реєстр. №6569-д), який 19.06.2024 Верховна Рада України прийняла у першому читанні, саме на базі Військової служби правопорядку заплановано створення Військової поліції, яка має стати спеціалізованим органом із розслідування військових кримінальних правопорушень [12].

Тож, на нашу думку, на даний час в Україні правоохоронні органи приділяють недостатню увагу протидії військовим кримінальним правопорушенням, хоча кожного року простежується тенденція до стрімкого збільшення їх кількості. Поряд із цим, залишається низьким відсоток осіб, які добровільно повернулися до проходження військової служби.

Зважаючи на викладене, необхідно активізувати наявні ресурси щодо налагодження спільної роботи по розшуку військовослужбовців, які переховуються від органів державної влади, проведення роз'яснювальних бесід можливих негативних наслідків протиправної поведінки та заохочення до подальшого повернення до виконання обов'язків військової служби.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text.

2. Про загальну мобілізацію : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 69/2022, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69/2022#Text.

3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalnipravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2 (дата звернення: 07.12.2025).

4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalnipravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo- rozsliduvannya-2 (дата звернення: 07.12.2025).

5. Офіс Генерального прокурора. Роз'яснення щодо обмеження доступу до інформації про військові кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/u-zvyazku-z-velikoyu-kilkistyu-zapitiv-nadajemo-rozyasnennya-shhodo-obmezennya-dostupu-do-informaciyi-pro-viiskovi-kriminalni-pravoporusennya-v-umovax-vojennogo-stanu.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради Украї ни (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/465117?find=1&text=державне+бюро+#w1_1 (дата звернення 06.10.2026).

7. Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у сфері оборони: наказ Офісу Генерального прокурора № 130 від 17.05.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0130905-23#Text (дата звернення 06.10.2026).

8. Про військову службу правопорядку в Збройних силах України: Закон України від 7 березня 2002 року № 3099-III. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/3099-14#Text (дата звернення 06.10.2026).

9. Про затвердження інструкції щодо взаємодії органів прокуратури, державного бюро розслідувань, Національної поліції України, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних силах України під час протидії кримінальним правопорушенням, передбаченими статтями 407-409 Кримінального кодексу України: Наказ №375/233/672/657/485 від 03.10.2024, URL: https://dbr.gov.ua/ assets/ files/diyalnist/pravovi-zasadi/2024/10/375-233-672-657-485.PDF (дата звернення 06.10.2026).

10. Про взаємодію Державного бюро розслідувань та Національної поліції України під час організації розшуку осіб: Наказ від 21.07.2025 №367/486, URL: https://mvs.gov.ua/normativno-pravovi-akti/nakaz-vid-21072025-367486-pro-vzajemodiiu-derzavnogo-biuro-rozsliduvan-ta-nacionalnoyi-policiyi-ukrayini-pid-cas-organizaciyi-rozsuku-osib (дата звернення 06.10.2026).

11. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text. (дата звернення 06.10.2026).

12. Про Військову поліцію. Проект Закону України. https://ips.ligazakon.net/document/JI11175A?an=2. (дата звернення 06.10.2026).

Л. В. Леонтьєва,
доцентка кафедри військового права,
кандидатка юридичних наук
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

І. П. Книш,
здобувач вищої освіти
(*Військово-юридичний інститут*
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ, МЕТОДИ ТА ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ

Притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють воєнні злочини, залежить не лише від встановлення факту порушення норм міжнародного гуманітарного права, а й від можливості підтвердити ці обставини належними доказами. Саме якість зібраної інформації у подальшому визначає можливість її використання під час кримінального провадження та надання події відповідної правової оцінки.

Розслідування воєнних злочинів має специфічні особливості, оскільки часто проводиться в умовах активних бойових дій, обмеженого доступу до територій та значної кількості одночасно зафіксованих подій. За таких обставин перед правоохоронними органами постає завдання не лише виявити інформацію про злочин, а й забезпечити її належне збереження для подальшого доказування.

Документування воєнних злочинів необхідно розглядати як сукупність взаємопов'язаних дій, спрямованих на пошук, фіксацію та перевірку відомостей про подію. До цього процесу входить виявлення матеріальних об'єктів, вилучення необхідних доказів, а також створення умов для їх подальшого використання у кримінальному провадженні. Практичне значення такого документування полягає у можливості відтворити обставини події, встановити спосіб її вчинення та визначити коло осіб, які можуть бути причетними до злочину [1].

Воєнні злочини мають особливу правову характеристику, оскільки пов'язані з порушенням правил і звичаїв ведення війни. Стаття 438 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за жорстоке поводження з цивільним населенням або військовополоненими, застосування заборонених способів ведення війни та інші порушення норм міжнародного гуманітарного права [2].

Одним із основних способів отримання доказової інформації є дослідження місця події. У процесі його проведення можуть бути виявлені предмети та сліди, які допомагають встановити механізм злочину: уламки боєприпасів, залишки технічних засобів, документи, електронні пристрої та інші об'єкти. Разом із тим саме по собі виявлення таких матеріалів не забезпечує їх доказового значення – важливим є правильне процесуальне оформлення та збереження отриманих відомостей [1; 4].

Останнім часом під час розслідування воєнних злочинів частіше використовуються технічні засоби фіксації інформації. Фото- та відеоматеріали дозволяють зафіксувати наслідки атак, пошкодження об'єктів та інші фактичні обставини подій. Водночас можливість використання цифрових матеріалів як доказів залежить від підтвердження їх достовірності, джерела походження та способу отримання [3].

Важливим напрямом доказування залишаються експертні дослідження. Завдяки застосуванню спеціальних знань можливо встановити характеристики використаної зброї, причини виникнення пошкоджень, особливості вибухових процесів та інші обставини, які неможливо визначити лише під час проведення огляду.

Окрему групу доказів становлять цифрові джерела інформації. До них належать матеріали з мережі Інтернет, супутникові знімки, записи камер спостереження та дані електронних пристроїв. Такі відомості можуть суттєво доповнювати традиційні докази, однак потребують перевірки через можливість зміни змісту або неправильного встановлення контексту їх використання [3].

Перспективним напрямом залишається застосування OSINT-методів, які передбачають аналіз відкритих джерел інформації. За допомогою таких інструментів можна встановлювати окремі характеристики подій, зокрема час і місце їх виникнення. Водночас отримані результати мають оцінюватися разом з іншими доказами та підтверджуватися додатковими джерелами [1].

Серед проблем доказування воєнних злочинів залишаються складність встановлення конкретних виконавців, відсутність доступу до окремих територій та значний обсяг інформації, яку необхідно опрацювати. Особливу увагу необхідно приділяти збереженню доказів, оскільки порушення порядку їх

отримання або оформлення може вплинути на можливість використання таких матеріалів у судовому процесі [3].

Отже, документування воєнних злочинів передбачає поєднання традиційних криміналістичних методів із сучасними цифровими технологіями. Від правильності збору, фіксації та перевірки доказової інформації залежить можливість встановлення обставин злочину, визначення причетних осіб та забезпечення ефективного кримінального переслідування.

Список використаних джерел

1. Клименко І. В., Цуцкірідзе М. С., Гловюк І. В. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб. 2-ге вид. Харків : Право, 2024. 432 с.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada. gov.ua/ laws/show/ 2341-14#Text.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 21 лип. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 30.09.2026).

4. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид. переробл. та допов. Київ : Ін Юре, 2016. 640 с.

Л. В. Леонтьєва,
доцент кафедри військового права,
кандидат юридичних наук
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

Д. О. Рогуля,
здобувач вищої освіти
(*Військово-юридичний інститут*
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Боєздатність підрозділів Сил оборони України під час відсічі збройної агресії напряму залежить від стану військової дисципліни та правопорядку у військах. Якщо проаналізувати актуальну судово-слідчу практику у справах про військові кримінальні правопорушення, то найбільша частка проваджень сьогодні припадає саме на самовільне залишення військової частини або місця служби (далі – СЗЧ), відповідальність за яке в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці встановлена ч. 5 ст. 407 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1]. Висока суспільна небезпечність таких діянь у поєднанні з постійними змінами законодавства і реаліями бойових дій створюють чимало труднощів як при кваліфікації вчиненого, так і в ході збирання доказів.

Насамперед під час кримінально-правової оцінки діяння за ч. 5 ст. 407 КК України слідчому і прокурору доводиться чітко встановлювати просторові та часові межі об'єктивної сторони злочину. Специфіка сучасної маневреної оборони та постійного розосередження особового складу призвела до того, що поняття «місце служби» вже давно не обмежується територією пункту постійної дислокації частини. Фактично воно охоплює тимчасові пункти базування, райони зосередження, вогневі позиції, взводні чи ротні опорні пункти, маршрути пересування колони, а також шпиталі чи навчальні центри під час проходження підготовки особового складу [2, с. 219]. До того ж диспозиція ч. 5 ст. 407 КК України складена так, що під час воєнного стану або в бойовій обстановці СЗЧ і нез'явлення вчасно на службу без поважних причин утворюють закінчений склад злочину з моменту самого залишення чи неявки – незалежно від того, скільки часу військовослужбовець був відсутній. Водночас на практиці виникає питання: як розмежувати тяжкий злочин і дисциплінарний проступок, коли боєць запізнився з відпустки, відрядження чи лікувального закладу на кілька годин або день через суто об'єктивні логістичні збої, зупинку транспорту чи ракетні обстріли тощо.

Інша проблема, з якою регулярно стикаються суди, стосується відмежування СЗЧ (ч. 5 ст. 407 КК України) від дезертирства (ч. 4 ст. 408 КК України). Обидва ці посягання є триваючими умисними злочинами зі спеціальним суб'єктом, а їхня об'єктивна сторона зовні збігається – військовослужбовець самовільно припиняє виконувати службові обов'язки, залишаючи розташування підрозділу або не прибуваючи до нього у визначений строк. Тому головний критерій розмежування лежить виключно у площині суб'єктивної сторони і полягає в меті діяння [3]. Вчиняючи дезертирство, винний переслідує спеціальну мету – ухилитися від військової служби назавжди (або принаймні до завершення воєнного стану та мобілізації). Натомість при СЗЧ особа має намір лише тимчасово ухилитися від виконання службових обов'язків і не виключає свого подальшого повернення до частини. Як слушно зауважив Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду, сама лише тривалість незаконної відсутності не доводить мети дезертирства; її наявність треба встановлювати з урахуванням усієї сукупності поведінки обвинуваченого: переодягання у цивільний одяг, позбавлення військової форми та засобів зв'язку, переховування від правоохоронців, зміна місця проживання, спроба незаконно перетнути кордон чи неофіційне працевлаштування в тилу [4].

Окремої уваги заслуговує застосування заохочувальної норми ч. 5 ст. 401 КК України (у редакції Закону України від 20 серпня 2024 року № 3902-IX), яка закріпила спеціальну підставу для звільнення від кримінальної відповідальності осіб, котрі під час воєнного стану вперше вчинили діяння, передбачені ст. 407 або ст. 408 КК України [5]. Для реалізації цього механізму необхідне добровільне звернення підозрюваного чи обвинуваченого з клопотанням до слідчого, прокурора або суду про намір повернутися до своєї чи іншої військової частини для продовження служби, а також письмова згода відповідного командира (начальника). З точки зору кваліфікації тут принципово перевірити дві умови: чи справді злочин вчинено особою вперше та чи є її волевиявлення добровільним і заявленим до закінчення судового розгляду.

Щодо до предмета доказування (ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України) у провадженнях цієї категорії, то його специфіка зумовлена тісним переплетенням військово-адміністративного діловодства та класичних слідчих (розшукових) дій [6]. Аби доказова база була повною і належною, слідчому необхідно послідовно зібрати та перевірити кілька ключових груп доказів.

1. Документи на підтвердження статусу спеціального суб'єкта та його придатності до служби. Йдеться про витяги з наказів по стройовій частині щодо зарахування особи до списків частин і призначення на посаду, контракт або мобілізаційне розпорядження, військовий квиток, а також висновок військово-лікарської комісії (ВЛК) про ступінь придатності до проходження військової служби.

2. Відомості, якими зафіксовано саму подію правопорушення (час, місце і конкретні обставини залишення підрозділу чи неприбуття). Сюди належать рапорт безпосереднього командира, матеріали й висновок службового розслідування, наказ по частині про оголошення факту СЗЧ і призупинення військової служби, витяги з книги обліку особового складу, бойових донесень та журналів бойових дій. До речі, досить поширеною помилкою на досудовому розслідуванні є механічне копіювання тексту акта службового розслідування у повідомлення про підозру, коли слідчий навіть не перевіряє самостійно, де саме розташовувалися позиції підрозділу і чи доводився бійцю під підпис або усно наказ про переміщення.

3. Матеріали на перевірку і спростування версії захисту про поважність причин відсутності чи дію у стані крайньої необхідності (ст. 39 КК України). Під час інтенсивних боїв військовослужбовці часто пояснюють відхід із позицій втратою орієнтування після щільного артилерійського обстрілу, отриманням акубаротравми (контузії), втратою радіозв'язку з командуванням або перебуванням у лікарні. Перевірити такі аргументи можна лише шляхом допиту побратимів і медиків стабілізаційних пунктів, витребування первинної медичної документації (зокрема первинної медичної картки форми 100 та виписок із історій хвороби), а також призначення судово-медичної і комплексної судової психолого-психіатричної експертиз.

4. Результати цифрової криміналістики та кримінального аналізу. Отримання через ухвалу слідчого судді тимчасового доступу до даних мобільних операторів щодо з'єднань абонентського номера і його прив'язки до базових станцій (білінг), огляд геолокації, листування у месенджерах і виписок за банківськими картками підозрюваного дають змогу похвилинно відтворити маршрут виїзду особи з району ведення бойових дій у тилові регіони і переконливо довести прямий умисел на ухилення від служби.

Отже, правильна кримінально-правова кваліфікація самовільного залишення військової частини або місця служби за ч. 5 ст. 407 КК України та його чітке відмежування від дезертирства (ч. 4 ст. 408 КК України) неможливі без глибокого з'ясування спрямованості умислу й кінцевої мети військовослужбовця. У свою чергу, результативність доказування у таких справах прямо залежить від злагодженої роботи командування військових частин, органів Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та слідчих Державного бюро розслідувань, де якісне військово-облікове документування поєднується з інструментами сучасного цифрового аналізу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.

2. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти : монографія / за заг. ред. В. К. Матвійчука. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. 420 с.

3. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с.

4. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 30 січня 2024 року у справі № 336/5209/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116705060.

5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо удосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану : Закон України від 20.08.2024 № 3902-IX. Офіційний вісник України. 2024. № 85. Ст. 5124.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

А. М. Лисюк,
курсант ННІ № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

О. В. Пчеліна,
професор кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства ННІ № 1,
доктор юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Інститут повідомлення про підозру є одним із ключових елементів досудового розслідування, оскільки саме з моменту його здійснення особа набуває процесуального статусу підозрюваного, а держава формулює офіційне обвинувальне твердження. За своєю правовою природою повідомлення про підозру становить обґрунтоване припущення слідчого та/або прокурора про вчинення особою кримінального правопорушення [1, с. 181]. В умовах повномасштабного вторгнення та запровадження воєнного стану на всій території України здійснення цієї процесуальної дії зазнало об'єктивно зумовлених змін. Їх основною метою є забезпечення безперервності досудового розслідування та реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності за умов активних бойових дій, загрози життю учасників кримінального провадження й тимчасової окупації окремих територій.

Загальний порядок повідомлення про підозру врегульовано главою 22 КПК України [2]. Відповідно до ст. 276 КПК України повідомлення про підозру здійснюється у разі затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення, обрання щодо неї запобіжного заходу або за наявності достатніх доказів для підозри у вчиненні кримінального правопорушення. Водночас спеціальним нормативним підґрунтям, що визначає особливості кримінального провадження під час дії надзвичайних правових режимів, є розділ ІХ-1 КПК України, зокрема ст. 615 КПК України [2], положення якої було істотно змінено після запровадження воєнного стану.

У цьому контексті однією з важливих особливостей процесуального порядку повідомлення про підозру в умовах воєнного стану є нормативна адаптація часових меж його здійснення. Згідно з ч. 7 ст. 615 КПК України, у разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливлюють вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у загальні строки, цей строк може бути продовжено до сорока восьми годин з моменту затримання [2]. Запровадження названого механізму спрямоване на забезпечення належного процесуального реагування на кримінальні правопорушення, зокрема ті, що вчиняються безпосередньо в районах ведення бойових дій або на територіях із ускладненою логістикою та зв'язком.

Відповідні зміни позначилися й на безпосередній процедурі вручення процесуального документа, адже поняття «вручення» охоплює комплекс процесуальних дій, які мають бути виконані слідчим або прокурором [3, с. 114]. За загальним правилом, передбаченим ст. 278 КПК України, повідомлення про підозру вручається особисто в день його складення під розписку. Водночас у разі перебування особи на тимчасово окупованій території, у районі активних бойових дій або за межами України вручення здійснюється шляхом направлення документа за останнім відомим місцем проживання чи перебування особи або із застосуванням засобів електронного зв'язку відповідно до загальних норм КПК України, що регламентовано ст. ст. 111, 135, 278 КПК України [2], що, своєю чергою, має особливе значення для притягнення винних осіб до відповідальності у порядку спеціального досудового розслідування.

Разом із тим зміна процесуального порядку здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану не нівелює вимог до змісту повідомлення про підозру. Виклад фактичних обставин у такому процесуальному документі має відповідати ст. 277 КПК України [2] та узгоджуватися з правовою позицією Європейського суду з прав людини, висловленою, зокрема, у справі «Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine» [4], згідно з якою обґрунтованість підозри передбачає наявність фактів або відомостей, здатних переконати об'єктивного спостерігача у можливій причетності особи до вчинення кримінального правопорушення.

Отже, у контексті досліджуваної проблематики незмінним фундаментальним орієнтиром залишається дотримання права особи на захист. Відповідно до ст. ст. 20, 42 та 52 КПК України участь захисника є обов'язковою у випадках, прямо передбачених законом. Водночас ст. 615 КПК України встано-

влює, що обмеження права на захист під час дії воєнного стану не допускається [2]. Тому навіть у разі зміни раніше повідомленої підозри або повідомлення про нову підозру в умовах воєнного стану процесуальні гарантії підозрюваного мають бути забезпечені в повному обсязі. Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що передбачені ст. 615 КПК України процесуальні особливості повідомлення про підозру в умовах воєнного стану спрямовані на забезпечення безперервності та результативності досудового розслідування, однак їх застосування має здійснюватися з неухильним дотриманням вимог законності, обґрунтованості підозри та гарантій права особи на захист.

Список використаних джерел

1. Расторгуєв О. В. Повідомлення про підозру: проблеми прийняття процесуального рішення. *Юридичний вісник*. 2019. № 2 (51). С. 180–187. URL: https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/download/13797/19251/0

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД Законодавство України / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17

3. Фараон О. Вручення повідомлення про підозру. *In: Jurnalul juridic national: teorie şi practică*. 2014. № 2 (6). С. 114–118. URL: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/32896

4. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України» (заява № 42310/04): рішення Європейського суду з прав людини від 21.04.2011 // БД Законодавство України / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text

С. Я. Лібрук-Ліпкевич,
старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу наукового центру Сухопутних військ,
кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
працівник ЗС України
*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

А. Ю. Міхін,
науковий співробітник
науково-дослідного відділу наукового центру Сухопутних військ,
працівник ЗС України
*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ВІЙСЬКОВИМИ ФОРМУВАННЯМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ

Протягом останніх років, коли триває повномасштабна війна, Україна відчуває реальну необхідність захисту своє національної безпеки. Однією з ключових умов національної безпеки держави є ефективне функціонування системи органів, повноважених впливати на захист її суверенітету, територіальну цілісність, конституційний лад та правопорушення порядку.

Згідно статті 3 Закону України «Про національну безпеку України» визначено, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життя життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цінності та недоторканості; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій [1].

Поняття сектору безпеки та оборони отримало законодавче закріплення в Законі України «Про національну безпеку України» відповідно до положення зазначеного нормативно-правового акта сектор безпеки і оборони охоплює сили безпеки, сили оборони, оборонно-промисловий комплекс, а також громадян і громадські обєднання, які на добровільних засадах беруть участь в забезпеченні національної безпеки країни.

До відповідності сил безпеки належать: правоохоронні та розвідувальні органи, спеціальні державні органи з правоохоронними функціями, силами цивільного захисту. Сили оборони представлені Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною спеціальною службою транспорту та іншими військовими формуваннями.

До суб'єктів сектору безпеки та оборони України в воєнний період відносять:

Рада національної безпеки і оборони, Кабінет Міністрів України, міністерства – МВС, МОУ, МЗС, а також спеціалізовані органи – Державна прикордонна служба, Національна поліція України, Служба Безпеки України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

В умовах воєнного стану взаємодія правоохоронних органів із військовими формуваннями сектору безпеки і оборони України здійснюється на основі єдиного військового командування, координації через Раду національної безпеки і оборони України та спрямована на відсіч збройній агресії, захист суверенітету і забезпечення публічної безпеки.

Основними формами та напрямами взаємодії правоохоронних органів з військовими формуваннями сектору безпеки й оборони України є:

Спільне планування у воєнний період (в умовах правового режиму) здійснюється узгоджено військовим командуванням разом із органами виконавчої влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування з метою розробки єдиних заходів безпеки, оборони населених пунктів, об'єктів критичної інфраструктури та ефективного відбиття збройної агресії.

Обмін інформацією – оперативне передавання даних про диверсійно-розвідувальні групи ворога, підозрілих осіб та загрози громадському порядку.

Протидія злочинності – документування воєнних злочинів, мародерства та розслідування злочинів проти основ національної безпеки.

Публічна безпека – здійснення пропускного режиму на блокпостах, патрулювання вулиць під час комендантської години та евакуація населення.

Стаття 17 Конституції України визначає, що захист суверенітету, територіальної цілісності, економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави і справою всього українського народу [2].

Під час воєнного стану військові формування та правоохоронні органи функціонують як єдиний оборонний комплекс, що підпорядкований Головнокомандувачу Збройних Сил України. Специфіка їхньої діяльності регламентується Законами України «Про національну безпеку України» та «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Під час війни в Україні відбулися ключові зміни, де було запроваджено особливий правовий режим та тимчасово обмеження прав і свобод громадян і юридичних осіб.

В Україні під час війни діють обмеження та заборони, а саме: свобода пересування, комендантська година, вибори та референдуми, масові заходи, мобілізація та виїзд, побут та економіка.

Основні напрямки співпраці є:

1. **Спільні блокпости, пропускний режим та патрулювання** – Національна поліція України спільно з Національною гвардією, Збройними Силами України спільно організовують роботу на блокпостах, проводять перевірки, відпрацювання та контролюють пересування громадян і транспорту. Створенні спільно оперативно-координаційні центри на рівні областей та районів для обміну інформацією щодо нелегального обігу зброї, боєприпасів, вибухівки та мародерства, виявляють диверсійно-розвідувальні групи та зброю.
2. **Документування воєнних злочинів:** Співробітники Служби безпеки України, Національної поліції та прокуратури виїжджають на місця ракетних обстрілів разом із саперами та військовими для фіксації наслідків, збору доказів і розслідування злочинів агресора.
3. **Протидія диверсійним групам, злочинності та обіг зброї** – проводяться спільні контрдиверсійні та фільтраційні заходи за участю Служби безпеки України, поліції та військових.
4. **Забезпечення порядку на прифронтових територіях** – військовою службою правопорядку (ВСП).
5. **Охорона стратегічних об'єктів** – захист критичної інфраструктури, об'єктів енергетики, транспорту силами поліції та військових формувань.
6. **Евакуація населення** – у прифронтових зонах правоохоронці разом із військовими адміністраціями допомагають вивозити цивільних із небезпечних районів, забезпечуючи безпеку гуманітарних коридорів.
7. **Розслідування злочинів** – співпраця між Державним бюро розслідувань, Службою безпеки України та військових формувань в розслідуванні воєнних злочинів і правопорушень у секторі безпеки й оборони.

Отже, сучасна практика взаємодії правоохоронних органів та військових формувань під час воєнного стану в Україні спрямована на забезпечення національної безпеки, оборони й публічного порядку. Оскільки публічний порядок – система суспільних відносин, врегульована правовими та соціальними нормами, яка визначає основи суспільного ладу держави та забезпечує захист прав, свобод, моральних засад і безпеки суспільства не тільки в мирний час а під час війни.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 №2469 -VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/ua/go/2469-19 (дата звернення 23.04.2025).
2. Конституція України від 01.01.2000. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради. URL: https:// zakon. rada.gov.ua/закони/шоу/254.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України №389 VIII від 12 травня 2015 року //Відомості Верховної Ради України.2015. №28 Ст.250.
4. Про оборону України : Закон України від 12.04.2026 р. № 1932-XII. Відомості Верховної Ради. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/ закони/шоу/1932-12#Тдоп (дата звернення: 19.04.2026).
5. Про Національну поліцію : Закон України від 12.04.2026 р. №580- VIII. Відомості Верховної Ради. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/ закони/шоу/580-19#Тдоп(дата звернення: 19.04.2026).
6. Про Службу безпеки України : Закон України від 13.12.2025 р. № 2229-XII.Відомості Верховної Ради. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/ закони/шоу/2229-12#Тдоп(дата звернення: 19.04.2026).
7. Про Національну гвардію України : Закон України від 27.06.2024 р. № 876-VII. Відомості Верховної Ради. URL: https://zakon.rada.gov.ua/закони /шоу/ 876-18#Тдоп(дата звернення: 19.04.2026).

В. Ю. Лісовська,
здобувач ступеня доктора філософії
кафедри адміністративного права та процесу
(Національна академія внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Діти належать до найбільш уразливих категорій населення, що зумовлює їхню особливу потребу в постійному догляді, підтримці та правовому захисті. Вікові та психологічні особливості, залежність від дорослих, недостатня сформованість механізмів самозахисту та психоемоційна нестійкість підвищують ризик того, що дитина може стати об'єктом маніпулювання, фізичного, психологічного чи сексуального насильства. Особливо гостро проблема забезпечення прав та безпеки дітей проявляється в умовах воєнних конфліктів, коли до звичайних ризиків додаються безпосередні загрози їхньому життю, здоров'ю, безпеці та повноцінному розвитку [1, с. 33].

Для формування належної системи захисту прав дітей в умовах воєнного стану необхідним є вирішення комплексу взаємопов'язаних завдань. Насамперед доцільно здійснити системний аналіз міжнародних нормативно-правових актів, які визначають правовий статус дитини, гарантії реалізації її прав та механізми їх захисту на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях.

У сучасних умовах українське суспільство продовжує стикатися з комплексом деструктивних явищ, які створюють істотні загрози для життя, здоров'я, безпеки та повноцінного розвитку дітей. Особливого загострення ці проблеми набули внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, яка спричинила суттєве погіршення безпекового, соціального, психологічного та гуманітарного становища значної частини дитячого населення.

До системних загроз належать торгівля дітьми, сексуальна експлуатація, залучення дітей до жебрацтва, втягнення у злочинну діяльність, вербування й використання дітей у бойових діях та збройних конфліктах, домашнє насильство щодо дітей, схиляння до вживання психотропних речовин, а також інші форми експлуатації та насильства. Поєднання зазначених факторів свідчить про те, що сучасні ризики для дітей мають комплексний характер і не можуть бути ефективно подолані шляхом застосування окремих заходів лише в межах одного напряму державної політики.

Таким чином, сукупність безпекових, соціальних, економічних, медичних, психологічних та криміногенних загроз зумовлює необхідність формування комплексної системи адміністративно-правового захисту прав дитини. Її функціонування має ґрунтуватися на принципах пріоритетності найкращих інтересів дитини, своєчасності реагування, превентивності, міжвідомчої взаємодії та індивідуального підходу до визначення потреб кожної дитини. Ефективність такого механізму залежить не лише від наявності відповідних правових норм, а й від спроможності суб'єктів публічної адміністрації своєчасно виявляти загрози, обмінюватися інформацією, координувати свої дії та забезпечувати реальне відновлення порушених прав дитини [2, с. 916].

Попри сформовану систему міжнародних і національних правових гарантій, забезпечення належного захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту залишається складним і багатовимірним завданням. Ефективність відповідних заходів значною мірою залежить від узгодженості діяльності державних органів, міжнародних інституцій, органів місцевого самоврядування та представників громадянського суспільства. У зв'язку з цим особливого значення набуває посилення міжвідомчої координації, оперативного обміну інформацією та вироблення узгоджених механізмів реагування на загрози життю, здоров'ю, безпеці та належному розвитку дитини [3, с. 234].

Захист дітей під час збройних конфліктів ґрунтується на положеннях міжнародного гуманітарного права, міжнародних стандартах у сфері прав дитини та нормах національного законодавства України. Водночас сам факт існування відповідних нормативних гарантій не забезпечує їх автоматичної реалізації, що зумовлює необхідність удосконалення адміністративно-правових механізмів їх практичного забезпечення. Особливої актуальності набувають заходи щодо запобігання насильству та експлуатації дітей, забезпечення їх безпеки, доступу до освіти, медичної та психологічної допомоги, а також своєчасного виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Після завершення Першої світової війни міжнародна спільнота почала формувати системні підходи до захисту прав та благополуччя дітей. За ініціативи представників Ліги Націй було створено Комітет з питань дитячого благополуччя, діяльність якого була зосереджена на протидії рабству, дитячій проституції, експлуатації праці неповнолітніх та іншим формам порушення прав дітей. Важли-

вим етапом становлення міжнародних стандартів у цій сфері стало прийняття у 1923 році Декларації прав дитини під егідою Ліги Націй, яка заклала фундаментальні засади міжнародно-правового визнання необхідності особливого захисту дитинства [4, с. 45].

Новий етап розвитку міжнародної системи гарантування прав дитини пов'язаний із заснуванням у 1945 році Організації Об'єднаних Націй. У межах діяльності ООН питання захисту дитинства поступово набули статусу одного з важливих напрямів міжнародної правозахисної політики. Зокрема, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році Загальна декларація прав людини закріпила принцип особливого піклування про материнство і дитинство. Відповідно до пункту 2 статті 25 Декларації, материнство і дитинство мають право на особливу допомогу та піклування, а всі діти, незалежно від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним, користуються однаковим соціальним захистом [5].

Подальша конкретизація міжнародних стандартів відбулася у 1959 році з прийняттям Декларації прав дитини [4, с. 45].

Подальше становлення міжнародно-правових стандартів охорони дитинства відбувалося шляхом розширення кола міжнародних договорів та актів спеціалізованих міжнародних організацій. Важливе значення у цьому процесі мають Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року, а також документи, розроблені в межах діяльності ООН та її спеціалізованих установ, зокрема Міжнародної організації праці, ЮНЕСКО та Всесвітньої організації охорони здоров'я [4, с. 46].

Визначальним етапом становлення міжнародної системи захисту прав дитини стало прийняття у 1989 році Конвенції ООН про права дитини. Її ухвалення означало якісний перехід від декларативного проголошення окремих прав дитини до формування комплексної міжнародно-правової системи їх гарантування та захисту. Конвенція закріпила дитину як самостійного носія прав і визначила основні обов'язки держав щодо забезпечення її виживання, розвитку, захисту та участі в суспільному житті. Саме положення Конвенції стали одним із фундаментальних міжнародно-правових орієнтирів для подальшого розвитку національного законодавства України у сфері охорони дитинства та формування механізмів забезпечення права дитини на безпечні умови життя.

Конвенція ООН про права дитини ґрунтується на принципі пріоритетності найкращих інтересів дитини, які мають враховуватися під час прийняття рішень державними органами, суспільством, сім'єю та іншими суб'єктами. Особливе значення приділяється забезпеченню додаткового захисту дітей, які перебувають у найбільш уразливому становищі, зокрема дітей-сиріт, дітей з інвалідністю, дітей-біженців та дітей, які перебувають у конфлікті із законом [2, с. 918].

Таким чином, концептуальною основою Конвенції ООН про права дитини є принцип найкращих інтересів дитини, а її положення формують чотири фундаментальні напрями державної політики у сфері охорони дитинства: забезпечення права на виживання, створення умов для повноцінного розвитку, захист від будь-яких форм насильства, експлуатації та інших загроз, а також забезпечення права дитини на участь у сімейному, соціальному й суспільному житті. Така чотирикомпонентна модель має принципове значення для визначення змісту адміністративно-правового механізму забезпечення права дитини на безпечні умови життя, особливо в умовах воєнного стану.

Актуальність зазначених положень істотно посилюється в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, оскільки саме діти належать до категорій населення, які зазнають особливо значного впливу наслідків воєнних дій. Порушення їхніх прав проявляються у загибелі та пораненні дітей, втраті батьків і близьких осіб, вимушеному переміщенні, незаконній депортації та примусовому переміщенні, руйнуванні житла й освітньої інфраструктури, обмеженні доступу до медичних, соціальних та освітніх послуг, а також у підвищенні ризиків насильства, експлуатації та інших форм посягання на їхню безпеку.

У цьому контексті Конвенція ООН про права дитини набуває не лише нормативно-правового, а й міжнародно-правового та інституційного значення, оскільки створює основу для консолідації зусиль держави та міжнародної спільноти щодо попередження й документування порушень прав дітей, притягнення винних осіб до відповідальності, забезпечення гуманітарної та правової допомоги постраждалим дітям, а також їхнього відновлення і реабілітації. Водночас імплементація положень Конвенції в національне законодавство України зумовлює необхідність формування ефективних адміністративно-правових механізмів, здатних забезпечити реальне, а не декларативне здійснення прав дитини в умовах воєнних загроз.

Отже, в умовах війни положення Конвенції мають розглядатися як базовий міжнародно-правовий орієнтир для формування державної політики у сфері захисту дітей, а забезпечення їхніх найкращих інтересів – як визначальний критерій діяльності органів публічної влади під час прийнят-

тя та реалізації рішень, що безпосередньо або опосередковано впливають на життя, здоров'я, безпеку, розвиток і добробут дитини.

Для України положення зазначених міжнародно-правових актів мають не лише нормативне, а й практичне значення, оскільки формують міжнародні стандарти, які можуть бути використані для вдосконалення національної системи захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Їх реалізація передбачає не тільки встановлення заборон та відповідальності за порушення прав дітей, а й формування ефективної системи превенції, раннього виявлення загроз, документування порушень, надання постраждалим дітям необхідної соціальної, психологічної, медичної та правової допомоги.

Водночас аналіз ситуації, що склалася після початку повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, дає підстави констатувати, що на початковому етапі держава виявилася недостатньо підготовленою до належного виконання покладених на неї функцій у сфері забезпечення та захисту прав дітей в умовах воєнних викликів. Насамперед це проявилося у відсутності достатньо розгалужених процедур оперативного реагування на випадки незаконного переміщення дітей, ефективної міжвідомчої координації, належного інформаційного обміну та цілісного механізму встановлення місцезнаходження, документування обставин переміщення і подальшого повернення дітей.

Таким чином, сукупність міжнародних документів у сфері захисту прав дитини формує комплексну нормативну основу, що охоплює запобігання експлуатації дітей, захист від залучення до збройних конфліктів, протидію насильству, документування серйозних порушень та притягнення винних осіб до відповідальності. Для України ці стандарти набувають особливого значення в умовах повномасштабної збройної агресії, оскільки створюють правове підґрунтя для посилення національного адміністративно-правового механізму забезпечення права дитини на безпечні умови життя.

Список використаних джерел

1. Корнієнко О.О. Нормативно-правове регулювання захисту прав дітей в Україні. *Legal bulletin*. № 1 (7), 2023. с. 32–39. DOI 10.31732/2708-339x-2023-07-31-39.

2. Сукмановська Л.М. Теоретико-правові засади захисту прав дитини в Україні в умовах війни. с. 915–937. Захист прав дитини в умовах воєнного стану : колективна монографія. Львів – Торунь : liha-pres, 2025. 1232 с. DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-560-3-39.

3. Бандурка О. М., Бандурка І.О., Загуменна Ю. О. Безпека дитини: соціально-правове забезпечення: науково-популярне видання / Олександр Бандурка, Ірина Бандурка, Юлія Загуменна. Х.: Майдан, 2023. 402 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/21550.

4. Кожура Л. Особливості розвитку інституту охорони дитинства xlx – поч. XXl ст. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: юриспруденція. 2017. Вип. 28. с. 45-46.

5. Загальна декларація прав людини. URL: https://www.amnesty.org.ua/zagalna-deklaracziya-prav-lyudyny/?gad_source=1&gad_campaignid=23642636327&gbraid=0aaaabc9lqz2bwf7ypbwnosqe1rjkdh2dl&gclid=cj0kcqjw4orubhcjarisaibf3qxvjywjnoxy_t8tvie_feo77znzsyknpwpqlalrx0j8oy8c-m7iomkaavqvealw_wcb.

А. С. Ліщак,
аспірант
(Західноукраїнський національний університет)

ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження інституту кримінальних проступків зумовило формування особливого порядку досудового розслідування кримінальних правопорушень у формі дізнання, що характеризується спрощенням окремих процесуальних процедур та спрямованістю на забезпечення оперативності кримінального провадження. Водночас спрощений характер дізнання не означає можливості відступу від установлених кримінальним процесуальним законом вимог щодо формування доказової бази, оскільки дотримання належної процедури отримання та використання доказової інформації залишається необхідною умовою законності прийнятих процесуальних рішень.

Особливого значення зазначене набуває в умовах воєнного стану, коли застосування спеціальних процесуальних механізмів не усуває необхідності дотримання вимог щодо допустимості доказів. Відповідно до ст. 86 Кримінального процесуального кодексу України доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, а суд не вправі посилатися на нього при ухваленні судового рішення [1]. Отже, допустимість слід розглядати не лише як формальну характеристику доказової інформації, а й як гарантію дотримання належної правової процедури.

При цьому положення ст. 87 КПК України в умовах воєнного стану застосовуються з урахуванням особливостей, передбачених ст. 615 КПК України [1]. Наявність таких особливостей може впливати на порядок здійснення окремих процесуальних дій, однак не повинна тлумачитися як підстава для зниження вимог до законності отримання доказів.

У науковій літературі допустимість доказів пов'язується з дотриманням вимог щодо джерела доказової інформації, суб'єкта її отримання, законності способу одержання та належності процесуального оформлення. Б. Є. Лук'янчиков та Є. Д. Лук'янчиков розглядають допустимість як необхідну властивість фактичних даних, без якої їх повноцінне використання у кримінальному провадженні є неможливим [2].

У кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків зазначена проблематика має додаткову специфіку, пов'язану з розширенням переліку процесуальних джерел доказів. Відповідно до ст. 298-1 КПК України, поряд із джерелами, передбаченими ст. 84 КПК України, у таких провадженнях можуть використовуватися пояснення осіб, результати медичного освідування, висновок спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, а також відповідних засобів фото- і кінозйомки та відеозапису [1].

Наявність спеціальних процесуальних джерел доказів спрямована на забезпечення оперативності дізнання. Водночас можливість одержання доказової інформації за спрощеними правилами не повинна ототожнюватися зі спрощенням вимог до її допустимості. Використання таких джерел потребує перевірки належності суб'єкта отримання інформації, законності способу її одержання, правильності процесуального оформлення та дотримання прав учасників кримінального провадження.

Особливість дізнання полягає також у можливості проведення визначених законом дій ще до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Зокрема, допускається відібрання пояснень, проведення медичного освідування, отримання висновку спеціаліста, зняття показань технічних приладів і технічних засобів, а також вилучення окремих речей та документів [1].

Водночас можливість одержання окремих видів доказової інформації до внесення відомостей до ЄРДР не може розглядатися як підстава для відступу від установленої законом процедури. Особливий порядок її отримання, навпаки, зумовлює необхідність чіткого дотримання меж повноважень відповідних суб'єктів та визначеної процесуальної форми.

У цьому аспекті показовою є правова позиція Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, викладена у постанові від 3 травня 2022 року у справі № 696/99/21. Суд звернув увагу на відсутність належного процесуального рішення щодо наділення дізнавачів відповідними повноваженнями та погодився з висновком про недопустимість доказів, зібраних за таких обставин [3].

Зазначена позиція підтверджує, що належність суб'єкта отримання доказової інформації є самостійним критерієм її допустимості. Сам факт перебування особи у структурі відповідного органу не усуває необхідності належного процесуального оформлення її повноважень у конкретному кримінальному провадженні.

Не менш важливим є дотримання встановленого законом способу отримання доказової інформації. У постанові від 16 серпня 2022 року у справі № 317/695/17 Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду погодився з висновками судів щодо недопустимості результатів процесуальної дії, коли фактичний особистий обшук особи та обшук транспортного засобу були оформлені як огляд місця події [4].

Наведений підхід має значення і для кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків. Формальне найменування процесуальної дії не може усунути порушення порядку, який фактично мав застосовуватися під час її проведення. Відтак оперативність дізнання не може забезпечуватися шляхом підміни одних процесуальних дій іншими.

Окремої уваги потребує питання допустимості пояснень осіб як спеціального процесуального джерела доказів. На відміну від показань, пояснення одержуються поза процедурою допиту та не передбачають тотожного комплексу процесуальних гарантій. Водночас інформація, повідомлена особою під час надання пояснення, може мати істотне значення для встановлення обставин кримінального проступку.

Особливо проблемною є ситуація, коли особа під час надання пояснень фактично повідомляє відомості щодо власної можливої причетності до кримінального правопорушення. За таких обставин виникає ризик використання пояснення як фактичної заміни допиту без забезпечення особі всього комплексу гарантій, пов'язаних із відповідним процесуальним статусом.

З огляду на це пояснення не повинні розглядатися як універсальна альтернатива показанням. Під час оцінки допустимості відповідної інформації необхідно враховувати фактичне процесуальне становище особи, зміст отриманих від неї відомостей, добровільність їх надання та дотримання права на захист. У зв'язку з цим доцільним видається більш чітке законодавче визначення меж використання пояснень, особливо у випадках, коли вони містять відомості самообвинувального характеру.

Окремої уваги потребує також допустимість показань технічних приладів і технічних засобів. Зростання ролі цифрової інформації у кримінальному процесі зумовлює необхідність забезпечення можливості перевірки її походження та цілісності. Цифрові дані можуть копіюватися, редагуватися та оброблятися, а тому наявність фото- чи відеозапису сама по собі не усуває необхідності встановлення обставин його створення та подальшого зберігання.

Під час оцінки допустимості таких відомостей доцільно враховувати можливість ідентифікації технічного засобу, час та умови створення запису, спосіб отримання або копіювання даних, збереження їх первинної версії та можливість перевірки відсутності подальшого втручання у зміст інформації.

У цьому контексті перспективним напрямом удосконалення кримінального процесуального законодавства є деталізація вимог до фіксації, збереження та перевірки цифрової інформації, що використовується у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків. Зокрема, доцільним є забезпечення збереження первинного файлу або носія, фіксація даних про технічний засіб та створення можливості для подальшої перевірки цілісності отриманої інформації.

О. В. Неклеса, досліджуючи проблемні аспекти допустимості доказів, звертає увагу на необхідність комплексної оцінки джерела інформації, повноважень суб'єкта кримінального процесу, процесуальної форми отримання фактичних даних та дотримання гарантій прав і свобод людини [5]. Такий підхід є особливо актуальним для кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків, де загальні правила доказування поєднуються зі спеціальними механізмами дізнання.

З урахуванням викладеного допустимість доказів у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків доцільно оцінювати через систему взаємопов'язаних критеріїв: отримання доказової інформації належним суб'єктом; використання передбаченого законом процесуального джерела; дотримання встановленого способу її одержання; забезпечення прав учасників кримінального провадження; належне процесуальне оформлення результатів; а щодо цифрової інформації – також можливість перевірки її походження та цілісності.

При цьому спеціальні процесуальні джерела доказів, передбачені ст. 298-1 КПК України, не можуть розглядатися як такі, щодо яких допускається знижений стандарт допустимості. На їх спеціальний характер вказує й те, що вони не можуть автоматично використовуватися у кримінальному провадженні щодо злочину. Відповідно до ст. 298-1 КПК України їх використання у такому провадженні допускається лише на підставі ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням прокурора [1].

А тому, допустимість доказів у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків визначається поєднанням загальних вимог кримінального процесуального законодавства та спеціальних правил, зумовлених особливостями дізнання. Спрощення процесуальної форми не повинно призводити

до зниження вимог щодо належного суб'єкта отримання доказової інформації, законності способу її одержання, дотримання прав учасників провадження та належного процесуального оформлення.

Подальшого нормативного уточнення потребують насамперед межі використання пояснень осіб та вимоги до отримання, збереження і перевірки інформації, зафіксованої технічними засобами. Установлення більш чітких критеріїв допустимості таких джерел сприятиме формуванню послідовної практики їх оцінки та мінімізації ризику втрати доказового значення інформації внаслідок порушень, допущених під час дізнання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

2. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д. Допустимість як властивість доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 4. Вип. 91. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.91.4.50.

3. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 03.05.2022 у справі № 696/99/21, провадження № 51-5909км21. Режим доступу: https://reyestr.court.gov.ua/Review/ 10419151.

4. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 16.08.2022 у справі № 317/695/17, провадження № 51-5896км21. Режим доступу: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/ 1057354.

5. Неклеса О. В. Проблемні аспекти допустимості доказів у кримінальному провадженні: теорія та практика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 4. Вип. 91. С. 378–384. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.91.4.53.

О. М. Лунгол,
завідувач кафедри
оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки,
кандидат педагогічних наук, доцент
(ННІ підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ)

РОЛЬ CEPOL І ПРОЄКТУ TOPCOP У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Організована злочинність проти власності має виражений транскордонний і мережевий характер, а її суб'єкти оперативно пристосовуються до технологічних змін. За оцінкою Європолу, викладеною в Оцінці загроз серйозної та організованої злочинності в ЄС (EU-SOCTA 2025), відповідна злочинність стрімко трансформується під впливом цифровізації та штучного інтелекту, а злочинні мережі активно використовують транскордонні можливості [1]. В умовах правового режиму воєнного стану в Україні ці виклики загострюються: послаблення окремих механізмів контролю, міграційні процеси та обіг зброї створюють додаткові ризики. Ефективна протидія таким загрозам неможлива без міжнародного співробітництва та системної розбудови спроможностей правоохоронних органів. Саме цю функцію виконують Агентство Європейського Союзу з підготовки працівників правоохоронних органів (CEPOL) і реалізований під його координацією проєкт TOPCOP.

CEPOL є агентством Європейського Союзу, діяльність якого спрямована на підготовку працівників правоохоронних органів і формування спільної європейської культури правозастосування. Його правовою основою є Регламент (ЄС) 2015/2219 Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2015 року, чинний мандат за яким набув чинності 1 липня 2016 року [2]. Агентство підтримує, розробляє, впроваджує та координує навчання правоохоронців, зокрема у сфері запобігання й протидії злочинності, що включає дві або більше держав-членів, з особливим наголосом на дотриманні прав людини й основоположних свобод. Важливою складовою його мандату є навчальна співпраця не лише з державами-членами, а й із державами-сусідами ЄС.

Проєкт TOPCOP (Training and Operational Partnership against Organised Crime – операційно-навчальне партнерство проти організованої злочинності) реалізується CEPOL за підтримки Агентства ЄС з правоохоронного співробітництва (Europol) і фінансується Європейським Союзом. Він спрямований на держави Східного партнерства – Вірменію, Азербайджан, Грузію, Республіку Молдова та Україну – і має на меті посилення стратегічного й оперативного співробітництва цих держав між собою та з ЄС у протидії серйозній і організованій злочинності [3]. Ключова ідея проєкту полягає у зміцненні зв'язку між підготовкою кадрів і оперативною діяльністю через створення мереж контактних пунктів з аналітики та розбудови спроможностей, а також у гармонізації підготовки на основі спільно визначених потреб. При цьому Europol відповідає за компонент оцінки загроз, а CEPOL – за освітній напрямо [3].

Логіку TOPCOP як механізму міжнародного співробітництва наочно ілюструє програма з протидії організованій злочинності проти власності (2026–2027). Її побудовано як послідовність взаємопов'язаних етапів: індивідуальна фаза дистанційного навчання (ILP), регіональний курс, розроблення міжнародного посібника (Handbook on Organised Property Crime), курс «тренінг для тренерів» (Train-the-Trainer) та мультиплікаційні (каскадні) курси на національному рівні [4]. Кінцевою метою є передання національним органам з безпеки та оборони навчального курсу та його інтеграції в системи підготовки, зокрема в освітні програми поліцейських університетів [4]. Такий підхід забезпечує не разовий обмін досвідом, а сталий трансфер знань і формування системи сертифікованих тренерів.

Розвиваючи міжнародне співробітництво, програма поєднує кілька його вимірів. Навчально-методичний вимір полягає у виробленні спільних стандартів, методик і міжнародного посібника; операційний – в ознайомленні учасників з інструментами транскордонної взаємодії (інформаційні системи та канали Europol, Interpol і Eurojust, мережа офіцерів зв'язку, спільні слідчі групи JIT тощо); координаційний – у роботі в межах Європейської мультидисциплінарної платформи протидії кримінальним загрозам (EMPACT), у якій Рада ЄС визначає пріоритети боротьби із серйозною та організованою злочинністю [5]. Показово, що 28 березня 2022 року EMPACT було мобілізовано для підтримки держав-членів у протидії злочинним мережам, що використовують війну проти України [5]. Аналітичний вимір спирається на висновки EU-SOCTA 2025 як спільну доказову основу [1].

Практичну дієвість цього механізму підтверджує особистий досвід участі у Регіональному курсі з протидії організованій злочинності проти власності, що відбувся 5–14 червня 2026 року в м. Берлін (Федеративна Республіка Німеччина) за участю представників України, Вірменії та Азербайджану, а також експертів держав-членів ЄС, EMPACT і Europol. Програма курсу охопила правові засади та прогалини протидії майновій злочинності, сучасні загрози й технологічно забезпечені злочини, міжнародне правоохоронне співробітництво, а також цифрові та фінансові розслідування. Окремими складовими стали навчальний візит до підрозділу поліції м. Берлін. Такий формат забезпечив поєднання теоретичної підготовки з обміном практичним досвідом і розширенням мережі професійних контактів.

Для України участь у CEPOL і TOPCOP має особливе значення в контексті європейської інтеграції та виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС [6]. Національною правовою основою міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні є Розділ IX Кримінального процесуального кодексу України [7], а на рівні поліцейської діяльності – положення Закону України «Про Національну поліцію» [8]. У доктрині слушно наголошується, що взаємодія України з Європолом та іншими інституціями міжнародної поліцейської кооперації є важливим чинником протидії транснаціональній організованій злочинності, особливо в умовах воєнного стану [9]. Значення проєкту виявляється в оновленні робочих програм підготовки фахівців (зокрема з оперативно-розшукової діяльності та інформаційно-аналітичного забезпечення), підготовці національних тренерів, посиленні інституційної спроможності та забезпеченні сталості співпраці із ЄС і державами Східного партнерства навіть у складних безпекових умовах.

Отже, CEPOL і проєкт TOPCOP є ефективним інституційним механізмом міжнародного співробітництва у сфері забезпечення безпеки та правопорядку, який розвиває протидію організованій злочинності проти власності одночасно в навчально-методичному, операційному, координаційному та аналітичному вимірах. Поєднання розбудови спроможностей із виходом на інструменти Europol, Interpol та Eurojust і координацію в межах EMPACT забезпечує не лише передання знань, а й формування сталих партнерських зв'язків. Для України участь у цих ініціативах є практичним внеском у європейську інтеграцію правоохоронної сфери та у підвищення ефективності протидії транснаціональній злочинності в умовах воєнного стану. Перспективними напрямами є подальше проходження етапів програми та інтеграція набутого досвіду в національну систему підготовки правоохоронців.

Список використаних джерел

1. Europol. European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment 2025 (EU-SOCTA): The changing DNA of serious and organised crime. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2025. ISBN 978-92-9414-000-5. DOI: 10.2813/0758057. URL: https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/changing-dna-of-serious-and-organised-crime (дата звернення: 10.09.2026).
2. Regulation (EU) 2015/2219 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on the European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL) and replacing and repealing Council Decision 2005/681/JHA. Official Journal of the European Union. 2015. L 319. P. 1–20. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32015R2219 (дата звернення: 10.09.2026).
3. TOPCOP (Training and Operational Partnership against Organised Crime) : project page. European Union Agency for Law Enforcement Training (CEPOL). URL: https://www.cepol.europa.eu/international-cooperation (дата звернення: 09.09.2026).
4. Concept Note. Organised Property Crime Programme. TOPCOP/CEPOL. 2025. 5 p.
5. The EU's fight against organised crime (EMPACT) : Council of the European Union. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-fight-against-crime/ (дата звернення: 10.09.2026).
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратифікована Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011 (дата звернення: 10.09.2026).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (Розділ IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження»). База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 10.09.2026).
8. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19 (дата звернення: 09.09.2026).
9. Гораш О. С., Громович А. А. Інтерпол і Європол як ключові суб'єкти міжнародної поліцейської кооперації в системі протидії транснаціональній організованій злочинності. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2025. Т. 36, № 3. С. 136–146. DOI: 10.32631/vca.2025.3.10.

Д. І. Лунгу,
старший викладач
кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану діяльність Національної поліції України набуває особливого значення, оскільки поліцейські виконують широкий спектр завдань із забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, а також беруть участь у заходах із забезпечення національної безпеки й оборони держави. Специфіка виконання службових завдань у сучасних умовах передбачає підвищені вимоги не лише до професійних знань і навичок поліцейського, а й до рівня його фізичної та психологічної готовності. Саме тому спеціальна фізична підготовка є важливою складовою професійної підготовки поліцейських та одним із чинників їхньої готовності до ефективного виконання службових обов'язків.

Правові засади професійної підготовки поліцейських визначаються насамперед Законом України «Про Національну поліцію». Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», а саме статті 72, професійне навчання поліцейських складається зі спеціальної професійної підготовки, підготовки у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, післядипломної освіти та службової підготовки. При цьому службова підготовка визначається як система заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь і навичок поліцейського з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності [1]. Такий підхід свідчить про те, що професійна підготовка поліцейського має бути безпосередньо пов'язана з характером завдань, які він виконує під час служби.

Особливого значення фізична підготовленість набуває в умовах воєнного стану. Сучасна службова діяльність поліцейських може бути пов'язана з виконанням завдань у складних і небезпечних умовах, тривалим фізичним навантаженням, пересуванням у засобах індивідуального захисту, затриманням озброєних або агресивних правопорушників, евакуаційними заходами, охороною об'єктів критичної інфраструктури та іншими ситуаціями, які потребують високого рівня сили, швидкості, витривалості, координації та спритності.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», а саме частини другої статті 49, вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції, затверджує Міністерство внутрішніх справ України [1]. Отже, фізична підготовленість розглядається законодавцем як одна з професійно значущих характеристик працівника поліції. Вона має значення не тільки під час відбору кандидатів на службу, а й у процесі подальшого проходження служби та професійного вдосконалення поліцейського.

Безпосередньо організація службової підготовки регламентується Положенням про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 26 січня 2016 року № 50 [2]. У цьому нормативному акті фізична підготовка визначається як комплекс заходів, спрямованих на формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток фізичних якостей і здібностей поліцейського з урахуванням особливостей його професійної діяльності [2]. Таким чином, фізична підготовка не повинна розглядатися лише як загальний розвиток фізичних якостей. Її основною метою є формування саме тих умінь і навичок, які необхідні поліцейському для якісного виконання конкретних професійних завдань.

Особливе місце у цій системі займає спеціальна фізична підготовка, зміст якої має бути максимально наближений до реальних умов професійної діяльності. Для поліцейського недостатньо мати високі показники сили, швидкості чи витривалості самі по собі. Важливо вміти застосовувати їх комплексно та ефективно під час виконання службових дій.

Йдеться, зокрема, про здатність швидко долати перешкоди, переслідувати правопорушника, здійснювати його затримання, контролювати фізичний опір, застосовувати прийоми самозахисту та забезпечувати власну безпеку в умовах раптового виникнення загрози.

В умовах воєнного стану вимоги до спеціальної фізичної підготовки поліцейських об'єктивно підвищуються. Це пов'язано зі зміною характеру ризиків, із якими може стикатися особовий склад поліції. Поліцейські можуть виконувати службові завдання в умовах підвищеної небезпеки, у тому

числі під час дії повітряних тривог, обстрілів, масових заворушень, блокування територій, проведення стабілізаційних заходів та інших надзвичайних ситуацій. За таких обставин фізична готовність безпосередньо впливає на здатність поліцейського діяти швидко, рішуче та безпечно.

Важливо також враховувати взаємозв'язок фізичної підготовки з іншими складовими службової підготовки. Фізично підготовлений поліцейський має більші можливості для ефективного засвоєння тактичних навичок, прийомів самозахисту, навичок застосування заходів примусу та дій у ситуаціях різного ступеня ризику. Саме тому фізичну підготовку доцільно розглядати не ізольовано, а як складову комплексної системи професійної готовності поліцейського.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», а саме статті 42, поліцейські мають право застосовувати поліцейські заходи примусу у визначених законом випадках, а під час дії воєнного стану закон передбачає додаткові особливості їх застосування [1]. Практична реалізація відповідних повноважень вимагає від поліцейського належного рівня фізичної підготовленості, оскільки застосування заходів примусу передбачає необхідність контролювати ситуацію, діяти пропорційно небезпеці, забезпечувати власну безпеку та безпеку інших осіб.

Важливе значення для підготовки поліцейських має також наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 лютого 2016 року № 105, яким затверджено Положення про організацію спеціальної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції [3]. Така підготовка спрямована на набуття поліцейськими спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання повноважень поліції. Фізична складова цієї підготовки має забезпечувати формування готовності поліцейського до практичних дій у ситуаціях, характерних для його майбутньої службової діяльності.

На мою думку, в умовах воєнного стану вдосконалення спеціальної фізичної підготовки поліцейських повинно передбачати посилення її практичної спрямованості. Навчальні заняття доцільно максимально наближати до реальних службових ситуацій, поєднуючи фізичні вправи з елементами тактичної підготовки, подоланням перешкод, відпрацюванням прийомів самозахисту та затримання правопорушників. Водночас необхідно враховувати специфіку різних поліцейських підрозділів, оскільки характер фізичних навантажень і професійних завдань працівника патрульної поліції, слідчого, поліцейського поліції особливого призначення чи іншого підрозділу може суттєво відрізнятися.

Отже, спеціальна фізична підготовка є невід'ємною складовою професійної підготовки поліцейських та важливою передумовою їхньої професійної готовності. В умовах воєнного стану її значення істотно зростає, оскільки поліцейські стикаються з підвищеним рівнем фізичних і професійних ризиків. Належний рівень фізичної підготовленості дозволяє поліцейському ефективніше виконувати службові завдання, застосовувати передбачені законом заходи примусу, протидіяти правопорушенням та забезпечувати власну безпеку й безпеку громадян. Подальше вдосконалення системи спеціальної фізичної підготовки має здійснюватися з урахуванням сучасних умов служби, специфіки діяльності окремих підрозділів поліції та необхідності формування практичних навичок, максимально наближених до реальних умов виконання завдань.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 05.10.2026).
2. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» від 26.01.2016 № 50. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text (дата звернення: 05.10.2026).
3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про організацію спеціальної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції» від 16.02.2016 № 105. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16#Text (дата звернення: 05.10.2026).

В. А. Майданюк,
професор кафедри артилерії, доктор філософії
(Інститут ракетних військ і артилерії
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ І СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасна злочинність дедалі більше пов'язана з цифровим середовищем. Комп'ютери, мережі та мобільні пристрої стали не лише засобами вчинення окремих правопорушень, а й частиною складних кримінальних схем. Шахрайство, незаконне заволодіння даними, організована злочинність та інші правопорушення можуть одночасно мати фізичну і цифрову складові. За таких умов традиційних методів роботи правоохоронних органів недостатньо. Потрібні інструменти, які дають можливість швидко опрацьовувати великі обсяги інформації, встановлювати зв'язки між подіями та особами, виявляти нетипову поведінку і своєчасно реагувати на нові способи вчинення злочинів.

Окреме місце серед таких інструментів займають системи штучного інтелекту. Їх застосування не означає заміну працівника правоохоронного органу алгоритмом. Йдеться про додаткові можливості для людини: автоматизований пошук інформації, класифікацію даних, розпізнавання об'єктів на фото та відео, аналіз текстової і голосової інформації, виявлення підозрілих операцій та пошук закономірностей. Саме такий підхід відповідає потребам сучасної правоохоронної діяльності.

Актуальність використання цифрових технологій підтверджується міжнародною практикою. У матеріалах ООН зазначається, що штучний інтелект, блокчейн, геопросторові технології, біометрична ідентифікація та прогнозна аналітика змінюють підходи до запобігання, виявлення та розслідування злочинів [1]. Водночас ті самі технології активно використовуються злочинцями. Це створює технологічне змагання: правоохоронні органи повинні не лише реагувати на відомі способи злочинної діяльності, а й адаптуватися до нових цифрових інструментів.

В Україні проблема також набула практичного значення. Департамент кіберполіції Національної поліції України у звіті за 2024 рік серед актуальних загроз називає використання штучного інтелекту для вчинення злочинів, поширення фішингу, вішингу, скімінгу та зламів облікових записів [2]. У 2026 році Міністерство внутрішніх справ України окремо звернуло увагу на шахрайство із застосуванням штучного інтелекту та дипфейків [3]. Це свідчить про перехід відповідних загроз у практичну площину.

Важливим напрямом є цифрова криміналістика. Джерелом інформації під час розслідування може бути смартфон, комп'ютер, відеокамера, система контролю доступу, автомобільний реєстратор, хмарне сховище або соціальна мережа. Кількість таких джерел постійно зростає, а інформація з них може бути значною за обсягом. Цифрові системи дають змогу здійснювати пошук за заданими ознаками, групувати схожі об'єкти, знаходити повторювані номери, обличчя, голоси, часові та просторові збіги, а також встановлювати зв'язки між різними інформаційними масивами.

Перспективним є поєднання цифрової криміналістики з машинним навчанням. Під час аналізу великого масиву відеозаписів система може автоматично виділити фрагменти із заданими ознаками, а в текстових масивах – знаходити пов'язані імена, номери телефонів, адреси електронної пошти та ключові слова. Важливо, що кінцеве рішення має залишатися за уповноваженою особою, яка оцінює отриманий результат з урахуванням усіх обставин справи.

Ще один напрям – відеоаналітика та біометрична ідентифікація. Сучасні системи дозволяють перейти від простого запису до автоматизованого аналізу відеопотоку: виявлення незвичайної поведінки, підрахунку об'єктів, відстеження маршруту переміщення, пошуку автомобіля або порівняння біометричних ознак. INTERPOL розглядає цифрову криміналістику, технології безпілотних систем та штучний інтелект як важливі напрями розвитку сучасної правоохоронної діяльності [4].

Показовим є приклад операції INTERPOL Shams II у червні 2026 року. Під час операції було проаналізовано понад 108 тис. зображень, пов'язаних із діяльністю терористичних угруповань. За допомогою AI-агентів здійснювалися автоматизований збір, перевірка якості та вилучення дублікатів. Сформований масив передавався на подальший аналіз системою розпізнавання облич, а результати перевірялися фахівцями [5]. Такий підхід демонструє доцільність використання ШІ як інструменту швидкого опрацювання великих масивів інформації.

Не менш важливим є використання штучного інтелекту для виявлення фінансових та мережевих зв'язків. Перекази коштів, телефонні контакти, переміщення осіб, використання транспортних

засобів та інші дії можуть утворювати розгалужену мережу. Алгоритми аналізу графів і машинного навчання дають можливість швидше виявляти такі зв'язки. Це особливо важливо для протидії організованій злочинності, де необхідно встановлювати не лише окремого виконавця, а й структуру злочинної діяльності.

Окремо слід виділити технології аналізу відкритих джерел – OSINT. Соціальні мережі, вебресурси, відкриті реєстри, карти та інші цифрові джерела містять значний обсяг інформації. Штучний інтелект може допомогти сортувати ці дані, здійснювати пошук за змістом, порівнювати інформацію з різних джерел та виявляти зв'язки. Проте автоматично отриманий результат не можна сприймати як доведений факт. Він має розглядатися як аналітична підказка, яку необхідно перевірити за надійними джерелами.

Суттєві можливості відкриваються і у сфері протидії шахрайству. Генеративний штучний інтелект дає змогу створювати переконливі текстові повідомлення, зображення, аудіо та відео. Це підвищує якість соціальної інженерії та ускладнює розпізнавання обману. У відповідь правоохоронні органи та фінансові установи можуть застосовувати системи, що аналізують нетипову поведінку користувача, незвичні транзакції та ознаки синтетичного контенту.

Водночас використання цифрових технологій має і проблемні сторони. Перша – якість даних. Алгоритм не може бути кращим за інформацію, яку отримує для аналізу. Неповні, застарілі чи помилкові дані можуть призводити до неправильних висновків. Друга проблема – хибні спрацьовування. Навіть сучасна система розпізнавання не гарантує стовідсоткової точності, а тому її результат не повинен автоматично прирівнюватися до доказу вини людини.

Третя проблема пов'язана із захистом персональних даних і прав людини. Використання біометричних систем, автоматизованого профілювання або аналізу великих масивів інформації повинно мати чіткі правові підстави, визначені межі та механізми контролю. INTERPOL та UNICRI наголошують на необхідності поєднання технологічних можливостей із принципами законності, етики, прав людини та відповідальності [4].

Для України питання цифровізації протидії злочинності має розглядатися як комплексне завдання. Чинна Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні та план заходів з її реалізації на 2025–2026 роки створюють організаційну основу для подальшого розвитку відповідних технологій та їх практичного використання [6].

На нашу думку, доцільним є не впровадження окремих технологій «заради технологій», а створення єдиної цифрової системи підтримки правоохоронної діяльності. Вона може об'єднувати цифрову криміналістику, відеоаналітику, OSINT, аналіз фінансових операцій та інструменти штучного інтелекту. Кожен етап – від збору інформації до формування аналітичного висновку – має бути контрольованим і документованим. Особливу увагу потрібно приділяти підготовці персоналу, оскільки навіть сучасна система не дасть очікуваного результату без фахівця, який розуміє її можливості та обмеження.

Таким чином, цифрові технології та штучний інтелект поступово стають частиною сучасної системи протидії злочинності. Їх перевага полягає не тільки у швидкості обробки інформації, а й у можливості працювати з обсягами даних, які складно опрацювати традиційними методами. Водночас цифровізація правоохоронної діяльності повинна супроводжуватися належним правовим регулюванням, захистом персональних даних, перевіркою результатів алгоритмів та людським контролем. Поєднання професійного досвіду працівника і можливостей цифрових систем може стати основою для оперативнішого виявлення злочинів та підвищення ефективності розслідувань.

Список використаних джерел

1. United Nations Office on Drugs and Crime. The impact of digital technologies on crime prevention and criminal justice. A/CONF.241/11. 2025.
2. Департамент кіберполіції Національної поліції України. Звіт про діяльність Департаменту кіберполіції Національної поліції України у 2024 році. 2025.
3. Міністерство внутрішніх справ України. Шахрайство зі штучним інтелектом: як розпізнати небезпеку та захистити себе. 13.07.2026.
4. INTERPOL. Focus: Future facing law enforcement at the INTERPOL Innovation Centre. 2026.
5. INTERPOL. Counter-terrorism operation leverages artificial intelligence to identify 126 terrorism suspects. 18.09.2026.
6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. Редакція від 29.12.2021.

О. П. Макарова,
професор кафедри
криміналістики та судової експертології
доктор юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ЯК ЧИННИК ОПТИМІЗАЦІЇ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Ефективність кадрового забезпечення правоохоронної діяльності безпосередньо залежить від рівня професійної ідентичності майбутніх працівників. Сучасні виклики та трансформація правоохоронної системи вимагають залучення фахівців із високою психологічною стійкістю, сформованими цінностями та чітким усвідомленням власної ролі.

Емпіричну базу дослідження становили курсанти Харківського національного університету внутрішніх справ, які здобувають вищу юридичну освіту. Для відстеження динаміки кадрового становлення здобувачів було розподілено на рівні за чисельністю групи відповідно до років навчання – від початкового до випускного курсу.

Багатогранність феномену ідентичності в контексті кадрової підготовки обумовлена функціонуванням відповідних когнітивно-особистісних моделей. Ключове значення для професійного відбору, мотивації та подальшої службової адаптації мають актуальні самооцінні уявлення особистості, її прагнення до самовдосконалення та сприйняття еталонних вимог до фахівця. Зауважимо, що окремі виміри ідентичності виявляються виключно через зовнішнє оцінювання або моделювання поведінки у міжособистісній взаємодії.

На початковому етапі емпіричного пошуку конструкт професійної ідентичності майбутніх поліцейських операціоналізовано як особистісну готовність до прийняття рішень на основі усвідомленої причетності до правоохоронної спільноти. Відповідно, її структуру визначено через взаємозв'язок трьох ключових складників: професійної самооцінки, причетності до професійної спільноти та задоволеності обраним фахом, які функціонують на когнітивному, мотиваційно-ціннісному, афективному та поведінковому рівнях кадрово-професійного становлення особистості.

Для діагностики обраного конструкту застосовано комплексну систему індикаторів та методів (письмове опитування, суб'єктивне шкалювання, опитувальник Ш. Річі та П. Мартіна, колірний тест ставлень, методики дослідження копінг-стратегій та міжособистісних відносин). Вимірювання здійснювалося шляхом порівняння актуальних якостей особистості, її ідеальних прагнень та суб'єктивного бачення нормативного стандарту фахівця. Крім того, діагностика мотиваційної сфери дала змогу диференціювати здобувачів за п'ятьма типами професійної спрямованості, важливими для кадрового відбору: адекватним, ситуаційним, конформістським, компенсаційним та деструктивним.

Аналіз отриманих емпіричних даних дав змогу встановити такі закономірності курсової динаміки розвитку професійної ідентичності:

1. *Когнітивний рівень:* самооцінка фахових знань та навичок зростає від I до IV курсу. Найбільш виражений стрибок спостерігається на II курсі, де курсанти схильні дещо переоцінювати свої спеціальні навички. Показники причетності до професійної спільноти та задоволеності обраним шляхом протягом усього періоду навчання утримуються на середньому рівні з позитивною динамікою.
2. *Мотиваційно-ціннісний рівень***:** на I–II курсах домінують цінності пізнання, активного життя та кар'єрного зростання, тоді як на III–IV курсах пріоритетними стають фізичне здоров'я, фінансова стабільність, задоволеність обраною професією.
3. *Афективний рівень:* високий показник емоційної причетності спостерігається лише на I курсі. На II курсі фіксується криза адаптації до навчально-службової діяльності через усвідомлення дисбалансу між службовими обмеженнями та заохоченнями, що супроводжується тимчасовим зниженням задоволеності від виконання професійної ролі.
4. *Поведінковий рівень***:** образ професіонала від початкового насичення абсолютно позитивними рисами диференціюється до реалістичного сприйняття на IV курсі. Показники причетності та задоволеності зростають від середніх (I–II курси) до високих (III–IV курси).

Переломним етапом у розвитку професійної ідентичності є другий курс навчання, де відбувається зміна домінуючих чинників з афективного рівня (усвідомлення обмежень) на мотиваційно-ціннісний та поведінковий.

Типологічний аналіз дав змогу виокремити адекватні та неадекватні типи професійної ідентичності: *оптимальний* (адекватна самооцінка, відчуття причетності та задоволеність роллю), *вимушений* (причетність за відсутності емоційного задоволення) та *уявний* (позитивне ставлення до ролі за відсутності реального відчуття належності до спільноти). Якщо на І курсі переважають потенційні (несформовані) типи через когнітивний дефіцит, а на ІІ курсі переважають вимушена та уявна ідентичність, то на ІІІ та ІV курсах чітко домінує оптимальний тип.

Отже, проведене дослідження дає змогу сформувати об'єктивне підґрунтя для удосконалення системи кадрового забезпечення та підготовки правоохоронців. Комплексна діагностика професійної ідентичності на когнітивному, мотиваційному, афективному й поведінковому рівнях забезпечує можливість прогнозувати успішність подальшої службової діяльності здобувачів та їхню професійну стійкість. Ідентифікація типів мотиваційної спрямованості, провідних копінг-стратегій та особливостей міжособистісної взаємодії дозволяє своєчасно виявляти кадрові ризики (зокрема деструктивну чи ситуаційну мотивацію), оцінювати стресостійкість майбутніх працівників у конфліктних ситуаціях, а також розробляти адресні заходи психолого-педагогічної корекції. Здійснений аналіз створює практичні передумови для підвищення якості комплектування правоохоронних органів та оптимізації процесів службової адаптації молодих фахівців.

Список використаних джерел

1. Бардин Н., Жидецький Ю., Когут Я., Пряхіна Н., Ясінський В. Стрес та стресостійкість в діяльності працівників правоохоронних органів: Навчально-методичний посібник. Львів 2020. 115 с.
2. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. Київ. Педагогічна думка.2016. 219 с.
3. Макарова О. П. Умови розвитку професійної ідентичності майбутніх правоохоронців у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ, 2018 Вип.2 (50). С. 74–82.
4. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення 02.10.2026)
5. Про затвердження Порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ, поліцейських та військовослужбовців Національної гвардії України : наказ МВС України від 15.04.2016 № 315. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0668-16#Text (дата звернення 02.10.2026)
6. Юридична психологія: підручник / за заг. редакцією О.М. Бандурки; Харк. нац. ун –т внутр. справ. Харків: Майдан, 2018.684с.

Ю. Л. Мельничук,
аспірант
(Київський міжнародний університет)

ПОВНОВАЖЕННЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ЩОДО ОТРИМАННЯ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Правовий режим воєнного стану істотно змінює фактичні умови правоохоронної діяльності, зокрема можливості своєчасного доступу до місця події, фіксації та збереження відомостей про кримінальне правопорушення, а також організації взаємодії між уповноваженими органами. Такі обставини не змінюють установлених законом меж процесуальної компетенції осіб, залучених до отримання доказової інформації. Відповідно до ч. 3 ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження з урахуванням особливостей, визначених розділом ІХ-1 Кодексу [1]. Сам факт дії воєнного стану не може розглядатися як самостійна підстава для розширення процесуальних повноважень оперативних працівників поза випадками, прямо передбаченими КПК України.

У науковій літературі отримання доказів належним суб'єктом розглядається як одна з передумов їх допустимості [2; 3]. При цьому значення має не лише процесуальний статус особи, а й наявність у неї повноважень на здійснення конкретної доказової діяльності. Тому службове становище або належність особи до певного правоохоронного органу самі по собі не надають права вчиняти будь-які дії зі збирання доказів. Щодо оперативних підрозділів обсяг повноважень визначається характером конкретної процесуальної дії та встановленим законом порядком її проведення.

Відповідно до ч. 1 ст. 41 КПК України оперативні підрозділи визначених у цій нормі органів здійснюють слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача або прокурора. Для підрозділу детективів, оперативно-технічного підрозділу та підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України передбачено окреме правило щодо суб'єктів надання такого доручення [1]. Під час виконання доручення співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Разом із тим ч. 2 ст. 41 КПК України встановлює, що співробітники оперативних підрозділів, крім підрозділу детективів та підрозділу внутрішнього контролю НАБУ, не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора. Згідно з ч. 3 ст. 41 КПК України доручення слідчого, дізнавача або прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом [1]. Письмове доручення є процесуальною підставою виконання оперативним підрозділом відповідних дій, а його значення не зводиться до організації взаємодії між відповідними суб'єктами.

Під час виконання доручення процесуальна компетенція оперативного працівника має похідний характер: її обсяг визначається законом і змістом конкретного доручення, а не самим фактом належності особи до оперативного підрозділу. Доручення провести певну слідчу (розшукову) чи негласну слідчу (розшукову) дію не надає оперативному працівникові права самостійно обирати та здійснювати інші процесуальні дії. Для визначення належності суб'єкта значення має не лише наявність письмового доручення, а й відповідність фактично вчинених працівником дій його змісту та встановленим законом межам повноважень.

Наявність письмового доручення не усуває необхідності дотримання інших установлених КПК України умов проведення конкретної процесуальної дії. Якщо КПК України вимагає ухвали слідчого судді, постанови прокурора, слідчого чи іншого процесуального рішення, його наявність є окремою умовою законності відповідної дії та не замінює належного уповноваження її виконавця.

Не будь-яка діяльність оперативного працівника, пов'язана з відомостями про кримінальне правопорушення, становить процесуальне збирання доказів. Сам доступ до інформації чи її матеріального або цифрового носія ще не означає отримання доказу у кримінальному провадженні. Для правової оцінки мають значення характер вчиненої дії, її процесуальна мета, повноваження особи та дотримання встановленого КПК України порядку. Взаємодію оперативного працівника з річчю, документом або цифровою інформацією не слід автоматично ототожнювати з процесуальним отриманням доказу. Якщо ж така діяльність спрямована на отримання матеріалу для використання у доказуванні, необхідно встановити, чи був працівник уповноважений на відповідну процесуальну дію та чи дотримано визначеного законом порядку її проведення.

Практичне значення цього розмежування ілюструє постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.08.2019 р. у справі № 607/14707/17. У цьому провадженні потерпілий добровільно передав оперативному працівникові відеодиск із записом камер спостереження до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Верховний Суд зазначив, що отримання відеодиска оперативним працівником без доручення слідчого суперечило вимогам ч. 1, 2 ст. 41 КПК України, оскільки він не був уповноважений здійснювати відповідні процесуальні дії з власної ініціативи [4]. Суд також відніс отримання фактичних даних належним суб'єктом до умов допустимості доказів. Добровільний характер передачі матеріалу не усував вимог щодо належного суб'єкта та встановленого КПК України порядку його отримання.

Необхідність невідкладного документування обставин кримінального правопорушення, обмежений доступ до окремих територій та об'єктів, а також ризик втрати матеріальних чи цифрових носіїв інформації можуть істотно ускладнювати отримання та збереження доказів. Особа, яка першою виявила об'єкт або отримала певні відомості, не обов'язково є суб'єктом, уповноваженим на їх подальше процесуальне отримання. Тому під час оцінки допустимості доказу важливо простежити послідовність дій – від первинного виявлення відповідних відомостей до їх отримання у передбаченому законом порядку та набуття ними процесуального значення у конкретному кримінальному провадженні.

Особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану визначено розділом ІХ-1 КПК України, а ст. 615 Кодексу встановлює спеціальні правила, що застосовуються у передбачених нею випадках [1]. Наявність такого режиму не наділяє оперативного працівника повноваженнями слідчого, дізнавача чи прокурора та не скасовує вимог до належного суб'єкта відповідної процесуальної дії. Якщо КПК України пов'язує проведення конкретної процесуальної дії оперативним підрозділом із письмовим дорученням уповноваженої особи, дія воєнного стану не замінює такої процесуальної підстави. Передбачені Кодексом спеціальні правила застосовуються лише у визначених ним випадках і межах.

Під час визначення належності оперативного працівника як суб'єкта отримання доказів слід встановлювати компетенцію відповідного органу, процесуальну підставу участі конкретного працівника та відповідність фактично вчинених ним дій межам наданих повноважень. Воєнний стан не усуває цих вимог, а їх дотримання має безпосереднє значення для оцінки допустимості отриманих доказів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 05.10.2026).

2. Драган О. В. Належний суб'єкт як передумова допустимості отриманих доказів: судова практика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 232–236. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.79.2.35.

3. Тітко І. Належний суб'єкт збирання доказів як критерій допустимості доказів у кримінальному провадженні (за матеріалами практики Верховного Суду). *Кримінальний процес: сучасний вимір та проспективні тенденції : VI Харківський кримінальний процесуальний полілог* (м. Харків, 17 квітня 2024 р.) : зб. ст. / редкол.: О. В. Капліна, А. Р. Туманянц. Харків : Право, 2024. С. 195–198.

4. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 07.08.2019 у справі № 607/14707/17, провадження № 51-2604км19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/83589933 (дата звернення: 05.10.2026).

В. В. Михайленко,
науковий співробітник
відділу дослідження проблем кримінального права,
доктор філософії
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

ВИДИ ОБМАНУ ЯК СПОСОБУ УХИЛЕННЯ ВІД НЕСЕННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ[1]

Встановлений порядок несення військової служби є тим організаційним механізмом, через який реалізується конституційний обов'язок захисту Вітчизни, а тому положення розділу XIX Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) безпосередньо забезпечують обороноздатність держави як складову національної безпеки. Частина 1 статті 409 КК України передбачає відповідальність за ухилення військовослужбовця від несення обов'язків військової служби шляхом самокалічення або шляхом симуляції хвороби, підроблення документів чи іншого обману.

Диспозиція частини 1 статті 409 КК України називає чотири способи ухилення, проте вони не перебувають на одному логічному рівні. Симуляція хвороби є не чим іншим, як введенням в оману щодо стану власного здоров'я; підроблення документів у контексті приписів цієї статті має сенс лише остільки, оскільки підроблений документ подається уповноваженій особі та створює в неї хибне уявлення про наявність підстав для звільнення від виконання обов'язків. Тому видається, що обидві ознаки, є видовими проявами обману й повністю охоплюються застосованим у статті зворотом «іншого обману». Натомість самокалічення обманом не є: воно змінює не уявлення командування про стан речей, а сам стан речей, тобто фізичну спроможність особи виконувати обов'язки. Фактично законодавець описав два різнорідні способи ухилення, заподіяння шкоди своєму здоров'ю та обман, штучно розгорнувши другий із них у три позиції. Таке розгортання не має значення для кваліфікації, оскільки спосіб не впливає ні на вибір частини статті, ні на межі санкції, проте створює враження вичерпного переліку способів.

Буквально симуляція означає вдавання хвороби, якої насправді немає. Проте доктринальний підхід до тлумачення охоплює цією категорією й аггравацію, тобто перебільшення тяжкості реально наявного захворювання або приховування факту одужання [1, с. 313]. Обсяг застосування такої категорії, виходить за межі її буквального значення, що перебуває в певній розбіжності з вимогою правової визначеності та з приписом частини 4 статті 3 КК України про заборону аналогії. Ця суперечність знімається, якщо визнати симуляцію видовим проявом обману: аггравація безсумнівно є обманом, оскільки військовослужбовець створює у членів військово-лікарської комісії або в командування хибне уявлення про ступінь порушення функцій організму. Розширення ознаки «симуляція» до аггравації є, по суті, прихованим поверненням до родового поняття, що позбавляє цю ознаку самостійного значення.

Практика це підтверджує. У справі № 498/663/15-к судами встановлено, що військовослужбовець дійсно звертався до госпіталю і йому було встановлено діагноз, однак підтвердних документів він не отримав і повідомив безпосередньому начальникові неправдиві відомості про стаціонарне лікування. Діяння кваліфіковано як ухилення шляхом симуляції хвороби та іншого обману, і з такою кваліфікацією погодився Верховний Суд [2]. Тобто дві ознаки застосовано одночасно до одного й того самого діяння, причому за наявності реального захворювання, а не вдаваного. Це свідчить радше про те, що ознаки не розмежовуються між собою, ніж про поєднання двох способів.

Ознака «підроблення документів» буквально означає виготовлення підробленого документа або внесення неправдивих відомостей до справжнього. Аналіз судових рішень показує, однак, що військовослужбовець, як правило, документа не підробляє. Типовою є схема, за якої особа отримує готовий підроблений документ від третіх осіб, після чого подає його разом із рапортом про звільнення. Так, у справі № 569/5394/25 підроблені документи виготовила інша особа, дії якої кваліфіковано як організацію ухилення [3]; у справі № 570/424/26 підроблені документи виготовили та надіслали поштою треті особи, матеріали щодо яких виділено в окреме провадження [4]. В обох випадках діяння військовослужбовця кваліфіковано як ухилення шляхом підроблення документів.

[1] *Примітка.* Тези виконано в межах реалізації теми фундаментального дослідження «Теоретичні та правозастосовні проблеми кримінально-правового забезпечення основ національної безпеки та оборони України» (державний реєстраційний номер: 0124U005179; термін виконання: I квартал 2025 р. – IV квартал 2027 р.).

З погляду буквального тлумачення особа в таких випадках вчиняє не підроблення, а використання завідомо підробленого документа, тобто діяння, що охоплюється ознакою «іншого обману». Тож фактично, на практиці суд застосовує родову ознаку, називаючи її видовою. Наочним свідченням невизначеності меж між ознаками є формулювання, використане у справі № 161/4987/26, де діяння описано як ухилення шляхом підроблення документів та іншого обману [5], тобто видову й родову ознаки поєднано в одному звороті.

Ознака «інший обман» має характер відкритого переліку, що загалом є виправданим, оскільки форми обману невичерпні. В літературі перелік способів обману продовжують доповнювати новими проявами, зокрема введенням в оману щодо віросповідання з метою отримання підстав для проходження альтернативної служби або наданням неправомірної вигоди командирові [6, с. 132]. Відкритим у теоретичному плані залишається й питання про те, чи охоплюється цією ознакою замовчування обставин, про які особа зобов'язана повідомити.

Показовою є справа № 199/1764/26, у якій старший лейтенант, визнаний військово-лікарською комісією придатним до служби після лікування, до військової частини не прибув і тривалий час систематично створював уявлення про поважність причин неявки, повідомляючи про нібито триваюче лікування [7]. Жодного документа він не підробляв і підробленого не подавав. Аналогічно у справі № 587/1082/23 [8] ухилення полягало виключно в повідомленні командуванню неправдивих відомостей про причини відсутності.

Описана невизначеність не впливає ні на кваліфікацію в межах частини статті, ні на межі санкції, а оцінка того, наскільки вона ускладнює правозастосування, потребує окремого емпіричного дослідження. Однак у теоретичному плані значення способу залишається безсумнівним: він є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони основного складу, а тому його зміст має бути визначеним настільки, щоб бути придатним для встановлення і доведення.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави для таких попередніх висновків.

1. Ознака «симуляція хвороби» тлумачиться ширше за своє буквальне значення, оскільки охоплює й аггравацію. Практика застосовує цю ознаку одночасно з ознакою «іншого обману» до одного й того самого діяння, що свідчить про відсутність чіткої межі між ними.

2. Ознака «підроблення документів» застосовується до випадків, коли військовослужбовець підробленого документа не виготовляє, а отримує готовий від третіх осіб і використовує його.

3. Ознака «інший обман» є родовою щодо двох попередніх, і саме вона реально застосовується в тих випадках, коли ухилення не пов'язане із заподіянням собі шкоди здоров'ю.

Наведені положення мають характер постановки проблеми. Разом із подальшим аналізом ознаки «самокалічення» вони окреслюють можливі напрями дослідження кримінально-правового забезпечення обороноздатності України в контексті статті 409 КК України.

Список використаних джерел

1. Шершенькова В. А. Розслідування злочинів, передбачених ст. 409 КК України (ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом). Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 5, ч. 3. С. 310–314. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.45

2. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 02.12.2021 р. у справі № 498/663/15-к (провадження № 51-3759км21). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/101673809 (дата звернення: 26.08.2026).

3. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 28.04.2025 р. у справі № 569/5394/25 (провадження № 1-кп/569/1282/25). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126911737 (дата звернення: 26.08.2026).

4. Вирок Костопільського районного суду Рівненської області від 25.06.2026 р. у справі № 570/424/26 (провадження № 1-кп/564/597/26). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/137731143 (дата звернення: 26.08.2026).

5. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 22.04.2026 р. у справі № 161/4987/26 (провадження № 1-кп/161/875/26). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135976826 (дата звернення: 26.08.2026).

6. Кунтій А. Криміналістична характеристика ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2025. № 3 (47). С. 128–136. DOI: http://doi.org/10.23939/law2025.47.128

7. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду міста Дніпра від 30.06.2026 р. у справі № 199/1764/26 (провадження № 1-кп/199/565/26). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/137830157 (дата звернення: 26.08.2026).

8. Вирок Сумського районного суду Сумської області від 30.05.2023 р. у справі № 587/1082/23 (провадження № 1-кп/587/171/23). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: оф. вебсайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111270316 (дата звернення: 26.08.2026).

О. С. Мірошниченко,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування ННІ № 1,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Ефективність досудового розслідування значною мірою залежить від належної організації діяльності органів досудового розслідування, важливим елементом якої є планування. У криміналістичній науці сформовано різні підходи до визначення його сутності. Зокрема, В. Ю. Шепітько та В. О. Коновалова розглядають планування як визначення шляхів розкриття злочину, обставин, які підлягають з'ясуванню, а також найбільш доцільних строків проведення необхідних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів [1, с. 153]. В. В. Тіщенко та О. О. Подобний акцентують увагу на визначенні змісту і порядку роботи із встановлення всіх обставин вчиненого злочину та викриття винних [2, с. 24]. О. О. Хань пов'язує планування з визначенням завдань проведення слідчих (розшукових) дій та найбільш раціональних і ефективних шляхів їх вирішення [3, с. 460], тоді як В. О. Гусєва розглядає його як діяльність, спрямовану на визначення комплексу слідчих, негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, що оформлюються у вигляді письмового плану розслідування [4, с. 198].

Узагальнення наведених наукових підходів дає підстави розглядати планування досудового розслідування як складову його організації, що полягає у визначенні обставин, які підлягають установленню, формуванні та перевірці слідчих версій, визначенні послідовності процесуальних і організаційних заходів, а також раціональному використанні часу, сил і засобів для досягнення завдань кримінального провадження. Отже, планування є не лише засобом визначення послідовності окремих процесуальних дій, а й інструментом комплексної організації діяльності суб'єктів розслідування.

Особливого значення планування набуває під час розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також інших кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією проти України. Специфіка цієї категорії кримінальних проваджень зумовлена значною кількістю епізодів, територіальною розосередженістю доказової інформації, необхідністю міжвідомчої та міжнародної взаємодії, складністю доступу до окремих територій, а також широким використанням цифрових технологій фіксації та документування доказів.

Водночас традиційні підходи до планування потребують адаптації до зазначених умов. У таких кримінальних провадженнях планування не може обмежуватися визначенням черговості проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Воно має охоплювати визначення напрямів доказування, формування і перевірку взаємопов'язаних слідчих версій та прогнозування можливих змін слідчої ситуації.

Нормативні передумови планування визначаються, зокрема, положеннями Кримінального процесуального кодексу України [5] щодо обов'язку всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального провадження та процесуальної самостійності слідчого. Безпосередньо необхідність планування діяльності слідчих підрозділів передбачена Інструкцією з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, затвердженою наказом МВС України від 06.07.2017 № 570 [6].

З огляду на складність кримінальних проваджень цієї категорії та необхідність одночасного вирішення різних за характером і масштабом завдань планування розслідування доцільно розглядати як багаторівневий процес, що охоплює стратегічний, тактичний та оперативно-ситуаційний рівні.

Стратегічне планування має бути спрямоване на визначення загальної моделі розслідування та його основних цілей. На цьому рівні визначаються перспективні напрями встановлення події кримінального правопорушення, кола причетних осіб, механізму злочинної діяльності, а також можливостей подальшого використання зібраних доказів у національних та міжнародних юрисдикційних органах.

Тактичне планування передбачає формування і перевірку слідчих версій, визначення першочергових і наступних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних та організаційних заходів, а також визначення необхідності залучення спеціальних знань. Особливістю такого планування є необхідність одночасного перевірення декількох взаємопов'язаних версій

щодо мотивів нападу, характеру застосування сили, належності військових формувань, змісту наказів командування та причетності конкретних осіб до прийняття відповідних рішень.

Оперативно-ситуаційне планування зумовлене постійною зміною слідчої ситуації. Активні бойові дії, деокупація територій, евакуація населення, знищення або зміна слідів кримінального правопорушення, переміщення свідків і потерпілих, надходження нових доказів та результатів експертних досліджень потребують постійного коригування раніше визначеного плану. Отже, планування в таких кримінальних провадженнях має бути безперервним і динамічним.

Планування має також організаційне значення, оскільки забезпечує практичну реалізацію визначених завдань розслідування. У складних кримінальних провадженнях план повинен передбачати розподіл завдань між учасниками, визначення відповідальних осіб і строків виконання, а також контроль за реалізацією запланованих заходів. Особливого значення це набуває за необхідності узгодження діяльності різних суб'єктів розслідування під час проведення процесуальних заходів, обміну інформацією та забезпечення належної фіксації і збереження доказів.

Суттєвою специфікою планування розслідування міжнародних злочинів є розширення змісту доказування. Під час такого розслідування необхідно встановлювати не лише безпосередніх виконавців кримінального правопорушення, а й досліджувати характер збройного конфлікту, статус його учасників, належність військових підрозділів, ланцюг командування, системність або широкомасштабність нападів у разі їх значення для правової кваліфікації відповідного діяння, а також інші обставини, необхідні для належної кримінально-правової оцінки діяння. Відповідно, планування має передбачати роботу з різними видами доказової інформації: цифровими матеріалами, супутниковими знімками, матеріалами OSINT, відеозаписами, документами військового управління, матеріалами перехоплень, показаннями потерпілих і свідків та результатами експертних досліджень. Розширення кола джерел доказової інформації, своєю чергою, зумовлює необхідність завчасного врахування під час планування вимог до її належної фіксації, збереження та подальшого використання.

Важливого значення набуває забезпечення належної якості доказів та можливості їх подальшого використання не лише у національному кримінальному провадженні. Україна здійснює документування міжнародних злочинів також з урахуванням можливості використання відповідних матеріалів Міжнародним кримінальним судом, судами інших держав та іншими міжнародними механізмами. У зв'язку з цим під час планування необхідно враховувати вимоги щодо допустимості, автентичності, надійності та безперервності зберігання доказів.

Таким чином, планування досудового розслідування міжнародних злочинів в умовах збройної агресії проти України характеризується багаторівневим характером, безперервним коригуванням залежно від розвитку слідчої ситуації, розширенням змісту доказування та необхідністю організаційного забезпечення узгодженої діяльності учасників розслідування.

Перспективними напрямами вдосконалення планування є розроблення типових моделей планування для окремих категорій міжнародних злочинів, запровадження єдиних стандартів документування доказів, удосконалення міжвідомчого та міжнародного інформаційного обміну, а також розвиток цифрових інформаційно-аналітичних систем. Реалізація зазначених напрямів сприятиме системній організації доказування та узгодженню діяльності суб'єктів розслідування у складних багатоепізодних кримінальних провадженнях.

Список використаних джерел

1. Криміналістика: Підручник / кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Х.: Право, 2010. С. 153.

2. Тіщенко В. В., Подобний О. О. Криміналістика : навчально-методичний посібник / Тіщенко В. В., Подобний О. О. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. С. 24.

3. Теоретичні основи планування та програмування провадження слідчих (розшукових) дій : монографія / О. О. Хань ; за заг. ред. В. А. Журавля. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 460.

4. Гусєва В. О. Методика розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : монографія. Харків : ТОВ «У справі», 2020. С. 198.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show/4651-17#Text (дата звернення: 30.09.2026).

6. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 06.07.2017 № 570 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show/z0919-17#n4.

А. В. Мовчан,
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності,
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЦИФРОВІ ДОКАЗИ: МЕЖІ ДОПУСТИМОСТІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВОСУДДЯ

Цифровізація суспільства докорінно змінила ландшафт сучасної злочинності. Транснаціональний характер кіберзлочинів, використання криптоактивів для легалізації доходів, автоматизація фішингових атак та застосування технологій Deepfake створюють принципово нові виклики для правоохоронної системи. Традиційні методи розслідування та збору доказів втрачають ефективність перед обсягами даних (Big Data), з якими зіштовхуються слідчі. У цих умовах інтеграція інструментів штучного інтелекту (ШІ) та цифрових технологій у досудове розслідування й оперативно-розшукову діяльність стає не просто технічною інновацією, а критичною необхідністю для забезпечення невідворотності покарання.

В умовах повномасштабної російсько-української війни ключовими напрямами застосування цифрових технологій та ШІ у протидії злочинності є:

1) аналітика Big Data та прогнозна поліцейська діяльність (Predictive Policing): використання машинного навчання (ML) для виявлення прихованих паттернів (шаблонів) злочинної діяльності, взаємозв'язків між суб'єктами та аналізу транзакцій у блокчейн-мережах (Chainalysis, Crystal); автоматизована побудова графів зв'язків між учасниками організованих злочинних угруповань на основі відкритих джерел (OSINT); використання алгоритмів для визначення точок концентрації злочинів (Hotspots) та оптимального розподілу патрульних ресурсів;

2) комп'ютерний зір та біометрична ідентифікація: застосування нейромереж для розпізнавання обличчя у режимі реального часу через системи відеоспостереження (за умови дотримання стандартів захисту персональних даних); автоматизований пошук і класифікація зображень та відео за виявленими маркерами (зокрема під час розслідування злочинів проти дітей і воєнних злочинів); використання спеціалізованих моделей ШІ для верифікації автентичності аудіо- та відеозаписів, а також виявлення цифрових маніпуляцій;

3) цифрова криміналістика (Digital Forensics): використання програмно-апаратних комплексів (Cellebrite UFED, Magnet AXIOM) для зняття та структурування інформації з мобільних пристроїв і хмарних сховищ (Cloud Forensics); вилучення та збереження метаданих, виявлення прихованих файлів (стеганографія), розшифрування пошкоджених файлових систем [1].

Відтак, швидке поширення інформаційно-комунікаційних технологій сформувало нову категорію доказового матеріалу – електронні (цифрові) докази. Їхня специфічна природа (нематеріальність, динамічність, можливість легкого копіювання, модифікації або безповоротного знищення) вимагає перегляду класичних криміналістичних підходів до вилучення, фіксації та дослідження доказової інформації.

Головною умовою допустимості цифрового доказу в суді є можливість довести, що надана інформація є ідентичною тій, яка була вилучена на місці події або з цифрового носія. Будь-яка дія з цифровим носієм (копіювання, дамп пам'яті, дзеркальне дублювання HDD/SSD) має супроводжуватися розрахунком криптографічних хеш-функцій (SHA-256, MD5). Подальша зміна хоча б одного біта інформації змінює підсумковий хеш, що беззаперечно свідчить про спотворення доказу.

Для запобігання фальсифікації лог-файлів, аудіо- та відеозаписів на стадії досудового розслідування перспективним є впровадження децентралізованих реєстрів. Автоматична фіксація хеш-сум доказів у блокчейні одразу після вилучення гарантує їх абсолютну незмінність для суду. У випадках, коли пристрій увімкнений або дані зашифровані (наприклад, в операційній системі з BitLocker чи месенджерах із RAM-дисками), вилучення вимагає збереження вмісту оперативної пам'яті (RAM dump) до вимкнення живлення, що регламентується окремими криміналістичними протоколами.

Розслідування сучасних злочинів (включно з воєнними злочинами, кібершахрайством та торгівлею людьми) значною мірою спирається на розвідку на основі відкритих джерел (OSINT). Проте фіксація вебсторінок шляхом простих скріншотів часто визнається судами неналежним або недопустимим доказом через високий ризик маніпуляцій (наприклад, через вихідний код елемента у браузері) [2].

Імплементація Berkeley Protocol установлює міжнародні стандарти проведення цифрових розслідувань із відкритих джерел. Протокол вимагає від слідчого/аналітика фіксувати не лише сам контент, а й весь процес його отримання: збереження повного вихідного коду сторінки (HTML/CSS/JS); фіксацію метаданих, IP-адрес, маршрутизації (Traceroute) та часових міток (Timestamps) через серверні джерела; використання ізольованих віртуальних середовищ та автоматизованих інструментів фік-

сації (наприклад, WARC-файлів, інструментів типу Archive.org, спеціалізованих розширень); ведення детального журналу дій дослідника (Audit Log) для забезпечення відтворюваності експерименту [3].

Аналіз правових позицій Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду дозволяє сформувати чіткі критерії допустимості електронних доказів у кримінальному провадженні України. Самі по собі роздруковані скріншоти екрана (зі смартфона чи комп'ютера) без дослідження безпосереднього носія або без належного засвідчення розглядаються судами як документи-копії. Суд наголошує: якщо сторона захисту ставить під сумнів автентичність листування в месенджері (Telegram, WhatsApp, Signal) або електронного листа, оригінал електронного документа має бути наданий суду для огляду або підданий судовій комп'ютерно-технічній експертизі.

Слід зазначити, що наявність КЕП полегшує ідентифікацію автора електронного документа. Однак відсутність підпису на матеріалах фіксації (наприклад, на відеозаписах із бодікамер поліцейських чи відеореєстраторів) не позбавляє їх статусу доказу за умови підтвердження автентичності іншими матеріалами справи. Дані про зв'язок (координати баз, IMEI, тривалість з'єднань) є електронними доказами, вилучення яких має відбуватися виключно в порядку тимчасового доступу до речей і документів на підставі ухвали слідчого судді з дотриманням процедури збереження первинного електронного файлу, отриманого від оператора [4].

При цьому уніфікація криміналістичних процедур в Україні має орієнтуватися на міжнародні стандарти ISO/IEC 27037 («Керівництво з ідентифікації, збору, вилучення та збереження цифрових доказів») та ISO/IEC 27042 («Методологія аналізу та інтерпретації цифрових даних»), дотримання яких гарантує, що докази, зібрані українськими правоохоронними органами, будуть визнані належними та допустимими у міжнародних судових інстанціях (зокрема в Міжнародному кримінальному суді).

Водночас існують процесуальні та етичні ризики («Black Box Problem»), зокрема: проблема пояснюваності (Explainability) – складність доказування в суді алгоритмічних рішень, прийнятих «закритими» моделями ШІ, що порушує принцип змагальності та право на захист; алгоритмічна упередженість (Algorithmic Bias) – ризик перенесення людських або історичних стереотипів у навчальні вибірки ШІ, що може призводити до дискримінаційних результатів [5].

Критичним фактором є дотримання прав людини та міжнародних стандартів, що охоплює: необхідність дотримання суворого балансу між ефективністю розслідування та захистом персональних даних (відповідність вимогам GDPR та Закону України «Про захист персональних даних»); урахування вимог EU AI Act (Акту ЄС про штучний інтелект), який класифікує системи ШІ, що використовуються у сфері правопорядку, як системи високого ризику (High-Risk AI systems) та вимагає дотримання суворих критеріїв прозорості, аудитовності та людського контролю (Human-in-the-loop) [6].

Крім того, необхідно внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо детального регламентування порядку призначення цифрових експертиз, збирання електронних доказів за допомогою алгоритмів ШІ та закріплення статусу цифрових матеріалів OSINT. Жодне процесуальне рішення, що обмежує права людини або визначає її винуватість, не може прийматися автоматично інструментами ШІ – остаточне рішення та відповідальність завжди лежать на слідчому, прокуророві чи судді.

У підсумку, ключове значення має систематичне підвищення кваліфікації слідчих, працівників оперативних підрозділів, прокурорів та суддів у сфері цифрової криміналістики, кібергігієни й базових принципів функціонування систем штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. ISO/IEC 27037:2012 Information technology – Security techniques – Guidelines for identification, collection, acquisition and preservation of digital evidence. ISO/IEC, 2012.

2. Узагальнення аналізу судової практики щодо використання електронних доказів під час здійснення кримінального судочинства суддями Комсомольського міського суду Полтавської області за 2018 та 2019 роки. URL: https://kom.pl.court.gov.ua/sud1612/pokazniki-diyalnosti/pidsymku_robotu/uzagalnennya_111

3. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations: A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Information in International Human Rights, Humanitarian Law and Criminal Investigations. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (OHCHR); Human Rights Center UC Berkeley, 2022. URL: https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-study-papers/berkeley-protocol-digital-open-source-investigations

4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика за 2026 р.). URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_06_2026.pdf

5. Шамов О. А. Проблема «Чорної скриньки» в юридичному ШІ: чи достатньо існуючих методів XAI для задоволення вимог належного правового процесу? *Ужгородський національний університет. Серія: Право*. 2024. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/342178

6. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down h?-rmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). *Official Journal of the European Union*. L series, 2024/1689. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689

М. В. Мордвинцев,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідної лабораторії з проблем
інформаційних технологій та протидії злочинності у кіберпросторі,
кандидат технічних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

О. В. Хлєстков,
старший науковий співробітник
Науково-дослідної лабораторії з проблем
інформаційних технологій та протидії злочинності у кіберпросторі
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВІДЕОАНАЛІТИКА ЯК СКЛАДОВА КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах правового режиму воєнного стану істотно зростає значення своєчасного отримання, опрацювання та аналітичного використання інформації, необхідної для протидії кримінальним правопорушенням та іншим загрозам публічній безпеці. Одним із найбільш інформаційно насичених джерел таких відомостей є системи відеоспостереження. Стаціонарні камери, нагрудні відеореєстратори працівників поліції, автомобільні відеореєстратори, мобільні комплекси та безпілотні літальні апарати формують значні масиви відеоданих, ручний перегляд яких потребує значних часових і людських ресурсів.

У попередніх дослідженнях показано, що системи відеоспостереження можуть використовуватися не лише для безпосереднього спостереження за обстановкою та документування подій, а й для відстеження протиправних дій, виявлення визначених об'єктів та автоматизованої обробки значних обсягів відеоданих [1, с. 78–79]. Подальший розвиток технологій комп’ютерного зору та штучного інтелекту створює передумови для переходу від традиційної моделі перегляду відеозаписів до автоматизованого виділення інформаційно значущих об'єктів, подій та зв’язків між ними.

Сучасна інтелектуальна відеоаналітика дозволяє автоматизувати виявлення, класифікацію, зіставлення та відстеження людей, транспортних засобів, предметів та інших об'єктів у відеопотоках [2, с. 1256]. Окремим напрямом розвитку є аналіз поведінкових характеристик та траєкторій руху. Зокрема, результати досліджень A. D. Matei, E. Talavera та M. Aghaei свідчать про можливість використання траєкторій скелетних точок людини, отриманих із відеозображень, для автоматизованої класифікації пов'язаних із поведінкою подій у системах відеоспостереження [3, с. 1–2].

На нашу думку, перспективним напрямом використання таких технологій у діяльності Національної поліції України є інтеграція результатів інтелектуальної відеоаналітики до процесів кримінального аналізу. При цьому принциповим є перехід від сприйняття відеозапису лише як послідовності зображень до його використання як джерела структурованих даних про об'єкти, події, час, місце та взаємозв'язки між ними.

Для цього пропонується застосовувати **подієво-орієнтовану модель формування відеоаналітичної інформації для кримінального аналізу**. Її узагальнена структура може бути представлена такою послідовністю: **отримання відеоданих – виявлення об'єкта або події – класифікація – формування метаданих – просторово-часове зіставлення – встановлення зв'язків між об'єктами та подіями – формування інформації для кримінального аналізу – перевірка аналітиком – використання підтвердженої інформації у межах визначених завдань.**

На першому рівні здійснюється автоматизоване виявлення визначених категорій об'єктів: людей, транспортних засобів, залишених предметів, скупчень людей тощо. Залежно від технічних можливостей системи та правових підстав можуть визначатися окремі характеристики виявленого об'єкта, а також час і місце його появи, напрямок та параметри переміщення.

Другий рівень передбачає перетворення результатів відеоаналізу на структуровані метадані. Для транспортного засобу така інформаційна структура може містити час і місце виявлення, категорію транспортного засобу, його зовнішні ознаки, напрямок руху, розпізнаний реєстраційний номер за наявності відповідної технічної можливості та посилання на пов’язаний відеофрагмент. Повторне виявлення транспортного засобу іншими камерами дозволяє сформувати послідовність просторово-часових подій.

Таким чином, предметом подальшого аналізу стає вже не лише окремий відеозапис, а сукупність структурованих відомостей виду **«об'єкт – ознаки – місце – час – напрямок – подія»**. Зіставлення таких записів, отриманих від різних камер, створює можливість реконструювати окремі ділянки маршруту, визначати повторюваність появи об’єкта у певних місцях та встановлювати часові й просторові зв’язки з іншими об'єктами або подіями.

Аналогічний підхід може застосовуватися щодо людей. Інтелектуальна відеоаналітика за наявності належних правових підстав і відповідних технічних засобів може використовувати зовнішні та поведінкові ознаки, напрямок руху, час і місце появи для пошуку пов'язаних відеофрагментів. У результаті замість послідовного перегляду великої кількості відеозаписів аналітик отримує попередньо сформований набір потенційно релевантних подій.

Наступним рівнем запропонованої моделі є **просторово-часове зв’язування відеоподій**. Саме воно, на нашу думку, має особливе значення для кримінального аналізу. Окреме виявлення людини або транспортного засобу камерою часто має обмежену інформаційну цінність. Значно більший аналітичний потенціал виникає тоді, коли система дозволяє встановити послідовність появ одного об'єкта в різних місцях та співвіднести ці появи з іншими об’єктами і подіями.

Наприклад, неодноразове виявлення одного транспортного засобу в різні дні поблизу декількох об'єктів, щодо яких здійснюється посилений контроль, саме по собі не свідчить про протиправну діяльність. Проте така послідовність може становити інформаційний інтерес для аналітика та бути підставою для перевірки разом з іншими наявними відомостями. Аналогічним чином можуть аналізуватися повторні маршрути, нетипові зупинки, одночасна або послідовна поява декількох об'єктів та їх часовий зв'язок із визначеними подіями.

В умовах воєнного стану такий підхід набуває додаткового практичного значення. Інтелектуальна відеоаналітика може використовуватися для інформаційного забезпечення охорони об'єктів критичної інфраструктури, розшуку осіб і транспортних засобів, встановлення маршрутів їх переміщення, контролю територій зі спеціальним режимом доступу, а також для первинного виявлення подій, що потребують перевірки у зв'язку з можливою діяльністю диверсійно-розвідувальних груп.

Окреме значення має можливість поєднання інформації стаціонарних та мобільних засобів відеоспостереження. Дані стаціонарних камер можуть доповнюватися відео з нагрудних реєстраторів, мобільних камер та безпілотних літальних апаратів. За умови використання єдиних принципів формування метаданих це створює передумови для об'єднання різнорідних джерел у спільному інформаційно-аналітичному середовищі.

При цьому застосування штучного інтелекту не повинно ототожнюватися з автоматичним встановленням факту вчинення кримінального правопорушення. Алгоритм може виявити задану ознаку, схожість об'єктів або статистично нетипову послідовність подій, однак такі результати потребують перевірки та інтерпретації уповноваженим працівником.

Отже, доцільною є модель **«ШІ – аналітик – рішення»**, у якій штучний інтелект використовується для пошуку, попереднього відбору, структурування та зіставлення значних масивів інформації, тоді як оцінювання значущості отриманих результатів і прийняття юридично та оперативно значущих рішень залишаються компетенцією уповноваженого працівника.

Водночас упровадження інтелектуальної відеоаналітики потребує врахування низки обмежень. Помилки детектування та класифікації, неповнота відеоданих, складні погодні умови, недостатня освітленість, перекриття об'єктів та зміна їх зовнішнього вигляду можуть впливати на достовірність автоматизованого аналізу. Крім того, масштабне використання відеоаналітики пов'язане з питаннями захисту персональних даних, інформаційної безпеки та дотримання прав людини [2, с. 1294–1296].

Таким чином, інтелектуальна відеоаналітика може розглядатися не лише як засіб автоматизації спостереження, а й як один із інструментів формування вихідних даних для кримінального аналізу. Її основною перевагою в цьому контексті є можливість перетворення значних обсягів неструктурованої відеоінформації на впорядковану сукупність відомостей про об'єкти, події та їх просторово-часові зв'язки.

Запропонована подієво-орієнтована модель передбачає послідовний перехід від автоматичного виявлення об'єкта або події до формування метаданих, просторово-часового зіставлення та подальшої аналітичної перевірки отриманих результатів. Для діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану такий підхід може сприяти скороченню часу пошуку релевантної інформації, встановленню зв'язків між окремими подіями та концентрації уваги аналітика на інформаційно значущих відеофрагментах.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення формалізованої структури метаданих відеоаналітики для потреб кримінального аналізу, визначення критеріїв інформаційної значущості подій, методів просторово-часового зіставлення інформації з різнорідних джерел відеоданих та оцінювання впливу таких засобів на оперативність інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Жадан Д. О., Мордвинцев М. В., Пашнєв Д. В. Відстеження протиправних дій за допомогою систем відеоспостереження: огляд сучасного стану досліджень. *Право і безпека*. 2024. № 1 (92). с. 78–89. DOI: 10.32631/ pb.2024.1.07.

2. Ferguson A. G. Video Analytics and Fourth Amendment Vision. *Texas Law Review*. 2025. Vol. 103. P. 1253–1319.

3. Matei A. D., Talavera E., Aghaei M. Crime scene classification from skeletal trajectory analysis in surveillance settings. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*. 2025. Vol. 141. Article 109800. DOI: 10.1016/j.engappai. 2024.109800.

В. Г. Муска,
ад'юнкт докторантури та ад'юнктури, капітан
(Національна академія Національної гвардії України)

О. О. Гриньків,
професорка кафедри правових дисциплін
ННІ роботи з персоналом,
доктор юридичних наук, полковник
(Національна академія Національної гвардії України)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ЗАВДАНЬ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією з передумов забезпечення спроможності Національної гвардії України (далі – НГУ) ефективно виконувати правоохоронні функції в умовах правового режиму воєнного стану є належне формування її кадрового потенціалу. Поєднання оборонних і правоохоронних завдань НГУ як військового формування з правоохоронними функціями зумовлює необхідність узгодження кадрових рішень з виконанням завдань за призначенням. Формування кадрового потенціалу НГУ має спрямовуватись не лише на забезпечення належного рівня укомплектованості особового складу, а й на підтримання професійної готовності військовослужбовців до правомірного виконання покладених на них завдань, зокрема щодо захисту громадян від протиправних посягань.

В умовах сьогодення науковці здебільшого приділяють увагу правовому регулюванню кадрових процедур, організації кадрової роботи та відповідності підготовки кадрів потребам НГУ. Зокрема, П. Комірчий систематизує нормативно врегульовані форми кадрового забезпечення публічної служби у правоохоронній сфері, охоплюючи організаційно-штатну роботу, підготовку, добір і відбір кадрів, призначення на посади, проходження та припинення служби [1]. Р. Кайдалов, Д. Морквін і В. Бацамут досліджують організаційно-правові аспекти діяльності кадрових підрозділів НГУ, обґрунтовують підхід до визначення їх чисельності та акцентують на удосконаленні нормативного забезпечення кадрової роботи [2]. М. Медвідь і В. Криворучко обґрунтовують необхідність удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів підрозділів з охорони громадського порядку НГУ з урахуванням можливих змін умов щодо виконання службових завдань за призначенням, наприклад під час правового режиму воєнного стану [3].

Правовою підставою участі НГУ у протидії кримінальній протиправності в межах визначеної законом компетенції є, передусім, положення ст. 1 Закону України «Про Національну гвардію України», якими визначено статус НГУ як військового формування з правоохоронними функціями та її призначення щодо захисту життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань. Пункти 2, 3, 10 і 11 ч. 1 ст. 2 конкретизують зазначений напрям діяльності НГУ, визначаючи її завдання щодо охорони громадської безпеки і порядку, участі у забезпеченні безпеки масових заходів, проведення спеціальних операцій із знешкодження озброєних злочинців, припинення діяльності незаконних збройних формувань, організованих груп і злочинних організацій, а також масових заворушень. Крім цього, ч. 2 ст. 2 визначає НГУ основним суб'єктом припинення масових заворушень [4].

Практичний зміст визначених функцій розкриває п. 1 ч. 1 ст. 13 зазначеного вище Закону. Так, під час залучення до охорони громадської безпеки і порядку військовослужбовці НГУ мають право «здійснювати превентивні та поліцейські заходи примусу відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [4]. Частина 10 ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачає «упередження та припинення» НГУ терористичної діяльності, а також вжиття заходів «щодо припинення діяльності терористичних організацій» [5].

Зауважимо, участь НГУ у протидії кримінальній протиправності зумовлена покладеними на неї правоохоронними функціями та здійснюється в межах передбаченої законом компетенції. Поряд з цим виконання таких функцій зумовлює необхідність належної правової, психологічної та практичної підготовки військовослужбовців, що має враховуватися під час формування кадрового потенціалу НГУ. Організаційно-правові засади формування кадрового потенціалу НГУ доцільно визначати як сукупність правових норм, принципів та організаційних положень, що встановлюють вимоги до військовослужбовців, розмежування повноважень і відповідальності між суб'єктами кадрової діяльності (органами військового управління, командирами й кадровими підрозділами тощо), а також визначають порядок узгодження кадрової роботи із завданнями НГУ. Так, правова складова охоплює питання комплектування, умов проходження військової служби, прав та обов'язків військовослужбовців. Орга-

нізаційна складова передбачає планування кадрових потреб, добір, підготовку, професійний розвиток військовослужбовців та взаємодію суб'єктів кадрової діяльності. Кадрові процедури забезпечують практичну реалізацію зазначених положень і спрямовані на залучення, розвиток та збереження кадрового потенціалу, необхідного для виконання завдань НГУ.

Під час дії правового режиму воєнного стану кадрові рішення мають враховувати потребу одночасного виконання НГУ як оборонних, так і правоохоронних завдань. Це потребує узгодження розподілу військовослужбовців та змісту їхньої підготовки з конкретними завданнями підрозділів. Кадрове планування доцільно спрямовувати на визначення необхідної кількості військовослужбовців та вимог до їхньої кваліфікації й компетентностей. Під час професійного відбору варто оцінювати психологічну стійкість, відповідальність і комунікативні здібності кандидатів з урахуванням вимог до майбутньої службової діяльності. Окреслені М. Медвідем і В. Криворучком [3, с. 66] прогалини у знаннях опитаних випускників щодо комунікації та порядку застосування зброї свідчать про важливість правової та комунікативної складових професійної підготовки військовослужбовців.

З огляду на це, підготовка до виконання правоохоронних завдань має формувати знання про межі повноважень і правові підстави застосування заходів примусу, уміння виконувати службові завдання з дотриманням прав людини, а також навички спілкування з громадянами та взаємодії з іншими суб'єктами правоохоронної діяльності. Її зміст і обсяг мають відповідати завданням підрозділу та обов'язкам військовослужбовця за посадою.

Оцінювання варто спрямовувати на визначення того, наскільки набуті військовослужбовцями компетентності забезпечують їхню готовність до виконання конкретних службових завдань. Результати оцінювання доречно враховувати і під час коригування змісту підготовки, прийняття кадрових рішень щодо призначення на посади та планування професійного розвитку. Ефективна організація оцінювання потребує чіткого розподілу повноважень між кадровими підрозділами, командирами та особами, відповідальними за підготовку, визначення критеріїв оцінювання, а також порядку використання його результатів.

Запропонована Р. Кайдаловим, Д. Морквіним і В. Бацамутом [2, с. 38] методика визначення оптимально достатньої чисельності кадрових підрозділів може слугувати основою для обґрунтування їхніх потреб у комплектуванні військовослужбовцями. Виконання кадрових завдань також потребує належного рівня професійної підготовки військовослужбовців кадрових підрозділів, ресурсного забезпечення й узгодженої взаємодії з командирами. Збереження підготовлених військовослужбовців і накопиченого ними професійного досвіду потребує насамперед застосування мотиваційних заходів та реального забезпечення соціальних гарантій, передбачених законодавством.

Таким чином, формування кадрового потенціалу НГУ для виконання правоохоронних завдань в умовах воєнного стану потребує комплексного поєднання правових, організаційних та кадрових заходів. Його основою вбачаємо: належне комплектування, професійний відбір і підготовку військовослужбовців з урахуванням специфіки правоохоронної діяльності, систематичне оцінювання набутих компетентностей та їх відповідності службовим завданням. Не менш важливе значення мають належна організація діяльності кадрових підрозділів, чіткий розподіл повноважень між суб'єктами кадрової роботи, їхнє ресурсне забезпечення та взаємодія з командирами. Поряд з цим, збереження кадрового потенціалу передбачає створення умов для професійного розвитку військовослужбовців, застосування мотиваційних заходів і забезпечення реалізації соціальних гарантій.

Зроблені нами висновки спрямовані на забезпечення професійної готовності особового складу НГУ до правомірного та ефективного виконання покладених на військовослужбовців правоохоронних завдань за призначенням.

Список використаних джерел

1. Комірчий П.О. Форми кадрового забезпечення публічної служби в правоохоронній сфері України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 139–142. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2019.3-33

2. Кайдалов Р.О., Морквін Д.А., Бацамут В.М. Організаційні, правові та методологічні аспекти визначення чисельності кадрових підрозділів у Національній гвардії України. *Честь і закон.* 2023. № 3 (86). с. 32–40. DOI: https://doi.org/10.33405/2078-7480/2023/3/86/287045

3. Медвідь М., Криворучко В. Удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів військових частин (підрозділів) з охорони громадського порядку Національної гвардії України. *Молодь і ринок*. 2023. № 1 (209). С. 64–69. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.273080

4. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text

5. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL: https:// zakon.rada. gov.ua/ laws/show/638-15#Text

Ю. С. Назар,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу ННІПФПКП
доктор юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КООРДИНАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Одним із ключових чинників, що дозволяє розглядати суб'єктів протидії порушенням бюджетного законодавства як єдину систему, є наявність ефективної взаємодії між ними. До таких суб'єктів належать як органи виконавчої влади (Міністерство фінансів, Держаудитслужба, Державна казначейська служба тощо), так і інші інститути (Рахункова палата як представник парламенту, правоохоронні органи, суди). Вони належать до різних гілок влади, використовують різні методи і ресурси, але мають спільну мету – попередження та зниження рівня бюджетних деліктів. Згідно з Бюджетним кодексом України, саме Рахункова палата здійснює контроль від імені Верховної Ради, а центральні органи виконавчої влади, що відповідають за бюджетний контроль, координуються і контролюються Кабінетом Міністрів. Відтак, для ефективної боротьби з порушеннями необхідно не лише поодинока діяльність окремих інститутів, а й системна координація їх зусиль і обмін інформацією.

Практика показує, що організаційні форми взаємодії набувають особливого значення. Зокрема, участь представників різних контролюючих і правоохоронних відомств у спільній роботі координаційних органів (міжвідомчих рад чи робочих груп) дозволяє об'єднати зусилля структур із різною компетенцією та рівнем повноважень. Кожен представник зберігає інституційну самостійність і виступає від імені свого органу, застосовуючи звичні методи та ресурси. Позитивним є також те, що об'єднання зусиль і вироблення узгоджених позицій здійснюється на добровільних засадах, шляхом спільного обговорення проблеми, а не за вказівкою. Загалом участь у діяльності координаційних органів як форма взаємодії дозволяє суб'єктам протидії порушенням бюджетного організувати планову узгоджену діяльність, а координаційному органу забезпечити виконання основної функції – координацію різних за компетенцією та підпорядкуванням структур [1, с. 147].

У сучасних умовах ні на загальнодержавному, ні на місцевому рівні не створено координаційного органу, який би здійснював діяльність щодо організації взаємодії суб'єктів протидії порушенням бюджетного законодавства. Діяльність окремих суб'єктів, таких як Держаудитслужба, та Державна казначейська служба, координується Міністерством фінансів України, інші суб'єкти для організації взаємодії використовують або ж спільні нормативно-правові акти, або укладають адміністративні договори. Однак єдиного механізму координації суб'єктів протидії порушенням бюджетного законодавства не створено.

У цьому контексті цікавим є приклад роботи Міжвідомчої координаційної ради з питань протидії порушенням, які впливають на фінансові інтереси України та ЄС, одним із завдань якої є сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань виявлення та протидії фактам шахрайства з фінансовими ресурсами та послугами Європейського Союзу, наданими Україні на безоплатній та безповоротній основі відповідно до міжнародних договорів, а також забезпечення взаємодії діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, пов'язаної з реалізацією положень розділу VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством» Угоди про асоціацію між Україною. Також Міжвідомча координаційна рада функціонує для визначення шляхів, механізму та способів здійснення державними органами заходів щодо запобігання та реагування на порушення фінансових інтересів України та ЄС під час використання ресурсів Європейського Союзу; взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями у зв'язку з виявленням порушень під час використання цих ресурсів [2]. До складу цієї координаційної структури входять і представники органів бюджетного контролю, підпорядкованих Міністерству фінансів України (Голова Держаудитслужби та його заступник), і правоохоронних структур (заступник Генерального прокурора, заступник Міністра внутрішніх справ, заступник Директора Бюро економічної безпеки), і вищого державного органу фінансового контролю (аудиту) – Рахункової палати.

На наше переконання потреба в координації є не лише щодо протидії зловживанням з наданими нашій державі коштами Європейського Союзу, але й щодо протидії порушенням бюджетного законодавства України. Доцільним є створення Координаційного центру протидії порушенням бюджетного

законодавства, який би об’єднав представників вищих органів державної влади, Рахункової палати, Міністерства фінансів України, Державної аудиторської служби України, Державної казначейської служби України, а також правоохоронних і антикорупційних органів (прокуратури, Бюро економічної безпеки України, Національної поліції, НАБУ, ДБР, НАЗК).

Список використаних джерел

1. Герман О. В. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії суб’єктів протидії порушенням бюджетного законодавства : дис... д-ра філософ. : 12.00.07. Львів, 2021. 206 с.

2. Про запровадження національного механізму координації взаємодії органів державної влади з метою захисту фінансових інтересів України та Європейського Союзу : постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2017 року № 1110. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2017#Text.

О. М. Назаров,
старший викладач
кафедри адміністративної діяльності
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ БЕЗПІЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ СУДЕН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Використання безпілотних повітряних суден для виконання поліцейських завдань порушує питання про межі збирання відомостей щодо людей, які потрапляють у поле відеоспостереження. Під час фіксації правопорушення камера може одночасно зафіксувати потерпілих, свідків і випадкових перехожих. В умовах воєнного стану до ризиків втручання у приватність додається небезпека розголошення місцеперебування людей. Метою цих тез є обґрунтування процедурних гарантій захисту персональних даних під час поліцейської відеофіксації з використанням безпілотних повітряних суден.

У дослідженні О. М. Головкова, С. В. Олексієнка та А. В. Корольова використання таких суден розглядається у зв'язку з розслідуваннями, пошуком зниклих осіб та охороною правопорядку. Автори наголошують на необхідності врахування правових, технічних і кадрових чинників їх упровадження [1, с. 9]. Доцільно досліджувати захист даних від визначення мети знімання до передавання або видалення запису.

Конституційні межі такої діяльності визначають статті 19, 32 і 64 Конституції України. Органи влади діють у межах законної компетенції; збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди допускаються лише у визначених законом випадках і конституційно встановлених інтересах. Воєнний стан уможливлює окремі обмеження прав із зазначенням строку їх дії [2, ст. 19, 32, 64]. Звідси випливає, що посилання на безпекову ситуацію саме по собі не замінює визначення правової підстави конкретного втручання у приватність.

Стаття 40 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає застосування поліцією безпілотних повітряних суден, а також розміщення на них передбачених цією статтею технічних засобів [3, ч. 1 ст. 40]. Однак компетенція щодо використання техніки та правомірність обробки отриманих даних потребують окремої оцінки. Для конкретного заходу слід установити, яке поліцейське завдання виконується, які відомості необхідні для його виконання та кому вони надалі передаватимуться. Предметом цих тез є звичайна поліцейська відеофіксація; спеціальні процесуальні режими негласного спостереження потребують самостійного дослідження.

Відеозображення підпадає під поняття персональних даних, якщо дозволяє ідентифікувати фізичну особу. Закон України «Про захист персональних даних» вимагає відповідності обсягу інформації меті обробки та обмеження тривалості її зберігання. Згода особи не є єдиною підставою обробки: закон передбачає також дозвіл, наданий володільцю для здійснення його повноважень [4, ст. 2, 6, 11]. Отже, вимагати згоди кожної людини в кадрі як універсальної умови поліцейського знімання було б юридично некоректно. Водночас виконання службового завдання не усуває потреби обґрунтувати обсяг зібраної інформації.

Відомчі процедури вже закріплено в Інструкції, затвердженій наказом МВС України від 18 грудня 2018 року № 1026. Вона регулює застосування відповідної техніки, зберігання та використання відеозаписів. Зокрема, передбачено можливість збільшення строку зберігання за рішенням керівника у визначених випадках. Поширення записів в Інтернеті потребує дозволу керівника та дотримання законодавства про захист персональних даних [5, розд. VI, VIII, IX]. Тому вдосконалення регулювання доцільно розглядати як конкретизацію наявних гарантій з урахуванням особливостей повітряної відеофіксації.

Пропонуємо закріпити в межах відомчих процедур документування обґрунтування обробки даних для кожного завдання із застосуванням безпілотного повітряного судна. Воно має містити правову підставу, конкретну мету, очікувані категорії даних, відповідальних за доступ та умови подальшого використання запису. Таке обґрунтування може бути частиною наявної службової документації. Для невідкладних випадків доцільно передбачити наступне документування мотивів у чітко визначений строк.

Окремої уваги потребує зберігання матеріалів. Пропонується запровадити облік причин продовження строку зберігання конкретного запису та періодичну перевірку збереження відповідної потреби. При цьому видалення інформації не повинно призводити до втрати матеріалів, необхідних для

провадження або розгляду скарги. Рішення має враховувати застосовний правовий режим і встановлені строки.

Для контролю доступу доцільно передбачити персоніфікований облік перегляду, копіювання й передавання матеріалів. У записі про передавання варто зазначати одержувача, правову підставу, мету та обсяг наданої інформації. Наприклад, якщо відеофайл містить відомості про правопорушення та зображення сторонніх осіб, обсяг його передавання слід визначати відповідно до завдання одержувача. Підготовка окремої копії з обмеженим обсягом інформації не повинна змінювати оригінал, коли його збереження необхідне для належного документування події.

Публікацію відео слід оцінювати окремо від його службового використання. Як додаткову гарантію пропонується запровадити попередню перевірку потреби в оприлюдненні зображень ідентифікованих осіб. Якщо мета інформування може бути досягнута без розкриття їхньої особи, доцільно використовувати знеособлену копію. Водночас для розшуку особи або інших законних цілей може бути потрібне оприлюднення ідентифікаційних відомостей. Тому пропонована процедура має забезпечувати мотивоване рішення з урахуванням конкретної мети публікації.

Захист даних також потребує зрозумілого порядку реалізації прав особи. Закон передбачає права суб'єкта персональних даних та обов'язок забезпечувати їх захист; обмеження дії окремих положень допускаються за встановлених законом умов [4, ст. 8, 24, 25]. Доцільно визначити відповідальний підрозділ для розгляду звернень щодо поліцейських відеозаписів і забезпечити можливість перевірки мотивів відмови в доступі.

Отже, захист персональних даних під час використання поліцією безпілотних повітряних суден має забезпечуватися на всіх етапах роботи з відеоматеріалами. Пріоритетом удосконалення відомчих процедур є перевірюваність мети знімання, рішень про продовження зберігання, передавання та публікацію записів. Ці гарантії сприятимуть запобіганню необґрунтованому використанню відомостей про людей.

Список використаних джерел

1. Головков О. М., Олексієнко С. В., Корольов А. В. Використання безпілотних повітряних суден у діяльності Національної поліції. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. 2025. № 3 (15). С. 9–14. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-3-15-2.

2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (дата звернення: 24.09.2026).

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada. gov.ua/go/580-19 (дата звернення: 24.09.2026).

4. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17 (дата звернення: 24.09.2026).

5. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису : наказ МВС України від 18.12.2018 № 1026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z0028-19 (дата звернення: 24.09.2026).

І. О. Нечаєва,
старший викладач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства ННІ № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ДІТЕЙ СВІДКІВ І ПОТЕРПІЛИХ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У РАМКАХ МЕТОДИКИ «ЗЕЛЕНА КІМНАТА»

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила і продовжує спричиняти масові порушення норм міжнародного гуманітарного права щодо цивільного населення, серед якого найвразливішою категорією є діти. На превеликий жаль діти стають свідками та потерпілими від таких видів злочинів, як: депортація, обстріли, втрата рідних, психологічне, сексуальне насильство та багато інших. Що призводить до психологічних травм, адже перебування дитини в стані гострого стресу, депресії чи посттравматичного стресового розладу (ПТСР) істотно впливає на пам'ять, увагу, здатність послідовно відтворювати події. У таких випадках збирання доказів вимагає від органів досудового розслідування балансування між: забезпеченням процесуальних вимог щодо допустимості доказів та дотриманням «інтересів дитини» для запобігання її повторній травматизації.

В зв’язку з цим процесуальний порядок допиту дітей має бути не тільки гуманним, враховувати їх психологічний стан та вікові потреби, але й відповідати чинним вимогам законодавства. Адже відповідно до частини 2 статті 10 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України) неповнолітні особи користуються додатковими гарантіями під час їх участі у кримінальному провадженні. Також статтями 226, 227 та 354 визначені процесуальні гарантії допиту малолітніх, неповнолітніх осіб [1]. Ці гарантії є надзвичайно важливими через вразливість дітей спричинену наслідками бойових дій країни агресора. Тому присутність під час допиту законного представника, педагога, психолога, чи за необхідності лікаря, вже не є якоюсь формальністю, а стає умовою для захисту прав дитини, недопущення її повторної травматизації, та навіть забезпечення ефективного досудового розслідування.

Методика «Зелена кімната» є однією з новацій, що забезпечує принципи правосуддя дружнього до дитини. Ключовими завданнями використання методики «Зелена кімната» поліцейськими є:

- встановлення взаємодії з дитиною з урахуванням її вікових та психологічних особливостей, сприяння відкритому спілкуванню з нею;
- отримання достовірних показань дитини в умовах, дружніх до дитини, та з дотриманням принципів правосуддя, дружнього до дитини;
- мінімізація та недопущення повторної травматизації дитини, блокування гострих стресових реакцій, що можуть виникнути під час її допиту;
- сприяння у отриманні доказу у справі та прийняття справедливого рішення, що відповідатиме найкращим інтересам дитини [2, с. 19].

Також важливим елементом є облаштування «зеленої кімнати». Дружня кімната для проведення опитування – це спеціально спроектоване та підготовлене приміщення, яке має забезпечувати дитині почуття комфорту, сприяти встановленню контакту з особою, яка здійснює цю процесуальну дію [3, с. 13].

Дана методика передбачає, поділ простору на зони (кімната інтерв'ю, або ж допиту та кімната спостереження), допит проводить спеціаліст (психолог) за участю слідчого. При цьому слідчий, прокурор та інші учасники знаходяться в іншому приміщенні відділеному одностороннім дзеркалом Гезелла. Слідчий, прокурор, представник передають запитання через психолога. Також обов’язкова наявність аудіо- та відеотехніки для контакту слідчого з психологом та фіксації процесу без присутності зайвих осіб. Аудіо- та відео фіксація допиту є важливою не лише для збереження отриманих показань та забезпечення допустимості доказів, а й для захисту прав та законних інтересів дитини. Все це створює безпечне, неформальне середовище, позбавлене атрибутів офіційного правоохоронного органу (кабінету слідчого), що й допомагає знизити рівень тривожності дитини та бути відкритою для діалогу. А усунення багаторазових допитів різними суб'єктами запобігає виснаженню дитини та спотворенню її показань.

Перед проведенням такого допиту слідчий має підготуватися: заохотити дитину до вільної розповіді, формулювати відкриті запитання, уникати оцінювальних висловлювань, адже травмовані діти схильні до навіювань та спотворення спогадів. Тому участь психолога відіграє важливу роль. Він налагоджує контакт з дитиною, передає запитання слідчого в зрозумілій дитині формі, стежить за емоція-

ми та поведінкою дитини, а за необхідності може відмовити в постановці некоректного запитання, рекомендувати зробити перерву тощо. Також перед проведенням допиту дитини психолог оцінює готовність дитини надавати покази та пояснює їй в зрозумілій формі, процедуру проведення допиту.

Отже, допит дітей свідків або потерпілих від воєнних злочинів має процесуальні особливості та вимагає ефективного поєднання завдань кримінального провадження із забезпеченням пріоритету «найкращих інтересів дитини» (*Child's Best Interests*).

Використання методики «Зелена кімната» в практичній діяльності органів досудового розслідування є результативним методом допиту дітей, які зазнали воєнної травми. Поєднання безпечного неформального середовища, супроводу досвідченого психолога та безперервного аудіо- й відеозапису мінімізує ризик повторної травматизації неповнолітніх. А також забезпечує формування належних та допустимих доказів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. 48 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ media/16976/ file/Green%20Room%20Methodology%20for%20Police%20Offciers.pdf.

3. Будзинська А. Як опитувати дитину: порадник для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих. Варшава : Фундація «Нічийні діти». 64 с. URL: https:// childfund. org.ua/ Uploads/Files/books_pdf/book_opytuvaty_dytuny.pdf.

Л. Г. Ніколайчук,
доцент кафедри
управління повсякденною діяльністю підрозділів,
кандидат технічних наук, доцент
*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ СИСТЕМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Мета дослідження полягає у формуванні криміналістичної характеристики злочинів, скоєних з використанням технологій штучного інтелекту, та визначення організаційно-правових умов застосування інтелектуальних систем розслідування за умов цифровізації кримінального судочинства. Методологічну основу склали формально-юридичний та порівняльно-правовий методи, аналіз наукової літератури та нормативних актів, систематизація цифрових слідів, а також моделювання міжвідомчої взаємодії. Ці питання є надзвичайно актуальними в умовах воєнного стану.

Проведений аналіз дозволяє визначити злочини, що скоюються з використанням технологій штучного інтелекту як неоднорідну групу діянь, у механізмі яких інтелектуальна система виконує одну або кілька функцій:

генерує протиправний контент,

класифікує цілі,

персоналізує вплив,

автоматизує комунікацію, керує технічною інфраструктурою або приховує цифрові сліди.

Штучний інтелект не утворює самостійний універсальний спосіб злочину, проте суттєво підвищує швидкість, масштабованість та адаптивність традиційних кримінальних схем.

Найбільш характерними способами є:

створення синтетичних аудіо- та відеоматеріалів для обману потерпілих;

автоматична генерація повідомлень та сценаріїв соціальної інженерії;

підбір вразливих адресатів за даними із відкритих джерел; модифікація шкідливого програмного забезпечення;

інтелектуальний аналіз викрадених масивів даних; обхід засобів ідентифікації;

автоматизоване керування безліччю облікових записів.

На відміну від нормальної цифрової злочинності, такі дії здатні швидко змінювати тактику залежно від реакції користувача чи засобів захисту.

До об'єктів зазіхання відносяться кошти, облікові записи, персональні та біометричні дані, ділова репутація, інформаційні ресурси та нормальна робота цифрової інфраструктури. Потерпілими можуть виступати громадяни, організації та громадські органи. Обстановка скоєння злочину зазвичай характеризується дистанційністю, використанням хмарних сервісів та зарубіжних платформ, розподілом ролей між учасниками, застосуванням анонімних засобів та коротким життєвим циклом технічних ресурсів.

Слідова картина включає традиційні цифрові сліди – мережеві адреси, журнали авторизації, ідентифікатори пристроїв, дані браузера, відомості операторів зв'язку та платіжні записи, – а також специфічні сліди взаємодії з інтелектуальними моделями: історію запитів і відповідей, параметри генерації, версії моделі, ідентифікатори. та відомості про обчислювальне середовище. Дані з відкритих джерел можуть використовуватись для встановлення зв'язків між псевдонімами, доменами, обліковими записами та цифровою інфраструктурою, проте потребують процесуально коректної фіксації та експертної верифікації [1].

Особистість злочинця не зводиться до образу висококваліфікованого розробника.

У злочинній групі можуть брати участь оператор готового сервісу, фахівець із соціальної інженерії, постачальник даних, розробник або орендар інфраструктури, посередник з переведення в готівку коштів. Така рольова спеціалізація ускладнює доведення суб'єктивної сторони та потребує відновлення всього ланцюжка розподілених дій, особливо в умовах воєнного стану.

Результати алгоритмічного аналізу серійних епізодів можуть сприяти виявленню ознак, що повторюються, проте висновки системи повинні перевірятися слідчим і фахівцем [2].

Таким чином, злочини, скоєні з використанням технологій штучного інтелекту, характеризуються поєднанням традиційного протиправного задуму та нових засобів його реалізації. Криміналіс-

тична характеристика повинна використовуватися як орієнтир для висування версій та планування дій, а не як основа для автоматичного висновку про винність.

Впровадження штучного інтелекту у правоохоронну діяльність доцільно здійснювати поетапно: нормативно закріпити цілі та обмеження, забезпечити зрозумілість та аудит, створити механізми запобігання зловживанням, підвищити цифрову компетентність працівників та організувати громадський контроль.

Остаточна оцінка доказів та прийняття процесуальних рішень повинні залишатися за людиною, яка несе персональну юридичну відповідальність.

Список використаних джерел

1. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) [Електронний ресурс]. // Official Journal of the European Union. URL: https://eurlex. europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj (дата звернення: 05.10.2026).

2. Tabassi, E. Artificial Intelligence Risk Management Framework (AI RMF 1.0) / E. Tabassi. – Gaithersburg, MD: National Institute of Standards and Technology, 2023. NIST AI 100–1. DOI URL: https://doi.org/10.6028/NIST.AI.100–1 (дата звернення: 05.10.2026).

М. Ю. Ніколенко,
курсант ННІ № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

О. С. Гораш,
старший викладач кафедри
кримінального права і кримінології ННІ № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ СТВОРЕННЯ ДИТЯЧОЇ ПОРНОГРАФІЇ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану захист дітей від сексуальної експлуатації залишається одним із важливих напрямів кримінально-правової політики держави. Воєнні дії спричинили вимушене переміщення значної кількості дітей, зміну їхнього звичного соціального та освітнього середовища, тривале перебування в онлайн-просторі. За таких обставин цифрові засоби комунікації можуть використовуватися не лише для навчання та спілкування, а й для встановлення контакту з дитиною з метою її сексуальної експлуатації.

За даними ситуаційного аналізу становища дітей в Україні, кількість дітей, зареєстрованих як потерпілі від кримінальних правопорушень, у 2021–2023 роках зросла майже вдвічі та у 2023 році становила 11 495 осіб [1]. Наведені показники не дають змоги безпосередньо визначити масштаби сексуальної експлуатації дітей у цифровому середовищі, однак характеризують загальне зростання кримінальних ризиків для дітей в умовах війни.

Міжнародно-правові стандарти виходять із необхідності забезпечення особливого захисту дитини від сексуальної експлуатації. Так, ст. 34 Конвенції ООН про права дитини покладає на держави обов'язок вживати відповідних заходів для запобігання використанню дітей у незаконній сексуальній діяльності та порнографічних матеріалах [2]. У цифровому середовищі реалізація цього обов'язку потребує врахування способів, за допомогою яких дитину залучають до створення сексуального контенту.

Однією з найбільш проблемних для кримінально-правової оцінки є ситуація, коли дитина самостійно фотографує себе або здійснює відеозапис, але робить це за вказівкою чи на прохання дорослої особи. Формально технічну дію зі створення цифрового файлу виконує сама дитина. Проте такий підхід не відображає фактичної ролі дорослого, якщо саме він ініціював створення матеріалу, визначив його зміст або схилив дитину до відповідних дій.

Частина 3 ст. 301-1 КК України встановлює відповідальність, зокрема, за виготовлення дитячої порнографії та примушування неповнолітньої особи до участі у її створенні. При цьому примушування малолітньої особи до участі у створенні дитячої порнографії передбачене ч. 4 цієї статті як кваліфікований склад кримінального правопорушення. Окремо законодавець передбачив, що неповнолітня особа не підлягає кримінальній відповідальності за виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення дитячої порнографії, якщо такі дії вчинені без мети збуту чи розповсюдження [3]. Відтак, закон прямо враховує особливості поведінки неповнолітньої особи, однак питання кримінально-правової оцінки дій дорослого, який фактично організував створення матеріалу, потребує окремого аналізу.

На нашу думку, у таких випадках вирішальним не може бути лише питання про те, хто фізично натиснув кнопку фотографування або здійснив відеозапис. Необхідно встановлювати, хто був ініціатором створення матеріалу, хто визначав характер дій дитини, яким способом здійснювався вплив на неї та з якою метою створювався відповідний цифровий контент. Саме ці обставини дають можливість визначити кримінально-правову роль дорослої особи.

У цьому контексті заслуговує на увагу дослідження І. А. Копйової, присвячене кримінально-правовій кваліфікації дитячого секстингу, сексторшену та онлайн-грумінгу. Авторка, зокрема, розглядає ситуації, коли доросла особа отримує від дитини зображення сексуального характеру, та пов'язує відповідну поведінку з виготовленням дитячої порнографії за ч. 3 ст. 301-1 КК України [4, с. 214–216]. Проте, не кожне прохання дорослого надіслати фотографію може розглядатися як виготовлення дитячої порнографії. Для кримінально-правової оцінки необхідно встановити, чи відповідає зображення законодавчому поняттю дитячої порнографії, визначеному у примітці до ст. 156-1 КК України, а також з'ясувати вік особи, яка на ньому зображена, зміст умислу дорослого та конкретні обставини створення матеріалу.

Окрему проблему становлять випадки, коли дитину не просто просять створити матеріал, а примушують до цього. У такій ситуації застосуванню підлягає спеціальна норма ст. 301-1 КК України про примушування неповнолітньої або малолітньої особи до участі у створенні дитячої порнографії. При цьому форма примусу та спосіб впливу на дитину мають бути встановлені під час розслідування. Погрози, шантаж, психологічний тиск або використання залежного становища дитини можуть мати істотне значення для встановлення фактичних обставин вчиненого.

Окрім того, особливої уваги заслуговують випадки сексторшену, коли вже отримане зображення використовується для подальшого впливу на дитину. Правопорушник може вимагати створення нових матеріалів, погрожуючи поширенням попередньо отриманого фото або відео. У такій ситуації кримінально-правова оцінка має охоплювати не лише первинне отримання цифрового матеріалу, а й подальші дії особи та їх спрямованість. У науковій літературі зазначається, що залежно від конкретних обставин сексторшен може поєднуватися з виготовленням і зберіганням дитячої порнографії, а також з іншими кримінальними правопорушеннями [4, с. 215–216].

Необхідно також розмежовувати створення дитячої порнографії та домагання дитини для сексуальних цілей. Частина 1 ст. 156-1 КК України передбачає відповідальність за пропозицію зустрічі, зроблену повнолітньою особою особі, яка не досягла шістнадцятирічного віку, з відповідною сексуальною метою, якщо після такої пропозиції було вчинено хоча б одну дію, спрямовану на те, щоб зустріч відбулася. Водночас для досліджуваної проблематики особливе значення має ч. 2 цієї статті, яка стосується пропозиції зустрічі неповнолітній особі з метою втягнення її у виготовлення дитячої порнографії.

Онлайн-грумінг у контексті ст. 156-1 КК України не можна ототожнювати з будь-яким сексуалізованим спілкуванням у мережі. Для наявності складу кримінального правопорушення необхідна сукупність передбачених законом ознак, зокрема відповідна пропозиція зустрічі, спеціальна мета та вчинення після неї хоча б однієї дії, спрямованої на забезпечення зустрічі. Для ч. 2 ст. 156-1 КК України додатковою особливістю є мета втягнення саме неповнолітньої особи у виготовлення дитячої порнографії.

У цифровому середовищі кримінально-правова оцінка поведінки дорослого має здійснюватися з урахуванням усієї послідовності його дій. Встановлення контакту з дитиною, формування довіри, пропозиція зустрічі, схиляння або примушування до створення фото чи відео, отримання та зберігання матеріалу, а також подальший шантаж можуть являти собою різні етапи злочинної поведінки. Тому оцінка лише факту наявності цифрового файлу не завжди дозволяє правильно визначити характер і обсяг кримінальної відповідальності.

В умовах воєнного стану така проблема набуває додаткової актуальності. Вимушене переміщення дітей, зміна місця проживання та освітнього середовища, тривале використання дистанційних форм навчання і спілкування можуть створювати сприятливі умови для встановлення контакту з дитиною через цифрові платформи. Це, своєю чергою, вимагає від правоохоронних органів належного реагування не лише на вже створені матеріали, а й на способи залучення дітей до їх створення.

Важливим міжнародним орієнтиром у цій сфері є Ланцаротська конвенція, яка передбачає криміналізацію умисного виготовлення дитячої порнографії, а також пов’язаних із нею дій. Її положення мають значення для вдосконалення національного законодавства та практики протидії сексуальній експлуатації дітей із використанням інформаційно-комунікаційних технологій [5].

Окреме значення має доказування способу створення цифрового матеріалу. Для кримінально-правової кваліфікації необхідно встановити не лише зміст фото чи відео, а й обставини його створення: хто ініціював відповідні дії, яким способом здійснювався контакт із дитиною, чи містилися у листуванні пропозиції сексуального характеру, погрози або вимоги, хто отримав створений матеріал та яким чином він використовувався надалі. У цьому аспекті кримінально-правова кваліфікація безпосередньо пов’язана з можливостями фіксації та дослідження цифрових доказів.

Основною проблемою кримінально-правової кваліфікації створення дитячої порнографії в цифровому середовищі є встановлення фактичної ролі дорослої особи у створенні відповідного матеріалу. Самостійне виконання дитиною технічної дії – фотографування чи відеозапису – не повинно саме по собі виключати відповідальність особи, яка організувала створення матеріалу, примусила дитину до його створення або іншим способом забезпечила її участь у цьому процесі. Оцінка цих дій має ґрунтуватися на конкретно встановлених обставинах, а не на самому факті спілкування з дитиною чи отримання від неї цифрового файлу.

Отже, під час кваліфікації таких діянь необхідно чітко розмежовувати виготовлення дитячої порнографії, примушування неповнолітньої або малолітньої особи до участі у її створенні, домагання

дитини для сексуальних цілей та інші форми сексуальної експлуатації. В умовах воєнного стану це завдання ускладнюється цифровим характером значної частини таких посягань, однак саме комплексний аналіз поведінки правопорушника, його мети, способу впливу на дитину та створеного матеріалу дозволяє забезпечити належну кримінально-правову оцінку вчиненого.

Список використаних джерел

1. Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні: 2024. Київ : ЮНІСЕФ, 2024. 160 с. URL: https://texty.org.ua/d/2024/childhood-disrupted/ukr/

2. Конвенція ООН про права дитини : прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листоп. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 29.09.2026).

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 29.09.2026).

4. Копйова І. А. Кримінально-правова кваліфікація дитячого секстингу, сексторшену і онлайн-грумінгу. Вісник Асоціації кримінального права України. 2021. № 2 (16). С. 209–222. DOI: 10.21564/2311-9640. 2021. 16.244349.

5. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 01.10.2026).

О. В. Ніцевич,
доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
ННІ права та психології
(Національна академія внутрішніх справ);
старший науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності,
доктор філософії
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ЦИФРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Сучасна правоохоронна діяльність дедалі більше залежить від якості інформаційного забезпечення, швидкості оброблення відомостей та здатності уповноважених органів використовувати цифрові інструменти для виявлення, попередження і розслідування кримінальних правопорушень. Якщо раніше інформаційні ресурси переважно виконували допоміжну функцію, то сьогодні вони стають одним із визначальних чинників ефективності правоохоронної системи. Від доступності достовірної інформації, можливості її оперативного зіставлення та належного аналітичного опрацювання залежить своєчасність реагування на правопорушення, обґрунтованість управлінських рішень і результативність взаємодії між різними органами державної влади.

Для України зазначені процеси мають особливе значення. Повномасштабна збройна агресія зумовила зростання потреби в оперативному обміні інформацією, документуванні воєнних та інших кримінальних правопорушень, виявленні кіберзагроз, протидії дезінформації, незаконному обігу зброї та організованій злочинності. Одночасно цифровізація суспільних відносин створює нові можливості для вчинення правопорушень, зокрема з використанням анонімізованих комунікацій, криптовалют, шкідливого програмного забезпечення та автоматизованих засобів створення контенту.

Водночас розширення інформаційних можливостей правоохоронних органів породжує питання, які не можна вирішити виключно технічними засобами. Йдеться про правові підстави доступу до інформації, межі її використання, достовірність цифрових відомостей, захист персональних даних, недопущення необґрунтованого втручання у приватне життя та забезпечення належного контролю за діями посадових осіб.

За таких обставин інформаційне та цифрове забезпечення правоохоронної діяльності слід розглядати не як вузькоспеціалізований технічний напрям, а як складову інституційної спроможності органів правопорядку, безпосередньо пов’язану з реалізацією принципу верховенства права.

У науковому та практичному вимірах поняття інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності доцільно розглядати ширше, ніж сукупність інформаційних систем, реєстрів і технічних засобів. Воно охоплює нормативно визначені процедури отримання, накопичення, перевірки, зберігання, аналізу, передавання та використання інформації, а також організаційні й кадрові умови, необхідні для виконання відповідних операцій.

Інформаційно-аналітичне забезпечення становить функціональну складову цього процесу, спрямовану на перетворення первинних відомостей на інформацію, придатну для обґрунтованого ухвалення рішень. Саме на цьому етапі виникає принципова відмінність між простим накопиченням даних і їх ефективним використанням. Великий обсяг інформації сам по собі не гарантує кращих результатів, якщо відомості є неповними, неактуальними, суперечливими або недоступними для уповноваженого працівника в потрібний момент.

Цифрове забезпечення, своєю чергою, характеризує технологічну основу відповідних процесів. Воно передбачає використання інформаційно-комунікаційних систем, електронного документообігу, цифрових каналів зв’язку, автоматизованих засобів пошуку та зіставлення даних, а також технологій захисту інформації. Отже, зазначені поняття не є тотожними: інформаційне забезпечення визначає ширшу систему організаційних і правових умов роботи з інформацією, інформаційно-аналітичне – її змістове опрацювання, а цифрове – технологічні засоби реалізації відповідних процесів.

Нормативною основою інформаційної діяльності Національної поліції є, зокрема, Закон України «Про Національну поліцію». Статті 25-28 цього Закону регулюють питання інформаційно-аналітичного забезпечення, формування інформаційних ресурсів, використання інформації та відповідальності за порушення правил роботи з нею [1]. Важливим є закріплений законодавцем підхід, від-

повідно до якого інформаційно-аналітична діяльність поліції здійснюється виключно для реалізації визначених законом повноважень.

Це положення має принципове значення, оскільки доступ до інформаційних ресурсів не повинен перетворюватися на самостійну мету діяльності правоохоронного органу. Оброблення відомостей має бути пов'язане з конкретним законним завданням, відповідати обсягу необхідних повноважень і здійснюватися з дотриманням установлених вимог щодо захисту інформації.

Разом із тим сучасні потреби правоохоронної діяльності вимагають переходу від переважно реактивного використання інформації до системного аналітичного підходу. Його зміст полягає у виявленні взаємозв'язків між подіями, встановленні закономірностей злочинності, оцінюванні ризиків та прогнозуванні можливих загроз. Такий підхід дає змогу раціональніше розподіляти ресурси, визначати пріоритети діяльності й підвищувати якість управлінських рішень.

Однак аналітичні висновки мають ґрунтуватися на перевірених відомостях, зрозумілих методиках та належному професійному оцінюванні. Помилка на етапі збирання або інтерпретації даних може спричинити хибне визначення ризиків, необґрунтовану концентрацію правоохоронних ресурсів або порушення прав конкретних осіб. Тому розвиток інформаційно-аналітичної діяльності повинен супроводжуватися вдосконаленням процедур перевірки даних і контролю якості аналітичних продуктів.

Стратегічним орієнтиром цифрового оновлення правоохоронної системи є Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схвалений Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 [2]. Документ безпосередньо визначає комплексну цифрову трансформацію одним із пріоритетів реформування та пов'язує її з модернізацією інформаційних систем, підвищенням оперативності діяльності, забезпеченням сумісності інформаційних ресурсів і захистом персональних даних.

Особливого значення набуває передбачений Стратегічним планом розвиток електронної системи управління кримінальними провадженнями. Її належне функціонування передбачає не лише переведення документів в електронну форму, а й формування узгоджених процедур роботи з матеріалами провадження, забезпечення доступу уповноважених учасників, збереження цілісності інформації та можливості простежити історію відповідних процесуальних дій.

Водночас запровадження цифрових інструментів не повинно зводитися до автоматизації застарілих адміністративних процедур. Якщо не переглянути самі процеси, цифровізація може лише перенести на електронні платформи наявні недоліки: надмірне документування, дублювання відомостей, нераціональні погодження та необґрунтовані затримки. Тому технологічне оновлення має супроводжуватися функціональним аналізом діяльності органів правопорядку, усуненням зайвих процедур і стандартизацією інформаційних процесів.

Однією з найбільш складних проблем залишається сумісність інформаційних систем різних органів. Наявність окремих реєстрів та спеціалізованих програмних рішень не забезпечує ефективної взаємодії, якщо вони використовують несумісні формати даних, різні ідентифікатори, відмінні правила доступу або не мають захищених механізмів обміну інформацією.

У зв'язку із цим доцільно розвивати міжвідомчу інформаційну взаємодію на основі єдиних технічних і семантичних стандартів. Йдеться про узгодження форматів обміну даними, використання надійних засобів ідентифікації користувачів, установлення правил підтвердження достовірності відомостей та визначення відповідальності за їх актуальність. Водночас сумісність не означає створення необмеженого доступу всіх органів до всіх державних реєстрів. Навпаки, вона має забезпечувати можливість законного обміну саме тими відомостями, які необхідні для виконання конкретних завдань.

Європейська інтеграція посилює значення такого підходу. Наближення до європейських стандартів передбачає сумісність інформаційних рішень, належний захист персональних даних, безпеку передавання інформації та дотримання вимог законності під час міжнародного співробітництва. Проте технічна інтеграція з європейськими системами не може розглядатися відокремлено від правового регулювання доступу, оброблення та передавання даних.

Отже, цифрова трансформація правоохоронної діяльності має реалізовуватися як поетапний процес, що охоплює нормативне врегулювання, модернізацію інфраструктури, забезпечення сумісності систем, підготовку персоналу та запровадження механізмів оцінювання результативності. Лише за такого підходу цифрові інструменти стануть засобом реального підвищення ефективності, а не додатковим рівнем технічної складності.

Окремий напрям інформаційного забезпечення становить робота з цифровими доказами. Відомості, що містяться в мобільних пристроях, комп'ютерних системах, хмарних сховищах, електронному

листуванні, відеозаписах та інших цифрових джерелах, дедалі частіше мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Водночас цифрова форма інформації зумовлює специфічні вимоги до її збирання, збереження та дослідження. Особливого значення набувають цілісність даних, можливість установлення їх походження, документування способу отримання, належне збереження оригіналу або автентичної копії та фіксація всіх операцій, які могли вплинути на відповідний інформаційний об'єкт.

Сам факт наявності електронного файла або його долучення до матеріалів провадження не усуває необхідності перевіряти достовірність відомостей і законність способу їх отримання. Зображення, аудіозапис або електронне повідомлення можуть бути змінені, вирвані з контексту чи неправильно інтерпретовані. Тому технологічні засоби фіксації та дослідження повинні доповнюватися належними процесуальними процедурами, спеціальними знаннями та можливістю перевірки результатів іншими учасниками кримінального провадження.

Ще складніші питання виникають у зв'язку з використанням штучного інтелекту. Такі технології можуть застосовуватися для аналізу великих масивів інформації, виявлення повторюваних зв'язків, опрацювання аудіовізуальних матеріалів, перекладу та систематизації документів. Водночас помилкові результати, алгоритмічна упередженість, непрозорість моделей і залежність від якості вихідних даних створюють ризики для обґрунтованості правоохоронних рішень.

На нашу думку, принциповим має бути розмежування допоміжного використання штучного інтелекту та делегування йому функцій, які потребують самостійного юридичного оцінювання. Технологія може допомагати виявляти інформаційні зв'язки або формувати попередні аналітичні висновки, проте не повинна підміняти оцінку доказів, установлення вини чи прийняття інших рішень, що належать до компетенції уповноваженої людини.

Використання алгоритмічних інструментів у правоохоронній діяльності має супроводжуватися перевіркою їхньої точності, документуванням істотних результатів, визначенням меж допустимого застосування та можливістю перегляду висновків. Особливо обережного підходу потребують технології розпізнавання облич, біометричної ідентифікації та автоматизованого оцінювання ризиків, оскільки помилки в цих сферах можуть безпосередньо впливати на права та свободи людини.

Не менш важливим є захист персональних даних. Розширення можливостей пошуку й автоматизованого зіставлення інформації підвищує ризик надмірного втручання у приватність, особливо якщо відомості збираються без чіткого визначення мети, зберігаються довше, ніж необхідно, або використовуються не за первісним призначенням. Тому законодавство та внутрішні процедури повинні передбачати належне розмежування доступу, фіксацію операцій з інформаційними ресурсами, контроль за використанням даних і персональну відповідальність за порушення встановлених правил.

Таким чином, належне інформаційне забезпечення має ґрунтуватися на поєднанні технологічної ефективності та правових гарантій. Чим більшими стають можливості держави отримувати й аналізувати інформацію, тим вагомішими мають бути механізми контролю за її використанням.

Інформаційне та цифрове забезпечення є невід'ємною складовою сучасної правоохоронної діяльності, від якої залежить оперативність реагування на загрози, якість розслідування кримінальних правопорушень, обґрунтованість управлінських рішень і ефективність міжвідомчої взаємодії. Водночас результативність цифрової трансформації визначається не кількістю інформаційних систем або обсягом накопичених даних, а здатністю перетворювати інформацію на достовірну основу для законних і професійно обґрунтованих рішень.

Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку на 2023–2027 роки закріплює необхідність комплексного цифрового оновлення, розвитку інформаційно-аналітичної діяльності, сумісності інформаційних систем і посилення захисту персональних даних. Практична реалізація цих положень потребує узгодженого розвитку нормативного регулювання, технологічної інфраструктури, кадрового забезпечення та механізмів контролю.

Перспективною видається модель, за якої цифровізація поєднуватиме стандартизований міжвідомчий обмін інформацією, належне управління цифровими доказами, кіберстійкість, відповідальне використання штучного інтелекту та гарантований захист прав людини. Її визначальною характеристикою має бути підпорядкування технологічних можливостей законним завданням правоохоронної діяльності.

Отже, цифрова трансформація повинна розглядатися не як самоціль, а як засіб підвищення спроможності органів правопорядку забезпечувати безпеку суспільства в демократичній державі. Саме поєднання технологічного розвитку, належного правового регулювання та професійної відпові-

дальності створює передумови для формування сучасної, ефективної й підзвітної правоохоронної системи України.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text.

2. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023.

3. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text.

4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text.

Д. Е. Овдійчук,
курсант факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

А. В. Краснощок,
доцент кафедри вогневої підготовки
кандидат педагогічних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність дослідження особливостей застосування вогнепальної зброї поліцейськими під час дії воєнного стану зумовлена суттєвою зміною безпекової обстановки в Україні та розширенням кола загроз, з якими працівники поліції стикаються під час виконання службових повноважень. В умовах збройної агресії поліцейські виконують завдання, пов'язані не лише із забезпеченням публічної безпеки і протидією кримінальним правопорушенням, а й із реагуванням на загрози, характерні для воєнного стану. За таких обставин особливого значення набуває належне правове регулювання підстав, умов і порядку застосування вогнепальної зброї, оскільки воно має одночасно забезпечувати ефективність виконання поліцейськими покладених на них завдань та дотримання принципів законності, необхідності й пропорційності застосування сили. Саме тому дослідження особливостей застосування вогнепальної зброї поліцейськими в умовах воєнного стану має важливе теоретичне та практичне значення.

Відповідно до статті 46 Закону України «Про Національну поліцію» [1] застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом поліцейського примусу. У зв'язку з цим особливого значення набуває неухильне дотримання поліцейськими встановлених законодавством підстав і порядку її застосування, що спрямоване на недопущення перевищення службових повноважень та заподіяння неправомірної шкоди.

В умовах дії воєнного стану поліцейським надано розширені можливості щодо застосування заходів примусу. Зокрема, у разі відбиття нападу або затримання особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському, поряд із передбаченими законом заходами примусу допускається використання підручних засобів. Крім того, стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, поліцейські можуть застосовувати заходи примусу без урахування окремих установлених законом обмежень і заборон. Це, зокрема, стосується можливості застосування примусових заходів без попередження, використання спеціальних засобів без установлених обмежень щодо місця нанесення ударів, а також застосування вогнепальної зброї за наявності передбачених законом підстав[3, с. 354].

Варто також зазначити, що в умовах воєнного стану законодавством передбачено можливість застосування вогнепальної зброї не лише військовослужбовцями та працівниками правоохоронних органів, а й цивільними особами. Зокрема, у період дії воєнного стану громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які законно перебувають на території держави, можуть долучатися до відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав. Для виконання відповідних завдань такі особи мають право отримувати вогнепальну зброю та боєприпаси до неї з дотриманням порядку і вимог, установлених Міністерством внутрішніх справ України. Застосування цивільними особами отриманої вогнепальної зброї здійснюється відповідно до встановленого законодавством порядку та за правилами, визначеними для участі у відсічі й стримуванні збройної агресії проти України. Відповідні підстави та порядок використання зброї визначаються актами Кабінету Міністрів України, зокрема «Порядком застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану» [2]. Відповідно до зазначених положень, під час виконання таких завдань цивільні особи наділені правом застосовувати вогнепальну зброю у визначених законодавством випадках, зокрема для:

– відбиття нападу або запобігання загрозі нападу на військові та/або цивільні об'єкти, що охороняються;

– запобігання вчиненню та/або припинення протиправних дій чи діяльності осіб, причетних до збройної агресії;

– звільнення захоплених військових та/або цивільних об'єктів або запобігання (перешкоджання) такому захопленню;

– знищення зброї, бойової техніки, транспортних або технічних засобів, які перебувають у користуванні осіб, причетних до збройної агресії; – захисту цивільних осіб, військових та/або цивільних об'єктів від нападу;

– запобігання та/або припинення діяльності, затримання, роззброєння або знешкодження осіб, причетних до збройної агресії;

– припинення дій осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення; – припинення дій осіб, які перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до виконання завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану;

– відбиття нападу на осіб, залучених до виконання завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, або інших осіб, у разі виникнення загрози їх життю чи здоров'ю[5, с. 280].

На нашу думку, в умовах дії воєнного стану доцільно розширити передбачений ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» перелік підстав застосування поліцейськими вогнепальної зброї. Зокрема, до таких підстав варто віднести випадки, коли особа, маючи при собі вогнепальну зброю, боєприпаси, вибуховий пристрій або інший предмет, здатний спричинити смерть чи тяжкі тілесні ушкодження, всупереч законній вимозі поліцейського відмовляється його покласти, здати або припинити дії з ним та своєю поведінкою створює безпосередню загрозу його застосування; здійснює дії, спрямовані на приведення зброї чи вибухового пристрою в готовність до застосування; намагається раптово дістати зброю чи інший небезпечний предмет за обставин, які обґрунтовано свідчать про безпосередню загрозу життю чи здоров'ю людей; а також намагається заволодіти боєприпасами, вибуховими пристроями чи іншими засобами, використання яких може спричинити тяжкі наслідки[4]. Водночас такі підстави мають бути чітко та вичерпно визначені законом і застосовуватися лише за наявності реальної та безпосередньої загрози життю чи здоров'ю. Це забезпечило б поліцейському можливість своєчасно реагувати на небезпеку та водночас створило б чіткі правові гарантії, за яких правомірне застосування вогнепальної зброї не могло б саме по собі бути підставою для притягнення його до юридичної відповідальності.

Отже, застосування вогнепальної зброї поліцейськими в умовах воєнного стану потребує особливо чіткого та водночас адаптованого до сучасних безпекових загроз правового регулювання. З огляду на зміну характеру ризиків, пов'язаних із наявністю в обігу значної кількості зброї, боєприпасів та вибухонебезпечних предметів, доцільним є розширення законодавчо визначених підстав застосування поліцейськими вогнепальної зброї. Водночас такі зміни мають передбачати чіткі умови її правомірного застосування, що сприятиме ефективному захисту життя і здоров'я поліцейських та громадян, а також забезпечить належні правові гарантії для працівників поліції, які діють відповідно до закону.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 12 квіт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 18.09.2026).

2. Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 15.04.2022 № 448. URL: https://zakon.rada. gov.ua/go/448-2022-%D0%BF (дата звернення: 18.09.2026).

3. Тимофєєв В. П, Гунько К. О. Актуальні питання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 352–256. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5f29884c-8ef7-41b3-9070-6ba5 1d769377/content (дата звернення: 18.09.2026).

4. Карпенко О. М. Особливості порядку застосування заходів примусу (вогнепальної зброї) поліцейськими в умовах дії режиму воєнного стану в Україні. Modern Research in World Science: *матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 26–28 лют. 2023 р. Львів: ГО «Львівський науковий форум»,* 2023. С. 1039–1041. URL: https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/MODERN-RESEARCH-IN-WORLD-SCIENCE-26-28.02.2023.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 19.09.2026).

5. Катеринчук І. П. Практика застосування зброї поліцейськими в умовах війни. *Південноукраїнський правничий часопис. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення національної безпеки.* С. 278–282. URL: https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/26c62860-e3ed-440e-bef7-604996842e6f/content (дата звернення: 19.09.2026).

М. О. Овчаренко,
здобувач ступеня доктора філософії (PhD)
(Європейський університет, Україна)

ДОГОВІРНІ ГАРАНТІЇ В ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЛЯХ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ефективність оборонних закупівель залежить не лише від обраного способу їх здійснення, а й від організації виконання укладеного державного контракту (договору). На стадії виконання виникають ризики прострочення, постачання продукції, що не відповідає погодженим вимогам, або використання авансових коштів без одержання передбаченого результату. У ширшому контексті недостатня прозорість господарських операцій та корупційні практики належать до чинників, що сприяють відтворенню тіньових економічних відносин [1]. Мінімізація таких ризиків потребує належного договірного врегулювання виконання зобов'язань. Для мінімізації таких ризиків важливого значення набувають договірні гарантії, під якими пропонується розуміти сукупність умов і правових засобів, спрямованих на забезпечення належного та перевірюваного виконання договору і своєчасного реагування замовника на його порушення.

Закон України «Про оборонні закупівлі» від 17.07.2020 р. № 808-IX визначає принципи здійснення оборонних закупівель (ст. 3), а ч. 1 ст. 30 передбачає, що особливості їх здійснення на період дії правового режиму воєнного стану встановлюються Кабінетом Міністрів України [2]. На виконання цієї норми постановою Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 р. № 1275 затверджено особливості здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану [3]. Застосування спеціального порядку закупівлі не усуває потреби чітко визначати предмет договору, строки виконання, вимоги до якості та правові наслідки порушення зобов'язань.

Загальні засади виконання договірних зобов'язань закріплено у Цивільному кодексі України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відповідно до ст. 526 зобов'язання має виконуватися належним чином згідно з умовами договору та вимогами законодавства, а ст. 629 встановлює обов'язковість договору для його сторін [4]. Договірні гарантії не зводяться до способів забезпечення зобов'язань: важливими є також визначеність результату, порядок його перевірки, документування виконання та наслідки порушення. Гарантія не компенсує нечіткості технічної специфікації чи процедури приймання.

Для договорів поставки технічна специфікація, вимоги до комплектності й супровідних документів та критерії приймання мають бути узгоджені. Показники якості слід пов'язувати з документами, випробуваннями чи іншими способами підтвердження, придатними для відповідної продукції.

Етапне виконання договору має відповідати технології виробництва або організації постачання. Для кожного етапу слід визначити результат, спосіб його підтвердження та наслідки відхилення від графіка. У довгострокових договорах відхилення доцільно виявляти до завершення строку виконання, коли ще можливо їх усунути або застосувати інший засіб реагування.

Авансування потребує окремого захисту коштів: його розмір і порядок надання слід узгоджувати з характером витрат, етапами виконання та умовами повернення. Забезпечення повернення авансу і виконання договору мають різне призначення та не є взаємозамінними. Поняття гарантії, строк її дії, порядок пред'явлення вимоги та припинення визначено статтями 560–569 ЦК України [4].

У процедурі приймання слід розмежовувати передання продукції та підтвердження її якості. Договір має визначати суб'єкта перевірки, необхідні документи, порядок фіксації невідповідностей і повідомлення виконавця. Вимоги до якості товару та наслідки передання товару неналежної якості встановлено статтями 673 і 678 ЦК України [4]. Акт приймання не замінює передбачених договором перевірок.

Рішення щодо виконання договору мають бути документовані так, щоб простежувався зв'язок між договірною вимогою, підтвердженням її виконання та прийняттям результату чи оплатою. Це забезпечує внутрішній контроль і перевірку правомірності використання коштів. Функції технічної перевірки й погодження оплати можуть бути розмежовані без створення додаткових підстав для затримки платежу.

Внесення змін до істотних умов договору потребує перевірки правової підстави з урахуванням закупівельного режиму, за яким його укладено. Для договорів, на які поширюється п. 19 Особливостей, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 р. № 1178, зміна істотних умов допускається лише у передбачених цим пунктом випадках [5]. Загальне застереження договору про можливість зміни ціни чи строку не створює підстав для відступу від установлених вимог. Тому при внесенні змін слід документально зафіксувати їх нормативну підставу, фактичні обставини та зміст погодженого сторонами коригування.

Воєнні ризики не слід ототожнювати з обставинами непереборної сили. Відповідно до ст. 617 ЦК України особа звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо доведе, що воно сталося внаслідок випадку або непереборної сили [4]. Стаття 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР визначає форс-мажорні обставини та повноваження Торгово-промислової палати України й уповноважених нею регіональних торгово-промислових палат щодо їх засвідчення [6]. Тому сам факт дії правового режиму воєнного стану не свідчить про неможливість виконання конкретного зобов'язання. Для вирішення питання про звільнення від відповідальності необхідно встановити зв'язок між відповідною обставиною та порушенням зобов'язання, а також оцінити її вплив на можливість подальшого виконання.

У договорі можуть бути заздалегідь визначені порядок повідомлення про обставини, що перешкоджають виконанню, способи їх підтвердження та порядок обміну інформацією щодо можливості поновлення виконання. Наявність форс-мажорного застереження не означає автоматичного продовження строку, повернення авансу чи припинення договірних відносин: відповідні наслідки визначаються законодавством та умовами договору. Наслідки несвоєчасного повідомлення мають визначатися відповідно до умов договору та законодавства. Порушення зобов'язань контрагентом боржника або відсутність у боржника необхідних коштів не є підставами для звільнення від відповідальності.

Засоби реагування на порушення мають відповідати його характеру та меті закупівлі. Залежно від обставин можуть застосовуватися вимога про усунення недоліків, передбачене договором забезпечення, стягнення неустойки чи збитків, а за наявності правових підстав – припинення договору. Застосування санкцій має бути спрямоване на своєчасне одержання передбаченого договором результату та захист бюджетних коштів. Конкретний засіб реагування слід обирати з урахуванням його здатності забезпечити виконання зобов'язання або мінімізувати майнові наслідки порушення. Потреба в оперативному реагуванні не виправдовує усних чи неналежно оформлених домовленостей, якими фактично змінюються умови договору поза встановленим порядком.

Чітке договірне регулювання в оборонних закупівлях знижує ризик зловживань, ускладнюючи приховування невиконання зобов'язань, підміну фактичного результату формальним підтвердженням або здійснення платежу без достатньої підстави. Водночас порушення договору не свідчить автоматично про вчинення кримінального правопорушення: для кримінально-правової оцінки необхідно встановити всі ознаки відповідного складу кримінального правопорушення. Документування виконання договору та розмежування функцій дають змогу відтворити перебіг подій і перевірити обґрунтованість рішень посадових осіб, але не є достатньою підставою для висновку про їхню винуватість.

Договірні гарантії в оборонних закупівлях мають забезпечувати вирішення чотирьох основних завдань: чітке визначення та перевірку результату, захист коштів до його одержання, належну організацію приймання та правомірне реагування на порушення. Їх ефективність залежить не від кількості застережень, а від того, наскільки умови договору узгоджені з процедурами контролю та засобами реагування на порушення. Це посилює превентивну функцію договору та контроль за використанням ресурсів сектору безпеки і оборони.

Список використаних джерел

1. Габрелян А. Ю., Кашкін Д. І. Корупція в системі детермінант виникнення, збереження та відтворення тіньової економіки. *Національні інтереси України*. 2026. № 6(23). С. 1486–1499. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-6(23)-1486-1499.

2. Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 № 808-IX. URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/808-20 (дата звернення: 07.09.2026).

3. Деякі питання здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 № 1275. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-п (дата звернення: 07.09.2026).

4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 07.09.2026).

5. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування : постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-п (дата звернення: 07.09.2026).

6. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр (дата звернення: 07.09.2026).

О. О. Осадько,
старший науковий співробітник
відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

АДМІНІСТРАТИВНИЙ НАГЛЯД І ПРОБАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ НАГЛЯДУ ЗА ОСОБАМИ, ЗВІЛЬНЕНИМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Стаття 33 Конституції України гарантує кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, свободу пересування та вільний вибір місця проживання, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Одним із таких обмежень залишається адміністративний нагляд, що донині регулюється Законом України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.1994 р. № 264/94-ВР [1] (далі – Закон), побудованим на радянській доктринальній основі. Пострадянський ухил, неефективність і дублювання засад нагляду іншими актами породжують правову невизначеність, яка в умовах воєнного стану, коли протидія рецидивній злочинності потребує раціонального використання обмежених ресурсів правоохоронних органів, набуває особливої гостроти.

За ст. 1 Закону нагляд є системою тимчасових профілактичних заходів спостереження і контролю, які здійснюють органи Національної поліції. Утім зміст Закону зводиться майже виключно до заборон, без пропонування особі альтернативної моделі поведінки, тож чинну систему можна охарактеризувати як «дію заради дії»: вона позбавлена інструментів оцінювання впливу заборон на ресоціалізацію.

Показовою є й категорійна невизначеність. Згідно з п. «б» ст. 3 Закону нагляд встановлюється, зокрема, щодо осіб, поведінка яких під час відбування покарання свідчила, що вони «вперто не бажають стати на шлях виправлення». Г.С. Резніченко зауважує, що тлумачення цього ключового поняття не надано ані Законом, ані Кримінально-виконавчим кодексом України [2, с.202]. М. В. Романов наголошує, що передбачені ст. 6 КВК України позитивні зміни в особистості засудженого є психологічною категорією і не можуть бути регламентовані нормативними актами [3, с.195]. Наслідок – ризик суб'єктивізму у правозастосуванні.

Інститут адміністративного нагляду в наявному вигляді властивий передусім пострадянським державам, законодавство яких (зокрема Республіки Казахстан) є спорідненим з українським [4]. Натомість у країнах Європи та США відокремленого аналога не існує: у США відповідні функції виконує служба пробації та досудових послуг при судовій владі й комісії у справах умовно-дострокового звільнення [5], а запобігання правопорушенням та охорона громадського простору здійснюються в межах одного поліцейського підрозділу [6, с. 755].

Ключовим кроком наближення до європейських стандартів стало прийняття Закону України «Про пробацію» [7]. Порівняння законодавчих новел 2023 року – ст. 59-1 Кримінального кодексу України [8] і глави 11-1 Кримінально-виконавчого кодексу України [9] – з положеннями розділу 3 Закону засвідчує зближення стримуючого і ресоціалізуючого функціоналу двох інститутів (табл).

Таблиця

Порівняння адміністративно-контрольних функцій

	Закон № 264/94-ВР (адміністративний нагляд)	**Ст. 59-1 КК України, глава 11-1 КВК України (пробаційний нагляд)**
Явка	з'являтися за викликом органу Національної поліції та давати пояснення з питань виконання правил нагляду	періодично з'являтися для реєстрації та за викликом до уповноваженого органу з питань пробації
Інформування	повідомляти про зміну місця роботи, проживання чи перебування, а також про виїзд за межі району (міста)	повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання
Обмеження	заборона виходу з житла у визначений час (до 8 годин на добу), перебування у визначених місцях, виїзду за межі району (міста)	обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля; обов'язок проживати за вказаною в рішенні суду адресою

Отже, значну частину адміністративно-контрольних функцій, раніше властивих виключно адміністративному нагляду, законодавець уже переніс у компетенцію органу пробації. Обидва інститути мають спільну мету і частково спільні механізми її досягнення, проте адміністративний нагляд тяжіє до контрольно-обмежувальних механізмів, а пробація – до наглядово-ресоціальних, реалізованих через пробаційні програми. Антикриміногенна спрямованість останніх ґрунтується на просоціальному моделюванні та моделі RNR («ризик – потреба – реагування»), апробованій у Канаді та США, де увага приділяється індивідуальному ризику рецидиву, потребам суб'єкта пробації та відповідності програми цим потребам [10, с. 136-137].

Умови воєнного стану загострюють зазначені вади адміністративного нагляду. По-перше, частина передбачених Законом обмежень (заборона виходу з житла у визначений час, виїзду за межі району (міста)) фактично перекривається заходами правового режиму воєнного стану – комендантською годиною, особливим режимом в'їзду і виїзду та обмеженням свободи пересування (пп. 5, 6 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [11]), що додатково нівелює їхній самостійний профілактичний зміст. По-друге, органи Національної поліції значною мірою задіяні у забезпеченні заходів воєнного стану, тож їхній ресурс для змістовного, а не формального нагляду за звільненими особами обмежений. По-третє, запровадження умовно-дострокового звільнення від відбування покарання для проходження військової служби (ст. 81-1 КК України [8]) актуалізує потребу в ресоціалізаційному, а не лише контрольному супроводі таких осіб після повернення до цивільного життя.

Отже, окреслимо головне в цій проблематиці:

1. Реформування має розпочатися з критичного переосмислення положень Закону; оціночні поняття на кшталт «вперто не бажають стати на шлях виправлення» слід виключити або законодавчо визначити. Концептуальною ідеєю осучаснення інституту має стати його зближення з інститутом пробації.

2. У Законі доцільно закріпити можливість встановлення обов'язку пройти відповідну пробаційну програму, спрямовану на вироблення нових моделей поведінки і навичок.

3. Доцільним є поетапне передання функцій спостереження і контролю за поведінкою звільнених осіб від органів Національної поліції до органів пробації, які співпрацюють із громадськими ініціативами, зі збереженням за поліцією оперативного реагування у виключних, законодавчо визначених випадках. В умовах воєнного стану це вивільнить ресурс поліції для пріоритетних завдань і забезпечить перехід від формального контролю до проактивної, орієнтованої на ризик рецидиву моделі запобігання злочинності.

4. Частину 2 статті 11 Закону України «Про пробацію» доцільно доповнити механізмом взаємодії органу пробації з органами місцевого самоврядування, волонтерськими осередками, громадськими організаціями та суб'єктами господарювання у питаннях ресоціалізації, що потребує одночасного розширення вибору психологічно орієнтованих і професійних пробаційних програм.

Зазначені наукові пропозиції підготовлені в межах фундаментальної теми «Євроінтеграційний напрям формування концепції кримінально-виконавчої діяльності в Україні» (реєстраційний номер 0124U005234).

Список використаних джерел

1. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01 грудня 1994р. № 264/94-ВР / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-вр#Text (дата звернення: 05.10.2026).

2. Резніченко Г.С. Кримінально-виконавчі засади адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі. *Київський часопис права*. 2026. № 2. С. 201–205. DOI: https://doi.org/ 10.32782/klj/2026.2.28.

3. Романов М. В. Виправлення засуджених до позбавлення волі як результат діяльності системи виконання кримінальних покарань. *Проблеми законності*. Харків, 2008. Вип. 94. С. 190–198.

4. Скворцов С.І. Адміністративно-правове регулювання адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 215 с.

5. Probation and Pretrial Services. *Official website of the United States government*. URL: https://www.uscourts.gov/about-federal-courts/probation-and-pretrial-services (дата звернення: 05.10.2026).

6. Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ (Загальна частина): підручник. Київ: КНТ, 2008. 816 с.

7. Про пробацію: Закон України від 05 лютого 2015 р. № 160-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text (дата звернення: 05.10.2026).

8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 05.10.2026).
9. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text (дата звернення: 05.10.2026).
10. Ворожбіт-Горбатюк В. В. Кримінологічний вимір використання пробаційних програм щодо запобігання кримінальним правопорушенням: дис. … д-ра філософії: 081 – Право. Харків, 2025. 273 с.
11. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 05.10.2026).

О. О. Осінський,
ад'юнкт відділу ад'юнктури та докторантури
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького)

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ВЛАСНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ

Підрозділи забезпечення внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України (далі – ВВБ ДПСУ) посідають особливе місце та роль у системі прикордонного відомства, оскільки виконують специфічні завдання, спрямовані на забезпечення належного рівня внутрішньої та власної безпеки як складової прикордонної безпеки [1, с. 5].

Враховуючи функціональну спрямованість підрозділів ВВБ ДПСУ, яка полягає у виявленні, попередженні та протидії втягуванню у протиправну діяльність особового складу ДПСУ та координації заходів власної безпеки, реалізація окреслених завдань вимагає належного рівня інформаційно-аналітичного забезпечення та широкого використання інструментарію кримінального аналізу.

Станом на сьогодні у системі підрозділів ВВБ ДПСУ застосовується функціонально диференційований підхід щодо організації аналітичної роботи, який передбачає розмежування двох самостійних, але взаємопов'язаних напрямків, це: інформаційно-аналітичне забезпечення та кримінальний аналіз.

Інформаційно-аналітичне забезпечення (далі – ІАЗ) спрямоване на формування, систематизацію, аналітичне узагальнення інформації, необхідної для виконання поставлених перед підрозділами ВВБ ДПСУ завдань. Узагальнені результати роботи підрозділів ІАЗ надають можливість виявляти потенційні ризики та загрози на державному кордоні, закономірності та типові моделі у питаннях здійснення оперативно-службової діяльності органами (підрозділами) охорони державного кордону, моделювати та прогнозувати криміногенну та оперативну обстановку на ділянці оперативного забезпечення, що створює інформаційно-аналітичне підґрунтя для формування керівниками підрозділів ВВБ ДПСУ задуму дій та визначення оптимальних напрямів реагування на виявлені загрози із раціональним використанням наявних оперативних можливостей.

Кримінальний аналіз (далі – КА) у діяльності підрозділів ВВБ ДПСУ займає особливе місце в ході виконання покладених обов'язків, забезпечує виявлення зв'язків об'єктів КА з іншими інформаційними об'єктами, які мають значення під час пошуку, забезпечує встановлення закономірностей протиправної діяльності на державному кордоні та обґрунтованих аналітичних висновків.

Процедурний порядок використання інструменту КА визначений законодавчими актами різної юридичної сили, зокрема, в ході проведення досудового розслідування, ведення оперативно-розшукових справ, проведення контррозвідувальних заходів в інтересах забезпечення охорони державного кордону України, забезпеченні власної безпеки відносно особового складу прикордонного відомства.

Основними завданнями підрозділів КА ВВБ ДПСУ є: 1) забезпечення динамічного та ефективного обміну інформацією; 2) аналітично-синтетична обробка отриманої інформації; 3) виявлення та дослідження взаємозв'язків об'єкта КА; 4) інформаційний супровід оперативного працівника (оперативного підрозділу), який ініціював запит на здійснення кримінального аналізу; 5) здійснення ініціативного КА (за наявності відповідного дозволу керівника); 6) забезпечення захисту даних, що циркулюють у інформаційних системах; 7) підготовка аналітичних матеріалів та висновків за результатами проведеного КА; 8) формування обґрунтованих гіпотез щодо характеру, взаємозв'язків та можливого розвитку протиправної діяльності [2, с. 260-265].

Успішне виконання поставлених завдань, які ставляться перед підрозділами ІАЗ та КА ВВБ ДПСУ залежить від комплексного виконання заходів технологічного та професійного характеру. Зокрема, технічна складова успішного виконання завдань досягається шляхом створення міжвідомчих банків даних, використання новітніх інформаційних технологій, належної передачі інформаційних ресурсів усередині відомства та на міжвідомчому рівні. Професійна складова успішного виконання завдань досягається шляхом безперервної підготовки фахівців ІАЗ та КА, формуванню новітніх методик здійснення КА, постійної взаємодії особового складу підрозділів ІАЗ та КА на відомчому та міжвідомчому рівні у системі Міністерства внутрішніх справ України.

Важливою складовою удосконалення КА в діяльності підрозділів ВВБ ДПСУ є розвиток та удосконалення використання інформаційно-телекомунікаційної системи «Гарт-21/ОСД», яка забезпечує

накопичення, оброблення, систематизацію та обмін інформацією, необхідною для здійснення аналітичної діяльності. Обробка інформації, яка здійснюється у цій системі забезпечує автоматизацію процесів з питань інформаційно-аналітичного забезпечення, зокрема інформаційного обміну в оперативно-розшуковій та контррозвідувальній діяльності, формуванні статистичних даних щодо виявлених правопорушень, делінквентних проявів серед особового складу, результати діяльності підрозділів ВВБ ДПСУ, необхідних для оцінювання оперативної обстановки та формування висновків із визначенням напрямків реагування. Зазначена інформаційна система підвищує оперативність та якість аналітичної роботи підрозділів ВВБ ДПСУ, створює передумови для формування обґрунтованих управлінських рішень із врахуванням наявної інформації про об'єкти КА [3, с. 174-175].

Слід зауважити, що у системі ДПСУ циркулюють масиви інформації щодо: кадрових питань, адміністративно-господарської діяльності, фінансового забезпечення, результатів оперативно-службової діяльності, морально-психологічного, інженерно-технічного та інших напрямків службової діяльності. Інтегрування зазначеної інформації до «Гарт-21/ОСД» суттєво підвищить ефективність роботи підрозділів КА ВВБ ДПСУ у системі ДПСУ.

Разом з цим, сьогодні протиправна діяльність до якої втягнені представники різних правоохоронних органів та військових формувань системи МВС України, дедалі частіше виходить за межі компетенції одного правоохоронного органу та набуває міжвідомчого характеру, що у свою чергу зумовлює необхідність у створенні єдиної функціональної системи пошуку інформації щодо діяльності уповноважених суб'єктів владних повноважень (окремих посадових осіб) у системі МВС України, яка має функціонувати на основі попередньої нормативно-правової узгодженості, чіткого розмежування повноважень та упорядкованої системи контролю (аудиту).

Таким чином, перспективи розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення та кримінального аналізу у діяльності підрозділів ВВБ ДПСУ пов'язані із модернізацією діючої функціональної інформаційно-телекомунікаційної системи «Гарт-21/ОСД», створенню нових міжвідомчих систем пошуку у системі МВС України. Реалізація зазначених напрямів сприятиме створенню дієвої системи проактивних заходів, своєчасному виявленню передумов, закономірностей і потенційних загроз внутрішній та власній безпеці ДПСУ.

Список використаних джерел

1. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. С. 208

2. Гордієнко С.Г. Основи агентурно-оперативної діяльності: навчальний посібник. Київ. Юрінком Інтер. 2025. С. 260-265.

3. Іванов А. В., Романишин Р. І., Прокопенко Є. В. Удосконалення системи забезпечення кримінального аналізу у підрозділах внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України. Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2017. С. 174–175.

І. Р. Павлов,
курсант
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

С. Д. Колєсніков,
старший викладач кафедри
теорії та історії держави та права
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ У ЗАХИСТІ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ГРОМАДЯН

Сучасний розвиток українського суспільства і державного управління тісно пов'язаний із цифровими перетвореннями. Інформаційні та цифрові технології стали важливою частиною щоденної роботи Національної поліції України, сприяючи швидкості, прозорості й високій ефективності виконання її правоохоронних завдань. З впровадженням нагрудних відеореєстраторів і створенням розгорнутих аналітичних баз даних докорінно змінилися робочі підходи патрульної й кримінальної поліції. Водночас розгортання повномасштабної війни проти України й запровадження воєнного стану значно змінили ситуацію з безпекою, загострivши питання захисту цифрової інформації. В такому складному контексті інформаційно-цифрове забезпечення діяльності поліції стає не лише технологічним інструментом, а і складною правовою категорією, що вимагає від держави знайти баланс між потребами національної безпеки та конституційними правами громадян на приватність і захист їхніх персональних даних.

Нормативна база функціонування поліцейських баз даних має чіткі регламенти. Згідно зі статтею 25 Закону України «Про Національну поліцію», інформаційно-аналітична діяльність поліції обмежується виконанням її повноважень [1]. Для цього створюються й підтримуються бази даних, що включають величезний масив чутливої інформації про громадян: від біометричних даних до деталей про транспортні засоби, адміністративні чи кримінальні порушення та власність на вогнепальну зброю. Окрім цього, стаття 27 цього ж Закону надає поліції прямий доступ до інформаційних систем інших державних органів [1]. Основою для обробки цих даних служить Закон України «Про захист персональних даних», який чітко визначає, що обробка персональних даних відбувається для певних законних цілей за згодою суб'єкта даних або у випадках, визначених українським законодавством, зокрема у сферах нацбезпеки та запобігання злочинності [2].

В умовах воєнного стану виникає необхідність розширення доступу правоохоронців до державних реєстрів. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» дозволяє тимчасово обмежувати певні конституційні права та свободи, що є вимушеним заходом для збереження державності [3]. Експерти Української Гельсінської спілки з прав людини вказують у своєму звіті за 2024 рік, що обмеження прав, зокрема на приватність, повинно бути під суворим контролем. Поліція отримала розширені повноваження для перевірки документів, зупинки транспортних засобів та збору даних на блокпостах, що підвищує ризики для приватності громадян [6, с. 7]. На практиці, під час служби на блокпостах, стабілізаційних заходів на деокупованих територіях або виявлення диверсійно-розвідувальних груп, патрульні поліцейські через планшетні пристрої можуть швидко отримувати дані, які зазвичай мають обмежений доступ в мирний час.

Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ сприяє комплексній автоматизації службових процесів та інтеграції різних баз даних у єдине інформаційне середовище [5]. Хоча це підвищує ефективність розкриття злочинів, водночас утворює потенційні вразливості. Українські урядові та відомчі електронні ресурси постійно стають об'єктами кібератак з боку хакерських угруповань країни-агресора. Захист цих ресурсів є одним із пріоритетів у Стратегії кібербезпеки України [4]. Крім зовнішніх атак, варто звернути увагу на внутрішні та апаратні ризики компрометації персональних даних під час роботи поліцейських «у полі».

У районах, близьких до бойових дій, існує реальна загроза втрати поліцейських планшетів, відеореєстраторів або комунікаційних терміналів, які під час зіткнень можуть опинитися в руках противника. Нині нагальною проблемою є забезпечення безперервної роботи правоохоронців під час ворожих радіоелектронних атак (РЕБ) чи у випадку збоїв мобільного зв'язку через пошкодження енергетичної інфраструктури. У таких умовах програмне забезпечення часто потребує тимчасового локаль-

ного збереження окремих частин баз даних на мобільному пристрої для офлайн-перевірки підозрілих осіб. Ці локальні «офлайн-бази» стають найуразливішими елементами всієї системи інформаційної безпеки. Без належного апаратного шифрування на рівні операційної системи мобільних пристроїв захоплення планшета може розкрити конфіденційну інформацію про місцевих жителів, колишніх військовослужбовців, правоохоронців та їхні родини, що призводить до серйозних наслідків на тимчасово окупованих територіях.

Обробка персональних даних навіть у розпал бойових дій має базуватися на принципах необхідності та співмірності втручання в особисте життя, згідно з основними стандартами прав людини [6, с. 14]. Людський фактор залишається додатковим викликом у цьому контексті. Недостатня «кібергігієна» серед персоналу, випадкове підключення службових пристроїв до незахищених мереж, нехтування правилами паролів чи відкриття фішингових посилань продовжують бути слабкою ланкою в системі захисту єдиної інформаційної системи.

Для зменшення зазначених ризиків необхідна всебічна модернізація системи інформаційної безпеки Національної поліції України. Це має відбуватися одночасно на правовому, технічному та організаційному рівнях. По-перше, на нормативному рівні потрібно розробити і затвердити чіткий протокол щодо доступу до відомчих баз даних у випадках втрати зв'язку чи загрози фізичного захоплення пристроїв. Йдеться про впровадження технології «цифрового самознищення», яка автоматично і безповоротно видалятиме кешовані дані та завершуватиме сесії, якщо з'єднання з центральним сервером відсутнє протягом визначеного часу, наприклад, 12 годин, або при несанкціонованих спробах входу.

По-друге, необхідний терміновий перегляд політики автентифікації користувачів у системі МВС. Звичайні логіни та паролі нині є недостатніми, особливо в умовах сучасних викликів. Багатофакторна автентифікація (MFA), що включає біометричні дані, повинна стати обов'язковою для доступу до державних реєстрів з мобільних пристроїв поліцейських. Це може включати верифікацію через відбитки пальців або розпізнавання обличчя, що вже інтегровані в більшість сучасних гаджетів.

По-третє, спеціалізоване програмне забезпечення повинно автоматично проводити псевдонімізацію та мінімізацію даних. Під час патрулювання офіцеру має бути доступна лише критично важлива інформація, наприклад, статус особи в розшуку або право керування транспортним засобом. Деталі на кшталт адреси проживання, складу сім'ї чи історії порушень не повинні відображатися без крайньої необхідності, що знижує ризик несанкціонованого доступу сторонніх осіб до конфіденційної інформації.

За умов воєнного стану інформаційне та цифрове забезпечення поліції має збалансовувати інтереси національної безпеки з конституційним правом громадян на захист персональних даних. Це викликано підвищеними ризиками кібератак і можливістю фізичного захоплення службових пристроїв. Щоб подолати ці вразливості, необхідно здійснити всеосяжну правову, технічну та організаційну модернізацію системи інформаційної безпеки Національної поліції України. Для досягнення цієї мети доцільно застосувати технології, такі як «цифрове самознищення» локальних баз даних у разі тривалої відсутності зв'язку з сервером, і обов'язкове використання багатофакторної біометричної автентифікації для доступу до державних реєстрів. Крім того, програмне забезпечення поліції повинно автоматично мінімізувати і псевдонімізувати дані, що дозволить правоохоронцям отримувати доступ лише до критично важливої інформації, тим самим значно знижуючи ризики її несанкціонованого розголошення.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada. gov.ua/ laws/show/580-19 (дата звернення: 23.09.2026).

2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/2297-17 (дата звернення: 23.09.2026).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 23.09.2026).

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL: https://zakon.rada. gov.ua/ laws/show/447/2021 (дата звернення: 23.09.2026).

5. Про затвердження Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ : постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 № 1024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2018-%D0%BF (дата звернення: 23.09.2026).

6. Аналіз законодавства у сфері обмежень права на приватність в умовах воєнного стану. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, 2024. 45 с. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/ 2024/05/Preview_Limit_privacy_A4.pdf (дата звернення: 23.09.2026).

І. В. Паламарчук,
головний спеціаліст
Департаменту правового забезпечення,
кандидат юридичних наук
(Національне агентство України
з питань виявлення, розшуку та управління активами,
одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА))

ПРАГМАТИЧНІСТЬ ЗАДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЕФЕКТУ В ПИТАННЯХ РОЗШУКУ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ ПРЕДИКАТНИХ АКТИВІВ

Відомо, що АРМА здійснює управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, сума або вартість яких перевищує 200 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня відповідного року [1; 2]. Тобто, із урахуванням положень закону [3], вартість активів, на які накладено арешт та підлягають передачі в управління АРМА, має становити понад 641 800 грн.

Зважаючи на реалії положення справ України, що потребує відповідних асигнувань для сталого та передбачуваного балансування видатків із доходами, із урахуванням непередбачуваних катастроф та надзвичайних ситуацій, що мають та матимуть місце в існуючій надзвичайній воєнній ситуації – існує нагальна очевидна потреба у винайдені додаткових коштів для державного бюджету. В той же час, кожна ідея, що матиме позитивний економічний ефект для країни в умовах існуючого правового режиму воєнного стану та воєнної надзвичайної ситуації – є життєво необхідним новим поглядом на вирішення ситуації зважаючи на динамічність розвитку похідних процесів від наслідків існуючої воєнної надзвичайної ситуації. Доречно звернути увагу, що означена ідея узгоджується із економічною політикою в державах з розвинутою економікою, де така політика мала прагматичний, а не ідеологічний характер (тобто робити те, що необхідно для досягнення конкретних цілей держави). Вона була конкретною, а не абстрактною [4; с. 17].

При цьому наслідком виконання АРМА своїх повноважень є «результативність», яка може виражатися й в економічному ефекті від діяльності АРМА – відношення отриманого результату до касових видатків із Державного бюджету України на діяльність АРМА. Тому, на виконання саме вимог закону [2], загальними показниками ефективності управління АРМА арештованими активами за результатами І кварталу 2026 року є надходження до Державного бюджету України на загальну суму 323 128 570,49 грн [5]. Крім того, завдяки грошовим коштам, які зараховуються на депозитні рахунки АРМА здійснюється придбання облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації».

Апріорі будь-які рішення, дії або бездіяльність вчинені (прийняті) будь-якими суб'єктами владних повноважень, що можуть перешкоджати забезпеченню АРМА надходжень до Державного бюджету України від управління та реалізації переданих в установленому порядку до АРМА активів – може створити передумови для настання відповідних ризиків у недоотриманні надходжень до Державного бюджету України та у зменшенні обсягів у придбанні АРМА військових облігацій, що суперечитиме інтересам держави із породженням відповідних ризиків у сфері воєнної безпеки.

Тому доцільно наголосити на наступному.

По-перше, АРМА є складовою механізму антикорупційних та правоохоронних органів. Виходячи з викладеного, діяльність АРМА та її результати пов'язані та взаємозалежні від діяльності:

правоохоронних органів, які здійснюють досудове розслідування та забезпечують в межах повноважень накладення арешту на активи, та передачу їх в управління, а також антикорупційних органів;

судової влади, тобто безпосередньо від слідчих суддів або суду, які приймають судові рішення про накладення арешту на активи та передачу їх в управління АРМА.

Слід звернути увагу, що повноваження щодо визначення способу управління такими активами (шляхом передачі в управління та/або шляхом реалізації таких активів), в*ідноситься виключно до повноважень суду або слідчого судді* (у разі якщо відсутня згода власників таких активів) [1; 2].

Крім того, зазначені активи, які стосовно АРМА існують в правовому режимі речового доказу. При цьому, згідно з пунктом 2 статті 131^1 Конституції України в Україні діє прокуратура, яка здійснює зокрема, організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження.

З огляду на викладене, у разі надходження до АРМА відповідного судового рішення, що набрало законної сили, таке судове рішення виконається АРМА в установленому Конституцією та законами України порядку.

По-друге, відповідно до закону [2] завданнями кримінального провадження, зокрема, є забезпечення *швидкого*, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини.

Тому, слідчі та прокурори вживають необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні (завданням арешту майна *є запобігання можливості його приховування*, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження), зокрема шляхом витребування необхідної інформації у АРМА. При цьому, зазначені заходи повинні здійснюватися із дотриманням завдань кримінального провадження [2], *тобто швидко*.

Крім того, враховуючи, що Україною здійснюється реалізація стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі, Директивою ЄС 2014/42/EU від 03.04.2014 було здійснено висновок – підозрювані або обвинувачені особи часто приховують власність *протягом усього строку кримінального провадження* (пункт 30).

Тому, зобов'язання щодо швидкого здійснення Національним агентством виявлення та розшуку активів, окрім вимог законодавства також є вимогами існуючих реалій та обставин.

По-третє, наступним етапом (після отримання стороною обвинувачення результатів виявлення та розшуку АРМА активів) накладення арешту на майно в кримінальному провадженні є *звернення з клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду.* Суб'єктом такого звернення є прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.

Отже, кількісне співвідношення переданих в управління АРМА до розшуканих Національним агентством активів залежить від розсуду органу досудового розслідування та органу прокуратури та слідчого судді в питаннях накладення арешту на такі активи та передачі їх в установленому порядку до АРМА.

Разом з тим, потребує попередження на недопущення практика накладення арешту на такі активи без ухвалення відповідного судового рішення про передачу їх в управління до АРМА, що підтверджується відомостями Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні [6]. Тому першочергово підлягає встановленню правила щодо практики передачі до АРМА таких активів одночасно із накладенням арешту, як надзвичайно важливого для економіки свідомого зусилля в оберненні таких активів у фінансову користь для країни.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 04 жовт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 04.10.2026).

2. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 № 772-VIII : станом на 04 жовт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19/ed20240516#Text (дата звернення: 04.10.2026).

3. Про Державний бюджет України на 2026 рік : Закон України від 03.12.2025 № 4695-IX : станом на 04 жовт. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text (дата звернення: 04.10.2026).

4. Американське економічне диво і Александер Гамільтон /пер. з англ. Роман Клочко. К. : Наш Формат, 2023, 192 с.

5. Звіт Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, про показники управління активами за І квартал 2026 року. URL: https://arma.gov.ua/zvit-pro-robuty (дата звернення: 04.10.2026).

6. Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні. URL: https://reestr.arma.gov.ua (дата звернення: 04.10.2026).

О. М. Парубок,
слухачка 1 курсу
кафедри підготовки офіцерів запасу
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

А. І. Куртов,
завідувач кафедри підготовки офіцерів запасу,
кандидат технічних наук, доцент
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ТАКТИКА ДІЙ ПІДРОЗДІЛІВ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАТРИМАННЯ ОЗБРОЄНИХ ПРАВОПОРУШНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах правового режиму воєнного стану, який був введений 24 лютого 2022 року Указом Президента № 64/2022, особливо важливого значення набуває забезпечення громадської безпеки та правопорядку, оскільки підвищується рівень загроз, що пов'язані з незаконним обігом зброї, діяльністю диверсійно-розвідувальних груп та вчиненням інших правопорушень із застосуванням зброї. Ми переконані, що виявлення озброєних правопорушників потребує чіткої підготовки підрозділів, узгодженості тактичних дій та належної підготовки особового складу [1, ст. 7].

Насамперед, варто зазначити, що у статті 17 Конституції України констатовано, що оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості покладено на Збройні Сили України. До того ж, у статтях 27, 28 та 29 Конституції України йдеться про гарантування права на життя, заборону катувань та недоторканність особи. В свою чергу, у статті 64 зазначено, що вищезгадані права не можуть бути обмежені навіть під час воєнного стану [2, ст. 9].

Доречно згадати Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», у якому Військова служба правопорядку у Збройних Силах України визначається як формування, до завдань якого входять запобігання правопорушень серед військовослужбовців, їх припинення та забезпечення додержання військової дисципліни та правопорядку. Для виконання таких завдань військовослужбовці ВСП мають право заримувати військовослужбовців, що вчинили правопорушення, а також застосовувати заходи примусу, які встановлені законом: фізичну силу, спеціальні засоби та зброю. Важливо, що застосування таких заходів можливе лише на підставах і в порядку, визначених законом, з дотриманням принципів законності, необхідності та пропорційності [3, ст. 23].

Тактика дій підрозділів щодо озброєних правопорушників в умовах воєнного стану містить в собі етапи і базується на послідовному виконанню взаємопов'язаних заходів.

Спершу командир виявляє й оцінює обстановку: встановлює місцезнаходження озброєної особи, характер загрози, наявність цивільних осіб, можливі шляхи відходу та потребу в підсиленні, використовуючи дані спостереження, блокпостів, звернення населення, розвідувальну й оперативну інформацію. Наступним кроком підрозділ визначає статус особи, від чого залежить правовий режим затримання та орган, якому цю особу передаватимуть. Далі організовується взаємодія: призначається старший групи, розподіляються завдання, налагоджується зв'язок із іншими підрозділами, ВСП, поліцією та СБУ, за підвищеної небезпеки слід залучити спеціально підготовлені підрозділи. Першочерговим залишається забезпечення безпеки для цивільного населення і особового складу. Особа, що виконує законні вимоги, затримується з дотриманням норм КПК України, а якщо присутній опір, тоді заходи примусу застосовуються за принципами законності, необхідності та мінімальної шкоди. Варто зазначити, що застосування зброї можливе лише на підставах і в порядку, визначених законом, зокрема для відбиття збройного нападу, захисту життя та припинення збройного опору; як правило, йому передує попередження , а винятки обмежуються випадками безпосередньої загрози, про подію доповідається командиру. Наступним і завершальним етапом є дії після затримання: особу роззброюють, обшукують, роз'яснюють підстави затримання та права, фіксують обставини події і вилучення зброї, після чого передають ВСП, поліції чи СБУ із урахуванням 72-годинного строку, який визначений у статті 29 Конституції України [2, ст. 13].

Зауважимо, що проблемні аспекти затримання озброєних правопорушників пов'язані насамперед із комендантською годиною, повітряною тривогою, мінною небезпекою, присутністю цивільних осіб і обмежений зв'язок ускладнюють планування та виконання завдань. До того ж, проблему становить нестача кадрів та ресурсів, а саме бракує підготовлених фахівців, засобів захисту та тактичної

медицини. Для вдосконалення тактики затримання озброєних правопорушників в умовах воєнного стану необхідно узгодити нормативну базу, розмежувати повноваження структур та затвердити єдині міжвідомчі алгоритми дій залежно від типу загрози. До того ж, важливо регулярно проводити навчання з оцінки загрози й пропорційного застосування сили, належне матеріально-технічне забезпечення підрозділів, а також надійна система обміну інформацією.

Отже, затримання озброєних правопорушників в умовах воєнного стану є складним завданням, яке потребує комплексного підходу, професійної підготовки та дотримання законодавства. Як вже зазначалось існують певні виклики під час затримання озброєних правопорушників, тому для їх подолання необхідно вдосконалювати нормативну базу, розробляти єдині міжвідомчі алгоритми та проводити навчання для працівників.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022, № 64/2022.
2. Конституція України : від 28.06.1996, № 254к/96-ВР: станом на 01.01.2020.
3. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002, № 3099-III : станом на 27.01.2023.

М. І. Пашковський,
старший науковий співробітник відділу
дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою,
кандидат юридичних наук, доцент
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

ОДНОСТОРОННІЙ ТРАНСКОРДОННИЙ ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ БЕЗ ЗАПИТУ ПРО ВЗАЄМНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ: ЗМІНИ ДО СТАТТІ 93 КПК УКРАЇНИ

Відносна прозорість кордонів (з якимись державами більша, з якимись менша) у сучасному світі сприяє транскордонному руху людей, речей і фінансів, а в кіберпросторі – державні кордони як такі практично не існують. Це неабияк ускладнює завдання правоохоронцям не лише у разі вчинення транснаціональних злочинів, але й знаходження потенційних носіїв або джерел інформації, що може бути використана як докази у кримінальному провадженні, за межами держави, в якій здійснюється кримінальне судочинство. Тому в міжнародному праві та в національному законодавстві держав існує комплекс норм, що регламентують міжнародне співробітництво під час кримінального провадження. Російська агресія проти України та спричинений нею міжнародний збройний конфлікт викликали значну міграцію населення України за кордон, переважно в європейські держави, яка продовжується до цього часу. Частина з переміщених громадян постраждали внаслідок конфлікту, тому є або потенційно можуть бути потерпілими у відповідних кримінальних провадженнях, також вони можуть бути свідками, володіти речами або документами, що можуть мати доказове значення у кримінальних провадженнях. Значний обсяг цифрової інформації, що стосується ймовірних воєнних та інших міжнародних злочинів або злочинів проти основ національної безпеки, у тому числі користувацької (створеної самими користувачами цифрових пристроїв) зберігається в комп'ютерних системах за кордоном, зокрема в системах провайдерів (постачальників) широкого кола інтернет-послуг. Процесуальні засоби міжнародного співробітництва під час кримінального провадження через різні причини не спроможні оперативно задовольнити висхідні потреби кримінального судочинства, а тому спостерігається процес спрощення, деформалізації, децентралізації (до рівня безпосередніх контактів) такого співробітництва, особливо в частині міжнародної правової допомоги.

Постає питання, чи будуть в Україні допустимими доказами відомості, отримані сторонами кримінального провадження, потерпілим безпосередньо від юридичних або фізичних осіб, які знаходяться за кордоном, без звернення до міжнародної правової допомоги, і чи є такі дії екстериторіальними?

На перший погляд, відповідь на це запитання буде негативною, оскільки ч. 4 ст. 93 КПК України встановлює, що «докази можуть бути одержані на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження». Це положення може обмежувально тлумачитися для сторони обвинувачення (дізнавача, слідчого, прокурора) через припис ч. 2 ст. 19 Конституції України про те, що «органи державної влади …, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України». Це обмеження не стосується сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а залишкове положення ч. 3 ст. 93 КПК України дозволяє «здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів».

На прикладі отримання для цілей кримінального провадження даних від постачальників зокрема комунікаційних послуг (електронної пошти, месенджерів тощо) дослідники вказують на три доступних для отримання доказів з-за кордону інструменти: міжнародну правову допомогу, безпосереднє добровільне співробітництво з іноземними постачальниками послуг та безпосереднє співробітництво з іноземними постачальниками послуг з покладанням на них обов'язку з розкриття відповідної інформації. Добровільне співробітництво з постачальниками послуг на основі запитів «залежить від готовності постачальника до співпраці та відповідної політики компанії». Водночас обов'язок постачальників послуг співпрацювати навіть з іноземною юрисдикцією встановлюється у законодавстві окремих держав, у разі коли постачальник надає послуги на їхній території [1, p. 8]. Так одна зі справ, розглянута бельгійським судом стосувалася застосовування норм національного закону про відповідальність операторів та постачальників, які здійснюють діяльність у Бельгії, за невиконання заходу, спрямованого на отримання лише ідентифікаційних даних, коли такий захід, не потребував як перебування за кордоном бельгійських поліцейських, магістратів або осіб, які діють від їхнього імені, так і вчинення будь-якої фізичної дії за кордоном. Суд зазначив, що «захід, який полягає в зобов'язанні надати запитувані дані, накладеному на оператора або постачальника послуг, який активно орієнтує свою господарську діяльність на спожива-

чів у Бельгії, здійснюється на території Бельгії, і що бельгійський суд, який засуджує такого оператора або постачальника, що перебуває за кордоном, за невиконання цього обов'язку і тим самим забезпечує дотримання заходу, прийнятого в Бельгії, не здійснює екстериторіальної юрисдикції, яка йому не належить» [2, p. 97]. Натомість є й окремі дозволення у міжнародному праві.

Другий протоколу до Конвенції про кіберзлочинність щодо посилення співпраці та розкриття електронних доказів 2022 року у статті 6 та 7 передбачає процедури, що сприяють безпосередній співпраці з постачальниками послуг та суб'єктами господарювання на території іншої Сторони [3]. З іншого боку, ані Європейська конвенція про взаємодопомогу у кримінальних справах 1959 року, ані додаткові протоколи до неї не містять аналога статей 6–7 Другого протоколу до Будапештської конвенції, тобто загального механізму, за яким орган або посадова особа однієї держави зверталися до володільця/розпорядника даних в іншій державі для отримання інформації, що може бути використана як доказ у кримінальному провадженні. Проте ст. 16 Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 2001 року зазначає, що «компетентні судові органи будь-якої Сторони можуть безпосередньо пересилати поштою процесуальні документи й судові рішення особам, які перебувають на території будь-якої іншої Сторони» [4]. А Пояснювальна доповідь до цього Протоколу підкреслює, що у ст. 16 Протоколу «допомога має форму мовчазного дозволу держави А державі Б на вжиття заходів, що мають наслідки на території держави А» [5, § 126]. Розвиток подібних положень спостерігається і в Третьому додатковому протоколі до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 2025 року.

Водночас є держави, які недвозначно обмежують самостійне здійснення іноземними органами процесуальних дій на своїй території [1, p. 8]. Так, § 59(1) Закону Австрії про екстрадицію та правову допомогу передбачає, що «проведення розслідувань та процесуальних дій … іноземними органами на території Республіки Австрія є недопустимим» [6].

Отже, безпосереднє добровільне отримання інформації від осіб, які перебувають за кордоном, може бути допустимим, якщо це не пов'язано з процесуальним примусом та не порушує місцеві заборони, узгоджується з законодавством про захист персональних даних та конфіденційної інформації.

У зв'язку з цим, статтю 93 КПК України доцільно доповнити положенням, за яким сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, можуть отримувати від юридичних або фізичних осіб за кордоном та міжнародних організацій, установ добровільно надані речі, документи, відомості, та інші матеріали, у тому числі у відповідь на запит, якщо це не потребує проведення компетентними органами іншої держави або міжнародною судовою установою процесуальних дій.

Публікацію підготовлено у межах виконання проєкту «Модернізація кримінального провадження України в умовах європейської інтеграції» (реєстр. № 2025.07/0259) за підтримки Національного фонду досліджень України.

Список використаних джерел

1. Böse M. *An assessment of the Commission's proposals on electronic evidence*. Brussels : European Parliament, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, 2018. 58 p. PE 604.989. ISBN 978-92-846-3861-1. DOI: 10.2861/247211. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/ 604989/IPOL_STU (2018) 604989_EN.pdf (дата звернення: 06.10.2026).

2. Onderzoek in strafzaken – Artikel 46bis Wetboek van Strafvordering – Plicht van een verstrekker van een elektronische communicatiedienst tot medewerking met de procureur des Konings – Dwangmaatregel – Territoriaal aanknopingspunt met België – Geen uitoefening van extraterritoriale rechtsmacht – Yahoo-zaak. Arrest van 1 december 2015 (P.13.2082.N) // Hof van Cassatie van België. Jaarverslag 2015 / red. M. Regout, M. Timperman, A. Meulder, F. Parrein. [Brussel] : Groep Larcier NV, 2016. P. 97. ISBN 978-2-8044-9490-2. URL: https:// justitie.belgium.be/sites/default/files/downloads/rapport_annuel_2015_nl_20160819_web.pdf (дата звернення: 06.10.2026).

3. Second Additional Protocol to the Convention on Cybercrime on enhanced co-operation and disclosure of electronic evidence (CETS No. 224) : Strasbourg, 12 May 2022. Council of Europe Treaty Series. No. 224. URL: https://rm.coe.int/1680a49dab

4. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах : Протокол Ради Європи від 08.11.2001 : станом на 1 черв. 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518#Text (дата звернення: 06.10.2026).

5. Explanatory Report to the Second Additional Protocol to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters (ETS No. 182). Strasbourg, 8 November 2001. Council of Europe. URL: https://rm.coe.int/16800cce57 (дата звернення: 06.10.2026).

6. Bundesrecht konsolidiert: Auslieferungs- und Rechtshilfegesetz § 59. Fassung vom 04.04.2026. BGBl. Nr. 529/1979, zuletzt geändert durch BGBl. I Nr. 112/2007. Rechtsinformationssystem des Bundes, Dokumentnummer NOR40095047. URL: https://ris.bka.gv.at/Dokumente/Bundesnormen/NOR40095047/NOR40095047. html (дата звернення: 06.10.2026).

О. О. Пащенко,
завідувач відділу
дослідження проблем кримінального права,
доктор юридичних наук, доцент
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ЖИТТЮ ТА ЗДОРОВ'Ю ЛЮДИНИ У РАЗІ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ.СТ. 109, 110^2, Ч. 7 СТ. 111^1 , Ч. 2 СТ. 114^2 КК УКРАЇНИ

Злочинність є соціальним феноменом, що зумовлений об'єктивною реальністю. На неї чинять вплив різноманітні соціальні фактори, під якими розуміються соціальні інститути та весь державний політичний устрій, а також те коло людей чи частина суспільства, у взаємодію з якими потрапляє людина [1, с. 86]. Одними із найважливіших відповідних соціальних інститутів є національна безпека України, яка має кардинально важливе значення в контексті загального розвитку країни та її інтеграції до євроатлантичних структур та у світове співтовариство [2, с. 10]. Основи цієї безпеки покликані захистити від злочинних посягань всі інші соціальні цінності, перш за все життя та здоров'я людини. Розглядаючи ці взаємозв'язки під кутом зору структурних елементів суспільних відносин як об'єкта кримінально-правової охорони, слід зазначити, що життя, здоров'я, політичний устрій, інші соціальні інститути та цінності – виступають як предмет відносин основ національної безпеки України. Тобто існування останніх не є самоціллю, вони існують виключно заради охорони інших суспільних відносин, які й утворюють їхній предмет. Діяльність із приводу такої охорони є їх змістом, тобто соціальним зв'язком між суб'єктами (учасниками) цих відносин з приводу предмета. Такими суб'єктами виступають фізичні, юридичні особи та різного роду соціальні утворення, діяльність або статус яких пов'язані із захистом предмету (в нашому випадку життя та здоров'я людини). Оскільки кількість відповідних суб'єктів є доволі чисельною, шкода відповідним відносинам може заподіюватися як зсередини, так і ззовні. Це означає розрив чи, принаймні, деформацію соціальних зв'язків, що здійснюється як особами, що є учасниками цих відносин, так і сторонніми особами.

Слід зазначити, що можливість заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини існує внаслідок учинення будь-якого із суспільно небезпечних діянь, передбачених розділом І Особливої частини КК. Інакше вирішення питання означало б можливість існування суспільно небезпечного посягання, що руйнує (змінює на гірше) захисну оболонку, призначенням якої, як вже зазначалося, є захист інших важливих соціальних цінностей, але водночас таке посягання не заподіює шкоди самим цінностям, принаймні, найважливішим із них – життю та здоров'ю людини. Таке вирішення питання, на наш погляд, є алогічним. Водночас ця шкода може бути прямою, а може – опосередкованою, заподіюватися одночасно із посяганням або бути його наслідком, передбачатися в тексті закону (диспозиції відповідної статті розділу І Особливої частини КК) або слідувати із його змісту, і, нарешті, встановлюватися шляхом системного тлумачення закону про кримінальну відповідальність. Прикладами останньої ситуації є, як уявляється, суспільно небезпечні діяння, передбачені ст.ст. 111, 111^2, 114 КК.

В цій публікації буде проаналізована можливість заподіяння шкоди життю і здоров'ю людини, яка хоча безпосередньо і не передбачена, але однозначно слідує із диспозицій статей, що встановлюють відповідальність за вчинення посягань на основи національної безпеки України. Розгляд змісту розділу І Особливої частини КК дозволяє підсумувати таке.

В ч.ч. 1, 2 ст. 109 КК йдеться про *насильницьку* зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади. Такі дії мають супроводжуватися, принаймні, створенням небезпеки для життя та здоров'я інших осіб. Це пояснюється тим, що насильство має своїм адресатом людину, а не конституційний лад чи державну владу, про посягання на які тут ідеться. Такий висновок вбачається справедливим незважаючи на те, що адресат застосування насильства в диспозиції аналізованої статті не зазначений. Водночас етимологія слова «насильство» орієнтує на те, що воно може мати місце лише щодо людини. Згідно з Юридичною енциклопедією, насильство – це умисний фізичний або психічний вплив однієї людини на іншу проти її волі, що заподіює цій особі фізичну, моральну чи майнову шкоду або містить у собі погрозу заподіяння зазначеної шкоди [3, с. 8].

Зазначене стосується і кримінального правопорушення, передбаченого ст. 110^2 КК, де йдеться про фінансування дій, вчинених з метою *насильницької* зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України.

Частина 7 ст. 111^1 КК передбачає відповідальність за так званий «воєнний колаборационізм» [4, с. 34], що полягає у *добровільній участі* громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора (1) чи *наданні* таким формуванням *допомоги* у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України (а), а також проти добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (б). Від такого роду діяльності можуть постраждати життя та здоров'я учасників (бійців) зазначених формувань, проти яких ведуться бойові дії, а також життя та здоров'я мирного населення України.

На відміну від випадків спричинення шкоди життю та здоров'ю, що має місце в межах настання тяжких наслідків (ч. 3 ст. 110, ч. 8 ст. 111^1, ч. 2 ст. 114^1 , ч. 3 ст. 114^2 КК), тут ми маємо справу із загрозливими характеристиками самого суспільно небезпечного діяння (точніше, всіх наведених діянь). Сутність участі у незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора полягає у бажанні досягнення тих завдань, що ставляться перед ними військовим командуванням рф. Такі завдання досягаються цими формуваннями за допомогою зброї, навіть якщо конкретна посада, яку обіймає колаборант не передбачає її застосування ним особисто (наприклад, зв'язківець, водій, розвідник-аналітик, військовослужбовець частин забезпечення тощо). Головне, що діяльність відповідних формувань відбувається за допомогою зброї (а також вибухових речовин, вибухових пристроїв, бойових припасів та ін. подібних предметів), цільовим призначенням яких є ураження супротивника (яким в даному разі виступають бійці ЗСУ та інших законних військових формувань України), що передбачає заподіяння шкоди їхньому життю та здоров'ю. Приблизно те саме є характерним і для такого діяння як «надання допомоги» таким формуванням у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України. Особливістю таких випадків є те, що суб'єкт злочину не вступає до лав відповідних формувань особисто, а, отже, його поведінка в частині спричинення шкоди досліджуваним об'єктам опосередковується поведінкою третіх осіб, які, своєю чергою, є членами відповідних ворожих формувань.

З властивостями суспільно небезпечного діяння пов'язана також можливість заподіяння шкоди життю і здоров'ю людини внаслідок учинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 114^2 КК (поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань). Небезпека самого факту потрапляння до ворога цієї інформації полягає саме у створенні потенційної (але при цьому, реальної) можливості спричинення шкоди членам (бійцям) відповідних формувань. Таке спричинення опосередковується поведінкою третіх осіб, якими в цьому разі є військовослужбовці ворожої армії, та, можливо, інші особи (незалежно від ознаки громадянства), від яких поширена інформація може потрапити до останніх.

Викладене дозволяє стверджувати, що можливість заподіяння шкоди життю і здоров'ю особи хоча безпосередньо і не передбачена, але однозначно слідує із диспозицій ст.ст. 109, 110^2, ч. 7 ст. 111^1, ч. 2 ст. 114^2 КК. При цьому, виходячи з того, що призначенням основ національної безпеки України як об'єкта кримінально-правової охорони є охорона інших важливих суспільних відносин, у тому числі тих, що забезпечують життя та здоров'я, – то шкода останнім може бути заподіяна внаслідок вчинення будь-якого із кримінальних правопорушень, що розташовано законодавцем у розділі І Особливої частині КК «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України».

Список використаних джерел

1. Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність умовах становлення незалежної Української держави: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. юрид ін.-т Львів. держ. ун-ту внутр. справ, 2007. 222 с.
2. Ліпкан В. А. Теоретико-методологічні засади управління у сфері національної безпеки України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 350 с.
3. Юридична енциклопедія: в 6-т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 2002. Т. 4. 720 с.
4. Рубащенко М. А. Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України. *Кримінальне право України. Особлива частина*: підручник / за ред.: Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна, Ю. А. Пономаренка, С. О. Харитонова. 7-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2026. Розд. ІІ. С. 24–43.

К. М. Пензєва,
старший викладач
кафедри криміналістики та судової експертології
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ УЧИНЕННИХ ІЗ НЕОБЕРЕЖНОСТІ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Необережне заподіяння тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження та інші види необережних злочинів суттєво відрізняються від умисних злочинів щодо причинення тілесних ушкоджень. Кримінально пртиправна самопевненність та кримінально протиправна недбалість як види необережності передбачають, що винна особа усвідомлює потенційну протиправну суспільну небезпеку своїх дій, але вважає, що вони хоча і можуть викликати небезпечні наслідки або особа взагалі не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння. Слід враховувати, що під час заподіяння зазначених тілесних ушкоджень, дії підозрюваного можуть бути результатом провокаційних дій потерпілого або неадекватного сприйняття конкретної події що сталася, реакцією і реагуванням на отриману інформацію, неправильним розрахуванням своєї фізичної сили або миттєвою реакцією при наявності спеціальних навичок чи розрахунку на технічні можливості чи справність. За визначенням вчених до вказаного слід віднести й можливу наявність алкогольного або наркотичного сп'яніння винної особи [1, с. 13–15]. При розслідуванні таких злочинів слідчому, дізнавачу слід враховувати, що дії винного носять незапланований характер і є спонтанними. У той же час таке правопорушення при воєнному стані має більшу суспільну небезпеку, ніж в мирному стані, оскільки вчиняється в місцях скупчення військових (можливо й цивільних), що підвищує загальну небезпеку оточуючих, враховуючи наявність застосування (хоч і необережного) вогнепальної зброї, вибухових пристроїв і приладів. Враховуючи специфіку досліджених злочинів при воєнному стані, ми зупинимось на тих елементах, які є досить специфічними, різняться від формування їх в мирний час. Одним із елементів є спосіб вчинення, що є вихідним для формування й інших елементів криміналістичної характеристики досліджених видів кримінальних правопорушень. Спосіб вчинення це елемент криміналістичної характеристики і важлива складова. Він є детермінованим і припускає можливість встановити зв'язок із ознаками, що стосуються інших елементів криміналістичної характеристики : місця, часу, слідів, слідової картини, особи підозрюваного і особи потерпілого, характер зв'язків і стосунків між останніми, що за визначенням С. М. Зав'ялова в деяких випадках уможливлює розмежування окремих видів злочинів тощо [2, с. 4], що ми підтримуємо, оскільки для нашого дослідження, зазначене буде позитивно сприяти розмежуванню необережного кримнального правопорушення від умисного.Теорія криміналістики розглядає спосіб вчинення кримінального правопорушення як об'єктивну закономірність процесу утворення доказів, пізнання якої дозволяє створювати науково обгрунтовані засоби, прийоми і методи виявлення, фіксації та дослідження доказів. Спосіб вчинення складається з комплексів взаємопов'язаних дій винного які залишають у зовнішньому світі властиві йому слідивідображення [3, с. 37]. Вчена Л. В. Дмитрієва визначає спосіб, як своєрідний образ дій злочинця, що виражається у певній системі операцій і прийомів. Спосіб вона визначає як збірне поняття, а його струкутру охоплює : засоби готування (підготовки) до злочинного діяння, способи вчинення та приховування (маскування). Але вона зазначає, що не завжди спосіб має повну структуру. На її думку, існують злочини, що можуть відбуватись без попередньої підготовки, або такі, що не мають на меті наступне приховування події або наслідків злочину [4, с. 13], що ми підтримуємо, оскільки це стосується заподіяння необережних тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень та інших видів необережних кримінальних правопорушень у яких, як правило, не буває запланованих і підготовчих дій (вчиняються спонтанно) і в більшості своїй має відсутність приховування їх наслідків. Способом вчинення тяжкого або середньої тяжкості тілесних ушкоджень при воєнному стані, може бути порушення правил несення військової служби, або необережні дії при поводженні з військовою зброєю, спорядженням, боєприпасами, вибуховими пристроями і речовинами, холодною зброєю, бойовою та іншою технікою за межами боєвих зіткнень, а також зокрема в населених пунктах й серед цивільного населення.

Особливістю інших елементів криміналістичної характеристики вчинення дослідженого виду є місце, час. Місцем такого правопорушення можуть бути об'єкти розташування військових частин на передньому краї оборони, в резервних військових частинах, у навчальних військових пунктах (на полігонах), при військовій логістиці, на базах матеріального і війського забезпечення, у волонтерських

пунктах або в цивільних приміщеннях і місцях загального користування. Заподіяння вказаних тілесних ушкоджень при військовому стані пропонуємо класифікувати по наступним напрямам : 1) *заподіяння тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження при падінні, поштовху або удару правопорушника за умов травмування потерпілого.* Вказане вчиняється в більшості : у денний час (21,3%), у вечірній час (39,1%), в нічний час (9,7%) через конфліктну ситуацію, або у розташуванні населених пунктів після вживання алкогольних напоїв (17,9%), оскільки торгівлі на період воєнного стану забороняється продаж військовим алкогольних напоїв, а протидія реалізації саморобних напоїв (самогону, вина) ще не надає позитивних результатів; 2) *заподіяння тілесних ушкоджень шляхом необережного удару холодною зброєю (зокрема й гнучкою), ножем, шансовим інструментом чи іншим гострим предметом* без умислу спричинення тілесних ушкоджень вчиняється при необережній передачі таких предметів один одному, при хизуванні їх користуванням, при демонстрації їх кидання в дерево чи в інші предмети, при демонстрації прийомів володіння гнучкою холодною зброєю і такими бойовими засобами (в порушення використання при цьому тільки макетів), необережного використання бойового або іншого ножа при відкритті банок з консервами, ящиків з військовим спорядженням чи цинків з патронами (при відсутносмті спеціального ключа), збереженні без ножен, чохлів чи інших захисних засобів холодної зброї та ін. Для дослідження таких предметів і гнучкої холодної зброї та конструктивно схожих на них виробів, існує окрема методика проведення експертиз [5; 6]. Крім цього, може бути заподіяно тілесних ушкоджень при необережному користуванні і передачі одному від одного : лопат, ломів, кірок, тупорів іншого гострого інструменту при роботі з обладнання бліндажів, окопів, інших захисних оборонних споруд та ін., при недотриманні та порушенні правил техніки безпеки при виробництві та ін.; 3) *необережне заподіяння тілесних ушкоджень при використанні вогнепальної зброї, вибухових пристроїв та засобів* вчиняється через порушення правил поводження і безпеки з такими засобами : за рахунок необережного збереження нерозрядженої зброї та гранат (не викручення запалів) поза межами бойових дій і при чищенні зброї, демонстрацією поза місцем навчання зі зарядженою боєприпасами зброєю, замість навчальної зброї та обладнаною іншим спорядженням (нерозрядженим підствольником), або демонстрацією пістолета з досланим патроном в патроннику, при цьому з фотографуванням, демонстрацією прийомів рукопашного бою, вириванням зброї чи вибузових пристроїв (гранат) з рук, здійснення учбових стрільб не на спеціальних полігонах, або на них – без дотримання правил безпеки і поводження на стрільбах.*Час вчинення* таких видів кримінальних правопорушень залежить від розпорядку конкретної військової частини (вільний час, прийом їжі, навчання та ін.) і завдань які вони виконують або при знаходженні в населеному пункті, де можливий конфлікт з представниками цивільного населення : при образі, взаємному штовханні та ін. По ідентифікації та іншим питанням таких речових доказів проводиться балістична та інші види судових експертиз. Специфічним елементом криміналістичної характеристики досліджених видів кримінальних правопорушень при воєнному стані є *особа підозрюваного* : ним може бути будь який військовий, штатна цивільна особа цієї чи іншої військової частини, представник волонтерської організації, цивільна особа. *Потерпілою особою* може бути також військовий, цивільна особа цієї чи іншої військової частини, представник волонтерської організації, цивільна особа, особа жіночої статі або неповнолітній населеного пункту, продавчиня торгівельного або працівник розважального закладу та ін. Втім, підняті нами питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому виченню. Пропонуємо учасників наукового заходу прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список використаних джерел

1. Калужна О. М., Ільницький І. Л. Криміналістичні характеристики окремих видів злочинів – складник методологічних основ тактики захисту і тактики представництва потерпілого в кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. № 1(89). С. 13-15.

2. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину : сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. …канд. юрид. наук. Київ. 12.00.09. Київ. 2005. С. 4.

3. Строк І. А., Юхно О. О. Основи методики розслідування умисних тяжких тілесних ушкоджень, заподіяних у стані сильного душевного хвилюваня : монографія. Харків. Факт. 2022. 204 с. (Серія «Бібліотека слідчого і детектива : проблеми криміналістики та кримінального процесу»).

4. Дмітрієва Л. В. Методика розслідування згвалтувань, вчинених неповнолітніми : дис. … канд. юрид. наук. Київ. КНТ. 2009. С. 43.

5. Методика дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів. МВС України. Міністерство юстиції України. Київ. 2008. 31 с.

6. Нікітюк В. Г., Купріянова А. О., Сагайдак-Нікітюк Р. В. Гнучка холодна зброя. Книга третя : монографія. Міністерство юстиції України. Нац. наук. центр «Ін-т суд. Експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса. Харків. Право. 2026. 352 с.

І. В. Перемибіда,
старший викладач кафедри УПДП
інституту піхоти, підполковник
*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

Д. О. Перемибіда,
начальник НДЛ НЦ СВ
*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ХМАРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РАННЬОГО ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сучасне місто наповнене тисячами відеокамер, але самі по собі вони є лише «сліпими свідками». У традиційній системі безпеки оператор фізично не здатна тримати в полі зору сотні моніторів 24/7. Як наслідок, відеоспостереження найчастіше працює постфактум – як інструмент для розслідування вже вчиненого злочину, а не для його запобігання.

Перехід до проактивної моделі безпеки стає можливим завдяки поєднанню хмарних технологій, відеопотоків та штучного інтелекту. Замість реактивного принципу «сталася подія – викликаємо поліцію» система переходить до логіки «помітили загрозу на ранній стадії – відреагували до того, як стався злочин».

Сучасний розвиток цифрових технологій створює нові можливості для забезпечення громадської безпеки та протидії правопорушенням. Поєднання хмарових технологій, систем відеоспостереження та штучного інтелекту в єдину інформаційно-аналітичну систему, здатне здійснювати безперервний моніторинг громадського простору, виявляти потенційно небезпечні ситуації та забезпечувати своєчасне реагування відповідних служб [1].

Тому, перспективним рішенням є створення єдиної хмарової платформи інтелектуального відеомоніторингу, до якої підключаються наявні камери відеоспостереження. Така система може об'єднувати відеопотоки з різних джерел та здійснювати їх автоматизований аналіз за допомогою алгоритмів штучного інтелекту .

Основною перевагою запропонованого підходу є перехід від традиційного принципу «подія відбулася – правоохоронні органи реагують» до принципу «небезпечна ситуація виявляється на ранній стадії – система завчасно інформує відповідальний підрозділ» [1].

Штучний інтелект може здійснювати аналіз відеопотоків у режимі, наближеному до реального часу, та виявляти ознаки потенційно небезпечних ситуацій. До таких ситуацій можуть належати масові конфлікти, бійки, агресивна поведінка, різке скупчення людей, падіння людини, залишення предметів у визначених зонах, проникнення до обмежених територій, нехарактерна поведінка або інші події, визначені розробниками та уповноваженими органами.

Принцип функціонування такої системи можна представити у вигляді послідовного алгоритму дій, а саме:

а. Відеокамера в режимі реального часу передає відеопотік до хмарової платформи; б. Штучний інтелект у режимі безперервного спостереження здійснює автоматизований аналіз відео та виявляє ознаки потенційної загрози; в. Система автоматично перевіряє виявлену подію та визначає рівень її небезпеки; г. У разі підтвердження загрози формується відповідне сповіщення та інформація передається відповідальному оператору (диспетчеру); д. Визначається та направляється найближчий наряд поліції, здійснюється оперативне реагування на місці події.

Але особливістю цієї системи має бути багаторівнева перевірка виявленої події. Штучний інтелект не повинен автоматично визначати будь-яку підозрілу поведінку як злочин. На першому етапі система виявляє потенційну загрозу та визначає її пріоритетність. Після цього інформація може передаватися оператору або диспетчеру для додаткової оцінки. У випадках, коли рівень небезпеки є високим та відповідає встановленим критеріям, система може автоматично сформувати повідомлення відповідному наряду поліції.

Таким чином, штучний інтелект виконує функцію «цифрового спостерігача», який несе службу безперервно та здатний одночасно аналізувати значну кількість відеопотоків. Працівник поліції при цьому залишається ключовою ланкою процесу прийняття рішення та реагування. Це дозволяє поєд-

нати переваги автоматизованого аналізу великих масивів інформації з професійною оцінкою ситуації людиною.

Особливого значення набуває використання хмарових технологій. Централізоване зберігання та оброблення інформації дозволяє об’єднати камери різних районів та об'єктів у єдину інформаційну систему. Відповідальна особа отримує можливість визначати параметри моніторингу, налаштовувати рівні небезпеки, формувати зони контролю, переглядати інформацію про виявлені події та аналізувати результати роботи системи.

Водночас така система може формувати єдину базу інцидентів, що дозволить накопичувати інформацію про час, місце, тип події, характер реагування та його результат. Аналіз накопичених даних у подальшому може використовуватися для визначення місць та часу підвищеного рівня ризику, оптимізації маршрутів патрулювання, планування сил і засобів поліції та удосконалення профілактичних заходів.

Важливим напрямком є профілактика правопорушень Тому для цього також можна використовуватися вищезазначену систему. Наприклад, при виявленні ознак ескалації конфлікту система може сформувати попередження ще до моменту вчинення правопорушення. Це створює можливість для прибуття правоохоронців на місце події та проведення превентивних заходів.

Однак впровадження таких технологій повинно супроводжуватися чітким нормативним, організаційним та технічним регулюванням. Особливу увагу необхідно приділити захисту персональних даних, інформаційній безпеці, визначенню строків зберігання відеоданих, розмежуванню прав доступу, контролю за діями адміністраторів та недопущенню неправомірного використання технологій автоматизованого спостереження [2; 3].

Крім того, необхідно враховувати можливість помилкового спрацювання системи. Саме тому перспективною є модель «штучний інтелект + людина», за якої алгоритм здійснює постійний моніторинг і первинне виявлення потенційної загрози, а відповідальна особа оцінює інформацію та приймає остаточне рішення щодо подальших дій у випадках, де це необхідно.

Отже, інтеграція систем відеоспостереження, хмарових технологій та штучного інтелекту може сформувати нову модель забезпечення громадської безпеки – від пасивного спостереження до інтелектуального попередження правопорушень. Основна цінність такої системи полягає не лише у фіксації злочину, а насамперед у можливості своєчасно виявити ознаки небезпечної ситуації, передати інформацію відповідному підрозділу та забезпечити оперативне реагування.

У перспективі створення єдиної інтелектуальної системи відеомоніторингу може стати одним із напрямів цифрової трансформації правоохоронної діяльності. Її ефективність визначатиметься не кількістю встановлених камер, а здатністю об'єднати наявну інфраструктуру, автоматизовано аналізувати інформацію, своєчасно інформувати правоохоронні органи та забезпечувати прийняття обґрунтованих рішень людиною. Саме поєднання технологічних можливостей штучного інтелекту та професійної діяльності правоохоронців створює основу для переходу до проактивної моделі протидії злочинності, орієнтованої на раннє виявлення, попередження та мінімізацію наслідків небезпечних подій.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: (дата звернення: 05.10.2026).
2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: (дата звернення: 05.10.2026).
3. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. *База даних «Законодавство України»* / Верховна Рада України. URL: (дата звернення: 05.10.2026).

Д. О. Перемибіда,
начальник НДЛ СОП НЦСВ, підполковник
(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)

І. В. Перемибіда,
старший викладач кафедри УПДП інституту піхоти, підполковник
(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ, ПОЛІЦІЇ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ДИВЕРСІЙНО-РОЗВІДУВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЗАХИСТІ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України ефективна протидія злочинності та забезпечення безпеки населення набувають нової якості, оскільки правоохоронна діяльність здійснюється одночасно із завданнями оборонного характеру. Правовий режим воєнного стану суттєво розширює коло суб'єктів сектору безпеки і оборони, які залучаються до охорони громадського порядку, захисту критичної інфраструктури, виявлення диверсійно-розвідувальних груп (далі – ДРГ) противника та надання допомоги постраждалому цивільному населенню. В цих умовах ключового значення набуває саме міжвідомча взаємодія Національної гвардії України, Національної поліції України та Збройних Сил України, узгодженість дій яких безпосередньо впливає на рівень безпеки в містах і селах прифронтових та тилових регіонів.

Правовою основою такої взаємодії є Закони України «Про Національну гвардію України», «Про Національну поліцію», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України» та «Про правовий режим воєнного стану», які визначають завдання, повноваження та порядок залучення відповідних формувань до спільних заходів [1-5]. Разом з тим практика функціонування об'єднаних сил у 2022–2026 роках засвідчила, що нормативне закріплення повноважень не завжди супроводжується належним організаційним механізмом координації, що зумовлює необхідність наукового осмислення форм та напрямів такої взаємодії.

Національна гвардія України у населених пунктах виконує функції охорони об'єктів критичної інфраструктури, органів державної влади, блокпостів на в'їздах до міст і сіл, а також бере участь у спільних із поліцією патрулюваннях у прифронтовій смузі. Особливістю діяльності Національної гвардії є поєднання військової підготовки особового складу з правоохоронними функціями, що дозволяє залучати її підрозділи до силового прикриття поліцейських заходів у разі виявлення озброєних диверсантів або підозрілих осіб.

Національна поліція України зберігає за собою основний обсяг завдань з охорони громадського порядку, документування кримінальних правопорушень, у тому числі воєнних злочинів, а також взаємодії з місцевим населенням. Саме поліцейські підрозділи, як правило, першими отримують інформацію від жителів про підозрілі пересування невідомих осіб, покинуту техніку, ознаки коригування вогню чи інші індикатори присутності ДРГ. Оперативне реагування на такі повідомлення можливе лише за умови налагодженого обміну інформацією між черговими частинами поліції, комендатурами Національної гвардії та штабами військових частин, дислокованих у відповідному районі.

Збройні Сили України у взаємодії з правоохоронними органами забезпечують безпосередньо бойове стримування противника, ведення розвідки, а також виділяють сили резерву для реагування на випадки прориву або проникнення розвідувально-диверсійних груп у тил. У прифронтових містах і селах практикується створення спільних оперативних штабів або координаційних груп за участі представників військового командування, територіальних органів поліції та підрозділів Національної гвардії, що дозволяє оперативно розподіляти зони відповідальності, узгоджувати маршрути патрулювання та уникати дублювання функцій.

Виявлення та протидія диверсійно-розвідувальним групам противника є одним із пріоритетних напрямів такої взаємодії. Практика показує, що ефективними інструментами є: організація багаторівневої системи блокпостів і контрольних пунктів на в'їздах до населених пунктів; спільне патрулювання змішаними нарядами поліції, Національної гвардії та військовослужбовців територіальної оборо-

ни; використання інформації від місцевого населення через «гарячі лінії» та застосунки для оперативного інформування; проведення фільтраційних заходів щодо осіб без документів або з ознаками причетності до збору розвідувальних даних; організація груп швидкого реагування, здатних оперативно прибути до місця виявлення підозрілих осіб чи техніки.

Запобігання проникненню ДРГ на територію населених пунктів потребує превентивної складової: моніторингу в'їздів і виїздів, контролю за переміщенням транспортних засобів, обстеження покинутих будівель та підвалів, а також роз'яснювальної роботи серед цивільного населення щодо ознак диверсійної діяльності і порядку інформування правоохоронних органів. Важливим елементом є навчання та спільні тренування особового складу зазначених структур, що дозволяють відпрацювати єдині алгоритми дій у разі виявлення озброєної групи, зокрема порядок оточення, встановлення зв'язку між підрозділами та недопущення випадків «дружнього вогню».

Окремого висвітлення потребує участь Національної гвардії, поліції та військових підрозділів у наданні допомоги місцевому населенню під час ракетних та артилерійських обстрілів. До завдань поліції та Національної гвардії у таких випадках належать: евакуація мешканців із зони ураження, оточення небезпечної території, недопущення мародерства, супровід аварійно-рятувальних служб та медичних бригад до місця події. Військовослужбовці, своєю чергою, забезпечують розмінування, огляд території на предмет наявності невибухлих боєприпасів та касетних елементів, а також, за потреби, евакуацію постраждалих із важкодоступних або небезпечних ділянок.

Особливої уваги потребує організація допомоги сім'ям загиблих і постраждалих унаслідок обстрілів. Практика взаємодії суб'єктів сектору безпеки і оборони передбачає невідкладне інформування родичів, сприяння в отриманні статусу постраждалого та пов'язаних із цим соціальних виплат, психологічну підтримку через залучення відповідних служб, а також документування наслідків обстрілу як доказової бази у кримінальних провадженнях за фактами воєнних злочинів. Ефективність такої допомоги значною мірою залежить від злагодженості дій поліції, яка здійснює первинне документування, Національної гвардії, що забезпечує охорону місця події, та військового командування, яке володіє оперативною інформацією про характер і джерело удару.

Аналіз наявної практики дозволяє виокремити основні проблеми міжвідомчої взаємодії: відсутність єдиної інформаційно-комунікаційної платформи для обміну даними в режимі реального часу; недостатня врегульованість питань підпорядкування у змішаних оперативних групах; дублювання функцій під час реагування на однотипні виклики; недостатній рівень підготовки особового складу до спільних дій в умовах бойового зіткнення в населеному пункті.

З огляду на викладене, доцільними напрямами удосконалення міжвідомчої взаємодії видаються: створення єдиних координаційних центрів на рівні територіальних громад із залученням представників усіх зазначених суб'єктів; впровадження уніфікованих цифрових систем обміну оперативною інформацією про пересування підозрілих осіб та наслідки обстрілів; проведення регулярних спільних навчань за участі поліції, Національної гвардії, підрозділів територіальної оборони та Збройних Сил України; розроблення типових алгоритмів дій під час виявлення ДРГ та надання допомоги постраждалому населенню, які враховували б специфіку конкретного регіону.

Таким чином, ефективна протидія злочинності та диверсійно-розвідувальній діяльності противника в умовах правового режиму воєнного стану можлива лише за умови налагодженої, законодавчо та організаційно забезпеченої взаємодії Національної гвардії України, Національної поліції України та Збройних Сил України. Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на розроблення уніфікованих механізмів координації зазначених суб'єктів сектору безпеки і оборони як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, а також на вдосконалення форм допомоги цивільному населенню, яке постраждало внаслідок збройної агресії.

Список використаних джерел

1. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 №876-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. №17. С. 594.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №40-41. С. 379.
3. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. №9. С. 106.
4. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 №1934-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. №9. С. 108.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 №389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №28. С. 250.

В. В. Пивоваров,
завідувач відділу
дослідження проблем кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

ПРАГМАТИЧНЕ СУДЖЕННЯ ЩОДО ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ КОНЦЕПЦІЇ ГУМАННОСТІ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СФЕРІ

Сучасний стан пенітенціарної системи України вимагає нових досліджень кримінально-виконавчих механізмів, через які концепція гуманності у кримінально-виконавчій діяльності ефективно впливатиме на досягнення мети ресоціалізації засуджених до кримінальних покарань. Вочевидь, настав той час, коли гуманність слід розглядати не лише як етичну категорію, обмеження державного примусу до мінімально необхідного рівня чи дотримання прав засуджених, але й як функціональну умову досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

Стаття 1 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) визначає метою кримінально-виконавчого законодавства захист інтересів особи, суспільства і держави, та вказує на шлях (спосіб) досягнення цієї мети – створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених. Стаття 5 КВК України закріплює гуманізм серед принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань [1]. Стаття 63 Конституції України гарантує, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду [2]. У «Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року» [3] безпосередньо зазначається, що метою Стратегії є створення гуманістичної системи виконання кримінальних покарань, що гарантуватиме безпеку суспільства і забезпечуватиме соціальну адаптацію засуджених та осіб, взятих під варту (при цьому немає жодних розумних сумнівів стосовного того, що аналогічні за смислом положення щодо гуманізму будуть перенесені і в наступний стратегічний документ з реформування пенітенціарної системи – *прим.авт.*).

Водночас аналіз наукової літератури з питань кримінально-виконавчого права, матеріалів проведених емпіричних досліджень свідчить, що у доктринальній науці (а тим більш у правозастосовній практиці) поняття «гуманізм» та «ресоціалізація» нерідко розглядаються як дві хоч й дотичні, але й ніби автономні вимоги: перша – як екстраполяція етичної ідеї обмеження суворості покарання до якогось необхідного мінімуму, друга – як бажаний, очікуваний результат виховного впливу покарання. З цього логічно випливає, що за такого бачення гуманізм і гуманність виглядають радше способом дотримання міжнародних стандартів поводження із засудженими (про необхідність якого справедливо і часто зазначають), однак – не тим ресурсом, що підвищує ефективність виконання покарань в контексті досягнення його мети, визначеної статтею 1 КВК України.

Відтак, в концепті поставленої проблематики пропонуємо розглядати гуманність також і в її *функціональному значенні* – як сукупність умов, за яких засуджений здатен конструктивно сприйняти вплив кримінально-виконавчої системи, спрямований на виправлення, усвідомити і використати такий вплив для зміни власного життя. Власне, з цієї точки зору, ресоціалізація перестає бути неочевидно детермінованим «автоматичним» наслідком синергії різнопорядкових факторів – режиму, пробації, праці, навчання, соціально-виховної роботи і впливу громадськості – перелічених у ч. 3 ст. 6 КВК України в якості основних засобів виправлення і ресоціалізації [1]. Стає логічним, що ці засоби діють лише тоді, коли особа внутрішньо приймає їх крізь призму загальнолюдських цінностей, тієї ж людяності, а не лише ззовні підкоряється цим засобам. Саме в цьому процесі гуманність починає ставати функціональною: принизливе, свавільне чи байдуже поводження формує опір, недовіру, ухил до кримінального мислення і поведінки; тоді як повага, передбачуваність і справедливість відкривають простір для позитивних змін. Шлях до такого предикторного тлумачення гуманізму на прикладі пробаційних програм відкриває, зокрема, наукова праця В. Ворожбіт-Горбатюк [4].

Відповідно, потребують розробки конкретизовані функціональні механізми реалізації концепції гуманності у кримінально-виконавчій діяльності України, які мають набути значення одного з ключових *концепт-сенсів* у розробці фундаментальної теми «Євроінтеграційний напрям формування концепції кримінально-виконавчої діяльності в Україні» (державний реєстраційний номер 0124U005234),

здійснюваній науковим колективом відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003р. № 1129-IV. URL: https:// zakon. rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text (дата звернення: 05.10.2026).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. URL: https:// zakon. rada. gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 05.10.2026).

3. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2022–2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2022р. № 1153-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-р#Text (дата звернення: 05.10.2026).

4. Ворожбіт-Горбатюк В. В. Гуманістичні концепти пробаційних програм у вирішенні завдань запобігання кримінальним правопорушенням. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2024. Вип. 47. С. 168–176. DOI: https://doi.org/10.31359/2079-6242-2024-47-168

С. В. Подкопаєв,
старший науковий співробітник
відділу проблем кримінального процесу та судоустрою
доктор юридичних наук, доцент
(Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України)

ПРІОРИТЕЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОКУРАТУРИ

Реалії сьогодення, характер внутрішніх і зовнішніх викликів, що постають перед системою прокуратури в умовах обмежених ресурсів обумовлюють зміни, спрямовані на підвищення ефективності її функціонування. Бачення щодо цього об'єктивовано, зокрема, в Стратегії розвитку прокуратури на 2025–2028 роки (далі – Стратегія) [1].

Стратегічними пріоритетами розвитку (в контексті системи управління, орієнтованої на результат), серед іншого, визначено: посилення координаційної функції прокуратури під час реалізації повноважень у сфері протидії злочинності; визначення пріоритетних напрямів протидії злочинності залежно від її стану, структури, динаміки та тенденцій (п. п. 2.4.1. Стратегії); координування визначення та впровадження пріоритетів кримінальної політики на основі аналізу повних достовірних даних задля злагодженої роботи органів прокуратури та органів правопорядку (п. 2.4. Стратегії); сприяння формуванню кримінальної політики, згідно з якою у прокурора наявні дискреційні повноваження щодо пріоритизації під час організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань у кримінальному провадженні (п. 2.5.); розробка та прийняття з урахуванням пріоритетів кримінальної політики ключових показників ефективності (KPI) для органів прокуратури (п. 2.6. Стратегії).

Положення Стратегії гармонізовані з основними напрямами реформування, що знайшли своє відображення в Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (далі – План реформування) [2], та відповідним планом заходів, спрямованих на виконання зазначеного Плану реформування (далі – План заходів) [3].

План реформування передбачає щорічне визначення пріоритетних напрямів протидії злочинності залежно від її стану, структури, динаміки і тенденцій (п. 2.4.); подальший розвиток та посилення координаційної ролі прокуратури щодо органів правопорядку відповідного рівня під час реалізації ними повноважень щодо протидії злочинності (п. 2.5.), удосконалення інституту підслідності, координації діяльності та взаємодії органів правопорядку на основі системності і процесуальної економії (п. 3.2.); розширення меж дискреції прокурора в кримінальному провадженні для забезпечення виконання покладених на нього функцій з урахуванням пріоритетних напрямів протидії злочинності (п. 3.4.); а також посилення координаційної ролі Офісу Генерального прокурора (п. 4.2.) та визначення ключових показників ефективності (KPI), на підставі яких буде проводитися оцінка ефективності та якості роботи органів правопорядку та прокуратури (п. 4.3.) [2].

В свою чергу, у межах завдання 2.4. Плану заходів (визначення пріоритетних напрямів протидії злочинності залежно від її стану, структури, динаміки і тенденцій) передбачено захід 2.4.1., а саме: визначення загальнонаціональних і регіональних пріоритетів протидії злочинності з урахуванням результатів аналітичного звіту про структуру, динаміку злочинності та особливості криміногенної обстановки на території держави (з урахуванням подальшого розвитку та посилення координаційної ролі прокуратури щодо органів правопорядку відповідного рівня під час реалізації ними повноважень щодо протидії злочинності, зокрема визначення Генеральним прокурором у межах координації діяльності органів правопорядку пріоритетних для органів правопорядку та прокуратури напрямів протидії злочинності залежно від її стану, структури, динаміки і тенденцій (захід 2.5.2. завдання 2.5.)). Упровадження в прокуратурі та органах правопорядку спеціалізації з переслідування та протидії злочинності за пріоритетними напрямами, зокрема шляхом утворення (оптимізації) в Офісі Генерального прокурора та центральному апараті органів правопорядку відповідних структурних підрозділів, розроблення стандартів, методичних рекомендацій та тренінгових програм [3].

У зв'язку з цим очікується, що загальнонаціональні та регіональні пріоритети протидії злочинності визначатимуться з урахуванням результатів аналітичного звіту про структуру, динаміку зло-

чинності і особливості криміногенної обстановки на території держави та оприлюднюватимуться, а в Офісі Генерального прокурора і центральному апараті органів правопорядку в межах штатної чисельності буде створено (оптимізовано) відповідні структурні підрозділи [3].

Слід погодитися з тим, що сам собою документ навіть із чітко визначеними національними та регіональними пріоритетами навряд чи запрацює без чіткої прив'язки до нього якісно зміненої системи оцінювання та звітування органів правопорядку. Нова система якісного оцінювання повинна мотивувати до концентрації зусиль саме на досягненні визначених пріоритетів, а формальний статистичний підхід з оцінкою лише кількості справ має бути замінений оцінкою якості та результативності [4, с. 3], хоча в даному випадку видається, що краще вести мову про доповнення, а не повну заміну.

У Плані реформування та спрямованому на його виконання Плані заходів сформульовано нові підходи в частині системи управління (зміну підходів до оцінювання). Передбачається, що оцінка ефективності та якості роботи органів правопорядку та прокуратури буде проводитися на підставі визначення ключових показників ефективності (KPI) (п. 4.3. Плану реформування), які, в свою чергу, повинні містити не лише кількісні параметри, але й «економічну результативність витраченого ресурсу органу на виконання визначених законодавством завдань», а самі критерії KPI повинні базуватися на принципах методики SMART (захід 4.3.1. Плану заходів). Тобто вже безпосередньо ставиться питання про відповідність витрат досягнутому результату та меті діяльності.

У цьому сенсі вирішення питань «обрання найбільш раціонального (тож пріоритетного у конкретних умовах розвитку суспільства) засобу досягнення необхідного результату (мета – засіб); надання переваги чомусь за результатом відбору найкращого за певними критеріями, чи ранжування значимості певних засобів» набуває особливої актуальності як в аспекті побудови оптимальної моделі кримінального провадження [5, с. 86–87], так і підвищення ефективності діяльності органів прокуратури та прокурорів.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку прокуратури на 2025–2028 роки: затверджено наказом Генерального прокурора від 08 жовтня 2025 року № 322. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&c=download&file_id=274671

2. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: схвалено Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#n9

3. План заходів спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки: Затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2024 року № 792-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/129/f537997n20.docx

4. У фокусі – головне: як (не) працює пріоритезація кримінальних проваджень. Discussion paper. JustTalk. НАБУ. EUACI. 2024. URL: https://drive.google.com/file/d/1HSUebdPDFJ-jMIMMYsfijvyoC782H3vB/view

5. Глинська Н. В. Пріоритезація у кримінальному провадженні: поняття, ознаки, ключові аспекти та виміри. *Питання боротьби зі злочинністю*. Випуск 49. 2025. С. 86–100.

А. С. Політова,
доцент кафедри права
кандидат юридичних наук, доцент
(Маріупольський державний університет)

КЕЙС У НІДЕРЛАНДАХ ЯК ПРИКЛАД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З УКРАЇНИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ

В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію нашої суверенної, демократичної, правової та незалежної держави, доволі часто мова йде про те, що вимушені переселенці з України можуть стати постраждалими від торгівлі людьми. Так, це кримінальне правопорушення є міжнародним кримінальним злочинам і носить транснаціональний організований характер. Однак, чи усвідомлюють ті, хто шукає тимчасовий захист в інших країнах, що вони можуть бути особами, що постраждали від таких кримінально протиправних діянь? Це питання носить доволі дискусійних характер, адже містить політичну складову та не має однозначної та правильної відповіді. Керовані авіаційні бомби, баражуючі боєприпаси або дрони-камікадзе – це лише частина зброї, яку застосовує країна-агресор проти цивільного населення і «ціна», яку платить громадяни України, – життя. Саме тому, шукаючи «захисту» й рятуючи своє життя і близьких, українці виїжджають за кордон. Але набуваючи статусу вимушеного переселенця з України, наші громадяни стикаються з іншими проблемами, серед яких й вчинення щодо них кримінально протиправних діянь, у тому числі й стають постраждалими від торгівля людьми.

Аналізуючи інформацію про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування щодо торгівлі людьми (ст. 149 КК України), варто відзначити, що з початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, кількість облікованих кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, за якими провадження направлено до суду з обвинувальним вироком становить у 2022 р. співвідноситься як 1 до 2; 2023 р. – 1 до 1,8; 2024 р. – 1 до 2,3; 2025 р. – 1 до 2; 2026 р. – 1 до 3,7. Окрім того, лише у 67,3 % облікованих кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 149 КК України, особам вручено повідомлення про підозру. Також зауважимо, що кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України має коливання, що вказує на різну динаміку їх обліку, зокрема, у 2023 р. (+14) облікованих кримінальних правопорушень, 2024 р. (-42), 2025 р. (+50), на липень 2026 р. (-34).

Таблиця 1. Аналіз кількості облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 КК України та направлених кримінальних проваджень до суду з обвинувальним актом з 2022 р. по липень 2026 р.

	2022			2023			2024			2025			січень-липень 2026		
	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом
Ст. 149	133	93	63	147	109	82	105	62	49	155	109	67	194	121	52

Що ж стосується аналізу судової практики України, то, наприклад, до вироку Котовського міськрайонного суду Одеської області від 23 жовтня 2023 р. «ОСОБА_5, обвинувачується в тому, що він, за попередньою змовою із ОСОБА_6 та з невстановленими в ході досудового розслідування особами, у невстановлений досудовим розслідуванням час, перебуваючи у невстановленому досудовим слідством місці, переслідуючи корисливу мету у вигляді одержання стабільних незаконних прибутків від вербування та переміщення людей з метою їх експлуатації, керуючись метою вчинення злочинів, спрямованих на порушення конституційних прав людини – особисту волю, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх протиправних дій, передбачаючи суспільно-небезпечні наслідки і бажаючи їх настання, вирішили зайнятись злочинною діяльністю, пов'язаною з пошуком, вербуванням та переміщенням осіб з уразливим станом через збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин через державний кордон України на територію Французької Республіки в місто Мелен, з метою їх експлуатації, шляхом втягнення у злочинну діяльність, яка полягала в їх зверненні до державних органів Французької Республіки з проханням надати їм правовий статус біженців, мотивуючи його недостовірною та вигаданою інформацією про нібито побоювання стати в Україні жертвами переслідувань за ознаками національності, належності до певної соціальної групи, політичних переконань тощо, з метою подальшого незаконного отримання останніми виплат з державного бюджету Французької Республіки, що відповідно до законодавства Французької Республіки призначаються для осіб, які звернулися з заявою про отриманням статусу біженця, па час проведення відповідної перевірки обґрунтованості підстав для надання такого статусу, розробили план та алгоритм дій, для реалізації своєї злочинної діяльності. …. Дії ОСОБА_5 органом досудового розслідування кваліфіковані за ч. 2 ст. 149 КК України – вербування та переміщення людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману потерпілого, його уразливого стану, вчинені за попередньою змовою групою осіб та по ч. 2 ст. 149 КК України – вербування та переміщення людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману потерпілого, його уразливого стану, вчинені повторно, вчинені за попередньою змовою групою осіб…» [1]. За цим вироком ОСОБА_5 визнана винною і на підставі угоди про визнання винуватості від 03 березня 2023 р. призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на 5 (п`ять) років. На підставі ст. 75 КК України звільнити ОСОБА_5 від відбування призначеного покарання з випробуванням з іспитовим строком на 1 (один) рік. На підставі ст. 77 КК України не призначати ОСОБА_5 додаткове покарання у вигляді конфіскації майна [1].

Проте, це кейс за національним законодавством, але випадки торгівлі людьми вимушених переселенців з України, які перебувають за кордоном мають місце, але не завжди привертають увагу засобів масової інформації. Проте, наприкінці липня поточного року, у засобах масової інформації Нідерландів з'явилася новина про те, що Роттердамський окружний суд засудив двох братів за (серед іншого) торгівлю людьми. Чоловіки примушували своїх жертв – віком від 13 до 17 років – займатися проституцією. Усі жертви були з України та проживали в Нідерландах як біженці. Зупинимося більш детально на справі.

Обставини справи: «Підсудний винний у співучасті в торгівлі людьми. Серед іншого, підсудний змусив чотирьох неповнолітніх займатися проституцією з дому свого батька та згодом отримував від цього прибуток. У цьому контексті підсудний співпрацював зі своїм братом. Жертви, всі українські біженці, перебували у вразливому становищі, не мали надійної мережі зв'язків у Нідерландах та залежали від підсудного через мовний бар'єр. Підсудний грубо зловживав цим залежним становищем, про що він був надто добре усвідомлений. Суд суворо стягує з підсудного це.

Сексуальна експлуатація неповнолітніх є дуже серйозним правопорушенням. Неповнолітні повинні мати можливість виростати в середовищі, де вони можуть безпечно розвиватися, включаючи сексуальне. Враховуючи їхній юний вік, не можна очікувати, що вони будуть достатньо здатними самостійно захищати свою сексуальну недоторканність та розуміти наслідки своєї поведінки в цьому відношенні. З цієї причини зауваження підсудного про те, що жертви дали згоду, свідчить про його ставлення та нездатність усвідомити, що неповнолітні насправді потребують захисту. Неповнолітні потребують максимально можливого захисту, а посягання на їхню особисту сферу та сексуальну недоторканність виправдовують безумовне тюремне ув'язнення.

З огляду на відповідні обставини, період скоєння злочину був відносно коротким. Жертвам було від 13 до 17 років. У випадку однієї з жертв намір експлуатації обмежувався експлуатацією. Всі інші неповнолітні фактично зазнавали фізичної сексуальної експлуатації. Одну з молодих жертв змусили до статевих актів, що передбачали вагінальне проникнення.

У випадку всіх жертв, схоже, існувала ковзна шкала, за якою дії поступово посилювалися. Деяких жертв брати «наймали» для виконання робіт з прибирання, а пізніше для продажу вейпів. Згодом

жертв спонукали продавати зношену спідню білизну через вебсайт, а потім брати ставили жертв у ситуацію, коли ті самі передавали зношену спідню білизну клієнту. Нерідко клієнт мастурбував у присутності жертви. Після цього жертв залучали до масажу клієнтів, під час якого також мали здійснюватися або терпітися сексуальні дії.

Спілкування між підозрюваними та жертвами мало явно маніпулятивний характер, що дедалі більше вводило жертв у оману. Також осудним є те, що вразливий чоловік-жертва, який страждає на наркотичну залежність, був закоханий у підозрювану, і що підозрювані використали цей факт, щоб примусити неповнолітню жертву до проституції.

Можна зробити висновок, що жертв не примушували насильством чи погрозами, а завоювали словами. Це тим більше стосується жінок-жертв, деякі з яких були закохані в підозрюваного. Хоча співвиконавство можна довести стосовно трьох жертв, перелічених в обвинувальному акті за пунктом 1 (10-181604-25), підозрюваний відігравав більш допоміжну роль щодо цих жертв – порівняно зі своїм співпідозрюваним. Співпідозрюваний, навпаки, взяв на себе ініціативу в цьому відношенні.

Щодо жертви [жертва 4], ці стосунки були явно зворотними, і сам підозрюваний відіграв ініціативну роль. Складається враження, що підозрюваний поступово вживався у свою роль, і що [жертва 4] була його першим власним «проектом».

Нотатки співпідсудного створюють враження, що він працював над розробкою планів заробітку, частково натхненний ідеями Ендрю Тейта. Доведені дії також, здається, бездоганно узгоджуються з цим. Робота навмисно проводилася за моделлю отримання доходу за рахунок неповнолітніх.

Зі заяв, поданих чотирма неповнолітніми, випливає, що всі вони досі страждають від наслідків того, що сталося.

На користь підозрюваного враховуються його молодий вік та його ставлення під час судового розгляду» [2].

Покарання: «З огляду на тяжкість кримінальних правопорушень, покарання у вигляді позбавлення волі є доцільним. Призначення будь-якого іншого виду покарання є недоцільним. Визначаючи вид покарання та його тривалість, суд враховує вироки, призначені у подібних справах. Також було враховано орієнтовні пункти LOVS. Ці орієнтовні пункти були розроблені в судовій системі, щоб забезпечити якомога більшу схожість вироків у порівнянних справах та слугувати відправною точкою для визначення покарання.

Існують докази сексуальної експлуатації чотирьох неповнолітніх, кожна протягом відносно короткого періоду. У випадку двох неповнолітніх мало місце оральне та вагінальне проникнення. Решта сексуальних дій були менш тяжкими. Інші обставини відповідають ситуації, зазначеній у Категорії I Керівних принципів щодо призначення покарання. Однак, через неповнолітній характер жертв, ці дії підпадають під інші правила щодо призначення покарання. З огляду на короткий період, менш тяжкі дії, відсутність фізичного насильства та ступінь впливу самих неповнолітніх, суд знаходить підстави для узгодження з описом C sub 2, а саме 9-місячне позбавлення волі на кожну жертву. Через обмежену роль підсудного щодо трьох жертв, суд розрахує для них 5 місяців на кожну жертву. З цієї причини суд зрештою призначає покарання у вигляді двох років позбавлення волі.

Це покарання суттєво відхиляється від вимоги Державного прокурора, яка ґрунтується на вказівках Державної прокуратури. Завдяки вищезазначеному поясненню суд надав уявлення про те, як він визначає покарання, що має бути призначене, виходячи з орієнтирів судової практики та рішень у аналогічних справах.

Покарання у вигляді позбавлення волі відбуватиметься у виправній установі до моменту надання підсудному умовного звільнення» [2].

Разом з тим, цікавим у цьому аспекті є той факт, що Кримінальний кодекс Нідерландів встановлює доволі суворе покарання за торгівлю людьми. Зокрема, у статті 273f КК Нідерландів, яка відноситься до Розділу XVIII. Злочини проти особистої свободи, передбачено покарання [3]:

Основний склад торгівлі людьми	ч. 1 ст. 273f	до 12 років позбавлення волі
Злочин вчинено двома або більше особами у співучасті	ч. 4 ст. 273f	до 15 років
Потерпілий – неповнолітній або використано його/її уразливе становище	ч. 4 ст. 273f	до 15 років
Злочин супроводжувався насильством	ч. 4 ст. 273f	до 15 років
Діяння спричинило тяжке тілесне ушкодження або створило небезпеку для життя	ч. 4 ст. 273f	до 18 років
Діяння спричинило смерть потерпілого	ч. 5 ст. 273f	довічне або до 30 років позбавлення волі

Таким чином, враховуючи вищевикладені аспекти, відзначимо, що не дивлячись на те, що покарання за кримінально протиправні діяння, що передбачені ст. 273f КК Нідерландів встановлюють доволі суворе покарання до винних осіб, проте у випадку вчинення торгівлі людьми щодо вимушених переселенців з України, які перебувають за кордоном, у віці 13–17 років, суд призначив «м'яке» покарання. Також, беззаперечно, ця справа свідчить про певне існування проблем у захисті громадян України, які перебувають за кордоном, від кримінально протиправних діянь, а також загострює проблему віднесення їх до вразливої категорії населення, які постраждали від торгівлі людьми.

Список використаних джерел

1. Вирок Котовського міськрайонного суду Одеської області від 23 жовтня 2025 р. (Справа №505/834/23, пр. №1-кп/505/483/2023). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116126914 (дата звернення: 19.09.2026).

2. ECLI:NL:RBROT:2026:9136. Rechtbank Rotterdam. Zaaknummer 10-181604-25, 10-182749-25, 10-158865-26. URL: https://uitspraken.rechtspraak.nl/details?id=ECLI:NL:RBROT:2026:9136 (дата звернення: 19.09.2026).

3. Wetboek van Strafrecht. Geldend van 01-07-2026 t/m heden.Geraadpleegd op 19-09-2026. URL: https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2026-07-01#BoekTweede (дата звернення: 19.09.2026).

Л. В. Полуніна,
професор кафедри правового забезпечення та
правоохоронної діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Київський інститут Національної гвардії України)

ЗНАЧЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ВЕРИФІКАЦІЇ ДОКАЗІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

В процесі масового документування фактів воєнних злочинів, скоєних російською федерацією на території України з 24 лютого 2022 року, верифікація (перевірка) доказів набуває особливого криміналістичного значення. Традиційні джерела доказів (показання, речові докази, документи, висновки експертів) [1] доповнюються величезним масивом цифрових матеріалів: відео із смартфонів, безпілотних літальних апаратів, фото, супутникові знімки, пости в соціальних мережах. Обсяг інформації є настільки великим, що без сучасних інструментів її обробка стає практично неможливою. Саме в цьому випадку на допомогу приходить штучний інтелект, який радикально трансформує процеси збору, аналізу та верифікації доказів. Штучний інтелект (ШІ, англ. artificial intelligence, AI) – це здатність обчислювальних систем виконувати завдання, які зазвичай співмірні з можливостями людського інтелекту (навчання, міркування, розв'язання питань, сприйняття та ухвалення рішень) [2].

ШІ дозволяє аналізувати та швидко обробляти мільйони файлів, отриманих через платформи на кшталт warcrimes.gov.ua [3] чи від громадських організацій (Bellingcat, Molfar та ін.). Алгоритми машинного навчання фільтрують нерелевантну інформацію, виявляють, наприклад, системні обстріли цивільних об'єктів, і будують хронологію подій. За даними Офісу Генерального прокурора України, такі інструменти скорочують час обробки інформації з тижнів до годин. ШІ поєднує візуальний аналіз відео, фото матеріалів з даними супутникових знімків, мапами та метаданими. Це дозволяє точно встановити місце і час вчинення злочину (наприклад, обстріл Бучі, Маріуполя чи ударів по енергетичній інфраструктурі). Bellingcat та інші OSINT-групи активно використовують такі методи для верифікації тисяч інцидентів цивільних втрат.

Технології на кшталт Clearview AI [4] застосовуються для ідентифікації російських військовослужбовців, причетних до воєнних злочинів у Бучі, Ізюмі, Херсоні тощо. Це допомагає встановити виконавців масових вбивств, тортур і депортацій. В Україні такі системи використовуються з березня 2022 року не лише для розслідувань, а й для перевірки на блокпостах.

У сучасній гібридній війні росія активно застосовує дезінформацію, включаючи підроблені відео та аудіо. ШІ-інструменти (Microsoft Video Authenticator, TruePic, Sensity AI та інші) аналізують зображення: несвідому поведінку очей, серцевий ритм, статистичні аномалії пікселів, метадані. Вони оцінюють ймовірність монтажу чи генерації контенту штучним інтелектом. Також, за допомогою ШІ виявляються зміни ландшафту (руйнування будівель, масові поховання). Це критично важливо для суду, де докази мають бути належними, допустимими та неспростовними.

Застосування технологій ШІ у дослідженні матеріалів із відкритих джерел (OSINT) маркує якісний перехід від аналізу поодиноких доказових масивів до масштабної цифровізації доказування. Криміналістичне значення та ключові переваги даного підходу виявляються у кількох взаємопов'язаних вимірах: 1) сучасні збройні конфлікти характеризуються високою інтенсивністю генерації цифрових слідів (фото-, відеофіксація, супутникові знімки, перехоплення зв'язку). Станом на 2026 рік в Україні зареєстровано понад 213 тисяч воєнних злочинів, що створює екстремальне навантаження на органи досудового розслідування. 2) Застосування ШІ дозволяє автоматизувати первинну обробку терабайтів неструктурованих даних за лічені години. ШІ-системи спроможні виявляти патерни (шаблони) систематичності воєнних злочинів, автоматично групувати епізоди за місцем, часом або застосованими засобами ураження, що є критичним для встановлення командної відповідальності. 3) Залучення ШІ на етапі первинного скринінгу зменшує вплив «людського фактора», спричиненого втомою, когнітивними викривленнями або суб'єктивізмом слідчого. 4) Алгоритми класифікують та ранжують дані на основі чітко заданих математичних параметрів (зокрема, за метаданими, просторово-часовою прив'язкою, візуальними ознаками руйнувань чи типом озброєння).

Впровадження ШІ не трансформує існуючу парадигму криміналістичного аналізу, а розширює її інструментарій.

ШІ не приймає процесуальних рішень і не формує остаточного висновку експерта. Він здійснює попередню селекцію та виявлення потенційно релевантних доказів, які в подальшому підлягають обов'язковій верифікації експертом з дотриманням процесуальних стандартів.

Цифрові докази, зібрані за допомогою ШІ та OSINT-інструментів, набувають суттєвого вагового значення для міжнародних судових інстанцій (Міжнародного кримінального суду, Європейського суду з прав людини), а також під час розслідувань у межах національних юрисдикцій за принципом універсальної юрисдикції.

Верифіковані завдяки ШІ-аналізу та експертного підтвердження матеріали відповідають принципу допустимості доказів у міжнародному кримінальному процесі, забезпечуючи невідворотність покарання за воєнні злочини та злочини проти міжнародного гуманітарного права.

Незважаючи на значний потенціал технологій ШІ у сфері аналізу відкритих джерел (OSINT) та розслідування воєнних злочинів, їх імплементація супроводжується низкою системних викликів правового, процесуального, технічного та етичного характеру. Застосування генеративних та аналітичних моделей ШІ пов'язане з ризиком продукування хибних висновків. Некритичне сприйняття автоматизованих аналітичних звітів без глибокої верифікації створює загрозу прийняття необґрунтованих процесуальних рішень.

Крім того, на нинішньому етапі розвитку законодавства як в Україні, так і на міжнародному рівні, результати, отримані виключно за допомогою ШІ, не мають самостійного доказового значення. Згенеровані ШІ дані мають процесуальний статус лише допоміжних матеріалів і потребують обов'язкової оцінки у формі висновку судового експерта.

Тому, з огляду на зазначене, існує нагальна потреба у зміні низки статей Кримінального процесуального кодексу України (зокрема, статей 91, 99, 101 КПК України) у частині чіткого визначення поняття, порядку збирання, перевірки та допустимості цифрових доказів, отриманих із застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення на основі ШІ.

Штучний інтелект став потужним криміналістичним ресурсом у розслідуванні воєнних злочинів рф проти України. Він значно прискорює виявлення, фіксацію та верифікацію доказів, доповнюючи традиційні методи і сприяючи притягненню винних до відповідальності в національних та міжнародних судах. Водночас його використання вимагає обережності, поєднання з людським контролем і постійного вдосконалення нормативної бази. Лише за таких умов ШІ зможе максимально ефективно служити правосуддю та допомагати відновленню справедливості для жертв російської агресії.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text. (дата звернення: 20.09.2026).
2. Штучний інтелект. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki. (дата звернення: 20.09.2026).
3. Офіс Генерального прокурора. URL: https://warcrimes.gov.ua/. (дата звернення: 20.09.2026).
4. Наскільки «прозора» законність діяльності Clearview AI в Україні? URL: https://dslua.org/publications/clearview-ai-v-ukraini/. (дата звернення: 20.09.2026).
5. Полуніна Л. В. Криміналістичне значення інформаційного висвітлення у засобах масової інформації фактів воєнних злочинів на території України. Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України. 2026. № 1. С. 175-181. URL: https://kingu-visnyk.kyiv.ua/index.php/journal/article/view/141.

В. В. Пономаренко,
викладач кафедри
адміністративного права та процесу
ННІ права та соціального менеджменту
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання забезпечення державної безпеки набуло особливого значення. Відповідно змінилися і вимоги до діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, серед яких важливе місце посідає Служба безпеки України. Саме на СБУ покладається виконання завдань із захисту державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності та інших життєво важливих інтересів держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Воєнний стан суттєво вплинув на характер діяльності Служби безпеки України. Якщо в мирний час значна частина її роботи пов'язана з попередженням і виявленням загроз, то в умовах війни діяльність СБУ значною мірою спрямована на оперативне реагування на розвідувально-підривну діяльність, диверсії, терористичні загрози, діяльність агентурних мереж, кіберзагрози, колабораціонізм та інші прояви, що можуть завдати шкоди національній безпеці України.

Правову основу діяльності Служби безпеки України становлять Конституція України, Закон України «Про Службу безпеки України», Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Закон України «Про національну безпеку України», а також інші нормативно-правові акти. При цьому особливість реалізації спеціальних повноважень СБУ полягає в тому, що вони мають здійснюватися з урахуванням як потреб забезпечення державної безпеки, так і конституційних гарантій прав і свобод людини.

Під спеціальними повноваженнями СБУ доцільно розуміти визначений законодавством комплекс владних та організаційно-правових можливостей, які надають Службі змогу виконувати специфічні завдання у сфері державної безпеки. До них належать, зокрема, контррозвідувальна діяльність, протидія тероризму, оперативно-розшукова діяльність, участь у боротьбі з організованою злочинністю у визначених законом випадках, забезпечення інформаційної та кібербезпеки, а також інші передбачені законом заходи [1].

В умовах воєнного стану особливого значення набуває контррозвідувальна діяльність. російська агресія супроводжується активною діяльністю спеціальних служб держави-агресора, спрямованою на отримання інформації про оборонний потенціал України, переміщення військових підрозділів, об'єкти критичної інфраструктури та інші відомості, використання яких може створювати загрозу національній безпеці. У таких умовах СБУ повинна не лише виявляти вже існуючі загрози, а й здійснювати їх попередження та нейтралізацію.

Окремим напрямом є протидія диверсійній та терористичній діяльності. В умовах війни об'єктами таких посягань можуть бути військові об'єкти, критична інфраструктура, органи державної влади, транспортна система, енергетичні об'єкти та інші об'єкти, від стабільної роботи яких залежить функціонування держави. Саме тому ефективність спеціальних повноважень СБУ значною мірою залежить від швидкості обміну інформацією між різними суб'єктами сектору безпеки і оборони та можливості оперативно реагувати на виявлені загрози.

Не менш важливим напрямом є протидія агентурній діяльності та колабораціонізму. На тимчасово окупованих територіях і в районах, наближених до зони бойових дій, ризики вербування громадян, передачі інформації противнику та сприяння його діяльності є особливо високими. У цьому контексті спеціальні повноваження СБУ мають реалізовуватися у взаємозв'язку з нормами кримінального законодавства та процесуальними гарантіями, оскільки виявлення ознак протиправної діяльності повинно отримувати належну правову оцінку.

Суттєвої уваги потребує і діяльність СБУ у сфері кібербезпеки. Сучасна війна характеризується поєднанням традиційних військових дій із кібератаками на державні інформаційні ресурси, об'єкти критичної інфраструктури та інформаційні системи. Тому спеціальні повноваження Служби безпеки України у сфері протидії кіберзагрозам повинні реалізовуватися з урахуванням постійної зміни характеру таких загроз і необхідності оперативного реагування на них.

Разом із тим розширення або активізація спеціальних повноважень СБУ в умовах воєнного стану не означає необмеженості її діяльності. Навіть в умовах війни діяльність органів державної влади повинна ґрунтуватися на принципі законності. Конституція України передбачає, що органи державної

влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією і законами України. Це положення має особливе значення саме для діяльності спеціальних служб, оскільки реалізація їхніх повноважень у низці випадків може безпосередньо стосуватися приватного життя людини, таємниці спілкування, права власності та інших основоположних прав.

Особливого значення набуває питання співвідношення безпекових інтересів держави та прав людини. Воєнний стан допускає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав і свобод, однак такі обмеження повинні мати правову основу, бути обґрунтованими та відповідати встановленим законом межам [2]. Отже, навіть за умов підвищених безпекових ризиків реалізація спеціальних повноважень СБУ не повинна перетворюватися на практику безконтрольного втручання у права громадян.

Однією з основних проблем залишається необхідність забезпечення належного балансу між оперативністю діяльності СБУ та процесуальними гарантіями особи. Воєнний стан об'єктивно вимагає швидкого реагування на загрози, однак прискорення відповідних процедур не повинно автоматично означати зниження стандартів законності. Особливо це стосується проведення оперативно-розшукових заходів, використання інформації, отриманої спеціальними методами, та її подальшого використання у кримінальному провадженні.

Ще одним важливим питанням є взаємодія СБУ з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. Ефективна протидія сучасним загрозам неможлива в умовах ізольованої діяльності окремого державного органу. Практика воєнного стану показує необхідність постійного обміну інформацією, координації дій та спільного реагування СБУ, Національної поліції України, Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України та інших суб'єктів. Водночас така взаємодія потребує чіткого нормативного визначення компетенції кожного органу, щоб уникати дублювання повноважень та прогалин у реагуванні на загрози.

Окремої уваги заслуговує питання демократичного цивільного контролю за діяльністю Служби безпеки України. Специфіка роботи об'єктивно передбачає необхідність збереження державної таємниці та конфіденційності значної частини інформації. Однак це не повинно виключати контроль за дотриманням законності та прав людини. Саме тому подальше вдосконалення механізмів контролю за діяльністю СБУ має здійснюватися таким чином, щоб одночасно забезпечувати ефективність спеціальної служби та недопущення необґрунтованого втручання держави у сферу прав і свобод людини.

Таким чином, в умовах воєнного стану спеціальні повноваження Служби безпеки України набувають особливого значення для забезпечення державної безпеки та протидії діяльності держави-агресора. Змінюється не лише масштаб завдань СБУ, а й характер загроз, на які вона повинна реагувати. Контррозвідувальна діяльність, протидія диверсіям і тероризму, боротьба з агентурною діяльністю та колабораціонізмом, забезпечення кібербезпеки потребують оперативного та професійного реагування.

Водночас ефективність діяльності СБУ не може оцінюватися виключно за кількістю виявлених або припинених загроз. Важливим показником має залишатися законність застосування спеціальних повноважень, дотримання прав людини та наявність належних механізмів контролю. У зв'язку з цим подальше вдосконалення правового регулювання діяльності Служби безпеки України в умовах воєнного стану доцільно пов'язувати з чіткішим визначенням меж її спеціальних повноважень, удосконаленням міжвідомчої взаємодії, розвитком механізмів демократичного цивільного контролю та забезпеченням належних гарантій прав людини.

Список використаних джерел

1. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України.* 1992. № 27. Ст.382.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

А. І. Потіхенський,
доцент кафедри
поведінкових наук та військового лідерства,
кандидат юридичних наук
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

В. А. Захарченко,
здобувач вищої освіти
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ДИСЦИПЛІНАРНА ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯНЬ

Військова служба передбачає особливий порядок виконання службових обов'язків і дотримання встановлених законодавством вимог. Порушення вимог військової служби може тягнути для військовослужбовця різні види юридичної відповідальності, причому для зовні схожих діянь законодавство передбачає як дисциплінарні, так і адміністративні та кримінально-правові наслідки. Невиконання наказу, відсутність у військовій частині чи недбале ставлення до службових обов'язків залежно від обставин можуть бути кваліфіковані як дисциплінарний проступок, військове адміністративне правопорушення або військове кримінальне правопорушення. О. В. Андрушко відносить до системи юридичної відповідальності військовослужбовців дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність [1]. О. Фесенко, І. Козакова та О. Шнипко, проаналізувавши чинне законодавство, доходять висновку, що положення статутів Збройних Сил України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України потребують приведення до потреб сьогодення [2]. Від того, наскільки чітко проведено межу між цими видами відповідальності, залежить, чи обмежиться реакція держави дисциплінарним стягненням, накладеним командиром, чи військовослужбовець отримає вирок суду.

Актуальність теми зумовлена зростанням кількості військових кримінальних правопорушень після початку повномасштабного вторгнення. За даними Офісу Генерального прокурора, які наводить О. В. Андрушко, у 2021 році було обліковано 71 таке правопорушення, у 2022 році – 13 766, у 2023 році – 28 666, а лише за січень–вересень 2024 року – 55 914 [1]. Одночасно законодавство про відповідальність військовослужбовців постійно змінюється: Законом України від 13.12.2022 № 2839-IX було суттєво посилено санкції за військові адміністративні правопорушення [1], а Законом України від 20.08.2024 № 3902-IX запроваджено нову підставу звільнення від кримінальної відповідальності [8]. За таких умов помилки у кваліфікації перестають бути поодинокими і набувають масового характеру, що зумовлює потребу в їх науковому осмисленні.

Мета дослідження полягає у визначенні основних проблем розмежування дисциплінарної та кримінальної відповідальності військовослужбовців і критеріїв правової кваліфікації їхніх діянь в умовах воєнного стану.

Вихідним пунктом кваліфікації є поняття військового кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 401 Кримінального кодексу України ним визнаються передбачені розділом XIX Особливої частини Кодексу кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів [3]. Таким чином, об'єкт посягання у дисциплінарного проступку та військового кримінального правопорушення значною мірою збігається – це встановлений порядок військової служби. Тому розмежування має проводитися насамперед за ступенем суспільної небезпеки діяння та характером його наслідків. С. О. Дубовик і Л. М. Яковлева обґрунтовують необхідність розмежування адміністративних проступків і кримінальних правопорушень за критерієм істотної шкоди та характеру управлінської помилки [4].

Насамперед проблема полягає в нормативній невизначеності самого дисциплінарного проступку. Дисциплінарний статут Збройних Сил України не містить його дефініції чи переліку, а лише передбачає, що «у разі невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків, порушення військовослужбовцем військової дисципліни або громадського порядку командир повинен нагадати йому про обов'язки служби, а за необхідності – накласти дисциплінарне стягнення» [5]. О. В. Андрушко називає це давньою проблемою нормативно-правової невизначеності дис-

циплінарних правопорушень і зазначає, що на практиці командирам доводиться відшукувати конкретні обов'язки військовослужбовців у статтях 11–17 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [1]. Крім того, дослідник звертає увагу, що дисциплінарною відповідальністю на практиці часто заміщають інші її види, зокрема адміністративну [1]. За відсутності хоча б орієнтовного переліку дисциплінарних проступків межа між ними та військовими кримінальними правопорушеннями визначається фактично на розсуд командира, що створює ризик як безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності, так і необґрунтованого обмеження реакції дисциплінарним стягненням.

Особливої уваги потребують випадки кваліфікації невиконання наказу. Непокора, передбачена ст. 402 Кримінального кодексу України, за зовнішніми ознаками близька до дисциплінарного проступку. Н. С. Морозюк, досліджуючи її кримінально-правову характеристику, окремо аналізує проблеми відмежування непокори від дисциплінарних проступків і наголошує на впливі правового режиму воєнного стану на кваліфікацію, адже в умовах бойових дій невиконання наказу може створювати безпосередню загрозу обороноздатності держави та життю військовослужбовців [7]. Отже, при кваліфікації таких діянь важливо враховувати не лише сам факт невиконання наказу, а й обстановку, в якій його вчинено, та реальні або можливі наслідки.

Інша ж проблема виникає при оцінюванні дій командирів. Аналізуючи статті 425 та 426 Кримінального кодексу України, С. О. Дубовик і Л. М. Яковлева визначають ключовою проблемою правозастосування встановлення причинно-наслідкового зв'язку між діями чи бездіяльністю командира та настанням тяжких наслідків, зокрема загибелі особового складу або втрати військової техніки [4]. Автори пропонують відмежовувати злочинну самовпевненість і недбалість від допустимого професійного ризику та бойового імунітету [4]. Останній визначено в Законі України «Про оборону України» як звільнення від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, техніки чи майна, настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити або які охоплюються виправданим ризиком [1].

Окремо слід врахувати аспекти, що супроводжуються динамікою законодавства про самовільне залишення військової частини та дезертирство. О. В. Андрушко зазначає, що кримінальна відповідальність військовослужбовців розвивається у двох протилежних напрямах: її посилення та розширення можливостей звільнення від неї [1]. З одного боку, до осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених ст. 402–405, 407, 408, 429 КК України, застосовується тримання під вартою без визначення застави, а також не можуть застосовуватися призначення більш м'якого покарання (ст. 69 КК) та звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК) [1]. З іншого боку, Законом № 3902-IX ст. 401 КК доповнено положенням, відповідно до якого особа, яка під час дії воєнного стану вперше вчинила самовільне залишення військової частини або дезертирство, може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона добровільно звернулася з клопотанням про намір повернутися до служби та за наявності письмової згоди командира [8]. Вважаємо, що така конструкція ставить правові наслідки діяння в залежність не лише від його ознак, а й від позиції командира, що потребує чітких критеріїв надання такої згоди.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що проблеми правової кваліфікації діянь військовослужбовців зумовлені насамперед збігом об'єкта посягання дисциплінарних проступків і військових кримінальних правопорушень, нормативною невизначеністю дисциплінарного проступку та частими змінами кримінального законодавства в умовах воєнного стану. Основними критеріями розмежування мають бути ступінь суспільної небезпеки діяння, наявність і характер шкоди, обстановка його вчинення, а для командирів – доведеність причинно-наслідкового зв'язку між їхніми рішеннями та наслідками. Вважаємо за доцільне закріпити в Дисциплінарному статуті Збройних Сил України орієнтовний перелік дисциплінарних проступків, а також визначити критерії, якими має керуватися командир, надаючи згоду на продовження служби особі, яка вчинила самовільне залишення військової частини.

Список використаних джерел

1. Андрушко О. В. Особливості юридичної відповідальності військовослужбовців в умовах режиму воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 11. С. 24–27. DOI: https:// doi.org/ 10.32782/2524-0374/2024-11/2.

2. Фесенко О., Козакова І., Шнипко О. До питання про юридичну відповідальність за військові правопорушення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. Вип. 74, ч. 2. С. 237–243. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.74.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon. rada. gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 28.09.2026).

4. Дубовик С. О., Яковлева Л. М. Юридична відповідальність командирів за порушення вимог безпеки військової служби: концептуальний підхід до оцінки. Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. Т. 3, № 3. С. 43–53. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.03.3.6.

5. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 № 551-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14 (дата звернення: 28.09.2026).

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 (дата звернення: 28.09.2026).

7. Морозюк Н. С. Проблематика кримінально-правової характеристики непокори. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2025. Т. 27, № 2 (41). DOI: https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2(41)-7.

8. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану : Закон України від 20.08.2024 № 3902-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3902-20 (дата звернення: 28.09.2026).

А. І. Потіхенський,
доцент кафедри
поведінкових наук та військового лідерства,
кандидат юридичних наук
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

В. В. Каневська,
здобувач вищої освіти
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України військова дисципліна та неухильне виконання завдань усіма військовослужбовцями є визначальними для обороноздатності держави: наслідки правопорушення можуть виражатися не лише в юридичній площині, а й у бойових втратах [2, 5]. Водночас процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності стикаються з реаліями бойових дій: командири нерідко порушують вимоги щодо збору доказів, відібрання пояснень і своєчасного ознайомлення з наказами, а військовослужбовці на лінії фронту фізично не можуть дотриматися місячного строку звернення до суду [1, 2, 5].

За період воєнного стану кількість правопорушень, вчинених військовослужбовцями, різко зросла, а їхня юридична відповідальність становить окремий правовий інститут, загальні положення якого залишаються ненапрацьованими [5]. Посилюється роль командирів, які за широкої дискреції поєднують дисциплінарну та адміністративно-деліктну владу, що й зумовлює актуальність дослідження [2, 5].

Мета дослідження – визначити проблемні аспекти притягнення військовослужбовців до дисциплінарної відповідальності в умовах воєнного стану та обґрунтувати шляхи захисту їхніх прав [3].

Дисциплінарний статут Збройних Сил України визначає сутність військової дисципліни, обов'язки військовослужбовців, види заохочень і дисциплінарних стягнень, права командирів щодо їх застосування та порядок розгляду скарг. Його вимог повинні неухильно додержуватися також військовослужбовці інших військових формувань [2]. Військове право містить більш суворі правила поведінки порівняно з цивільними суб'єктами, через що сформовано значну кількість складів правопорушень, більшість з яких є криміналізованими. За останнє десятиліття юридична відповідальність посилюється через каральну кримінальну та штрафну адміністративно-деліктну відповідальність. Вчинення правопорушення у період воєнного стану тягне погіршення процесуального та службового статусу військовослужбовця ще до вирішення питання про застосування санкції, після чого застосовуються посилені заходи примусу [5].

За вчинення дисциплінарних правопорушень застосовуються стягнення, перед якими начальник призначає службове розслідування тривалістю до одного місяця (з можливістю продовження командиром не більше ніж на 15 днів). Розслідування проводиться за участю безпосереднього начальника згідно з Наказом Міністерства оборони України № 608 [4] та забороняється підлеглим або зацікавленим особам [4]. Військовослужбовець має надати письмове пояснення, проте його ненадання не перешкоджає накладенню стягнення. Зміст наказу доводиться під підпис без оголошення в присутності підлеглих, а при звільненні з посади видається витяг. За одне порушення накладається лише одне стягнення з урахуванням тяжкості, шкоди, попередньої поведінки та визнання вини. При незначних порушеннях начальник може обмежитися зауваженням або раніше накладеним стягненням.

Серед проблемних аспектів варто виділити вплив стягнення на грошове забезпечення, оскільки воно автоматично тягне зменшення або позбавлення премії [2,5]. В умовах інтенсивних бойових дій виникають труднощі з дотриманням строків давності (не пізніше 6 місяців від вчинення та 1 місяця від виявлення) [2, 5]. Незважаючи на те, що в умовах воєнного стану низка прав може зазнавати правомірних обмежень, право на судовий захист відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України є абсолютним [1]. Для забезпечення права на захист бійців, які перебувають у зоні бойових дій і не можуть фізично брати участь у засіданнях, пропонується:

зміна територіальної підсудності справ із тимчасово окупованих чи прифронтових територій [1, 2];

дистанційна участь у засіданнях через систему «Електронний суд» [1, 2];

зупинення судового провадження та перебігу строків оскарження на час перебування військовослужбовця в бойових діях [1, 2, 5];

відновлення інституту військових судів, що дозволить розглядати справи з глибоким розумінням статутів Збройних Сил України та реалій війни [2, 5].

Отже, інститут дисциплінарної відповідальності військовослужбовців в умовах воєнного стану має поєднувати суворе дотримання дисципліни із захистом прав особи, що потребує нормативного врегулювання строків оскарження, впровадження цифрових інструментів судочинства та відновлення військових судів.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Розділ ІІ. URL: https:// www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii

2. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 551-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/551-14

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

4. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України 21.11.2017 № 608. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1503-17#Text

5. Загальні положення юридичної відповідальності військовослужбовців в умовах воєнного стану: Бакало, В. П. Електронний журнал *Академічні візії*, (50). URL:https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2657

Е. В. Расюк,
головний оперуповноважений
5-го відділу (стратегічного аналізу)
3-го управління (розвідувально-аналітичне),
полковник поліції,
кандидат юридичних наук, професор
(Департамент стратегічних розслідувань
Національної поліції України)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНОМУ ШАХРАЙСТВУ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ЧЕРЕЗ КОЛ-ЦЕНТРИ

У наш час, період жорстокої війни в Україні, що супроводжується безперервними бойовими діями й ракетно-дроново-бомбовими атаками, коли значна територія держави окупована, цивільна інфраструктура зазнала масштабних руйнувань, людські втрати вимірюються значними цифрами, зруйнованими долями, втраченим потенціалом поколінь і глибокими соціальними травмами, що призвели до гуманітарної, економічної, політичної, демографічної, екологічної, енергетичної, продовольчої та соціально-психологічної криз, масового характеру з високим рівнем організованості набирають шахрайські кол-центри, які шляхом системного обману громадян, використовуючи соціальну інженерію, телефонний та інтернет зв'язки, заволодівають коштами потерпілих. Здебільшого втрата пильності українців, які перебувають у стані хронічного стресу (через загрози життю та здоров'ю), постійного психоемоційного напруження та виснаження (раптові сирени, вибухи, безсоння і відчуття непередбачуваності майбутнього), є основною причиною віктимності та віктимізації населення організованими злочинними групами (далі ОГ) або злочинними організаціями (далі ЗО), що вчиняють шахрайство через кол-центри. Однак, до таких чинників варто віднести й прорахунки у діяльності правоохоронних органів, які стикнулись з високою латентністю таких злочинів та проблемами постійного вдосконалення методів протидії шахрайським кол-центрам і створення системи запобігання ним, включаючи здійснення заходів віктимологічної профілактики, спрямованих на зниження віктимності громадян. Так, у державі кількість потерпілих від шахрайства, вчиненого у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки та в особливо великих розмірах або організованою групою (злочини у сфері кібербезпеки), складала у 2025 році 11981 особа, з них із застосуванням фішингу 3582 особи, а за 8 місяців 2026 року загальна їх чисельність склала 5277 особи, з них 1531 особа від фішингу.[1] Проте, статистичні дані не відображають реального масштабу потерпілих від шахрайства, вчиненого у сфері кібербезпеки, оскільки такі кіберзлочини є гіперлатентними та повторюваними (коли особа неодноразово стає жертвою). Підтвердженням цього є зростаючі тенденції кількості вчинених таких злочинів, незважаючи на зниження загальної кількості потерпілих, зокрема у 2025 році їх облікована кількість складала 43344 злочини, із них з використанням фішингу 11658, а за 8 місяців 2026 року – 46604 злочини, із них фішинг – 14240.[1]

Вітчизняне кримінальне законодавство містило достатньо наявних інструментів Загальної та Особливої частини Кримінального кодексу України (далі ККУ) для протидії організованим формам шахрайства, зокрема ст. 190 ККУ «Шахрайство» й ст. 255 ККУ «Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, та Кримінального процесуального кодексу України й спеціальні закони у сфері протидії кіберзлочинності та захисту інформації, а також участь у ній»[2], але, після оприлюднення у засобах масової інформації (далі ЗМІ) матеріалів про «кришування» кол-центрів високопосадовцями правоохоронних органів, Президент України ініціював зміни до кримінального законодавства, доповнивши його ст. 255^4 ККУ «Створення, керівництво електронно-комунікаційною шахрайською організованою групою або участь у ній».[3] Таке рішення викликало низку дискусійних думок серед експертів, окремі з них[4] розкритикували такі зміни, які перевантажують Кримінальний кодекс України, зокрема призводять до «гіперкриміналізації», хаотичності внесення змін через їх фрагментарність або дублювання норм, а інші вважать, що ці зміни є слушними, оскільки сучасні методи шахрайства часто не підпадають під класичні ознаки злочину, передбачені статтею 190 ККУ, та їх криміналізація в окремий спеціальний склад злочину, що передбачає відповідальність саме за організацію і функціонування шахрайських кол-центрів, підвищує ефективність кримінально-правової реакції й продукує доведення провини організаторів. Схиляючись до когорти експертів, які висловились проти внесення таких змін до кримінального законодавства, відзначимо, що запропоновані зміни є фрагментарними і неузгодженими, оскільки не врахували форми співучасті за ступенем стійкості (згідно зі ст. 28 ККУ), зокрема випала з поля зору законотворців злочинна організація.

Водночас ефективність запобігання і протидії шахрайським кол-центрам вимагає комплексного підходу, зокрема й у врегулюванні законодавчого забезпечення боротьби з організованими шахрайськими кол-центрами та кіберзлочинністю в цілому. Насамперед, має бути розроблена і схвалена Стратегія запобігання і протидії організованій злочинності до 2030 року та розроблений комплексний план заходів її реалізації, що мають ґрунтуватися на висновках проведеної оцінки загроз серйозної та організованої злочинності (SOCTA Україна). По-друге, необхідно розробити і ухвалити Закон України «Про кримінальну розвідку», який визначатиме правові засади збору інформації спеціальними методами та встановлюватиме чіткі межі для правоохоронних органів, а також впроваджуватиме європейську систему розвідувальної діяльності, яка ліквідовує чинну систему оперативно-розшукової діяльності. По-третє, внести зміни до чинного законодавства і змінити процедуру відшкодування збитків, нанесених потерпілим внаслідок діяльності шахрайських кол-центрів, зокрема, за основу можна взяти досвід Нової Зеландії, яка у 1963 році вперше у світі прийняла спеціальний закон про відшкодування державою збитків жертвам злочинів (Criminal Injuries Compensation Act 1963).[5] По-четверте, організувати та налагодити співпрацю між правоохоронними органами, що здійснюють заходи із запобігання і протидії організованій злочинності, включаючи організовані шахрайські кол-центри (НПУ, СБУ, ДБР, НАБУ, БЕБ, прокуратура), Національним банком України, державними і комерційними банками, ЗМІ, фінансовими установами й операторами зв'язку – це значно підвищить швидкість реагування на шахрайство та забезпечить оперативне виявлення і затримання усіх учасників шахрайських кол-центрів.

З огляду на викладене вище, зауважимо, що важливим у боротьбі з організованими шахрайськими кол-центрами є ранній етап впливу на їх масштабну діяльність, тобто варто налагодить систему запобігання злочинності в державі, активними учасниками якої мають бути громадяни, залучення яких сприятиме інформаційному обміну, безпосередній співпраці з правоохоронними органами та громадському контролю за їх діяльністю. Наступним, паралельним і одночасним етапом виступають система протидії організованим шахрайським кол-центрам, яка оперує комплексом заходів, які мають спрямовуватись у першу чергу на вибудовану кримінальну індустрію, що наносить масштабної шкоди фінансовому благополуччю громадянам, становить загрозу національній безпеці, підриває усталені підвалини економіки держави й шкодить її розвитку та сприяє руйнуванню легального бізнесу через розвиток тіньової економіки й зниження інвестиційної привабливості, внаслідок високого рівня кіберзлочинності у країні. Тому, лише комплексно (системно) здійснюючи заходи запобігання і протидії організованій злочинності, уповноважені суб'єкти зможуть досягнути ефективного результату у боротьбі з організованим шахрайством, що вчиняється через кол-центри.

Список використаних джерел

1. Звіт про результати діяльності органів правопорядку щодо стану запобігання та протидії правопорушенням, які вчинено у сфері кібербезпеки (кіберзлочини) за 2025 рік та 8 місяців 2026 року. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-diyalnosti-organiv-pravoporyadku-shodo-stanu-zapobigannya-ta-protidiyi-pravoporushennyam-yaki-vchineno-u-sferi-kiberbezpeki-kiberzlochini.

2. Р. О. Борсук, В. С. Данилейченко, А. В. Куліш, О. О. Чернявська, А. О. Кисельов. Протидія шахрайським кол-центрам органами НПУ. Наукові праці НУ ОЮА. Одесса. 2025. DOI https://doi.org/10.32782/npnuola.v37.2025.2.

3. Закон України від 16 вересня 2026 року № 4986-IX «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за створення електронно-комунікаційних шахрайських організованих груп (шахрайських кол-центрів) та залучення до участі в них». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4986-IX#Text

4. Щодо посилення відповідальності за організацію шахрайських кол-центрів. Щотижневий аналіз 01–07 вересня 2026 року Центру політико-правових реформ. URL: https://pravo.org.ua/analytical-materials/shhotyzhnevyj-analiz-01-07-serpnya-2026-roku

5. Pat Mayhew and James Reilly, Victims' experiences and needs: findings for the New Zealand Crime and Safety Survey 2006. Wellington: Ministry of Justice, 2006, p. 34. URL: https://teara.govt.nz/en/victims-of-crime/print#ref1

К. В. Рубець,
старший судовий експерт лабораторії
почеркознавчих та технічних досліджень документів
*(Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія проти України та запровадження правового режиму воєнного стану докорінно трансформували структуру та динаміку кримінальних правопорушень. На тлі мобілізаційних процесів, масштабної внутрішньої й зовнішньої міграції та перерозподілу ресурсів критично загострилася проблема підробки документів – від військово-облікових та медичних паперів (довідок ВЛК, МСЕК, наказів ТЦК та СП) до документів у сфері обліку гуманітарної допомоги й фіксації правочинів на деокупованих територіях.

У системі криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності особливого значення набуває судово-почеркознавча експертиза. Її висновки нерідко становлять ключову доказову базу для встановлення факту виконання підписів від імені певних посадових осіб або викриття злочинних схем підроблення. Водночас реалії воєнного часу поставили перед судовими експертами-почеркознавцями низку раніше нетипових викликів: гострий дефіцит належних порівняльних зразків, домінування цифрових копій документів замість оригіналів, а також вплив екстремальних деструктивних чинників (психологічного шоку, поранень, контузій, незручних фізичних умов виконання рукописів). Це обумовлює нагальну необхідність комплексного переосмислення теоретичних засад і методичних підходів судово-почеркознавчого дослідження в екстремальних правових умовах.

Проблематика судово-почеркознавчої експертизи ґрунтовно досліджувалася в працях провідних вітчизняних криміналістів (В. Бахіна, Т. Варфоломеєвої, В. Лисиченка, М. Сегая, В. Шепітька та ін.). Проте специфіка експертної практики в умовах тривалого правового режиму воєнного стану, трансформація документообігу та адаптація ідентифікаційних ознак почерку до надзвичайних психофізіологічних факторів потребують додаткового аналізу та вироблення нових методичних рекомендацій.

Мета дослідження полягає у висвітленні специфіки, викликів та методичних особливостей призначення й проведення судово-почеркознавчої експертизи в умовах правового режиму воєнного стану, а також у формулюванні практичних пропозицій щодо підвищення ефективності її використання у протидії злочинності.

Аналіз слідчої та експертної практики свідчить про докорінну зміну специфіки об’єктів дослідження. На перший план вийшов масив військово-облікової та медичної документації, зокрема довідки й висновки військово-лікарських комісій, акти огляду медико-соціальних експертних комісій, а також накази посадових осіб територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки щодо надання відстрочок від призову або виключення осіб з військового обліку. Дослідження реквізитів у таких документах нерідко ускладнюється тим, що підроблення вчиняється шляхом ретельної імітації підписів дійсних посадовців або, навпаки, нанесенням спрощених малоінформативних підписів. Іншу значну групу об’єктів становлять логістичні документи у сфері обігу гуманітарних вантажів і транспортних засобів для потреб сил оборони, а також розписки та майнові договори, складені на деокупованих або наближених до лінії зіткнення територіях, де першочерговим завданням експертизи стає розмежування добровільного виконання рукопису від його створення під психічним чи фізичним примусом.

Головною проблемою судово-почеркознавчого дослідження в умовах війни залишається гостра нестача порівняльного матеріалу. Внаслідок масштабної міграції населення, перебування учасників кримінального провадження у районах активних бойових дій, за кордоном або у ворожому полоні відібрання експериментальних зразків почерку та підпису стає практично неможливим. Водночас доступ до вільних зразків також суттєво звужений через знищення установчих архівів, втрату кадрової документації підприємств та обмеження доступу до відкритих реєстрів. Додатковий виклик полягає у масовому надходженні на дослідження не оригіналів, а фото- чи скан-копій документів, вилучених із цифрових носіїв інформації чи каналів зв'язку в месенджерах. Дослідження таких зображень неможливе, оскільки для проведення почеркознавчих досліджень рукописних записів та підписів надаються оригінали документів [1].

Окремого науково-методичного оцінювання потребує вплив деструктивних факторів воєнного середовища на стійкість писемно-рухового навику особи. Перебування в умовах постійної небезпеки для життя, бойовий стрес, мінно-вибухові поранення кінцівок, а також екстремальні зовнішні обставини письма (виконання записів у польових укриттях, на нестійких підставках, при дефіциті світла чи за низьких температур) зумовлюють значну деформацію ознак координації рухів і темпу письма. За таких умов ключове завдання експерта полягає у чіткій діагностичній диференціації наслідків дії збиваючих факторів природного характеру від навмисної маскувальної зміни власного почерку або спроб підроблення іншою особою.

Таким чином, забезпечення судово-почеркознавчої експертизи в умовах правового режиму воєнного стану вимагає суттєвої оптимізації криміналістичної тактики. З огляду на імперативну вимогу щодо дослідження виключно оригіналів документів і об'єктивну складність отримання експериментальних зразків, органам досудового розслідування слід зосередити зусилля на завчасному пошуку вільних зразків та всебічній фіксації обстановки створення документів. Своєю чергою, удосконалення методики діагностики впливу бойових травм та стресу на писемно-руховий апарат дозволить мінімізувати експертні помилки та забезпечить ефективну протидію злочинним схемам у мобілізаційній, медичній і гуманітарній сферах.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково – методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98.

О. Ю. Савчук,
завідувач лабораторії почеркознавчих
та технічних досліджень документів
(Львівський науково-дослідний інститут
судових експертиз Міністерства юстиції України)

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТРЕСУ НА ІНФОРМАТИВНІСТЬ ПОЧЕРКОВИХ ОЗНАК: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

В умовах повномасштабної війни суттєво розширилося коло ситуацій, у яких людина створює рукописні документи під впливом незвичайних психофізіологічних та зовнішніх умов. Рукописні тексти можуть виконуватися під час повітряної тривоги, перебування в укритті, після пережитої небезпеки, в умовах вимушеного переміщення, тривалого очікування, дефіциту сну, фізичного виснаження та підвищеного емоційного напруження. Тому набуває особливої актуальності питання про те, як перелічені обставини впливають на зовнішнє відображення автоматизованих писемно-рухових навичок.

Традиційна криміналістика при дослідженні почерку як об'єкту судово-почеркознавчої експертизи акцентує насамперед на його індивідуальності та стійкості ознак. Водночас слід розуміти, що стійкість не означає абсолютної незмінності. У науково – практичному вимірі поняття варіаційності почерку допускає наявність таких видозмін, які виникають внаслідок пристосування автоматизованих писемно-рухових навичок до різних умов виконання тексту. Тобто, наявність варіативної складової є природною властивістю почерку, а не ознакою втрати його індивідуальності.

При цьому співвідношення індивідуальності та варіативності є принципово важливим для оцінювання впливу воєнного стресу. Психоемоційне напруження не створює у людини «новий» чи інший почерк. Воно може змінювати умови реалізації вже сформованого письмово-рухового навику, внаслідок чого певні ознаки проявляються менш стабільно, а певні набувають нетипових для конкретної особи варіантів. При цьому частина ознак може зберігатися навіть за істотної зміни загального вигляду рукописного тексту.

Для судового почеркознавства це має принципове значення. Адже інформативність почеркових ознак визначається не лише простим фактом їх наявності, але і об’ємом ідентифікаційно чи діагностично цінної інформації, яку вони містять для вирішення конкретного експертного завдання.

Отже, за умов воєнного стресу доцільно ставити питання не лише про те, чи змінюється певна ознака почерку взагалі; важливо визначити, чи змінюється її діагностична або ідентифікаційна цінність.

Поняття «воєнний стрес» не можна ототожнювати виключно з страхом як короткочасною реакцією, наприклад, на обстріл. Доцільно його розглядати як комплекс психофізіологічних та ситуативних факторів, які супроводжують щоденне життя людини в умовах воєнного стану. До них можуть належати безпосередньо стан гострої небезпеки, тривале очікування такої небезпеки, повітряні тривоги, загальне емоційне напруження, порушення режиму сну, фізична втома, необхідність писати в незвичних місцях або в обмежений проміжок часу.

При цьому на почерк може впливати не тільки психологічний компонент стресу. Значення мають також опосередковані фактори, наприклад, загальна фізична втома, тремор, письмо в незручному положенні, використання незвичної поверхні, недостатнє освітлення тощо.

Науково доведено, що стрес впливає на параметри почерку. Сучасні дослідження вказують на те, що стрес, нестійкий фізичний стан та когнітивне навантаження напряму пов'язані зі змінами таких ознак почерку як темп, натиск, ступінь координації рухів, нахил письмових знаків та ін. Всі ці зміни не можна не враховувати при проведенні ідентифікаційного почеркознавчого дослідження.

Звісно експерт – почеркознавець вирішує ідентифікаційні та діагностичні завдання лише у межах своєї компетенції та в рамках експертної спеціальності 1.1 «Дослідження почерку і підписів». Однак практика підштовхує до того, що чинні методики та методичні рекомендації повинні бути удосконалені та розширені за рахунок інтеграції загальних знань з інших галузей (фізіології, психології і т.д.), якщо у цьому виникає необхідність для проведення коректного, повного та всебічного дослідження.

Найбільш очевидним наслідком сильного психоемоційного або фізичного напруження може бути зміна динамічних характеристик письма. В умовах небезпеки людина намагається (як правило) виконати рукописний запис максимально швидко, при чому відбувається спрощення окремих елементів, зменшення кількості зупинок та пауз, змінюється зв'язність або натиск.

Із зміною темпу безпосередньо пов'язана зміна ступеня координації рухів при виконанні письмових знаків. З емоційним станом людини та із положенням рук пов’язані також коливання натиску,

розміру та пропорції виконання літер, співвідношення рухів за вертикаллю та горизонталлю, порушення пропорцій між основними та надбуквенними чи підбуквенними елементами, зміни у розстановці письмових знаків та зв'язності. За умов психоемоційного чи м'язового напруження певні зміни можуть спостерігатися як сукупно в усіх цих ознаках, так і в окремих із них. Особливо важливого набувають зміни у ступені координації рухів, оскільки вони бувають найбільш чутливими до ситуативних змін стану виконавця. Проте саме вони є важливою складовою ідентифікаційного дослідження, тому експерт повинен визначати, чи виявлене конкретне відхилення в даній експертній ситуації виступає проявом природної варіативності почерку, чи є настільки нетиповим, що потребує пояснення іншими причинами.

Однак слід розуміти, що вплив стресу, фізичного та емоційного напруження і загалом життя у час війни не завжди відображається на письмі, оскільки залежить від індивідуальних психоемоційних та фізіологічних реакцій кожної людини.

Стрес, пов'язаний із війною, потенційно може змінювати самі ознаки почерку та ступінь їх інформативності. Ознака, яка за звичайних умов є високоінформативною, в умовах воєнного стресу може проявитися нестабільно чи спотворено. Натомість інша ознака, менш помітна чи стійка, в таких крайніх умовах набуде більшого значення та ідентифікаційної цінності.

Вказане ніяким чином не порушує загальноприйнятих правил та методів криміналістичної ідентифікації, оскільки висновок експерта відповідно до них повинен ґрунтуватися на сукупності індивідуальних ознак, їх комплексі, з врахуванням стійкості, ідентифікаційної цінності та частоти прояву.

Проблема правильного та всебічного дослідження особливо загострюється під час підбору порівняльних зразків. Для якісного ідентифікаційного дослідження експерту необхідно мати можливість оцінити не тільки зовнішню схожість почерку, важливим фактором є визначення діапазону його природної варіаційності, що напряму пов'язано із поняттям достатності порівняльного матеріалу (зразків).

В умовах війни це питання набуває особливої актуальності та значення. Наприклад, якщо спірний документ виконано під час повітряної тривоги або безпосередньо після обстрілу, а зразки виконані в спокійній обстановці, автоматичне порівняння ознак може бути некоректним.

Тому до зразків слід пред'являти такі вимоги: наявність якомога більшої кількості зразків (вільних та експериментальних як мінімум); виконання вільних зразків у час, максимально наближений до часу виконання досліджуваного документу; надання в якості експериментальних зразків текстів схожих за змістом та бажано – виконаних за подібного положення тіла та при схожому освітленні. Це допоможе визначити діапазон природної індивідуальної варіаційності почерку.

Особливо важливим для експертної практики було б використання зразків, отриманих у різних умовах. Адже якщо певна ознака стабільно проявляється у різних ситуаціях, її ідентифікаційна значимість підвищується.

Звичайно питання потенційного впливу воєнного стресу на почерк потребує спеціальних експериментальних досліджень. Потенційно перспективним є проведення експериментів із багаторазовим виконанням однакових текстів одними і тими ж самими особами за різних умов: у стані спокою, при дефіциті часу, після значного фізичного навантаження, за умов шумового впливу, емоційного напруження та інших обставин. Окремо доцільно вивчати та досліджувати довготривале психоемоційне навантаження, яке принципово відрізняється від короткочасного стресу.

Дослідження впливу воєнного стресу на почеркові ознаки є перспективним напрямом розвитку сучасної криміналістики в цілому та судового почеркознавства зокрема. Його практичне значення полягає у вдосконаленні методики оцінювання почеркової інформації в ситуаціях, коли документ створювався за нетипових, екстремальних, психофізіологічно складних умов. Розроблення експериментально обґрунтованих критеріїв врахування таких факторів може сприяти підвищенню об'єктивності, обґрунтованості та надійності судово-почеркознавчих досліджень.

Список використаних джерел

1. Longstaff M. G., Heath R. A. The influence of tremor on handwriting performance under conditions of low and intermediate physical stress. Journal of Forensic Document Examination. 2000. Vol. 13. P. 25–44.

2. Padhi S., Panigrahi A., Biswal K. K. Dissecting Handwriting Variability: An In-depth Forensic Study on the Impact of Stress, Injury, and Cognitive State. Open Access Journal of Behavioural Science & Psychology. 2024. Vol. 7, No. 2.

О. В. Салманов,
заступник директора інституту
з освітньої та науково-дослідної діяльності ННІ № 1
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

К. Г. Набільська,
курсант ННІ № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ І СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ І ДИВЕРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Повномасштабна збройна агресія рф проти України докорінно змінила структуру національної безпеки. Активізація ворожих підрозділів, диверсійно – розвідувальних груп, систематичне вчинення воєнних злочинів проти цивільного населення, передбачених ст. 438 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), а також поширення колабораціонізму за ст. 111 – 1 ККУ створюють загрозу суверенітету та територіальній цілісності держави [1, с. 142]. Зважаючи на це, актуальності набуває злагоджена міжвідомча взаємодія суб'єктів сектору безпеки та оборони – Служби безпеки України (далі – СБУ) як спеціально уповноваженого державного органу у сфері контррозвідувальної діяльності та Національної поліції України (далі – НПУ) як правоохоронного органу публічної безпеки [2, с. 58].

Проаналізувавши наукові дослідження в даній сфері, необхідно зазначити, що значна кількість юридичних робіт присвячена або загальним теоретичним питанням кваліфікації злочинів проти національної безпеки, або аналізу норм міжнародного гуманітарного права [3, с. 112]. Натомість прикладні оперативно – розшукові, криміналістичні та організаційні аспекти співпраці підрозділів НПУ та СБУ в умовах бойових дій і на деокупованих територіях потребують додаткового комплексного перегляду [4, с. 85].

Нормативно – правова основа міжвідомчої взаємодії ґрунтується на Законах України «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про оперативно – розшукову діяльність», а також спеціальному спільному наказі МВС України та СБУ № 54/112, що роз'яснюють порядок обміну інформацією, а також створення спільних слідчо – оперативних груп [5, с. 23]. Окрім цього, важливим моментом функціонування правоохоронців стало запровадження Розділу ІХ – 1 Кримінального процесуального кодексу України, який визначив особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного стану, розширив часові межі затримання осіб без ухвали слідчого судді та спростив процедури фіксації доказів [6, с. 210].

В межах взаємодії чітко розмежовуються завдання суб'єктів. СБУ фокусує зусилля на нейтралізації вищих рівнів агентурних мереж ворога, боротьбі з тероризмом та загрози державній таємниці [2, с. 61]. Водночас НПУ забезпечує первинну фіксацію правопорушень, правопорядок на звільнених територіях та здійснює розслідування широкого спектра злочинів, надаючи оперативну підтримку контррозвідувальним заходам СБУ [7, с. 104].

Відповідна співпраця відбувається у формі створення спільних координаційних штабів, проведення контрдиверсійних операцій у прифронтових зонах, а також функціонування міжгалузевих слідчо – оперативних груп [4, с. 88]. Тим не менш, стрімкий розвиток інформаційних технологій зумовив необхідність впровадження новітніх інструментів аналітики. Використання методів розвідки на основі відкритих джерел (OSINT) та кримінального аналізу стало невід'ємною складовою виявлення загрози [8, с. 45]. Завдяки автоматизованому моніторингу соціальних мереж, месенджерів та геопросторових даних оперативні підрозділи НПУ та СБУ ефективно встановлюють осіб, які здійснюють коригування ворожого вогню, закликають до зміни меж території України або поширюють пропаганду [9, с. 178].

Незважаючи на позитивні досягнення, аналіз практичного досвіду дає змогу виділити низку проблем, які значно впливають на ефективність оперативно – розшукової та міжвідомчої діяльності.

Для початку варто звернути увагу на порядок забезпечення та збереження цифрових доказів. На практиці оперативники нерідко стикаються з труднощами щодо забезпечення належності та допустимості матеріалів, отриманих під час OSINT – розвідки або негласних слідчих (розшукових) дій в умовах ведення бойових дій [6, с. 215]. Таким чином, міжнародний стандарт «ланцюг збереження доказів»

(chain of custody) вимагає суворого дотримання техніко – криміналістичних правил, які не завжди пристосовані до роботи у прифронтових зонах[1, с. 147].

Не менш проблемним є питання щодо неузгодженості в компетенціях. Відсутність єдиної закритої цифрової платформи для автоматизованого обміну оперативною інформацією між НПУ, СБУ, ДБР та Офісом Генерального прокурора призводять до повторення заходів, затримки у передачі критично важливих даних або виникнення конкуренції під час ведення кримінальних проваджень [5, с. 29].

Також необхідно звернути увагу на кадровий, матеріально – технічний та психологічні аспекти. Високий рівень навантаження, брак спеціалізованого обладнання для цифрової криміналістики у регіональних підрозділах та недостатній рівень володіння нормами міжнародного гуманітарного права працівниками утворюють бар'єри [3, с. 119]. Крім того, тривала робота слідчо – оперативних груп на місцях вчинення воєнних злочинів супроводжується психологічним виснаженням персоналу, що потребує системної реабілітаційної підтримки [10, с. 92].

З метою подолання цих труднощів та підвищення ефективності оперативно – розшукової діяльності правоохоронних органів науковці обґрунтували необхідність упровадження чіткого комплексу практичних та законодавчих заходів. В першу чергу це стосується внесення змін до Закону України «Про оперативно – розшукову діяльність», а саме легалізації використання цифрових доказів та результатів розвідки з відкритих джерел [8, с. 52]. По – друге, важливим є створення єдиного міжвідомчого захищеного інформаційного простору для прискорення обміну даними про диверсійні загрози [7, с. 110]. Також слід вдосконалити освітні програми підготовки оперативників із фокусом на цифрову криміналістику та створити дієву систему психологічної підтримки працівників [10, с. 96].

Підсумовуючи викладений матеріал, повномасштабна війна висунула нові вимоги до правоохоронної системи України, наголошуючи на необхідність ефективної міжвідомчої співпраці НПУ та СБУ для захисту національної безпеки, виявленні воєнних злочинів, диверсій та колабораціонізму. Водночас на практиці виникають ускладнення через відсутність єдиного захищеного цифрового простору для обміну інформацією, процесуальними труднощами підтвердження належності цифрових доказів у прифронтових умовах, а також психологічним і матеріально – технічним навантаженням на особовий склад. Підвищення ефективності взаємодії вимагає законодавчого врегулювання використання результатів OSINT у розшуковій діяльності, створення міжвідомчої системи інформаційного обміну та запровадження належної психологічної підтримки.

Список використаних джерел

1. Бараненко Д. В. Документування воєнних злочинів в умовах воєнного стану: криміналістичні та оперативно – розшукові аспекти. Право і безпека. 2023. № 2 (89). С. 140–152.

2. Грицак В. С. Контррозвідувальне забезпечення національної безпеки України в умовах гібридної та повномасштабної агресії. Стратегічна панорама. 2022. № 1. С. 55–65.

3. Коваленко О. М. Взаємодія правоохоронних органів у сфері протидії злочинам проти основ національної безпеки: монографія. Київ : Нац. акад. СБУ, 2023. 240 с.

4. Лисенко М. В., Стратович В. М. Особливості оперативно – розшукової діяльності підрозділів Національної поліції в умовах правового режиму воєнного стану. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 3. С. 82–91.

5. Марченко Ю. І. Нормативно – правове регулювання міжвідомчої взаємодії СБУ та НПУ під час виявлення диверсійно – розвідувальних груп. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2022. № 4. С. 20–31.

6. Орлов Ю. В. Кримінальний процес в умовах воєнного стану: практичний посібник. Харків : Право, 2023. 312 с.

7. Петренко П. О. Протидія колаборaційній діяльності на деокупованих територіях України: кримінально – правові та оперативні засади. Вісик пенітенціарної асоціації України. 2023. № 1. С. 101–112.

8. Сердюк В. В. Використання технологій OSINT та кримінального аналізу у розслідуванні воєнних злочинів. Криміналістика і судова експертиза 2023. Вип. 68. С. 42–55.

9. Ткаченко Є. В. Захист об'єктів критичної інфраструктури від диверсійних посягань в умовах збройної агресії. Правовий часопис Донбасу. 2022 9. Ткаченко Є. В. Захист об'єктів критичної інфраструктури від диверсійних посягань в умовах збройної агресії. Правовий часопис Донбасу. 2022. № 3 (80). С. 173–182.

10. Яковенко О. С. Психолого – педагогічні та організаційні аспекти діяльності слідчо – оперативних груп на місцях масових поховань. Проблеми екстремальної та кримінальної психології. 2023. Вип. 2. С. 89–98.

Х. В. Свідер,
здобувач вищої освіти ННІ № 5
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

С. Д. Колєсніков,
старший викладач
кафедри теорії та історії держави та права
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В умовах правового режиму воєнного стану ефективна взаємодія правоохоронних органів із суб'єктами сектору безпеки і оборони набуває особливого значення. Узгодженість їхніх дій є необхідною для протидії загрозам національній безпеці, забезпечення громадського порядку та захисту прав громадян.

До правоохоронних України чине законодавство відносить: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [1].

Поняття сектору безпеки і оборони отримало законодавче закріплення у Законі України «Про національну безпеку України». Сектор безпеки і оборони – система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [2].

Взаємодія означає узгодження роботи підрозділів за метою, завданнями, місцем, часом і способами реалізації дій, необхідних для досягнення визначеної мети відповідно до «Положення про організацію та несення служби з охорони дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав та представництв міжнародних організацій в Україні військовими частинами і підрозділами Національної гвардії України», затвердженому наказом МВС України від 02.02.2016 № 74 [4].

Правовою основою взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами сектору безпеки і оборони є ціла система нормативно-правових актів. Основоположне значення має Конституція України, стаття 17 якої визначає захист суверенітету й територіальної цілісності України, а також забезпечення її економічної та інформаційної безпеки найважливішими функціями держави. Правові засади такої взаємодії також закріплені в законах України «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про Національну гвардію України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про боротьбу з тероризмом», «Про правовий режим воєнного стану» та інших нормативно-правових актах. Важливе значення мають і підзаконні нормативні акти, міжвідомчі інструкції, накази та положення, які визначають механізми координації та спільних дій відповідних органів у різних сферах їхньої діяльності [3, с. 175].

Важливим напрямом взаємодії є обмін оперативною та аналітичною інформацією між відповідними суб'єктами. Досвід протидії збройній агресії засвідчив, що своєчасне отримання інформації про потенційні загрози є необхідною умовою ефективного реагування на них. Саме тому особливого значення набуває співробітництво між Службою безпеки України, Національною поліцією України, органами військової розвідки, Державною прикордонною службою України та іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. Ефективний інформаційний обмін допомагає виявляти диверсійні групи, агентурні мережі держави-агресора і своєчасно реагувати на загрози національній безпеці.

Особливо значення міжвідомча взаємодія набула після запровадження воєнного стану. У цей період посилилася координація між правоохоронними органами, військовими формуваннями, військовими адміністраціями та органами державної влади.

Згідно зі статтею 16 «Про правовий режим воєнного стану» утворені військові формування залучаються разом із правоохоронними органами до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням

і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, згідно з їх призначенням та специфікою діяльності [6].

Також значно розширилася практика створення спільних оперативних штабів, координаційних центрів та міжвідомчих робочих груп, які забезпечують оперативне прийняття управлінських рішень і координацію заходів із забезпечення національної безпеки.

Важливим напрямом взаємодії є спільна протидія злочинам проти основ національної безпеки України. В умовах правового режиму воєнного стану поширилися правопорушення, пов'язані з діяльністю іноземних спецслужб, колабораціонізмом, фінансуванням держави-агресора та ворожою пропагандою. Їх ефективне розслідування потребує тісної співпраці органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, спеціальних служб і військових формувань [3, с. 176].

Не менш важливою є співпраця правоохоронних органів та сектору безпеки і оборони у сфері забезпечення громадського порядку на деокупованих територіях. Після звільнення населених пунктів від окупації проводяться стабілізаційні заходи, спрямовані на відновлення роботи органів державної влади, забезпечення безпеки населення, виявлення осіб, які співпрацювали з окупаційними адміністраціями, та відновлення законності й правопорядку.

Сучасна практика також свідчить про зростання ролі цифрових технологій у забезпеченні взаємодії між суб'єктами сектору безпеки і оборони. Електронні інформаційні системи, захищені канали зв'язку та автоматизовані бази даних забезпечують швидший обмін інформацією та сприяють ефективнішому прийняттю рішень. Прикладом є Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів «Оберіг», який використовується для обміну необхідними даними між Міністерством оборони України, територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, Державною прикордонною службою України, Національною поліцією України та іншими державними органами. Запровадження реєстру дозволило автоматизувати процеси військового обліку, актуалізації персональних даних військовозобов'язаних, перевірки інформації про осіб та забезпечити оперативний доступ уповноважених органів до необхідних відомостей [3, с. 177].

Практичним прикладом взаємодії правоохоронних органів і суб'єктів сектору безпеки і оборони є реалізація положень постанови Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455, яка визначає порядок встановлення особливого режиму на територіях, де введено воєнний стан. Передбачено створення спільних патрулів, до складу яких входять уповноважені посадові особи Збройних Сил, Національної поліції, Національної гвардії, Управління державної охорони та Держприкордонслужби, що виконують покладені на них обов'язки на маршруті патрулювання, визначеному комендантом на території, де введено воєнний стан. Крім того, до складу комендатур можуть включатися представники Збройних Сил, Держспецтрансслужби, Національної гвардії, Держприкордонслужби, ДСНС, Національної поліції, СБУ та Управління державної охорони [5].

Отже, взаємодія правоохоронних органів із суб'єктами сектору безпеки і оборони здійснюється у різних формах: через обмін інформацією, спільну протидію злочинності, координацію дій під час воєнного стану, забезпечення правопорядку на деокупованих територіях та використання цифрових технологій. Нормативно-правове регулювання цієї взаємодії створює необхідні умови для узгодження діяльності відповідних органів. Подальший розвиток такої співпраці спрямований на підвищення оперативності спільних дій та ефективності забезпечення національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Термін «Правоохоронні органи» // Термінологія законодавства / Законодавство України. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/term/22996 (дата звернення: 24.09.2026).

2. Про національну безпеку: Закон України від 21.06.2018. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 24.09.2026).

3. Звєрєв А. Взаємодія правоохоронних органів та сектору безпеки і оборони України: особливості сучасної практики // Сучасна доктрина права. 2026. № 5. С. 173–182. DOI: https://doi.org/10.25313/3083-7774-2026-5-21 (дата звернення: 24.09.2026).

4. Про затвердження Положення про організацію та несення служби з охорони дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав та представництв міжнародних організацій в Україні військовими частинами і підрозділами Національної гвардії України: наказ МВС України від 02.02.2016 № 74. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0320-16?lang=uk (дата звернення: 24.09.2026).

5. Про затвердження Порядку встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху транспортних засобів в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан: постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1455. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1455-2021-%D0%BF (дата звернення: 24.09.2026).

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 24.09.2026).

В. А. Світличний,
доцент кафедри протидії кіберзлочинності,
кандидат технічних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КРИПТОАКТИВІВ: ВИМОГИ ДОПУСТИМОСТІ, ФІКСАЦІЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вступ. Специфіка протидії злочинності в умовах воєнного стану висуває підвищені вимоги до якості доказування, особливо коли йдеться про використання криптоактивів для фінансування підривної діяльності, обходу санкцій чи здирництва. Оскільки транзакції у блокчейн-мережах за своєю природою є екстериторіальними та псевдонімними, ключовим завданням досудового розслідування є своєчасне переведення цифрових слідів у процесуально бездоганні електронні докази відповідно до ст. 99 КПК України [1]. Практика свідчить, що більшість судово-слідчих помилок виникає саме на етапах первинного вилучення, огляду та збереження цифрової інформації.

Основні результати дослідження. В умовах повномасштабної агресії електронними доказами у провадженнях цієї категорії виступають не лише файли криптогаманців або дамп-копії носіїв, а й протокольно зафіксовані результати огляду відкритих джерел – блокчейн-експлорерів (Etherscan, Blockchain.com) чи торговельних майданчиків [1; 2]. У сучасній слідчій практиці виокремлюються чотири основні групи таких даних:

Процесуальна допустимість кожного з цих об'єктів критично залежить від безперервності ланцюга збереження доказів (chain of custody). На відміну від стандартних письмових документів, цифрова інформація є вразливою до випадкових чи навмисних модифікацій, тому під час її вилучення слідчі зобов'язані застосовувати методи контрольного хешування (SHA-256, MD5) із фіксацією розрахованих хеш-значень безпосередньо у протоколі слідчої дії [1; 3]. Крім того, огляд або копіювання доцільно здійснювати за участю спеціаліста із занесенням до протоколу технічних характеристик використовуваного програмного забезпечення.

1. роздруківки та мультимедійні протоколи огляду вебінтерфейсів гаманців, криптовалютних бірж і P2P-платформ;
2. текстові та бінарні дамп-файли із вивантаженням історії транзакцій (TXID, адреси контрагентів, суми, часові позначки);
3. мережеві ідентифікатори (IP/MAC-адреси, лог-файли VPN-сервісів, системні журнали вузлів);
4. безпосередні носії інформації з конфіденційними даними (seed-фрази, приватні ключі, файл wallet.dat) [1; 2].

Для забезпечення допустимості електронних доказів у період дії воєнного стану сторона обвинувачення має дотриматися трьох ключових критеріїв: автентичності, цілісності та незмінності інформації з моменту її виявлення до моменту дослідження у суді. Процесуальна фіксація електронних доказів повинна супроводжуватися:

1. обов'язковим розрахунком контрольних сум (хеш-функцій за алгоритмами MD5, SHA-256) для усіх створених образів носіїв чи вилучених цифрових файлів безпосередньо у протоколі слідчої (розшукової) дії;
2. деталізацією в протоколі технічних і програмних засобів, за допомогою яких проводився огляд або копіювання інформації (із зазначенням версій ПЗ та налаштувань);
3. залученням спеціаліста до проведення огляду, що гарантує фахову обґрунтованість застосованих методичних прийомів [1; 3].

Аналіз правових позицій Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду показує чітку тенденцію: подання суду звичайних роздруківок або скріншотів без процесуально оформленого протоколу огляду джерела та без дослідження первинного носія (чи його належно засвідченої цифрової копії) тягне за собою визнання таких матеріалів недопустимими доказами [4].

Окремої уваги в умовах воєнного стану набуває використання аналітичних OSINT-платформ (Chainalysis, Crystal Blockchain, TRM Labs) для трекінгу криптотранзакцій. Позиція Верховного Суду з цього приводу є однозначною: дані блокчейн-аналітики самі по собі є лише орієнтувальною інформацією. Щоб набути статусу допустимого доказу, результати аналізу мають бути процесуально легалізовані – шляхом проведення слідчого огляду із фіксацією алгоритму отримання даних або через проведення відповідної судової експертизи [5].

Висновки. Забезпечення допустимості електронних доказів у справах про правопорушення із використанням криптоактивів під час воєнного стану вимагає суворого дотримання алгоритмів хешування, залучення спеціалістів та процесуально коректної трансформації результатів OSINT-аналітики. Врахування правових позицій Верховного Суду дозволяє запобігти втраті доказової бази та забезпечує процесуальну якість матеріалів досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 13.09.2026).

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодекса України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15.03.2022 № 2137-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2137-20 (дата звернення: 13.09.2026).

3. Ландрієс К., Айттола Ю., Вессйош Ґ., де Вламінк Б. Посібник з вилучення криптовалют. Бюро програм з кіберзлочинності Ради Європи (C-PROC). Ред. 1.0. 2021. 625 с.

4. Суддя ВС розповіла про судову практику щодо оцінювання електронних доказів у кримінальному провадженні в рамках курсу HELP «Кіберзлочинність та електронні докази». Верховний Суд. 05.02.2025. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1750192/ (дата звернення: 13.09.2026).

5. Судді ВП ВС проаналізували судову практику щодо допустимості OSINT-доказів у кримінальних провадженнях. Верховний Суд. 16.06.2026. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/2049153/ (дата звернення: 13.09.2026).

М. С. Севастьянов,
курсант
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

Ю. Ю. Іншекова,
старший викладач кафедри
кримінального права і кримінології ННІ № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ВЧИНЕННЯ ЗАМАХУ НА КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРИ ВІДМЕЖУВАННІ ВІД СУМІЖНИХ СТАДІЙ

Проблематика здійснення кримінально-правової кваліфікації вчинення замаху на кримінальне правопорушення зумовлена необхідністю чіткого встановлення моменту переходу особи від підготовки до безпосереднього виконання об'єктивної сторони кримінально протиправного діяння, а також правильного відмежування замаху від готування та добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця. Практичне значення такого розмежування полягає у тому, що кожна із зазначених форм поведінки має різні кримінально-правові наслідки. У зв'язку з цим замах доцільно розглядати не лише як проміжну стадію вчинення кримінального правопорушення, а як складне кримінально-правове явище, що характеризується сукупністю об'єктивних і суб'єктивних ознак.

Насамперед замах необхідно відмежовувати від готування до кримінального правопорушення, передбаченого статтею 14 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Відповідно до статті 14 КК України готуванням є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення кримінального правопорушення, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для його вчинення, якщо кримінальне правопорушення не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі особи [1]. Таким чином, при готуванні особа ще не здійснює безпосереднього виконання об'єктивної сторони запланованого кримінального правопорушення, а лише створює необхідні або сприятливі умови для його майбутнього вчинення. На відміну від цього, при замаху підготовчий етап уже подолано і особа переходить до безпосереднього виконання кримінально протиправного діяння. Саме безпосередня спрямованість вчинених дій на реалізацію конкретного кримінального правопорушення є основною ознакою, яка дозволяє розмежувати готування і замах.

Не менш важливим є відмежування замаху від добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця, передбаченої статтею 17 КК України. Відповідно до цієї норми добровільною відмовою визнається остаточне припинення особою за своєю волею готування до кримінального правопорушення або замаху на нього, якщо вона усвідомлювала можливість доведення кримінального правопорушення до кінця. Визначальною відмінністю у цьому випадку є причина незавершення кримінально протиправного діяння. При замаху особа не доводить кримінальне правопорушення до кінця через обставини, що не залежать від її волі, тоді як при добровільній відмові припинення кримінально протиправної діяльності зумовлене саме вільним рішенням особи [2, с. 317].

Особливостями визнання дій особи, як добровільної відмови, є визначення стадії вчинення кримінального правопорушення, на якій вона здійснюється. Якщо йдеться про незакінчений замах, добровільна відмова може проявлятися у бездіяльності, коли особа, маючи можливість продовжити виконання протиправного наміру, свідомо припиняє подальші дії. Натомість, при закінченому замаху, коли особа вже виконала всі дії, які вважала необхідними для досягнення бажаного кримінально-протиправного результату, добровільна відмова може бути реалізована шляхом активної поведінки, спрямованої на відвернення передбачуваних наслідків. Отже, для відмежування замаху від добровільної відмови необхідно встановлювати не лише момент припинення поведінки, а й те, чи зберігала особа реальну можливість довести кримінальне правопорушення до кінця та з яких саме причин вона цього не зробила.

Законодавче визначення замаху міститься у статті 15 КК України. Замахом є вчинене особою з прямим умислом діяння, безпосередньо спрямоване на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, якщо його не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі особи [1]. Отже, законодавча конструкція замаху охоплює декілька взаємопов'язаних характеристик, а саме наявність умислу у суб'єкта, безпосередню спрямова-

ність діяння на вчинення кримінального правопорушення, незавершеність його виконання та незалежність причин незавершення від волі особи.

Характеризуючи об'єкт замаху, необхідно виходити з того, що посягання спрямоване на ті суспільні відносини, блага та інтереси, які охороняються кримінальним законом. Об'єкт замаху загалом відповідає об'єкту закінченого кримінального правопорушення, оскільки особа спрямовує свою поведінку на заподіяння шкоди конкретному об'єкту кримінально-правової охорони. Водночас унаслідок незавершеності посягання фактична шкода може бути відсутньою або меншою, ніж та, яка настала б у разі закінченого кримінального правопорушення. Саме тому об'єкт посягання при замаху необхідно аналізувати у взаємозв'язку з характером фактично вчинених дій та наслідками, яких особа прагнула досягти.

Особливості об'єктивної сторони особливо виразно проявляються при замаху на кримінальні правопорушення з матеріальним складом. Об'єктивна сторона замаху полягає у вчиненні діяння, яке безпосередньо спрямоване на заподіяння передбаченої законом шкоди, однак необхідний наслідок не настає з причин, що не залежать від волі особи. Наприклад, при замаху на умисне вбивство особа вчиняє дії, безпосередньо спрямовані на позбавлення потерпілого життя, проте смерть не настає. У такому випадку об'єктивна сторона закінченого кримінального правопорушення не реалізується повністю, оскільки відсутній передбачений складом наслідок – смерть людини.

Окремого розгляду потребує суб'єктивна сторона замаху, оскільки закон прямо встановлює можливість його вчинення лише з прямим умислом. Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його спрямованість на вчинення конкретного кримінального правопорушення та бажає довести його до кінця. Отже, замах не може бути вчинений із непрямим умислом або через кримінально протиправну необережність. Саме наявність прямого умислу забезпечує спрямованість поведінки особи на досягнення конкретного кримінально протиправного результату. Тому встановлення змісту та спрямованості умислу є необхідною умовою правильної кваліфікації замаху.

Для встановлення прямого умислу необхідно враховувати сукупність фактичних обставин вчиненого. Значення можуть мати характер і спосіб дій особи, використані засоби та знаряддя, інтенсивність посягання, місце й час його вчинення, характер взаємодії з потерпілим, попередня поведінка та інші обставини. Водночас висновок про спрямованість умислу не може ґрунтуватися виключно на припущеннях. Необхідно встановити, яке саме кримінальне правопорушення особа прагнула вчинити, яким чином вона реалізовувала свій умисел і чому відповідний кримінально протиправний результат не настав [3, с. 247].

Кримінально-правове значення замаху полягає у тому, що кримінальна відповідальність за його вчинення настає за відповідною статтею Особливої частини КК України з посиланням на статтю 15 КК України. При призначенні покарання враховуються ступінь тяжкості кримінального правопорушення, ступінь здійснення кримінально протиправного наміру та причини, через які кримінальне правопорушення не було доведено до кінця. Незавершеність посягання є юридично значущою обставиною, яка впливає на кримінально-правову оцінку та індивідуалізацію кримінальної відповідальності.

Отже, замах на кримінальне правопорушення є самостійною стадією умисної кримінально протиправної діяльності, на якій особа вже переходить до безпосереднього виконання задуманого, однак не доводить його до кінця з причин, що не залежать від її волі. Його основними ознаками є безпосередня спрямованість діяння на конкретне кримінальне правопорушення, наявність виключно прямого умислу, фактичний початок виконання об'єктивної сторони та незавершеність кримінально протиправного посягання. На відміну від готування, передбаченого статтею 14 КК України, при замаху особа вже безпосередньо виконує задумане, а на відміну від добровільної відмови за статтею 17 КК України, припинення кримінально протиправної діяльності при замаху зумовлене не волею особи, а зовнішніми обставинами. Саме чітке встановлення цих ознак забезпечує правильне розмежування стадій вчинення кримінального правопорушення та належну кримінально-правову кваліфікацію вчиненого.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 25.09.2026).

2. Буряк Є. В., Гродецький Ю. В. Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні. Вісник Асоціації кримінального права України. 2025. № 1 (23). С. 311–321. DOI https://doi.org/10.21564/ 2311-9640.2025.23.334671 .

3. Ангелуца Н. П. Особливості добровільної відмови від готування до вчинення кримінального правопорушення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 3, № 84. С. 246–251. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.37.

М. М. Семко,
аспірант кафедри кримінального права
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРЕДМЕТ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ: МЕЖІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Гуманне ставлення до тварин є важливою складовою сучасної системи суспільних цінностей, а забезпечення їх належного захисту поступово набуває дедалі більшого значення у правовій політиці держави. Одним із найбільш суворих засобів такого захисту є встановлення кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. В Україні відповідна кримінально-правова заборона закріплена у ст. 299 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Ефективність застосування ст. 299 КК України значною мірою залежить від правильного встановлення ознак складу передбаченого нею кримінального правопорушення, серед яких важливе місце посідає його предмет. У кримінально-правовому розумінні предмет конкретизує матеріальні об'єкти, щодо яких або у зв'язку з якими вчиняється суспільно небезпечне діяння. Визначення предмета жорстокого поводження з тваринами має особливе значення, оскільки законодавець безпосередньо окреслює коло тварин, на яких поширюється кримінально-правова охорона, пов'язуючи його насамперед із їх належністю до хребетних. Відтак з'ясування змісту поняття «хребетна тварина» є необхідною передумовою для встановлення меж застосування ст. 299 КК України та відмежування кримінально караного діяння від інших форм протиправного поводження з тваринами.

Відповідно до ч. 1 ст. 299 КК України кримінально караним визнається жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, у тому числі з безпритульними тваринами, порушення правил транспортування тварин, якщо такі дії призвели до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварини, нацьковування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, а також пропаганда, публічні заклики до вчинення дій, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій [1].

У науковій літературі до хребетних відносять тварин, які характеризуються наявністю внутрішнього скелета з хребтом, головного та спинного мозку, а також розвинених нервової і кровоносної систем.

Водночас при визначенні кола хребетних тварин у кримінально-правовому контексті доцільно враховувати положення ст. 3 Закону України «Про тваринний світ», відповідно до якої до об'єктів тваринного світу належать дикі тварини – хордові, у тому числі хребетні та безхребетні. До хребетних закон прямо відносить ссавців, птахів, плазунів, земноводних, риб та інших тварин, які охоплюються зазначеною категорією. При цьому дія Закону поширюється на таких тварин у всьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку, якщо вони перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі. Отже, законодавче розуміння хребетних не обмежується лише ссавцями та птахами, а охоплює значно ширше коло представників тваринного світу [2].

Певне значення для з'ясування змісту поняття хребетної тварини має Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей від 18 березня 1986 р. Відповідно до п. 2 ст. 1 цієї Конвенції під «твариною», якщо інше не зазначено, розуміється будь-яка жива хребетна тварина, що не належить до людського роду, включаючи непаразитуючі та/або відтворюючі личинкові форми, за винятком інших зародкових чи ембріональних форм. Водночас положення Конвенції мають спеціальну сферу застосування та поширюються саме на тварин, які використовуються або призначені для використання у дослідних чи інших наукових процедурах, здатних спричинити біль, страждання, занепокоєння або тривалу шкоду. Отже, положення цього міжнародно-правового акта підтверджують широке розуміння категорії хребетних тварин, однак при визначенні предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, їх слід враховувати з урахуванням спеціального предмета регулювання Конвенції, а не як універсальне визначення для всіх сфер поводження з тваринами [3].

У науково-практичній літературі також обґрунтовано широкий підхід до визначення предмета кримінального правопорушення. Зазначається, що ним можуть бути як дорослі особини, так і молодняк, домашні, дикі та сільськогосподарські тварини. До них можуть належати, наприклад, коти, собаки, коні, велика та дрібна рогата худоба, свині, свійська птиця, дикі ссавці, птахи, риби, земноводні та плазуни [4, с. 952–953].

Відповідно, для кримінально-правової оцінки діяння не має визначального значення функціональне або господарське призначення конкретної тварини. Предметом кримінального правопору-

шення можуть бути домашні, сільськогосподарські, дикі, лабораторні, циркові, зоопаркові та інші хребетні тварини. Так само не є визначальними вік тварини, її порода, стан здоров'я чи економічна цінність.

Не впливає на визнання тварини предметом кримінального правопорушення і форма її утримання. Вона може перебувати у природному середовищі, у неволі або напіввільних умовах. Тому кримінально-правова охорона за наявності інших ознак складу кримінального правопорушення поширюється як на тварин, що утримуються людиною, так і на диких тварин.

Аналогічний висновок необхідно зробити стосовно належності тварини певній особі. Для кваліфікації за ст. 299 КК України не є принциповим, чи перебуває тварина у власності винного, іншої фізичної або юридичної особи, чи взагалі не має власника. Тому предметом відповідного кримінального правопорушення може бути і безпритульна тварина. У науковій літературі обґрунтовано зазначається, що кримінальне правопорушення може бути вчинене як щодо тварини, яка перебуває у власності винної особи, так і щодо тварини іншого власника, безпритульної чи дикої тварини [4, с. 952–953].

З цього погляду використане законодавцем у ч. 1 ст. 299 КК України формулювання «тваринами, що належать до хребетних, у тому числі з безпритульними тваринами» потребує системного тлумачення. Безпритульність характеризує не біологічний вид тварини, а особливості її правового та фактичного становища. Отже, згадування безпритульних тварин у диспозиції норми не утворює самостійної біологічної категорії предмета кримінального правопорушення, а акцентує на поширенні кримінально-правової охорони на відповідну категорію тварин.

Такий підхід дозволяє запропонувати основні ознаки тварини як предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України. По-перше, це живий біологічний організм тваринного походження. По-друге, він повинен належати до хребетних. По-третє, його кримінально-правовий захист не залежить від форми власності, господарського призначення, місця перебування чи способу утримання. По-четверте, для визнання тварини предметом кримінального правопорушення не є визначальною її майнова вартість.

Останнє положення має особливе значення для розуміння соціальної та юридичної природи кримінально-правової охорони тварин. На відміну від кримінальних правопорушень проти власності, де майнова характеристика предмета може безпосередньо впливати на кваліфікацію діяння, у ст. 299 КК України визначальною є не економічна цінність тварини, а необхідність забезпечення гуманного поводження з нею. Відповідно, відсутність значної ринкової вартості тварини сама по собі не виключає кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з нею.

Окремої уваги потребує питання про можливість віднесення безхребетних тварин до предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України. Чинна редакція ч. 1 цієї статті безпосередньо обмежує відповідний предмет тваринами, що належать до хребетних. Водночас у Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження» поняття «тварини» визначено як біологічні об'єкти, що належать до фауни, із виокремленням сільськогосподарських, домашніх, диких, хутрових, лабораторних, зоопаркових, циркових та інших категорій тварин [4]. При цьому зазначений Закон не містить прямого поділу тварин на хребетних і безхребетних та безпосередньо не встановлює поширення його положень на всіх безхребетних тварин.

Ця відмінність породжує дискусію щодо достатності існуючого кримінально-правового захисту. З одного боку, принцип законності та вимога правової визначеності не дозволяють поширювати кримінально-правову заборону шляхом розширювального тлумачення на ті категорії тварин, які безпосередньо не охоплені диспозицією ст. 299 КК України. Тому за чинного законодавчого формулювання безхребетна тварина не може бути прирівняна до хребетної лише з мотивів необхідності забезпечення ширшого гуманного поводження з тваринами.

З іншого боку, доцільність збереження такого законодавчого обмеження може бути предметом наукової дискусії. А. В. Козлова, звертаючи увагу на цю проблему, ставить питання про етичну обґрунтованість принципово різної правової оцінки жорстокого поводження з хребетними та окремими безхребетними тваринами [7, с. 304]. Наведена позиція демонструє, що біологічний критерій, покладений в основу визначення предмета кримінального правопорушення, потребує оцінки не лише з формально-юридичної, а й із сучасної біоетичної позиції.

Разом із тим вирішення цього питання має здійснюватися саме на законодавчому рівні. Механічне вилучення із диспозиції ст. 299 КК України вказівки на хребетних тварин також не видається безперечним рішенням, оскільки воно істотно розширило б межі кримінальної відповідальності та могло б створити проблеми для визначення того, поводження з якими саме живими організмами повинно визнаватися кримінально караним. Тому можливе розширення предмета цього кримінального

правопорушення має ґрунтуватися на чітких біологічних, етичних і кримінально-правових критеріях, зокрема з урахуванням здатності певних тварин відчувати біль і страждання.

Певної конкретизації потребує і питання про риб як предмет жорстокого поводження з тваринами. У літературі звертається увага на те, що риби належать до хребетних, однак традиційно використовуються людиною як харчовий та господарський ресурс [7, с. 304]. Проте сама господарська функція тварини не може змінювати її біологічної належності до хребетних. Водночас належність певної тварини до предмета кримінального правопорушення ще не означає, що будь-який вплив на неї є жорстоким поводженням у кримінально-правовому розумінні. Для встановлення складу кримінального правопорушення необхідна сукупність усіх передбачених ст. 299 КК України об'єктивних і суб'єктивних ознак.

Поряд із діяннями, безпосередньо пов'язаними з жорстоким поводженням із тваринами, ст. 299 КК України передбачає кримінальну відповідальність і за окремі форми поведінки інформаційного характеру. Так, ч. 1 цієї статті охоплює пропаганду та публічні заклики до вчинення дій, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій. Водночас ч. 4 ст. 299 КК України передбачає відповідальність за дії, визначені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони вчинені з метою створення зображень, творів, кіно-, відео- чи аудіопродукції, а також за збут або поширення зображень, творів, кіно-, відео- чи аудіопродукції, що пропагують жорстоке поводження з тваринами [1]. Отже, законодавець криміналізує не лише певні форми безпосереднього жорстокого поводження з твариною, а й окремі діяння, спрямовані на пропагування такої поведінки, публічне спонукання до неї та поширення відповідних матеріалів і продукції.

У зв'язку із цим у науковій літературі до предмета відповідного кримінального правопорушення відносять також матеріали із закликами до жорстокого поводження з тваринами. Такими матеріалами може бути інформація, зафіксована на різних матеріальних або електронних носіях: книжках, журналах, листівках, фотографіях, дисках, електронних накопичувачах, а також у цифрових файлах [5, с. 952–953].

Отже, предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 299 КК України, має комплексний характер. Основним його різновидом є хребетна тварина незалежно від її виду, віку, господарського призначення, належності певній особі та умов утримання. Водночас окремі форми цього кримінального правопорушення пов'язані з матеріалами та інформаційною продукцією, що містять заклики до жорстокого поводження з тваринами або пропагують таке поводження. Дискусійним залишається питання щодо поширення кримінально-правової охорони на безхребетних тварин, вирішення якого потребує належного наукового обґрунтування та чіткого законодавчого врегулювання. Загалом точне визначення предмета цього кримінального правопорушення має важливе значення для встановлення меж кримінальної відповідальності та правильного застосування ст. 299 КК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

2. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2894-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text (дата звернення: 07.09.2026).

3. Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей : Конвенція Ради Європи від 18 березня 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_137#Text.

4. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21 лютого 2006 р. № 3447-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. С. 952–953.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

7. Козлова А. В. Об'єктивні ознаки складу злочину «Жорстоке поводження з тваринами». Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21–22 трав. 2020 р.). Суми, 2020. С. 303–306.

Р. І. Сибірна,
професор кафедри
кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет внутрішніх справ);
професор кафедри міжнародного та кримінального права
(Національний університет «Львівська політехніка»)
доктор біологічних наук, професор

О. І. Васько,
здобувач вищої освіти факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТАКТИКА ПОВТОРНОГО ДОПИТУ ДВОХ РАНІШЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ У КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Як відомо, правильна тактика повторного допиту двох раніше допитаних осіб у конфліктній ситуації має важливе значення для перевірки достовірності показань, встановлення причин суперечностей та отримання додаткової доказової інформації. В умовах воєнного стану до загальних тактичних положень додається необхідність врахування безпекових, організаційних і психологічних факторів. Професійна підготовка слідчого, належна підготовка до допиту, правильний вибір тактичних прийомів та дотримання процесуальних гарантій сприяють повному, всебічному й неупередженому встановленню обставин кримінального провадження.

Воєнний стан також може впливати на можливість отримання та перевірки доказової інформації. У зв'язку з цим результати повторного допиту доцільно зіставляти з іншими наявними доказами, а виявлені суперечності перевіряти за допомогою додаткових процесуальних та криміналістичних засобів. При цьому застосування тактичних прийомів не повинно виходити за межі закону та порушувати процесуальні права учасників кримінального провадження.

Під час проведення допиту в умовах воєнного стану необхідно забезпечити належну ідентифікацію учасників, реалізацію їхніх процесуальних прав та технічну фіксацію ходу і результатів слідчої (розшукової) дії. Водночас слідчому необхідно враховувати психологічний вплив воєнних подій на допитуваних осіб. Пережиті бойові дії, небезпека, втрата житла або вимушене переміщення можуть впливати на сприйняття подій та їх відтворення. Тому під час повторного допиту особливо важливими є тактовність, послідовність запитань, деталізація показань та обережне з'ясування причин розбіжностей.

В умовах воєнного стану тактика повторного та одночасного допиту потребує врахування особливих безпекових і організаційних обставин. У разі оголошення сигналу "Повітряна тривога" під час проведення слідчої (розшукової) дії слідчий повинен оцінити рівень загрози життю та здоров'ю її учасників, поінформувати їх про необхідність дотримання заходів безпеки та залежно від конкретної обстановки прийняти рішення щодо продовження, переривання або припинення слідчої дії. За наявності безпосередньої загрози учасники мають бути переміщені до доступного укриття відповідно до вимог цивільного захисту. Після відбою повітряної тривоги та оцінки безпекової ситуації проведення слідчої дії може бути продовжено [3, с. 135–137].

Також бойові дії, загроза життю та здоров'ю учасників, евакуація, вимушене переміщення, значна віддаленість від органу досудового розслідування або інші об'єктивні обставини можуть ускладнювати проведення слідчої (розшукової) дії в особистій присутності. За таких умов особливого значення набуває можливість проведення допиту із застосуванням відеоконференції з дотриманням установлених процесуальних вимог.

Одночасний допит двох або більше раніше допитаних осіб проводиться насамперед для з'ясування причин істотних розбіжностей у їхніх показаннях. Ефективність цієї слідчої (розшукової) дії залежить від належної підготовки слідчого: аналізу попередніх протоколів допитів, визначення характеру суперечностей, підготовки запитань та встановлення послідовності їх постановки. Доцільним є застосування деталізації показань, їх зіставлення, постановки уточнювальних запитань та пред'явлення відповідних доказів [4; 5, с. 309–310].

Однак, однією з найбільш складних для слідчого є конфліктна слідча ситуація, яка виникає за наявності протиріч між показаннями допитуваних осіб або між показаннями та іншими доказами. У таких випадках особа може приховувати інформацію, надавати неповні чи неправдиві показання або

уникати відповідей. Основними ознаками конфліктної ситуації є суперечності у показаннях, активна чи пасивна протидія допитуваної особи та психологічна напруженість. Це зумовлює необхідність ретельного вибору тактичних прийомів, спрямованих на уточнення показань та встановлення об'єктивних обставин кримінального правопорушення [4, с. 45–52].

Необхідність повторного допиту може бути зумовлена встановленням нових фактів або отриманням нових доказів, які потребують уточнення у раніше допитаних осіб. Підставою також можуть бути суперечності між показаннями різних осіб або між показаннями та іншими доказами у кримінальному провадженні. У такій ситуації повторний допит дає змогу уточнити окремі деталі, перевірити послідовність повідомлених відомостей та встановити їх відповідність іншим доказам [1, с. 402–456].

Особливе значення повторний допит має тоді, коли необхідно перевірити достовірність показань, оскільки особа під час подальшого розслідування може уточнювати або змінювати їх. Такі зміни мають бути зіставлені з іншими доказами та оцінені з урахуванням конкретних обставин кримінального провадження [2, с. 382–395; 6].

Таким чином, повторний допит дає змогу отримати показання від особи, яка вже була допитана у межах того самого кримінального провадження з метою уточнення, доповнення, перевірка та деталізація раніше наданої інформації. На відміну від первинного допиту, під час повторного допиту слідчий уже володіє певним обсягом відомостей про подію, що дозволяє більш цілеспрямовано формулювати запитання, перевіряти раніше отримані показання та виявляти суперечності.

В умовах воєнного стану проведення повторного допиту має здійснюватися з дотриманням процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження, зокрема права на захист та права не свідчити проти себе чи близьких родичів.

Список використаних джерел

1. Благута Р. І., Гарасимів О. І., Дуфенюк О. М. та ін. Криміналістика : підручник / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 820 с.
2. Родюк О. В. Тактика проведення і значення допиту в кримінальному процесі: види, підготовка та особливості. *Вісник кримінологічної асоціації України.* 2024. № 3 (33). С. 382–395.
3. Синоверський А. Організаційно-тактичні та психологічні основи використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами в умовах воєнного стану. *Юридична психологія*. 2023. № 2 (33). С. 129–140.
4. Капліна О. В. Тактика допиту у конфліктних слідчих ситуаціях. *Вісник кримінального судочинства.* 2019. № 2. С. 45–52.
5. Жалдак І. А. Актуальні питання тактики одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1. С. 304–311. URL: https://www.nvppp.in.ua/ vip/ 2019/ 1/tom_1/3.pdf (дата звернення: 09.09.2026)
6. Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб: дис. . канд. юрид. наук. Київ, 2019. 240 с. URL: https://elar.navs.edu.ua/items/b80b683c-13c8-4122-895e-ea6ebaa8b989?utm_ source= chatgpt.com (дата звернення: 09.09.2026).

Р. І. Сибірна,
професор кафедри
кримінального процесу та криміналістики
(Львівський державний університет внутрішніх справ);
професор кафедри міжнародного та кримінального права
(Національний університет «Львівська політехніка»)
доктор біологічних наук, професор

І. І. Джуравець,
здобувач вищої освіти факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГРАБЕЖІВ І РОЗБОЇВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Як відомо, грабіж і розбій належать до кримінальних правопорушень проти власності, суспільна небезпечність яких зумовлена характером посягання на майно та можливим заподіянням шкоди життю і здоров'ю особи. Їх розслідування потребує встановлення способу підготовки, вчинення та приховування правопорушення, а також своєчасного виявлення й дослідження його слідів. На сьогоднішній день спостерігається значна зміна способів учинення грабежів і розбоїв та зростання значення цифрових джерел доказової інформації, зокрема записів камер відеоспостереження, даних мобільних пристроїв і засобів електронної комунікації. Додаткової уваги потребує розслідування цих правопорушень в умовах воєнного стану в Україні, зокрема має місце обмеження доступу до окремих територій, пошкодження інфраструктури та зміни в організації роботи правоохоронних органів можуть ускладнювати виявлення, фіксацію й перевірку доказів. Це зумовлює необхідність дослідження криміналістичних особливостей грабежів і розбоїв та визначення дієвих підходів до їх розслідування.

Згідно ст. 186 КК України грабіж є відкритим викраденням чужого майна. Його насильницька форма може бути поєднана з насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я особи, або погрозою такого насильства. Розбій за ст. 187 КК України – це напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або погрозою застосування такого насильства [1]. Отже, для розмежування складів має значення не лише спосіб заволодіння майном, а й характер та ступінь небезпеки насильства.

Криміналістична характеристика цих правопорушень охоплює типові відомості про спосіб підготовки і вчинення, місце, час та обстановку події, предмет посягання, особу правопорушника й потерпілого, а також матеріальні, цифрові та відображені в пам'яті осіб сліди [3, с. 15-16]. Ці елементи взаємопов'язані: вибір місця визначає можливість спостереження за нападом, спосіб застосування насильства – характер тілесних ушкоджень, а спосіб втечі – напрям пошуку відеозаписів та очевидців.

Предметом посягання можуть бути гроші, телефони, прикраси та інші речі, придатні до швидкого переміщення. Відомості про індивідуальні ознаки викраденого, електронні ідентифікатори пристроїв і можливі канали збуту допомагають перевірити версії щодо подальшого руху майна. Водночас жодна ознака потерпілого чи місця події сама собою не доводить типового способу вчинення [4, с. 157; 5].

Підготовка може включати вибір потерпілого, спостереження за його маршрутом, пошук малолюдного місця, розподіл ролей між співучасниками й підготовку засобів втечі. Можливі й раптові дії без попереднього планування. Для грабежу типовим є відкрите заволодіння майном у присутності потерпілого або очевидців, для розбою – напад із застосуванням небезпечного насильства чи відповідної погрози [5, с. 78]. З'ясування послідовності дій дозволяє відмежувати підготовчі контакти від безпосереднього виконання та встановити роль кожного учасника.

Обстановка події включає освітлення, оглядовість, кількість людей, розташування камер і можливі маршрути залишення місця. На відкритій території першочергове значення можуть мати записи камер прилеглих об'єктів і показання очевидців; у приміщенні – сліди контакту з поверхнями та зміни обстановки. Огляд має бути спрямований і на пошук слідів боротьби, пошкодженого одягу, біологічних слідів, слідів рук, взуття та транспортних засобів [2; 4, с. 156; 5, с. 80].

Показання потерпілого дають змогу уточнити характер погрози, кількість нападників, їхні прикмети, маршрут втечі та ознаки викраденого майна. Для перевірки цих відомостей доцільно зіставляти часові позначки відео, дані повідомлень, маршрути транспорту та результати огляду. Цифрові відомості потребують процесуально належного отримання і фіксації; їх зміст оцінюється у сукупності з іншими доказами [2; 5, с. 79].

Мобільний зв’язок, електронні платежі та відеоспостереження змінюють як підготовку посягання, так і можливості його розслідування. Контакти між співучасниками, цифрові сліди переміщення пристрою та записи камер можуть відобразити окремі етапи події. Слідчий має встановлювати джерело кожних даних, час їх створення, цілісність і зв’язок із конкретними учасниками; самого факту наявності цифрового запису недостатньо для висновку про причетність особи [2; 4, с. 181].

В цілому, практичне значення криміналістичної характеристики полягає у визначенні першочергових дій: наданні допомоги потерпілому, збереженні обстановки, встановленні очевидців, фіксації тілесних ушкоджень, пошуку швидкоплинних відеоданих та перевірці ймовірного маршруту відходу. Перелік дій уточнюється за конкретною слідчою ситуацією, а не використовується як незмінний алгоритм [4; 5].

На даний час воєнний стан створює неоднакові умови в різних регіонах. Так, на окремих територіях освітлення може бути недостатнім, переміщення – обмеженим, а доступ до місця події – небезпечним через наслідки бойових дій. Ці чинники можуть впливати на вибір місця і часу посягання та на збереженість слідів, однак їх наявність у конкретному провадженні потрібно встановлювати доказами, а не припускати [6].

За Єдиним звітом Офісу Генерального прокурора за січень–грудень 2025 року в Україні обліковано 1322 кримінальні правопорушення за ст. 186 КК України (грабіж) та 310 за ст. 187 КК України (розбій), разом – 1632. У 1298 провадженнях щодо грабежів та у 289 щодо розбоїв особам вручено повідомлення про підозру [7].

Разом з тим, особливої уваги потребує правова оцінка обставини вчинення посягання в умовах воєнного стану. Так, відповідні кваліфікуючі ознаки передбачені, зокрема, у ч. 4 ст. 186 та ч. 4 ст. 187 КК України [1]. Для криміналістики це означає необхідність точно встановити час і місце події, фактичні умови нападу, характер насильства та інші обставини, важливі для кваліфікації. Саме формальне посилання на чинність воєнного стану не замінює доказування події та ролі конкретної особи.

Якщо доступ до місця події тимчасово ускладнений, слід зберегти відомості, які можуть швидко зникнути: контакти очевидців, записи відеоспостереження, фото пошкоджень і первинні дані про викрадене. Після усунення небезпеки огляд проводять із фіксацією змін обстановки, що відбулися між подією та прибуттям слідчої групи. Умови евакуації також можуть ускладнювати пошук потерпілого й свідків, тому важливі їхні актуальні засоби зв’язку та можливість подальшого процесуального спілкування [2; 5; 6].

Пошкодження технічної інфраструктури може обмежувати доступність записів або порушувати синхронізацію часу на пристроях. Тому важливо встановити фактичний час запису, місце розташування камери і безперервність збереження файлу. За наявності кількох джерел їх доцільно зіставити із показаннями очевидців, даними огляду та медичними відомостями про ушкодження, зберігаючи розмежування між встановленими фактами і слідчими версіями [2; 4, с.168].

Криміналістична характеристика грабежів і розбоїв є інструментом встановлення зв’язків між способом заволодіння майном, характером насильства, обстановкою події, особами учасників і слідовою картиною. Її практична цінність полягає у своєчасному висуненні та перевірці версій, виборі джерел доказової інформації і розмежуванні грабежу та розбою.

За умов воєнного стану особливого значення набувають безпечний доступ до місця події, збереження швидкоплинних цифрових даних і документування змін обстановки. Офіційні статистичні показники підтверджують актуальність дослідження, проте пояснення причин поширення чи зміни способів цих правопорушень потребує окремого емпіричного аналізу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 24.09.2026).

2 Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 24.09.2026).

3. Криміналістична характеристика грабежів та розбоїв. Криміналістика. URL: https://pidru4niki.com 2015060965376/pravo/rozsliduvannya_grabezhiv_rozboyiv (дата звернення: 24.09.2026).

4. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Пясковського. Київ : Право, 2020. С. 156-181.

5. Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ : Ін Юре, 2016. С. 78-80.

6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 24.09.2026).

7. Офіс Генерального прокурора. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2025 року. Форма № 1. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 24.09.2026).

Д. В. Скульніченко,
курсант ННІ № 2
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

К. М. Пензєва,
старший викладач
кафедри криміналістики та судової експертології
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УРАЖАЮЧИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЯК ДОКАЗІВ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

З початком повномасштабного вторгнення наприкінці лютого 2022 року криміналістика зіткнулася з принципово новими за масштабом викликами. Кожен постріл, кожен вибух залишає матеріальні сліди. Кулі, гільзи, уламки снарядів – це не лише фрагменти конструкційних матеріалів. Це потенційні докази. Проте щоб вони такими стали у правовому вимірі, необхідне фахове криміналістичне дослідження, яке дозволяє встановити тип зброї, характер її застосування з метою подальшого з'ясування відповідності дій сторін конфлікту нормам міжнародного гуманітарного права.

З правового погляду ситуація є досить суперечливою. У вітчизняному, законодавстві зазначено певний перелік діянь, які вважаються воєнними злочинами, однак безпосереднє визначення даного кримінального правопорушення відсутнє [1]. Дослідники розцінюють це як суттєвий недолік чинного регулювання [2, с. 162]. На міжнародному рівні застосовується Римський статут Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), дія якого охоплює значно ширше коло правопорушень у контексті як міжнародних, так і внутрішніх збройних конфліктів [3]. При цьому у вказаному статуті так само, крім переліку діянь, які кваліфікуються як воєнні злочини, безпосереднього визначення воєнного злочину немає [4, с. 278].

В криміналістиці уражаючі елементи є об'єктами судово-балістичної та вибухотехнічної експертиз. Предметне поле судово-балістичної експертизи охоплює кілька груп: зброя та її конструктивні складові, боєприпаси у будь-якому стані, сліди від пострілу на тілі людини, одязі та навколишніх предметах, а також загальна картина місця події [5, с. 706]. Вибухотехнічна експертиза досліджує вибухові речовини, засоби підриву, вибухові пристрої, сліди їхньої дії та залишки після вибуху. У воєнному контексті перелік об'єктів дослідження вказаних експертиз об'єктивно розширюється – фрагменти артилерійських і реактивних снарядів, залишки касетних боєприпасів, запальних речовин, специфічні уражаючі елементи, планери, двигуни, бойові частини ударних безпілотних літальних апаратів, детонатори та системи дистанційного підриву тощо. Традиційні судова балістика та вибухотехніка на таких об'єктах апробована значно менше, що й породжує нові методичні виклики.

Особливо важливою є ідентифікація забороненої зброї. Наявність фрагментів касетного боєприпасу або термобаричної ракети на місці події – це пряме свідчення можливого порушення міжнародного гуманітарного права. Форма осколків, хімічний склад металу, характер розльоту – ці ознаки дозволяють встановити тип боєприпасу навіть тоді, коли сам пристрій відсутній. Тому грамотне вилучення і фіксація таких фрагментів є критично важливими для подальшого доказування у міжнародних інстанціях.

Дослідження уражаючого елемента дозволяє встановити цілий комплекс критично важливих даних. Насамперед, сам факт вогнепального ураження і тип снаряда, яким воно нанесено. Крім того, технічні характеристики пострілу: відстань, напрямок і кут входу в перешкоду [5, с.706]. Зрештою, усі ці дані складаються у ситуаційну картину події: де розташовувалися учасники, скільки було пострілів і в якій послідовності. Ця картина у підсумку стає основою для кваліфікації: чи є те, що сталося, порушенням ст. 438 КК або відповідних норм Римського статуту.

Матеріально-технічна база таких досліджень потребує постійного оновлення, оскільки традиційних методів уже недостатньо. Поряд із базовими прийомами виявлення, огляду, вимірювання, фіксації, дослідження об'єктів балістики застосовуються складні лабораторні техніки. Растрова електронна мікроскопія виявляє мікрочастинки металів і сліди горіння там, де неозброєне око нічого не бачить. Спектральний аналіз встановлює склад снаряда. Там де розбирати об'єкт небажано – рятує рентгенівське дослідження. Крім того використовуються такі спеціальні допоміжні методи, як хімічний, дифузно- контактний, профілометричний, інтроскопічний та інші. Спеціалізовані балістичні програмно-апаратні комплекси «Рикошет» і «ТАІС», призначені для автоматизації обліку, порівняння та

ідентифікації вогнепальної зброї за слідами на стріляних кулях та гільзах, прискорюють роботу з великими масивами речових доказів. [6, с.33].

Утім, практика виглядає набагато складніше. По-перше, більшість місць подій є або небезпечними, або тимчасово окупованими. Своєчасне вилучення доказів становить значний виклик, як і забезпечення ланцюга їх зберігання, що є вимогою МКС. По-друге, зібрані матеріали мусять відповідати одразу двом системам вимог – КПК України і міжнародним стандартам допустимості. По-третє, ідентифікація деяких видів боєприпасів потребує знань у галузі міжнародного гуманітарного права – без них криміналіст просто не зможе зробити повний висновок.

Саме тому до цієї роботи залучено широке коло суб'єктів. Окрім вітчизняних уповноважених органів – Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України, судово-експертних установ – активну роль відіграють міжнародні структури. Організація Conflict Armament Research (CAR) здійснює незалежну ідентифікацію боєприпасів у зонах конфліктів. Моніторингові місії ООН фіксують факти застосування забороненої зброї. Без такої скоординованої роботи сформувати доказову базу, достатню для міжнародного кримінального переслідування, практично неможливо.

Таким чином, криміналістичне дослідження уражаючих елементів є не просто черговим методом криміналістики, це реальний інструмент правосуддя в умовах збройного конфлікту. Воно перетворює фізичні сліди злочину на повноцінні докази, придатні і для українського суду, і для МКС. Безумовно, подальший розвиток цього напряму вимагає систематизації й вдосконалення існуючих експертних методик, а також забезпечення спеціалізованої підготовки фахівців відповідно до міжнародних стандартів доказування. Водночас зазначений напрям є беззаперечно перспективним і має вагоме значення для належного фіксування й розслідування воєнних злочинів з метою захисту національних інтересів у сфері міжнародного та вітчизняного правосуддя, забезпечення невідворотності покарання за вчинені злочини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2.
2. Бундз Р., Яровик Д. Воєнні злочини в кримінальному праві України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки».* 2023. № 3 (39). С. 162–167.
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
4. Демидова Л. М. Воєнні злочини: проблеми визначення та кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2024. Вип. 84. Ч. 3. С. 278–284.
5. Дідківська Г. В., Лазебний А. М. Балістичні дослідження при здійсненні слідчих (розшукових) дій. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 9. С. 705–707.
6. Самойленко С. М. Методологія сучасних неідентифікаційних балістичних досліджень. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2021. № 2 (22). С. 29–37.

Л. О. Слюсар,
здобувач вищої освіти
ННІ права та психології
(Національна академія внутрішніх справ)

В. В. Хлистун,
викладач кафедри кримінального права
ННІ права та психології
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, розпочата російською федерацією, і введення в нашій державі воєнного стану [1;2] зумовило істотно змінити застосування кримінального та кримінально процесуального законодавства. В умовах війни спостерігається значна кількість кримінальних проваджень, які пов'язані із загрозами національній безпеці, військовими правопорушеннями та воєнні злочини. При оновленні Кримінального кодексу України (далі – КК) [3] з'явилась низка проблем їх кваліфікації. Водночас встановлення таких правопорушень і збирання доказів часто є складним через проведення бойових дій, тимчасову окупацію певних територій, неможливість доступу до окремих місць події, а також втрату важливих слідів та доказів.

Законом України від 03.03.2022 № 2108-IX було доповнено Кримінальний кодекс України статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» , яка набрала свою чинність 15.03.2022 [4]. До того як доповнили КК цією статтею, відповідні злочини переважно кваліфікували ст. 111 ККУ [5] «Державна зрада». Після внесення змін у законодавстві передбачається уже три окремі статті: ст. 111 КК «Державна зрада», ст. 111-1 КК «Колабораційна діяльність» та ст. 111-2 КК «Пособництво державі – агресору» [3]. З'являються проблеми їх точного розмежування і правильної кваліфікації, через частковий збіг об'єктивних та суб'єктивних ознак.

Науковці у своїх працях розмежовують державну зраду та колабораційну діяльність за критеріями: суб'єкт та спрямованість діяння. Державна зрада (ст.111 КК) може бути вчинена виключно громадянином України і полягатиме у діяльності на користь будь-якої іноземної держави. У той же час, суб'єктом колабораційної діяльність (ст. 111-1 КК), за ч.1-3, 5,7 ст 111-1 КК також є громадянин України. Але для окремих форм колабораційної діяльності встановлено загального суб'єкта, так як у ч.4 і 6 ст. 111-1 КК [6, 7]. Передбачені ст. 111-1 та 111-2, можуть бути вчинені не тільки на окупованих територіях і не тільки громадянами України [8].Обстановка вчинення: обов'язковою ознакою воєнного колабораціонізму є окупація; Є. Письменський розглядає її як критерій відмежування від державної зради, а М. Рубащенко – як підставу привілейованого статусу ч. 7 ст. 111-1 КК (порівняно з ч.2 ст. 111 КК) [9, с. 350]. За проявами діяння державна зрада містить в собі перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство та допомогу у проведенні підривної діяльності проти України [9].

Для вирішення цих питань були сформовані певні підходи у судовій практикці. Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС) у постанові від 24.04.2024 у справі № 743/149/23 визнав дії особи державною зрадою з огляду на те, що особа цілеспрямовано розшукувала та передавала інформацію працівнику держави-агресора, яка була зацікавлена в даних відомостях [10]. У справі № 202/13808/23, як зазначено у фаховій юридичній публікації, ККС ВС зазначив про спрямованість умислу на заподіяння шкоди Україні. І цей умисел має важливу роль при відмежуванні даних статей. Тобто, якщо є умисел на шкоду державі, то діяння кваліфікуються за ст. 111 КК, якщо цей намір відсутній – ст. 111-1 КК [11]. В той же час ст. 111-1 КК, на відмінну від ст. 111-2 КК, прямо не вказує на умисел, хоча колабораційна діяльність вчиняється з прямим умислом, це зазначив суддя ККС ВС [10]. Щоб не виникало конкуренції норм, за наявності наявності спільних ознак у ст. 111, 111-1 та 111-2 КК, було б доречно чіткіше визначити зміст ст. 111-1 КК. А саме зазначити на умисний характер діянь, і визначити як розмежування від державної зради мету заподіяння шкоди суверенітету, територіальній цілісності, обороноздатності або безпеці України. Також, правозахисні організації пропонують виключити ст. 111-2 КК, аргументуючи це тим, що деякі діяння, передбачені даною статтею, можуть за змістом кваліфікуватися як колабораційна діяльність [12].

Існує також колізія між ст. 111 КК і ч. 7 ст. 111-1 КК. На думку А. Гаврилюка, ці склади мають спільні обєкт, субєкт та субєктивну сторону, а діяння за ч.7 охоплюються формою державної зради, як перехід на бік ворога[9]. Існує і розбіжність думок у Н. Антонюка та Г. Анісімова, один вважає держав-

ною зрадою створення незаконних формувань та участь у бойових діях, а участь в уже створених формуваннях і допомогу їм як воєнний колабораціонізм, а на думку іншого – вступ до збройних сил країни агресора є державною зрадою.[9, с. 350]. Верховний суд же зазначив, що існує два підходи до розмежування ст. 111 і ст. 111-1. За першим – застосовується ст. 111-1 як спеціальна норма, а за другим – одночасно ст. 111 та відповідна частина ст. 111-1 КК [13]. В результаті чого існує нестабільна судова практика судів першої інстанції, коли можуть застосовувати лише ст. 111 КК [14, 15] або одночасно ст. 111 і ч. 7 ст. 111-1 КК [16].

Висновок. Повномасштабна війна зумовила появу нових складів кримінальних правопорушень та водночас ускладнила їх правильну кваліфікацію. Найбільш проблемним залишається розмежування державної зради, колаборайнлї діяльності та пособництва державі-агресору через частковий збіг їх ознак і наявність різних підходів у судовій практиці. Тому необхідним є подальше вдосконалення законодавства та формування єдиних підходів до кваліфікації таких діянь, що забезпечить законність і однакове застосування кримінального кодексу.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ президента України від 24.02.2022 №64/2022, затверджений Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 №389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. №28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колаборайну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2108-20#Text
5. Підстави для розмежування колаборайної діяльності та інших злочинів проти основ національної безпеки. URL: https://justtalk.com.ua/post/pidstavi-dlya-rozmezhuvannya-kolaboratsijnoi-diyalnosti-ta-inshih-zlochiniv- proti-osnov-natsionalnoi-bezpeki
6. Кравчук О., Бондаренко М. Колаборайна діяльність: аналіз нової статті 111-1. URL: https:// ela.kpi.ua/items/874bc6fb-98e9-499f-8398-463f0c4b0e6a
7. Колаборація. Судова практика. Проблемні питання кваліфікації. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/kolaboraciia-sudova-praktika-problemni-pitannia-kvalifikaciyi
8. Колаборайна діяльність та пособництво державі-агресору: розмежування кримінальних правопорушень і доказова база. Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/129851
9. Гаврилюк А. В. Проблематика розмежування державної зради та воєнного колабораціонізму. Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 3, ч. 2. С. 347–353 URL: https://doi.org/2788-6018.2025.03.2.56
10. Судді ВС розповіли про виклики, пов'язані з війною, і про відповідну судову практику. Верховний суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1768002/
11. Колаборайна діяльність і державна зрада: нові підходи до кваліфікації. Юридична газета. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kolaboraciyna-diyalnist-i-derzhavna-zrada-novi-pidhodi-do-kvalifikaciyi.html
12. Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колаборайної діяльності : аналіз діючого законодавства, практики його застосування та пропозицій по зміні законодавства. URL:https://www.vplyv.org.ua/archives/7204
13. Про особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із колаборайною діяльністю, ішлося під час науково-теоретичної конференції. Верховний Суд. 2023. URL: https://supreme. court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1515856/
14. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 27.11.2023 у справі № 461/9412/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/115236744
15. Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси від 14.02.2025 у справі № 712/2811/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/125155568
16. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 17.10.2023 у справі № 344/15454/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113471691

С. В. Сніжко,
курсантка факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Національної поліції України
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

В. Л. Коваленко,
старший викладач кафедри вогневої підготовки
ННІ ПФПКП імені Е. О. Дідоренка
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України діяльність Національної поліції набула особливого значення, оскільки поряд із традиційними завданнями щодо забезпечення публічної безпеки і порядку поліцейські залучаються до виконання завдань із протидії збройній агресії, охорони об'єктів критичної інфраструктури, забезпечення безпеки населення та підтримання правопорядку на територіях, де існують підвищені безпекові ризики. За таких умов особливого значення набуває належне правове регулювання застосування поліцейськими вогнепальної зброї. Вогнепальна зброя є одним із найбільш небезпечних заходів примусу, а тому її застосування повинно здійснюватися виключно на законних підставах, з дотриманням установлених меж та з урахуванням необхідності захисту життя і здоров'я людини.

Правовий режим воєнного стану створює особливі умови для діяльності органів державної влади та сектору безпеки і оборони. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а саме статті 1, воєнний стан є особливим правовим режимом, який передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та іншим суб'єктам додаткових повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки [1]. Водночас запровадження воєнного стану не означає припинення дії принципу законності або автоматичного скасування правових гарантій людини. Навпаки, здійснення правоохоронної діяльності в особливих умовах потребує чіткого визначення меж повноважень поліцейських.

Основним нормативно-правовим актом, який безпосередньо регулює питання застосування поліцейськими вогнепальної зброї, є Закон України «Про Національну поліцію». Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», а саме статті 42, поліцейські заходи примусу є спеціальними заходами, які застосовуються для виконання визначених законом повноважень поліції. Законодавець установлює загальні вимоги до застосування таких заходів та визначає необхідність їх припинення після досягнення очікуваного результату [2]. Окреме значення має положення про те, що під час дії воєнного стану щодо осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, можуть застосовуватися спеціальні правила, передбачені законодавством.

Безпосередньо порядок застосування вогнепальної зброї визначений статтею 46 Закону України «Про Національну поліцію». Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», а саме статті 46, застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу, а право на її зберігання, носіння, застосування та використання виникає у поліцейського за умови проходження відповідної спеціальної підготовки [2]. Таким чином, законодавець пов'язує можливість володіння відповідними повноваженнями не лише зі службовим статусом поліцейського, а й із необхідністю належної професійної підготовки.

Стаття 46 Закону України «Про Національну поліцію» визначає випадки, за яких поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю. Серед них закон передбачає відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю, відбиття збройного нападу, припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю та інші передбачені законом випадки [2]. При цьому законодавче регулювання виходить із того, що застосування зброї не може бути довільним, а має відповідати конкретній юридично визначеній підставі.

Важливим елементом правового регулювання є принцип необхідності та достатності. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», а саме частини сьомої статті 46, поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю лише з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою у відповідній обстановці для негайного відвернення або припинення збройного

нападу [2]. Отже, навіть наявність законної підстави для застосування зброї не означає необмеженості відповідних повноважень. Правомірність дій поліцейського повинна оцінюватися з урахуванням конкретної ситуації та співвідношення між характером загрози і вжитим заходом.

Особливого значення набуває частина дев'ята статті 46 Закону України «Про Національну поліцію», відповідно до якої поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних і вибухонебезпечних місцях, за винятком випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності [2]. Наведене положення демонструє прагнення законодавця поєднати забезпечення безпеки поліцейського та інших осіб із необхідністю мінімізувати ризики для сторонніх осіб.

В умовах воєнного стану питання застосування зброї поліцейськими набуває додаткового правового виміру. Законодавство передбачає можливість залучення окремих підрозділів поліції до виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки та оборони. Зокрема, Закон України «Про Національну поліцію», а саме стаття 46-1, визначає особливості застосування та використання зброї і бойової техніки поліцейськими поліції особливого призначення під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії проти України [2]. Це свідчить про диференціацію правового статусу та повноважень поліцейських залежно від характеру завдань, до виконання яких вони залучені.

Водночас правове регулювання застосування зброї не обмежується національним законодавством. Важливе значення мають міжнародні стандарти у сфері діяльності правоохоронних органів. Одним із ключових документів є Основні принципи ООН щодо застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, прийняті Восьмим Конгресом ООН з питань запобігання злочинності та поводження з правопорушниками у 1990 році [3]. Цей документ передбачає необхідність установлення державами чітких правил щодо застосування сили та вогнепальної зброї, належної професійної підготовки правоохоронців, контролю за використанням зброї та механізмів звітності.

Окремо слід відзначити значення професійної підготовки поліцейських. Відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 26.01.2016 № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України», вогнева підготовка визначається як комплекс заходів, спрямованих, зокрема, на вивчення поліцейськими правомірного застосування та використання вогнепальної зброї, а також на формування навичок безпечного поводження з нею [4]. Отже, вогнева підготовка має не лише технічне, а й виразне правове значення, оскільки одним із її компонентів є засвоєння нормативних вимог щодо правомірності застосування зброї.

Важливо, що міжнародні стандарти також безпосередньо пов'язують правоохоронну діяльність із професійною підготовкою. Основні принципи ООН передбачають, що правоохоронці, які мають носити вогнепальну зброю, повинні проходити спеціальну підготовку, а держави мають забезпечувати відповідний рівень професійних знань і навичок [3]. У цьому контексті українська система службової та вогневої підготовки повинна розглядатися як один із механізмів забезпечення законності дій поліцейських.

На нашу думку, подальше вдосконалення правового забезпечення діяльності поліцейських у сфері застосування вогнепальної зброї має передбачати узгодження нормативних положень, удосконалення професійної підготовки та підвищення рівня правової обізнаності поліцейських щодо меж застосування заходів примусу. Особливо важливим є формування у працівників поліції розуміння того, що законність застосування зброї визначається не лише наявністю загальної службової компетенції, а й конкретними обставинами, передбаченими законодавством. Відповідно, вогнева підготовка поліцейського повинна розглядатися не тільки як набуття відповідних професійних навичок, а і як складова комплексної підготовки до прийняття юридично обґрунтованих рішень у складних та небезпечних ситуаціях.

Таким чином, правове регулювання застосування вогнепальної зброї поліцейськими в умовах воєнного стану являє собою комплекс взаємопов'язаних норм національного та міжнародного права. Його основу становлять положення Закону України «Про Національну поліцію», Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та нормативних актів Міністерства внутрішніх справ, що регламентують службову підготовку поліцейських.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/389-19#Text (дата звернення: 29.09.2026).
2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 29.09.2026).

3. Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials. Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 August – 7 September 1990. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/firearms.pdf (дата звернення: 29.09.2026).
4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» від 26.01.2016 № 50. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text (дата звернення: 29.09.2026).

С. В. Сніжко,
курсантка факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування Національної поліції України
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

О. М. Скрипка,
старший викладач кафедри вогневої підготовки
ННІ ПФПКП імені Е. О. Дідоренка
(Донецький державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОГО ДЕФІЦИТУ ЧАСУ

Професійна діяльність поліцейських пов'язана із необхідністю оперативного реагування на правопорушення та інші небезпечні події, що можуть становити загрозу життю і здоров'ю громадян. У багатьох випадках поліцейський змушений діяти в умовах підвищеного ризику, дефіциту часу та психологічного напруження. Саме тому важливого значення набуває належний рівень практичної підготовки поліцейських до застосування вогнепальної зброї, особливо в ситуаціях, коли рішення необхідно приймати негайно. Вогнева підготовка є невід'ємною складовою системи професійної підготовки поліцейських, оскільки вона спрямована на формування практичних навичок безпечного поводження зі зброєю, підвищення точності стрільби, а також розвиток здатності швидко оцінювати обстановку та приймати правомірні рішення щодо застосування сили.

Актуальність питання практичної підготовки поліцейських до застосування вогнепальної зброї обумовлена сучасними безпековими викликами, зростанням рівня злочинності, а також необхідністю забезпечення належного рівня громадської безпеки. У реальних умовах службової діяльності поліцейські нерідко стикаються із ситуаціями, які потребують миттєвого реагування, зокрема під час затримання озброєних правопорушників, припинення збройних нападів або захисту життя громадян. У таких випадках від швидкості та правильності прийняття рішення залежить не лише результат виконання службового завдання, але й життя людей.

Нормативно-правові засади застосування вогнепальної зброї поліцейськими визначаються чинним законодавством України. Основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про Національну поліцію». Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», а саме статті 46, застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу, який може застосовуватися поліцейським лише у виняткових випадках і за наявності передбачених законом підстав [1]. До таких підстав належать, зокрема, захист особи від нападу, що загрожує її життю чи здоров'ю, звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі, відбиття збройного нападу на об'єкти, що знаходяться під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення тощо.

Крім того, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», а саме статті 43, поліцейський перед застосуванням заходів примусу, у тому числі вогнепальної зброї, зобов'язаний попередити особу про намір їх застосування та надати достатньо часу для виконання законної вимоги, за винятком випадків, коли зволікання може створити безпосередню загрозу життю або здоров'ю людей чи самого поліцейського [1]. Таким чином, законодавство покладає на поліцейського обов'язок не лише діяти рішуче, але й забезпечувати правомірність своїх дій.

Важливе значення для регулювання діяльності поліцейських має також Конституція України. Відповідно до Конституції України, а саме статті 3, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а діяльність держави спрямована на утвердження та забезпечення прав і свобод людини [2]. Зазначене положення визначає основоположний принцип діяльності правоохоронних органів, відповідно до якого застосування сили, зокрема вогнепальної зброї, повинно здійснюватися виключно з метою захисту прав та свобод людини і громадянина.

Практична підготовка поліцейських до застосування вогнепальної зброї в умовах обмеженого часу на прийняття рішення передбачає формування комплексу професійних умінь і навичок, які забезпечують ефективні дії у небезпечних ситуаціях. Одним із важливих елементів такої підготовки є відпрацювання дій у максимально наближених до реальних умовах. Використання тактичних вправ, моделювання типових службових ситуацій, тренування зі стрільби в русі, а також виконання вправ у

складних умовах сприяють розвитку у поліцейських здатності швидко оцінювати обстановку та приймати обґрунтовані рішення.

Організація службової підготовки поліцейських регламентується також відомчими нормативно-правовими актами. Відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України», підготовка поліцейських включає комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення професійних знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків [3]. У межах цієї підготовки важливе місце займає вогнева підготовка, яка передбачає як теоретичне вивчення правил застосування зброї, так і практичне відпрацювання стрілецьких вправ.

Практичні заняття з вогневої підготовки повинні бути спрямовані на формування у поліцейських стійких навичок поводження зі зброєю, здатності діяти у стресових ситуаціях та швидко приймати рішення щодо її застосування. У сучасних умовах підготовка поліцейських дедалі більше орієнтується на використання ситуаційних тренувань, які моделюють реальні службові ситуації. Такі тренування дозволяють формувати у працівників поліції не лише технічні навички стрільби, але й тактичне мислення, що є надзвичайно важливим у ситуаціях дефіциту часу.

Особливу увагу у процесі практичної підготовки необхідно приділяти розвитку психологічної стійкості поліцейських. У реальних умовах службової діяльності застосування зброї часто відбувається під впливом сильного емоційного напруження, що може негативно впливати на швидкість реакції та точність стрільби. Саме тому сучасні методики вогневої підготовки передбачають виконання вправ із обмеженням часу, поєднання стрілецьких вправ із фізичним навантаженням, а також використання елементів тактичної підготовки.

Таким чином, практична підготовка поліцейських до застосування вогнепальної зброї в умовах обмеженого часу на прийняття рішення є важливою складовою професійної підготовки правоохоронців. Вона спрямована на формування у поліцейських комплексу професійних компетентностей, що забезпечують ефективне, правомірне та безпечне застосування зброї під час виконання службових обов'язків. Удосконалення практичної складової вогневої підготовки, впровадження сучасних методик навчання та належне нормативно-правове регулювання цієї сфери сприятимуть підвищенню ефективності діяльності поліції та зміцненню громадської безпеки.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (дата звернення: 02.10.2026).
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 02.10.2026).
3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.01.2016 № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/z0260-16#Text (дата звернення: 02.10.2026).

А. С. Сохікян,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії,
кандидат юридичних наук
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ КОМАНДИРІВ, ІНШИХ ОСІБ, ЯКІ ФАКТИЧНО ДІЮТЬ ЯК ВІЙСЬКОВІ КОМАНДИРИ, ТА ІНШИХ НАЧАЛЬНИКІВ (СТ. 31-1 КК УКРАЇНИ)

Динаміка сучасного національного кримінального законодавства потребує поетапної імплементації норм міжнародного права. Як вбачається з пояснювальної записки до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», запровадження статті 31-1 КК України – це спроба імплементації статті 28 Римського статуту.

Зазначена новела кримінального законодавства фактично встановлює кримінальну відповідальність військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників, за будь-який злочин, передбачений статтями 437–439, 442, 442-1 цього Кодексу, вчинений підлеглою особою, яка на момент вчинення злочину перебувала під його фактичним командуванням і контролем, за умови що при цьому він достовірно знав або проігнорував інформацію, яка явно вказувала на те, що зазначена підлегла особа вчиняла або мала намір вчинити такий злочин, але не вжив дій, яких повинен був і міг вжити у межах своїх повноважень для запобігання чи припинення вчинення злочину або для повідомлення про такий злочин органу досудового розслідування [1].

Із змісту STANAG 2449 вбачається, що запровадження статті 31-1 КК України, це також часткова імплементація зазначеного документу в українське законодавство.

Проте проблема кримінальної відповідальності військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників почала поставати на теоретичному рівні, оскільки в практичній площині немає жодного вироку суду із застосуванням статті 31-1 КК України. Так, науковці Плутицька К.М. та Ковтун К.О. в своєму дослідженні наголосили на проблемі визначення меж «фактичного командування і контролю», особливо у випадках залучення нерегулярних формувань, добровольчих батальйонів або приватних військових компаній; співвідношення командної відповідальності зі співучастю, службовою недбалістю та халатністю; формування чітких критеріїв «належного контролю» та доказування фактичної можливості командира вжити необхідних заходів у конкретних умовах бойових дій. Також вони зазначали, що командна відповідальність як форма індивідуальної кримінальної відповідальності, не може ототожнюватися з відповідальністю за дії підлеглих per se. Її реалізація вимагає встановлення причинного зв'язку між бездіяльністю командира або начальника та вчиненням злочину, а також доведення обов'язку і реальної можливості діяти. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність дотримання високих стандартів доказування і підтверджує складність правозастосування у цій сфері [2, с. 102].

Погоджуючись із думкою науковців, слід звернути увагу на порушення принципу індивідуалізації кримінальної відповідальності. Колективна відповідальність per se явище, яке не властиве кримінальному законодавству. Кримінальній відповідальності та покаранню підлягає лише та особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки складу кримінального правопорушення.

В такій парадигмі постає ще одне проблемне питання. Стаття 31-1 розміщена в розділі VI КК України, який присвячений співучасті у кримінальному правопорушенні». Теорія кримінального права визначає наступні ознаки співучасті: 1) наявність двох чи більше суб'єктів злочину, які беруть участь у вчиненні одного й того самого умисного злочину; 2) спільність їх участі у злочині; 3) умисний характер діяльності співучасників.

Форми співучасті у злочині в кримінальному праві поділяються за характером участі та ступенем стійкості зв'язків між співучасниками. Проста співучасть (співвиконавство) має місце тоді, коли всі учасники є виконавцями злочину, виконують однорідну роль і безпосередньо реалізують об'єктивну сторону кримінального правопорушення, навіть якщо їхні дії відрізняються за способом чи інтенсивністю впливу. Натомість складна співучасть характеризується розподілом ролей між співучасниками, коли поряд із виконавцем (або виконавцями) у злочині беруть участь організатор, підбурювач і пособник, які виконують різнорідні функції [3, с. 87–88].

Аналіз диспозиції статті 31-1 КК України надає підстави стверджувати, що невжиття заходів для запобігання чи припинення злочину, або до неповідомлення про такий злочин може бути як умисним, так і необережним, що суперечить ознаці умисного характеру діяльності співучасників. Окрім того, суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення, вчинене підлеглим не є результатом спільних дій з військовим командиром або іншою особою, яка фактично діє як військовий командир, відповідно й не охоплюються спільним умислом.

Доволі складним стає й застосування ст. 27 КК України, оскільки військовий командир або інша особа, яка фактично діє як військовий командир, не може бути співвиконавцем, оскільки не вчиняє самостійно діянь передбачених статтями 437-439, 442, 442-1 КК України. Враховуючи, що військовий командиром або інша особа, яка фактично діє як військовий командир не віддають своїм підлеглим явно кримінально протиправних наказів або розпоряджень роль організатора також виключається. Важко уявити роль пособника чи підбурювача за умови того, що військовий командир або інша особа, яка фактично діє як військовий командир ймовірно мав знати про протиправні наміри підлеглого (повинен був і міг знати, що зазначена підлегла особа вчинила або мала намір вчинити такий злочин), адже такі співучасники вчиняють активні дії (умовляння, підкуп, погроза, примус, поради, вказівки тощо).

Таким чином, враховуючі низку, окреслених вище проблемних питань, застосування в практичній площині ст. 31-1 КК України наразі є неможливим.

Список використаних джерел

1. Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» Офіційний вебпортал. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/c7d16021-8eda-42ac-b2c4-a403bc735c91

2. Плутицька К.М., Ковтун К.О., Кримінальна відповідальність військових командирів, інших осіб, які фактично діють як військові командири, та інших начальників за національним та міжнародним кримінальним правом. Аналітично-порівняльне правознавство. Том 3. № 4 (2025). С. 98–102.

3. Вознюк А. А. Форми співучасті в проєкті нового КК України. Проєкт нового Кримінального кодексу України у вимірі верховенства права: матеріали сателіт. заходу в рамках V Харків. міжнар. юрид. форуму, м. Харків, 21 верес. 2021 р./редкол.: Ю.В. Баулін, Ю.А. Пономаренко, І.А. Вишневська. Харків: Право, 2022. 172 с.

А. В. Степанюк,
доцент кафедри архітектури,
кандидат архітектури, доцент
(Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Ґжицького)

КРИМІНАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ У СФЕРІ АРХІТЕКТУРНОЇ ТА МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ОГЛЯД СУДОВОЇ ПРАКТИКИ 2026 РОКУ

Дотримання законності у сфері архітектурної та містобудівної діяльності є необхідною умовою безпечного розвитку населених пунктів, раціонального використання земель, збереження культурної спадщини та належного витрачання публічних коштів. В умовах воєнного стану, коли зростає потреба у відновленні пошкодженої інфраструктури й реалізації будівельних проєктів, особливого значення набувають якість проєктування, дієвість технічного нагляду та прозорість виконання робіт. Порушення у цій сфері можуть виходити за межі адміністративної чи професійної відповідальності й за наявності визначених законом ознак набувати кримінально-правового значення. Метою тез є узагальнення основних напрямів кримінально-правового реагування на можливі порушення у сфері архітектурної та містобудівної діяльності та з'ясування окремих проблем їх правової оцінки й доказування. Застосовано формально-юридичний, системно-структурний методи та аналіз судової практики. Емпіричну основу становлять десять ухвал, постановлених у лютому-червні 2026 року в межах восьми судових справ. Вибірка є цільовою, тому не дає підстав для статистичних висновків про поширеність кримінальних правопорушень. При цьому більшість актів є ухвалами з процесуальних питань і не встановлює винуватості осіб. Досліджені матеріали стосуються діянь, кваліфікованих органами досудового розслідування, зокрема, за статтями 191, 197-1, 298, 364, 366 та 367 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III (далі – КК України). За змістом спірних правовідносин можна виокремити п'ять напрямів.

1. Службова недбалість під час технічного нагляду. У справі № 470/28/26 Березнегуватський районний суд Миколаївської області розглядав обвинувачення інженера технічного нагляду за ч. 2 ст. 367 КК України у зв'язку з виконанням робіт на об'єкті закладу охорони здоров'я. Провадження було закрито у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності за закінченням строків давності; отже, суд не постановляв обвинувального вироку [1]. В ухвалах Шевченківського районного суду м. Харкова у справі № 638/6689/24 йдеться про можливе неналежне здійснення технічного нагляду за ремонтом дорожнього покриття, зокрема про відповідність матеріалів та виконаних робіт вимогам будівельних норм і стандартів. Суд розглядав питання арешту майна і продовження строку досудового розслідування [2; 3]. Ці приклади свідчать, що встановлення порушення технічної норми саме по собі не означає доведення службової недбалості. Для кваліфікації за ст. 367 КК України необхідно з'ясувати коло службових обов'язків особи, її статус як спеціального суб'єкта, характер неналежного виконання обов'язків, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок та вину. Окремої оцінки потребує співвідношення професійних функцій інженера і його можливих службових повноважень.

2. Бюджетні будівельні роботи та достовірність актів їх приймання. Дві ухвали Хаджибейського районного суду м. Одеси у справі № 521/8844/26 стосуються тимчасового доступу до документів у провадженні за ознаками ч. 4 ст. 191 КК України. За викладеною слідством версією, перевірялися обсяги реставраційних робіт на пам'ятці архітектури, походження матеріалів, фактичне залучення виконавців і зміст документації про виконані роботи. У матеріалах ідеться про призначення будівельно-технічної, економічної та товарознавчої експертиз [4; 5]. У справі № 141/784/24 Оратівський районний суд Вінницької області розглядав питання додаткового експертного дослідження у провадженні, пов'язаному з імовірною невідповідністю фактичних обсягів дорожніх робіт показникам актів приймання [6].

Складність доказування в таких провадженнях полягає в тому, що відхилення між документально зафіксованими й фактично виявленими показниками потребують не лише технічної, а й правової оцінки. Необхідно враховувати час обстеження, можливий знос об'єкта, погодні умови, приховані роботи та інші чинники, здатні вплинути на результати експертизи. Висновок експерта є важливим доказом, проте не замінює встановлення всіх ознак складу відповідного кримінального правопорушення.

3. Достовірність проєктної та дозвільної документації. В ухвалі Київського районного суду м. Одеси у справі № 947/7635/26 відображено розслідування за ознаками ч. 2 ст. 366 КК України щодо

можливого внесення недостовірних відомостей про технічні характеристики та призначення об'єкта будівництва. Слідство перевіряло розбіжності між документами, поданими для отримання містобудівних умов та обмежень на реконструкцію житлового будинку, і технічною документацією, що вказувала на інше функціональне призначення [7]. Справа актуалізує проблему перевірки вихідних даних для проєктування. Водночас документальна неузгодженість не може автоматично розцінюватися як службове підроблення без встановлення суб'єкта, способу діяння та інших передбачених законом ознак.

4. Забудова земель із спеціальним правовим режимом. У справі № 759/15829/26 Святошинський районний суд м. Києва розглядав арешт майна в межах розслідування за ознаками ч. 4 ст. 197-1 КК України, пов'язаного з можливою забудовою земель прибережної захисної смуги Київського водосховища [8]. Такі провадження потребують узгодженого застосування положень кримінального, земельного, водного й містобудівного законодавства, а також достовірного встановлення меж ділянок, правового режиму території, фактичного характеру робіт і підстав їх виконання. Арешт майна у цьому контексті має процесуальну мету й не означає доведення незаконності забудови чи винуватості певної особи.

5. Кримінально-правова охорона архітектурної спадщини. У справах № 712/7197/26 та № 712/3477/26 Соснівський районний суд м. Черкаси вирішував питання арешту нерухомості та дозволу на огляд земельної ділянки в межах розслідувань за ознаками ст. 298 і ст. 364 КК України. Йшлося про можливі протиправні втручання щодо об'єктів культурної спадщини, зокрема щойно виявленого об'єкта – дачі «Піонер» початку ХХ століття [9; 10]. Ці матеріали показують значення своєчасної фіксації стану об'єкта, документального підтвердження його охоронного статусу, встановлення меж відповідної території та характеру будівельного втручання. Зволікання з необхідними процесуальними діями може створити ризик незворотної втрати історичної субстанції пам'ятки.

Отже, аналіз вибраних судових рішень показує, що кримінально-правова проблематика архітектурної та містобудівної діяльності не обмежується порушеннями суто будівельних вимог, а охоплює також використання бюджетних коштів, достовірність документації, правовий режим земель та охорону культурної спадщини. Спільною рисою розглянутих проваджень є потреба у спеціальних будівельно-технічних знаннях та ретельному розмежуванні технічного відступу, дисциплінарного чи адміністративного порушення і кримінально караного діяння. Водночас процесуальні рішення про арешт майна, огляд, доступ до документів або призначення експертизи не слід ототожнювати з остаточним встановленням кримінальної відповідальності. Практичне значення такого підходу полягає у поєднанні належного контролю за будівництвом із дотриманням стандартів доказування та процесуальних гарантій.

Список використаних джерел

1. Ухвала Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 25.02.2026 у справі № 470/28/26. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134361314

2. Ухвала Шевченківського районного суду м. Харкова від 30.03.2026 у справі № 638/6689/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135278026

3. Ухвала Шевченківського районного суду м. Харкова від 08.05.2026 у справі № 638/6689/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/136414242

4. Ухвала Хаджибейського районного суду м. Одеси від 25.06.2026 у справі № 521/8844/26. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/137720336

5. Ухвала Хаджибейського районного суду м. Одеси від 25.06.2026 у справі № 521/8844/26. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/137720333

6. Ухвала Оратівського районного суду Вінницької області від 01.04.2026 у справі № 141/784/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135388361

7. Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 19.02.2026 у справі № 947/7635/26. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134638130

8. Ухвала Святошинського районного суду м. Києва від 12.06.2026 у справі № 759/15829/26. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/137345142

9. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 03.06.2026 у справі № 712/7197/26. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/137107924

10. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 16.03.2026 у справі № 712/3477/26. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134848826

А. О. Стукало,
курсант факультету безпеки державного кордону
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (військова частина 9960)

В. Б. Корчев,
старший науковий співробітник науково-організаційного відділу
кандидат військових наук, старший науковий співробітник
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (військова частина 9960)

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ОСІБ, ЗАТРИМАНИХ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Процесуальні гарантії прав осіб, затриманих органами Державної прикордонної служби України, становлять систему правових вимог, які забезпечують законність позбавлення свободи, можливість захисту та перевірку правомірності дій посадових осіб. Конституційну основу цих гарантій утворюють статті 29, 55, 59 і 63 Конституції України, які закріплюють право на свободу та особисту недоторканність, судовий захист, професійну правничу допомогу та свободу від самообвинувачення [1]. Стаття 29 передбачає невідкладне повідомлення затриманому мотивів затримання, роз'яснення його прав і забезпечення можливості користуватися допомогою захисника з моменту затримання. Відповідно до статті 64 зазначені конституційні права не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану. Це означає, що посилення охорони державного кордону не створює самостійної підстави для довільного позбавлення свободи.

Повноваження ДПСУ, передбачені статтею 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [2], необхідно застосовувати у взаємозв'язку з конкретними процесуальними нормами. Принципове значення має розмежування адміністративного затримання, затримання за підозрою у кримінальному правопорушенні та затримання іноземців для забезпечення міграційних процедур: кожний режим має власні підстави, строки й порядок контролю. Зокрема, відмова у пропуску через державний кордон сама по собі не є достатньою правовою підставою для затримання. Отже, першою гарантією виступає належна юридична кваліфікація втручання: посадова особа повинна обґрунтувати не лише можливе правопорушення, а й необхідність застосування саме позбавлення свободи.

В адміністративному провадженні підстави та межі затримання визначаються статтями 260–263 КУпАП. Стаття 260 установлює забезпечувальну мету цього заходу, а стаття 262 визначає випадки його застосування органами ДПСУ. За статтею 263 для передбачених нею прикордонних правопорушень допускається затримання до трьох годин для складення протоколу, а за необхідності встановлення особи та/або з'ясування обставин правопорушення – до трьох діб [3]. Така конструкція потребує індивідуального обґрунтування тривалішого затримання: максимальний строк не повинен автоматично застосовуватися до кожної затриманої особи. Наприклад, якщо особу встановлено, документи перевірено, а обставини зафіксовано, подальше тримання потребує окремої законної підстави. Стаття 261 вимагає складання протоколу із зазначенням часу та мотивів затримання; відмова особи підписати його фіксується, але не усуває обов'язку належного оформлення. Водночас протокол про адміністративне правопорушення та протокол про адміністративне затримання мають різне призначення: перший документує обвинувачення, другий – застосування примусу. Їх змішування ускладнює перевірку законності обмеження свободи. На практиці доцільно окремо фіксувати час фактичного обмеження пересування, доставлення, складення документів і звільнення. Така хронологія дозволяє виявити проміжки незадокументованого тримання та запобігти ситуації, коли пізніше оформлення документів фактично приховує реальну тривалість затримання.

Змістовною гарантією захисту є реальна можливість затриманого отримати правничу допомогу, повідомити близьких та усвідомлено брати участь у провадженні. Стаття 261 КУпАП передбачає негайне повідомлення родичів про місце перебування затриманої особи та інформування системи безоплатної правничої допомоги з урахуванням установлених законом винятків. Стаття 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» відносить осіб, до яких застосовано адміністративне затримання, до суб'єктів права на безоплатну вторинну правничу допомогу. Отже, доступ до адвоката в цьому випадку пов'язаний із фактом затримання, а не з необхідністю попередньо довести малозабезпеченість. Для затриманих іноземців особливе значення має мовна доступність процедури: формальне вручення україномовного документа не гарантує розуміння причин затримання та способів захисту. Організаційні ас-

пекти перебування затриманих у підрозділах охорони кордону регулює Інструкція, затверджена наказом МВС України від 30 березня 2015 року № 352, яка встановлює порядок тримання, забезпечення побутових умов і медичного обслуговування. Проте належне утримання не компенсує відсутності законної підстави затримання, так само як правильно складений протокол не виправдовує ненадання необхідної медичної допомоги. Для оцінювання дотримання гарантій важливі перевірювані факти: коли повідомлено центр правничої допомоги, коли забезпечено конфіденційне спілкування з адвокатом, чи залучено перекладача та як відреаговано на скарги щодо стану здоров'я [4, с. 138].

Якщо уповноважена службова особа ДПСУ затримує людину за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, застосовуються відповідні положення КПК України, зокрема статті 208–213. За статтею 209 момент затримання пов'язаний із фактичним примушуванням залишатися поряд зі службовою особою або у визначеному нею приміщенні, а не з часом оформлення протоколу. За загальним правилом статті 211 затримання без судової ухвали не може перевищувати 72 години; не пізніше 60 годин особу необхідно звільнити або доставити до суду для розгляду клопотання про запобіжний захід. Стаття 208 вимагає повідомлення підстав затримання та роз'яснення прав зрозумілою особі мовою, а стаття 213 регулює повідомлення інших осіб про затримання. Судовий захист забезпечується, зокрема, механізмом статті 206 КПК, спрямованим на перевірку законності позбавлення свободи. Для адміністративного затримання можливість оскарження передбачена статтею 267 КУпАП. Аналітично важливо, що передання затриманого від прикордонників іншому правоохоронному органу не повинно обнуляти строк фактичного затримання, а адміністративна процедура не може використовуватися для приховування кримінального переслідування.

Отже, доцільним напрямом удосконалення практики є запровадження єдиної електронної хронології затримання з фіксацією передання особи, доступу до адвоката, медичного огляду та підстав продовження тримання. Ефективність гарантій визначається можливістю своєчасно виявити незаконне обмеження свободи й припинити його, а не лише наявністю належно оформлених документів.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213–330) : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text

4. Сухораб Р. С. Організаційно-правове забезпечення діяльності місць несвободи державної прикордонної служби України в контексті захисту прав людини. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. 2025. С. 136–140.

Л. М. Сукмановська,
доцент кафедри
адміністративного права та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

М. І. Репан,
старший викладач кафедри
адміністративного права і процесу
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ)

А. Ю. Поляк,
здобувач вищої освіти ННІПФПКП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВСП У ЗСУ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ[1]

Поширеність випадків домашнього насильства, учинених військовими останнім часом стрімко зростає в Україні. Статистика вказує на наявність випадків агресивної поведінки військових щодо членів їхніх сімей, хоча масштаби залишаються складними для верифікації через латентність проблеми. Дослідження демонструють, що факторами ризику можуть виступати пережитий військовим досвід бойових дій, психологічні травми, дефіцит емпатії, вплив соціального оточення та ін. Наслідки такої поведінки є руйнівними для постраждалих, спричиняючи фізичні та психологічні травми, а також негативно впливають на соціалізацію самих військових-кривдників.

Відповідно до Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» законодавцем закріплена розгалужена система суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. Так, Закон до суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насиллю, відносить: спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [1].

Одним із актуальних проблемних питань сьогодення є постійне збільшення кількості випадків учинення домашнього насильства військовослужбовцями. Екс-міністр внутрішніх справ І. Клименко зауважує, що близько 60% тих, хто вчиняє домашнє насильство – це військові. І йдеться не тільки про військових Збройних сил України, а про всіх, хто був на фронті [2].

Зростання числа випадків домашнього насильства серед військовослужбовців, військовозобов'язаних та працівників Збройних Сил України вказує на потребу у комплексному підході до вирішення цієї проблеми. Непомірне службове навантаження, стресові обставини та інші чинники, притаманні військовій діяльності, можуть провокувати конфлікти та прояви домашнього насилля. Протидія цьому явищу потребує відповідальної роботи з боку військового командування, нормотворчих органів та наукової спільноти.

Проблематика домашнього насильства посідає важливе місце в сучасному суспільстві, зокрема й у військовій сфері. Питання юридичної відповідальності військовослужбовців за вчинення домашнього насильства є суттєвим як для гарантування прав і безпеки членів їхніх сімей, так і для підтримання дисципліни та належного порядку в Збройних Силах України.

Відповідно до Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» одними із основних завдань ВСП у ЗСУ є: виявлення причин, передумов і обставин кримінальних та інших правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах; розшук осіб, які самовільно залишили військові частини (місця служби); запобігання вчиненню і припинення кримінальних та інших правопорушень у Збройних Силах України; участь в охороні військових об'єктів та забезпеченні громадського порядку і військової дисципліни серед військовослужбовців у місцях дислокації військових частин, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; сприяння у межах

[1] Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть за них нести відповідальність.

своєї компетенції органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органам досудового розслідування та суду, органам державної влади, органам місцевого самоврядування, органам військового управління, підприємствам, установам, організаціям у виконанні покладених на них відповідно до законів обов'язків та ін. [3].

Служба правопорядку наділена функціями із: попередження, виявлення, припинення кримінальних й інших правопорушень, учинених у військових частинах, а також в інших місцях військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків; прийому та реєстрації заяв і повідомлень про злочини та інші правопорушення, учинені у військових частинах, а також в інших місцях військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків, своєчасного прийому стосовно них обґрунтованих та законних рішень; припинення адміністративних правопорушень та здійснення проваджень у справах про адміністративні правопорушення, віднесених до компетенції Служби правопорядку Кодексом України про адміністративні правопорушення; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та інших правопорушень у Збройних Силах України, вжиття заходів щодо їх усунення, участі у правовому вихованні військовослужбовців, працівників Збройних Сил України; участі у проведенні профілактичної роботи серед військовослужбовців, схильних до вчинення правопорушень, сприяння військовому командуванню, органам військового управління в забезпеченні військової дисципліни серед військовослужбовців; взаємодії з органами Національної поліції, іншими правоохоронними органами, у тому числі обміну з ними інформацією для виявлення правопорушень та ін. [3] Нерідко працівники ВСП у ЗСУ прибувають на місце події учинення військовими правопорушень та сприяють працівникам Національної поліції у встановленні об'єктивної істини по справі про адміністративне правопорушення. Не зважаючи на те, що здійснення проваджень у справах про домашнє насильство відповідно до норм КУпАП не відноситься до компетенції ВСП у ЗСУ, співробітники служби правопорядку часто взаємодіють із співробітниками Національної поліції у ситуаціях, пов'язаних із припиненням даного правопорушення, учинюваного військовим.

Однією з ключових характеристик адміністративної відповідальності військових в цьому питанні є оперативне й належне реагування ВСП у ЗСУ на факти домашнього насильства. Це передбачає проведення обов'язкової перевірки та застосування відповідних заходів впливу у разі встановлення вини військовослужбовця. Разом із тим, надзвичайно важливим є надання психологічної та соціальної допомоги як особам, які постраждали від домашнього насильства, так і військовим-кривдникам. Необхідним аспектом тут є врахування особливостей проходження військової служби під час аналізу випадків домашнього насильства. Військовослужбовці нерідко перебувають у стані підвищеного стресу та значного нервового напруження, що може провокувати конфлікти в сімейних стосунках. Тому представникам ВСП у ЗСУ також необхідно забезпечити належну психологічну підтримку та навчання щодо подолання стресу для військовослужбовців, аби запобігати проявам домашнього насильства й підтримувати їхню психічну стійкість.

Здійснюючи превентивну діяльність щодо учинення військовими злочинів та правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, а також активну взаємодію із уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України, ВСП у ЗСУ по суті відноситься до переліку інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Відтак, вважаємо, що чинне законодавство у сфері запобігання та протидії домашньому насильству потребує удосконалення, а саме перелік інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зазначених у ч. 3 статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [1] слід розширити, додавши до нього пункт 8 «військова служба правопорядку у Збройних Силах України», а також окрему статтю, що передбачає повноваження Військової служби правопорядку у Збройних силах України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Як наслідок, водночас слід внести доповнення й до Постанови Кабінету Міністрів України № 658 від 22.08.2018 р. «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» [5], конкретизувавши порядок взаємодії Військової служби правопорядку у Збройних силах України із іншими суб'єктами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству у випадках учинення домашнього насильства військовослужбовцями, військовозобов'язаними під час проходження ними зборів та працівниками Збройних Сил України.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19

2. Павлюк А. Очільник МВС: 60% винуватців домашнього насильства – військові, їм потрібна психологічна реабілітація. Електронний ресурс. Життя. Українська правда. 21 червня 2024 р. URL: https://life. pravda.com.ua/society/bilshist-vinuvatciv-domashnogo-nasilstva-viyskovi-jim-treba-psihologichna-dopomoga-klimenko-302239/

3. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 7 березня 2002 року № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002, № 32, Ст. 225.

4. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України № 658 від 22.08.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text

В. Ю. Сюсюкало,
здобувач вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ)

В. Г. Хашев,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ ТА СУКУПНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРИ ЇХ КВАЛІФІКАЦІЇ

Кваліфікація кримінального правопорушення не завжди зводиться до простого пошуку однієї статті Кримінального кодексу України, ознаки якої збігаються з фактичними обставинами справи. На практиці одне діяння іноді одночасно підпадає під ознаки декількох кримінально-правових норм. І тут виникає інша проблема – чи необхідно застосовувати всі ці норми, чи одна з них уже повністю охоплює вчинене.

Відповідно до ст. 33 КК України сукупність кримінальних правопорушень має місце тоді, коли особа вчиняє два або більше кримінальних правопорушень, за жодне з яких її ще не було засуджено, або коли попереднім вироком охоплено не всі вчинені нею діяння [1].

У кримінально-правовій доктрині та судовій практиці розрізняють реальну й ідеальну сукупність. Реальна сукупність виникає у разі вчинення кількох окремих кримінально протиправних діянь, тоді як ідеальна має місце, коли одна дія або бездіяльність одночасно містить ознаки кількох кримінальних правопорушень [2, с. 252].

На відміну від сукупності кримінальних правопорушень, поняття конкуренції кримінально-правових норм безпосередньо у Кримінальному кодексі України не визначено. У теорії під конкуренцією кримінально-правових норм (статей) розуміються випадки, коли одне вчинене кримінальне правопорушення одночасно має ознаки двох чи більше кримінально-правових норм [3, с. 268].

Найбільш поширеною є конкуренція загальної та спеціальної норм. Загальна норма охоплює ширше коло суспільно небезпечних діянь, тоді як спеціальна конкретизує окремий випадок такого діяння шляхом передбачення додаткових або специфічних ознак. За наявності таких співвідношень кваліфікація здійснюється за спеціальною нормою, оскільки саме вона найбільш точно відображає характер вчиненого. Також у кримінально-правовій доктрині виділяють конкуренцію частини і цілого та конкуренцію декількох спеціальних норм.

Основна відмінність між конкуренцією кримінально-правових норм і сукупністю полягає у кількості самостійних кримінальних правопорушень. За конкуренції одне діяння одночасно відповідає ознакам кількох норм, однак для кваліфікації застосовується та, яка найбільш повно охоплює вчинене [3, с. 267]. За сукупності особа вчиняє два або більше самостійних кримінальних правопорушень, кожне з яких потребує окремої правової оцінки.

На практиці провести межу між цими випадками не завжди просто, тому необхідно враховувати не лише зміст диспозицій статей, а й фактичні обставини вчиненого та ознаки конкретних складів кримінальних правопорушень.

У кримінально-правовій теорії відсутній єдиний універсальний критерій, який у всіх випадках давав би змогу однозначно розмежувати конкуренцію кримінально-правових норм і сукупність кримінальних правопорушень. Характер співвідношення відповідних норм визначається з урахуванням обставин конкретного діяння та особливостей його юридичної конструкції. В одних випадках достатнім є встановлення співвідношення загальної та спеціальної норм, тоді як в інших необхідний більш детальний аналіз, зокрема за наявності посягання на декілька об’єктів кримінально-правової охорони або спричинення різних кримінально значущих наслідків.

Таким чином, розмежування конкуренції кримінально-правових норм та сукупності кримінальних правопорушень має здійснюватися на підставі комплексного аналізу фактичних обставин діяння, конструкції відповідних складів кримінальних правопорушень, їх об’єктивних і суб’єктивних ознак, а

також характеру взаємозв’язку між застосовуваними нормами. Послідовне використання цих критеріїв дає змогу уникнути як необґрунтованого дублювання кваліфікації, так і неповної кримінально-правової оцінки вчиненого, що є необхідною умовою законного та обґрунтованого застосування норм кримінального права.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 18 верес. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 03.10.2026).

2. Бут Д. Д. Повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень: теоретико-практичний аналіз //*Проблеми та перспективи сучасної науки та освіти:* матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 червня 2025 року. Львів: Львівський науковий форум, 2025. 594 с. С. 251. URL: https://www.academia.edu/download/123276268/%D0%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf#page=252 (дата звернення: 03.10.2026).

3. Кримінальне право України (Загальна частина) : підручник ; за заг. ред. доктора юридичних наук, професора В. В. Сухоноса. Суми : Університетська книга, 2024. 476 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/items/38cdd57c-2a17-4971-9f9e-5cb6abd0698e (дата звернення: 03.10.2026).

М. Б. Тарасюк,
інспектор 9-го відділу 3-го управління ІТП ДКП НП України
(Департамент кіберполіції Національної поліції України)

С. В. Самойлов,
начальник 3-го управління ІТП ДКП НП України,
кандидат юридичних наук, доцент,
(Департамент кіберполіції Національної поліції України)

ПРАВОВІ МЕЖІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДБИТКА БРАУЗЕРА ТА МОДЕЛЕЙ ВІДБОРУ ОЗНАК У АНАЛІТИЧНІЙ РОЗВІДЦІ

Протидія кіберзлочинності та шахрайству в мережі дедалі частіше спирається на аналіз цифрових слідів, зокрема відбитка браузера: сукупності параметрів пристрою й програмного середовища, яка дозволяє відрізнити один браузер від іншого без cookies [1-3]. Для аналітичної розвідки така технологія цінна тим, що допомагає пов'язувати анонімні сесії браузера [4]. Водночас правовий режим використання цього інструменту в Україні та ЄС лише формується [5]. Відбиток дає орієнтувальну інформацію і допомагає висувати версію про зв'язок між сесіями браузера, але не підтверджує особу. Результат збору ймовірнісний, оскільки різні користувачі можуть мати однаковий відбиток, а у того самого користувача він змінюється з оновленням браузера чи драйверів. Тому для аналітика важливо знати не лише збіг, а й частоту хибних збігів і хибних розбіжностей. Найбільш інформативні параметри (canvas, WebGL, список шрифтів, User-Agent) водночас є найбільш інтрузивними, оскільки потребують активного опитування пристрою [3].

Мета роботи – окреслити правові межі застосування відбитка браузера і моделей відбору ознак для аналітичної розвідки.

Завдання даного дослідження – показати, як принцип мінімізації даних можна реалізувати технічно.

Правовий режим підстав для збору залежить від того, хто збирає дані. Приватний суб’єкт (банк, онлайн-сервіс), який використовує відбиток для запобігання шахрайству, у ЄС підпадає під статтю 5(3) директиви ePrivacy, а саме, за настановами EDPB вона охоплює й відбиток пристрою і вимагає згоди або технічної необхідності, причому легітимний інтерес не є підставою [6]. Якщо відбиток дозволяє виокремити людину, він є персональними даними за GDPR [7]. Компетентні органи, що обробляють дані для запобігання, розслідування і виявлення злочинів, підпадають під директиву 2016/680, яка вимагає необхідності й пропорційності обробки, захисту даних за задумом і за замовчуванням, оцінки впливу та ведення журналів [8]. В Україні діє Закон № 2297-VI [9]. Для розслідування КПК України передбачає, що пошук, виявлення і фіксація відомостей в електронній інформаційній системі та доступ до неї без відома власника здійснюються за ухвалою слідчого судді, а відомості, доступ до яких не обмежений власником або не пов'язаний з подоланням логічного захисту, можна здобувати без неї [10]. Чи охоплює ця норма збір відбитка, залежить від того, чи обмежений доступ і чи подолано захист, тож питання потребує окремого аналізу. Проєкт закону № 8153 про гармонізацію з GDPR [9] до впровадження варто перевірити на актуальність статусу.

Вимоги до аналітичних систем зі штучним інтелектом регламент ЄС відносить до високо ризикових систем саме у правоохоронних органах, які оцінюють достовірність доказів, оцінюють ризик правопорушення або профілюють фізичних осіб під час виявлення, розслідування чи переслідування злочинів [11]. Директива 2016/680 забороняє рішення, ухвалені виключно автоматизованою обробкою, що мають несприятливі правові наслідки, якщо їх не дозволяє закон із гарантіями, щонайменше правом на втручання людини [12]. Україна не є членом ЄС, проте ці акти слугують орієнтиром євроінтеграційної гармонізації, а для суб’єктів, що обробляють дані громадян ЄС, можуть застосовуватися й безпосередньо. Звідси маємо практичний наслідок, а саме: система відбору ознак має лише підтримувати аналітика, остаточне рішення приймає людина, а результати подаються разом із показниками похибки.

Для мінімізації в технічному руслі, як можливий правовий інструмент, запропонована модель на основі створеного каталогу шести елементних вибірок для 31 параметра (саме така кількість параметрів у сучасних відбитках браузерів), побудованому за допомогою латинських квадратів і квазігруп, та жадібному відборі параметрів, у якому кожному параметру присвоюється вага ризику. Це дає три переваги з правового погляду:

по-перше, чим менше параметрів, тим нижча ідентифікованість і легше обґрунтувати необхідність та пропорційність збору;

по-друге, штраф за ризик дозволяє заздалегідь відсіяти найінтрузивніші активні параметри, залишивши пасивні (заголовки запиту);

по-третє, каталог є перевіреним і рівномірним, тож призначення вибірки піддається аудиту, а математичні властивості (код із виправленням помилок) дають кількісну оцінку надійності, яку можна ввести до оцінки впливу на захист даних. Модель не замінює юридичної оцінки: вагові коефіцієнти ризику мають визначати юристи, а не дані.

Мету й правову підставу варто визначати до проєктування системи; параметри з високим ризиком не використовувати без доведеної необхідності; задокументувати набір параметрів, похибки й журнал звернень; встановити строки зберігання; залишити остаточне рішення за людиною; проводити оцінку впливу на захист даних до впровадження.

Висновки. Відбиток браузера корисний у кримінальному аналізі як орієнтувальне джерело, але його використання обмежене нормами про захист даних, процесуальним правом і новими вимогами до систем штучного інтелекту. Принцип мінімізації може бути реалізований технічно через вибір невеликого набору параметрів з урахуванням їх правового ризику. Подальшим дослідженням стане узгодження вагових коефіцієнтів ризику з нормами чинного українського законодавства та перевірка моделі на реальних даних.

Список використаних джерел

1. Eckersley P. How unique is your web browser? Privacy Enhancing Technologies (PETS 2010). Berlin ; Heidelberg : Springer, 2010. P. 1–18. (Lecture Notes in Computer Science ; vol. 6205).
2. Laperdrix P., Rudametkin W., Baudry B. Beauty and the beast: diverting modern web browsers to build unique browser fingerprints. 2016 IEEE Symposium on Security and Privacy (SP). San Jose : IEEE, 2016. P. 878–894.
3. Gómez-Boix A., Laperdrix P., Baudry B. Hiding in the crowd: an analysis of the effectiveness of browser fingerprinting at large scale. Proceedings of the 2018 World Wide Web Conference (WWW '18). Lyon : ACM, 2018. P. 309–318.
4. Hari Venugopalan, Tangbaihe Wang, Shaoor Munir, Samuel T. King, Shuaib Ahmed, Zubair Shafiq, FP-Inconsistent: Detecting Evasive Bots using Browser Fingerprint Inconsistencies // arXiv:2406.07647v1 [cs.CR] 11 Jun 2024, URL: https://arxiv.org/pdf/2406.07647v1 (дата звернення 06.10.2026).
5. Самойлов С. В., Шаронов А. П., Крайнічук (Шелепало) Г. В. Організаційно правовий аспект використання відбитку браузера для заходів кіберзахисту. Наше право. № 1. 2026. С. 42–52. https://doi.org/10.71404/NP.2026.1.6.
6. European Data Protection Board. Guidelines 2/2023 on technical scope of Art. 5(3) of ePrivacy Directive. Version 2.0, Brussels : EDPB, 2024.
7. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data (General Data Protection Regulation). Official Journal of the European Union. 2016. L 119. P. 1–88.
8. Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of the prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences. Official Journal of the European Union. 2016. L 119. P. 89–131.
9. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 34. Ст. 481.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–13. Ст. 88.
11. Про захист персональних даних : проєкт Закону України від 25.10.2022 № 8153. Верховна Рада України.
12. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). Official Journal of the European Union. 2024. L, 12.07.2024.

М. А. Тарнавська,
курсантка факультету №2
(з підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
та правоохоронних інформаційних систем)
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

П. С. Вербицький,
декан факультету №2
(з підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності
та правоохоронних інформаційних систем)
кандидат наук із соціальних комунікацій, підполковник поліції
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ У МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: OSINT-ПІДХІД

Російсько-українська війна показала, наскільки важливу роль у роботі правоохоронних органів має інформація, яка поширюється через Інтернет. Щодня у соціальних мережах, месенджерах, на новинних сайтах та інших цифрових платформах з'являються фотографії, відеозаписи, повідомлення очевидців, матеріали журналістів та офіційні заяви про події, які потенційно можуть бути пов'язані з воєнними злочинами. Велика частина таких матеріалів створюється безпосередньо в момент виникнення події або невдовзі після неї, коли правоохоронці ще не мають можливості повністю встановити всі її обставини. А тому інформація з відкритих джерел може бути важливою для подальшої роботи слідчих та аналітиків. Проте, велика кількість інформації сама по собі, безперечно, не гарантує її достовірності. Відповідно, виникає потреба не тільки знаходити повідомлення про можливі злочини, але й перевіряти їх, порівнювати між собою та встановлювати, які саме відомості можуть мати значення для кримінального аналізу.

Поняття кримінального аналізу вже використовується у діяльності Національної поліції України. Відповідно до законодавства, «**кримінальний аналіз** – специфічний вид інформаційно-аналітичної діяльності в оперативно-розшуковій діяльності, що спрямований на встановлення та припущення взаємозв'язків між інформацією (відомостями, даними) про злочинну діяльність та потенційно з нею пов'язаною інформацією, отриманою з інших джерел, її оцінювання, інтерпретацію та прогнозування розвитку досліджуваних подій, ситуацій і фактів з метою їх використання під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, розроблення тактичних і стратегічних заходів з протидії злочинності» [1]. Простими словами, *завдання кримінального аналізу* можна пояснити як пошук відповіді на питання, чи пов'язані між собою різні факти, повідомлення, особи, події або предмети. Наприклад, якщо у різних соціальних мережах з'являються відео одного й того самого населеного пункту, аналітик може порівняти їх, встановити час і місце зйомки, визначити, чи справді матеріали стосуються однієї події, а також перевірити, чи є інші джерела, які підтверджують отриману інформацію.

Сьогодні кримінальний аналіз є надзвичайно важливим під час розслідування воєнних злочинів. Насамперед тому, що на відміну від багатьох інших кримінальних правопорушень, інформація про події війни може надходити з територій, де проведення слідчих (розшукових) дій у певний момент є неможливим. До прикладу, тимчасова окупація території, активні бойові дії, знищення будівель та документів, переміщення населення і відсутність безпечного доступу до місця події значно ускладнюють отримання інформації звичайними способами. Проте цифровий простір (зокрема, соцмережі, месенжери тощо) може зберігати відомості про подію навіть тоді, коли доступ до місця її вчинення відсутній.

З цим безпосередньо пов'язаний OSINT – «Open Source Intelligence», тобто збір та аналіз інформації з відкритих джерел. До таких джерел науковці відносять: вебсайти, соціальні мережі, новинні ресурси, відкриті бази даних, карти, супутникові знімки, відеохостинги та інші ресурси, доступні без використання закритої інформації [2, с. 64-65]. Важливо розуміти, що OSINT – це не тільки звичайний пошук інформації в Google чи перегляд соціальних мереж. Основна частина роботи – це подальша перевірка знайдених даних та встановлення зв'язків між ними.

Практика європейських правоохоронних органів підтверджує значення OSINT для розслідування злочинів, пов'язаних із війною в Україні. У 2023 році Агентство Європейського Союзу зі співпраці правоохоронних органів (англ. Europol) створило спеціальну оперативну групу OSINT для підтримки розслідувань міжнародних злочинів, учинених на території Україні. Основним завданням стало, зокрема, збирання та аналіз інформації з відкритих джерел для встановлення підозрюваних та їх можливої участі у воєнних злочинах, злочинах проти людяності та інших міжнародних злочинах. Європол окремо відзначив велику кількість інформації, яка з'явилася в Інтернеті після початку повномасштаб-

ного вторгнення, а також можливість використання цієї інформації для перевірки та документування воєнних злочинів [3].

Цікавим є і те, що Європол використовує OSINT не окремо від іншої інформації, а разом із даними, отриманими в межах правоохоронної діяльності. У спільній роботі з Україною та іншими державами Агентству відведено роль у збиранні й аналізі законно отриманих даних із соціальних мереж, телебачення та радіо [3]. Відповідно робимо висновок про те, що інформація з Інтернету має найбільшу цінність тоді, коли її порівнюють з іншими даними. Одне відео може містити неправдиву інформацію, однак якщо його місце і час підтверджуються іншими незалежними матеріалами, то значення такого доказу для розслідування значно зростає.

Особливо важливим є питання про те, як саме цифрова інформація може бути перевірена. Припустимо, у соціальній мережі з'являється відео, автор якого стверджує, що на ньому зафіксовано обстріл цивільного об'єкта. Першим кроком варто встановити, хто опублікував відео, коли воно з'явилося в мережі, чи є це первинною публікацією, чи не було відео взято зі старого матеріалу, де саме воно було зроблене та чи відповідають зображені об'єкти вказаному місцю. Після цього отримані відомості можна порівняти з іншими публікаціями, супутниковими знімками, картами та офіційними повідомленнями.

Одним із найпоширеніших способів перевірки такого матеріалу є геолокація, зміст якої достатньо простий: потрібно встановити місце, де було зроблено фотографію чи відео. Для цього можуть використовуватися особливості будівель, дороги, дорожні знаки, лінії електропередач, рельєф місцевості, дерева, водойми та інші об'єкти, які можна побачити на зображенні. Якщо на відео зафіксовано конкретну будівлю, її можна порівняти з фотографіями та супутниковими знімками відповідної території. У результаті можна встановити, чи відповідає твердження автора відео реальному місцю події.

Не менш важливим аспектом є встановлення часу створення матеріалу, оскільки фотографії та відео досить часто поширюються повторно як матеріали про нові події. Наприклад, відео, яке насправді було записане у 2022 році, може бути опубліковане у 2026-му з твердженням, що воно містить події поточного року. Для перевірки часу можна порівнювати дату першої публікації, погодні умови, стан будівель, розташування тіней, інші відеозаписи з того самого місця та інформацію з новинних ресурсів. Окрему проблему становить повторне поширення одного й того самого матеріалу. До прикладу, фотографія, зроблена очевидцем, може спочатку з'явитися у Telegram, потім у Facebook, після цього – на новинному сайті, а згодом її можуть опублікувати десятки інших користувачів. На перший погляд здається, що існує багато джерел, які підтверджують одну подію. Насправді всі вони можуть походити від одного первинного матеріалу. Тому під час кримінального аналізу важливо встановити походження інформації, а не тільки підрахувати кількість публікацій. Власне цей принцип має важливе значення для OSINT-досліджень.

Вагомим міжнародним джерелом у зазначеній сфері є «Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations», розроблений Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини та Центром прав людини Каліфорнійського університету в Берклі. Документ містить рекомендації щодо пошуку, перевірки, аналізу та збереження цифрової інформації під час розслідування порушень міжнародного кримінального права, прав людини та міжнародного гуманітарного права [4]. При цьому, положення зазначеного нормативного акта можна застосовувати до роботи з фотографіями, відео, публікаціями соціальних мереж та іншими цифровими матеріалами, які можуть стосуватися воєнних злочинів.

Крім того, в Протоколі звертається увага на потребі збереження інформації таким способом, щоб у майбутньому можна було встановити, звідки вона походить і що з нею відбувалося після її отримання [4]. Вчені це питання часто називають «chain of custody» – ланцюгом збереження доказу [5, с. 17]. Для цифрового матеріалу важливо знати, коли його було знайдено, де він знаходився, хто його зберігав, чи змінювався файл та які дії з ним проводилися. Так, для звичайного користувача скриншот сторінки може здаватися достатнім, але для правоохоронної роботи цього може бути замало. Потрібно зберегти якомога більше інформації про походження матеріалу та умови його отримання.

При цьому слід розмежовувати інформацію з відкритого джерела та доказ у кримінальному провадженні. Безпосередній факт публікації фотографії чи відео в соціальній мережі ще не доводить, що зображена подія дійсно відбулася саме так, як її описує автор. Кримінальний процесуальний кодекс України встановлює правила щодо доказів та їх процесуальних джерел. Зокрема, відповідно до ст. 84 КПК України доказами є «…фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню»; а ст. 99 визначає можливість використання документів, зокрема матеріалів фотозйомки, відеозапису та інших носіїв інформації [6]. Отже, цифровий матеріал може мати значення для кримінального провадження, однак перед використанням варто встановити його походження, достовірність та зв'язок із конкретною подією.

Особливо корисним є графовий аналіз – його можна пояснити як спосіб показати зв'язки між різними об'єктами. Наприклад, один вузол може позначати особу, другий – транспортний засіб, третій – військовий підрозділ, четвертий – місце події, п'ятий – конкретний відеозапис. Якщо різні джерела дозволяють встановити зв'язок між цими об'єктами, їх можна відобразити у вигляді схеми [7]. В Національній поліції функціонують підрозділи кримінального аналізу, а відповідні інформаційні системи використовуються для накопичення та оброблення відомостей, пов'язаних з оперативно-розшуковою діяльністю та кримінальним аналізом [1]. У наукових працях кримінальний аналіз також розглядається як діяльність, пов'язана з перевіркою та оцінюванням інформації, встановленням зв'язків між даними та використанням результатів аналізу у правоохоронній роботі [8, с. 20].

Під час війни соціальні мережі можуть використовуватися для поширення пропаганди, маніпуляцій та навмисно неправдивих повідомлень. Іноді для цього використовуються справжні фотографії або відео, але вони супроводжуються неправдивим описом. В інших випадках матеріал може бути змонтований або створений за допомогою штучного інтелекту. Останніми роками особливої уваги потребують deepfake-матеріали – фотографії, аудіозаписи та відео, створені або змінені за допомогою технологій ШІ. Для розслідування воєнних злочинів це становить серйозну проблему, оскільки неправдиве відео може бути використане для звинувачення конкретної особи або, навпаки, для заперечення реальної події.

Цікаво, що у 2026 році Рада Європи провела в Україні спеціальне навчання щодо використання OSINT та електронних доказів у кримінальних провадженнях про воєнні злочини. Під час навчання розглядалися вимоги українського кримінального процесуального законодавства, міжнародні стандарти, Berkeley Protocol, способи роботи з відкритими джерелами та правила збереження електронних доказів [9]. Окремий захід у лютому 2026 року був присвячений використанню OSINT для збору електронних доказів журналістами, медіа та громадськими організаціями, які документують воєнні злочини в Україні [10]. Отже, досліджувана тема вже має практичне значення для українських правоохоронців, журналістів та аналітиків.

На нашу думку, одним із перспективних напрямів розвитку кримінального аналізу в Україні є створення цифрових систем, які допомагатимуть автоматично знаходити та сортувати інформацію про можливі воєнні злочини. Наприклад, система могла б знаходити публікації за певними словами, визначати приблизне місце події, порівнювати фотографії та відео, знаходити повторні публікації одного матеріалу і показувати зв'язки між різними повідомленнями.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Змін до Положення про автоматизовану інформаційну систему оперативного призначення єдиної інформаційної системи МВС: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.12.2023 №1071. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0068-24#Text
2. Тарасюк А.В. Правові та стратегічні аспекти використання штучного інтелекту в оперативно-розвідувальній діяльності Служби безпеки України та інформаційно-аналітичному прогнозуванні як детермінанти забезпечення національної безпеки. *Dictum Factum*. 2026. №1 (19). С. 62-72. DOI: https://doi.org/10.32703/2663-6352/2026-1-19-62-72
3. Europol sets up OSINT taskforce to support investigations into war crimes committed in Ukraine. EUROPOL. 2023. URL: https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europol-sets-osint-taskforce-to-support- investigations-war-crimes-committed-in-ukraine
4. Berkeley protocol on digital open source investigations: a practical guide on the effective use of digital open source information in investigating violations of international criminal, human rights and humanitarian law of 03.01.2022. URL: https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/berkeley-protocol- digital- open-source
5. Бондаренко О.Г. Цифрові докази в кримінальному процесі України: проблеми допустимості та оцінки. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2026. Вип. 1. С. 15-21. DOI: https://doi.org/10.32782/cuj-2026-1-2
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
7. OSINT: технологія збору та аналізу даних з відкритих джерел. 2022. URL: https://softlist.com.ua/ua/news/osint-tekhnologiya-sbora-i-analiza-dannyh-iz-otkrytyh-istochnikov
8. Мовчан А. В. Актуальні проблеми впровадження в органах Національної поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою. *Соціально-правові студії*. 2018. Вип. 1. С. 17-22.
9. OSINT and electronic evidence: legal requirements and practical application in criminal proceedings on war crimes in Ukraine. Council of Europe. 2026. URL: https://surl.li/iwzych
10. CyberUA: Use of OSINT for the collection of electronic evidence in war crimes for journalists, media and civil society. Council of Europe. 2026. URL: https://surl.lt/wrnsjo

А. А. Теслицький,
аспірант кафедри кримінального права та процесу
(Державний податковий університет)

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОКУРОРОМ КВАЛІФІКУЮЧОЇ ОЗНАКИ «В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ» ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Доповнення кримінального законодавства кваліфікуючою ознакою «в умовах воєнного або надзвичайного стану» посилило значення належного обґрунтування правової позиції прокурора. Законом України від 03.03.2022 № 2117-IX цю ознаку включено до частин четвертих статей 185, 186, 187, 189 та 191 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1; 2]. Під час судового розгляду прокурор має пояснити, чому доведені обставини конкретного діяння відповідають змісту застосовної норми. Особливості такого пояснення доцільно розглянути на прикладі крадіжки, передбаченої ч. 4 ст. 185 КК України, щодо якої сформовано правовий висновок Верховного Суду.

Проблема полягає в тому, що посилання на воєнний стан може сприйматися як достатнє обґрунтування посиленої кримінально-правової оцінки. Однак нормативне існування цього режиму та доведеність діяння конкретної особи належать до різних складових аргументації. Метою цих тез є визначення мінімально достатнього способу їх поєднання у позиції прокурора перед судом. Такий підхід спрямований на перевірність обвинувачення та належну реалізацію повноважень прокурора під час судового розгляду.

Процесуальною основою такого обґрунтування є положення статей 91 і 92 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) щодо доказування події кримінального правопорушення, зокрема часу, місця та способу його вчинення, і покладення відповідного обов’язку на сторону обвинувачення. Стаття 291 КПК України передбачає виклад фактичних обставин, правову кваліфікацію та формулювання обвинувачення як складові обвинувального акта [3]. Отже, у суді прокурор повинен забезпечити зрозумілий зв’язок між фактичним змістом обвинувачення та його юридичною формулою.

Об’єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду в постанові від 15.01.2024 у справі № 722/594/22 пов’язала застосування ч. 4 ст. 185 КК України з учиненням крадіжки під час дії відповідного правового режиму на території його запровадження. Суд розмежував цю кваліфікуючу ознаку та використання умов воєнного стану як обставину, що обтяжує покарання за п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України [4, с. 6–7]. Відтак для застосування досліджуваної ознаки не вимагається встановлення того, що винний скористався бойовими діями, евакуацією чи іншими спричиненими війною обставинами.

Аргументація сторони обвинувачення має відображати саме це розмежування. Для досліджуваного складу доказування використання спричинених війною обставин не є обов’язковою передумовою застосування ч. 4 ст. 185 КК України. Водночас заявлена кваліфікація потребує встановлення часу й місця крадіжки та пояснення того, що в цьому місці й у цей час діяв відповідний правовий режим. Відсутність активних бойових дій у населеному пункті сама собою не спростовує цієї ознаки.

Важливе значення має розмежування початку дії воєнного стану та набрання чинності нормою, яка посилила кримінальну відповідальність. Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 передбачив запровадження воєнного стану з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [5], тоді як Закон № 2117-IX набрав чинності 07.03.2022 [1]. Відповідно до статей 4 і 5 КК України нову кваліфікуючу ознаку не можна застосовувати до раніше вчиненого діяння, оскільки це погіршувало б становище особи [2]. Тому необхідно окремо перевіряти чинність кримінально-правової норми на момент діяння.

Нормативна частина обґрунтування повинна містити посилання на акт про введення воєнного стану, а за потреби – на акти про продовження його дії та закони, якими їх затверджено. Вони визначають часові й територіальні межі правового режиму. Доказова частина має показувати, які досліджені судом докази встановлюють учинення діяння саме в цих межах.

Значення має те, чи дає доведений часовий проміжок змогу однозначно визначити застосовну редакцію кримінального закону та дію правового режиму. Якщо проміжок охоплює як період до 07.03.2022, так і період після цієї дати, прокурор має усунути відповідну доказову невизначеність. Неусунуті сумніви не можуть бути замінені припущенням про пізнішу дату, яке погіршує становище обвинуваченого, з огляду на вимоги ст. 17 КПК України [3]. Посилання на загальновідомість війни не усуває сумніву щодо часу вчинення конкретного діяння.

Наявність досліджуваної ознаки також не звільняє від перевірки кримінальної протиправності самого викрадення. У постанові від 07.10.2024 у справі № 278/1566/21 об'єднана палата Касаційного кримінального суду врахувала зворотну дію змін щодо дрібного викрадення, внесених Законом № 3886-IX [6]. Тому сторона обвинувачення має обґрунтувати вартість майна та перевірити її юридичне значення з урахуванням межі між адміністративною і кримінальною відповідальністю. Сам факт дії воєнного стану не перетворює адміністративне правопорушення на крадіжку, за яку настає кримінальна відповідальність.

Перевірка заперечень захисту повинна бути спрямована на конкретну спірну підставу кваліфікації. Заперечення щодо дати викрадення потребує відповіді через аналіз доказів, а твердження про обов'язковість використання воєнних обставин – через тлумачення норми та наведення правового висновку Верховного Суду.

Мінімальний стандарт обґрунтування цієї кваліфікуючої ознаки доцільно розуміти як послідовне пояснення змісту й чинності застосовної норми, доведених часу й місця діяння та їх відповідності межам дії воєнного стану. Воно має завершуватися відповіддю на істотне заперечення щодо обраної кваліфікації, якщо таке заперечення заявлено.

Застосовувати запропонований підхід доцільно вже під час підготовки прокурора до судового розгляду, зіставляючи формулювання обвинувачення з доказами та нормативними джерелами. У судових дебатах це дає змогу пояснити юридичне значення досліджених обставин і відповісти на позицію захисту. Водночас обґрунтування має залишатися в межах висунутого обвинувачення та передбачених КПК України процедур його зміни [3]. Посилання на судову практику не усуває потреби довести фактичні підстави застосування норми в конкретному провадженні.

Отже, обґрунтування ознаки «в умовах воєнного стану» має поєднувати нормативне тлумачення з доказовим установленням обставин діяння. Визначальними є чинність відповідної редакції закону, дія правового режиму в доведених часових і територіальних межах та встановлення інших ознак кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20 (дата звернення: 04.10.2026).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/2341-14 (дата звернення: 04.10.2026).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 04.10.2026).

4. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за січень 2024 року. Київ : Верховний Суд, 2024. С. 6–7. Постанова ОП ККС ВС від 15.01.2024 у справі № 722/594/22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_KKS_01_2024.pdf (дата звернення: 04.10.2026).

5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397 (дата звернення: 04.10.2026).

6. ОП ККС ВС зробила висновок щодо декриміналізації викрадення чужого майна шляхом крадіжки. Верховний Суд. 14.10.2024. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1684331/ (дата звернення: 04.10.2026).

О. М. Тесніков,
старший викладач кафедри управління логістикою
(Національна академія Національної гвардії України)

ВЗАЄМОДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ЗІ СКЛАДОВИМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сектор безпеки і оборони – система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [1, с. 3].

Національна гвардія України – складова сектору безпеки і оборони та є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій а також бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони [2, с. 2].

Таким чином Національна гвардія України є складовою сектору безпеки і оборони України і у своїй діяльності взаємодіє з іншими складовими сектору. При цьому з якими складовими сектору безпеки і оборони та по яких питаннях буде організована взаємодія буде в першу чергу залежати від того, які завдання будуть виконуватися більше скажемо поліцейського (правоохоронна функція) або військового характеру.

При виконанні завдань поліцейського характеру буде здійснюватися міжвідомча взаємодія правоохоронних органів у сфері забезпечення державної безпеки – це заснований на законі, організаційно та процедурно впорядкований процес узгодженої спільної діяльності організаційно відокремлених правоохоронних органів, що здійснюється в межах установленої компетенції шляхом визначення спільних цілей, вироблення та реалізації узгоджених рішень, розподілу завдань, інформаційно-аналітичного обміну, спільного планування і скоординованого використання сил, засобів та інституційних спроможностей із метою своєчасного виявлення, попередження, припинення й нейтралізації загроз державній безпеці та досягнення результату, якого неможливо або істотно складніше досягти відокремленою діяльністю кожного з учасників [3, с. 42].

Під час ведення воєнних (бойових) дій з іншими збройними формуваннями сил оборони взаємодія буде здійснюватися як узгоджені і взаємозв'язані за метою, завданнями, місцем, часом, способами виконання завдань дії військових частин і підрозділів для досягнення мети бою. Взаємодія буде організовуватися як сукупність заходів, які проводяться командирами, органами управління щодо узгодження дій військових частин (підрозділів) при підготовці до спільного виконання ними завдань з урахуванням їх місця в бойовому порядку та в інтересах підрозділів, які будуть відігравати головну роль в бою.

Також командувач Національної гвардії України, органи військового управління, командири з'єднань, військових частин під час введення в Україні режиму воєнного стану, як військове командування у взаємодії з військовими адміністраціями здійснюють правові заходи режиму воєнного стану [4, с. 6].

Тобто практично у всіх випадках Національна гвардія України виконує завдання, які визначені Законом України «Про Національну гвардію України» у взаємодії з зі складовими сектору безпеки і оборони. Це досягається проведенням спільних нарад та вироблення загального замислу на застосування сил і засобів, взаємним обміном військовими оперативними групами, які виконують завдання в органах військового управління, розробленням та затвердженням відповідних міжвідомчих планів. Одним з таких прикладів є організація взаємодії військових нарядів Національної гвардії України з

Національною поліцією під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку [5, с. 3].

Взаємодія Національної гвардії України зі складовими сектору безпеки і оборони як у мирний час так і під час введення в державі режиму воєнного стану є безперечно необхідною складовою прийняття важливих управлінських рішень органами військового управління, що в свою чергу сприяє підвищенню ефективності виконання бойових (спеціальних) завдань шляхом координації спільних зусиль. Такий підхід дозволяє заощадити ресурси, які відведені для забезпечення виконання завдань, чітко і вірно визначити роль кожної складової під час проведення військової або поліцейської операції та забезпечує високий рівень результативності.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469--VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text
2. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 №т876-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text
3. Іван Когут. Міжвідомча взаємодія правоохоронних органів у сфері забезпечення державної безпеки: поняття та ознаки. Публічне управління і право: історія, теорія, практика. 2026. Вип. 7. С. 34–46. URL: https://intranet.vspu.edu.ua/pup/index.php/journal/article/view/79/74
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
5. Про затвердження порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку : наказ МВС України від 10.08.2016 № 773.

А. О. Ткаченко,
голова
(Асамблея правників України)

Т. С. Яцюк,
асистент кафедри публічного управління,
адміністрування і національної безпеки
Інституту гуманітарної підготовки та державного управління
(Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу)
член *(Асамблея правників України)*

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ДІТЕЙ

Насильство щодо дітей є масштабною світовою проблемою, наслідки якої проявляються у формуванні соціально дезадаптованих та психологічно травмованих осіб, що нерідко мають труднощі з побудовою здорових сімейних стосунків і виконанням батьківських функцій. Крім того, встановлений у науці причинно-наслідковий зв'язок засвідчує: жорстокість здатна відтворюватися у подальших поколіннях. Зокрема, американські дослідники, проаналізувавши дані 747 осіб, які вчинили сексуальні злочини, з'ясували, що 76% із них у дитинстві самі стали жертвами сексуального насильства. Це дозволяє говорити про певну поведінкову спадковість або «ефект зворотної реакції», що формує замкнене кримінальне коло – так званий криміногенний цикл victim to victimizer [1, с. 176].

У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» наведено визначення поняття зґвалтування – це природні статеві зносини між особами різної статі всупереч або з ігноруванням волі потерпілої особи із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи [2].

Зґвалтування – найбільш тяжкий, небезпечний і поширений злочин проти статевої свободи та статевої недоторканності. Воно грубо принижує гідність особи, посягає на статеву свободу, а якщо потерпіла особа є малолітньою або не досягла віку статевої зрілості, – на її статеву недоторканість і може завдати значної шкоди здоров'ю людини і заподіяти їй глибоку моральну травму [2].

У кримінально-правовій доктрині та законодавстві чітко розмежовується статус неповнолітніх і малолітніх потерпілих у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості. Відтак, особливо кваліфікуючими ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ст. 152 Кримінального кодексу України (далі – КК України) є, зокрема, вчинення зґвалтування неповнолітньої або малолітньої особи, що обумовлює підвищену суспільну небезпеку діяння. Водночас, відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» неповнолітніми потерпілими від зґвалтування або насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом слід вважати осіб віком від 14 до 18 років, малолітніми – осіб, яким на момент злочину не виповнилося 14 років [2].

У 2021 році Центр гідності дитини Українського католицького університету оприлюднив результати дослідження «Сексуальне насилля в Україні: від усвідомлення до захисту», проведеного дослідницькою агенцією Fama. Опитування охопило 1600 респондентів віком від 16 до 55 років із усіх регіонів країни, а похибка репрезентативності за довірчої ймовірності 0,954 не перевищила 2,5%. Це перше комплексне дослідження масштабу сексуального насильства в Україні продемонструвало значний рівень прихованості та поширеності проблеми: 23% учасників зазначили, що в дитинстві пережили сексуальне насильство або домагання, 4% повідомили про випадки зґвалтування до досягнення 18 років, водночас 43% постраждалих нікому не розповіли про пережите. Дані також виявили низький рівень якісної сексуальної просвіти: 42% опитаних уперше дізнались про секс від друзів і лише 17% – від батьків. Крім того, 62% українців вважають, що сексуальні злочини щодо дітей зазвичай вчиняють незнайомці, хоча у 85% випадків кривдниками є знайомі дорослі, що свідчить про глибокі хибні уявлення суспільства та необхідність посилення системи захисту дітей [3].

Водночас, аналізуючи результати опитування, провідні українські дослідники Василевич В. В. та Левченко Ю. О. звертають увагу на один із найтривожніших висновків: 43% постраждалих так і не повідомили нікому про пережите. Науковці підкреслюють, що сексуальні злочини щодо дітей харак-

теризуються високим рівнем латентності, обумовленим сукупністю чинників. До них належать недовіра значної частини суспільства до спроможності державних інституцій ефективно захищати права жертв та забезпечувати притягнення винних до кримінальної відповідальності, особливо коли йдеться про осіб із високим соціальним статусом чи суттєвими матеріальними ресурсами. Важливою причиною є також суспільна стигматизація таких діянь, що стримує потерпілих від звернення до правоохоронних органів або призводить до запізнілого повідомлення, коли істотна частина доказів уже втрачена. У випадку дітей ситуацію додатково ускладнюють страх, сором і невпевненість у отриманні належної підтримки з боку дорослих, що суттєво перешкоджає оперативному виявленню та фіксації фактів сексуального насильства [4, с. 150–154].

Стаття 155 КК України встановлює кримінальну відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості. Поняття статевої зрілості визначається як фізіологічний стан організму, що дає змогу повноцінно виконувати статеві та репродуктивні функції. Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 5 «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи» та Правилами судово-медичних експертиз (Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6), особи до 14 років вважаються такими, що не досягли статевої зрілості, а її встановлення здійснюється щодо осіб віком від 14 до 18 років. Основним об'єктом злочину є статева недоторканість неповнолітнього, додатковим – його здоров'я. Об'єктивна сторона охоплює вчинення статевих зносин із такою особою, незалежно від того, чи це одноразовий акт, чи тривалі стосунки. Суб'єктом може бути особа будь-якої статі, яка досягла 16 років, у ч. 2 ст. 155 КК України передбачено спеціального суб'єкта – батьків, опікунів чи інших осіб, відповідальних за виховання дитини. Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом: винний усвідомлює недосягнення потерпілим статевої зрілості. Кваліфікуючими ознаками є вчинення діяння особами, наділеними виховними функціями, або спричинення безплідності чи інших тяжких наслідків [5, с. 369–371].

Стаття 156 КК України встановлює кримінальну відповідальність за розбещення неповнолітніх, родовим об'єктом якого є статева свобода та статева недоторканість особи, а основним безпосереднім об'єктом – нормальний сексуальний розвиток дитини. Об'єктивна сторона передбачає вчинення розпусних дій, що можуть мати фізичний або інтелектуальний характер. Використання порнографічних матеріалів під час розпусних дій утворює сукупність злочинів за ст. 156 і ст. 301 КК України. Злочин вважається закінченим з моменту вчинення розпусних дій (формальний склад). Суб'єктом злочину є особа, здатна усвідомлювати характер своїх дій і керувати ними; в науковій літературі обґрунтовано, що відповідальність за ст. 156 настає з моменту досягнення повноліття, тобто 18 років. Разом з тим, у випадку розбещення малолітньої особи кримінальна відповідальність може наставати з 16 років, що зумовлено підвищеною суспільною небезпекою таких діянь. Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом: винна особа усвідомлює сексуальний характер своїх дій та їх небезпечність для неповнолітнього і бажає їх учинення [5, с. 371–373; 6, с. 89; 7, с. 119–124].

Відповідно до ч. 1 ст. 156-1 КК України кримінальну відповідальність встановлено за пропозицію зустрічі, зроблену повнолітньою особою неповнолітньому (у тому числі із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій), з метою вчинення будь-яких дій сексуального характеру чи розпусних дій. Важливою умовою кваліфікації таких дій є те, що після здійснення пропозиції особа вчинила хоча б одну дію, спрямовану на реалізацію зазначеної зустрічі. Водночас, ч. 2 ст. 156-1 КК України передбачає посилену кримінальну відповідальність за аналогічні діяння, але вчинені з метою втягнення дитини у виготовлення дитячої порнографії. Таким чином, законодавець виокремлює два самостійні різновиди суспільно небезпечної поведінки, об'єднані спільною метою – використання дитини для сексуальних цілей, але розмежовані за характером посягання. Приміткою до статті визначено, що під «зустріччю» слід розуміти не лише фізичний контакт у реальному середовищі, а й взаємодію, проведення якої передбачає використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій. Таке уточнення демонструє врахування законодавцем сучасних форм вчинення сексуальних злочинів щодо дітей, що особливо актуально в умовах поширення цифрових комунікацій та соціальних мереж [8].

Отже, дослідження свідчить, що сексуальні посягання щодо дітей мають високий рівень прихованості та значний суспільний вплив, а їх правове реагування потребує подальшого вдосконалення. Наявна система кримінально-правових норм забезпечує базовий рівень захисту неповнолітніх, однак ефективність їх застосування залежить від покращення механізмів виявлення таких діянь, підвищення довіри до інституцій та формування відповідальної культури реагування. Отримані результати

створюють підґрунтя для подальшого наукового дослідження актуальних проблеми кримінально-правової охорони дитинства від сексуальної експлуатації.

Список використаних джерел

1. Джужа А. О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини: монографія. Київ, 2013. 193 с.

2. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/v0005700-08. (Дата звернення: 11.12.2025).

3. Сексуальне насилля в Україні: від усвідомлення до захисту. Інформаційно-ресурсний центр «Дитинство без насильства». URL: https://rescentre.org.ua/statystychni-dani-ta-doslidzhennia/seksualne-nasyllia-v-ukraini-vid-usvidomlennia-do-zakhystu. (Дата звернення: 11.12.2025).

4. Василевич В. В., Левченко Ю. О. Сексуальне насильство щодо дитини: латентність та шляхи подолання. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право. 2023. № 79. Т. 2. С. 149–154.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернєя. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

6. Письменська О. В. Розбещення неповнолітніх: склад злочину та кримінально-правові засоби реагування: дис… док. філ.: 081 Право. Кропивницький, 2025. 211 с.

7. Письменська О. В. Суб'єктивні ознаки розбещення неповнолітніх: дискусійні питання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2023. Випуск 75: частина 2. С. 119 – 124.

8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14. (Дата звернення: 11.12.2025).

П. І. Ткаченко,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідної лабораторії
вивчення проблем радіоекологічної злочинності,
доктор філософії в галузі права
(Асамблея правників України)
асистент-дослідник
(Академія політико-правових наук України)

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ РЕЖИМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Суб'єктивна сторона відображає внутрішнє психічне ставлення особи до вчиненого та його наслідків і включає форму вини (умисел або необережність), а також, за необхідності, мотив і мету. Саме ці елементи дозволяють визначити ступінь вини, характер і спрямованість поведінки особи, що має вирішальне значення для правильної кваліфікації діяння та індивідуалізації покарання. Отже, встановлення суб'єктивних ознак є необхідною умовою повного й об'єктивного дослідження складу кримінального правопорушення та забезпечує належне застосування кримінально-правових норм.

В свою чергу, аналогічну думку висловлює й практик О. О. Кирбят'єв, який у своєму дослідженні присвяченому питанням про суб'єктивну сторону кримінальних правопорушень стверджує, що суб'єктивні ознаки будь-якого злочину чи кримінального проступку складаються з двох обов'язкових ознак: суб'єкта кримінального правопорушення та суб'єктивної сторони [1, с. 77].

Досліджуючи суб'єктивні ознаки порушення вимог режиму радіаційної безпеки, а також з огляду на складові інституту суб'єктивних ознак можливо зауважити, що у сучасній кримінально-правовій науці найбільш поширеними є дві концепції суб'єктивної сторони злочину: тріадна та квадральна. Тріадна модель включає такі елементи, як вина, мотив і мета, тоді як квадральна доповнює їх ще й емоційним станом особи, яка вчинила злочин.

Основна дискусія між прихильниками цих концепцій стосується того, чи доцільно виділяти емоційний стан як окрему ознаку суб'єктивної сторони. Одні науковці вважають, що емоційний стан безпосередньо впливає на спосіб і характер вчинення діяння та тому повинен аналізуватися окремо. Інші ж аргументують, що емоції є скоріше контекстуальним фактором, що проявляється через мотив і мету, і не потребує самостійного виділення. Таким чином, вибір між тріадною та квадральною моделлю визначає, наскільки детально досліджується внутрішній світ злочинця при кримінально-правовій кваліфікації діяння [1, с. 77].

На думку М. В. Тимчаль, саме суб'єктивна сторона становить основну частину доказової діяльності, що зумовлює найбільшу кількість дискусій між сторонами у кримінальному процесі. Водночас проблема суб'єктивної сторони злочину залишається однією з найменш досліджених у кримінально-правовій науці. Крім того, у КК України відсутнє законодавче закріплення цього поняття [2, с. 122].

Стосовно кримінального правопорушення, пов'язаного з порушенням вимог режиму радіаційної безпеки, суб'єктивна сторона, як і в будь-якому іншому злочині чи кримінальному проступку, є однією з ключових складових доказування у кримінальному процесі. Водночас вона належить до найбільш складних для дослідження. Це зумовлено тим, що її елементи формуються у свідомості особи, мають внутрішній, прихований характер і не підлягають безпосередньому сприйняттю, а встановлюються шляхом аналізу об'єктивних ознак порушення вимог режиму радіаційної безпеки.

Як відзначають деякі вітчизняні науковці, значення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення полягає в такому: вона виступає складовим елементом складу злочину чи кримінального проступку та входить до підстав кримінальної відповідальності; її ознаки зумовлюють рівень суспільної небезпечності кримінального правопорушення; від правильного встановлення цих ознак залежить коректна кваліфікація злочину або кримінального проступку; вона відіграє важливу роль у розмежуванні кримінальних правопорушень між собою, а також у відмежуванні їх від інших видів правопорушень [3, с. 89].

Деякі науковці визначають суб'єктивну сторону кримінального правопорушення як його внутрішню складову, тобто психічну діяльність особи, що відображає ставлення її свідомості та волі до вчинюваного суспільно небезпечного діяння та його наслідків. Зміст суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення розкривається через такі юридичні ознаки, як вина, мотив і мета. Ці елементи тісно взаємопов'язані, однак їх зміст і значення відрізняються залежно від конкретного випадку вчинення злочину чи кримінального проступку [4, с. 56].

Отже, науковець пропонує виділяти як елементи суб'єктивної сторони кримінального правопорушення вину, мотив і мету. Такий підхід є одним із найпоширеніших, однак низка дослідників дотримується інших поглядів, вважаючи, що зміст суб'єктивної сторони злочину чи кримінального правопорушення не обмежується лише цими трьома складовими [1, с. 77–78].

Як зауважують видатній вітчизняні вчені М. І. Мельник та М.І. Хавронюк, розбіжності у наукових поглядах пояснюються тим, що емоційний стан особи можна розглядати з двох аспектів. Якщо емоційний стан впливає на здатність винного усвідомлювати характер своїх дій і керувати ними, він належить до категорії осудності та відноситься до ознак суб'єкта кримінального правопорушення. У разі, коли емоційний стан не впливає на цю здатність, він розглядається як складова суб'єктивної сторони, відображаючи певні психічні процеси особи, що виражають її потреби та допомагають з'ясувати фактори, які спонукали винного вчинити кримінальне правопорушення [5, с. 395].

Цікавим є також погляд В.П. Ємельянова, який підкреслює, що вина, хоч і є невід'ємною складовою та обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину, не вичерпує її змісту. Велику роль у характеристиці суб'єктивної сторони відіграють також мотив, мета та інші елементи психічної діяльності суб'єкта, до яких у юридичній літературі відносять емоційний стан, потреби та інтереси особи, що вчиняє злочинне діяння [6, с. 56].

Вітчизняний дослідник О. О. Кирбят'єв підсумовує, що суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення є його внутрішньою стороною і включає один обов'язковий елемент – винність, а також три факультативні складові: мету, мотив та емоційний стан у вигляді сильного душевного хвилювання [1, с. 78].

Суб'єктивна сторона злочину традиційно належить до розряду найбільш значимих і разом з тим найбільш складних гносеологічних категорій, адже являє собою надскладний комплекс нейрофізіологічних, психоемоційних та інтелектуальних характеристик людської діяльності, які, врешті-решт, у динамічному зрізі формують соціально-правові ознаки поведінки як злочинної [7, с. 189].

Суб'єктивна сторона основного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 267-1 КК України, характеризується наявністю прямого умислу, що вважається визначальною ознакою психічної діяльності особи в контексті кримінально-правового аналізу. Прямий умисел передбачає, що суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, розуміє його потенційні наслідки та свідомо спрямовує власну поведінку на досягнення визначеного результату. У цьому сенсі мотив та мета вчинення злочину, хоча й належать до елементів суб'єктивної сторони, для кваліфікації основного складу не мають вирішального значення і можуть мати різноманітну природу, відображаючи суб'єктивні інтереси, потреби чи внутрішній світ особи, але не визначаючи кримінально-правової оцінки діяння.

Список використаних джерел

1. Кирбят'єв О. О. До питання про суб'єктивну сторону кримінальних правопорушень. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2017. № 1. С. 76–79.

2. Тимчаль М. В. Кримінально-правова охорона в Україні осіб, взятих під захист: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2017. 222 с.

3. Практикум з кримінального права України (Загальна частина) : навчальний посібник / О. В. Ведмідський, В. Д. Людвік, В. Ф. Примаченко та ін. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 352 с.

4. Вереша Р. В. Визначення ознак суб'єктивної сторони складу злочину в Особливій частині КК України. *Вісник Академії адвокатури України.* 2016. № 2 (36). Том 13. С. 53–61.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2017. 1368 с.

6. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків: Право, 2017. 142 с.

7. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.

О. О. Ткачук,
курсант ННІПФПКП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Д. І. Йосифович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ПАРТНЕРАМИ У КІБЕРРОЗСЛІДУВАННЯХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення в Україні воєнного стану у зв'язку з повномасштабним збройним вторгненням Російської Федерації з лютого 2022 року суттєво загострило проблематику кіберзагроз та необхідність ефективної міжнародно-правової взаємодії у сфері кіберрозслідувань. Кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури, державні інформаційні ресурси та комунікаційні системи набули системного характеру і стали невід'ємною складовою гібридної війни проти України. За таких обставин питання правового забезпечення оперативної співпраці правоохоронних органів України з міжнародними партнерами у розслідуванні кіберзлочинів набуває виняткової практичної значущості [1, с. 215].

Стан наукової розробки проблеми. Окремі аспекти міжнародної взаємодії у сфері протидії кіберзлочинності досліджувались у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, правові виклики міжнародного співробітництва у сфері кіберрозслідувань та перспективи вдосконалення нормативно-правової бази аналізували Н. А. Лугіна та О. М. Палюх [1]. Міжнародні моделі правового регулювання протидії кіберзлочинності та рекомендації щодо їх адаптації в Україні розглядали М. В. Мордвинцев, Д. В. Пашнєв та О. В. Хлєстков [2]. Питання включення кіберзлочинів, вчинених під час збройних конфліктів, до міжнародно-правового регулювання вивчали Д. Жабчик, В. Гедз та Є. Бондаренко [3]. Зарубіжний досвід боротьби з кіберзлочинами комплексно проаналізував І. В. Голін [4]. Проте комплексне дослідження механізмів правового забезпечення оперативної взаємодії в умовах воєнного стану залишається актуальним науковим завданням.

Ключовою міжнародно-правовою основою співробітництва у сфері кіберрозслідувань є Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) 2001 року, учасницею якої є Україна. Конвенція передбачає механізми взаємної правової допомоги, збереження комп'ютерних даних, транскордонного доступу до інформації та прискореного розкриття даних про трафік. Науковці вказують, що саме норми Будапештської конвенції формують базові правові стандарти для оперативної взаємодії між правоохоронними органами держав-учасниць у випадках, коли кіберзлочини або цифрові докази перетинають кордони [2, с. 62]. Особливого значення ці механізми набувають в умовах збройного конфлікту, коли оперативність одержання цифрових доказів є критично важливою.

Водночас умови воєнного стану породжують специфічні правові колізії, які ускладнюють застосування стандартних механізмів міжнародного співробітництва. Збільшення обсягу кіберзлочинів, пов'язаних зі збройним конфліктом, ставить перед міжнародним кримінальним правом питання про їх кваліфікацію та юрисдикцію: межа між кіберзлочином та кібератакою як актом ведення бойових дій залишається предметом дискусій [3, с. 19]. Проблема полягає в тому, що традиційні правові інструменти взаємної правової допомоги (МПД) передбачають тривалі процедури, несумісні з вимогою невідкладного реагування на кіберінциденти під час активної фази воєнних дій. Міжнародне співробітництво у сфері кіберрозслідувань вимагає адаптації правових механізмів до реалій збройних конфліктів [1, с. 216].

На національному рівні правове забезпечення оперативної взаємодії з міжнародними партнерами у сфері кіберрозслідувань здійснюється через низку інституційних та нормативних інструментів. Ключову роль відіграють Департамент кіберполіції Національної поліції України та Служба безпеки України, які мають прямі канали взаємодії з Інтерполом, Євроюстом та Агентством ЄС з кібербезпеки (ENISA). Водночас дослідники наголошують, що практика застосування різних зарубіжних моделей правового регулювання підтверджує необхідність формування єдиної національної стратегії протидії кіберзлочинності, яка поєднувала б імплементацію міжнародних стандартів із врахуванням особливостей воєнного стану [2, с. 68]. Ефективним прикладом є співпраця у рамках проєкту CyberUA

Ради Європи, що спрямований на зміцнення інституційної спроможності українських правоохоронців у сфері кіберрозслідувань.

Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду свідчить, що провідні держави у сфері протидії кіберзлочинності – США, Велика Британія, Нідерланди – активно використовують двосторонні угоди про взаємну правову допомогу (MLAT), мережу контактних пунктів G7 24/7 та інструменти оперативного обміну даними через захищені мережі. Такий досвід підтверджує, що поєднання юридично обов'язкових міжнародних інструментів із гнучкими оперативними механізмами дає найбільший ефект у протидії транскордонній кіберзлочинності [4, с. 499]. Для України в умовах воєнного стану особливо актуальним є адаптація механізму Другого Додаткового протоколу до Будапештської конвенції, який спрощує процедури транскордонного отримання електронних доказів.

Таким чином, правове забезпечення оперативної взаємодії правоохоронних органів України з міжнародними партнерами у кіберрозслідуваннях в умовах воєнного стану потребує комплексного підходу, що охоплює: вдосконалення національного законодавства у частині процедур збору та фіксації цифрових доказів; імплементацію положень Другого Додаткового протоколу до Будапештської конвенції; розширення двосторонніх механізмів оперативного обміну інформацією з ключовими партнерами та поглиблення інституційної взаємодії з профільними органами ЄС. Поєднання міжнародних стандартів із адаптованими національними механізмами дозволить підвищити ефективність кіберрозслідувань та забезпечити невідворотність покарання за кіберзлочини, вчинені в умовах збройної агресії [3, с. 22].

Список використаних джерел

1. Luhina N. A., Paliukh O. M. Legal Challenges of International Cooperation in Combating Cybercrime: Prospects for Improving the Regulatory Framework. *Журнал східноєвропейського права.* 2025. № 132. С. 214–218. URL: https://ir.dpu.edu.ua/handle/123456789/4663

2. Мордвинцев М. В., Пашнєв Д. В., Хлєстков О. В. Міжнародні моделі правового регулювання протидії кіберзлочинності: рекомендації для України. *Право і безпека.* 2025. № 4 (99). С. 59–71. URL: https:// pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/view/894

3. Zhabchyk D., Hedz V., Bondarenko Ye. New challenges for international criminal law: how to incorporate cybercrimes committed during armed conflicts into the existing legal framework. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2025. № 3. P. 17–24. URL: https://journals.uran.ua/journal-vjhr/article/view/341725

4. Голін І. В. Боротьба з кіберзлочинами: досвід окремих зарубіжних країн. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2024. № 4. С. 497–501. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/311238/302469

М. В. Тритяк,
курсант
ННІ (підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України)
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

Г. С. Коваль,
старший викладач кафедри
кримінально процесу та криміналістики
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

СТАНДАРТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У ВИДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ ЩОДО ПІДОЗРЮВАНИХ У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Застосування запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою щодо підозрюваних у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України становить одну з найбільш актуальних та складних проблем сучасного кримінального процесу, особливо в умовах триваючого збройного конфлікту та введення воєнного стану. Інститут запобіжних заходів за своєю сутністю покликаний забезпечити належну процесуальну поведінку підозрюваного чи обвинуваченого, запобігти ризикам переховування від органів досудового розслідування та суду, знищення або спотворення речових доказів, впливу на свідків чи потерпілих, а також перешкоджанню кримінальному провадженню іншим чином. Запобіжні заходи застосовуються виключно під час досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження безпосередньо судом [1].

При обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою слідчий суддя або суд зобов'язаний керуватися засадою пропорційності та враховувати критерії, визначені загальними положеннями процесуального законодавства. Зокрема, у Кримінальному процесуальному кодексі України закріплено чітку ієрархію запобіжних заходів відповідно до ступеня їх тяжкості, де найменш суворим виступає особисте зобов'язання, а найбільш суворим винятковим заходом – тримання під вартою [1]. З огляду на це, органу досудового розслідування та прокурору необхідно довести належними та допустимими доказами наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, існування хоча б одного з процесуальних ризиків, передбачених законом, а також недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання цим ризикам [2].

Специфіка злочинів проти основ національної безпеки України полягає в підвищеній суспільній небезпеці діянь, спрямованих на підрив суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності та обороноздатності держави. З огляду на це законодавцем неодноразово здійснювалися спроби посилити процесуальний режим щодо осіб, які підозрюються у вчиненні відповідних кримінальних правопорушень, шляхом встановлення автоматичного або безальтернативного застосування такого виду запобіжного заходу як тримання під вартою. Разом з тим, процесуальні стандарти, вироблені національною судовою практикою та міжнародними правовими актами, вимагають від суду індивідуалізованого підходу до кожного кримінального провадження без допущення формалізму та автоматизму [3].

Судовий розгляд клопотань про застосування тримання під вартою у даній категорії справ повинен базуватися на ретельному дослідженні особистісних характеристик підозрюваного, його соціальних зв'язків, тяжкості пред'явленої підозри, а також наявності реальних, а не уявних чи абстрактних ризиків. Доказування існування ризиків переховування чи продовження протиправної діяльності у справах про злочини проти основ національної безпеки має ґрунтуватися на конкретних фактичних даних, оскільки сам факт тяжкості інкримінованого злочину не може виступати єдиною підставою для позбавлення особи свободи [2].

Право на свободу та особисту недоторканність є основоположним конституційним правом, обмеження якого допускається лише у випадках, прямо передбачених законом, та за рішенням суду. Суд, оцінюючи клопотання про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, повинен оцінювати кожен аргумент сторони обвинувачення крізь призму достатності доказів, враховуючи необхідність забезпечення балансу між інтересами суспільства та забезпеченням національної безпеки з одного боку, і дотриманням фундаментальних прав людини з іншого [1].

Загальний порядок застосування, обрання, зміни, продовження та скасування запобіжних заходів слідчими суддями та судами першої інстанції базується на необхідності неухильного дотримання строку дії ухвали про тримання під вартою та своєчасного перегляду доцільності подальшого ізолювання особи від суспільства [3]. Неприпустимість затримки судового контролю та обов'язок слідчого судді перевіряти наявність альтернативних заходів (зокрема застави або домашнього арешту) навіть за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні особливо тяжкого злочину є гарантією запобігання безпідставному позбавленню свободи.

Процедурні вимоги до складання клопотання про застосування запобіжного заходу зобов'язують слідчих та прокурорів надавати до суду повний обсяг матеріалів, що підтверджують зазначені у клопотанні обставини, а також забезпечувати підозрюваному право на захист і належну підготовку до судового засідання [2]. Втрата чи недоведеність хоча б одного з обов'язкових елементів – обґрунтованості підозри, наявності процесуального ризику чи неможливості застосування більш м'якого заходу – тягне за собою обов'язкову відмову в задоволенні клопотання про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

Підсумовуючи, слід зазначити, що стандарти застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою щодо підозрюваних у злочинах проти основ національної безпеки України вимагають від органів досудового розслідування та суду безумовного дотримання принципів верховенства права, пропорційності та обґрунтованості. Незважаючи на надзвичайну важливість захисту суверенітету та державної безпеки в умовах воєнного стану, застосування найсуворішого запобіжного заходу має залишатися винятковим заходом процесуального примусу, який здійснюється виключно на підставі вмотивованого судового рішення за результатами повноцінного змагального розгляду.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 04.10.2026).

2. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0511740-13 (дата звернення: 04.10.2026).

3. Лиманська М. В. Застосування (обрання, зміна, продовження і скасування) запобіжних заходів судом першої інстанції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 29, т. 2. С. 177–181. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/a8e1ddef-a868-4ce4-abda6975764/ download.

Н. Троян,
здобувач вищої освіти
факультету правоохоронної діяльності
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького)

Т. Ніколаєнко,
професор кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності,
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького)

КОНТРАБАНДА ЗБРОЇ В СИСТЕМІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ

В умовах воєнного стану проблема незаконного обігу зброї набуває особливої гостроти, і найбільше це стосується її транскордонного виміру. Саме через державний кордон України (далі – ДКУ) зброя, боєприпаси та їх частини потрапляють до нелегального обігу або вивозяться за межі держави, підживлюючи організовану злочинність. Протидіяти цьому мають, насамперед, органи, які контролюють ДКУ, а для їхньої роботи необхідна належна правова основа.

Правові аспекти запобігання незаконному переміщенню зброї через ДКУ вже ставали предметом наукового аналізу. Чимала увага їм приділена у працях І. Олішевського і Т. Ніколаєнко [1]; проблеми кваліфікації незаконного поводження зі зброєю досліджується А. С. Беніцький [2], водночас міжнародні підходи закріплено в Протоколі ООН проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї [3]. Проте низка питань досі лишається спірною. По-перше, це питання співвідношення контрабанди зброї з іншими складами кримінальних правопорушень у сфері обігу зброї, по-друге, надання правової оцінки діяльності волонтерів, які постачають зброю для потреб оборони. Тому, для з'ясування цих питань розглянемо: 1) яке ж місце контрабанда зброї займає в системі кримінально-правової протидії незаконному обігу зброї , 2) як положення ст. 201 Кримінального кодексу України (далі – КК) реалізуються у судовій практиці з урахуванням умов воєнного стану та 3) які шляхи удосконалення правове регулювання запобігання контрабанді зброї.

Відповідно до диспозиції ст. 201 КК, контрабанда зброї – це переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), також частин вогнепальної нарізної зброї [4]. Об'єктом цього кримінального правопорушення (далі – КП) є встановлений порядок переміщення предметів через митний кордон України (далі – МКУ) як складова громадської безпеки та економічної безпеки держави. Включення до предмета контрабанди частин вогнепальної нарізної зброї є важливим законодавчим рішенням, ухваленим у відповідь на поширення практики розбирання зброї перед незаконним переміщенням через ДКУ/МКУ, адже саме так порушники намагалися уникнути кваліфікації своїх дій за цією статтею [1].

Об'єктивна сторона контрабанди зброї характеризується двома альтернативними способами вчинення. Перший спосіб – це переміщенням через МКУ предметів контрабанди поза митним контролем слід розуміти умисне переміщення предметів контрабанди поза місцем розташування митного органу або поза робочим часом, установленим для нього, і без виконання митних формальностей або переміщення предметів контрабанди з незаконним звільненням від митного контролю. Другий – переміщенням через МКУ предметів контрабанди з приховуванням від митного контролю слід розуміти умисне переміщення предметів контрабанди з використанням спеціально виготовлених схованок (тайників) та інших засобів чи способів, що утруднюють їх виявлення, або шляхом надання одним товарам вигляду інших, або з поданням до митного органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи документів, одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять завідомо неправдиві відомості, що підлягають обов'язковому декларуванню відповідно до законодавства з питань митної справи, та якщо зазначені документи та відомості необхідні для визначення розміру належних до сплати митних платежів та/або для підтвердження дотримання встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення товарів через митний кордон України [4]. Проте слід наголосити, що контрабандисти з розвитком суспільних відносин та прагненням перемістити товар через ДКУ/МКУ щоразу «удосконалюють» способи його переміщення.

Відмінність цих двох способів переміщення зброї має не лише теоретичне, але й практичне значення, зокрема, для діяльності органів Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), які здійснюють контроль на ДКУ та взаємодіють із митними органами щодо виявлення фактів контрабанди. Склад КП є формальним, оскільки вважається закінченим з моменту фактичного переміщення зброї через МКУ/ДКУ незалежно від настання суспільно небезпечних наслідків. Суб'єкт КП – це фізична осудна особа, яка досягла 16-го віку, та вчиняє дане КП усвідомлено та цілеспрямовано (умисно) [4, ст.201]. Підвищена відповідальність за контрабанду передбачена саме у разі вчинення контрабанди службовими особами. Така позиція законодавця є доволі закономірною, оскільки саме ці особи наділені повноваженнями здійснювати контроль за переміщенням вантажів через ДКУ, а тому їх залучення до контрабандних схем суттєво підвищує рівень суспільної небезпеки таких діянь.

Окремо варто зупинитися на питанні співвідношення положень ст. 201 та 263 КК, оскільки на практиці є чимало труднощів щодо їх застосування. Якщо особа незаконно переміщує зброю через МКУ/ДКУ, то її дії слід кваліфікувати за ст. 201 КК. Водночас якщо така особа до або після переміщення через МКУ/ДКУ придбала, зберігала, носила цю зброю без відповідного дозволу по території України, виникає питання про кваліфікацію такого діяння за сукупністю статей: ст. 201 та ст.263 КК. За загальним правилом, такі дії мають кваліфікуватися саме за сукупністю, оскільки кожна з норм охоплює самостійну форму суспільно небезпечної поведінки [5; 1, с. 379–393; 8, с 331-370]. Однак судова практика у цьому питанні залишається непослідовною, що є ще одним свідченням системних проблем у кримінально-правовому регулюванні цієї сфери. Зокрема, у справі № 5-1976км14 від 20.06.2014 колегія суддів судової палати в кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України кваліфікувала дії особи за сукупністю ст.263 та ст.201 КК, оскільки особа яка незаконно переміщувала зброю через ДКУ/МКУ, зберігала та носила її по території України без відповідного дозволу [2]. Натомість в інших випадках суди обмежуються кваліфікацією лише за ст.201 КК, не вбачаючи підстав для сукупності, зокрема, коли зберігання зброї розглядається як складова самого переміщення, а не як самостійне діяння [5].

Щодо сучасних схем контрабанди зброї, то одним із яскравих прикладів є справа, яка набула розголосу у листопаді 2025 р. Громадянин України та США організував схему незаконного переміщення зброї та боєприпасів через міжнародні поштові відправлення зі США до України. Для встановлення обставин такого переміщення співробітники митної служби спільно зі співробітниками СБ України здійснили контрольовану поставку відправлень, у яких містилися зброя, основні частини до неї та боєприпаси. Після отримання однієї з посилок правопорушником працівники митниці й правоохоронці провели обшук його транспортного засобу, у якому й виявили відправлення із забороненими предметами. Особі було повідомлено про підозру у вчиненні КП, передбаченого ст. 201 КК [6]. Ця справа є показовою одразу з кількох причин. По-перше, вона демонструє, що канали незаконного переміщення зброї постійно еволюціонують – порушники дедалі частіше використовують міжнародні поштові відправлення та логістичні мережі, намагаючись уникнути традиційних методів прикордонного і митного контролю. По-друге, вона свідчить про ефективність спільних оперативних заходів митних органів та СБ України, зокрема методу контрольованої поставки. По-третє, факт залучення особи з подвійним громадянством відображає транснаціональний характер сучасної контрабанди зброї.

Поряд із суто кримінальними схемами контрабанди зброї в умовах воєнного стану виникла якісно нова категорія правових проблем, пов'язана з діяльністю волонтерів та добровольчих формувань. Починаючи з лютого 2022 р., тисячі волонтерів організовували закупівлю та переміщення через ДКУ/МКУ зброї, боєприпасів, комплектуючих до зброї, а також товарів подвійного використання – тепловізорів, прицілів, безпілотних літальних апаратів – для потреб Збройних Сил України та інших складових Сил оборони. Значна частина таких операцій здійснювалася в умовах відсутності чіткого правового механізму, що регулював би такі постачання, а відтак формально могла підпадати під ознаки контрабанди зброї або незаконного поводження з нею [1].

Слід констатувати, що держава певною мірою відреагувала на цю проблему – зокрема, у 2024 р. набрав чинності Закон № 3899-IX, який дозволив цивільним декларувати знайдену або отриману вогнепальну зброю для відсічі агресії [7]. Водночас це рішення стосується виключно зброї всередині країни і не вирішує питання правового статусу волонтерів, які переміщують зброю через ДКУ. На думку І. Олішевського та Т. Ніколаєнко, відсутність чіткого правового механізму, який би розмежовував законне постачання зброї для потреб оборони від класичної контрабанди з метою збуту, є однією з найгостріших проблем кримінально-правового регулювання в умовах воєнного стану [1]. З такою позицією важко не погодитись, адже ситуація, за якої особа, яка ризикує власною свободою заради постачання зброї для захисників України, формально підпадає під ті самі кримінально-правові норми, що й злочи-

нець, який постачає зброю кримінальним угрупованням, є не лише юридичним нонсенсом, а й моральною несправедливістю.

Вирішення цієї проблеми вбачається у законодавчому закріпленні чіткого правового механізму, який би визначав умови та порядок переміщення зброї через МКУ/ДКУ для потреб оборони держави, встановлював коло суб'єктів, уповноважених здійснювати такі операції, а також містив відповідні підстави звільнення від КВ осіб, які діяли в інтересах оборони держави. Такий механізм не лише усунув би існуючу правову невизначеність, а й сприяв би більш ефективній взаємодії між державними органами та громадянським суспільством у сфері забезпечення обороноздатності держави.

Отже, у системі кримінально-правової протидії незаконному обігу зброї контрабанда посідає окреме місце: ст. 201 КК охоплює транскордонний бік проблеми, який нормами про незаконне поводження зі зброєю всередині держави не покривається. У воєнний час застосування цієї норми ускладнюють дві обставини. З однієї сторони, з'являються нові схеми переміщення, зокрема через міжнародні поштові відправлення. З іншої, немає правової визначеності щодо діяльності волонтерів і добровольчих формувань. До цього додається й непослідовна судова практика щодо кваліфікації за сукупністю ст. 201 та ст. 263 КК.

Вирішити ці проблеми можна лише комплексно. Передусім потрібне законодавче закріплення порядку переміщення зброї через ДКУ для потреб оборони, з чітким колом уповноважених суб'єктів і підставами звільнення від кримінальної відповідальності для тих, хто діяв в інтересах оборони держави. Не менш важливо сформувати єдину правозастосовну практику. Перспективним напрямом подальших досліджень видається вдосконалення взаємодії органів Держприкордонслужби з митними та іншими правоохоронними органами у виявленні й документуванні фактів контрабанди зброї.

Список використаних джерел

1. Олішевський І., Ніколаєнко Т. Наукові перспективи запобіганню незаконному переміщенню зброї через ДКУ заходами кримінально-правового впливу. Перспективи та інновації науки. 2026. № 2(24). С. 379–393. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-2(24)-379-393

2. Беніцький А.С. Незаконне поводження зі зброєю: Проблеми кримінально-правової кваліфікації *Legal Position*. 2024. № 4. С. 14–22.

3. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї : Протокол ООН від 31.05.2001. URL: https://surl.li/itzfak

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://surl.li/xfrydl.

5. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Постанова Пленуму ВСУ від 26.04.2002 № 3. URL: https://surl.li/pzgaby

6. Корж А. Возив зброю з США поштою: митники викрили контрабандиста з подвійним громадянством: стаття. РБК-Україна. 26.11.2025. URL: https://surl.li/bhrhtb.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо декларування вогнепальної зброї : Закон України від 27.02.2024 № 3899-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3899-20#Text

8. Ніколаєнко Т. Б., Омельчук В. А. Кваліфікація кримінальних правопорушень: актуальні проблеми: підручник. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ. 2022, 504 с.

А. В. Троян,
здобувач вищої освіти,
ННІ поліцейської діяльності,
(Національна академія внутрішніх справ)

Б. В. Ліщук,
старший викладач кафедри тактичної підготовки
ННІ поліцейської діяльності,
кандидат юридичних наук
(Національна академія внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану діяльність працівників Національної поліції України набуває особливого значення, оскільки поліцейські виконують службові завдання в умовах підвищеного ризику для життя та здоров'я. Охорона громадського порядку, реагування на правопорушення, евакуація населення, документування воєнних злочинів, участь у стабілізаційних заходах та виконання інших службових завдань можуть відбуватися в небезпечному середовищі. За таких обставин важливим елементом забезпечення безпеки поліцейських є використання засобів індивідуального захисту.

Засоби індивідуального захисту призначені для зменшення впливу небезпечних і шкідливих факторів на організм працівника під час виконання ним службових обов'язків. До них можуть належати засоби захисту голови, органів зору та слуху, дихальних шляхів, тіла, рук і ніг, а також інші спеціальні засоби залежно від характеру завдання [1, с.33]. В умовах воєнного стану потреба у відповідному захисті значно зростає, оскільки поліцейські можуть працювати в районах бойових дій, на територіях, де існує мінна небезпека, у пошкоджених будівлях або в місцях, забруднених небезпечними речовинами.

Правову основу використання засобів індивідуального захисту поліцейськими становлять Конституція України, Закон України «Про Національну поліцію», законодавство про охорону праці, нормативно-правові акти у сфері цивільного захисту, а також відомчі нормативні документи. Правове регулювання спрямоване на те, щоб працівник поліції був забезпечений необхідним спорядженням відповідно до характеру виконуваних завдань та рівня небезпеки. Водночас використання засобів захисту має здійснюватися відповідно до встановлених правил, оскільки неправильне застосування може зменшити їхню ефективність.

Особливістю роботи поліцейських під час воєнного стану є різноманітність службових ситуацій. Працівник може протягом одного дня виконувати завдання з охорони публічного порядку, працювати на місці ракетного удару, здійснювати евакуацію громадян або забезпечувати охорону території після обстрілу. Кожна така ситуація передбачає різні професійні ризики, а отже, потребує відповідного підбору засобів індивідуального захисту. Наприклад, під час роботи на територіях із ризиком обстрілу особливе значення має захист від уламків, тоді як під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій може виникати потреба у додатковому захисті органів дихання та шкіри.

Важливе значення має правильне користування засобами індивідуального захисту. Сам факт забезпечення працівника необхідним спорядженням не гарантує його безпеки, якщо поліцейський не знає правил його використання або використовує несправний чи неналежно підібраний засіб. Тому працівники повинні проходити відповідне навчання, інструктажі та практичну підготовку [2, с. 57]. Необхідно також регулярно перевіряти технічний стан засобів захисту, своєчасно замінювати пошкоджене спорядження та забезпечувати його належне зберігання.

Окремої уваги потребує питання балансу між рівнем захисту та мобільністю поліцейського. Під час виконання службових завдань працівнику необхідно швидко пересуватися, використовувати спеціальні засоби, надавати допомогу громадянам та виконувати інші дії, тому захисне спорядження не повинно необґрунтовано обмежувати його фізичні можливості. Саме тому засоби індивідуального захисту мають відповідати характеру конкретного завдання, бути справними, ергономічними та придатними до тривалого використання.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває також психологічна та професійна готовність поліцейських до використання захисного спорядження. Працівник повинен розуміти призначення кожного засобу, знати його можливості та обмеження й уміти діяти відповідно до службової ситуації. Регулярні тренування сприяють тому, щоб використання засобів захисту стало звичною

складовою професійної діяльності, а не здійснювалося лише безпосередньо перед виникненням небезпеки.

Важливим аспектом забезпечення безпеки є належне застосування засобів індивідуального захисту працівниками Національної поліції під час огляду місця ракетного обстрілу. Така діяльність пов'язана з підвищеним ризиком для життя і здоров'я поліцейських через можливу наявність вибухонебезпечних предметів, уламків, пошкоджених конструкцій, пожежі та інших небезпечних факторів.

Перед проведенням огляду працівники поліції повинні враховувати характер небезпеки та використовувати відповідні засоби індивідуального захисту. Зокрема, під час огляду місця події, пов'язаного з вибуховими матеріалами, поліцейські мають бути забезпечені бронежилетами, захисними шоломами та іншими необхідними засобами захисту. Відповідно до Наказу МВС України від 19.08.2019 № 691 «Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби МВС України».

Необхідно враховувати і питання забезпечення поліцейських засобами індивідуального захисту. Держава та відповідні органи повинні створювати належні умови для матеріально-технічного забезпечення працівників, особливо тих підрозділів, які виконують завдання у найбільш небезпечних районах. Важливими є своєчасне постачання, відповідність засобів установленим вимогам, контроль їхньої якості та регулярне оновлення спорядження [3, с. 102]. Це безпосередньо пов'язано із забезпеченням права поліцейського на безпечні умови виконання службових обов'язків.

Отже, використання засобів індивідуального захисту працівниками Національної поліції в умовах воєнного стану є важливою складовою забезпечення їхнього життя та здоров'я. Ефективність такого захисту залежить від комплексу чинників: належного правового регулювання, достатнього матеріального забезпечення, правильного підбору спорядження, його технічної справності, професійної підготовки працівників та дотримання встановлених правил користування. В умовах підвищених ризиків засоби індивідуального захисту не лише виконують практичну функцію, а й є важливим елементом системи охорони праці та безпеки поліцейських. Їх належне використання сприяє тому, щоб працівники Національної поліції могли ефективно виконувати покладені на них завдання, одночасно мінімізуючи ризики для власного життя та здоров'я.

Список використаних джерел

1. Особиста безпека працівників поліції під час виконання службових обов'язків : метод. рекомендації / кол. авт. ; за ред. к.ю.н., доц. В. Д. Поливанюка. Дніпро: ДДУВС, 2021. 68 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/7535/1/%D0%9E%D0%91%D0%9F%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%20%D1%80%D0%B5%E%D0%BC_pravka_%D0%B0%D0%B2%D1%82.pdf (дата звернення – 30.09.2026)
2. Засоби індивідуального та колективного захисту : навч. посіб. / О. БАС, Д. ЖУРБИНСЬКИЙ, М. ІЛЬЧЕНКО, О. МИРОШНИК, Є. ТИЩЕНКО, Д. ФЕДОРЕНКО. Черкаси: Черкаси : Видавець Третяков О. М., 2022. 238 с. URL:https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/22811/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%97%D0%86%D1%82%D0%B0%D0%9A%D0%97_2022_%D0%A7%D0%86%D0%9F%D0%91.pdf (дата звернення – 30.09.2026)
3. Тьорло О. І., Йосипів Ю. Р., Синенький В. М. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 480 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/bitstreams/ea3d2d3e-064f-475f-a859-de16ba6790b0/download (дата звернення – 30.09.2026).

А. С. Туз,
здобувач вищої освіти
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

А. В. Стороженко,
викладач кафедри іноземних мов
та міжнародного співробітництва
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ДОСВІД УЧАСТІ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ

Актуальність теми зумовлює Збройна агресія Російської Федерації проти України, що триває з 2014 року, тому є необхідність осмислення не лише питань ведення війни, а й підготовки до післявоєнного відновлення суверенітету та територіальної цілісності держави. Повернення контролю над тимчасово окупованими територіями потребуватиме не тільки військових, а й безпекових, правових, гуманітарних та адміністративних інструментів, значну частину яких було апробовано в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. Україна має понад тридцятирічний досвід участі в таких операціях, що робить його важливим ресурсом для формування власних підходів до стабілізації після завершення активної фази війни [1; 4].

Метою тез є узагальнення досвіду участі України в міжнародних миротворчих операціях та визначення напрямів його використання в підготовці до відновлення територіальної цілісності.

Україна долучилася до миротворчої діяльності на початку 1990-х років, розгорнувши контингент у складі Сил ООН із охорони (UNPROFOR) на території колишньої Югославії. Згодом українські військовослужбовці, поліцейські та військові спостерігачі брали участь у місіях у Косові, Сьєрра-Леоне, Ліберії, Демократичній Республіці Конго, Лівані, Кот-д'Івуарі, Південному Судані, Малі та в інших регіонах. Особливе місце посідає участь у Силах для Косова (KFOR) у складі спільного українсько-польського батальйону, а також у багатонаціональній стабілізаційній операції в Іраку у 2003–2005 роках. За різними оцінками, у міжнародних операціях взяли участь понад сорок тисяч українських військовослужбовців і цивільних фахівців. Таким чином, Україна тривалий час виступала державою, що надавала допомогу, і забезпечувала виконання міжнародних зобов'язань відповідно до Статуту ООН [1].

Миротворчий досвід базується на принципах, сформульованих у доктрині ООН: згода сторін конфлікту, неупередженість та незастосування сили, крім випадків самооборони й захисту мандата [3]. Доповідь Групи з операцій ООН на підтримку миру (доповідь Брахімі) наголосила на необхідності чітких і реалістичних мандатів, належного ресурсного забезпечення та швидкого розгортання [2]. Ці положення мають практичне значення для України: вони визначають вимоги до планування будь-якої майбутньої стабілізаційної місії.

Аналіз участі України у миротворчих місіях дає змогу виокремити кілька ключових уроків. По-перше, це спрямованість до стандартів ООН та НАТО у сфері командування, зв'язку, підготовки й мовної компетентності: саме в багатонаціональних штабах і контингентах українські офіцери набули досвіду міжнародної взаємодії. По-друге, значення має автономність і логістична стійкість підрозділів, зокрема авіаційних, які виконували завдання в далеких від території України регіонах. По-третє, досвід цивільно-військового співробітництва, взаємодії з місцевим населенням і захисту цивільних осіб є необхідним для роботи на деокупованих територіях. По-четверте, участь у місіях потребує чіткої нормативно-правової бази, що регулює ухвалення рішень про направлення контингентів, їхній статус, соціальний захист і відповідальність.

Зв'язок цього досвіду з відновленням територіальної цілісності проявляється щонайменше у трьох напрямах. Безпековий напрям охоплює стабілізацію ситуації, контроль за дотриманням припинення вогню, розмінування, а також процеси роззброєння, демобілізації та реінтеграції, методологія яких напрацьована у місіях ООН. Гуманітарно-правовий напрям передбачає захист цивільного населення, документування воєнних злочинів, механізми перехідного правосуддя та повернення емігрантів. Управлінський напрям стосується відновлення діяльності органів влади, системи правопорядку яка взаємодіє з міжнародними партнерами. Стратегія національної безпеки України визначає віднов-

лення територіальної цілісності та зміцнення міжнародного партнерства ключовими пріоритетами держави [4], а миротворчий досвід може слугувати практичною основою для їх реалізації.

Водночас слід враховувати наявні обмеження. До сьогодні Україна здебільшого була країною, що надає контингенти, тоді як у перспективі вона може стати приймаючою стороною міжнародної присутності. Розгортання миротворчої місії ООН ускладнюється статусом Російської Федерації як постійного члена Ради Безпеки ООН, а пропозиції щодо такої місії на Донбасі, висловлені у 2015 році, реалізовано не було. Тому підготовку доцільно орієнтувати на гнучкі формати, зокрема коаліційні місії, механізми Європейського Союзу та ОБСЄ, а також двосторонні домовленості про безпекову допомогу й моніторинг.

Висновки. Досвід участі України в міжнародних миротворчих операціях є складовою підготовки до відновлення територіальної цілісності. Понад тридцять років участі в місіях, від UNPROFOR на території колишньої Югославії до операцій у Косові, Лівані, Південному Судані та Малі, сформували кадровий потенціал, до якого належать понад сорок тисяч військовослужбовців і цивільних фахівців, а також організаційні навички та розуміння міжнародних стандартів стабілізації. Принципи доктрини ООН (згода сторін, неупередженість, незастосування сили, крім самооборони та захисту мандата) і положення доповіді Брахімі щодо чітких мандатів, ресурсного забезпечення та швидкого розгортання слід враховувати під час планування будь-якої майбутньої стабілізаційної місії. Ключовими уроками є орієнтація на стандарти ООН та НАТО, автономність і логістична стійкість підрозділів, досвід цивільно-військового співробітництва та захисту цивільних осіб, а також наявність чіткої нормативно-правової бази щодо направлення контингентів, їхнього статусу та відповідальності. Практична цінність цього досвіду проявляється в безпековому (розмінування, контроль за припиненням вогню, роззброєння, демобілізація та реінтеграція), гуманітарно-правовому (захист цивільного населення, документування воєнних злочинів, перехідне правосуддя) та управлінському (відновлення органів влади й правопорядку) напрямах, що узгоджується зі Стратегією національної безпеки України. Водночас Україна здебільшого була країною, яка надає контингенти, а в майбутньому може стати приймаючою стороною міжнародної присутності; статус Російської Федерації як постійного члена Ради Безпеки ООН ускладнює розгортання місії ООН, тому підготовку доцільно орієнтувати на гнучкі формати: коаліційні місії, механізми Європейського Союзу та ОБСЄ, двосторонні домовленості про безпекову допомогу й моніторинг. Для ефективного використання набутого досвіду доцільно систематизувати уроки з місій та інтегрувати їх у програми підготовки Збройних Сил, поліції й цивільних фахівців, зокрема на базі Міжнародного центру миротворчості та безпеки; розробити правові механізми взаємодії з міжнародними місіями на території України; вивчити досвід постконфліктного відновлення в інших державах; підготувати цивільний компонент, що включає юристів, розмінувальників, психологів і адміністраторів.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об’єднаних Націй: міжнар. док. від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/995_010

2. Report of the Panel on United Nations Peace Operations (Brahimi Report): A/55/305–S/2000/809. New York: United Nations, 2000. 60 p.

3. United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines (Capstone Doctrine). New York: United Nations, Department of Peacekeeping Operations, Department of Field Support, 2008. 100 p.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020.

О. С. Туз,
доцент кафедри спеціальних дисциплін,
кандидат психологічних наук, доцент
(Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького)

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РОЛЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах воєнного стану ефективність забезпечення національної безпеки України значною мірою залежить від узгодженості діяльності правоохоронних органів, військових формувань та інших суб'єктів сектору безпеки і оборони. Сучасні загрози характеризуються комплексністю, динамічністю та взаємопов'язаністю, унаслідок чого їх своєчасне виявлення і припинення нерідко виходить за межі компетенції окремого державного органу. Це зумовлює необхідність розвитку міжвідомчої взаємодії як постійного організаційно-правового та інформаційно-аналітичного процесу.

Закон України «Про національну безпеку України» визначає сектор безпеки і оборони як систему органів державної влади, Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних і розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту та інших складових, функціонально спрямованих на захист національних інтересів України [1]. Такий системний підхід об'єктивно передбачає координацію діяльності відповідних суб'єктів та узгоджене використання їхніх спеціальних можливостей.

Особливого значення міжвідомча взаємодія набуває в умовах правового режиму воєнного стану. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює особливий порядок функціонування органів державної влади, військового командування та військових адміністрацій, визначаючи додаткові механізми забезпечення оборони держави, громадської безпеки і правопорядку [2].

Водночас наявність нормативно визначених повноважень не означає автоматичної узгодженості діяльності різних суб'єктів. Вони відрізняються за правовим статусом, функціональним призначенням, організаційною структурою, порядком прийняття рішень та інформаційними ресурсами. Тому міжвідомчу взаємодію доцільно розуміти не лише як обмін інформацією або виконання спільних доручень, а як цілеспрямований процес узгодження завдань, компетенції, способів дій та інформаційних можливостей суб'єктів, залучених до протидії конкретній загрозі.

Особливе місце в такій системі належить Державній прикордонній службі України. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» визначає її завдання у сфері охорони державного кордону та передбачає виконання окремих функцій у взаємодії з іншими правоохоронними органами, військовими формуваннями та суб'єктами сектору безпеки і оборони [3]. Для ДПСУ така взаємодія має особливе значення, оскільки сучасні загрози на державному кордоні можуть одночасно мати ознаки кримінальних, воєнних, терористичних, розвідувальних або міграційних ризиків.

Одним із важливих інструментів забезпечення взаємодії є оперативно-розшукова діяльність. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає її завдання, серед яких – пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [4]. Інформаційна природа ОРД обумовлює її значення не лише для безпосереднього виявлення та документування протиправної діяльності, а й для формування інформаційної основи управлінських рішень.

У цьому контексті особливо актуальними є положення дослідження О. С. Туза та В. В. Тищука, присвяченого сутності оперативно-розшукової діяльності. Автори розглядають сучасну ОРД у взаємозв'язку з новими безпековими викликами, військовою агресією та транснаціональною злочинністю. Важливе значення для міжвідомчої взаємодії має висновок авторів щодо необхідності посилення координації між правоохоронними органами та впровадження інноваційних підходів до організації оперативно-розшукової діяльності [5].

Положення про необхідність адаптації оперативно-розшукової діяльності до сучасних умов розвивається О. С. Тузом та В. В. Тищуком і в іншому дослідженні, присвяченому еволюції та сучасним тенденціям розвитку ОРД. Автори звертають увагу на трансформацію оперативно-розшукових заходів під впливом нових технологій, зміни криміногенної ситуації та появи нових загроз, а також на необхідність оновлення правового забезпечення цієї діяльності [6].

На нашу думку, наведені положення дозволяють розглядати міжвідомчу взаємодію в оперативно-розшуковій сфері через поєднання трьох взаємопов'язаних компонентів: нормативно-організаційного, оперативного та інформаційно-аналітичного. Нормативно-організаційний компонент визначає межі компетенції та процедури взаємодії; оперативний забезпечує безпосереднє виконання заходів щодо виявлення та припинення загроз; інформаційно-аналітичний забезпечує збір, перевірку, систематизацію та інтерпретацію інформації, отриманої різними суб'єктами.

Саме інформаційно-аналітичний компонент набуває особливого значення в умовах воєнного стану. Значні обсяги інформації надходять із різних джерел, мають неоднаковий рівень достовірності та можуть характеризувати різні аспекти однієї загрози. Тому простого обміну інформацією між відомствами недостатньо. Необхідним є її зіставлення, перевірка та аналітична обробка з метою формування інформаційного продукту, придатного для прийняття відповідного рішення.

Одним із сучасних інструментів такого забезпечення є OSINT – розвідка на основі відкритих джерел. У дослідженні С. А. Басалика, О. С. Туза та В. В. Тищука простежено розвиток OSINT та його інтеграцію у правоохоронну практику. Автори звертають увагу як на можливості цього інструменту для виявлення загроз та аналізу криміногенної ситуації, так і на проблеми його нормативного регулювання, захисту персональних даних та дотримання прав людини. Серед напрямів удосконалення визначено розроблення єдиних стандартів збору, перевірки та використання відкритої інформації [7].

Для міжвідомчої взаємодії це має принципове значення. Використання єдиних підходів до збору та верифікації відкритої інформації створює можливість зіставляти результати роботи різних суб'єктів та уникати ситуації, коли одна й та сама інформація оцінюється за принципово різними методиками. Водночас OSINT не може розглядатися як самодостатня заміна іншим формам правоохоронної діяльності. Його доцільно використовувати як один із компонентів комплексного інформаційно-аналітичного забезпечення за умови дотримання законодавчих вимог.

Таким чином, основною проблемою сучасної міжвідомчої взаємодії є не відсутність у суб'єктів необхідних повноважень, а необхідність забезпечення їх узгодженого практичного використання. Особливо це проявляється у сфері інформаційного обміну. Відомча фрагментація інформаційних ресурсів, різні підходи до її систематизації та оцінювання, а також відмінності в організаційних процедурах можуть знижувати оперативність реагування на комплексні загрози.

З огляду на це, перспективними напрямами вдосконалення міжвідомчої взаємодії вважаємо: 1) нормативне уточнення процедур взаємодії у типових та кризових ситуаціях із визначенням відповідальних суб'єктів, послідовності дій та порядку інформаційного обміну; 2) розвиток захищеного міжвідомчого інформаційного обміну та уніфікацію підходів до структурування, перевірки й актуалізації інформації; 3) посилення спільної інформаційно-аналітичної складової діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони; 4) формування узгоджених методичних підходів до використання OSINT, зокрема щодо документування результатів пошуку та перевірки отриманих відомостей; 5) розвиток професійної підготовки персоналу з урахуванням необхідності міжвідомчої комунікації, роботи з цифровими інформаційними ресурсами та сучасними аналітичними інструментами.

Отже, в умовах воєнного стану міжвідомча взаємодія суб'єктів сектору безпеки і оборони України повинна розглядатися як системний організаційно-правовий та інформаційно-аналітичний процес, у межах якого поєднуються компетенція, сили, засоби та інформаційні можливості різних суб'єктів. Її результативність визначається не кількістю залучених органів, а узгодженістю їхніх дій, своєчасністю інформаційного обміну та здатністю трансформувати отримані відомості в обґрунтовані рішення.

Особливого значення у цій системі набуває оперативно-розшукова діяльність, яка, як обґрунтовують О. С. Туз та В. В. Тищук, потребує адаптації до нових безпекових викликів, удосконалення правового забезпечення та посилення координації [5; 6]. Одночасно розвиток OSINT, за результатами дослідження С. А. Басалика, О. С. Туза та В. В. Тищука, створює додаткові можливості для інформаційного забезпечення правоохоронної діяльності за умови належного нормативного регулювання [7].

Таким чином, перспективною моделлю міжвідомчої взаємодії є поєднання чіткого розмежування компетенції, оперативної координації, захищеного інформаційного обміну та спільного аналітичного супроводу. Саме така модель дає змогу ефективніше використовувати спеціалізовані можливості окремих суб'єктів сектору безпеки і оборони, не допускаючи дублювання їхніх функцій, та створює організаційні передумови для своєчасного реагування на комплексні загрози в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19.

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.

3. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15.

4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12.

5. Туз О. С., Тищук В. В. Сутність оперативно-розшукової діяльності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 4, № 87. С. 146–151. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.22.

6. Туз О., Тищук В. Еволюція та сучасні тенденції розвитку оперативно-розшукової діяльності. Актуальні проблеми правознавства. 2025. № 1. С. 173–177. DOI: https://doi.org/10.35774/app2025.01.173.

7. Басалик С. А., Туз О. С., Тищук В. В. Генезис інструментів OSINT та окремі аспекти їх використання у правоохоронній діяльності. Український політико-правовий дискурс. 2025. № 9. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.15086041.

В. О. Туляков,
професор кафедри кримінального права,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
суддя ad hoc Європейського суду з прав людини,
доктор юридичних наук, професор
(Національний університет «Одеська юридична академія»)

НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ НЕФОРМАЛЬНОГО ВПЛИВУ НА КРИМІНАЛЬНУ ПОЛІТИКУ

Сучасна кримінальна політика формується не лише в межах формалізованої діяльності парламенту, уряду, органів кримінальної юстиції та судової влади[1]. Її зміст дедалі більше визначається сукупністю зовнішніх щодо державного апарату впливів, серед яких особливе місце посідає діяльність неурядових організацій, професійних об'єднань, правозахисних мереж, аналітичних центрів, міжнародних фондів та інших груп приватного інтересу. Вони не обов'язково виступають суб'єктами законодавчої ініціативи або безпосередніми учасниками ухвалення кримінально-правових норм. Водночас їхня стратегічна судова діяльність, експертне супроводження резонансних справ, участь у публічному дискурсі, вироблення аналітичних матеріалів і взаємодія з міжнародними механізмами захисту прав людини можуть істотно впливати на межі криміналізації, декриміналізації, пеналізації та практику застосування кримінального закону.

Для України ця проблематика має особливу вагу. Після 2014 року, а особливо внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації, громадянське суспільство набуло не лише традиційної контрольної, правозахисної чи волонтерської функції. Воно стало важливим учасником документування міжнародних злочинів, надання допомоги потерпілим, збору та систематизації інформації, моніторингу діяльності правоохоронних органів, формування публічного уявлення про війну, жертву, безпеку, колабораційну діяльність, сексуальне насильство, катування, мову ворожнечі та допустимі межі державного примусу. Отже, традиційне протиставлення «держави» та «громадянського суспільства» дедалі менше відповідає реальній архітектурі сучасної кримінальної юстиції.

Питанням місці і ролі громадянського суспільства в сучасній кримінальній політиці України була присвячена значна частина доповідей учасників ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові читання пам'яті професора М. П. Чубинського» – П. Фріса, Н. Савінової, В. Навроцього, О. Житного, та ін. [1].

Показовим для наукового розуміння цього процесу кримінально-політичного дискурсу громадського суспільства є перехід від Майдану як харизматичної форми громадянської мобілізації до професійної НГО-адвокації. Цей перехід не означає зникнення впливу суспільства на право, а означає його інституціоналізацію. Колективна інтуїція, моральне обурення та політичний запит дедалі частіше не виходять безпосередньо на площу, а проходять через мережу опосередкованих інституційних каналів: НГО, стратегічну судову діяльність (strategic litigation), експертні висновки, участь третіх сторін у провадженні (third-party interventions) та механізми Європейського суду з прав людини. У цій моделі судове рішення виступає не випадковим фінальним актом окремого спору, а механізмом конверсії суспільного або приватного інтересу в обов'язкову правову норму: інструментом, що переводить розсіяну громадянську енергію у форму, яку здатна засвоїти правова система.

Робоча гіпотеза полягає в тому, що НГО в сучасній Україні та Європі виступають не лише представниками громадянського суспільства або захисниками індивідуальних і групових прав. Вони є суб'єктами неформального вироблення кримінальної політики, здатними перетворювати приватні нормативні позиції на загальнообов'язкові правові орієнтири. Така конверсія відбувається через послідовний ланцюг: приватний інтерес → соціальна проблема → стратегічна справа → юридичний фрейм → судове рішення → його тлумачення та виконання → трансформація законодавства, правозастосування або пенальності.

Ключовим у цьому процесі є не стільки пряме лобіювання кримінально-правової норми, скільки когнітивне конструювання проблеми. До того як відбудеться зміна закону або сформується нова судова практика, певна поведінка має бути описана й осмислена у специфічних категоріях. Так, аборт

[1] Текст тез підготовлено із застосуванням технологій штучного інтелекту AI Claude by Anthropic, AI Perplexity, AI Grammarly для структурування матеріалів, мовного редагування та технічного впорядкування джерел. Наукова концепція, постановка проблеми, добір теоретичних передумов, аналіз практики, доктринальні визначення та висновки належать авторові.

може бути представлений як питання захисту життя, права на приватність або репродуктивної автономії; проституція як форма експлуатації чи, навпаки, як питання особистої автономії та трудових прав; порнографія як посягання на суспільну мораль або як прояв сексуальної свободи; мова ворожнечі як загроза людській гідності та безпеці або як проблема меж свободи вираження поглядів. Аналогічно затримання може поставати як необхідний інструмент забезпечення публічної безпеки або як сфера, у якій особливо гостро постає презумпція свободи та потреба процесуального контролю.

Саме боротьба за первинне визначення соціальної проблеми часто передує боротьбі за кримінально-правову норму. НГО, адвокаційні мережі та експертні спільноти здатні створювати нову когнітивну рамку, в якій певна поведінка перестає розглядатися як питання традиційної моралі, політичної доцільності чи адміністративного регулювання й натомість набуває статусу питання прав людини, захисту жертви, дискримінації, безпеки або міжнародного злочину. У такій ситуації кримінальна політика змінюється не лише внаслідок формальної демократичної процедури, а й через судову та дискурсивну мобілізацію.

Цей механізм може бути описаний через запропонований концепт Collective Intuitive Criminal Policy: колективної інтуїтивної кримінальної політики [2]. Йдеться про процес, за якого колективні емоції, моральні оцінки, суспільні страхи, уявлення про справедливість, образ потерпілого та вимоги безпеки проходять інституційну переробку. НГО можуть бути посередниками між такими суспільними установками і юридичною мовою. Вони переводять моральні або політичні вимоги у форму правових позицій, експертних висновків, альтернативних доповідей, стратегічних позовів, матеріалів для суду чи пропозицій щодо виконання рішень міжнародних інституцій. У результаті приватна або групова ціннісна позиція потенційно трансформується у судовий стандарт, а надалі у складову національної кримінальної політики. З цього випливає гіпотеза, яка уточнює й почасти переформульовує щойно описаний механізм: судове рішення не завжди є початком зміни кримінальної чи публічної політики. Іноді воно є юридичною кристалізацією вже сформованої колективної інтуїції, морального обурення або політичної мобілізації. Ланцюг «приватний інтерес → соціальна проблема → судове рішення → зміна політики» описує лише один, найбільш видимий напрям руху; значно частіше причинність працює у зворотному порядку: колективне відчуття справедливості вже склалося в публічному дискурсі, у праці правозахисних мереж і в експертному середовищі задовго до того, як суд отримав відповідну справу, а сама судова постанова лише надає цьому вже наявному консенсусу форму обов'язкової правової норми. Це принципово змінює дослідницьке завдання: питання не «як судове рішення породжує нову політику», а «чию вже сформовану інтуїцію воно легітимізує, чиїм голосом воно, по суті, говорить».

Особливого значення набуває стратегічна судова діяльність. Вона охоплює не тільки подання індивідуальних заяв до Європейського суду з прав людини або звернення до національних судів. До її інструментів належать також відбір «показових» справ, юридичне представництво заявників, збирання доказів, підготовка експертних матеріалів, формування інформаційного супроводу, участь у провадженні як треті сторони, поширення аналітики після ухвалення рішення та участь у його виконанні. Таким чином, завершення судового розгляду не означає припинення правової мобілізації. Навпаки, стадія виконання рішення може стати окремим каналом впливу на законодавця, органи виконавчої влади, національні суди та правоохоронні органи.

Показовим для української практики 2026 року є оприлюднення Харківською правозахисною групою висновку спеціаліста (amicus curiae) щодо кримінального провадження № 42025000000001123, відкритого за фактом ознак кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 369 Кримінального кодексу України, стосовно народного депутата України Юлії Тимошенко [3]. У висновку організація громадянського суспільства, не будучи стороною провадження, застосувала стандарти статей 6, 8 та 18 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практику Європейського суду з прав людини та релевантні позиції Верховного Суду для оцінки процесуальних порушень і ризику переслідування з нелегітимною прихованою метою. Цей приклад є майже чистою ілюстрацією ланцюга «приватна юридична експертиза → кримінальне провадження → потенційний вплив на суддівську аргументацію»: організація не має формальних повноважень ухвалювати рішення, однак пропонує суду готову юридичну рамку оцінки ризику, побудовану на зовнішніх, наднаціональних стандартах.

Аналогічна логіка простежується і на міжнародному рівні: адвокаційна діяльність жіночих правозахисних мереж і треті сторони у справі «Прокурор проти Домініка Онгвена» в Міжнародному кримінальному суді сприяли визнанню примусового шлюбу окремим злочином проти людяності – приватна правова позиція, вироблена експертним і адвокаційним середовищем, перетворилася на елемент обов'язкового міжнародного кримінального права.

Роль Європейського суду з прав людини у цьому механізмі є визначальною. Остаточні рішення Суду є обов'язковими для держави-відповідача, а нагляд за їх виконанням здійснює Комітет Міністрів Ради Європи відповідно до статті 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Це створює інституційний простір, у якому правозахисні та інші громадські організації можуть не лише ініціювати або підтримувати стратегічні справи, але й впливати на обговорення заходів загального характеру, необхідних для усунення системної проблеми. Тому предметом дослідження мають бути не тільки правові позиції ЄСПЛ, а весь ланцюг юридичного впливу: хто ініціював спір; яку проблему було обрано; які аргументи, докази й моральні рамки запропоновано суду; які актори підтримали заявника; як рішення інтерпретували політичні та суспільні суб'єкти; які зміни у праві та практиці настали внаслідок його виконання.

Воєнний стан істотно модифікує цей процес. У воєнний час кримінальна політика функціонує в умовах постійного конфлікту між свободою та безпекою, індивідуальною автономією та колективним виживанням, превенцією та репресією, військовою необхідністю та вимогами прав людини. Такий контекст водночас розширює можливості державного втручання і підвищує потребу у зовнішньому контролі за його межами [4]. Частина НГО може обґрунтовувати необхідність посилення кримінально-правового захисту потерпілих від воєнних злочинів, сексуального насильства, катувань, примусової депортації, злочинів ненависті або колабораційної діяльності. Інші організації можуть акцентувати на необхідності посилення процесуальних гарантій, судового контролю за затриманням, захисту приватності, свободи вираження поглядів і недопущення непропорційної криміналізації.

У цьому вимірі воєнний стан не зменшує ролі НГО, а змінює характер їхнього впливу. Порівняно з мирним періодом, коли переважали традиційні форми адвокації та участі в законотворчому процесі, посилюється значення стратегічного правосуддя, міжнародної правозахисної мобілізації, документування злочинів, допомоги потерпілим, доказової та експертної діяльності. Матеріали громадських, волонтерських і правозахисних структур можуть ставати релевантними для кримінального провадження, а їхня діяльність частиною ширшої інфраструктури забезпечення безпеки й доступу до правосуддя. Водночас це не усуває проблеми демократичної легітимності: концентрація фінансових, інформаційних, міжнародних та експертних ресурсів у певних групах може створювати асиметрію доступу до судового процесу та публічного простору. Ця асиметрія має ще один вимір: та сама здатність громадянського суспільства виступати стабілізуючим фільтром колективного афекту, про яку йдеться у дослідженнях інтуїтивного кримінального права, за певних умов обертається протилежністю: джерелом афективної криміналізації, коли організаційно сильна група інтересів нав'язує суду й законодавцю власний емоційно заряджений образ загрози.

Воєнна кримінологія додатково засвідчує, що кримінальна політика в період збройного конфлікту не може оцінюватися за моделями мирного часу. Злочинність у таких умовах виявляє ознаки відкритої нелінійної системи, що адаптується до воєнних, демографічних, інформаційних та інституційних шоків [5]. У цій системі змінюються не лише статистичні показники, але й характер віктимізації, просторово-часова структура злочинності, пріоритети кримінальної юстиції та образ «типової» жертви.

Відтак політика захисту потерпілих потребує врахування тривалих хвиль ризику, вторинної віктимізації, досвіду окупації, полону, переміщення, мобілізації та залежності від гуманітарної інфраструктури, а виконання зобов'язань в контексті розробки нової Директивою ЄС про права жертв злочинів вимагає від України радикального переосмислення практик ідентифікації, захисту та підтримки жертв у постконфліктному суспільстві.

Саме тут діяльність НГО набуває подвійного значення. З одного боку, вона може компенсувати інституційну обмеженість держави, забезпечувати документування порушень, правову допомогу, представництво інтересів вразливих груп і професійний моніторинг кримінальної юстиції. З іншого боку, необхідно відмежовувати демократично виправданий захист прав від ситуацій, коли організаційно сильна група інтересів фактично монополізує визначення проблеми, встановлює домінантний образ жертви або злочинця та перетворює власну нормативну програму на універсальний правовий стандарт без достатньої публічної дискусії [6].

У зв'язку з цим доцільно виокремити декілька напрямів подальшого дослідження. По-перше, необхідним є аналіз стратегічних кримінально-правових і суміжних справ: хто їх ініціює, кого представляє, які юридичні конструкції пропонує та чому конкретна справа набуває значення прецедентної. По-друге, слід дослідити участь НГО у судовому процесі як третіх сторін і носіїв спеціалізованого експертного знання, включно з практикою amicus curiae у кримінальних провадженнях. По-третє, окремого вивчення потребує постсудова мобілізація, тобто використання стадії виконання рішень ЄСПЛ для продовження впливу на політику. По-четверте, належить простежити механізм політичної конверсії

судового рішення у законопроєкт, адміністративну практику, інструктивний документ або новий підхід національної судової практики з урахуванням щойно сформульованої гіпотези про судове рішення як кристалізацію, а не завжди джерело такої конверсії. По-п'яте, необхідно встановити фактичний вплив таких процесів на криміналізацію, декриміналізацію, систему санкцій, політику затримання, доступ до правосуддя та інші прояви державної пенальності.

Отже, центральним питанням дослідження має бути не оцінка НГО як однозначно позитивного або негативного чинника кримінальної політики. Значно важливішим є з'ясування умов, за яких приватний інтерес перетворюється на загальнообов'язкову правову норму; суб'єктів, які надають цьому процесові легітимності; процедурних гарантій відкритості та змагальності такого перетворення; а також його наслідків для демократичної природи кримінальної політики. В умовах воєнного стану та європейської інтеграції України відповідь на це питання визначатиме не лише межі допустимої кримінальної репресії, а й модель майбутньої кримінальної юстиції, орієнтованої одночасно на безпеку, права людини, захист потерпілих та верховенство права.

Список використаних джерел

1. *Наукові читання пам'яті професора М. П. Чубинського*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27–28 березня 2026 р.). Івано-Франківськ: Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2026. 207 с.

2. Tuliakov, Viacheslav. Collective Intuitive Criminal Policy: Toward an Institutional-Cognitive Theory in Criminalization (July 09, 2026). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=7085560 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.7085560

3. Висновок спеціаліста (Amicus Curiae) Харківської правозахисної групи щодо кримінального провадження № 42025000000001123. Харківська правозахисна група, 26 травня 2026 р. URL: https://khpg.org/1608815778

4. Туляков В. О. Інтуїтивне кримінальне право та роль громадянського суспільства у запобіганні афективній криміналізації. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф., 20 лютого 2026 року / упор. У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2026. С. 532–535.

5. Туляков В. О. Кримінологія воєнного часу та євроінтеграційний вимір антикримінальної політики. *Кримінальна юстиція: український шлях : матеріали круглого столу, 22 травня 2026 року*. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2026. С. 138–144.

6. Туляков В. О. Віктимологічна політика в постконфліктних суспільствах. *Антикримінальна політика України: у пошуках оптимальної моделі* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 18 грудня 2025 р. Харків : Юрайт, 2026. Ч. 1. С. 183–195.

Н. І. Устрицька,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КВАЛІФІКАЦІЯ «НЕКОРИСЛИВОГО» ВИКРАДЕННЯ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

На практиці бувають ситуації, коли викрадення чи інше заволодіння чужим майном відбувається без прагнення отримати наживу чи збагатитися завдяки вчиненню кримінального правопорушення. Якщо звернутись до судової практики, то у постанові Верховного Суду від 06 грудня 2018 року у справі № 718/642/16-к встановлено намагання особи діяти не з метою викрадення телефону, а з особистих інтересів – викриття свого чоловіка у зраді, який у цей час розмовляв з потерпілою по телефону [1]. У постанові Верховного Суду від 21 жовтня 2021 року у справі № 596/1688/18 встановлено, що один із неповнолітніх показав водієві непристойний жест рукою. Обурившись такою поведінкою, чоловік зупинив автомобіль, наздогнав хлопця та ривком відкрито вирвав з його рук мобільний телефон. Дії обвинуваченого були викликані виключно емоційною реакцією на непристойний жест підлітка. Умислу на наживу чи незаконне заволодіння чужим телефоном для власного збагачення суд не встановив [2]. У постанові Верховного Суду від 14 травня 2024 року у справі № 682/1147/22 встановлено про відсутність корисливого мотиву, оскільки заволодіння телефоном сталося внаслідок особистого конфлікту та сварки. Верховний Суд підтвердив, що вилучення майна через побутові неприязні відносини без мети наживи виключає склад грабежу через відсутність обов'язкового корисливого мотиву [3].

Отже, тривалий час у судовій практиці домінував підхід, згідно з яким наявність міжособистісного конфлікту та відсутність прагнення до наживи виключали можливість кваліфікації викрадення чужого майна як крадіжки або грабежу, оскільки необхідність наявності саме корисливого мотиву визначалося змістом самого поняття «викрадення». Таке тлумачення міститься у постанові Верховного Суду від 25 січня 2020 року справа № 234/1145/19 [4].

Однак, колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду в ухвалі від 16 серпня 2022 року у справі № 404/3767/20 зазначає, що у випадку звернення винним чужого майна на свою користь або на користь третіх осіб слід констатувати наявність у діях винного корисливої мети, яку, власне, самим фактом звернення майна винний і досягає. Однак досягнення такої мети не обов'язково поєднується з наявністю в діях винного корисливого мотиву. Винний, переслідуючи мету звернення майна на користь інших осіб (наприклад, сиріт), може керуватися альтруїстичними мотивами. Ще приклади: 1) винний викрав майно у сусіда з яким був у неприязних стосунках і викинув викрадене з метою помсти не пошкодивши його; 2) винний викрадає майно, яке становить культурну та історичну цінність й передає його у користування як експонат у музей; 3) винні (підлітки) викрадають майно у іншої особи на спір і з метою зняти відеоролик для розміщення у соціальних мережах, після чого майно закопують у лісі. Це свідчить про те, що в основі крадіжки можуть лежати і мотив наслідування (солідарність), альтруїстичні спонукання (бажання допомогти, показати щедрість), мотиви помсти та мотиви самовираження. Отже, з огляду на вказане, колегія суддів вважають, що крадіжка може бути вчинена не лише з корисливих мотивів. Факти заволодіння чужим майном без подальшого його звернення на свою користь чи на користь третіх осіб (тобто вчинення діяння без корисливої мети), теж повинні кваліфікуватися як крадіжка [5].

У той же час в постанові колегії суддів Першої палати від 16 березня 2023 року міститься висновок про те, що: «у диспозиції статті 186 КК України відсутня вказівка на таку обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони грабежу як корисливий мотив, а злочин вважається закінченим з моменту протиправного вилучення майна, коли винувата особа отримала реальну можливість розпорядитися і користуватися ним. При цьому мотиви, зокрема, власне збагачення, помста, або ж інші, які спонукали особу до грабежу, можуть бути різними і від них склад кримінального правопорушення не змінюється» [6].

Отож у судовій практиці склались різні правові позиції щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у рішеннях колегії суддів Першої та Другої палат Верховного Суду щодо корисливого мотиву як складової суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти власності, які полягають у викраденні.

Для забезпечення єдності судової практики у червні 2026 року Об'єднана палата ККС Верховного Суду у справі № 369/11891/22 уточнила підхід, зазначивши, що для кримінальних правопорушень проти власності головним є саме прямий умисел на протиправне вилучення майна, а не мотиви наживи. Суд зазначив, що: 1) визначальною ознакою викрадення або іншої форми заволодіння майном у кримінальних правопорушення проти власності є бажання винної особи встановити безповоротне фактичне володіння чужим майном, яке дає можливість розпорядитися ним на власний розсуд. Мотиви, якими керувалася особа, ставлячи собі таку мету, а також спосіб розпорядження майном після встановлення над ним контролю, не мають значення для кваліфікації діяння; 2) корисливий мотив, якщо розуміти його як бажання збагатитися за рахунок чужого майна, визначає мету заволодіння чужим майном у більшості випадків, це не виключає можливості інших спонукань до таких дій, таких як помста або бажання завдати шкоди потерпілому, або будь-які інші, навіть «шляхетні», на думку того хто вчиняє посягання, мотиви, наприклад, допомога нужденним; 3) встановлення кримінальної відповідальності за заволодіння чужим майном, у тому числі його викрадення, є одним зі способів захисту права власності, передбаченого ст.41 Конституції України, а тому не вбачає підстав вважати, що метою законодавця при визначенні відповідальності за викрадення або інше заволодіння було поставити захист майнових прав особи в залежність від того, наскільки «корисливим», «шляхетним» або «емоційним» був мотив особи, яка позбавила її майна без законних на те підстав. Визначення «корисливого мотиву» як обов'язкової ознаки крадіжки, грабежу або іншого виду заволодіння чужим майном призведе до такої залежності і послаблення захисту права особи на мирне володіння майном [7].

Для визнання особи винуватою у вчиненні викрадення чи інше заволодіння чужим майном, корисливий мотив не є обов'язковим. Ключовим є доведення прямого умислу на протиправне і безповоротне заволодіння чужим майном з метою отримати можливість розпорядитися ним на власний розсуд. Мотиви, які спонукали особу до таких дій, на їх кваліфікацію не впливають, але можуть бути враховані при призначенні покарання і застосуванні інших норм кримінального закону.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду від 6 грудня 2018 року у справі № 718/642/16-к. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/78501871 (дата звернення: 26.09.2026).

2. Постанова Верховного Суду від 21 жовтня 2021 року у справі № 596/1688/18. URL: https://reyestr.court. gov.ua/Review/100614149 (дата звернення: 26.09.2026).

3. Постанова Верховного Суду від 14 травня 2024 року у справі № 682/1147/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119212816 (дата звернення: 26.09.2026).

4. Постанова Колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суд Верховного Суду від 25 січня 2020 року у справі № 234/1145/19у. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94452887 (дата звернення: 26.09.2026).

5. Ухвала Верховного Суду від 16 серпня 2022 року у справі № 404/3767/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/105852847 (дата звернення: 26.09.2026).

6. Постанова Верховного Суду від 16 березня 2023 року у справі № 166/43/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/109675124 (дата звернення: 26.09.2026).

7. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 01 червня 2026 року у справі № 369/11891/22.URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/13722664 (дата звернення: 27.09.2026).

Н. А. Федорович,
доцент кафедри кримінального права і кримінології,
доктор філософії в галузі права
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

І. З. Сень,
доцент кафедри кримінального права і кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

ОБСТАВИНА, ЩО ОБТЯЖУЄ ПОКАРАННЯ, «З ВИКОРИСТАННЯМ УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ» ТА КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА «В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»: ЧИ МОЖНА ВРАХОВУВАТИ ОДНОЧАСНО?

З початком повномасштабної війни в Україні кримінальний закон зазнав змін, зокрема низку статей законодавець доповнив кваліфікуючою ознакою *«вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану»* (наприклад, ст. 185, ст. 186, ст. 187, ст. 189, ст. 191 КК України), однак при цьому у КК України наявна така обставина, яка обтяжує покарання, як *«вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій»* (п. 11 ч. 1 ст. 67).

Верховний Суд уже неодноразово розглядав питання розуміння змісту вказаної ознаки та обставини, що обтяжує покарання. В Ухвалі Великої Палати Верховного Суду від 25.05.2023 у справі № 722/594/22 зазначено, що кваліфікуюча ознака *«вчинення злочину в умовах воєнного стану»* не є тотожним поняттям до обставин вчинення злочину з використанням умов воєнного стану [1]. Пізніше Об'єднана палата Касаційного кримінального суду Верховного Суду у цій же справі також вказала на відмінність понять *«вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану»* як ознаки, що кваліфікує кримінальне правопорушення, передбачене ст. 185 КК України, та *«вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану»* (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України) як обставини, що обтяжує покарання. Так, Верховний Суд зазначив, що «норма закону України про кримінальну відповідальність, передбачена ч. 4 ст. 185 КК України, підлягає застосуванню у разі *«вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану»*, а *«вчинення злочину з використанням умов воєнного стану»* (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України) як обставина, що обтяжує покарання, може бути врахована судом лише в аспекті індивідуалізації кримінальної відповідальності». Об'єднана палата дійшла висновку, що за ч. 4 ст. 185 КК України кримінальна відповідальність передбачена за вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану на території, на якій він введений [2]. Така правова позиція, хоч і послідовно підтримується Верховним Судом, все ж викликає сумніви щодо її обґрунтованості. Тут варто згадати твердження А.П. Бущенка, висловлене в окремій думці, що Об'єднана палата помилково стверджує, що законодавець врахував суттєво підвищену суспільну небезпеку будь-якої крадіжки, вчиненої в період дії режиму воєнного стану. Для аргументації суддя посилається на пояснювальну записку, у якій «законодавець чітко зазначив, що хоча використання умов воєнного стану є обтяжуючою обставиною, однак через встановлені законом межі покарання її врахування не дає достатнього стримуючого ефекту, а тому необхідно збільшити розмір покарання за використання таких обставин» [3].

Однак судова практика залишається одностайною щодо підтримки вищевказаної позиції Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду. Так, у Постанові від 31.01.2024 у справі № 742/925/23 Касаційний кримінальний суд наголосив: «частина 4 ст. 185 КК України не передбачає такого тлумачення та кваліфікуючої ознаки як вчинення крадіжки з використанням умов воєнного стану або вчинення її на певній території України, де проводяться бойові дії» [4]. Аналогічний підхід до розуміння *«вчинення злочину в умовах воєнного або надзвичайного стану»* застосовано Касаційним кримінальним судом і при тлумаченні диспозиції ч. 4 ст. 186 КК України [5].

Щодо сутності поняття *«вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану»* (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України) Касаційний кримінальний суд Верховного Суду у справі № 163/790/24 зазначив таке: «Зміст цієї норми свідчить, що для її застосування необхідно встановити:

1) факт дії воєнного стану;

2) причинний зв'язок між умовами такого стану та способом вчинення злочину;

3) використання винним об'єктивних обмежень або особливостей правового режиму для полегшення реалізації злочинного наміру» [6].

Тут варто згадати встановлене у ч. 4 ст. 67 КК України законодавче обмеження щодо врахування при призначенні покарання обставин, які його обтяжують: «Якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака кримінального правопорушення, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує».

Відтак виникає питання: якщо трактувати поняття *«вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану»* як відмінне від поняття *«вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану»*, то чи не можна при призначенні покарання за вчинення особою кримінального правопорушення з кваліфікуючою ознакою *«вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану»* врахувати ще й обставину, яка обтяжує покарання, передбачену п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України?

Аналіз правових позицій Верховного Суду засвідчив, що обсяг поняття *«вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану»* ширший за обсяг поняття *«вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану»*. Обсяг першого поняття включає обсяг другого. Вчиняючи кримінальне правопорушення, особа може використовувати умови воєнного або надзвичайного стану або ж просто вчиняти кримінальне правопорушення на території, на якій такий стан введений. В обох наведених випадках діяння особи підлягатиме кваліфікації за тією частиною статті КК України, у якій передбачено кваліфікуючу ознаку *«в умовах воєнного або надзвичайного стану»*, якщо така передбачена законодавцем у відповідній статті Особливої частини КК України (наприклад, ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 186). Тобто, вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного або надзвичайного стану, у тому числі з використанням таких умов, вже враховане законодавцем у статті Особливої частини КК України як ознака відповідного кримінального правопорушення, що впливає на його кваліфікацію. А відтак, на наше переконання, враховуючи принцип *non bis in idem* та імперативне правило, передбачене ч. 4 ст. 67 КК України, суд не може ще раз враховувати аналізовану обставину при призначенні покарання як таку, що його обтяжує. Обставину *«вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану»* (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України) не можна додатково враховувати при призначенні покарання як таку, що його обтяжує, за наявності кваліфікуючої ознаки кримінального правопорушення *«в умовах воєнного або надзвичайного стану»*.

Список використаних джерел

1. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 25.05.2023 у справі № 722/594/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111460562 (дата звернення: 27.07.2026).
2. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 15.01.2024 у справі № 722/594/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/ 116446106 (дата звернення: 10.04.2026).
3. Окрема думка до постанови Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду від 15 січня 2024 року у справі № 722/594/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/116446119 (дата звернення: 10.04.2026).
4. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 31.01.2024 у справі № 742/925/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/116799236 (дата звернення: 27.07.2026).
5. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10.06.2024 у справі № 727/6903/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/119710437 (дата звернення: 10.04.2026).
6. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 19.02.2026 у справі № 163/790/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134323187 (дата звернення: 10.04.2026).

Л. В. Федорюк,
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та національної безпеки, доктор філософії
(Національна академія внутрішніх справ)

ЧИННІ ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України зумовила кардинальну зміну умов функціонування системи забезпечення національної безпеки держави, актуалізувала необхідність удосконалення її правових та організаційних засад, а також практичних механізмів протидії загрозам національним інтересам. В умовах тривалого воєнного стану особливого значення набуває здатність держави не лише забезпечувати оборону власної території та відсіч збройній агресії, але й підтримувати належне функціонування органів державної влади, правоохоронної системи, об'єктів критичної інфраструктури, захищати права і свободи громадян та забезпечувати стійкість суспільства до внутрішніх і зовнішніх деструктивних впливів.

Сучасні загрози національній безпеці України мають комплексний характер і не обмежуються безпосереднім застосуванням противником воєнної сили. Вони охоплюють розвідувально-підривну діяльність, диверсії, терористичні прояви, кібератаки, інформаційно-психологічні операції, посягання на економічну безпеку, діяльність організованих злочинних угруповань, а також інші протиправні діяння, здатні дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію та послабити обороноздатність держави. За таких обставин забезпечення національної безпеки потребує комплексного застосування правових механізмів, які поєднують оборонні, правоохоронні, розвідувальні, контррозвідувальні, адміністративно-правові та кримінально-правові засоби.

Нормативну основу функціонування системи національної безпеки України становлять Конституція України, закони України «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про основи національного спротиву», «Про Службу безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про розвідку», «Про боротьбу з тероризмом», «Про критичну інфраструктуру» та інші нормативно-правові акти.

Базове значення серед них має Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, яким визначено основні засади та принципи державної політики у сферах національної безпеки і оборони, структуру сектору безпеки і оборони, повноваження його суб'єктів, а також засади демократичного цивільного контролю за їх діяльністю. Відповідно до положень цього Закону національна безпека України розглядається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз.

Важливою особливістю зазначеного законодавчого підходу є розуміння національної безпеки як багатокомпонентного явища, забезпечення якого не може бути покладене виключно на військові формування чи спеціальні служби. Відповідна діяльність охоплює практично всі напрями реалізації державної політики та передбачає узгоджену діяльність органів державної влади, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання і громадян.

На нашу думку, чинні правові механізми забезпечення національної безпеки України доцільно розглядати як нормативно визначену систему взаємопов'язаних юридичних засобів, процедур, повноважень та організаційних форм діяльності уповноважених суб'єктів, спрямованих на своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію та усунення загроз національним інтересам держави. У межах такої системи можна виокремити конституційно-правовий, адміністративно-правовий, оборонно-правовий, оперативно-розшуковий, контррозвідувальний, кримінально-правовий та міжнародно-правовий механізми.

Особливе місце в цій системі належить правовому режиму воєнного стану, який створює спеціальні юридичні умови для мобілізації державних ресурсів, організації оборони та забезпечення безперервності державного управління. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування додаткових повноважень, необхідних для відвернення загроз, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки.

Практична реалізація зазначеного механізму передбачає можливість запровадження спеціального режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування, перевірки документів, огляду речей і

транспортних засобів, встановлення комендантської години, здійснення інших передбачених законодавством заходів. Водночас застосування таких обмежень повинно відповідати вимогам законності, необхідності та пропорційності, оскільки навіть в умовах воєнного стану забезпечення національної безпеки не може здійснюватися шляхом необґрунтованого обмеження прав і свобод людини.

Важливим організаційно-правовим механізмом забезпечення національної безпеки є функціонування сектору безпеки і оборони України, який об'єднує сили безпеки, сили оборони, оборонно-промисловий комплекс, а також громадян і громадські об'єднання, що добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. При цьому ефективність діяльності відповідних суб'єктів визначається не лише обсягом наданих їм повноважень, а й рівнем координації, оперативністю обміну інформацією та здатністю до спільного реагування на загрози.

У цьому контексті особливого значення набуває діяльність Ради національної безпеки і оборони України як координаційного органу з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Її функціональне призначення полягає в координації та контролі діяльності органів виконавчої влади у відповідній сфері. В умовах воєнного стану така координація є необхідною передумовою узгодженого застосування оборонних, правоохоронних, економічних та інших інструментів державної політики.

Водночас важливу роль у практичному забезпеченні національної безпеки відіграють органи системи Міністерства внутрішніх справ України, насамперед Національна поліція України, Національна гвардія України та Державна прикордонна служба України. Відповідно до законодавчо визначеної компетенції ці органи здійснюють заходи із забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони державного кордону, протидії злочинності, захисту населення та об'єктів критичної інфраструктури, беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони та інших заходах правового режиму воєнного стану.

З огляду на тематику протидії злочинності особливої уваги заслуговує оперативно-розшуковий механізм забезпечення національної безпеки. Його значення зумовлюється тим, що значна частина загроз державній безпеці формується та реалізується в умовах конспірації, використання прихованих каналів комунікації, складних організаційних зв'язків і сучасних інформаційних технологій. Виявлення таких загроз виключно відкритими адміністративними або кримінально-процесуальними засобами нерідко є недостатнім.

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає правові засади здійснення системи гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів із застосуванням оперативних і оперативно-технічних засобів. Відповідна діяльність спрямована, зокрема, на пошук і фіксацію фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, а також на отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

В умовах воєнного стану оперативно-розшукова діяльність набуває особливого значення для своєчасного виявлення осіб, причетних до розвідувально-підривної діяльності держави-агресора, підготовки диверсій, терористичних актів, незаконного обігу зброї, організації каналів незаконного переміщення осіб і предметів через державний кордон, а також інших кримінальних правопорушень, що створюють загрози національній безпеці.

При цьому важливо враховувати, що оперативно-розшукові підрозділи не можуть розглядатися лише як допоміжний інструмент кримінального судочинства. Їхня діяльність має самостійне превентивне значення, оскільки дає змогу виявляти криміногенні процеси та загрози на ранніх стадіях їх формування, коли запобігання суспільно небезпечним наслідкам ще є можливим. Саме превентивний потенціал оперативно-розшукової діяльності становить одну з її основних переваг у системі забезпечення національної безпеки.

Разом із тим підвищення ефективності оперативно-розшукового забезпечення національної безпеки потребує вдосконалення міжвідомчої взаємодії між оперативними підрозділами Національної поліції, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України та іншими уповноваженими суб'єктами. Особливого значення набуває своєчасний обмін оперативною інформацією, узгодження напрямів пошукової діяльності, використання спільних інформаційно-аналітичних можливостей та недопущення дублювання функцій.

Не менш важливим є забезпечення належного співвідношення оперативно-розшукових і кримінально-процесуальних механізмів протидії злочинності. Отримання оперативної інформації про підготовку або вчинення кримінального правопорушення повинно супроводжуватися своєчасним прийняттям передбачених законом процесуальних рішень. Водночас використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні має відповідати вимогам кримінального процесуального законодавства, зокрема щодо допустимості доказів та забезпечення прав учасників кримінального провадження.

Окремим складником системи забезпечення національної безпеки виступає контррозвідувальний механізм, реалізація якого спрямована на попередження, своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеці України, насамперед розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, організацій, окремих груп та осіб. В умовах збройної агресії його значення істотно зростає, оскільки противник активно використовує агентурні мережі, інформаційні ресурси, засоби технічної розвідки та інші інструменти прихованого впливу.

Важливим напрямом розвитку правових механізмів забезпечення національної безпеки є формування ефективної системи протидії загрозам у кіберпросторі та інформаційному середовищі. Цифровізація суспільних відносин, широке використання інформаційно-комунікаційних технологій і залежність функціонування державних інституцій від електронних інформаційних систем створюють додаткові можливості для здійснення протиправних посягань. Кібератаки на державні інформаційні ресурси, системи управління, енергетичну та транспортну інфраструктуру можуть завдавати шкоди, співмірної за своїми наслідками з окремими формами фізичного впливу на відповідні об’єкти.

У зв’язку з цим особливого значення набувають правові механізми кібербезпеки, захисту інформації, протидії кіберзлочинності та інформаційним операціям противника. Їх ефективність значною мірою залежить від інтеграції технологічних можливостей із традиційними правоохоронними інструментами, насамперед оперативно-розшуковою діяльністю, кримінальним аналізом та кримінальним провадженням.

Водночас використання сучасних інформаційних технологій у правоохоронній діяльності актуалізує питання належного правового регулювання обробки персональних даних, доступу до електронної інформації, застосування автоматизованих аналітичних систем та забезпечення захисту приватного життя. Зазначені питання мають вирішуватися з урахуванням як безпекових потреб держави, так і конституційних гарантій прав людини.

Самостійне місце серед правових механізмів забезпечення національної безпеки посідають кримінально-правові засоби. Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, громадської безпеки, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а також за інші діяння, здатні заподіяти істотну шкоду національним інтересам держави.

Особливого значення в умовах воєнного стану набуває протидія державній зраді, колабораційній діяльності, пособництву державі-агресору, диверсіям, шпигунству, терористичним актам та іншим посяганням, пов'язаним зі збройною агресією. Водночас ефективність кримінально-правового механізму визначається не лише суворістю передбачених санкцій, але й невідворотністю кримінальної відповідальності, належною правовою кваліфікацією вчинених діянь та забезпеченням законності під час кримінального провадження.

На особливу увагу заслуговує також механізм національного спротиву, правові засади якого визначені Законом України «Про основи національного спротиву». Його складниками є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву. Значення цього механізму полягає у створенні правових і організаційних передумов для залучення суспільства до захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України. Таким чином, забезпечення національної безпеки набуває характеру загальнодержавної та загальносуспільної діяльності, яка не обмежується функціонуванням спеціалізованих державних інституцій.

Важливим елементом сучасної системи забезпечення національної безпеки є міжнародно-правовий механізм, що охоплює міжнародне співробітництво у сфері оборони, безпеки, правоохоронної діяльності, обміну інформацією, протидії транснаціональній організованій злочинності та притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів. За умов повномасштабної збройної агресії ефективність національної системи безпеки значною мірою залежить від здатності держави використовувати міжнародно-правові інструменти захисту своїх інтересів та інтегрувати власні безпекові спроможності в систему міжнародного співробітництва.

Аналіз чинних правових механізмів забезпечення національної безпеки України дає підстави стверджувати, що основною проблемою сучасного етапу є не стільки відсутність необхідних нормативно-правових інструментів, скільки забезпечення їх належної узгодженості, своєчасного застосування та ефективної реалізації. Значна кількість суб'єктів, уповноважених здійснювати заходи у сфері національної безпеки, об’єктивно породжує ризики дублювання компетенції, недостатньої оперативності інформаційного обміну, відомчої відокремленості та неузгодженості управлінських рішень.

На нашу думку, подальше вдосконалення правових механізмів забезпечення національної безпеки України має здійснюватися за кількома взаємопов’язаними напрямами: уточнення компетенції та процедур взаємодії суб'єктів сектору безпеки і оборони; розвиток інтегрованих систем інформаційно-аналітичного забезпечення; підвищення превентивного потенціалу оперативно-розшукової та

контррозвідувальної діяльності; удосконалення правового регулювання протидії кіберзагрозам; забезпечення належного парламентського, судового та інших передбачених законом форм контролю за діяльністю суб'єктів забезпечення національної безпеки.

Отже, чинна система правових механізмів забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану характеризується комплексністю, багаторівневістю та поєднанням загальних і спеціальних правових засобів. Її ефективність залежить від здатності держави забезпечити узгоджене функціонування всіх складників сектору безпеки і оборони, своєчасно реагувати на зміну характеру загроз та підтримувати необхідний баланс між безпековими інтересами і гарантіями прав людини. При цьому оперативно-розшукова діяльність посідає важливе місце в системі протидії загрозам національній безпеці, забезпечуючи можливість їх раннього виявлення, документування та попередження. Саме посилення превентивної спрямованості правоохоронної діяльності, розвиток міжвідомчої взаємодії та вдосконалення нормативно-правового забезпечення відповідних процесів слід розглядати як пріоритетні напрями зміцнення національної безпеки України в сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19
4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12
5. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20
6. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 грудня 2002 року № 374-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15
7. Стратегія національної безпеки України : затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020
8. Стратегія воєнної безпеки України : затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021

І. А. Федчак,
декан факультету № 1
(з підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України)
доктор юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Сучасний етап розвитку правоохоронної діяльності характеризується стрімким упровадженням технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) в систему аналітичної діяльності. Це відкриває нові можливості для підвищення ефективності опрацювання великих та надвеликих масивів даних з метою вилучення з них значення, формулювання висновків, рекомендацій, прогнозів, припущень тощо, водночас породжуючи низку складних етичних і нормативно-правових викликів. Головна проблема полягає у необхідності збереження балансу між ефективністю правоохоронної діяльності та захистом фундаментальних прав і свобод громадян.

Цифрова трансформація, глобалізаційні процеси та динаміка сучасного безпекового середовища істотно змінюють вимоги до аналітичної діяльності. Аналітики працюють в умовах постійного збільшення обсягів інформації, різноманітності її джерел, значної присутності маніпулятивної інформації, дезінформації та неправдивих відомостей, а також високої швидкості оновлення даних. За таких умов технології ШІ дедалі частіше застосовуються для обробки великих масивів даних, виявлення прихованих зв'язків, прогнозування розвитку ситуацій та підтримки ухвалення рішень на оперативному, тактичному й стратегічному рівнях операційної діяльності. Водночас упровадження ШІ потребує розроблення відповідних етичних стандартів та нормативно-правового регулювання.

Однією з найгостріших проблем є вбудована в алгоритми дискримінація. ШІ навчається на історичних даних, які можуть містити свідомі чи несвідомі упередження правоохоронних органів минулого.

Наприклад, система прогнозування ризику повторного правопорушення може бути навчена на даних, у яких певні соціально-економічні характеристики опосередковано пов'язані з високою частотою рецидиву. Якщо історичні рішення правоохоронних органів частіше передбачали посилений контроль щодо осіб із певних соціальних груп або районів проживання, алгоритм може помилково сприйняти такі характеристики як об'єктивні індикатори кримінального ризику. У результаті особи з аналогічними характеристиками отримуватимуть вищу оцінку ризику навіть за відсутності додаткових доказів їхньої протиправної поведінки. Це може призвести до посиленого поліцейського нагляду, більшої кількості перевірок і, відповідно, більшої кількості зафіксованих правопорушень. Отримані дані знову потрапляють до системи та створюють ілюзію підтвердження початкового прогнозу. Таким чином, алгоритмічна система здатна перетворити історичні інституційні упередження на формалізовані критерії ризику, надаючи їм вигляду нейтрального та об'єктивного рішення. Таким чином, ШІ може не лише відтворювати, але й посилювати системні соціальні нерівності, легалізуючи їх під виглядом «об'єктивності машини».

Другою критичною проблемою є непрозорість алгоритмічних рішень. Складні системи штучного інтелекту можуть формувати прогнози без можливості чітко пояснити, які саме дані та фактори визначили результат. У правоохоронній діяльності це створює ризик необґрунтованого втручання у права людини. Наприклад, якщо алгоритм визначає особу як таку, що має підвищений ризик вчинення правопорушення, має бути зрозуміло, на яких даних і критеріях ґрунтується такий висновок. Рішення алгоритму не може замінювати належне обґрунтування та відповідальність уповноваженої посадової особи.

Третьою критичною проблемою є ризик масового та непропорційного втручання у приватне життя людини. Використання ШІ для автоматизованого аналізу відеоспостереження, соціальних мереж та інших масивів даних може призвести до переходу від цільового збору інформації до широкого превентивного контролю. У таких умовах особа може оцінюватися не за фактом учинення правопорушення, а за алгоритмічно визначеним рівнем «ризику». Тому необхідно чітко встановити правові та технічні межі використання таких систем: які дані можуть збиратися, за яких підстав, протягом якого строку та хто має доступ до результатів їх обробки. Без належних гарантій ШІ може стати інструментом надмірного спостереження, несумісного з принципами захисту прав людини.

Питання відповідальності за наслідки помилок ШІ залишається однією з найскладніших юридичних дилем. Хто несе відповідальність, якщо алгоритм помилково позначить невинну людину як високоризикову, що призведе до її незаконного затримання чи репутаційних втрат? Це розробник програмного забезпечення, який створив алгоритм? Поліція, яка сліпо йому довірилася? Керівництво відомства, що закупило систему? Чи сама держава? Відсутність чіткого механізму відповідальності створює правовий вакуум, де потерпілі від технологічної помилки не можуть отримати відшкодування, а це підриває довіру громадян не лише до технологій, але й до правоохоронних інституцій в цілому [1, с. 55–53].

Етичний аспект передбачає також суворе дотримання принципів обробки персональних даних, включаючи їх мінімізацію, цільове використання та належний захист відповідно до вимог законодавства. Критично важливими є питання забезпечення прозорості алгоритмічних рішень, можливості аудиту та ефективного нагляду, а також зміцнення гарантій захисту фундаментальних прав, демократії та верховенства права [2]. Важливими є контроль за недопущенням дискримінаційних упереджень у роботі систем ШІ та дотримання балансу між ефективністю правоохоронної діяльності та захистом фундаментальних прав і свобод громадян.

На нашу думку, в умовах цифрової трансформації та інформаційної невизначеності етичні стандарти використання ШІ доцільно розглядати як відкриту адаптивну систему, здатну забезпечувати безперервний баланс між технологічною ефективністю та правовими гарантіями. Ефективність такої системи визначається не лише якістю окремих нормативних положень, а насамперед рівнем їх інтегрованості та наявністю постійного зворотного зв’язку між розробниками, правоохоронними органами, громадськістю та експертним середовищем.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку механізмів незалежного аудиту алгоритмів, удосконалення нормативно-правового забезпечення обробки персональних даних та формування дієвих механізмів юридичної відповідальності за технологічні помилки. Лише за таких умов ШІ стане інструментом зміцнення правопорядку, а не джерелом нових загроз для демократичного суспільства.

Список використаних джерел

1. Федчак І. А. Сучасна аналітична розвідка : підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2026. 456 с. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19664430.

2. Parliament backs EU signature of Framework Convention on Artificial Intelligence. European Parliament : Press release. 11.03.2026. URL: https://www.europarl.europa.eu/news/pl/press-room/20260306IPR37524/ parliament-backs-eu-signature-of-framework-convention-on-artificial-intelligence (дата звернення: 05.10.2026).

О. О. Фуртес,
старший науковий співробітник науково-дослідного
відділу наукового центру Сухопутних військ,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник, працівник ЗС України
*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

В. Т. Швай,
молодший науковий співробітник науково-дослідного
відділу наукового центру Сухопутних військ,
працівник ЗС України
*(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

РОЛЬ НОВІТНІХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Новітні цифрові технології, під час повномасштабної війни в Україні є основою для фіксації, збереження та розслідування воєнних злочинів рф в Україні. Традиційні методи розслідування стають недостатньо ефективними в умовах сучасних війн і це обумовлює необхідність активного застосування новітніх цифрових технологій для більш точного та ефективного розслідування вчинених воєнних злочинів ворогом в Україні. Застосування цифрових технологій докорінно змінило сучасну криміналістику, дозволяючи збирати беззаперечні докази навіть в зонах активних бойових дій. А саме офіс Генерального прокурора та Міжнародний кримінальний суд формують цифрову базу для майбутніх трибуналів [1, 2].

Фахівці для розслідування воєнних злочинів використовують сучасні цифрові технології та методи, а саме:

Космічні та геоінформаційні технології (ГІС), оскільки супутникові знімки, відіграють важливу роль у виявленні та документуванні воєнних злочинів, що є потужним інструментом для документування, аналізу та картографування воєнних злочинів, зокрема під час повномасштабної війни. Вони дають можливість створювати точні карти територій, на яких відбуваються бойові дії, зокрема в Україні, де є великі масштаби руйнувань, і переміщення людей.

Важливим в застосуванні ГІС є здатність фіксувати зміни в ландшафті, документувати події, виявляти нові вчинені злочини на окупованих територіях, відслідковувати рух підозрюваних та військових сил і техніки на карті. Ці технології чітко відображають ситуацію на різних етапах війни, від бойових зіткнень до змін пов'язаних із захопленням територій та руйнуванням цивільних об'єктів (у звітах міжнародних організацій використовуються карти та супутникові знімки для демонстрації наслідків обстрілів цивільної інфраструктури житлових кварталів у Маріуполі, Харкові, Херсоні, Миколаєві, Одесі, що підтверджує використання ГІС для аналізу зони бойових дій). Геолокація та аналіз руху військ – включає порівняння відео/фото з картами Google Maps, Google Earth, Wikimapia для визначення координат.

Аналіз соціальних мереж (SOCMINT) – пошук інформації в профілях військових рф, аналіз коментарів. Супутникові знімки – використання сервісів для моніторингу руйнувань, зведення фортифікацій.

В Україні супутникові знімки є важливим джерелом для збору доказів та розслідування злочинів, що відіграють важливу роль у фіксації порушень міжнародного гуманітарного права, Женевських конвенцій та Римського статуту, а також є основними доказами у міжнародних судах, таких як Міжнародний кримінальний суд. Наприклад, документування масових поховань українців в Бучі, поблизу Ізюма, після його звільнення від окупації, а також розслідування катастрофи пасажирського літака рейсу MH17, збитого російським зенітним ракетним комплексом «Бук-М1». Використання геоінформаційних технологій в розслідуванні злочинів значно посилює доказову базу, пришвидшує розкривати злочини та встановлювати винуватців.

Цифрові та біометричні технології під час війни є основою для сучасного розслідування воєнних злочинів. Застосовуючи сучасні інструменти для швидкої ідентифікації та надійного захисту особистості за допомогою унікальних фізичних характеристик і цифрових даних. Застосовують основні види біометрії: обличчя (розпізнавання геометрії та міміки Facial Recognition), відбитки пальців

(сканування папілярних візерунків), очі (аналіз райдужної оболонки або сітківки), поведінка (голос, хода чи стиль введення тексту), аналіз голосу та ДНК (ідентифікація загиблих та причетних осіб за допомогою біометричних зразків і спектрального аналізу аудіо-запису). Це застосовується в біометричних паспортах та ID-картках з чіпами, в пристроях для розблокування смартфонів та ноутбуків та швидкий вхід через Face ID Touch ID, підтвердження платежів та вхід у банківські додатки. Позитивним є висока надійність, складність підробки, швидкість.

Штучний інтелект (ШІ) та технології машинного навчання.

Штучний інтелект є одним з найважливіших інструментів у сучасних розслідуваннях для розпізнавання та ідентифікації об'єктів, людей та паттернів. Нейромережі зіставляють обличчя, голоси, геолокації та знаходять зв'язки між подіями й конкретними військовими підрозділами. Автоматизація рутини – системи структурують свідчення очевидців, стенограми та документи, зменшуючи навантаження на слідчих.

Технології та методики OSINT (Open Source Intelligence) – це розвідка на основі відкритих джерел: інтернету, соціальних мереж, відкритих баз даних, супутникових знімків, засобів масової інформації, форумів, офіційної звітності, яка є загальнодоступною та легальною [3].

Завдяки їх здатності швидко опрацьовують відео з дронів, супутникові знімки, перехоплення та відкриті джерела (OSINT) для пошуку доказів, розкриття злочинів і доведення провини у міжнародних судах.

Оскільки, дані оброблені чи згенеровані за допомогою алгоритмів, потребують реальної юридичної перевірки для використання в міжнародних судах, де остаточні висновки роблять експерти-люди.

У кіберпросторовій когнітивній війні OSINT забезпечує:

– раннє виявлення загроз (включаючи кібератаки, витоки інформаційних даних, активність ботмереж);

– прозорість джерел – інформація повинна бути доступною для громадськості без порушення законодавства та етичних норм;

– достовірність – необхідно підтвердити достовірність отриманої інформації через вертифікацію джерел і співставлення даних з іншими незалежними джерелами;

– атрибуцію атак (зокрема через збір даних про групи хакерів, їх інфраструктури та цифрові відбитки);

– оцінку вразливостей критичної інфраструктури через аналіз відкритих технічних даних;

– контррозвідувальне забезпечення (виявлення дезінформаційних та фішингових кампаній та елементів інформаційно-психологічних операцій [4].

Блокчейн-платформи – захищають цифрові докази від підробок, фіксують незмінний час завантаження файлів, зберігають метаданні, (геолокації, дату, авторів). Метадані містять фотографії, : EXIF- дані включають модель камери, витримку, ISO, фокусну відстань та GPS визначення часу та місця зйомки.

Використання спеціальних знань та методик. На практиці найбільш поширеною формою застосування спеціальних знань є участь фахівців (експерти та криміналісти), які розкривають воєнні злочини, здійснюючи пошук, фіксацію, дослідження та оцінку доказів для національних та міжнародних судів та застосовують:

Процесуальні форми – залучають фахівців до слідчих дій, призначення судових експертиз, використання консультацій експертів;

Ключові галузі експертизи – вибухотехніка, судова медицина, балістика, трасологія та цифрова криміналістика;

Фіксація доказів – забезпечення достовірності та допустимості даних, доказів для національних та міжнародних судів.

Верифікація втрат техніки: Проєкти на кшталт Огух підраховують знищену техніку обох сторін на основі фото- та відеодоказів, що забезпечує об'єктивність даних.

Спеціалізовані інструменти в Україні:

– **eyeWitness to Atrocities** – мобільний додаток, який автоматично фіксує фото, координати та час зйомки, шифруючи дані для суду;

– **I-Docs –** система безпечного зберігання та каталогізації даних.

– **WarCrimes.gov.ua –** платформа «Військові злочини» створена офісом Генерального прокурора України разом з українськими та міжнародними партнерами. Ресурс працює як єдиний доказовий хаб,

що накопичує свідчення для українських судів, Міжнародного кримінального суду (МКС) в Гаазі та майбутніх спеціальних трибуналів.

Основними нормативними документами та стандартами для розслідування воєнних злочинів із застосуванням новітніх цифрових технологій на національному рівні є Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК У), Берклійський протокол про цифрові відкриті джерела та внутрішні Стандарти розслідування воєнних злочинів.

Отже, активне впровадження і нормативне забезпечення новітніх цифрових технології під час повномасштабної війни в Україні відіграє вирішальну роль у підвищенні ефективності збору інформації та доказів, а також у забезпеченні їхньої автентичності та збереження протягом судових процесів. Оскільки за їх допомогою фіксують руйнування на місцевостях, ідентифікують загарбників, розпізнають обличчя, аналізують відкриті дані (OSINT) та супутникові знімки, а також створюють незмінні цифрові докази в українських судах та Міжнародному кримінальному суді (МКС), що є критично важливою для досягнення справедливості для потерпілих та притягнення винних до відповідальності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 28.03.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2341-14/conv#n3027 (дата звернення: 08.12.2024).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. №4651-VL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/4651-17.

3. Тома М. Г., Василова О. М. Інструменти OSINT: фіксація воєнних злочинів в Україні. Аналітично-порівняльне правознавство.2025. №2. С. 903–906. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.02.134

4. Курс «OSINT – розвідка з відкритих джерел та інформаційна безпека» на платформі Prometheus: https:// prometheus.org.ua/ Prometheus-free/ osint-open-source-intelligence/.

В. О. Циба,
курсант
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

Г. А. Зміївський,
доцент кафедри
поведінкових наук та військового лідерства
(Військово-юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ ДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ

Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців є комплексним інститутом, який інтегрує в себе заходи адміністративного примусу, адаптуючи їх до специфіки військового середовища. За умов воєнної агресії та мобілізації суттєво розширилося коло суб'єктів дисциплінарної відповідальності за рахунок осіб, призваних під час мобілізації, що висуває підвищені вимоги до процесу їх правової адаптації та кваліфікації правопорушень. Водночас специфіка бойової обстановки створює об’єктивні перешкоди для дотримання класичної процедури службового розслідування: обмеженість строків, складність збору та фіксації доказів безпосередньо на лінії зіткнення, відсутність можливості залучення експертів чи оперативної фіксації пояснень свідків. Відповідно до статті 64 Конституції України, навіть в умовах воєнного стану обмеження прав і свобод громадянина мають бути чітко збалансованими, пропорційними та законодавно визначеними [1]. Метою дослідження є визначення проблемних аспектів практичної реалізації процедури застосування дисциплінарних стягнень до військовослужбовців в умовах воєнного стану та обґрунтування напрямів її вдосконалення. Реалізація визначеної мети передбачає вирішення комплексу завдань щодо аналізу проблем правового регулювання та особливостей їх застосування під час дії воєнного стану.

Застосування стягнень до військовослужбовця полягає у дотриманні принципу пропорційності належної відповідності між характером і тяжкістю дисциплінарного проступку, ступенем вини та видом і мірою дисциплінарного стягнення. Дотримання засад законності, справедливості, об’єктивності та невідворотності відповідальності забезпечує недопущення безпідставного, необ’єктивного та непропорційного застосування дисциплінарних стягнень.

Відповідно до п. 86 Дисциплінарного статуту ЗСУ, якщо вину військовослужбовця повністю доведено, командир, який призначив службове розслідування, приймає рішення про притягнення до відповідальності та визначає вид дисциплінарного стягнення [2]. Притягнення до дисциплінарної відповідальності має здійснюватися на основі повного доведення вини, де всі докази відповідають критеріям належності, допустимості та достовірності. Першочерговим питанням має бути не вид дисциплінарного стягнення, а наявність доказів самого порушення. Але варто враховувати, що фіксація та збір доказів під час воєнного стану потребує великих зусиль, збереження речових доказів та залучення свідків, що іноді призводить до формалізованого чи поверхневого оформлення матеріалів командирами. Показовою у цьому контексті є постанова Верховного Суду від 21 травня 2026 року у справі № 480/6010/24. Розглядаючи оскарження наказу про накладення дисциплінарного стягнення у вигляді догани за невиконання бойового розпорядження в умовах воєнного стану, Верховний Суд наголосив, що правомірність дисциплінарного стягнення визначається не лише наявністю самого порушення, а й дотриманням установленої процедури його застосування. Зокрема, необхідними є встановлення вини військовослужбовця, проведення службового розслідування, забезпечення права на надання пояснень і подання доказів, а також обґрунтованість рішення командира. Упродовж останніх років у межах проведення військової реформи та запровадження стандартів НАТО до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України було внесено багато змін. Попри це, аналіз змісту зазначеного нормативно-правового акта дає підстави піддавати сумніву його здатність якісно регулювати військові правовідносини, особливо в умовах воєнного стану та служби в бойових умовах. Зокрема, перелік визначених у Статуті обов’язків військовослужбовців щодо дотримання військової дисципліни (ст. 3) має доволі абстрактний характер, що спричиняє різне трактування зазначених вимог. Окрім цього, в Дисциплінарному статуті домінуючим залишається наголос на особливій ролі адміністратив-

ного примусу, тобто на репресивно-каральній функції дисциплінарної відповідальності. До суттєвих недоліків чинного Дисциплінарного статуту Збройних Сил України слід віднести: відсутність закріпленого поняття дисциплінарного проступку; відсутність переліку зазначених проступків та їхніх складів; закріплення широких дискреційних повноважень (адміністративного розсуду) військового командира (начальника) на власний розсуд вирішувати, чи є певне діяння дисциплінарним проступком, чи ні, та самостійно обирати засіб дисциплінарного впливу (форму стягнення). Дискреційні повноваження не можуть уподібнюватися з можливістю самочинного прийняття рішень, а мають реалізовуватися виключно в межах закону, з урахуванням конкретних обставин та доведеності вини. Як зазначають науковці, військовослужбовець, доброчесно несучи службу, може просто не знати, яке діяння командир може визнати правопорушенням, що з боку командира може породжувати жорстокість і несправедливість або призводити до труднощів із юридичною кваліфікацією [3]. Окрім нормативних прогалин, важливим аспектом є недостатня обізнаність військовослужбовців у правовій сфері. Особливу увагу слід приділяти правам військовослужбовця під час службового розслідування, порядку надання пояснень, подання доказів, ознайомлення з матеріалами розслідування та оскарження накладеного стягнення. Водночас доцільно формувати навички самостійного опрацювання положень Дисциплінарного статуту ЗСУ та інших нормативно-правових актів, особливого значення це набуває під час воєнного стану. Не менш важливим напрямом удосконалення є розв'язання питання щодо нестачі командирів з лідерськими якостями, що негативно впливає на ефективність управління підрозділами. Відповідно до «Доктрини розвитку військового лідерства у Збройних Силах України», лідерство може бути реалізоване на особистісному (безпосередньому), організаційному і стратегічному рівнях. В. Алещенко звертає увагу на те, що лідерство залишається ключовим компонентом забезпечення професійної діяльності як окремих військовослужбовців, так і органів військового управління та підрозділів під час виконання завдань за призначенням [4]. Взаємодія командира та підлеглих суттєво впливає на прийняття рішень, тому лідерська компетентність полягає у відмові від свавільних стягнень і належній фіксації доказів із урахуванням умов бою для підтримання дисципліни й боєздатності.Тому регламентація збору доказів є інструментом лідера для підтримання свідомої дисципліни, довіри та боєздатності підрозділу.

У підсумку варто зазначити, що для вдосконалення процедури застосування дисциплінарних стягнень має враховуватися не лише процесуальна, але й управлінсько-комунікативна складова взаємодії між командиром та підлеглими. Суттєве значення мають достатня правова обізнаність військовослужбовців, належне тлумачення їхніх прав та обов`язків, обґрунтоване прийняття командиром рішень та своєчасне попередження конфліктних ситуацій. Також, чітка процедура збору матеріалів справи, збереження та оцінки доказів під час розслідувань у бойовій обстановці. Комплексне поєднання зазначених заходів забезпечить справедливе застосування дисциплінарних стягнень та сприятиме підтримці довіри у військовому середовищі в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Пєтков С. В., Шамрай Б. М., Алієв Р. В. Інститут юридичної відповідальності військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і Оборона*. 2026. Т. 2, № 2. URL: https://lad.nuou.org.ua/article/view/ 365231/ 350751.

2. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 197. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text.

3. Залужний В. Ф., Шаптала С. О., Кримець Л. В., Пашинський В. Й. Концептуальні засади формування перспективної системи дисциплінарної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України в контексті євроатлантичної інтеграції. *Наука і оборона*. 2023. № 1. С. 3–9. DOI: https://doi.org/10.33099/2618-1614-2023-21-1-3-9.

4. Полтєва Н. Психологічні засади розвитку лідерства у командирів військових підрозділів ЗС України. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. № 2 (72). С. 103–112. DOI: https://doi.org/ 10.33099/2617-6858-2023-72-2-103-112.

М. С. Цуцкіридзе,
т. в. о. Голови Національної поліції України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Національна поліція України)

ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ЯК ГАРАНТІЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Допустимість доказів у кримінальному провадженні безпосередньо залежить від того, у який спосіб вони були отримані. Це положення має особливе значення для діяльності органів досудового розслідування, оскільки навіть фактично важлива інформація не може бути використана в доказуванні, якщо допущене під час її одержання порушення має значення для оцінки допустимості відповідного доказу.

В умовах воєнного стану питання дотримання процесуальної форми набуває додаткової актуальності. Органи досудового розслідування працюють в умовах значного навантаження, обмеженого часу, підвищених безпекових ризиків та необхідності оперативного реагування на кримінальні правопорушення. Водночас ці обставини не скасовують загальних вимог до допустимості доказів. Частина 3 ст. 7 КПК України прямо передбачає, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених розділом ІХ-1 КПК України [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК України доказами є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку. Частина 1 ст. 86 КПК України визначає доказ допустимим, якщо його отримано у порядку, встановленому цим Кодексом [1]. Таким чином, процесуальна форма є не другорядною вимогою, а складовою дотримання процедури доказування.

Разом з тим сучасна практика Верховного Суду свідчить, що вимогу щодо дотримання процесуальної форми не слід розуміти суто формально. Не всі докази мають збиратися виключно шляхом проведення слідчих (розшукових) дій. Значення має те, чи передбачає КПК України відповідний спосіб одержання таких доказів, чи можна встановити їх походження та перевірити обставини отримання.

Показовою у цьому аспекті є постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 15 квітня 2026 року у справі № 529/1660/22. Сторона захисту ставила під сумнів допустимість письмових доказів, посилаючись на порушення порядку їх одержання. Верховний Суд зазначив, що добровільне надання слідчому речей, документів чи інших матеріалів особою, у розпорядженні якої вони перебувають, саме по собі не свідчить про їх здобуття у позапроцесуальний спосіб та не є підставою для визнання таких доказів недопустимими [2].

Такий підхід узгоджується зі змістом ч. 2 ст. 93 КПК України. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів не лише шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а й шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей та інших матеріалів [1]. Отже, добровільне надання документа або речі не можна визнавати неналежним способом збирання доказів лише через те, що відповідний матеріал не було отримано в межах окремої слідчої (розшукової) дії.

Подібний підхід простежується у постанові Об’єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 1 грудня 2025 року у справі № 638/18926/23. У цьому кримінальному провадженні вирішувалося питання, чи впливає на допустимість доказів те, що речі та документи були отримані у порядку тимчасового доступу, а не в результаті проведення слідчих (розшукових) дій. Об’єднана палата дійшла висновку, що такі речі та документи можуть використовуватися у кримінальному провадженні як докази, а сам факт їх отримання в межах застосування заходів забезпечення кримінального провадження не впливає на їх допустимість [3].

Важливо, що Верховний Суд у цьому випадку звернув увагу на надійність джерела походження доказів, отриманих за допомогою тимчасового доступу до речей і документів з іншого кримінального провадження. Отже, визначальне значення має не лише форма одержання доказу, а й дотримання встановленого законом порядку та можливість перевірити його походження.

Разом з тим гнучке розуміння процесуальної форми має чіткі межі. Їх демонструє постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 26 лютого 2026 року у справі № 572/4907/24. У цьому кримінальному провадженні обвинувальний вирок, зокрема, ґрунтувався на

позапроцесуальному «зізнанні» особи, зміст якого було відтворено в судовому засіданні працівником правоохоронного органу, допитаним як свідок.

Верховний Суд звернув увагу, що таким способом фактично було здійснено спробу надати доказове значення відомостям, отриманим поза встановленою законом процедурою. Суд наголосив, що держава не може обходити процесуальні гарантії шляхом використання позапроцесуальних розмов із працівниками поліції як доказів. Допит працівника правоохоронного органу щодо змісту такої бесіди не усуває порушення, допущеного під час первинного отримання відомостей, оскільки це зачіпає право особи на захист і гарантію не свідчити проти самої себе [4].

Зіставлення наведених правових позицій дозволяє провести важливе розмежування. Добровільне передання слідчому вже існуючого документа або речі саме по собі не порушує процесуальної форми, якщо КПК України допускає відповідний спосіб збирання доказів. Інша ситуація виникає, коли від особи фактично отримують відомості, які за своїм змістом є показаннями, поза встановленою для цього процедурою, а надалі намагаються надати їм доказове значення в інший спосіб. У такому разі порушення стосується вже не порядку оформлення інформації, а процесуальних гарантій, пов'язаних із отриманням показань.

Можна зробити висновок, що процесуальну форму не варто зводити лише до формального дотримання окремих вимог КПК України. Її значення слід оцінювати з урахуванням того, яку функцію виконує відповідна процедура у конкретній ситуації.

Передусім процесуальна форма дозволяє встановити походження доказової інформації та обставини її отримання. Крім того, вона забезпечує можливість перевірити достовірність такого доказу. Окреме значення вона має у тих випадках, коли відповідна процедура безпосередньо спрямована на забезпечення прав учасника кримінального провадження.

Для практики органів досудового розслідування це означає, що використання передбачених КПК України різних способів отримання доказів саме по собі не повинно оцінюватися як порушення. Водночас процесуальне оформлення вже одержаної з порушенням належної процедури інформації не усуває первинного порушення, якщо воно зачіпає право на захист, свободу від самовикриття або іншу фундаментальну гарантію.

Тому при вирішенні питання про допустимість доказу доцільно оцінювати не лише сам факт відступу від певної процедури, а й характер такого відступу, його значення для перевірки доказу та вплив на реалізацію процесуальних прав особи. Саме такий підхід дозволяє забезпечити належний баланс між ефективністю досудового розслідування та дотриманням вимог кримінального процесуального закону.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov. ua/laws/show/4651-17#Text.

2. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 15 квіт. 2026 р. у справі № 529/1660/22, провадження № 51-7201км23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/135845122.

3. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 1 груд. 2025 р. у справі № 638/18926/23, провадження № 51-714кмо25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/132476385.

4. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 26 лют. 2026 р. у справі № 572/4907/24, провадження № 51-1594км25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/134499687.

І. В. Чайка,
курсант ННІ підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

Л. Р. Кривда,
доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики,
доктор філософії
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ СПЕЦІАЛІСТА ТА ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ПІД ЧАС РОБОТИ З ЦИФРОВИМИ ДОКАЗАМИ В СУЧАСНІЙ КРИМІНАЛІСТИЦІ

У сучасному кримінальному провадженні ефективне використання спеціальних знань є необхідною умовою повноти, об'єктивності та своєчасності розслідування. Два ключові учасники, які володіють спеціальними знаннями, – спеціаліст і експерт – виконують різні, але взаємопов'язані функції. Їхня роль особливо актуалізується в умовах цифровізації кримінальної юстиції та зростання обсягів електронних (цифрових) доказів [1, с. 617; 3, с. 111].

Згідно зі ст. 71 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст залучається для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складання схем, планів, відбір зразків тощо) сторонами кримінального провадження та судом. Натомість експерт (ст. 69 КПК України) – це особа, яка має наукові, технічні або інші спеціальні знання, проводить судову експертизу відповідно до Закону України «Про судову експертизу» і надає висновок з питань, що стосуються сфери її знань [4; 2, с. 6].

Історично інститут спеціаліста формувався поступово. У КПК 1960 р. спеціаліст виконував переважно технічні, допоміжні функції. Суттєве розширення його повноважень відбулося з прийняттям КПК 2012 р. та подальшими змінами (закони № 720-IX від 17.06.2020 та № 2137-IX від 15.03.2022), які надали спеціалісту право надавати висновки (зокрема у провадженнях щодо кримінальних проступків) і встановили відповідальність за завідомо неправдивий висновок [1, с. 616].

Участь спеціаліста є особливо важливою під час проведення слідчих (розшукових) дій: огляду місця події, обшуку, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, освідування особи. Спеціаліст допомагає правильно фіксувати сліди, застосовувати науково-технічні засоби, відбирати зразки, що забезпечує якість майбутніх експертних досліджень. У розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів залучення спеціалістів (криміналістів, судових медиків, психологів, технічних фахівців) значно підвищує ефективність дій слідчого.

Окреме значення набуває участь спеціаліста у роботі з цифровими доказами. Відповідно до ч. 4 ст. 99 КПК України дублікат документа, а також копії інформації (у тому числі комп'ютерних даних), виготовлені слідчим або прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа [4; 1, с. 616]. Це положення безпосередньо відображає потребу в спеціальних знаннях для процесуального оформлення електронних доказів в умовах цифровізації.

Цифрові докази у сучасній криміналістиці охоплюють листування, метадані, відеозаписи, цифрові сліди з мобільних пристроїв, мережевих ресурсів та інших носіїв. Їх традиційна ручна обробка часто є неефективною через колосальні обсяги даних. Саме тому алгоритми штучного інтелекту (ШІ) та спеціалізоване програмне забезпечення використовуються для автоматизованого сортування цифрових доказів, виявлення закономірностей поведінки, реконструкції подій та пошуку аномалій.

ШІ активно застосовується в криміналістичній ідентифікації (біометричне розпізнавання облич, голосу, ходи, автоматизований аналіз відбитків пальців, слідів взуття, балістичних об'єктів), криміналістичному прогнозуванні (предиктивна аналітика) та експертизі (почеркознавчій, фоноскопічній, портретній, комп'ютерно-технічній). Водночас виникають серйозні процесуальні проблеми: «black box problem» (непрозорість логіки алгоритму), допустимість результатів алгоритмічного аналізу як доказів, необхідність забезпечення можливості їх перевірки. ШІ має розглядатися як засіб підсилення експертного пізнання, а не його заміщення.

Для України проблематика особливо актуальна у зв'язку з цифровізацією правоохоронної діяльності, електронним кримінальним провадженням, необхідністю документування воєнних злочинів та опрацювання великих масивів доказів. Нормативне забезпечення використання ШІ та цифрових технологій у криміналістиці перебуває на початковому етапі, що вимагає розвитку відповідної доктрини та удосконалення процесуального законодавства [5, с. 201–202].

Таким чином, спеціаліст і експерт залишаються ключовими носіями спеціальних знань у кримінальному провадженні. Спеціаліст забезпечує оперативну технічну та консультативну допомогу, зокрема при роботі з цифровими доказами, тоді як експерт надає науково обґрунтований висновок. Ефективна взаємодія цих учасників, поєднана з сучасними цифровими інструментами та ШІ, є запорукою якісного доказування в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Кувшинов О. Д. Правові засади участі спеціаліста у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1*. С. 616–621. DOI: https://lsej.org.ua/1_2024/149.pdf
2. Педос Ю. В. Участь експерта та спеціаліста у кримінальному провадженні : дис. … д-ра філософії : 081. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2026. 249 с. DOI: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a0a4aa4d-0246-4a85-befe-52cf7e69ae36/content
3. Кувшинов О. Д. Спеціаліст у кримінальному провадженні (кримінальний процесуальний та криміналістичний аспекти) : дис. … д-ра філософії : 081. Кропивницький : Донецький державний університет внутрішніх справ, 2024. 305 с. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/2025/02/dysertacziya-kuvshynov-o.d.pdf
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text
5. Борисова К., Нагорний М., Світличний В. Сучасні інструменти відновлення даних для оцінки достовірності доказів у криміналістиці. С. 201–203. DOI: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/92e77d14-32e0-4fea-be39-df78795b1e7c/content.

А. П. Чиж,
доцент кафедри
криміналістики та судової експертології
навчально-наукового інституту № 1,
доктор філософії у галузі права
(Харківський національний університет внутрішніх справ),

М. Ю. Ніколенко,
здобувач вищої освіти
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ДОСЛІДЖЕННЯ DEEPFAKE-ТЕХНОЛОГІЙ: ВИКЛИКИ ТА МЕТОДИ ВЕРИФІКАЦІЇ МЕДІАКОНТЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ

Розвиток цифрових технологій та штучного інтелекту дуже змінює сучасне інформаційне середовище та створює як нові можливості для суспільства, так і виклики для правоохоронних та судових систем [1]. Серед таких цифрових загроз останніх років з'явилися Deepfake-технології – технології на базі штучного інтелекту, які дозволяють створювати або змінювати відео, аудіо та фотографії, замінюючи обличчя чи голоси реальних людей так, що підробку важко відрізнити від правди [1; 2].

Доступність програмного забезпечення дозволяє з високою точністю підробляти аудіо- та відеоматеріали, що створює ризики їх використання у протиправній діяльності: від кібершахрайства, вимагання та дискредитації осіб до фальсифікації доказів у кримінальному провадженні та використання у здійсненні інформаційно-психологічних операцій [2].

Розвиток криміналістичної техніки та методики розслідування злочинів вимушений адаптуватись до умов цифрового слідового середовища. Прогрес у галузі штучного інтелекту, зокрема розробка та доступність алгоритмів глибокого навчання, генеративно-змагальних мереж та дифузійних моделей, спричинили появу штучно згенерованого або модифікованого аудіовізуального контенту (діпфейків) [3].

Основна криміналістична складність таких матеріалів полягає у тому, що вони створюються шляхом автоматизованого аналізу та синтезу реальних біометричних параметрів людини таких, як геометрія обличчя, мікроміміка, характеристики голосу. Це призводить до високого ступеня вірогідності фальсифікації та ускладнює його ідентифікацію.

Широке застосування Deepfake-технологій у протиправній діяльності, як наприклад: кібершахрайство, шантаж, дискредитація осіб, створення постановочних доказів створює проблеми для органів досудового розслідування [2]. Легкість створення візуально й акустично переконливих матеріалів руйнує довіру аудіо- та відеозаписів як до об'єктивних доказів [1]. Слідчі, прокурори та суд вже постають перед необхідністю перевірки будь-якого цифрового носія інформації на предмет відсутності втручання Deepfake-технологіями [1; 4].

Інструменти для виготовлення діпфейків розвиваються значно швидше за методи їх експертної діагностики [5]. Сучасні генеративні моделі здатні самостійно усувати зорові й звукові невідповідності на основі зворотного зв'язку особи, яка керує генерацією, що робить фальсифікацію складною для виявлення під час звичайного візуального перегляду.

Діпфейки можуть використовуватися як елемент спланованої протидії розслідуванню для інсценування події злочину, формування штучного алібі, дискредитації учасників кримінального провадження чи викривлення процесу пред'явлення особи для впізнавання за зовнішністю чи голосом [1].

Також можливе ускладнення встановлення особи через використання віддалених сервісів і засобів приховування цифрових слідів. Вирішення проблем щодо встановлення невтручання до цифрового аудіо- та відеоконтенту вимагає застосування підходу, який об'єднує інструменти комп'ютерно-технічної, судово-відеозаписної, фототехнічної та фоноскопічної експертиз [4; 5]. Виявлення здійснюється за різними напрямами.

Незважаючи на високу точність нейромережевого синтезу, під час криміналістичного дослідження потрібно звертати увагу на динаміку кліпання та мікрорухи очей, виявлення неприродної частоти, алгоритмічне вимірювання мікроколивань відтінку шкіри обличчя, спричинених капілярним кровообігом, аналіз формату, геометрії та інтенсивності відбитків джерел світла у зіницях обох очей, оскільки у діпфейках відблиски світла нерідко суперечать загальній карті освітлення.

Напрям дослідження сліду файлу орієнтований на пошук слідів повторного кодування, використання спеціалізованого програмного забезпечення для обробки відео, виявлення невідповідностей між характеристиками камери та параметрами підсумкового файлу, а також виявлення нестабільності на межі контуру обличчя та волосся, штучного розмиття, некоректного відображення світла [4].

У фоноскопії аналіз синтезованого мовлення здійснюється шляхом побудови спектрограм, що дозволяє виявити рівномірність частотних інтервалів, відсутність дихальних пауз, а також проблеми на стиках склейки аудіопотоків [4; 5].

Підсумовуючи, можна зауважити, що застосування Deepfake-технологій перетворилося на інструмент умисної протидії розслідуванню. Використання такого контенту для формування штучного алібі, інсценування злочинів, викривлення слідової картини чи дискредитації учасників провадження створює загрозу правоохоронним органам [2]. Також проблемою є аналіз такого медіаконтенту для встановлення факту його генерації Deepfake-технологіями та встановлення особи, що керувала процесом створення [1; 3].

Вважаємо, що для підвищення ефективності досліджень потрібно розробити методичні рекомендації для експертних установ щодо проведення комплексних судових експертиз з аналізу цифрового аудіовізуального контенту з чітким покроковим алгоритмом дослідження [4; 5]. Також потрібно регламентувати порядок вилучення та фіксації цифрових доказів з мережі Інтернет із обов'язковим збереженням первинної структури файлу та запровадити спеціалізовані навчальні модулі для слідчих, прокурорів і суддів з основ вивчення первинних маркерів Deepfake-контенту й оволодіння базовими інструментами OSINT-дослідження для перевірки джерел походження медіаматеріалів [1; 3].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

2. Про Національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19

3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12

4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98

5. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 4038-12.

А. П. Чиж,
доцент кафедри
криміналістики та судової експертології ННІ № 1,
доктор філософії у галузі права
(Харківський національний університет внутрішніх справ),

А. В. Вішняков,
здобувач вищої освіти
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ, РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ДОКАЗУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У межах даного дослідження нами розглянуто питання криміналістичного забезпечення документування, розслідування та доказування воєнних злочинів, що в умовах збройної агресії проти України набуває особливої актуальності. Значна кількість кримінальних правопорушень, учинених у зв'язку зі збройним конфліктом, зумовлює необхідність належної організації процесу їх виявлення, фіксації, розслідування та доказування. Особливу увагу приділено специфіці роботи з доказовою інформацією, встановленню обставин учинення воєнних злочинів, ідентифікації причетних осіб, а також використанню сучасних криміналістичних засобів і методів. У ході розгляду зазначеного питання встановлено, що ефективність розслідування воєнних злочинів значною мірою залежить від своєчасності документування події, належного вилучення та збереження слідів, використання спеціальних знань, проведення відповідних експертиз і забезпечення належної взаємодії між органами досудового розслідування, експертними установами та іншими уповноваженими суб'єктами.

Чинне кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за порушення законів та звичаїв війни, зокрема у ст. 438 Кримінального кодексу України. Водночас законодавче регулювання воєнних злочинів розвивається з урахуванням міжнародно-правових стандартів. Зокрема, у 2025 році до ст. 438 КК України було внесено зміни, якими конкретизовано відповідальність за незаконне переміщення або депортацію дитини, невиправдану затримку її репатріації, вербування чи використання дитини для участі у збройному конфлікті або воєнних діях . Це, своєю чергою, зумовлює необхідність удосконалення криміналістичних підходів до виявлення та фіксації відповідних обставин.

Поняття воєнного злочину охоплює широкий спектр порушень законів і звичаїв війни, а тому способи їх учинення, механізм утворення слідів та джерела доказової інформації можуть істотно відрізнятися. До таких злочинів можуть належати умисні напади на цивільне населення або цивільні об'єкти, жорстоке поводження з військовополоненими чи цивільними особами, незаконне переміщення населення, застосування заборонених засобів і методів ведення війни, умисне знищення майна та інші порушення міжнародного гуманітарного права [1].

Одним із ключових елементів криміналістичного забезпечення є своєчасне документування події. У практичному аспекті документування необхідно розглядати як комплекс взаємопов'язаних дій, спрямованих на виявлення, фіксацію, вилучення, збереження та подальше використання інформації про кримінальне правопорушення. Під час розслідування воєнних злочинів особливого значення набувають огляд місця події, фото- та відеофіксація, вилучення речових доказів, допити потерпілих і свідків, проведення експертиз, аналіз документів, електронної інформації та інших матеріалів.

Складність документування воєнних злочинів значною мірою пов'язана з умовами, у яких здійснюється огляд місця події. Наявність мінної небезпеки, нерозірваних боєприпасів, зруйнованих будівель, активних бойових дій або ризику повторного обстрілу може істотно обмежувати можливість проведення слідчих дій. Тому важливою складовою криміналістичного забезпечення є правильна організація взаємодії слідчих із вибухотехніками, спеціалістами-криміналістами, судово-медичними експертами та іншими фахівцями. Наукові дослідження також підкреслюють значення залучення спеціалістів під час огляду тіл осіб, загиблих унаслідок ракетних обстрілів, оскільки це сприяє належній фіксації характеру пошкоджень та інших слідів [2, с. 260].

Важливим напрямом є встановлення механізму події. Наприклад, під час розслідування ракетного удару необхідно встановити час та місце події, характер ураження об'єкта, тип і характеристики застосованого боєприпасу, напрямок його руху, вид та локалізацію пошкоджень, наявність уламків, залишків вибухових речовин та інших слідів. Відповідна інформація може бути отримана шляхом проведення огляду, вилучення об'єктів та призначення вибухотехнічних, балістичних, трасологічних, судово-медичних та інших експертиз. Організаційно-тактичні особливості призначення вибухотехні-

чних експертиз є окремим важливим напрямом криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів [3, с. 223].

Особливе місце у процесі документування посідають цифрові докази. В умовах сучасної війни значний масив інформації може міститися у мобільних телефонах, відеозаписах, фотографіях, соціальних мережах, супутникових знімках, системах відеоспостереження, електронному листуванні та інших цифрових джерелах. Проте використання такої інформації потребує забезпечення її достовірності, належного походження та незмінності. Важливо встановити джерело отримання цифрового матеріалу, час його створення, спосіб отримання та збереження, а також забезпечити можливість перевірки його автентичності.

Не менш важливим є документування показань потерпілих і свідків. У багатьох випадках саме вони можуть надати інформацію щодо обставин нападу, поведінки військовослужбовців, характеру насильства, місця перебування потерпілих, використаної зброї, транспортних засобів, форми одягу, розмов та інших обставин. Під час допиту необхідно враховувати психологічний стан потерпілих, особливо якщо вони пережили насильство, втрату близьких або перебували в умовах окупації. Показання мають перевірятися та співставлятися з іншими доказами, оскільки належне доказування не повинно ґрунтуватися виключно на одному джерелі інформації.

Окремої уваги потребує встановлення особи безпосереднього виконавця злочину. На практиці це може бути складним завданням, оскільки потерпілі не завжди мають можливість ідентифікувати військовослужбовців, а частина злочинів може бути вчинена на окупованій території. Тому важливе значення мають аналіз документів, перехопленої або отриманої законним шляхом інформації, відеоматеріалів, даних щодо переміщення військових підрозділів, показань свідків, результатів експертиз та інших джерел. У разі можливості необхідно встановлювати не лише виконавця, а й інших осіб, які могли організовувати, координувати або віддавати накази щодо вчинення відповідних дій.

Особливістю доказування у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів є необхідність встановлення не тільки факту заподіяння шкоди, а й контексту, у якому відбулася подія. Дослідження предмета доказування у таких провадженнях звертають увагу на необхідність встановлення об'єктивних і суб'єктивних ознак кримінального правопорушення, відповідних обставин прийняття процесуальних рішень, а також додаткових обставин, пов'язаних із контекстом збройного конфлікту [4, с. 234]. Саме тому криміналістичне забезпечення має бути спрямоване на формування не окремих фрагментів доказової інформації, а цілісної системи доказів.

Відповідно до кримінального процесуального законодавства України доказування здійснюється на підставі збирання, перевірки та оцінки доказів. У провадженнях щодо воєнних злочинів кожна процесуальна дія повинна бути організована таким чином, щоб отримана інформація могла бути використана на наступних етапах кримінального провадження. Особливе значення має дотримання процесуального порядку проведення слідчих (розшукових) дій, належне оформлення їх результатів та забезпечення збереження вилучених об'єктів [5].

У цьому контексті важливим є принцип безперервності роботи з доказами. Виявлений на місці події об'єкт повинен бути належним чином зафіксований, описаний, вилучений, упакований, маркований і переданий на зберігання відповідно до встановленої процедури. Порушення послідовності цих дій може ускладнити встановлення походження доказу або поставити під сумнів достовірність відповідної інформації. Особливо це стосується речових доказів, уламків боєприпасів, зброї, документів, біологічних об'єктів та цифрових носіїв.

Окремим напрямом криміналістичного забезпечення є взаємодія різних органів і підрозділів. Документування воєнних злочинів потребує узгодженої роботи органів досудового розслідування, прокурорів, експертних установ, оперативних підрозділів, військових формувань та інших суб'єктів, які можуть володіти інформацією про обставини злочину. Дослідження практики передачі потенційних доказів від представників Збройних Сил України органам досудового розслідування засвідчує важливість належного встановлення, фіксації, збирання, збереження та передачі таких матеріалів [6, с. 344].

Необхідність системного підходу пояснюється також масштабом воєнних злочинів та значним часовим проміжком між моментом їх учинення і можливістю проведення окремих слідчих дій. Частина територій може тривалий час залишатися недоступною для слідчих, унаслідок чого окремі сліди зникають або змінюються. Саме тому важливо максимально швидко фіксувати інформацію, яка може мати доказове значення, а також використовувати сучасні криміналістичні технології.

Перспективним напрямом розвитку криміналістичного забезпечення є формування спеціальної системи методів так званої воєнної криміналістики. У науковій літературі обґрунтовується необхід-

ність розвитку окремого наукового напряму, орієнтованого на розроблення та вдосконалення засобів, методів і прийомів збирання та аналізу доказової інформації в умовах війни [7, с. 231].

Такий підхід дозволяє враховувати специфіку бойової обстановки, окупації територій, масованих обстрілів, великої кількості потерпілих та необхідності одночасного документування значної кількості епізодів.

Отже, криміналістичне забезпечення документування, розслідування та доказування воєнних злочинів є комплексною системою організаційних, тактичних, технічних і методичних заходів. Його ефективність залежить від своєчасності фіксації події, належного вилучення та збереження доказів, професійного використання спеціальних знань, проведення необхідних експертиз, якісного допиту потерпілих і свідків, аналізу цифрової інформації та належної взаємодії між усіма суб'єктами кримінального провадження.

Таким чином, основним завданням криміналістичного забезпечення у провадженнях щодо воєнних злочинів має бути створення цілісної доказової системи, здатної підтвердити не лише сам факт учинення протиправного діяння, а й усі юридично значущі обставини: спосіб і механізм його вчинення, наслідки, особу винного, його роль, зв'язок із збройним конфліктом та інші обставини, передбачені кримінальним і кримінальним процесуальним законодавством. Удосконалення відповідних криміналістичних методик, цифрових технологій та міжвідомчої взаємодії є важливою умовою забезпечення ефективного розслідування воєнних злочинів та реалізації принципу невідворотності відповідальності за їх учинення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Закон від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4499-20.

2. Твердохліб В. М. Особливості участі спеціалістів під час огляду тіла особи, загиблої внаслідок ракетного обстрілу. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2026. Т. 38. № 2. С. 258–269.

URL: https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/828

3. Твердохліб В. М. Організаційно-тактичні засади призначення вибухотехнічних експертиз під час розслідування воєнних злочинів. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2026. № 1. С. 212-221

DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2026.1.p1.16.

4. Єфіменко Т. С. Предмет доказування у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2025. С. 232-243 DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2025.3.17

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/4651-17.

6. Піддубна А. В. Порядок передачі представниками Збройних Сил України потенційних доказів воєнних злочинів органам досудового розслідування. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. Т. 33. № 3. С. 341–349. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.31.

7. Кіріка Д. В., Росновська О. В. Концепція воєнної криміналістики: вдосконалення криміналістичних досліджень в умовах воєнного стану. Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану : зб. наук. пр. Харків : ХНУВС, 2024. С. 230–233. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/ core/ bitstreams.

Д. В. Чорнокнижний,
курсант ННІ № 2
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

К. М. Пензєва,
старший викладач
кафедри криміналістики та судової експертології
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФІКСАЦІЇ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ

З початком повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року перед українськими правоохоронними органами постали нові масштабні завдання: паралельне документування та розслідування сотень тисяч злочинних епізодів в умовах активного збройного конфлікту. Офіційна статистика фіксує понад 150 тисяч зареєстрованих злочинів, пов'язаних із агресією Російської Федерації (далі РФ), проте реальна їх кількість очевидно перевищує це число. Вітчизняна криміналістична наука зіткнулася з новими викликами, які раніше не поставали перед теорією та практикою доказування.

Специфіка театру воєнних дій вимагає оновлення традиційних криміналістичних методів і спонукає до активного використання окрім класичного криміналістичного інструментарію цифрових технологій.

Воєнний злочин як самостійний об'єкт криміналістичного аналізу характеризується рядом ознак, що принципово ускладнюють традиційне документування. По-перше, більшість місць подій розташована в зонах бойових дій чи на окупованих територіях, де фізичний доступ слідчої групи є небезпечним або взагалі неможливим. По-друге, тривалі обстріли знищують чи деформують матеріальні сліди раніше, ніж фахівці встигають до них дістатися. По-третє, серійний характер злочинів породжує масиви доказової інформації, опрацювати які традиційними методами вкрай важко або неможливо. Усе це зумовлює об'єктивну потребу в цифровому підході до фіксації й дослідження слідової картини [1, с. 631].

Серед технологій, що довели свою ефективність у цьому контексті, особливе місце займає безконтактне тривимірне сканування. На відміну від звичайної фотозйомки, 3D-сканер генерує точну цифрову модель об'єкта, зберігаючи просторову топологію між усіма елементами місця події. З листопада 2023 року Національна поліція України цілеспрямовано застосовує такі сканери для документування наслідків воєнних злочинів [2]. Практична цінність цього рішення полягає в тому, що отримана модель може бути відтворена у судовому засіданні або безпосередньо передана до Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), наочно демонструючи руйнацію цивільних об'єктів чи сліди масових убивств. Польські криміналісти, які тісно взаємодіють з українськими слідчими, також підтвердили результативність 3D-сканування при аналізі наслідків ракетних ударів [3, с. 32].

Безпілотні літальні апарати перетворилися на ще один незамінний інструмент документування. Аерофотозйомка дозволяє охопити великі площі руйнувань, зафіксувати масові поховання чи знищені населені пункти без жодного ризику для криміналістів. Симптоматично, що в 2026 році Головнокомандувач ЗСУ Олександр Сирський закріпив фіксацію порушень міжнародного гуманітарного права безпосередньо в бойових системах: через платформу Delta та підрозділи безпілотних систем кожен задокументований факт страти полонених або атаки на цивільних автоматично потрапляє до єдиної цифрової бази доказів [4]. Такий підхід фактично перетворює фронтову документацію на юридично значущий слід ще в реальному часі.

Міжнародним орієнтиром у галузі цифрового документування воєнних злочинів слугує Протокол Берклі (Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations) (далі – Протокол), розроблений у 2020 році Центром прав людини Університету Каліфорнії (Берклі) спільно з Офісом Верховного комісара ООН з прав людини. Документ окреслює мінімальні стандарти пошуку, збирання, верифікації та аналізу відкритодоступних цифрових матеріалів як джерел доказів [5, с. 82]. Зокрема, Протокол регламентує збереження даних у вихідному чи максимально наближеному до нього форматі – це забезпечує автентичність матеріалу й підвищує його шанси бути визнаним допустимим доказом у міжнародних судових органах.

Окремим і надзвичайно результативним напрямом є OSINT-форензика – розвідка на основі відкритих джерел, адаптована до потреб кримінального доказування. Супутникові знімки Maxar та Planet

Labs, геолокаційні сервіси (Google Maps, Google Earth), публікації у соціальних мережах і перехоплені переговори у сукупності дають змогу: прив'язати місце злочину до конкретних координат; реконструювати хронологію подій; встановити причетні підрозділи й конкретних виконавців; перевірити чи спростувати свідчення [6, с.118]. Принципова перевага OSINT-матеріалів полягає в їх незалежності від контролю держави-агресора: навіть за повного заперечення фактів з боку РФ цифровий слід, зафіксований у відкритих джерелах, залишається.

Цифрові технології розширюють можливості не лише фіксації, а й дослідження слідів. Методи цифрової фотограметрії дозволяють за формою вирви та розкиданням уламків відновити траєкторію ракети і визначити точку її пуску. Комп'ютерний зір і нейромережеве розпізнавання образів застосовуються для ідентифікації бійців окупаційних підрозділів на відеозаписах, розпізнавання номерних знаків військової техніки, відстеження маршрутів колон. Алгоритми штучного інтелекту беруть на себе первинне сортування й класифікацію тисяч фото- та відеоматеріалів. Без такої автоматизації опрацювати увесь масив зафіксованих злочинів людськими силами було б практично неможливо [7, с. 457].

Разом із тим цифровізація кримінальних проваджень за фактами вчинених воєнних злочинів породжує проблеми, які поки що не мають остаточного правового вирішення. Чинне процесуальне законодавство визнає електронні докази окремим видом доказів (ч. 2 ст. 84 КПК України), однак механізм залучення матеріалів із відкритих онлайн-джерел залишається нормативно не врегульованим [8, с. 364]. Загрозу становить також можливість фальсифікації: deepfake-відеозаписи, підроблені метадані, змонтовані скриншоти здатні скомпрометувати навіть добросовісно зібрану доказову базу. Водночас ефективне використання цифрового інструментарію вимагає фахівців із специфічними компетенціями, яких серед представників спеціально уповноважених органів фіксації та розслідування воєнних злочинів України вкрай бракує.

Підсумовуючи, можна стверджувати: цифрові технології вже перестали бути допоміжним засобом – в умовах збройного конфлікту вони стали основним каналом отримання та збереження криміналістично значущої інформації. Щоб реалізувати цей потенціал сповна необхідно привести вітчизняне процесуальне законодавство у відповідність до стандартів Протоколу Берклі та вимог МКС; розробити галузеві методики застосування 3D-сканерів, БПЛА й OSINT-інструментів у бойових умовах; налагодити цільову підготовку відповідних спеціалістів та експертів у галузі цифрової криміналістики у правоохоронних органах України; забезпечити захищене зберігання цифрових доказів. Вирішення цих завдань безпосередньо впливатиме на реальні перспективи притягнення винних до відповідальності після завершення конфлікту.

Список використаних джерел

1. Груздь О. І., Літвін К. С. Актуальні проблеми експертно-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів у сучасний період. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Вінниця, 16 квіт. 2025 р.). Вінниця : ХНУВС, 2025. С. 631–633.

2. Поліція застосовуватиме 3D-сканери для фіксації наслідків воєнних злочинів росіян. *Укрінформ. 25.11.2023*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3791667-policia-zastosovuvatime-3dskaneri-dla-fiksacii-naslidkiv-voennih-zlociniv-rosian.html (дата звернення: 02.10.2026).

3. Ковальчевська К., Насіловський М. Польський погляд на криміналістичні технології: роль 3D-сканерів у розслідуванні злочинів та міжнародному кримінальному правосудді. *Науковий журнал «Forensic Science» 2025.* Вип.1 С.32-39 URL: https://journal.srcif.com.ua/index.php/main/article/view/8.

4. ЗСУ масштабують систему збору цифрових доказів воєнних злочинів з поля бою. *Українська правда. 14.05.2026*. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2026/05/14/8034717/ (дата звернення: 02.10.2026).

5. Використання електронних доказів під час досудового розслідування злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (Протокол Берклі) : *наук.-практ. порадник / Л. В. Гаврилюк, І. В. Басиста, Д. С. Афонін, А. В. Шевчишен та ін. ; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе.* С. 82.

6. Бондар В. С., Парфьонов В. Ю. Про особливості застосування новітніх технологій у документуванні воєнних злочинів. *Прикарпатський юридичний вісник. 2024. № 6*. С. 118–123. URL: http://pjv.nuoua.od.ua/v6_2024/24.pdf.

7. Дуфенюк О. М. Майбутнє 3D криміналістики: інновації, які змінюють практику досудового розслідування. *Юридичний електронний журнал. 2024. № 3.* С. 457–460. URL: https://dspace. lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/7963/1/%d0%b4%d1%83%d1%84%d0%b5%d0%bd%d1%8e%d0%ba.pdf.

8. Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. *Alfred Nobel University Journal of Law. 2024. № 2 (9).* С. 364–371 URL: https://df.duit.in.ua/ index.php/dictum/article/view/539.

О. Б. Чорномаз,
доцент кафедри поліцейської діяльності факультету № 2
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СОЦІАЛЬНІ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ[1]

Домашнє насильство належить до найбільш складних і суспільно небезпечних явищ сучасності, оскільки має комплексний характер та негативно впливає не лише на реалізацію основоположних прав і свобод конкретної особи, а й на функціонування сім'ї та інших соціальних інститутів. За умов трансформації суспільних відносин, економічної нестабільності, міграційних процесів та інших сучасних викликів проблема домашнього насильства набуває особливої гостроти. Його наслідки не обмежуються заподіянням фізичної чи психологічної шкоди постраждалим, а охоплюють також правову, соціальну та економічну сфери, створюючи довготривалі негативні наслідки як для окремої людини, так і для суспільства загалом.

Сучасне розуміння домашнього насильства виходить за межі його сприйняття як виключно приватної або внутрішньо-сімейної проблеми. Це явище потребує активного реагування з боку держави, органів публічної влади, правоохоронних органів, соціальних служб, громадських і міжнародних організацій. Домашнє насильство може проявлятися у фізичній, психологічній, економічній та сексуальній формах, що зумовлює необхідність застосування комплексного та міжвідомчого підходу до його запобігання, виявлення та припинення. Важливе значення при цьому мають дієві правові механізми захисту постраждалих осіб, доступність спеціалізованої допомоги, функціонування кризових центрів і притулків, застосування спеціальних заходів реагування та забезпечення реального доступу до правосуддя.

Домашнє насильство спричиняє комплекс негативних наслідків, які позначаються на фізичному здоров'ї, психоемоційному стані та соціальному функціонуванні постраждалих осіб. Особливо вразливими до його наслідків є жінки, діти та особи похилого віку, хоча постраждалими можуть бути й чоловіки. До найбільш суттєвих соціальних наслідків домашнього насильства доцільно віднести такі.

1. Психологічна травматизація**.** Тривалий або систематичний вплив насильства може призводити до стійких негативних змін психоемоційного стану постраждалої особи, зокрема розвитку тривожності, депресивних проявів, посттравматичних реакцій, почуття страху, безпорадності та втрати впевненості у власних можливостях. Особливо небезпечними є наслідки насильства для дітей, які безпосередньо зазнають жорстокого поводження або стають його свідками, оскільки це може негативно впливати на їхню поведінку, успішність у навчанні, емоційний розвиток і здатність будувати здорові міжособистісні відносини.

2. Руйнування та послаблення соціальних зв'язків. Одним із поширених механізмів контролю з боку кривдника є поступова ізоляція постраждалої особи від родини, друзів та інших джерел соціальної підтримки. Страх, сором, психологічний тиск і залежність від кривдника можуть ускладнювати звернення по допомогу, що, своєю чергою, посилює відчуття самотності та безвиході. Втрата або обмеження соціальних контактів зменшує можливості особи отримати необхідну психологічну, правову чи матеріальну підтримку та ускладнює вихід із ситуації насильства.

3. Формування економічної залежності та соціальної вразливості. Економічне насильство нерідко проявляється через встановлення контролю над доходами, обмеження доступу до фінансових ресурсів, перешкоджання працевлаштуванню чи навчанню. Унаслідок цього постраждала особа може опинитися в матеріальній залежності від кривдника, що істотно ускладнює можливість самостійно залишити небезпечне середовище. Додатковими чинниками соціальної вразливості можуть бути втрата роботи, необхідність зміни місця проживання, витрати на лікування та утримання дітей.

4. Ризик міжпоколіннєвого відтворення насильницьких моделей поведінки. Дитина, яка тривалий час перебуває в атмосфері насильства, може сприймати агресію, контроль або приниження як звичний спосіб вирішення конфліктів чи побудови сімейних відносин. Хоча пережите в дитинстві насильство не означає неминучого повторення такої поведінки в майбутньому, воно може підвищувати відповідний ризик за відсутності належної психологічної підтримки та позитивного соціального середовища. Саме тому своєчасне виявлення таких сімей і надання комплексної допомоги дітям є важливим напрямом профілактики домашнього насильства в майбутньому.

---

[1] Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність».

На рівні законодавства багато країн, включаючи Україну, в останні роки зробили значні кроки для боротьби з домашнім насильством. Прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» стало важливим етапом у формуванні правового поля для захисту постраждалих. Однак аналіз правозастосовної практики свідчить про низку викликів:

1. Складність ідентифікації випадків насильства. Не всі форми домашнього насильства є очевидними. Психологічне, економічне чи сексуальне насильство часто залишається непоміченим або недооціненим як правоохоронцями, так і самими жертвами.

2. Недостатній рівень правової обізнаності. Багато громадян не знають про свої права або не довіряють правоохоронним органам. Це призводить до того, що значна кількість випадків домашнього насильства не фіксується офіційно.

3. Прогалини у законодавстві та правозастосуванні. Хоча законодавство України передбачає механізми захисту постраждалих (наприклад, заборонні приписи чи програми для кривдників), їх практична реалізація часто стикається з бюрократичними перешкодами або недостатньою підготовкою працівників правоохоронних органів.

4. Недостатнє фінансування програм допомоги постраждалим. Притулки для жертв насильства та центри кризової допомоги залишаються малодоступними в багатьох регіонах України через обмежені ресурси.

5. Відсутність ефективних механізмів реабілітації кривдників. Більшість існуючих програм спрямовані на допомогу постраждалим, тоді як робота з кривдниками часто ігнорується або проводиться на недостатньому рівні.

Домашнє насильство й надалі залишається однією з найгостріших і найболючіших проблем сучасного суспільства, адже його руйнівний вплив позначається не лише на фізичному та психологічному здоров'ї людини, а й підриває фундамент сім'ї як основного соціального інституту. Особливо небезпечними є випадки, коли насильство має системний і латентний характер, поєднуючи психологічний тиск, фізичне насильство, економічні обмеження, тотальний контроль за поведінкою та ізоляцію від соціального середовища.

Домашнє насильство виступає складною та багатовимірною соціальною проблемою, вирішення якої потребує системних і рішучих змін у суспільстві. Пріоритетними напрямами державної та суспільної політики мають стати забезпечення підтримки постраждалих осіб, створення безпечних умов для їхньої реабілітації, гарантування належного правового захисту, а також активна протидія насильницьким моделям поведінки. Вагоме значення у цьому процесі належить просвітницьким заходам, спрямованим на підвищення рівня обізнаності населення щодо проблеми насильства, а також розвитку ефективних механізмів надання допомоги особам, які її потребують. Запобігання домашньому та гендерно зумовленому насильству є невідкладним завданням, оскільки його наслідки мають довготривалий характер, впливаючи на формування травматичного досвіду у наступних поколінь та поглиблюючи соціальну нерівність.

Домашнє насильство спричиняє не лише значну шкоду фізичному, психологічному та соціальному стану особи, але й формує суттєве економічне навантаження як для постраждалих, так і для суспільства в цілому. Фінансові витрати, пов'язані з подоланням наслідків насильства, є значними та різноаспектними. Зокрема, вони включають витрати на правову допомогу, пов'язану з тривалими судовими процедурами, оформленням необхідних документів та взаємодією з правоохоронними органами. Вагомим фінансовим тягарем є також необхідність зміни місця проживання та облаштування нових житлових умов, що особливо ускладнюється за наявності дітей або економічної залежності від кривдника. Додатково слід враховувати витрати на медичне лікування фізичних ушкоджень, а також на психотерапевтичну допомогу, яка часто має тривалий характер і є необхідною як для безпосередніх постраждалих, так і для дітей, які стали свідками або жертвами насильства [1, с. 280; 2].

Фінансова нестабільність виступає одним із ключових бар'єрів на шляху виходу постраждалих осіб із ситуації домашнього насильства. Обмеження можливості здійснення трудової діяльності внаслідок фізичних або психологічних наслідків насильства, необхідність перебування на лікарняних, участь у тривалих судових процедурах, а також вимушене переховування нерідко призводять до втрати роботи та фінансової незалежності. Додаткове навантаження створюють витрати, пов'язані з доглядом за дітьми, оплатою житла, медичним лікуванням та реабілітацією, що можуть бути непосильними для постраждалих осіб. Унаслідок цього, незалежно від попереднього соціального статусу чи рівня освіти, вони часто опиняються у стані економічної вразливості або бідності, що істотно ускладнює процес відновлення та знижує ймовірність успішного подолання наслідків насильства. У окремих випадках постраждалі можуть втратити не лише фінансову стабільність, а й житло, залишаючись без належної підтримки та ресурсів для відновлення [3].

Водночас домашнє насильство створює значне навантаження на соціально-економічні системи держави. Забезпечення діяльності правоохоронних органів, служб у справах дітей, судових інстанцій,

системи охорони здоров'я, а також фінансування соціальних виплат і програм підтримки потребують суттєвих бюджетних витрат. Крім того, насильство негативно впливає на сферу зайнятості та економіку загалом: зниження продуктивності праці постраждалих осіб, часті тимчасові втрати працездатності, прогули або повна втрата можливості працювати спричиняють економічні збитки для роботодавців і ринку праці. У результаті підприємства втрачають кваліфікованих працівників, що позначається на загальній ефективності економічної діяльності.

Соціальні наслідки домашнього насильства характеризуються значним масштабом і глибиною впливу на особу та її соціальне оточення. Постраждалі нерідко втрачають зв'язки з родиною та друзями внаслідок навмисної ізоляції, яку здійснює кривдник з метою посилення контролю та обмеження доступу до підтримки. Це, у свою чергу, спричиняє формування почуття самотності, зниження рівня довіри до інших осіб і виникнення відчуття безвиході.

Особливо вразливою групою у таких ситуаціях є діти, які можуть виступати як безпосередні жертви насильства або як його свідки. Перебування в умовах сімейного насильства негативно впливає на їхній психоемоційний розвиток, формує викривлене уявлення про міжособистісні та сімейні відносини, підриває довіру до дорослих і підвищує ризик виникнення психологічних розладів у майбутньому. У деяких випадках, особливо серед дітей старшого віку, виникає прагнення захистити одного з батьків, що може створювати реальну загрозу для їхнього життя та безпеки.

Процес подолання наслідків домашнього насильства є тривалим і складним, особливо у випадках, коли насильницькі дії продовжуються після припинення відносин. Це може проявлятися у формах переслідування, погроз, психологічного тиску, фінансового контролю та інших форм впливу. За таких обставин відновлення постраждалої особи ускладнюється відсутністю відчуття безпеки та стабільності. Ефективне подолання наслідків насильства потребує тривалої та комплексної підтримки, що включає залучення спеціалізованих служб, психологічної та правової допомоги, а також підтримку з боку соціального оточення, здатного забезпечити необхідні ресурси для відновлення життєдіяльності особи.

Отже, домашнє насильство залишається однією з найбільш прихованих, але водночас поширених форм порушення прав людини, яка має глибокі соціальні та правові наслідки. Аналізуючи проблему у контексті сучасних реалій, можна дійти кількох ключових висновків.

По-перше, домашнє насильство руйнує основи суспільних відносин, починаючи з базової соціальної одиниці – сім'ї. Воно спричиняє довгострокові психологічні травми для жертв, особливо дітей, які стають свідками або безпосередньо потерпають від насильства. Поширення таких явищ формує нові покоління, для яких насильство може стати нормою поведінки, що створює загрозу для стабільності суспільства в цілому.

По-друге, правові наслідки домашнього насильства є багатогранними. Незважаючи на те, що в багатьох країнах, зокрема й в Україні, прийнято законодавчі акти, спрямовані на протидію цьому явищу (наприклад, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»), ефективність їхнього застосування залишається обмеженою. Основними викликами у правовій площині є недостатня обізнаність громадян про свої права, низький рівень довіри до правоохоронних органів та судової системи, а також недосконалість механізмів реалізації законодавчих норм.

По-третє, соціальні наслідки домашнього насильства виходять за межі окремих родин і впливають на суспільство в цілому. Це явище сприяє зростанню рівня бідності, безробіття та соціальної ізоляції жертв. Особливо уразливими є жінки, які часто стикаються з економічною залежністю від кривдників, що ускладнює їхнє звільнення від аб'юзивних стосунків.

По-четверте, сучасні реалії вимагають комплексного підходу до вирішення проблеми домашнього насильства. Це включає не лише вдосконалення законодавства і впровадження санкцій щодо кривдників, але й розвиток системи соціальної підтримки для жертв, зокрема створення кризових центрів, гарячих ліній та програм реабілітації. Важливо також підвищувати рівень правової культури населення та проводити освітні кампанії з метою формування нетерпимості до будь-яких форм насильства.

Список використаних джерел

1. Зінсу О. І. Соціально-юридичні та психологічні аспекти домашнього насильства у демографічному сегменті екс-подружжя, екс-партнери. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 85: частина 3. С. 279–283. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.44

2. Зінсу О. І. Психолого-правові засади запобігання домашньому насильству в Україні: дис.... д-ра філософії: 081 Право. НАВС. м. Київ, 2023 р. 254 с. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/7b9e4ca7-763b-4444-a41f-212497c040a3/content.

3. Желтуха М. Гендерно-обумовлене насильство та насильство щодо жінок: у чому відмінність? URL: http://jurfem.com.ua/genderno-zumovlenenasylstvo-vsnasylstvo-shchodo-zhinok-u-chomu-vidminnist

І. М. Чорнопіщук,
доцент кафедри управління,
доктор філософії з безпеки державного кордону
(Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ ЯК СУБ'ЄКТА СИЛ ОБОРОНИ У ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Збройне вторгнення російської федерації (далі – рф) на територію України докорінно змінило архітектуру національної безпеки та сектору оборони держави в цілому та Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) зокрема.

Перший удар ворога 24 лютого 2022 року прийняли на себе саме військовослужбовці органів та підрозділів ДПСУ. Перехід від класичної концепції охорони державного кордону в мирний час, до ведення повноцінних бойових дій вимагає швидкої адаптації законодавства України. Сьогодні органи та підрозділи ДПСУ діють не лише як правоохоронний орган спеціального призначення, але й як повноцінний військовий суб'єкт Сил оборони України. Трансформація функцій, розширення бойових спроможностей і залучення нових підрозділів ДПСУ до відсічі збройної агресії рф обумовлюють необхідність комплексного аналізу нормативно-правового забезпечення їхньої діяльності.

Актуальність дослідження правових засад діяльності ДПСУ в умовах відсічі збройної агресії рф обумовлена кількома чинниками:

по-перше – динамічністю змін законодавства. Протягом 2022–2026 років до базових законів України внесено суттєві зміни, які розширили повноваження ДПСУ щодо застосування важкого озброєння, бойової техніки та новітніх засобів протидії (зокрема засобів радіоелектронної боротьби (далі – РЕБ) та безпілотних літальних комплексів (далі – БпАК);

по-друге – інтеграцією до Сил оборони України (далі – СОУ). Потребує постійного вдосконалення нормативно-правове врегулювання взаємодії ДПСУ зі Збройними Силами України (далі – ЗСУ) та іншими військовими формуваннями в межах єдиного замислу Головнокомандувача ЗСУ;

по-третє – правовий режим воєнного стану: Обмеження конституційних прав громадян у контрольованих прикордонних районах, посилення контролю за перетином державного кордону та боротьба з диверсійно-розвідувальними групами (далі – ДРГ) вимагають чіткої легітимізації дій військовослужбовців

Розглянемо місце ДПСУ в загальній структурі СОУ. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», Сили оборони – це оборонний потенціал держави, що складається із ЗСУ, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів [1].

Закон України «Про Державну прикордонну службу України» визначає ДПСУ як правоохоронний орган спеціального призначення, який за структурою є військовим формуванням [2].

У разі введення в Україні правового режиму воєнного стану органи та підрозділи ДПСУ, які залучаються до оборони держави, підпорядковуються Головнокомандувачу ЗСУ через органи військового управління [3]. При цьому відомчо ДПСУ залишається у сфері координації Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС).

Разом з тим, Верховний Суд України у своїх рішеннях чітко підтвердив, що попри підпорядкованість органів та підрозділів ДПСУ МВС у мирний час, підрозділи ДПСУ під час війни є невід'ємним елементом загальної системи СОУ [4].

Таким чином, ключовими законодавчими актами, що регулюють діяльність ДПСУ у відсічі збройної агресії рф є:

Конституція України (ст. 17): захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу [5];

Закон України «Про оборону України»: стаття 4 чітко покладає завдання з відсічі збройній агресії на ЗСУ разом з іншими військовими формуваннями, включно з органами та підрозділами ДПСУ [3];

Закон України «Про правовий режим воєнного стану»: надає прикордонникам право встановлювати особливий режим в'їзду/виїзду, обмежувати свободу пересування та здійснювати перевірку документів і майна громадян у прикордонній смузі (контрольованих прикордонних районах) [6].

Протягом останніх років законодавство України зазнало значних змін [7]. Зокрема, усунуто колишню правову колізію, коли Закон дозволяв залучати до бойових дій лише безпосередньо прикордонні загони та загони морської охорони [8]. Завдяки останнім нормативним змінам термінологію

розширено до формулювання «органи та підрозділи ДПСУ», що легітимізувало участь у бойових діях регіональних управлінь, оперативно-розшукових підрозділів, підрозділів внутрішньої безпеки та навчальних центрів. Крім того, на законодавчому рівні закріплено поняття «захист державного кордону України», що передбачає виконання цього завдання органами та підрозділами ДПСУ шляхом безпосереднього ведення бойових дій.

Одним із найважливіших етапів розвитку правової бази стало врегулювання застосування зброї та бойової техніки. Відповідно до нових норм Закону, прикордонники мають право застосовувати фізичний вплив, спеціальні засоби, вогнепальну зброю та озброєння бойової техніки (кораблів, катерів, авіації) для відбиття збройного нападу, збройного вторгнення та в межах виконання завдань з відсічі збройній агресії рф.

Зважаючи на зміну характеру бойових дій (активне використання ворогом БпАК та артилерії), у структуру ДПСУ нормативно введено та розгорнуто нові підрозділи:

прикордонні комендатури вогневої підтримки;

прикордонні комендатури інженерної підтримки;

підрозділи радіоелектронної боротьби та радіотехнічної розвідки;

багаторівневу вертикаль підрозділів безпілотних авіаційних комплексів (систем);

артилерійські підрозділи то що.

Окрім ведення безпосередніх бойових дій на лінії зіткнення, правовий статус органів та підрозділів ДПСУ зобов'язує виконувати покладені на них Законом України правоохоронні функції, які не притаманні іншим складовим СОУ.

Отже, ДПСУ посідає унікальне місце в системі національної безпеки, поєднуючи правоохоронні функції захисту державного кордону України з військовими функціями захисту держави в складі СОУ. Правові засади її діяльності в умовах відсічі збройній агресії рф пройшли шлях від кризового реагування до системного оновлення нормативно-правової бази.

Завдяки адаптації нормативно-правової бази, ДПСУ ефективно виконує завдання як повноправний суб'єкт СОУ, забезпечуючи охорону та захист державного кордону, проводячи стабілізаційні заходи на певних ділянках кордону та бере участь у звільнені окупованих територій України.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2018. № 31, ст. 241.URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (дата звернення: 22.09.2026).

2. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квітня 2003 року № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 27, ст. 208. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text (дата звернення: 22.09.2026).

3. Про оборону України : Закон України від 06 грудня 1991 року № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. № 9, ст.106. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text (дата звернення: 22.09.2026).

4. Про правовий статус підрозділів Державної прикордонної служби України у складі Сил оборони : *Постанова Пленуму Верховного Суду. Офіційний вебпортал Судової влади України*. 2025. URL: https:// supreme. court.gov.ua (дата звернення: 22.09.2026).

5. Конституція України : Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 22.09.2026).

6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 28, ст. 250. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 22.09.2026).

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону України : Закон України від 24 лютого 2023 року № 2952-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2023. № 61, ст.199. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2952-20#Text (дата звернення: 22.09.2026).

8. Ляшук Р. М., Вичавка В. І. Правове регулювання підстав застосування зброї кораблів, катерів та суден забезпечення Державної прикордонної служби України в умовах правового режиму воєнного та надзвичайного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Ужгород. Вид-во: УжНУ. Том 2 № 81. 2024. С. 167-173. URL: https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/301340/293490 (дата звернення: 22.09.2026).

Ю. М. Чорноус,
професор кафедри криміналістики та судової медицини,
доктор юридичних наук, професор
(Національна академія внутрішніх справ)

В. Д. Міщанюк,
здобувач вищої освіти ННІ ПД
(Національна академія внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розслідування умисних убивств є одним із найбільш складних напрямів діяльності органів досудового розслідування, оскільки потребує швидкого встановлення обставин кримінального правопорушення, особи вбитого та причетних до його вчинення осіб. Особливу складність становлять убивства, учинені із використанням вогнепальної зброї, оскільки під час їх розслідування необхідно дослідити значну кількість слідів та об'єктів, пов'язаних із застосуванням зброї, зокрема кулі, гільзи, вогнепальні пошкодження, сліди пострілу та інші речові докази.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю застосування сучасних криміналістичних засобів і методів для виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення. Важливе значення при цьому має правильна організація огляду місця події, своєчасне залучення спеціалістів та призначення відповідних судових експертиз, насамперед судово-медичної та експертизи зброї та слідів і обставин її використання. Результати таких досліджень можуть мати істотне доказове значення для встановлення механізму пострілу, виду та властивостей використаної зброї, а також її зв'язку з виявленими на місці події кулями та гільзами. В умовах воєнного стану проблема розслідування вбивств із використанням вогнепальної зброї набуває особливої актуальності у зв'язку з підвищенням рівня поширення зброї та боєприпасів, що створює додаткові труднощі для органів досудового розслідування. Тому ефективне розслідування таких кримінальних правопорушень потребує комплексного застосування слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, спеціальних знань і сучасних криміналістичних технологій.

Метою кримінального провадження є забезпечення виконання завдань кримінального провадження. З криміналістичної точки зору необхідно встановити об'єктивні обставини, що стосуються події вчиненого кримінального правопорушення шляхом послідовного вирішення комплексу стратегічних і тактичних завдань.

З огляду на наукову працю В. О. Гусєвої, серед тактичних завдань досудового розслідування виокремлюються такі: 1) встановлення характеру події кримінального правопорушення; 2) встановлення місця та часу вчинення кримінального правопорушення; 3) встановлення способу вчинення та приховування кримінального правопорушення; 4) встановлення предмета злочинного посягання; 5) встановлення особи злочинця; 6) встановлення особи потерпілого (жертви); 7) вивчення специфіки слідової картини даного різновиду злочину [1, с. 18].

Відповідно до ст. 237 КПК України, огляд проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення. Під час розслідування вбивств із застосуванням вогнепальної зброї особливого значення набуває ретельний огляд не лише місця виявлення трупа, а й прилеглої території. До проведення огляду доцільно залучати спеціаліста-криміналіста та судово-медичного експерта, оскільки огляд трупа відповідно до ст. 238 КПК України проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря. Залучення спеціаліста необхідне для правильного виявлення, фіксації та вилучення слідів і предметів, які потребують спеціальних знань [2]. Огляд доцільно проводити від загального до конкретного, тобто концентричним методом. Спочатку фіксується загальна обстановка місця події, його розташування, стан освітлення, погодні умови, положення об'єктів, після чого детально досліджуються труп, сліди пострілу, зброя, боєприпаси та інші речові докази [3, с. 418]. Обов'язковими способами фіксації є фотографування, відеофіксація, складання схеми та детального протоколу огляду. З даного приводу Т. В. Банна та Л.В. Полуніна вважають, що під час планування проведення огляду місця події враховується його науковий формальний поділ на чотири основні етапи, які реалізуються за допомогою різноманітних тактичних прийомів, а саме: а) етап орієнтування; б) етап загального огляду; в) детальний етап; г) заключний етап [4, с. 28].

Під час розслідування вбивства, учиненого із застосуванням вогнепальної зброї, особливе значення має своєчасне виявлення, правильна фіксація та вилучення слідів пострілу. До основних об'єктів, які можуть бути виявлені на місці події, належать вогнепальна зброя, патрони, стріляні гільзи, кулі та їх фрагменти, дробини і картеч, пижі, а також вогнепальні пошкодження на тілі потерпілого, його одязі та інших предметах обстановки. Саме ці об'єкти в подальшому можуть бути використані для встановлення виду та моделі зброї, її конкретного екземпляра, кількості пострілів, напрямку і дистанції стрільби та інших обставин події. Перед вилученням кожен об'єкт необхідно детально зафіксувати на місці його виявлення. У протоколі огляду зазначаються точне місце розташування об'єкта, його положення щодо нерухомих орієнтирів, зовнішні ознаки, кількість, стан та інші індивідуальні характеристики. Об'єкти фотографуються спочатку в загальному вигляді, а потім детально, із застосуванням масштабної фотозйомки. Особливу увагу приділяють фіксації взаємного розташування гільз, куль, зброї, трупа та вогнепальних пошкоджень. Важливим є встановлення можливого напрямку пострілу. Для цього досліджуються пошкодження на тілі та одязі потерпілого, сліди на стінах, меблях, дверях, автомобілях та інших предметах. Такі питання належать до завдань експертизи зброї та слідів і обставин її використання [5].

Водночас результати огляду та вилучені об’єкти є підставою для призначення комплексу судових експертиз. Насамперед проводиться судово-медична експертиза, яка має важливе значення для встановлення причини смерті, характеру та механізму утворення вогнепальних ушкоджень, а також інших обставин заподіяння смертельної травми. Дослідження трупа, вогнепальних ушкоджень та одягу потерпілого дає змогу отримати дані, необхідні для встановлення механізму пострілу та співвідношення отриманих результатів із даними огляду місця події. Для встановлення можливої причетності конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення може призначатися молекулярно-генетична експертиза. Її проведення є доцільним у разі виявлення на зброї, боєприпасах, одязі, предметах обстановки або інших вилучених об’єктах біологічних слідів. Отримані генетичні профілі можуть бути порівняні із зразками потерпілого, підозрюваного або інших осіб. За наявності на вогнепальній зброї, боєприпасах чи інших предметах придатних для дослідження слідів папілярних узорів може проводитися дактилоскопічна експертиза [6]. Її результати можуть сприяти встановленню особи, яка контактувала з відповідним предметом, та перевірці версії про використання конкретною особою виявленої зброї. Таким чином, комплексне використання результатів експертизи зброї та слідів і обставин її використання, судово-медичної, молекулярно-генетичної та дактилоскопічної експертиз дозволяє отримати взаємопов’язані відомості про механізм учинення вбивства, використану зброю, характер взаємодії потерпілого та злочинця і сприяє встановленню особи, причетної до кримінального правопорушення.

Отже, розслідування вбивств, учинених із використанням вогнепальної зброї, становить собою складний і багатоаспектний процес, успішність якого на початковому етапі прямо залежить від своєчасності, повноти та методичної правильності проведення огляду місця події. Ретельне виявлення, фіксація та вилучення всього комплексу матеріальних слідів пострілу (зброї, боєприпасів, гільз, куль, продуктів пострілу та вогнепальних ушкоджень) за обов'язкової участі відповідних спеціалістів – формують підґрунтя для подальшого доказування. Вирішальне значення для встановлення істини має інтеграція спеціальних знань – призначення та комплексне проведення судово-медичної, експертизи зброї та слідів і обставин її використання, молекулярно-генетичної та дактилоскопічної експертиз. Лише системний аналіз виявленої слідової картини у поєднанні з експертними дослідженнями дозволяє точно реконструювати механізм і обставини події, ідентифікувати знаряддя кримінального правопорушення та встановити особу стрільця, що набуває виняткової ваги в сучасних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Гусєва В. О. Особливості розслідування вбивств, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 3 (120). С. 16–23. DOI: https://doi.org/10.33270/01211203.16

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 07.09.2026).

3. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.

4. Банна Т.В., Полуніна Л.В. Тактичне забезпечення проведення огляду місця події. Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування : матеріали науково-практичної конференції (м. Харків, 28 листопада 2019 року). Харків, 2019. С. 27–29.

5. Експертиза зброї та слідів і обставин її використання. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України. URL: https://kndise.gov.ua/expertise/examination-of-weapon (дата звернення: 07.09.2026).

6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: https:// zakon. rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text (дата звернення: 07.09.2026).

В. С. Чубань,
доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
кандидат економічних наук, доцент
(Національний університет цивільного захисту України)

О. О. Павлова,
здобувач вищої освіти
(Національний університет цивільного захисту України)

ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕСТРАХОВИХ ПУЛІВ ТА ГАРАНТІЙНИХ ФОНДІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕСУРСНОЇ СТІЙКОСТІ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тривала військова агресія проти України та ведення бойових дій високої інтенсивності кардинально змінили вимоги до забезпечення ресурсної стійкості сектору безпеки і оборони. Ключовим елементом цієї стійкості виступає безперебійна робота вітчизняного оборонно-промислового комплексу (ОПК) та його приватних і міжнародних контрагентів. Проте функціонування підприємств оборонного сектору супроводжується кричущим рівнем ризиків: від прямого ураження виробничих потужностей ракетно-дроновими ударами до логістичних зривів та втрати сировини.

Традиційні комерційні страхові компанії як в Україні, так и за кордоном у більшості випадків прямо виключають ризики війни зі своїх стандартних покриттів. Це створює глибокий правовий та фінансовий вакуум. За таких умов локальний ринок страхування не спроможний самостійно акумулювати капітал, достатній для покриття потенційних збитків оборонних гігантів чи логістичних ланцюгів.

Відтак, виникає гостра потреба у формуванні дієвої системи розподілу ризиків за участю держави та міжнародних інституційних партнерів через залучення міжнародних перестрахових пулів і спеціалізованих гарантійних фондів.

Національне страхове право та традиційний фінансовий ринок оперують класичними категоріями оцінки ризику, де події війни належать до форс-мажору або абсолютних виключень [3;5]. З початком повномасштабного вторгнення більшість міжнародних перестраховиків відкликали свої перестрахові ємності з українського ринку.

Це створило суттєві перешкоди для суб'єктів ОПК:

- іноземні та вітчизняні інвестори відмовляються вкладати кошти у будівництво чи модернізацію заводів з виробництва зброї без належного страхового захисту;
- постачальники матеріалів подвійного призначення, елементів електроніки та спецхімії не ризикують завозити цінне обладнання в країну без покриття ризиків знищення в дорозі або на складах;
- малі та середні компанії, які складають гнучку основу сучасного ОПК, запозичують власні обігові кошти, стаючи вразливими до одноразового фізичного знищення майна.

З огляду на це, локальне страхування без зовнішньої перестрахової підтримки перетворюється на декларативний інструмент, оскільки сукупна капіталізація українських страховиків не відповідає масштабам можливих руйнувань одного великого підприємства ОПК.

На сьогодні ключову роль у створенні прецедентів покриття воєнних ризиків в Україні відіграють Багатостороння агенція з гарантування інвестицій (MIGA, група Світового банку) та Міжнародна фінансова корпорація розвитку США (DFC) [4]. На рис. 1 пропонуємо схему страхування та перестрахування воєнних ризиків.

Для оборонно-промислового сектору та постачальників оборонного замовлення найбільш перспективними є кілька ключових механізмів. Насамперед це гарантії MIGA в межах програми SURE, де агенція надає покриття від ризиків експропріації, воєнних дій та громадянських заворушень [4].

Проте для залучення цих ресурсів безпосередньо у сектор ОПК потрібні специфічні зміни до правового режиму, адже стандартні процедури MIGA орієнтовані переважно на цивільний сектор, такий як банківська система, переробка чи логістика.

Іншим дієвим інструментом є пряме страхування DFC. Американська корпорація фінансування розвитку володіє гнучкішими мандатами й здатна покривати ризики фізичного пошкодження майна внаслідок бойових дій. При цьому залучення DFC до спільних підприємств між американськими та українськими оборонними компаніями виступає готовим юридичним рішенням для захисту технологій і виробництв.

Нарешті, важливе значення мають цільові фонди ЄБРР та Європейського Союзу, де розробка механізмів часткового покриття першого збитку дозволяє суттєво знизити вартість страхової премії для кінцевого виробника зброї чи засобів захисту.

Рис. 1. Схема страхування та перестрахування воєнних ризиків
*(*Розроблено авторами)*

Ключова проблема полягає в надмірній бюрократії та широкому праві міжнародних інституцій вирішувати питання на власний розсуд. Оцінка ризиків для підприємств ОПК блокується їхніми ж корпоративними правилами щодо «не підтримки війни». Щоб це змінити, необхідно юридично та дипломатично переосмислити статус оборонного виробництва саме як інструменту захисту.

Класичний страховий пул є співтовариством страховиків, які об'єднують свої капітали для покриття особливо великих або катастрофічних ризиків. У випадку України мова має йти про багаторівневий гібридний пул, побудований на засадах державно-приватного партнерства.

Така модель працює як трирівнева система розподілу відповідальності. На першому рівні українські страхові компанії, які пройшли сувору перевірку, беруть на себе лише невелику частку збитку (орієнтовно 5–10%). На другому рівні підключається спеціальний державний фонд під керівництвом Міноборони, Мінекономіки та НБУ, що наповнюється з бюджету, зборів та міжнародної допомоги. Третій, найвищий рівень утворюють міжнародні перестрахові компанії, чиї виплати додатково гарантують уряди країн «Великої сімки». Завдяки такому покроковому підходу фінансовий тягар не лягає на чиїсь одні плечі: у разі ракетного удару по оборонному заводу кожен учасник виплачує свою частку за чіткими правилами, а найбільшу, найважчу суму покривають саме міжнародні партнери.

Щоб залучити іноземні компанії до страхування нашого оборонного сектору, потрібно змінити українські закони за трьома основними напрямами. Насамперед слід чітко прописати в законах самі поняття, зафіксувавши різницю між воєнним ризиком, тероризмом і непрямими збитками від війни [1], а також встановити прості правила оцінки зруйнованого майна [2]. Крім того, держава має підтримати оборонні заводи, компенсуючи їм із бюджету частину витрат на страховку [1], щоб це не здорожчувало виробництво зброї та техніки. Нарешті, вкрай важливо захистити таємницю аби страхові оцінювачі під час огляду заводів та складів не розкрили секретні дані чи розташування об'єктів, перевіряти такі підприємства повинні лише спеціально атестовані фахівці із офіційним допуском до держтаємниці. НБУ має передбачити безперешкодні механізми переказу страхових премій за кордон для договорів перестрахування воєнних ризиків, що покривають об'єкти критичної інфраструктури та ОПК.

Залучення міжнародних фондів та перестрахових компаній – це не просто про гроші, а про виживання та надійність всієї системи національної безпеки України. Звичайні комерційні страховки під час такої масштабної ракетної війни взагалі не працюють, тому нам потрібна принципово нова, багаторівнева система захисту. Якщо об'єднати державні гарантії, можливості українських страховиків і фінансову силу міжнародних гігантів, можна створити справжній «страховий щит» для українського оборонного сектору. Це дасть змогу залучити приватні гроші в ОПК, захистить постачальників і, найголовніше, забезпечить армію зброєю та технікою без збоїв у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків: Закон України від 22 листоп. 2023 р. № 3497-IX. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3497-20#Text

2. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 20 берез. 2022 р. №326. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text

3. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 19 груд. 1997 р. № 671/97-ВР. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text

4. Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності: Закон України від 20 груд. 2016 р. №1792-VIII. *https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19*

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 37–38. Ст. 280.

К. О. Шафєєва,
здобувач вищої освіти ННІ № 5
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

Ю. С. Митрофанова,
доцент кафедри
кримінального права та кримінології ННІ № 5,
доктор філософії
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

РОЗМЕЖУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ (СТ. 407 КК) І ДЕЗЕРТИРСТВА (СТ. 408 КК) В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення належного рівня військової дисципліни є запорукою боєздатності Збройних Сил України в умовах правового режиму воєнного стану. При цьому у правозастосовній практиці виникають труднощі під час кваліфікації військових кримінальних правопорушень, пов'язаних із ухиленням від військової служби. Зокрема, норми, передбачені ст. 407 КК України (самовільне залишення військової частини або місця служби) та ст. 408 КК України (дезертирство), виступають суміжними нормами, оскільки вони охоплюють схожі за об'єктивними ознаками діяння, спрямовані проти єдиного родового об'єкта. За таких умов ключове значення для правильної кваліфікації та дотримання принципу законності має чітке розмежування цих складів.

Обидва кримінальні правопорушення посягають на встановлений порядок несення військової служби України [1], який регламентується Конституцією України та Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 року, а також Статутами внутрішньої служби Збройних сил України. Важливо зазначити, що суб'єктом таких кримінальних правопорушень є виключно військовослужбовець незалежно від виду служби [2, с. 936].

Аналіз об'єктивної сторони складу самовільного залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України) та дезертирства (ст. 408 КК України) засвідчує їх істотну зовнішню подібність та фактичну тотожність форм зовнішнього прояву діяння. В обох випадках діяння полягає у незаконному (без належного дозволу чи поважних причин) протиправному вибутті військовослужбовця з території військової частини (місця служби) або в ухиленні від вчасного з'явлення до неї. Сама лише об'єктивна ознака перебування поза межами частини протягом певного часу не дає змоги провести чітку межу між цими кримінальними правопорушеннями. Внаслідок цього у правозастосовній практиці виникає складна проблема розмежування зазначених суміжних складів, розв'язання якої можливе виключно через встановлення змісту суб'єктивної сторони діяння – передусім спеціальної мети вчинення злочину.

Як слушно зазначає А. М. Шульга, суб'єктивна сторона самовільного залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України) характеризується виключно прямим умислом: військовослужбовець усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності) та бажає його вчинити [3, с. 101–102].

Розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 407 та 408 КК України, проводиться насамперед за суб'єктивною стороною. Зокрема, обов'язковою суб'єктивною ознакою дезертирства (ст. 408 КК України) є спеціальна мета – намір особи остаточно (назавжди), а не тимчасово ухилитися від проходження військової служби [4]. При цьому суб'єктивне ставлення винної особи може виражатися як у відкритому заявленні про намір взагалі припинити службу, так і в фактичному ухиленні від неї протягом невизначеного часу (зокрема, до моменту затримання) [4]. Зазначений підхід щодо розмежування цих складів за часовою спрямованістю умислу та метою послідовно підтверджується правовими позиціями Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (зокрема, у постанові у справі № 297/2178/21 [4]).

При кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із ухиленням від військової служби необхідно враховувати не лише характер і мету діяння, а й час його вчинення та тривалість перебування військовослужбовця поза межами військової частини або місця служби. Аналізуючи норму кримінального права, щоб визначити правопорушення, як самовільне залишення військової частини або місця служби важливо звертати увагу на вид служби (строкова чи інша), а також місце перебування військовослужбовця на момент вчинення правопорушення, зокрема військову частину, місце служби чи лікувальний заклад, а також тривалість його відсутності без поважних причин. Залежно від передбачених законом обставин тривалість може становити від трьох діб до одного місяця або понад один

місяць [5]. Дезертирство у свою чергу не має чіткого терміну дії правопорушення, фактично воно стає закінченим у момент самовільного залишення військової частини або місця служби. Кваліфікуючою ознакою, яка впливає на розмір санкції, є застосування зброї або вчинення за попередньою змовою групою осіб [5].

Аналіз судових рішень у кримінальних провадженнях за ст. 408 КК України свідчить, що для встановлення дезертирського умислу суди враховують сукупність об'єктивних фактичних даних, які підтверджують усвідомлену спрямованість дій військовослужбовця на ухилення від подальшого проходження військової служби. Одним із таких показових проявів є постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України від 30 січня 2024 року у справі №336/5209/22. Військовослужбовець тривалий час не повертався до військової частини та не виходив на контакт з військовим командуванням. У подальшому його двічі було затримано поблизу державного кордону України з Угорщиною, а 18 вересня 2022 року його затримали за спробу незаконного перетину державного кордону поза пропускним пунктом. У підсумку всі обставини були оцінені судами у сукупності з іншими доказами та підтвердили наявність мети ухилитися від військової служби [6].

Показовим є рішення Могилів-Подільського міськрайонного суду Вінницької області, у якому після залишення місця служби військовослужбовець попрямував до державного кордону України та намагався перетнути його поза пунктом пропуску. Після цього він був затриманий працівниками Державної прикордонної служби України та доставлений до органу досудового розслідування [7].

Водночас судова практика демонструє, що сам факт залишення бойової позиції або місця виконання бойового завдання не є безумовним доказом дезертирства. Прикладом у цьому контексті є справа № 460/23109/25, у якій військова частина встановила щодо військовослужбовця ознаки, зокрема, дезертирства за ч. 4 ст. 408 КК України. За матеріалами службового розслідування, 20 квітня 2025 року під час виконання бойового завдання група військовослужбовців самовільно залишила бойові позиції, після чого під час переміщення потрапила в засідку противника. Щодо одного з військовослужбовців – ОСОБА_2 – військова частина встановила ознаки низки військових кримінальних правопорушень, зокрема дезертирства та самовільного залишення поля бою [8].

Однак адміністративний суд скасував відповідні положення наказу, оскільки матеріали службового розслідування не містили належних доказів того, що ОСОБА_2 особисто отримував зазначені бойові розпорядження, відкрито відмовлявся їх виконувати або особисто вчиняв дії, які йому інкримінувалися [8].

Таким чином, розмежування кримінально-правової кваліфікації самовільного залишення військової частини або місця служби (ст. 408 КК України) та дезертирства (ст. 408 КК України) має здійснюватися насамперед з урахуванням спрямованості умислу військовослужбовця. Якщо для самовільного залишення військової частини достатньо встановлення факту незаконного залишення місця служби або нез'явлення на службу без поважних причин, то для кваліфікації за ст. 408 КК України необхідно додатково довести наявність мети ухилитися від військової служби. Правозастосовна складність полягає у високому стандарті доказування цієї мети за відсутності прямого визнання винної особи. Оскільки об'єктивні прояви обох злочинів зовні є тотожними, встановлення наміру особи не повертатися до служби назавжди потребує детального аналізу всієї посткримінальної поведінки військовослужбовця, а будь-які неусунені сумніви щодо спрямованості умислу мають тлумачитися на користь кваліфікації діяння за менш суворою ст. 407 КК України.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку несення військової служби військовослужбовцями Управління державної охорони України в добовому наряді та на бойовому чергуванні під час посиленого варіанту несення служби: Наказ Управління державної охорони України від 26.12.2018 № 500 // Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0031-19/ed20181226#n13 (Дата звернення: 27.09.2026).

2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В П. Пшонки, В. І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х: Право, 2013 1040 с.

3. Прикладні аспекти застосування ст. 407 КК України (самовільне залишення військової частини або місця служби). (2025). *Вісник Кримінологічної асоціації України*, *34*(1), 90-105. URL: https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.06 (дата звернення: 27.09.2026).

4. Постанова ВС ККС у справі № 297/2178/21. URL: https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=107834089 (дата звернення: 27.09.2026).

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року // Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (Дата звернення: 27.09.2026).

6. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 30 січня 2024 року у справі № 336/5209/22. URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/116705060 (дата звернення: 05.10.2026).

7. Деякі питання судової практики щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із самовільним залишенням військової частини. Могилів-Подільський міськрайонний суд Вінницької області. URL: https://mpm.vn.court.gov.ua/sud0215/pres-centr/news/1953903/ (дата звернення: 29.09.2026).

8. Рішення № 134627869 від 06.03.2026, справа № 460/23109/25 / Рівненський окружний адміністративний суд // YouControl : каталог судових рішень. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/134627869/ (дата звернення: 29.09.2026).

Ю. В. Швець,
докторант, кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ЗЛОЧИННИЙ ОБІГ АКТИВІВ У МЕХАНІЗМІ КРИМІНОГЕННОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ

Злочинний обіг активів – оборотний ресурсний потенціал злочинності – система суспільно небезпечних напрямів і форм руху грошових коштів, майна та інших активів, предметні контури якого складають кримінальні практики, пов'язані з фінансуванням злочинної діяльності, легалізацією її результатів та/або використанням активів, що спричиняє шкоду охоронюваним законом про кримінальну відповідальність соціальним благам. Злочинний обіг активів складає фундамент як загальнокримінальної організованої, так і економічної, політичної злочинності [1, с. 152–153]. Проте, для деталізації уявлення про зв'язки досліджуваного феномену з іншими видами злочинності доцільним видається встановлення, опис та пояснення місця кримінально протиправних форм обігу активів в механізмі криміногенної детермінації як такої. Чітке уявлення про відповідні зв'язки, функціональне навантаження цих кримінальних практик здатне виявити потенційно вразливі місця в системних видах злочинної діяльності, які в подальшому можуть стати об'єктами обструктивного впливу задля забезпечення відповідного системного кримінально-превентивного ефекту.

В контексті загальнотеоретичного розуміння проблем детермінації злочинності слушними видаються зауваги Д. І. Перепелиці, який стверджує, що в сучасних умовах Постмодерну найбільш плідними для досліджень проблем криміногенної детермінації є інтегративний (синтетичний) підхід, який ґрунтується на філософському кондиціоналізмі (М. Бурі, Е. Мах, Д. Ст. Мілль, А. Шопенгауер та ін.) й принципі доповнюваності та органічно єднає на безконфліктній епістемологічній основі евристичні можливості більшості концепцій детермінації злочинності з помірно критичним відношенням до тих з них, які не мають в достатній мірі універсалізованого значення, стосуються приватних випадків детермінації видового, групового, індивідуального рівнів. Презюмується комплексність процесу детермінації злочинності. Це означає діалектичну єдність, взаємопов'язаність та взаємообумовленість факторів природничого, соціального, правового, організаційно-управлінського, культурно-психологічного, економічного та іншого характеру. Останні, будучи інституційними динамічними процесами та явищами функціонування складових соціальних систем, підсистем, набувають конфліктних рис у площині масових, групових та індивідуальних соціальних практик [2, с. 79–81]. А втім, хоча процес криміногенної детермінації є, певна річ, цілісним, його дослідження вимагає відповідних аналітичних процедур, які зводитимуться не тільки до видової диференціації факторів, а й передбачатимуть зв'язність їх інтерпертації як складових цілісного руху соціальної матерії. Відтак, з'являється потреба у оперуванні категорією «механізм» щодо криміногенної детермінації.

Поняття «механізм», на думку О. М. Литвинова, повинно використовуватись для характеристики функціонування певної системи, в якій відображається специфічна діяльність як системного цілого. В ньому фіксуються найбільш загальні та істотні риси, зв'язки між потребами і конкретними видами діяльності з їх задоволення, тобто досягнення певного результату від даного виду діяльності [3, с. 102]. При цьому в кримінології категорія «механізм» зазвичай застосовується до вивчення індивідуальної кримінально протиправної поведінки. І майже ніколи – до відтворення злочинності як масового феномену. Виняток у вітчизняній кримінологічній доктрині знаходимо лише у дисертації Д. І. Перепелиці [2], де дослідник пропонує власну схему механізму детермінації злочинності (саме злочинності а не окремих кримінальних правопорушень).

Зокрема, під механізмом детермінації злочинності пропонується розуміти структурований цілісний об'єкт теоретизації, що відображає безперервний багаторівневий, різноспрямований процес та результат взаємодії факторів соціодинаміки і який має своїм результатом відтворення злочинної множини. Категорія «механізм» по відношенню до процесу криміногенної детермінації використовується для дослідження динамічних, рухомих її складових, які саме у контактних станах багатосторонніх взаємодій та безперервного діалектичного розгортання у діяльності соціальних акторів формують дисонанс у вихідних підставах, умовах, цілях та засобах її організації та реалізації [2, с. 82]. Враховуючи поліжерельну, різнорівневу, багатовекторну діалектичну природу детермінації злочинності як масового біосоціального феномену, Д. І. Перепелиця виділяє такі елементи її механізму: 1) фактори детермінації; 2) форми детермінації; 3) зв'язки (зміст) детермінації, їх спрямованість та структура; 4) результат детермінації: а) діяльність частини населення щодо вчинення злочинів – кримінальні практи-

ки; б) криміногенні наслідки злочинної діяльності, що залучені до механізму самодетермінації злочинності – зміни в інформаційній сфері, параметрах масової, колективної, групової та індивідуальної свідомості [2, с. 82–83]. Запропоноване бачення і сутності і складових механізму детермінації злочинності видається нам збалансованим, в цілому обґрунтованим, придатним до використання у кримінологічних дослідженнях.

Зважаючи на викладені положення, вважаємо за доцільне здійснити диференційований опис і пояснення місця злочинного обігу активів в механізмі криміногенної детермінації: а) у вимірі індивідуальної кримінально протиправної поведінки; б) у вимірі злочинності. При цьому самі кримінальні правопорушення, які складають зміст злочинного обігу активів доречно, з нашої перспективи, розглядати як фактори криміногенної детермінації. Тобто фактично йдеться про самодетермінацію злочинності, особливий механізм соціальної діяльності, в якому одні кримінальні правопорушення детермінують інші.

На рівні окремого кримінального правопорушення прийнято виділяти такі елементи його механізму: особистість, зовнішнє середовище (включаючи криміногенну ситуацію, жертву) та етапи діяльності (актуалізація потреби і формування мотиву, прийняття рішення, його реалізація та посткримінальна поведінка) [4, с. 250–253]. Беручи до уваги кримінолого-структурні кластери злочинного обігу активів, їх індивідуально локалізований криміногенно-самодетермінаційний вплив можливо виявити у тому, що: 1) фінансування злочинної діяльності впливає на (стимулює) формування мотиву кримінальної активності, а також прийняття рішення про вчинення кримінального правопорушення, в низці випадків уможливлює його як таке (це, зокрема, стосується низки проявів підривної діяльності проти України (диверсії, вбивства на замовлення, корегування ворожого вогню тощо) – «оплата» послуг агентів держави-агресора); 2) злочинні угоди з активами (здебільшого – корупційні злочини) забезпечують реалізацію вчинення іншого кримінального правопорушення в умовах утримання підкупленої службової особи від перешкоджання йому; 3) практики легалізації (відмивання) проявляються на етапі посткримінальної поведінки та формують мотиваційне підґрунтя для вторинної й подальшої криміналізації (у кримінологічному значенні) особистості, її подальшу кримінальну активність.

На рівні детермінації масових кримінальних практик злочинний обіг активів виявляє такий криміногенно-стимулюючий вплив: 1) злочини фінансування – щодо відповідного сегменту політичної злочинності, включаючи злочин агресії та похідні від нього воєнні злочини, найманство тощо; 2) злочинні угоди щодо активів, корупція підживлює правовий нігілізм, запускаючи механізм вторинної криміналізації суспільних відносин найширшого спектру (дія цього механізму може бути описана з використанням аналітичної схеми теорії «розбитих вікон»); 3) практики легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом здійснюють: а) системне стимулювання вторинних і подальших контурів у циклах відтворення предикатної злочинної діяльності; б) сприяння тінізації економіки через дисбаланс конкурентного середовища.

Окремо звернімо увагу на кримінальні правопорушення, передбачені ст. 209-1 КК України, які по суті є екзофеноменом щодо злочинного обігу активів, зміст якого не пов’язаний з рухом самих активів. Однак, його відтворення безпосередньо впливає на можливість здійснення легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом через умисне послаблення передбачених чинним законодавством механізмів виявлення та припинення легалізаційних практик. Фактично – це окремо криміналізоване або пособництво вчиненню кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України (у випадку заздалегідь обіцяного неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що відповідно до закону підлягають фінансовому моніторингу) або кримінально протиправній формі причетності до його здійснення (у випадку заздалегідь не обіцяного вчинення передбачених ст. 209-1 КК України діянь).

Список використаних джерел

1. Швець Ю. В. Злочинний обіг активів у фокусі кримінологічного аналізу. *Legal Bulletin*. 2025. № 2 (16). С. 152–158. DOI: https://doi.org/10.31732/2708-339X-2025-16-B19.

2. Перепелиця Д. І. Призонізація в механізмі криміногенної детермінації : характеристика та протидія : дис… канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014

3. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : дис. … докт. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Х., 2009. 432 с.

4. Кримінологія (Загальна частина) : навч. посіб. / [І. О. Бандурка, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Орлова ; МВС України, Ха-рків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2025. 616 с.

М. Б. Шевців,
доцент кафедри
теорії, історії та конституційного права
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Д. О. Махніцька,
здобувачка вищої освіти ННІ
права, психології та безпекознавства
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

БОДІ-КАМЕРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Сучасний стан розвитку правоохоронної системи України тісно пов'язаний із впровадженням різноманітних технологічних інструментів, які забезпечують прозорість і підзвітність поліцейської діяльності. Особливе місце серед таких інструментів займають саме боді-камери (портативні відеореєстратори).

Відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 18.12.2018 № 1026 «Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису», портативний відеореєстратор – пристрій, призначений для запису, зберігання та відтворення відеоінформації, технічні характеристики та особливості конструкції якого дають змогу закріпити його на форменому одязі поліцейського [1].

Поширення цього технічного засобу в практиці правоохоронних органів України є відповіддю на суспільний запит щодо підвищення рівня довіри до поліції, зменшення кількості скарг на перевищення повноважень та забезпечення ефективного захисту прав людини.

Питання використання боді-камер перебуває на перетині кількох галузей права: конституційного, адміністративного, кримінально-процесуального та законодавства про захист персональних даних. Саме тому системний аналіз правової основи їх застосування є актуальним як для теорії права, так і для практики поліцейської діяльності.

Конституція України є фундаментом правового регулювання будь-яких заходів, що торкаються прав і свобод людини. Стаття 3 Конституції України проголошує людину найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення її прав та свобод – головним обов'язком держави [2]. Ця норма є засадничою для розуміння мети впровадження боді-камер, адже вони мають слугувати не засобом контролю над громадянином, а інструментом захисту і його прав й прав працівників правоохоронних органів.

Стаття 29 Основного закону нашої держави гарантує кожному особисту недоторканність і встановлює, що ніхто не може бути затриманий або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду [2]. Відеофіксація моменту затримання, яку забезпечує портативний відеореєстратор, є дієвою гарантією дотримання цієї норми. При цьому запис дозволяє встановити, чи були підстави для затримання, чи дотримано встановленої процедури затримання, чи роз'яснено особі її права, і поруч з тим, чи не спровокувала сама особа конфліктну ситуацію. Стаття 32 Конституції України забороняє втручання в особисте і сімейне життя, що потребує чіткого балансу між відеофіксацією як службовою необхідністю та правом на приватність.

Стаття 55 Конституції України гарантує кожному право оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади та посадових осіб [2]. Запис боді-камери є фактичним матеріальним підтвердженням обставин події і суттєво підвищує ефективність реалізації цього конституційного права.

Основним відомчим нормативним актом в діяльності працівників Національної поліції України є Закон України «Про Національну поліцію». Стаття 45 цього Закону наділяє поліцейського правом застосовувати технічні прилади та засоби, що мають функції фото- і відеозйомки, для документування обставин учинення правопорушень і дій поліцейського. Ця норма є прямою правовою підставою для використання боді-камер у щоденній службовій діяльності. Поруч з цим, важливим є й принцип відкритості та прозорості, закріплений у статті 9 вказаного Закону, згідно з яким поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості в межах, що не суперечать вимогам законодавства [3].

І тут варто відзначити, що саме боді-камера є практичною гарантією реалізацією цього принципу, адже унеможливлює приховування обставин службового контакту.

Стаття 32 Закону України «Про Національну поліцію» зобов'язує поліцейського під час здійснення повноважень, зокрема при затриманні особи, роз'яснювати їй підстави та мотиви застосованих заходів. Відеозапис фіксує факт такого роз'яснення або його відсутність, що є важливим доказом у разі оскарження. Стаття 42 цього ж закону встановлює вимоги до застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї та покладає обов'язок на поліцейського попереджати про намір їх застосування, що зрештою боді-камера й фіксує в режимі реального часу [3].

Підсумовуючи, варто зазначити, що загальні засади поліцейської діяльності, вимагають від поліцейського діяти виключно в межах своїх повноважень та у спосіб, передбачений законом. І саме систематична відеофіксація службової діяльності є взаємовигідним механізмом контролю за дотриманням цієї вимоги як з боку суспільства, так і з боку Національної поліції.

Поруч з тим, здійснюючи фото та відео фіксацію за допомогою портативних відеореєстраторів, не варто забувати й про не менш важливе право людини – право на приватність та захист персональних даних.

Відеозаписи, здійснені боді-камерами, містять зображення осіб, що відповідно до статті 2 Закону України «Про захист персональних даних» [4] є персональними даними. Це означає, що обробка таких даних має здійснюватися відповідно до принципів законності, цільового обмеження та пропорційності, закріплених у статті 6 зазначеного Закону.

Суб'єктом обробки персональних даних у цьому випадку є орган Національної поліції як розпорядник баз персональних даних. Він зобов'язаний визначити мету обробки (службова необхідність, документування правопорушень), встановити строки зберігання записів та забезпечити їх захист від несанкціонованого доступу. Особа, щодо якої здійснювалась відеофіксація, має право на доступ до відповідних даних відповідно до статті 8 цього Закону [4].

Поруч з тим, проблемою залишається відсутність чітко визначених строків зберігання відеозаписів у спеціальному законодавстві. У разі надходження скарги або початку дисциплінарного чи кримінального провадження запис має бути збережений до завершення розгляду справи. Знищення запису після подачі скарги, але до завершення провадження, може розцінюватися як перешкоджання правосуддю та порушення прав особи на справедливий судовий розгляд, гарантованих статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Отже, боді-камери є важливим засобом забезпечення дотримання прав і свобод людини у діяльності Національної поліції України. Їх використання ґрунтується на положеннях Конституції України, Закону України «Про Національну поліцію», Кримінального процесуального кодексу України та законодавства у сфері захисту персональних даних. Застосування таких технічних засобів сприяє підвищенню прозорості поліцейської діяльності, посиленню підзвітності правоохоронних органів і забезпеченню дотримання принципу верховенства права, що є невід'ємними ознаками демократичної правової держави.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18 груд. 2018 р. № 1026. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 січ. 2019 р. за № 28/32999.

2. Конституція України від 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

3 Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/580-19

4. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/2297-17

А. В. Шевчишен,
заступник начальника
Головного слідчого управління
Національної поліції України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Національна поліція України)

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Головне слідче управління як головний орган досудового розслідування в системі Національної поліції України поряд із забезпеченням організації та координації діяльності слідчих підрозділів на всій території України на постійній основі бере участь в опрацюванні та вдосконаленні нормативно-правового регулювання у сфері досудового розслідування, зокрема: здійснює правову експертизу законопроєктів з питань досудового розслідування, що надходять до Національної поліції України; бере участь у розробленні проєктів законів, що регулюють діяльність слідчих підрозділів, та готує пропозиції щодо вдосконалення їхньої діяльності й підвищення ефективності досудового розслідування.

Так, лише протягом останніх трьох років Головне слідче управління взяло участь в опрацюванні близько 1000 законодавчих ініціатив, що надходили від комітетів Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших уповноважених суб'єктів. За цей період Верховною Радою України прийнято понад 40 законів, якими внесено зміни та доповнення до кримінального процесуального (23 закони) та кримінального (20 законів) законодавства України.

Особливого значення процес оновлення кримінального та кримінального процесуального законодавства набув із початком повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році. В умовах воєнного стану перед законодавцем постала необхідність забезпечити безперервність та ефективність кримінального провадження, а також адаптувати окремі процесуальні механізми до нових безпекових і організаційних умов. У зв'язку з цим до КПК України було внесено численні зміни, у тому числі до положень розділу IX-1 (Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану).

Водночас практика застосування окремих новел засвідчила необхідність оцінки їх відповідності конституційним гарантіям прав і свобод людини та принципам здійснення правосуддя. Унаслідок цього окремі положення кримінального процесуального законодавства, запроваджені в умовах воєнного стану, стали предметом конституційного контролю.

У цьому контексті особливого значення набувають рішення Конституційного Суду України, ухвалені, зокрема у 2026 році, якими окремі положення КПК України визнано такими, що не відповідають Конституції України. Їх аналіз дає змогу не лише встановити конституційно-правові межі законодавчого врегулювання кримінального провадження в умовах воєнного стану, а й оцінити практичні наслідки відповідних законодавчих рішень для діяльності органів досудового розслідування та суду. Розглянемо деякі з них більш детально.

1. Рішення Конституційного Суду України від 24 червня 2026 року № 4-р(II)/2026. Одним із показових прикладів є Рішення Конституційного Суду України від 24 червня 2026 року № 4-р(II)/2026 (справа за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича), яким частину восьму статті 176 (Загальні положення про запобіжні заходи) КПК України визнано такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною).

Частиною восьмою статті 176 КПК України передбачалось, що під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтями 402–405, 407, 408, 429 Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті, тобто тримання під вартою [1].

Як зазначалося в пояснювальній записці до відповідного законопроєкту (за реєстр. № 7149 від 13 березня 2022 р.), необхідність такого регулювання обґрунтовувалася тим, що в умовах воєнного стану до військовослужбовця, який вчинив військове кримінальне правопорушення, має застосовуватися виключно тримання під вартою, оскільки вчинення такого діяння в умовах воєнного стану розглядалося як таке, що характеризується підвищеним ступенем суспільної небезпечності [2].

Однак Конституційний Суд України дійшов висновку про неконституційність такого законодавчого регулювання. Суд, зокрема, зазначив, що стосовно кожного військовослужбовця мають індивіду-

ально оцінюватися обставини та ризики, передбачені КПК України, а тому встановлення безальтернативного тримання під вартою не узгоджується з вимогами статей 6, 24, 28, 29, 55 та 124 Конституції України (підпункт 4.5, пункт 5, підпункти 6.3.2, 6.4 Рішення). Окремо Суд зазначив, що гарантовані статтями 24, 28, 29 і 55 Конституції України права не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану відповідно до частини другої статті 64 Конституції України (пункт 8 Рішення) [3].

Таким чином, визнання частини восьмої статті 176 КПК України неконституційною усунуло законодавчо встановлену безальтернативність тримання під вартою щодо визначеної категорії військовослужбовців. Відтак питання застосування запобіжного заходу має вирішуватися з урахуванням положень статей 177, 178 КПК України та результатів індивідуальної оцінки обставин і ризиків у кожному конкретному кримінальному провадженні.

2. Рішенням Конституційного Суду України від 01 квітня 2026 року № 3-р(II)/2026. Ще одним прикладом прагнення законодавця адаптувати кримінальне процесуальне законодавство до умов воєнного стану є запроваджена у 2022 році норма частини п'ятої статті 615 (Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану) КПК України, відповідно до якої у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання обраний слідчим суддею, судом або керівником органу прокуратури під час досудового розслідування запобіжний захід у вигляді тримання під вартою вважався продовженим до вирішення відповідного питання в цьому засіданні, але не більше ніж на два місяці.

Рішенням Конституційного Суду України від 1 квітня 2026 року № 3-р(II)/2026 у справі за конституційною скаргою Червінського Романа Григоровича зазначене положення визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним).

Так, Конституційний Суд України, зокрема, зазначив, що припис «у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання» є нечітким, незрозумілим та непередбачуваним за своїми юридичними наслідками, а частина п'ята статті 615 КПК України не відповідає вимозі юридичної визначеності як складнику принципу верховенства права, гарантованого частиною першою статті 8 Конституції України (підпункт 4.1.7 Рішення) [4].

Отже, практичним наслідком визнання частини п'ятої статті 615 КПК України неконституційною є припинення дії механізму автоматичного продовження тримання під вартою у разі неможливості проведення підготовчого судового засідання. Подальше застосування цього запобіжного заходу потребує своєчасного судового вирішення питання з урахуванням установлених законом підстав та обставин.

3 Рішення Конституційного Суду України від 15 липня 2026 року № 7-р(II)/2026. Наступною нормою кримінального процесуального законодавства, запровадженою, зокрема, у зв'язку із повномасштабним вторгненням рф проти України, стала стаття 616 (Скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу або зміна запобіжного заходу з інших підстав) КПК України, якою згідно із Законом України від 15 березня 2022 року № 2125-IX було доповнено розділ IX-1 «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» [5].

Абзацом другим частини першої статті 616 КПК України передбачалося, що за результатами розгляду клопотання підозрюваного, обвинуваченого, передбаченого абзацом першим цієї частини, прокурор має право звернутися до слідчого судді або суду, який розглядає кримінальне провадження, з клопотанням про скасування цій особі запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період та/або військової служби за контрактом осіб рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складу [3].

Рішенням Конституційного Суду України від 15 липня 2026 року № 7-р(II)/2026 у справі за конституційною скаргою Генієвського Євгена Анатолійовича зазначене положення абзацу другого частини першої статті 616 КПК України визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним).

Обґрунтовуючи своє рішення, суд зокрема, зазначив, що оспорюване положення унеможливлювало розгляд слідчим суддею або судом клопотання підозрюваного чи обвинуваченого про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для продовження та/або проходження військової служби без згоди прокурора, а тому суперечило Конституції України (п. 7.4. Рішення) [6].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що правовий режим воєнного стану зумовив трансформацію спеціального порядку кримінального провадження, водночас практика застосування його положень виявила законодавчі конструкції, що обмежували конституційні гарантії особистої свободи та судового контролю. Рішення Конституційного Суду України № 3-р(II)/2026, № 4-р(II)/2026 та

№ 7-р(II)/2026 сформували важливі орієнтири щодо допустимих меж таких обмежень. Їх аналіз свідчить, що воєнний стан не усуває вимог щодо індивідуалізації обмежень права на свободу, судового контролю та ефективного доступу до правосуддя. А тому на нашу думку подальше вдосконалення кримінального процесуального законодавства має здійснюватися з урахуванням цих правових позицій та необхідності забезпечення балансу між потребами кримінального провадження і конституційними гарантіями прав людини.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/ 4651-17#Text (дата звернення: 26.09.2026).

2. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для призову на військову службу під час мобілізації або його зміни з інших підстав : за реєстр. № 7149 від 13 березня 2022 р. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRnReg Num=7149&conv=9 (дата звернення: 26.09.2026).

3. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Гнезділова Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини восьмої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України від 24 червня 2026 року № 4-р(II)/2026. Справа № 3-50/2025(102/25). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-26 (дата звернення: 26.09.2026)

4. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Червінського Романа Григоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини п’ятої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України від 01 квітня 2026 року № 3-р(II)/2026. Справа № 3-102/2024(203/24). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/v003p710-26#Text (дата звернення: 25.09.2026).

5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2125-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 14. Ст. 95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20#Text (дата звернення: 25.09.2026).

6. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Генієвського Євгена Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу другого частини першої статті 616 Кримінального процесуального кодексу України від 15 липня 2026 року № 7-р(II)/2026. Справа № 3-125/2025(244/25). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-26#Text (дата звернення: 25.09.2026).

Г. В. Шевчук,
професор кафедри поліцейської діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент
(Національна академія внутрішніх справ)

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ФУНКЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану запобігання правопорушенням залишається одним з основних напрямів діяльності Національної поліції. Поряд із виконанням завдань, пов'язаних із забезпеченням оборони держави, поліція охороняє права і свободи людини та підтримує публічну безпеку і порядок. Превентивна діяльність за таких обставин потребує врахування загроз, спричинених збройною агресією, та повсякденних потреб населення у захисті від протиправних посягань. Організація превентивної роботи має відповідати обстановці на конкретній території та вимогам законності.

Превентивну функцію держави І. В. Іщенко пов'язує з охороною прав, свобод та інтересів особи шляхом запобігання правопорушенням, забезпечення законності й правопорядку [1, с. 290], яка реалізується через виявлення причин правопорушень, усунення умов їх учинення та попередження загроз життю і здоров'ю людей. Правові підстави такої діяльності закріплено у ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію». Поліція здійснює превентивну та профілактичну діяльність, виявляє причини й умови вчинення кримінальних та адміністративних правопорушень і вживає в межах компетенції заходів для їх усунення [2]. Виконання зазначених повноважень потребує вивчення обставин учинення правопорушень та визначення заходів, здатних запобігти їх повторенню.

Для виконання превентивних завдань поліція застосовує передбачені законом заходи, зокрема перевірку документів, поверхневу перевірку та поліцейське піклування. Обраний захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним відповідно до ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію». Під час застосування превентивного заходу поліцейський зобов'язаний повідомити особі його причини та правові підстави згідно з ч. 2 ст. 31 зазначеного Закону [2]. Роз'яснення причин і правових підстав застосування заходу дає особі змогу оцінити законність обмеження її прав і за потреби оскаржити дії поліцейського.

Під час воєнного стану повноваження поліції доповнюються участю в забезпеченні відповідного правового режиму. Запровадження комендантської години, особливого режиму в'їзду і виїзду та перевірки документів передбачено ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Рішення про запровадження та здійснення таких заходів приймає військове командування разом із військовими адміністраціями у разі їх утворення, із можливим залученням визначених законом органів [3]. Превентивне значення участі поліції полягає в попередженні правопорушень і загроз публічній безпеці під час виконання зазначених заходів.

Порядок реалізації відповідних повноважень конкретизовано підзаконними актами. Зокрема, перевірка документів та огляд речей під час забезпечення заходів воєнного стану здійснюються за Порядком, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456. Право на їх проведення мають визначені наказом коменданта уповноважені особи, зокрема Національної поліції [4]. Тому під час організації служби необхідно розмежовувати підстави застосування превентивних заходів за Законом України «Про Національну поліцію» та повноваження, що здійснюються в порядку забезпечення заходів воєнного стану.

Застосування спеціальних процедур має узгоджуватися з конституційними гарантіями прав людини. Обов'язок органів державної влади діяти на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією і законами України, закріплено в ч. 2 ст. 19 Конституції України. Можливість установлення окремих обмежень прав і свобод під час воєнного стану та перелік прав, які не підлягають обмеженню, визначено ст. 64 Конституції України [5]. Відповідно, кожне обмеження у превентивній діяльності поліції потребує належної правової підстави та дотримання встановлених меж.

Поряд із застосуванням передбачених законом обмежень превентивна діяльність передбачає постійну співпрацю поліції з населенням. Під час воєнного стану така співпраця може охоплювати інформування про способи повідомлення поліції щодо небезпечних подій, роз'яснення правил безпечної поведінки та визначення місць, де потрібне посилене патрулювання. Зворотний зв'язок із мешканцями допомагає своєчасно виявляти загрози й уточнювати завдання патрулювання. Планування превентивної роботи має враховувати специфіку регіону та проблеми територіальних громад відпові-

дно до ч. 2 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» [2]. Для практичного виконання зазначеної вимоги доцільно визначати у планах конкретну проблему, заходи реагування, відповідальних виконавців і строки перевірки результатів. Залежно від характеру проблеми слід передбачати взаємодію з військовими адміністраціями, органами місцевого самоврядування та іншими уповноваженими суб'єктами. Узгодження завдань допоможе розподіляти наявні сили відповідно до потреб конкретної території.

Під час визначення місцевих пріоритетів слід ураховувати характер небезпек, спричинених бойовими діями. Поблизу районів бойових дій превентивну роботу доцільно спрямовувати, зокрема, на запобігання незаконному переміщенню зброї та боєприпасів. У населених пунктах, з яких проводиться евакуація, уваги потребує попередження посягань на залишене майно. Відповідні завдання мають виконуватися поряд із повсякденною роботою щодо запобігання домашньому насильству та правопорушенням стосовно дітей.

Оцінювання превентивної роботи також має враховувати результати усунення виявлених загроз. Кількість проведених перевірок або профілактичних бесід характеризує обсяг виконаної роботи, однак для оцінки її результатів потрібен аналіз повторних правопорушень, звернень мешканців та стану розв'язання визначених проблем. Під час такого аналізу необхідно враховувати зміни чисельності населення й умов несення служби. Окремої уваги потребують законність застосованих заходів та обґрунтовані скарги на дії поліцейських. Основним законодавчо визначеним критерієм ефективності діяльності поліції залишається рівень довіри населення [2].

Таким чином, Національна поліція реалізує превентивну функцію держави шляхом запобігання правопорушенням та усунення причин і умов, що сприяють їх учиненню. В умовах воєнного стану пріоритети превентивної діяльності мають визначатися з урахуванням загроз, пов'язаних зі збройною агресією, та потреб населення конкретної території. Планування роботи поліції на основі місцевих проблем і співпраця з громадою сприяють своєчасному виявленню небезпеки та запобіганню правопорушенням. Застосування поліцейських заходів має здійснюватися з дотриманням установлених законом підстав, процедур і гарантій прав людини.

Список використаних джерел

1. Іщенко І. В. Превентивна функція держави як об'єкт адміністративно-правового дослідження. Наукові Записки. Серія: Право. 2020. Вип. 8. С. 289–294.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19.
4. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1456. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1456-2021-п.
5. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр.

Р. М. Шехавцов,
професор кафедри
кримінального процесу та криміналістики
кандидат юридичних наук, професор
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ СЛУЖБОВОГО СТАНОВИЩА

За результатами аналізу слідчої практики, незаконне переправлення осіб через державний кордон України службовою особою з використанням службового становища має виявлятися в ході оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів, передусім СБ і ДПкС, а також НП. Суспільна небезпечність таких злочинів полягає не лише в посяганні на цілісність і недоторканність державного кордону. В умовах воєнного стану вони також створюють можливості для безперешкодної незаконної міграції, торгівлі людьми, контрабанди та інших протиправних діянь. Виявляючи відповідні факти, працівники оперативних підрозділів і слідчий мають брати до уваги цей зв'язок. Слідча та судова практика засвідчує, що незаконне переправлення осіб через державний кордон України з використанням службового становища зазвичай вчиняється групою осіб за попередньою змовою або організованою групою. Відтак необхідно висувати версії щодо підготовки, вчинення й приховування цього злочину у співучасті. Перевірка такої версії від початку ведення оперативно-розшукової справи та кримінального провадження дозволяє завчасно вжити заходів для запобігання витоку інформації про документування злочинної діяльності.

Для доказування обставин незаконного переправлення осіб через державний кордон України службовою особою з використанням службового становища належить з'ясувати:

1) місце розташування та межі ділянки державного кордону України, контрольованого прикордонного району й пункту пропуску, де відбулася спроба або саме незаконне переправлення особи через кордон; характеристики цих об'єктів, місце затримання та напрямок руху правопорушників відносно лінії державного кордону України;

2) відомості про службову особу чи осіб і їхні повноваження, використані для спроби здійснити або фактичного здійснення незаконного переправлення осіб через державний кордон України; мотиви їхніх дій, форму протиправної поведінки та наявність або відсутність небезпеки такого переправлення для життя чи здоров'я особи;

3) дані про співучасників службової особи, дії кожного з них відповідно до попередньої домовленості, обставини змови щодо незаконного переправлення осіб через державний кордон України та мотиви їхньої поведінки;

4) дані про осіб, яких незаконно переправляли через державний кордон України (прізвище, ім'я, вік, наявність або відсутність громадянства, законність проживання чи перебування в Україні), обставини їхнього знайомства з особами, що організовували переправлення, та причини, через які вони не скористалися законним порядком перетину державного кордону України;

5) дату й час здійснення протиправних дій з переправлення осіб через державний кордон України;

6) місце, звідки почалося переправлення осіб через державний кордон України, кінцевий пункт їхнього прибуття й мету;

7) особу, яка виявила факт незаконного переправлення осіб через державний кордон України, час і спосіб його виявлення, а також розташування місця затримання підозрюваних відносно лінії державного кордону України;

8) розмір неправомірної вигоди, одержаної службовою особою, та суму коштів, яку одержав або мав одержати кожен її співучасник за незаконне переправлення осіб через державний кордон України.

Алгоритм дій слідчого під час досудового розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії визначається потребою зафіксувати протиправну діяльність причетних осіб і затримати їх, не допустивши незаконного переправлення людей через державний кордон України. Після прийняття рішення про внесення відомостей до ЄРДР прокурор, керівник органу досудового розслідування та слідчий мають діяти невідкладно. Що більше часу залишається до початку незаконного переправлення осіб через державний кордон України, то якісніше можна підготувати документування протиправної діяльності в межах кримінального провадження. Своєчасне визначення цього моменту безпосередньо залежить від належної взаємодії оперативного підрозділу, який веде оперативно-розшукову

справу, з прокурором і слідчим. Основою розслідування є тактична операція «Припинення злочину». Залежно від способу незаконного переправлення осіб через державний кордон України, місця роботи та посади службової особи (ДПкС, ДМС), до такої операції можуть входити:

1) зняття інформації з електронних комунікаційних мереж для фіксації спілкування між особами, щодо яких є відомості про підготовку незаконного переправлення осіб через державний кордон України, а також для виявлення невідомих слідству співучасників;

2) визначення місцезнаходження радіоелектронних засобів, якими користуються особи, що готують незаконне переправлення людей через державний кордон України, з метою локалізації їхнього місця перебування у зв'язку з підготовкою або вчиненням злочину;

3) обстеження публічно недоступного місця, житла або іншого володіння особи для виявлення технічних засобів аудіо- чи відеоконтролю особи, встановлених усередині приміщення (приватного будинку, митниці, пункту прикордонного контролю тощо) або транспортного засобу, щодо яких наявні дані про використання під час підготовки чи вчинення злочину;

4) аудіо- та відеоконтроль особи з метою фіксації протиправних дій службових осіб і їхніх співучасників;

5) спостереження за особою для отримання інформації про контакти причетних до злочину осіб і їхнє переміщення в напрямку державного кордону України під час переправлення через нього людей;

6) затримання підозрюваних у момент вчинення дій, безпосередньо спрямованих на переправлення осіб через державний кордон України;

7) особистий обшук затриманих, транспортних засобів, що їм належать, і робочих місць службових осіб;

8) огляд місця виявлення осіб, яких намагалися переправити через державний кордон України, щоб зафіксувати розташування транспортного засобу відносно лінії кордону, напрямок його руху та вилучити цей транспортний засіб;

9) повідомлення затриманим про підозру, проведення їх допитів як підозрюваних і вирішення питання про застосування до них запобіжних заходів.

В. В. Шишко,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОБМЕЖЕННЯ ТА ГАРАНТІЇ

Воєнний стан в Україні є особливим правовим режимом, що запроваджується у випадку збройної агресії чи загрози державній незалежності й територіальній цілісності. Його правову основу становлять ст.ст. 64, 85, 106 Конституції України [1], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [2] та відповідні укази Президента, що підлягають обов'язковому затвердженню Верховною Радою. Особливістю української моделі є поєднання жорстких оборонних заходів (наприклад, запровадження комендантської години, примусове відчуження майна, обмеження свободи пересування) із збереженням демократичних інститутів – парламент, уряд і судова влада продовжують здійснювати свої повноваження навіть у кризових умовах.

Законодавство встановлює вичерпний перелік прав та свобод, які можуть бути тимчасово обмежені у період дії воєнного стану. Йдеться, зокрема, про право на свободу пересування, свободу мирних зібрань, право на таємницю листування, право на працю в аспекті зміни умов праці тощо. Цей перелік є вичерпним, що відповідає конституційному принципу верховенства права та принципу юридичної визначеності, закріпленому у ст. 64 Конституції України. Як зазначає Х. Маркович, ключовим у даному контексті є забезпечення передбачуваності дій держави, адже невизначеність меж допустимого втручання у права людини під час воєнного стану може призвести до їх свавільного обмеження [3, с. 120–122].

Відповідність вітчизняного законодавства міжнародним стандартам також підтверджується практикою Європейського суду з прав людини. Зокрема, ЄСПЛ у своїх рішеннях наголошує, що навіть у стані надзвичайної загрози держава має діяти у межах «необхідності в демократичному суспільстві» [4; 5]. Таким чином, українська модель воєнного стану враховує баланс між вимогами безпеки та гарантіями прав людини: з одного боку, держава отримує інструменти для протидії агресії, а з іншого – суспільство захищене від свавільного розширення цих інструментів.

Обмеження повинні бути обґрунтованими, пропорційними й необхідними для досягнення легітимних цілей. Принцип обґрунтованості вимагає, аби кожне втручання держави було спрямоване на досягнення конкретної легітимної мети – захист державної безпеки, громадського порядку або життя громадян. Пропорційність передбачає, що обмеження не можуть перевищувати меж, необхідних для досягнення цієї мети, а також мають мінімізувати втручання у сферу прав людини. Як зазначає Х. Маркович, правові обмеження, що не відповідають принципу пропорційності, створюють ризик втрати демократичної легітимності навіть у кризових умовах [3, с. 121].

Принцип пропорційності та обґрунтованості обмежень полягає у тому, що кожне втручання держави повинно мати конкретну легітимну мету (захист державної безпеки, громадського порядку, життя громадян тощо) і бути мінімально інвазивним. Європейський суд з прав людини у низці справ підтвердив, що навіть за умов надзвичайного чи воєнного стану держава має діяти в межах «необхідності у демократичному суспільстві» [5]. В українській доктрині наголошується, що дотримання цього стандарту є запорукою збереження балансу між інтересами держави та правами громадян. Зокрема, Б. Мельниченко підкреслює, що тимчасове звуження конституційних прав повинно мати чітко визначені часові рамки й бути співмірним із реальною загрозою [7, с. 48]. Таким чином, обмеження прав під час воєнного стану не лише мають правове підґрунтя, а й підлягають постійному контролю з точки зору їх обґрунтованості, пропорційності та необхідності.

Необхідність чіткого строкового обмеження закладена і у міжнародно-правових стандартах. Так, Європейський суд з прав людини підкреслив, що будь-яке відхилення від звичайних гарантій прав і свобод можливе лише на період надзвичайної ситуації, яка дійсно загрожує життю нації, а тривале або безстрокове застосування надзвичайних заходів порушує принцип верховенства права [4; 8]. Таким чином, і українське, і міжнародне право виходять з єдиного підходу: права людини мають бути повністю відновлені після припинення дії воєнного стану, що слугує фундаментальною гарантією захисту особи в демократичному суспільстві.

Прийнято розрізняти нормативні та інституційні гарантії прав людини під час воєнного стану.

Нормативні гарантії прав людини у період воєнного стану в Україні закріплені на рівні Конституції та спеціального законодавства. Стаття 64 Конституції України встановлює, що навіть у разі введення воєнного чи надзвичайного стану не можуть бути обмежені такі права: право на життя, заборо-

на катувань, право на повагу до гідності, свобода думки і переконань, презумпція невинуватості тощо. Водночас Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає чіткі умови та межі обмежень, які можуть застосовуватися [2, ст. 8, 11]. Важливим є те, що цей закон передбачає вичерпний перелік заходів, що унеможливлює свавільне розширення повноважень державних органів у сфері втручання в права людини. Як слушно зазначає М. Сіцільська, «закритий перелік дозволених обмежень є суттєвим запобіжником від узурпації влади та порушення принципу верховенства права» [6, с. 77–80].

Крім національного законодавства, важливим джерелом нормативних гарантій виступають міжнародні договори, ратифіковані Україною. Так, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод передбачає, що держава може відступати від своїх зобов'язань лише у випадках надзвичайної загрози та виключно в тій мірі, якою це суворо зумовлено вимогами ситуації [9, ст. 15]. Таким чином, поєднання конституційних, законодавчих і міжнародних норм створює цілісну систему нормативних гарантій, яка покликана убезпечити особу від свавілля держави навіть у критичних умовах.

Інституційні гарантії реалізації та захисту прав людини у період воєнного стану ґрунтуються на діяльності органів державної влади, які мають спеціальні повноваження контролю й обмеження свавілля. Верховна Рада України здійснює парламентський контроль за діями виконавчої влади, зокрема через затвердження Указу Президента про введення воєнного стану [2, ст. 5]. Це дозволяє зберігати баланс між необхідністю оперативних рішень та демократичним контролем. Також важливим є інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який у воєнних умовах отримує додаткову вагу як незалежний механізм моніторингу дотримання прав і свобод громадян. Особливу роль відіграють судові інституції, включаючи Конституційний Суд України та систему судів загальної юрисдикції. Конституційний Суд зберігає повноваження перевіряти відповідність обмежень прав людини Основному Закону, що є ключовим бар'єром проти зловживань. Крім того, суди загальної юрисдикції забезпечують індивідуальний захист прав людини через розгляд скарг і забезпечення доступу до правосуддя навіть у складних умовах. Міжнародний рівень захисту забезпечується можливістю звернення до Європейського суду з прав людини. Таким чином, інституційні гарантії створюють багаторівневу систему контролю, що поєднує національні та міжнародні механізми, підвищуючи стійкість демократичної моделі навіть в умовах війни.

Таким чином, обмеження прав людини у воєнний час є вимушеним та тимчасовим інструментом, спрямованим на захист держави й суспільства, а наявність багаторівневих гарантій (нормативних, інституційних і міжнародно-правових) унеможливлює їх трансформацію у тотальну сваволю з боку держави. Навіть у період війни принцип верховенства права та орієнтація на міжнародні стандарти залишаються визначальними орієнтирами для України.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України, 1996. № 30. Ст. 141. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. Відомості Верховної Ради України, 2015. № 28. Ст. 250. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19.
3. Маркович Х.М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 15. С. 118–125.
4. European Court of Human Rights. Case *Lawless v. Ireland (No. 3)*, Application no. 332/57, Judgment of 1 July 1961. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57518
5. European Court of Human Rights. Case *Brannigan and McBride v. the United Kingdom*, Applications nos. 14553/89, 14554/89, Judgment of 26 May 1993. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57819
6. Sitsinska M., Kucherenko O. Restrictions on Constitutional Human Rights under Martial Law in Ukraine. *Revista Ius et Praxis*. 2022. № 3. P. 73–82.
7. Melnychenko B., Kondretskyi I. Features of Guaranteeing the Rights and Freedoms of Human and Citizen under the Conditions of Martial Law in Ukraine. *Law and Society*. 2024. Vol. 11, No. 2(42). P. 45–52.
8. European Court of Human Rights. Case *Aksoy v. Turkey*, Application no. 21987/93, Judgment of 18 December 1996. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58003
9. European Convention on Human Rights. Rome, 4 November 1950. URL: https://www.coe.int/uk/web/ compass/ the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols

А. І. Штогріна,
курсантка ННІ № 1
(підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України)
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

М. О. Колесник,
старший викладач кафедри
кримінального права і кримінології ННІ № 1
(підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України)
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ЯК «ЗАКЛАДНИКІВ» ЗА СТ. 307 КК УКРАЇНИ

Сучасна практика незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів характеризується активним використанням цифрових каналів комунікації, дистанційного управління збутом та залученням до виконання окремих операцій осіб, які безпосередньо не контактують із кінцевим покупцем. Однією з таких ролей є діяльність так званих «закладників», зокрема осіб, які отримують наркотичні засоби, переміщують їх до визначеного місця, формують схованку та передають інформацію про її місцезнаходження іншим учасникам незаконного обігу. Особливої уваги потребують випадки, коли таку роль виконує неповнолітня особа, оскільки тут перетинаються положення про відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів із нормами про особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх. Тому важливо визначити ключові проблеми кримінально-правової кваліфікації дій неповнолітніх осіб за ст. 307 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Поширення дистанційних способів збуту наркотичних засобів спричинило появу нових форм залучення неповнолітніх до незаконного обігу наркотиків. Однією з таких форм є діяльність так званих «закладників» – осіб, які отримують наркотичні засоби від організаторів, розміщують їх у заздалегідь визначених місцях та передають координати покупцеві через мережу Інтернет. Під час розслідування, окрім іншого, необхідно правильно визначити статус неповнолітніх, вік кримінальної відповідальності, форму вини та їх роль у вчиненні кримінального правопорушення.

Відповідно до КК України кримінальна відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів із метою збуту, а також за їх незаконний збут передбачена ст. 307 КК України [1]. Вирішальне значення для відмежування ст. 307 КК України від ст. 309 КК України має саме встановлення мети збуту. Верховний Суд звертає увагу, що така мета повинна встановлюватися з урахуванням усієї сукупності обставин конкретного кримінального провадження. Сам лише розмір наркотичного засобу або спосіб його пакування не завжди є достатнім доказом наявності умислу на збут [2].

Особливість кваліфікації діяльності неповнолітнього «закладника» полягає в необхідності розмежування його власної кримінальної відповідальності та відповідальності повнолітньої особи, яка організувала або забезпечила його залучення. Верховний Суд у своїх узагальненнях зазначав, що залучення неповнолітньої особи може охоплювати її фактичне втягнення у виконання дій, які становлять об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого ст. 307 КК України. Повнолітня особа повинна усвідомлювати або за конкретних обставин повинна була і могла усвідомлювати неповнолітній вік залученої особи [3].

На практиці надзвичайно важливим є питання віку особи. Неповнолітній «закладник» не може автоматично розглядатися лише як потерпілий від втягнення. Якщо особа досягла встановленого КК України віку кримінальної відповідальності та усвідомлювала характер своїх дій, її поведінка може утворювати склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 307 КК України [1]. Відсутність необхідного віку виключає кримінальну відповідальність такої особи, хоча це не усуває можливості притягнення повнолітнього організатора чи іншого співучасника до відповідальності за відповідні дії.

Окремою проблемою є встановлення ролі неповнолітнього у схемі збуту. У судовій практиці трапляються випадки, коли особа виконує лише окрему операцію – отримує наркотичний засіб, переміщує його та залишає у визначеному місці. Саме по собі виконання окремого епізоду не означає автоматичного визнання особи організатором або виконавцем усієї злочинної схеми. Необхідно встанови-

ти фактичний обсяг її умислу, домовленості з іншими учасниками, характер отриманих вказівок та усвідомлення кінцевої мети таких дій [4].

Важливим є й питання розмежування одного кримінального правопорушення та декількох самостійних епізодів. У практиці діяльності «закладників» одна особа може протягом певного періоду розмістити значну кількість разових доз наркотичних засобів. Верховний Суд звертав увагу, що за наявності єдиного умислу придбати, зберігати та надалі збувати наркотичний засіб такі дії за певних обставин можуть розглядатися як один кримінальний епізод, а не як окреме кримінальне правопорушення щодо кожної «закладки» [5, с. 11].

Доказування вини неповнолітнього «закладника» також має свої особливості. Значна частина комунікації між організаторами та виконавцями здійснюється через месенджери, соціальні мережі та інші цифрові засоби. Тому істотного значення набувають електронне листування, фотографії місць схову, геолокація, дані мобільних пристроїв, банківські операції та інші цифрові сліди. Так, Верховний Суд у своїй практиці звертав увагу на необхідність комплексного оцінювання таких доказів у взаємозв'язку з іншими матеріалами кримінального провадження [6].

Таким чином, основна проблема кримінально-правової кваліфікації дій неповнолітніх «закладників» полягає у необхідності відмови від формального підходу до визначення складу кримінального правопорушення. Для правильної кваліфікації необхідно встановити вік особи, фактично виконані нею дії, предмет кримінального правопорушення, наявність прямого умислу та мети збуту, форму співучасті, обсяг обізнаності про діяльність інших учасників, кількість і послідовність епізодів, а також факт і характер залучення неповнолітнього дорослою особою. Лише сукупність таких обставин дозволяє визначити, чи є дії неповнолітнього самостійним виконанням складу кримінального правопорушення, співучастю в ньому або іншою формою сприяння кримінальному правопорушенню. На нашу думку, удосконалення практики кваліфікації доцільно пов'язувати насамперед із індивідуалізацією кримінально-правової оцінки кожного неповнолітнього учасника. Необхідно чітко розмежовувати відповідальність неповнолітнього виконавця та дорослого організатора, не ототожнювати сам факт виконання окремої операції з участю в усій схемі незаконного обігу наркотиків та встановлювати зміст умислу на підставі сукупності належних і допустимих доказів. Особливу увагу слід приділяти встановленню факту залучення неповнолітнього, оскільки саме ця обставина може мати самостійне кваліфікуюче значення для дій дорослого учасника за частиною другою статті 307 КК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 28.09.2026).

2. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. Суддя ККС ВС розповіла про особливості розгляду проваджень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. URL : https://court.gov.ua/press/news/1013770 (дата звернення: 28.09.2026).

3 Узагальнення судової практики щодо застосування законодавства про відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів від 01.01.2005. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0005705-05 (дата звернення: 28.09.2026).

4. Вирок Хаджибейського районного суду міста Одеси від 03.03.2023 у справі № 521/7267/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : https://reyestr.court.gov.ua/Review/109365158 (дата звернення: 28.09.2026).

5. Грібов М. Л., Шеліховська І. Ю., Вознюк А. А. та ін. Особливості виявлення та розслідування наркозлочинів в умовах дії правового режиму воєнного стану : наук.-практ. посіб. Київ : Норма права, 2025. 180 с. URL : https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8c6562d0-cb4b-4665-9-5d5ce3ba1445/content (дата звернення: 28.09.2026).

6. Постанова Верховного Суду від 27.05.2024 у справі № 205/1577/20. URL : https://iplex.com.ua/doc.php?d=5&red=1000030a68ec37822eb08e3865c3b31b&regnum=119523490 (дата звернення: 28.09.2026).

В. М. Щерба,
доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук
(Національна академії внутрішніх справ)

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ В'ЇЗДУ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНУ ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ ТА ВИЇЗДУ З НЕЇ

Кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з'явилася відносно недавно. Так, Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII, чинний КК України доповнено ст. 332-1, що регламентує відповідальність за зазначене суспільно небезпечне діяння**.**

Значний інтерес становить праця В.І. Антипова – кваліфікація порушень порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Вона присвячена висвітленню змісту ознак нового складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332-1 КК України. Проаналізовані його об'єктивні та суб'єктивні ознаки, а також судова практика. Виявлені колізії окремих норм законодавства та проблеми у правозастосовній практиці, вироблені відповідні рекомендації. Об'єктивна сторона розглядуваного складу кримінального правопорушення характеризується особливостями правового режиму тимчасово окупованих окремих районів Донецької та Луганської областей та тимчасово окупованого півострова Крим, а відтак – відмінностями у порядку в'їзду на ці території (виїзду з них). Як свідчить судова, практика, основним утрудненням у процесі, кваліфікації вчиненого є встановлення такої ознаки суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення як спеціальна мета – заподіяння шкоди інтересам держави [1, с. 138].

З метою підвищення ефективності кримінально-правової протидії незаконній міграції та з урахуванням досвіду кримінального законодавства країн-членів Європейського Союзу віднесення кримінальних правопорушень, передбачених ч.ч. 2, 3 ст. 332 та ч.ч. 2, 3 ст. 332-1 КК України, до переліку тих кримінальних правопорушень, які у випадку вчинення їх уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи, є підставою застосування до такої юридичної особи заходів кримінально-правового характеру. Крім того, пропонується положення щодо необхідності врахування практики Європейського суду з прав людини як в ході кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень, що посягають на порядок суспільних відносин у сфері забезпечення недоторканності державних кордонів, так і під час застосування заходів кримінально-правового характеру за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 332, 332-1 КК України [2, с. 4–17].

Цікавим ремаркою висвітленою у праці Б. В. Бабіна є те, що вчений наголосив на тому, що урядом України питання відвідання іноземцями тимчасово окупованих територій не регламентовано, чим порушено відповідні вимоги закону № 1207-VII. Втім, як відзначало МЗС України у офіційному повідомленні від 10 червня 2014 р., в'їзд іноземців та осіб без громадянства на тимчасово окуповану територію та виїзд з неї допускаються лише за спеціальним дозволом через контрольні пункти в'їзду-виїзду. Іноземцям з держав з візовим порядком в'їзду за отриманням візових документів пропонувалося звертатися до дипломатичних представництв або консульських установ України за кордоном. МЗС України відзначило, що іноземці з держав з безвізовим порядком в'їзду можуть перебувати на тимчасово окупованій території України виключно за умови перетинання державного кордону в діючих пунктах пропуску через державний кордон України з проставлянням відповідних відміток в паспортних документах або імміграційних картках. При цьому МЗС України відзначалося, що станом на момент повідомлення «відповідний проект порядку в'їзду іноземців та осіб без громадянства на тимчасово окупованій території, розроблений Адміністрацією ДПС, перебуває на погодженні у причетних центральних органах виконавчої влади» [3].

Отже, методологічна основа дослідження є важливість на рівні з теоретичною, тому також заслуговує на увагу та її детальний, обґрунтований вибір. Методологічна проблема є однією з найбільш важливих для будь-якої правової науки. За сучасних умов розвитку, вона набуває особливої актуальності, оскільки неможливо вирішувати завдання побудови правової держави і підвищувати ефективність правового регулювання суспільних відносин без їх належного методологічного забезпечення. Складність та багатогранність порівняння кримінальної відповідальності за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї та інших державах світу приводять до необхідності її вивчення у системі координат, що задається різними рівнями методології науки. Як

слушно зауважує В. М. Шейко та Н. М. Кушнаренко, методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [4, с. 26].

Список використаних джерел

1. Антипов В. І. Кваліфікація порушень порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. *Юридична Україна*. 2015. № 10–12. С. 131–139.

2. Огнєв Т. Є. Незаконна міграція: кримінально-правові та кримінологічні аспекти автореферат на здоб… 2017. 20 с.

3. Бабіна Б. В. Кваліфікація адміністративних правопорушень у сфері правового режиму тимчасово окупованих територій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки.* 2015. Випуск 1. Том 2. С. 141–147.

4. Шемета Ю. М. Науково-освітня діяльність М. Ф. Владимирського-Буданова: автореф. дис. канд. істор. наук.: 07.00.06. Київ, 2004. 15 с.

К. В. Юртаєва,
доцент кафедри
кримінального права і кримінології ННІ № 1,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

А. О. Колєснік,
курсант ННІ № 2
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ВИЗНАЧЕННЯ МІНІМАЛЬНОГО РІВНЯ ЖОРСТОКОСТІ ПРИ КВАЛІФІКАЦІЇ КАТУВАННЯ

Обрання Україною євроінтеграційного вектору розвитку вимагає синхронізації національного законодавства та правозастосовної практики з європейськими стандартами захисту прав людини. Одним з актуальних питань у цій сфері є врахування стандарту мінімального різня жорстокості при кваліфікації катування та відмежування катування від інших форм нелюдського поводження.

У Кримінальному кодексі України (далі – КК України), відповідальність за катування передбачена в ст. 127. Катування визначено як умисне діяння, спрямоване на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з передбаченою законом спеціальною метою [1]. При цьому закон про кримінальну відповідальність не встановлює вичерпного переліку способів катування, а також кількісних показників та інтенсивності заподіяного фізичного болю та моральних страждань, за наявності яких діяння автоматично набуває ознак катування. У зв'язку з цим важливе значення для кваліфікації катування має практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо застосування ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).

Відповідно до ст. 3 Конвенції нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. Згідно ч. 2 ст. 15 Конвенції відступ від цього зобов'язання заборонено за будь-яких обставин, зокрема під час війни або іншої суспільної небезпеки [2]. Таким чином у ст. 3 Конвенції встановлено абсолютну заборону катування, нелюдського поводження та покарання, що принижує гідність. Ба більше, оскільки катування є однією найжорстокіших форм приниження людської гідності, заборона катувань на сьогодні набула статусу *jus cogens* в міжнародному праві [3, с. 7].

Для визначення порушення ст. 3 Конвенції ЄСПЛ виходить із того, що нелюдське поводження має досягти мінімального рівня жорстокості і залежить від сукупності обставин конкретної справи, зокрема, тривалості такого поводження, його фізичних чи психічних наслідків, а також таких характеристик потерпілого, як стать, вік, стан здоров'я, психологічний стан і вразливість, залежність від того, хто застосовує насильство [3, с. 6]. Так, у справі *Bouyid v. Belgium* Велика палата ЄСПЛ визнала порушення ст. 3 Конвенції в зв'язку із застосуванням поліцейськими ляпасів до осіб, які перебували під їхнім контролем. Суд наголосив на особливій вразливості людини, яка перебуває під контролем правоохоронців, та на значенні поваги до її людської гідності [4, с. 115]. У цьому зв'язку доцільно також згадати справу *Kovalenko v. Ukraine*, в який ЄСПЛ відзначив, що працівники правоохоронного органу, навіть знаходячись поза службою, можуть користуватися можливостями, наданими їхнім офіційним статусом [5, para 106], що має враховуватися при розслідуванні випадків жорсткого поводження. В іншій справі *Hovhannisyan v. Armenia* ЄСПЛ хоча й не встановив досягнення мінімального рівня жорстокості у поводженні стосовно потерпілої, проте констатував процесуальний аспект порушення ст. 3 Конвенції, а саме неспроможність держави здійснити ефективне розслідування щодо факту жорсткого поводження [6, paras 56-60]. Таким чином ЄСПЛ, визначаючи мінімальний рівень жорстокості нелюдського поводження, засвідчує не лише особливу вразливість потерпілих від представників держави, а й обов'язок держави здійснювати належний контроль щодо діяльності своїх представників та ефективне розслідування подібних інцидентів.

Порівняно з іншими проявами нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження, катування має найвищий рівень жорстокості. Катування причиняє дуже серйозні та жорстокі страждання потерпілому та має обов'язковий елемент цілеспрямованості, який виражається в навмисному заподіянні потерпілому сильного болю або страждань з метою, наприклад, отримання інформації або зізнання, застосування покарання або залякування [3, с. 7]. Таким чином для визначення мінімального рівня жорстокості щодо катування визначальним є інтенсивність заподіяних страждань та їх цілеспрямований характер. У ст. 127 КК України остання ознака виражається в спеціальній меті катування –

примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, покарати або залякати його чи іншу особу.

Як зазначає О. О. Орлова, для визначення мінімального рівня жорстокості при катуванні значення також має характер подразника, що викликає страждання [7, с. 68], іншими словами спосіб, яким воно спричиняється. Знаковим цьому зв'язку є рішення ЄСПЛ щодо «п'яти методів» («*the five techn?ques»* англійською) допиту в справі *Ireland v. the United Kingdom* 1978 р. У цій справі навіть після її перегляду в 2018 р. було підтверджено попереднє рішення ЄСПЛ щодо невизнання зазначеної практики допитів формою жорсткого поводження, що досягає рівня катування [8, para 137]. Однак враховуючи, що в цій справі була висловлена Окрема думка [8], а також той факт, що «Конвенція є живим інструментом, який необхідно тлумачити у світлі сучасних умов» і «дії, які в минулому кваліфікувалися як «нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження» на противагу «катуванню», у майбутньому можна буде класифікувати інакше» [3, с. 7], можна спрогнозувати, що стандарт мінімального рівня жорстокості при катуванні буде поступово знижуватися.

Таким чином мінімальний рівень жорсткості при катуванні є вищим порівняного з іншими видами нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, у розумінні ст. 3 Конвенції. Для встановлення мінімального рівня жорстокості при катуванні необхідно враховувати не лише такі фактори як сила фізичного впливу та наявність у потерпілого тілесних ушкоджень, а комплексно оцінювати ознаки потерпілого, тривалість та обстановку заподіяння фізичних чи моральних страждань, зокрема вразливість потерпілого при застосуванні представниками органів державної влади заходів примусу, інтенсивність заподіяних страждань та їх мету. З підвищенням стандартів захисту прав людини поріг катування в структурі інших видів нелюдського поводження може бути знижено. У зв'язку з цим українським правозастосувачам при кваліфікації діянь за ст. 127 КК України необхідно враховувати актуальну практику ЄСПЛ у справах щодо порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України 2001 р. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 30.09.2026)
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 30.09.2026).
3. Посібник зі статті 3 Європейської конвенції з прав людини. Заборона катування / *Європейський суд з прав людини*. Оновлено 31.08.2024. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_ukr (дата звернення: 30.09.2026).
4. Ягунов Д. В. Неналежне поводження у світлі справи «Bouyid v. Belgium»: від мінімального рівня жорстокості до критерію необхідності (щодо «виховних» ляпасів). *Політичне життя*. 2023. № 2. С. 101–118.
5. *Case of Kovalenko v. Ukraine*. (Application no. 21425/18) Judgment. Strasbourg. 28 May 2026. URL: https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-250211%22]} (дата звернення: 30.09.2026).
6. *Case of Hovhannisyan v. Armenia. (*Application no. 18419/13). Judgment. Strasbourg. 19 July 2018. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-184659%22]} (дата звернення: 30.09.2026).
7. Орлова О. О. Визначення складових доктрини «мінімального рівня жорстокості» як критерію виокремлення катування від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 66–69.
8. *Case of Ireland v. the United Kingdom* (Application no. 5310/71). Judgment (Revision). Strasbourg. 20 March 2018. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-181585%22]} (дата звернення: 30.09.2026).

О. О. Юхно,
професор кафедри
криміналістики та судової експертології,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

А. С. Мараховець,
курсантка ННІ № 1
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ПРИ ВОЄННОМУ СТАНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Кількість кіберзлочинів проти власності за останні роки, зокрема й при *правовому режимі воєнного стану* збільшується, а причинена значна матеріальна шкода дається взнаки потерпілим, як окремим особам, так і організаціям, колективам й ін. Їх різновид зростає в рази, що затруднює своєчасне їх виявлення, розкриття та розслідування. За результатами дослідження встановлені фактори, що впливають на такий стан справ та вимагають негайного реагування та напрацювання відповідних заходів реагування протидії і удосконалених методик розслідування. Доцільно виділити особливості окремих елементвів криміналістичної характеристики кіберзлочинів, зокрема способам. Такі з них, як – фішинг та шахрайство з криптовалютою, характерні відсутністю особистого контакту між винним і потерпілим, дистанційним характером діянь, анонімністю злочинців та використанням віртуальних активів. Вказане створює значні труднощі для традиційних методик розслідування, оскільки немає матеріальних слідів, які можна було б виявити на місці події. При *воєнному стані* типовими видами таких кримінальних правопорушень є Фішинг, що вчиняється способом створення підроблених вебсайтів (двійників) або розсилкою шкідливих посилань для отримання доступу до конфіденційних даних потерпілого, наприклад, банківських карток або облікових записів. Шахрайство з криптовалютою, яке включає схеми Понці, фіктивні первинні пропозиції монет (ICO) та злами криптогаманців. Анонімність та миттєвість криптовалютних транзакцій роблять їх привабливим інструментом для злочинців, що значно ускладнює відстеження руху коштів. Проблема анонімності та глобальності є ключовим викликом для досудового розслідування. Способи і метою вчинення злочинів *при воєнному стані* є отримання коштів через мережу Інтернет та інші канали під виглядом збору коштів на допомогу військовим ЗСУ, переміщенним і постраждалим особам, ветеранам, які нібито матеріально не забезпечені та не мають коштів на протезування та ін. Анонімність криптовалют та миттєвість транзакцій дозволяють злочинцям швидко переміщувати кошти, що унеможливлює використання класичних методів, таких як відстеження банківських рахунків у традиційному розумінні. Це вимагає від слідчого використання нових інструментів, зокрема, аналізу даних блокчейну та співпраці з ІТ-фахівцями, зокрема Міністерства оборони України, СБУ, Військової прокуратури, Контрозвідки МО України у разі підозри про втручання осіб і органів ворога та ін. Додатковим правовим викликом є невизначений правовий статус криптовалют в Україні, що може перешкоджати ефективному розслідуванню та захисту прав і законних інтересів потерпілих. У протидії таким злочинам є особливості слідів, слідової картини й тактики документування електронних доказів й розслідування. Зокрема розслідування кіберзлочинів вимагає дотримання особливих правил роботи з електронними доказами, оскільки вони є більш вразливими до фальсифікації, ніж традиційні. Основними принципами діяльності в цьому напрямі, зокрема й при *воєнному стані* є: 1) *законність*: розслідування та дослідження електронних доказів мають здійснюватися згідно з процесуальними нормами, відомчими і міжвідомчими актами. 2) *Розумна обережність:* дії слідчого, дізнавача повинні бути обережними і передбачуваними, з тим, щоб не допустити знищення, пошкодження або спотворення доказів, для чого взаємодіяти з кіберполіцією і відповідними спеціалістами. 3) Ретельне документування: будь-які дії щодо електронних доказів потрібно якісно документувати та зберігати, щоб незалежна третя сторона могла повторити процес і отримати аналогічний результат. Це важливо для наявних і майбутніх Міжнародних інституцій з оцінки воєнних злочинів. Це підтримує цілісність доказів та забезпечує їх допустимість у суді. При цьому пошук та вилучення електронних доказів здійснюється, як правило, шляхом огляду чи проведення обшуку, санкціонованого ухвалою слідчого судді або запиту зарубіжних країн через Інтерпол, Європол та ін. У випадках, коли на місці огляду, обшуку та ін. виявляється увімкнений комп'ютер, необхідно провести огляд у режимі реального часу, щоб запобігти знищенню даних, які зберігаються у тимчасовій пам'яті. При цьому вилучаються носії інформації, а сам процес слідчих чи інших

дій документується за допомогою фото-та відеозйомки. Для пакування та транспортування електронних доказів використовують спеціальні інструменти та матеріали, такі як антистатичні пакети, кабельні стяжки та коробки для дисків. Згідно з положеннями КПК України, електронні документи, що містять інформацію, яка може бути використана як доказ, прирівнюються до документів і можуть бути визнані речовими доказами. Кіберполіція, у співпраці з приватними компаніями, зокрема Crystal Blockchain, використовує спеціалізовані інструменти і програми для моніторингу криптогаманців та відстежування транзакцій. Це дозволяє оперативно реагувати на досліджені злочини, незважаючи на майже миттєвий характер криптовалютних переказів. З метою ефективного огляду місця події, обшуку та інших слідчих (розшукових) дій і недопущення знищення чи спотворення електронних слідів доцільно залучати працівників кіберполіції та інших спеціалістів цієї сфери, (а в деяких випадках декількох по напрямам технічних засобів, їх спеціалізації, програмування). Окремими особливостями досудового розслідування є те, що потерпілому від кіберзлочину роз'яснюється як діяти швидко, негайно звернувшись до кіберполіції та банку, надати усі наявні і зібрані докази, такі як скріншоти, електронне листування та банківські виписки. Кваліфікація таких злочинів може відбуватися за ознаками ст. 190 (шахрайство) або ст. 185 (крадіжка чужого майна) КК України залежно від способу заволодіння коштами і матеріальними цінностями. На підставі викладеного вважаємо за доцільне визначити *напрями вдосконалення методики* досудового розслідування. Так, методика досудового розслідування кримінальних правопорушень проти власності є динамічною системою, що постійно адаптується до нових способів їх вчинення і протидії. Сучасний кримінологічний стан вимагає від правоохоронних органів виходу за межі традиційних методів і методик та активного впровадження новітніх технологій і підходів, зокрема*: 1) підвищення кваліфікації* – постійного навчання в системі службової підготовки і курсах підвищення кваліфікації слідчих, дізнавачів та оперативних працівників, зокрема й щодо цифрових технологій, штучного інтелекту, фінансових розслідувань та кримінального аналізу даних; 2) *вдосконалення взаємодії* – ефективне досудове розслідування кіберзлочинів, вимагає тісної відомчої, міжвідомчої та міжнародної співпраці, враховуючи вимоги *воєнного стану*. 3) *Удосконалення законодавства.* Актуальним питанням є врегулювання правового статусу криптовалют та операцій з ними, що дозволить забезпечити повноцінний захист потерпілих та надати правоохоронним органам необхідні інструменти для удосконалення досудового розслідування, а військовим і тим, хто залучений до *воєнного стану*. 4) *Технологічне оснащення.* Слідчі підрозділи і органи дізнання мають бути оснащені сучасними технічними засобами для збору, аналізу документування та оцінки електронних доказів, а також спеціалізованим програмним забезпеченням, зокрема для відстеження транзакцій у блокчейні. Вказані проблемні питання повинні вирішуватись з урахуванням завдань *воєнного стану* і його специфіки. Таким чином можна зробити висновок про те, що лише комплексний підхід який поєднує в собі класичні криміналістичні принципи з інноваційними методами, враховуючи наявність *воєнного стану,* дозволить ефективно протидіяти кримінальним правопорушенням проти власності у всіх їхніх проявах, забезпечити належний рівень захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, своєчасне і якісне проведення досудового розслідування в розумні терміни з метою виконання завдань конкретного кримінального провадження відповідно до норм ст. 1 КК України і положень ст. 2 КПК України.

Список використаних джерел

1. Розслідування кримінальних правопорушень проти власності під час воєнного стану : методичні рекомендації. Авт. колектив. За заг. ред. М.С. Цуцкіридзе. МВС України. Харьк. нац. ун-т внутр. справ. ГСУ Нац. пол. України. Харків. Видавничий дім «Право». 2026. 284 с.
2. Криміналістичне забезпечення розслідування окремих кримінальних правопорушень: навч. посіб. В. О. Гусєва, Р. Л. Степанюк, М. Г. Щербаковський та ін. За заг. ред. В. О. Гусєвої. МВС України. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Навч.-наук. ін-т № 1. Вінниця. ХНУВС 2026. 600 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/25096
3. Зозуля, І. В., Зозуля, О. І. (2023). Шахрайство через електронні комунікації: зауваження до законопроєкту. *Форум Права, 77*(4), 63-72. DOI: http://doi.org/10.5281/zenodo.10512327
4. Зозуля, І. В. (2025). Правове визначення кіберзлочинів і повноваження Національної поліції в їх протидії. *Форум Права, 81*(1), 17–30. http://doi.org/10.5281/zenodo.13923163
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності
6. Криміналістика : підручник. Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін. За заг. ред. Є. В. Пряхіна. 4-те вид., перероб. і допов. Львів. Львівський державний університет внутрішніх справ. 2023. 820 с.
7. Цифрова криміналістика та її роль у формуванні доказової інформації в умовах воєнних дій : монографія. За ред. В.Ю. Шепіька. Харків. Право 2025. 200с.

Є. О. Яголковська,
курсант
ННІ підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Національної поліції України
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

Г. С. Коваль,
старший викладач кафедри
кримінального процесу та криміналістики
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ СТАТУС І МЕЖІ КОМПЕТЕНЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У ЗОНАХ АКТИВНИХ БОЙОВИХ ДІЙ

Правовий режим воєнного стану та специфіка ведення активних бойових дій суттєво трансформують класичні інститути кримінального процесу України, вимагаючи адаптації правоохоронних механізмів до умов безпосередньої загрози життю та здоров'ю учасників кримінального провадження. В умовах повномасштабного збройного конфлікту виникає потреба в експресному фіксуванні кримінальних правопорушень, зборі доказової бази безпосередньо на лінії зіткнення, де робота стандартних слідчо-оперативних груп Національної поліції України чи інших органів досудового розслідування часто є фізично неможливою або пов'язана з невиправданим ризиком. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання залучення військовослужбовців Збройних Сил України до проведення окремих процесуальних та слідчих (розшукових) дій. Визначення їхнього правового статусу, повноважень та меж компетенції є критично важливим для забезпечення допустимості зібраних доказів у судовому розгляді та дотримання прав і свобод людини.

Уся діяльність суб'єктів кримінального провадження в районах бойових дій базується на чіткому нормативно-правовому фундаменті. Основним джерелом, що регламентує порядок та підстави здійснення процесуальних дій, є Кримінальний процесуальний кодекс України [1]. Для оптимізації кримінального провадження в умовах воєнного стану розділ ІХ-1 Кримінального процесуального кодексу України передбачає особливий режим досудового розслідування, який допускає розширення кола суб'єктів, уповноважених на здійснення окремих процесуальних повноважень [1]. Водночас нормативна база не обмежується лише кодифікованим актом, адже спеціальні аспекти взаємодії між різними військовими формуваннями та правоохоронними органами регулюються підзаконними нормативно-правовими актами. Зокрема, порядок та інституційні межі залучення військовослужбовців Збройних Сил України до виконання спеціальних завдань розкрито в Наказі Міністерства оборони України «Про затвердження Порядку залучення військовослужбовців інших військових частин Збройних Сил України до виконання окремих завдань Військової служби правопорядку у Збройних Силах України» від 01.07.2021 № 185 [2]. Цей документ регламентує алгоритми координації дій між підрозділами ЗСУ та Військовою службою правопорядку, що стає підґрунтям для їхньої участі у процесуальних заходах під час виконання правоохоронних функцій.

Слід підкреслити, що за загальним правилом військовослужбовці Збройних Сил України є суб'єктами оборони держави та виконання завдань за призначенням щодо відсічі збройної агресії, а не класичними суб'єктами кримінального процесу. Їхнє залучення до процесуальної діяльності є винятковим заходом, обумовленим обстановкою крайньої необхідності та специфікою районів активних бойових дій. Відповідно до приписів Кримінального процесуального кодексу України, уповноваженими службовими особами на здійснення досудового розслідування залишаються слідчі, дізнавачі та прокурори [1]. Проте у ситуаціях, коли безпосередній доступ слідчого на місце події унеможливлено інтенсивними обстрілами чи активними зіткненнями, військовослужбовці можуть залучатися як спеціальні суб'єкти для надання сприяння, збереження слідової картини, первинного фіксування обстановки та затримання уповноваженою службовою особою осіб, які вчинили кримінальне правопорушення [1].

Аналіз Порядку, затвердженого Наказом Міністерства оборони України № 185, свідчить про те, що залучення військовослужбовців інших військових частин ЗСУ до виконання окремих завдань Військової служби правопорядку відбувається за спеціальним розпорядженням керівництва та у чітко визначених межах [2]. При цьому правовий статус таких військовослужбовців визначається через

призму виконання ними письмових доручень слідчого або прокурора. Стаття 41 Кримінального процесуального кодексу України визначає операційні засади виконання доручень слідчого оперативними підрозділами та залученими службовими особами [1]. У зонах ведення активних бойових дій військовослужбовці ЗСУ, фактично виконуючи функції забезпечення процесуальних дій, діють під процесуальним керівництвом або за прямим письмовим дорученням уповноважених осіб, що є обов'язковою умовою законності їхніх дій та майбутньої допустимості матеріалів як доказів.

Межі компетенції військовослужбовців ЗСУ під час виконання процесуальних дій є суворо обмеженими та не передбачають перейняття на себе повноважень слідчого чи дізнавача щодо прийняття ключових процесуальних рішень. Основними процесуально значущими діями, до яких можуть залучатися військовослужбовці у зонах бойових дій, є затримання особи без ухвали слідчого судді в порядку статті 208 Кримінального процесуального кодексу України, забезпечення охорони місця події, вилучення зброї, боєприпасів, документів та інших предметів, що мають значення для провадження, до прибуття слідчо-оперативної групи [1]. При цьому будь-які дії з огляду чи фіксації мають здійснюватися із дотриманням процесуальної форми, що в умовах воєнного стану може доповнюватися заходами безперервної фото- та відеофіксації, як це передбачено нормами розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України [1].

Важливим аспектом є розмежування повноважень між військовослужбовцями ЗСУ та представниками Військової служби правопорядку. Відповідно до Наказу Міністерства оборони України № 185, залучені військовослужбовці ЗСУ підпорядковуються посадовим особам ВСП у межах виконання конкретно визначених завдань, що дозволяє структурувати ланцюг командування та контролю [2]. Це мінімізує ризики перевищення службових повноважень та забезпечує дотримання законності під час проведення оглядів, перевірок документів чи затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів безпосередньо в районі ведення бойових дій. Межі компетенції у цьому разі окреслюються виключно завданнями, сформульованими у відповідному правовому акті або дорученні.

Практична реалізація залучення військовослужбовців до процесуальних дій зіштовхується із проблемою забезпечення прав і свобод громадян, гарантованих Конституцією та міжнародним гуманітарним правом. Оскільки військовослужбовці не мають спеціальної юридичної підготовки у сфері кримінального процесу, існує ризик допустити процесуальні помилки під час оформлення вилучених речей чи складання первинних документів. Для усунення цих ризиків Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає, що всі зібрані за участі військовослужбовців первинні матеріали мають бути негайно передані уповноваженому слідчому або прокурору для належного процесуального оформлення та внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань [1].

Питання допустимості доказів, отриманих за залучення військовослужбовців ЗСУ в зонах активних бойових дій, безпосередньо залежить від чіткості дотримання межі їхньої компетенції. Відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України, доказ визнається недопустимим, якщо він отриманий внаслідок істотного порушення прав та свобод людини або службовою особою, яка не мала повноважень на проведення відповідної процесуальної дії [1]. Саме тому залучення військовослужбовців має обґрунтовуватися у матеріалах провадження наявністю об'єктивних обставин, які унеможливлювали участь цивільних правоохоронних органів, та наявністю належно оформленого доручення або розпорядчого акту, виданого згідно з Наказом Міністерства оборони України № 185 [2].

Таким чином, залучення військовослужбовців Збройних Сил України до виконання процесуальних дій у зонах ведення активних бойових дій є вимушеним, проте необхідним інструментом забезпечення функціонування системи правосуддя в екстремальних умовах. Правовий статус таких військовослужбовців у кримінальному провадженні визначається як статус залучених осіб, які діють за дорученням уповноважених суб'єктів досудового розслідування або у складі спеціальних зведених підрозділів. Межі їхньої компетенції чітко обмежені виконанням допоміжних, охоронних, затримувальних та первинних фіксуючих функцій без права прийняття самостійних процесуальних рішень. Вдосконалення нормативно-правового регулювання цього процесу, узгодження норм Кримінального процесуального кодексу України та відомчих наказів Міністерства оборони України залишається важливим напрямом розвитку кримінально-процесуальної науки та практики в умовах триваючого збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 04.10.2026).

2. Про затвердження Порядку залучення військовослужбовців інших військових частин Збройних Сил України до виконання окремих завдань Військової служби правопорядку у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 01.07.2021 № 185. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z0935-21 (дата звернення: 04.10.2026).

Р. В. Яцкевич,
доцент кафедри
кримінального процесу та криміналістики,
доктор філософії у галузі права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КУЛЬТУРА АНОНІМНОСТІ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЯК ФАКТОР КРИМІНАЛЬНИХ РИЗИКІВ

Цифровізація суспільних відносин трансформує не лише способи вчинення та приховування кримінальних правопорушень, а й саму архітектоніку їх виявлення, розслідування та доказування. Одним із проявів цієї трансформації є формування культури цифрової анонімності, у межах якої технологічна можливість приховування або варіативного конструювання цифрової ідентичності поєднується із суб'єктивним переконанням користувача у власній невідстежуваності. Її криміногенний потенціал визначається не стільки фактом використання засобів анонімізації, скільки здатністю останніх модифікувати сприйняття ризику викриття, ускладнювати персоніфікацію протиправної активності та створювати додаткові перешкоди для процесуальної верифікації цифрових даних. Водночас правомірне використання технологій забезпечення приватності виключає можливість презюмування протиправності анонімної поведінки, що актуалізує проблему визначення належних правових меж встановлення суб'єктної належності цифрової активності.

Анонімність у цифровому середовищі доцільно розглядати як багаторівневу конструкцію, в якій технологічна анонімізація, псевдонімізація цифрової ідентичності та суб'єктивне відчуття невідстежуваності можуть не збігатися. Саме останній компонент має істотне кримінологічне значення. Результати сучасних досліджень засвідчують взаємозв'язок між анонімністю, онлайн-деінгібіцією та агресивною поведінкою у цифровому середовищі [1]. Водночас методологічно некоректним було б конструювання прямого каузального зв'язку між анонімністю та кримінально протиправною поведінкою. Йдеться радше про ситуаційний модифікатор поведінки, здатний за наявності відповідної мотивації зменшувати суб'єктивно оцінювану ймовірність викриття та відповідальності. Подібний підхід кореспондує з дослідженнями соціально-правової природи кіберзлочинності, у яких технологічне середовище розглядається як один із чинників трансформації механізму кримінально протиправної поведінки [2, с. 811; 3, с. 273–275].

Принципово інший вимір проблеми виникає тоді, коли анонімізована цифрова активність стає предметом доказування. У такому разі центральною є не технічна можливість встановлення певного мережевого чи програмного ідентифікатора, а **доказова атрибуція відповідної активності конкретному суб'єкту**. Цифрова ідентичність є складною сукупністю взаємопов'язаних інформаційних характеристик [4, с. 189], однак жодна з них, взята ізольовано, не забезпечує безумовного переходу від технічної ідентифікації до юридично значущого висновку про авторство певної дії.

У цьому аспекті анонімність виявляє певну процесуальну парадоксальність. Приховування ідентичності не обов'язково спричиняє зникнення слідової інформації; натомість відбувається її фрагментація між пристроями, інформаційними системами, провайдерами електронних комунікацій, платформами та юрисдикціями. Відтак проблема зміщується від пошуку одиничного «цифрового сліду» до реконструкції сукупності інформаційних зв'язків, достатніх для обґрунтованої персоніфікації досліджуваної діяльності. Криміналістичне значення цифрових слідів саме тому визначається не лише їх інформаційною місткістю, а й можливістю встановлення походження, цілісності, взаємозв'язку з іншими відомостями та релевантності конкретній доказовій ситуації [5, с. 229].

Зазначене дає підстави розмежовувати **технічну ідентифікацію та процесуальну атрибуцію**. Перша дозволяє встановити цифровий об'єкт, пристрій, обліковий запис, мережеву адресу чи інший ідентифікатор; друга передбачає формування доказово обґрунтованого зв'язку між відповідними даними та діями конкретної особи. Ігнорування такого розмежування створює ризик підміни доказування технологічною кореляцією, коли належність пристрою, номера телефону, облікового запису або іншого цифрового ресурсу певній особі помилково інтерпретується як достатнє підтвердження авторства всіх здійснених із його використанням дій.

Тому найбільш проблемним елементом роботи з анонімізованою цифровою активністю є не одержання окремого масиву інформації, а забезпечення належного **атрибутивного ланцюга**: від цифрової події та сформованих нею слідів – через встановлення технічного середовища їх виникнення – до конкретної особи та її юридично значущої поведінки. Такий ланцюг повинен форму-

ватися з урахуванням альтернативних пояснень походження відповідних даних: спільного використання пристроїв і мереж, компрометації облікових записів, автоматизованої активності, підміни ідентифікаторів, дистанційного доступу та інших обставин, здатних впливати на достовірність персоніфікації.

Звідси випливає і специфіка доказування кримінальних правопорушень, учинених у кіберпросторі, на яку звертається увага у сучасних дослідженнях [6]. Динамічність цифрових даних, їх розподілене зберігання, транскордонність інформаційної інфраструктури та залежність доступу до інформації від третіх осіб обумовлюють особливу чутливість до своєчасності її одержання та належності процесуальної форми. У випадках анонімізованої діяльності це доповнюється необхідністю доведення не тільки факту існування певних даних, а й їх суб'єктної належності. Відповідно, доказове значення набуває не окремий цифровий ідентифікатор, а конвергенція незалежних інформаційних масивів, що взаємно підтверджують одну версію події.

У цьому контексті потребує критичного осмислення сама категорія «деанонімізації». Її не варто зводити до технологічного встановлення персональних даних користувача. У юридичній площині більш коректно говорити про **процесуально легітимну ідентифікацію суб'єкта цифрової активності**, оскільки одержання відомостей, які дають змогу ідентифікувати особу, може бути пов'язане з істотним втручанням у приватність, таємницю комунікацій та інформаційну автономію особи. Правомірність такого втручання не може обґрунтовуватися самим фактом використання засобів анонімізації.

Це особливо важливо з огляду на функціональну нейтральність відповідних технологій. Шифрування, псевдонімізація, маршрутизація трафіку через проміжні вузли та інші способи мінімізації ідентифікованості використовуються як у кримінально протиправній діяльності, так і для легітимного захисту приватності, професійної таємниці, журналістських джерел, викривачів або осіб, які перебувають під загрозою переслідування. Отже, використання інструментів анонімізації саме по собі не може формувати достатньої фактичної підстави для інтенсивнішого процесуального втручання. Вирішальними мають залишатися зв'язок запитуваних даних із предметом доказування, необхідність їх одержання та співмірність обмеження прав поставленій легітимній меті.

Не менш суттєвим є питання юридичних наслідків уже здійсненої атрибуції. Встановлення ймовірного користувача цифрового ресурсу становить лише один із компонентів формування доказової системи і не може автоматично трансформуватися у достатню підставу для застосування заходів процесуального примусу. У попередніх дослідженнях проблем затримання окремих категорій осіб обґрунтовано акцентувалося на необхідності врахування процесуального статусу особи та спеціальних нормативних гарантій при реалізації відповідного заходу [7, с. 89]. Цей висновок набуває додаткової актуальності щодо цифрової ідентифікації: технологічна переконливість отриманого результату не усуває необхідності його юридичної верифікації та самостійного встановлення передбачених законом підстав для подальших процесуальних рішень.

У зв'язку з цим видається продуктивним розглядати роботу з анонімізованою цифровою активністю як послідовність трьох взаємопов'язаних, але юридично нетотожних рівнів: **технічної ідентифікації, доказової атрибуції та процесуальної легітимації**. На першому встановлюється інформаційний зв'язок між цифровою подією та певним технічним середовищем; на другому – перевіряється можливість обґрунтованого віднесення відповідної поведінки до конкретної особи; на третьому – визначається допустимість використання отриманих відомостей та достатність сформованої доказової сукупності для прийняття конкретного процесуального рішення. Змішування цих рівнів створює ризик передчасної персоніфікації кримінально протиправної діяльності та перенесення технічної ймовірності у площину юридичної достовірності.

Відповідно, культура цифрової анонімності актуалізує не стільки потребу в розширенні засобів деанонімізації, скільки необхідність удосконалення стандартів **атрибуції цифрової поведінки**. Перспективним видається формування підходу, за якого достовірність такої атрибуції оцінюється через сукупність взаємопов'язаних критеріїв: походження цифрових даних, спосіб їх одержання, цілісність, часову та змістову кореляцію, виключення обґрунтованих альтернативних версій користування відповідним цифровим ресурсом та узгодженість з іншими доказами.

Таким чином, кримінальний ризик культури анонімності полягає не лише у потенційному зниженні суб'єктивно сприйманого ризику викриття. Не менш істотним є формування **ризику помилкової атрибуції**, за якого технологічно встановлений зв'язок між особою та цифровим ресурсом набуває невиправдано високої доказової ваги. Тому адекватною відповіддю на поширення анонімізованої цифрової активності має бути не презумпція підозрілості анонімності та не загальна деанонімізація цифрового середовища, а розвиток процесуально верифікованих моделей

встановлення суб'єктної належності цифрових даних. Їх концептуальною основою повинно стати розмежування технічної ідентифікації, доказової атрибуції та юридичних наслідків отриманої інформації, що забезпечуватиме одночасно ефективність розслідування, належність доказування та пропорційність втручання у сферу приватності.

Список використаних джерел

1. Chu X., Zhou N., Lu X., Zhang X., Liu Y. Anonymity, Online Disinhibition, and Cyber Aggression: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*. 2026. https://doi.org/10.1177/15248380261476605
2. Галушко П. П. Кіберзлочинність: поняття та соціально-правова природа. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 1 (34). С. 808–817. https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.66
3. Гостєв А. С. Причини кіберзлочинності: глобалізація та розвиток інформаційних технологій. *Питання сучасної науки і права : матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти*, м. Суми, 24 квіт. 2026 р. Суми : СФ ХНУВС, 2026. С. 273–275.
4. Гончарова А. В. Елементи цифрової ідентичності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 1, № 83. С. 187-191. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.27
5. Караман К. В. Сучасна парадигма криміналістичного значення цифрових слідів у кримінальному провадженні. *Вісник Кримінологічної асоціції України*. 2025. Т. 35, № 2. С. 224–233. https://doi.org/ 10.32631/vca.2025.2.16
6. Філімонов М. В. *Особливості доказування при здійсненні досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у кіберпросторі* : дис. … д-ра філософії : 081 Право. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2026. 215 с. https://hdl.handle.net/11300/32233
7. Ангеленюк А.-М. Ю., Боровікова В. С. Проблеми затримання окремої категорії осіб у кримінальному процесі України. *Соціально-правові студії*. 2020. Т. 3, № 1. С. 85–92. https://doi.org/10.32518/2617-4162-2020-1-85-92

V. A. Bondarenko,
Professor at the Department of Language Skills Training
PhD in Law, Associate Professor
(Lviv State University of Internal Affairs)

R. I. Lisnyk,
4th-year cadet,
Faculty No. 1 (training specialists for pre-trial
investigation units of the National Police of Ukraine)
(Lviv State University of Internal Affairs)

UKRAINE'S PLACE IN THE SYSTEM OF COMBATING INTERNATIONAL CRIMES

Ukraine is not only defending its sovereignty but is also playing an important role in the international fight against the most serious international crimes. The ongoing war has placed international law under one of its most significant tests since the end of the Second World War.

Russia's full-scale invasion has been accompanied by thousands of alleged war crimes, crimes against humanity, and other serious violations of international humanitarian law. Ukraine has responded not only by documenting these crimes but also by strengthening cooperation between its national law enforcement authorities and international organisations [1; 2].

An important step in this process was Ukraine's accession to the Rome Statute of the International Criminal Court. Since 1 January 2025, Ukraine has been a State Party to the Rome Statute [3]. This has strengthened Ukraine's institutional participation in the international criminal justice system. It can not only cooperate with the International Criminal Court but also take part in developing international policies aimed at bringing perpetrators of the most serious international crimes to justice.

This raises an important question: Why did Ukraine not ratify the Rome Statute immediately after the Revolution of Dignity?

Several factors contributed to this situation.

First, there was a constitutional obstacle. In 2001, the Constitutional Court of Ukraine ruled that certain provisions of the Rome Statute were incompatible with the Constitution of Ukraine, which at the time provided that judicial functions could be exercised only by Ukrainian courts [4]. After the constitutional reform in 2016, Article 124 of the Constitution was amended to allow Ukraine to recognise the jurisdiction of the International Criminal Court (ICC) [5]. These constitutional changes came into force in 2019 [5].

Second, there were concerns that Ukrainian military personnel could become subject to politically motivated or unfounded allegations through international legal mechanisms.

Third, Ukraine already had a legal mechanism for cooperating with the International Criminal Court without becoming a full State Party. In 2014 and 2015, Ukraine submitted two declarations under Article 12(3) of the Rome Statute. The first declaration covered crimes committed during the Revolution of Dignity. The second covered crimes related to russia's aggression in Crimea and the Donbas. These declarations allowed the International Criminal Court to investigate crimes committed on the territory of Ukraine [6; 7].

However, after russia launched its full-scale invasion in 2022, the legal and institutional context changed significantly. The scale of international crimes highlighted the need for Ukraine to become a full participant in the international criminal justice system. Ratifying the Rome Statute also became an important step towards Ukraine's European integration.

In August 2024, the Verkhovna Rada ratified the Rome Statute, and it entered into force for Ukraine on 1 January 2025 [3]. At the same time, Ukraine used a provision of the Statute that allows a temporary declaration. For seven years, the International Criminal Court will not exercise jurisdiction over alleged war crimes committed by Ukrainian nationals [3]. This measure helps protect Ukrainian service members from possible politically motivated accusations by the aggressor state. However, this declaration does not apply to genocide or crimes against humanity and does not affect investigations that have already been opened by the ICC [3].

Today, Ukraine works closely with the International Criminal Court, Eurojust, Europol, INTERPOL, and the Joint Investigation Team, which facilitates the timely exchange of evidence and coordination among participating states [2; 8]. Kyiv is also home to the ICC's largest field office outside The Hague, which supports the conduct and coordination of investigations into international crimes in Ukraine [9].

An important feature of Ukraine's approach is the principle of complementarity. Ukrainian courts investigate and prosecute international crimes at the national level, while the International Criminal Court exercises its jurisdiction in accordance with the Rome Statute where the relevant admissibility requirements are met [10]. This framework contributes to accountability at different levels.

Ukraine is also continuing to bring its criminal legislation into line with international law. After ratifying the Rome Statute, Ukraine introduced the principle of command responsibility into its criminal legislation and continues to improve its legal rules on the crime of aggression, war crimes, and cooperation with the International Criminal Court [11; 12]. At the same time, Ukraine works closely with Europol, Eurojust, and INTERPOL to combat transnational crime, including cybercrime, human trafficking, terrorist financing, and money laundering.

Ukraine has also gained unique practical experience in documenting international crimes. Ukrainian law enforcement authorities have already registered more than 170,000 reports of war crimes. This is one of the largest investigations of international crimes in modern history [13]. Ukraine is not only using inter-?ational legal mechanisms but is also contributing to the development of new standards of cooperation between national authorities and international judicial institutions.

In conclusion, Ukraine is not only a victim of international aggression. It has become an active participant in strengthening the international criminal justice system. Ukraine's experience contributes to the development of international law, strengthens cooperation between states and international organisations, and reinforces the principle that those responsible for the most serious international crimes must be held accountable, regardless of their position or political influence.

References

1. International Criminal Court. *Situation in Ukraine*. ICC-01/22. The Hague: International Criminal Court.
2. Eurojust. *Core International Crimes Evidence Database (CICED) and cooperation on core international crimes committed in Ukraine*. The Hague: Eurojust.
3. *Rome Statute of the International Criminal Court*. 17 July 1998. As amended. Official database "Legislation of Ukraine".
4. Constitutional Court of Ukraine. *Opinion in the case on the Rome Statute of the International Criminal Court*, No. 3-в/2001, 11 July 2001.
5. *On Amendments to the Constitution of Ukraine (concerning Justice)*: Law of Ukraine No. 1401-VIII, 2 June 2016.
6. International Criminal Court. *ICC Prosecutor extends preliminary examination of the situation in Ukraine following second Article 12(3) declaration*. 2015.
7. International Criminal Court. *Situation in Ukraine*. ICC-01/22. Information on Ukraine's Article 12(3) declarations and the Court's jurisdiction.
8. Europol. *Europol participates in joint investigation team into alleged core international crimes in Ukraine*. 5 October 2023.
9. International Criminal Court / Office of the Prosecutor General of Ukraine. *ICC field office opens in Kyiv*. 14 September 2023.
10. *Rome Statute of the International Criminal Court*. Article 17 (principle of complementarity).
11. *On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine in Connection with the Ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court and Amendments Thereto*: Law of Ukraine No. 4012-IX, 9 October 2024.
12. *Criminal Code of Ukraine*. Article 31-1: Criminal liability of military commanders, other persons acting as military commanders, and other superiors.
13. European Union Advisory Mission Ukraine. *Ukraine Looks for Tools to Support Recovery Amid War*. 28 May 2025.

V. A. Bondarenko,
Professor at the Department of Language Skills Training
PhD in Law, Associate Professor
(Lviv State University of Internal Affairs)

K. O. Kozachok,
2nd-year cadet,
Educational and Scientific Institute for Training Specialists
for Criminal Police Units
(Lviv State University of Internal Affairs)

THE CRIME OF AGGRESSION AGAINST UKRAINE AND THE NEED FOR A SPECIAL TRIBUNAL

24 February 2022 marked a profound change in the security environment in Europe and beyond. However, it is important to remember that russia's full-scale invasion was not the beginning of its aggression against Ukraine. Russia's aggression against Ukraine began in 2014, after the Revolution of Dignity, when russia illegally occupied the Autonomous Republic of Crimea, launched military aggression in eastern Ukraine, and violated the fundamental principles of the Charter of the United Nations [1].

The russian federation violated Article 2(4) of the UN Charter, which clearly prohibits the use of force against the territorial integrity or political independence of any state. This principle is the foundation of modern international law and the international collective security system established after the Second World War [1].

According to United Nations General Assembly Resolution 3314 (1974), aggression is the use of armed force by one state against the sovereignty, territorial integrity, or political independence of another state. This definition is consistent with the conduct described in relation to russia's actions against Ukraine [2].

The crime of aggression is often described as a "leadership crime" because it concerns the planning, preparation, initiation, or execution of an act of aggression by persons in a position to exercise control over a State's political or military action. As recognised by the International Military Tribunal at Nuremberg, aggressive war was regarded as the gravest international crime [3]. The illegal decision to start a war leads to war crimes, crimes against humanity, unlawful deportations, torture, enforced disappearances, the destruction of civilian infrastructure, and widespread human rights violations. The crime of aggression provides the broader context in which other international crimes committed during an armed conflict must be understood.

According to Ukrainian law enforcement authorities, more than 225,000 reports of war crimes have already been registered, and thousands of Ukrainian children have been unlawfully deported or forcibly transferred to the russian federation [4]. These crimes are the direct result of the decision to launch an aggressive war.

For this reason, international law must assess not only individual war crimes but also the very decision to start an illegal war.

This position is strongly supported by one of the United Kingdom's leading experts in international law, Professor Philippe Sands KC. He has repeatedly argued that the crime of aggression is the source of all other international crimes and that those who planned and launched the war must be held accountable. Professor Sands has also been one of the leading advocates for the creation of a Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine [7].

This raises an important question: Why has the russian leadership not yet been brought before an international court for the crime of aggression?

The main obstacle is not the absence of allegations or evidence, but the jurisdictional framework governing the prosecution of the crime of aggression.

In March 2023, the International Criminal Court issued an arrest warrant for Vladimir Putin for the unlawful deportation and transfer of Ukrainian children. This historic decision confirmed that even a Head of State could become the subject of international criminal prosecution [6].

However, this arrest warrant concerns a war crime, not the crime of aggression [6].

The legal situation regarding the crime of aggression is much more complex. The Rome Statute places significant limits on the jurisdiction of the International Criminal Court over this crime. Under the current jurisdictional framework of the Rome Statute, the ICC cannot exercise jurisdiction over the crime of aggression committed by nationals of a State that is not a party to the Statute, such as russia, or on its territory [5].

Another legal challenge is personal immunity. Under customary international law, a sitting Head of State enjoys personal immunity while in office. This means that national courts of other states cannot prosecute the current President of the russian federation [8].

That is why the international community has launched the process of creating a Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine.

The main purpose of this Tribunal is to close the existing gap in international criminal law and ensure accountability for the crime of aggression – that is, for the decision to use armed force illegally against another sovereign state [9; 10].

In 2022, the Core Group was established – an international coalition of more than forty states and international organisations working to create such a Tribunal [9]. In May 2025, the participating states supported the establishment of the Special Tribunal under the auspices of the Council of Europe. This marked an important step towards closing one of the most significant gaps in international criminal justice [9; 10].

At the same time, the Statute of the Special Tribunal provides a specific mechanism for proceedings concerning a serving Head of State, Head of Government, or Minister of Foreign Affairs. Under the Statute, the confirmation of an indictment and further proceedings may be suspended until the person leaves office or an appropriate waiver of immunity is provided [10].

However, this does not mean that he will escape justice.

Evidence can already be collected and preserved. Criminal case files can be prepared, and those responsible can be identified. The proceedings against a serving Head of State may be suspended until the person leaves office or an appropriate waiver of immunity is provided [10].

It is also important to remember that on 16 March 2022, the International Court of Justice ordered the russian federation to immediately suspend its military operations in Ukraine [11]. Russia did not comply with this legally binding order, which raised significant concerns regarding compliance with international law and the decisions of international judicial institutions.

For these reasons, the creation of the Special Tribunal is of fundamental importance. Its purpose is not only to punish individuals but also to protect the international legal order itself. If the crime of aggression remains unpunished, it will create a dangerous precedent of impunity for future aggressors.

The United Kingdom has been among the states supporting international efforts to establish accountability for the crime of aggression against Ukraine. Supporting the creation of the Special Tribunal is therefore not only an act of solidarity with Ukraine. It is also an investment in international peace, security, and justice.

If the crime of aggression is left without proper legal assessment, it will mean that international law is unable to protect states from the gravest international crime. That is why establishing the Special Tribunal is not only a matter of justice for Ukraine but also a matter of preserving confidence in the entire system of international law.

Today, Ukraine is defending not only its own territory. It is defending the principle that no state has the right to change internationally recognised borders by force, and that no political leader should escape responsibility for launching a war of aggression.

The establishment of a Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine would address an existing jurisdictional gap and complement national and international mechanisms of accountability. It would also contribute to the further development of international criminal law concerning individual responsibility for the unlawful use of force.

References

1. United Nations. *Charter of the United Nations*. 26 June 1945.
2. United Nations General Assembly. *Resolution 3314 (XXIX). Definition of Aggression*. 14 December 1974.
3. International Military Tribunal. *Judgment of the International Military Tribunal for the Trial of the German Major War Criminals*. Nuremberg, 30 September–1 October 1946.
4. Office of the Prosecutor General of Ukraine. Information on the investigation and documentation of crimes committed as a result of the Russian Federation's aggression against Ukraine, 2026.
5. International Criminal Court. *Rome Statute of the International Criminal Court*. 17 July 1998, as amended. Articles 8 bis, 15 bis.
6. International Criminal Court. *Statement by Prosecutor Karim A.A. Khan KC on the issuance of arrest warrants against President Vladimir Putin and Ms Maria Lvova-Belova*. 17 March 2023.
7. UCL News. *Interview: Professor Philippe Sands on the case against Putin for the crime of aggression*. 30 March 2022.
8. International Court of Justice. *Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment*. I.C.J. Reports 2002.
9. Council of Europe. *Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine: Frequently Asked Questions*. 2025–2026.
10. Council of Europe; Ukraine. *Agreement on the Establishment of the Special Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine and Statute of the Special Tribunal*. Strasbourg, 25 June 2025.
11. International Court of Justice. *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation): Order of 16 March 2022*. I.C.J. Reports 2022.

Dr. Iuris Gediminas Buciunas,
In position of professor
at Mykolas Romeris University Public Security Academy
Maironio str. 27, 44298 Kaunas, Lithuania
In position of assoc. professor
at Vytautas Magnus University the Faculty of Law
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1826-0527/

FUTURE OF COMMUNITY POLICING: SHIFT FROM REACTIVE MODEL TO PROACTIVE

"The future belongs
to those who prepare for it today"
Malcolm X [1]

The article presents the author's thoughts on the future of community policing in Ukraine. Article 1 of the Criminal Code of Ukraine states that the objective of the Criminal Code of Ukraine is to provide legal protection of the rights and liberties of every human being and citizen, property, public order and public safety, the environment, and the constitutional order of Ukraine against criminal encroachments, to secure peace and safety of mankind, and to prevent crime. [2] The Criminal Code defines socially dangerous acts or omissions and counts them as criminal offenses and at the same time, sets up the heaviest type of legal liability – the criminal. At the same time, criminal offense mainly led to guaranteed harm in public relations. Sometimes it is possible to assess losses caused by a criminal act. Sometimes it is difficult or even impossible to make comprehensive calculations of losses caused by a criminal offense. There we may discuss the cost of detection and investigation the crimes. However, it may be a separate topic for academic research. At the same time, it raises the topic for the academic discussion. How to decrease costs on detection, investigation and restoration infringed public relations? One of the possible solutions may be in placed – preventive activity of community police official. The author of this academic paper would like to raise the hypothesis that states- success of preventive activities carried out by different players in civilian security area directly depends on the level of trust from local community to official conducting preventive activities. According to the nationwide public opinion survey conducted by Rating Group for the European Union Advisory Mission in Ukraine, the National Guard of Ukraine has the highest public trust among law enforcement agencies, with 86% of respondents expressing confidence, up from 72% in 2023. The State Border Guard Service is trusted by 54%, but 42% of respondents distrust it. Both the National Police and the Ministry of Internal Affairs have 48% trust, but also considerable levels of distrust (51% and 38% respectively). Trust in the National Police has slightly decreased since 2023 (down from 56%). This survey was conducted between 24 and 29 September 2024 using Computer-Assisted Telephone Interviewing (CATI), with a sample size of 2,000 respondents representing Ukraine's adult population (excluding temporarily occupied territories and areas without Ukrainian mobile communication). The margin of error is 2.2% with a 0.95 confidence level. [3] One of the main bodies amongst law in enforcement institutions dealing with different categories of criminal offenses is the National Police of Ukraine and at the same time, according to article 31 of the Law of Ukraine "On the National Police", the preventive activity is primary function police. The main players in hierarchy of preventive activity carriers from law enforcement agencies side are community police officials. There may be one of the starting points to build trust with local community through institute of community police officials. Before going to the topic of this academic paper, we should have clear understanding what does it stands behind the terms "community police official", police community police officer". According to Justia legal dictionary definition "community police officer" refers to a law enforcement official who is particularly designated under a community policing scheme to serve within a specific region or community.[4] Similar explanation gives the Merriam-Webster dictionary: a police officer assigned as part of a community policing program to a neighborhood or community.[5] The author's opinion the term "community police official" should interpretate in broader view. It is not just a sworn actual police officer working at community policing area. The term "**community police official"** refers to broader circle of officials – to anyone in a police or other law enforcement agency or military forces performing police functions leadership, other officers in law enforcement agencies, military forces performing community policing function or in administrative role dealing with community programs aiming to preventive criminal activities, also police officers who conducts community policing functions assigned by laws. Benjamin Franklin, one of the Founding Fathers of the United States, stated that "an ounce of prevention is worth a pound of cure"[6]. From the point of the view of the author of this paper, based on long practical experience

working as a practitioner at a law enforcement agency and conducting academic research in some areas of preventive activities of the police, potential trends for development of future community policing in preventive activities may be following:

1. Development of advanced specialized trainings design for community policing;

2. Employment of State of Art in the preventive activity of community police officials;

3. Cooperation with civil society, namely with local communities. Success of community policing mainly depends on the trust of the population of Ukraine in the police. If trust goes up, the preventive activity in community policing is going to be more effective, and the shift from reactive model to proactive model of policing is more visible for local community members. Solid ground to start such an activity is in place in Ukraine, in given case, the legal ground for interaction between the National Police of Ukraine and the population, local communities. More in details the national lawmaker of Ukraine presents the concept on police and civil society interaction in Article 9 of the Law of Ukraine "On National Police" 2015 No. 580-VIII on Openness and transparency states that "1. Police shall act on the principles of openness and transparency within the limits established by the Constitution and laws of Ukraine. [7] Article 11 the Law of Ukraine "On National Police". The above-mentioned law states that interaction with the population is based on partnership principles. 1. The Police shall act in close cooperation and partnership with the population, territorial communities and civil associations based on partnership principles and aimed at meeting their needs. 3. Public trust shall be the key criterion for evaluation of work efficiency of the bodies and units of the Police. [7] The author of the academic paper based on his more than 20 years in training and pedagogical activities at the police education institutions would like to share his vision on trends for future development of advanced specialized trainings specially design for community police officials. It is essential to move away from standard theoretical lectures and focus on practical, evidence-based and psychological methods. Modern community policing philosophy requires police community official should be to be not only protector the of the law but also be excellent data analyst for socially important events occurred or occurring at the given territory, be mediator between police and local communities in finding balance between different interests, between justice and requirements of laws, and finally be one of the leaders for local community. It leads to further advanced trainings needs for appointed community police officials. The author would like to proposals short, 2-4 days training for community police officials before they start to perform assigned duties. The training agenda should include the following topics: peculiarities of local community, especially on cultural aspects of ethnic group of people living in the given area, their traditions, habits, religion. For, example, Roma, Hungarian minorities, in given example, the community police official should be familiar with the traditions of ethnical minorities. It will help to build a bridge of trust between a community police official and local community. Another topic for the advanced training could be lectures on local industry, criminal situations, demographic situation in a given territory, prevailing crimes in the given area within the last 3-5 years, some aspects on psychology of communication including topics on conflict management, and final topics must be on employment the tools of criminal analysis and artificial intelligence apps in daily activities of a community police official. Just after above mentioned introductory part the community police official may start to perform his/her duties. It is very important role on build trust is the first meetings of a community police official with local community and their leaders.

Conclusions:

1. One of the starting points is to build trust with local community through institute of community police officials.
2. A community police official starts to perform assigned duties at the given area, must be in place already developed advanced specialized training design for community policing.

References

1. Goodreads. Malcolm X > Quotes > Quotable Quote. URL: https://www.goodreads.com/quotes/215829-the-future-belongs-to-those-who-prepare-for-it-today
2. The Criminal Code of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?lang=en#Text
3. Public opinion survey for the EU Advisory Mission in Ukraine. URL: https://www.euam-ukraine.eu/wp-content/uploads/2024/10/2024_EUAM-Survey-Results_ENGFor-website.pdf
4. Community police officer. Justia legal dictionary. URL: https://dictionary.justia.com/community-police-officer
5. Community police officer. Merriam-Webster dictionary. URL: https://www.merriam-webster.com/ legal/ community%20police%20officer
6. Benjamin Franklin Quotes. URL: https://www.azquotes.com/quotes/topics/prevention.html
7. The Law of Ukraine "On National Police. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text

T. Holovach,
PhD in Philology,
Associate Professor at the Department of Language Training,
(Lviv State University of Internal Affairs)

F. Polulikh,
4th-year cadet, Faculty No. 1
(training specialists for pre-trial investigation bodies
of the National Police of Ukraine)
(Lviv State University of Internal Affairs)

CRIMES AGAINST HUMANITY IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Since the launch of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation on 24 February 2022, United Nations bodies, the International Criminal Court (ICC), and independent human rights organisations have documented a pattern of acts meeting the legal threshold of crimes against humanity under Article 7 of the Rome Statute of the International Criminal Court. Unlike an ordinary war crime, this category of international crime requires proof that an act such as murder, torture, deportation, or enforced disappearance formed part of a widespread or systematic attack directed against a civilian population, pursuant to a state or organisational policy (International Criminal Court, 2024). This paper reviews seven documented cases from the war in Ukraine and the international accountability mechanisms currently pursuing them.

Article 7 enumerates the underlying acts capable of constituting a crime against humanity, including murder, extermination, deportation, imprisonment, torture, rape, persecution, and enforced disappearance (International Criminal Court, 2024). What separates these from ordinary or isolated war crimes is the contextual element: the conduct must involve the multiple commission of such acts against a civilian population pursuant to a coordinated policy. The UN Independent International Commission of Inquiry on Ukraine has applied this standard directly, concluding in March 2026 that Russia's enforced disappearance and torture of civilians, its deportation of Ukrainian children, and its drone strikes on civilians in the Kherson region each amounted to crimes against humanity because they formed part of a coordinated state policy (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights [OHCHR], 2026).

Following the withdrawal of Russian forces from the Kyiv suburb of Bucha in late March 2022, Human Rights Watch documented nine apparent summary executions and seven further unlawful killings of civilians, together with evidence of torture and enforced disappearance (Human Rights Watch, 2022). OHCHR later verified the killing of seventy-three civilians during the period of occupation, and local officials reported that more than 450 bodies were ultimately recovered from the town, the great majority showing signs of violent death.

Hundreds of civilians, including families with children, had taken shelter in Mariupol's Drama Theatre – marked "CHILDREN" in large letters visible from the air – when it was struck by Russian aircraft using two 500-kilogram bombs. Amnesty International's investigation, combining survivor testimony, satellite imagery, and blast modelling, found no plausible military objective at or near the site and called for the strike to be investigated as a war crime and, given the deliberate targeting of a clearly marked civilian shelter, as part of a broader crime against humanity (Amnesty International, 2022).

After Ukrainian forces recaptured Izium in September 2022, investigators discovered a forest burial site with at least 440 individual graves, several dozen showing clear signs of torture and summary execution. The Kharkiv Human Rights Protection Group documented at least ten torture sites within the town, including a police station used by Russian forces as their headquarters, where investigators recovered detainee logbooks and implements such as electric cables and batons (Kharkiv Human Rights Protection Group, 2022).

An investigation by a team of international lawyers working with Ukraine's Office of the Prosecutor General identified at least twenty torture centres in Kherson with direct financial links to the Russian state, several operated by officers of Russia's Federal Security Service. More than 1,000 Ukrainians gave first-hand accounts of detention and torture, and investigators traced the facilities' funding to Russian state budgets – evidence significant for the legal classification of the conduct, since proof of centralised state funding supports the policy element required for a crimes-against-humanity charge (CNBC, 2023).

On 17 March 2023, the ICC issued arrest warrants for President Vladimir Putin and Commissioner for Children's Rights Maria Lvova-Belova over the unlawful deportation and transfer of children from occupied Ukraine (International Criminal Court, 2024). The UN Commission of Inquiry's March 2026 report went further, verifying 1,205 individual cases across five Ukrainian oblasts in which children's whereabouts were not

disclosed and their return was obstructed, and classifying these acts as both a war crime and the crime against humanity of enforced disappearance of children (OHCHR, 2026).

According to a September 2025 OHCHR report, more than 92 percent of 216 released civilian detainees interviewed between June 2023 and September 2025 gave consistent, detailed accounts of torture or ill-treatment, and the report documented thirty-eight deaths in custody resulting from torture, poor detention conditions, or denial of medical care. Ukraine's Ombudsperson has separately reported nearly 16,000 cases of arbitrary detention since 2014. On this basis, the Commission of Inquiry concluded that this pattern, carried out under a coordinated state policy, constitutes a crime against humanity (OHCHR, 2026).

The Commission of Inquiry documented a sustained campaign of first-person-view drone strikes against civilians and civilian vehicles in frontline Kherson settlements, describing the practice as rendering entire localities effectively unliveable. It concluded that these attacks amounted to the crime against humanity of murder as well as war crimes, on the basis that the strikes were systematic and directed at identifiable civilians rather than military targets; FPV drone strikes accounted for close to 30 percent of civilian casualties recorded in December 2025 alone (OHCHR, 2026).

The ICC has issued arrest warrants against six individuals in connection with the situation in Ukraine, including President Putin and Ms Lvova-Belova for the deportation of children and, since June 2024, former Defence Minister Sergei Shoigu and Chief of the General Staff Valery Gerasimov for directing attacks on civilian objects and for the crime against humanity of inhumane acts. The Court has also opened a field office in Kyiv to support Ukrainian authorities, who by early 2026 were handling more than 150,000 domestic war-crimes case files (International Criminal Court, 2024). Ukraine has separately initiated proceedings against Russia before the International Court of Justice under the Genocide Convention, and a number of third states, including Germany, Poland, and Lithuania, have opened their own investigations under the principle of universal jurisdiction. Enforcement nonetheless remains limited: Russia is not a state party to the Rome Statute, has rejected the ICC's jurisdiction, and no suspect named in an ICC warrant has yet been surrendered to The Hague.

The evidence assembled by United Nations investigators, the ICC Office of the Prosecutor, and independent human rights organisations over more than four years of full-scale war supports the conclusion that Russian forces and occupying authorities have engaged in a widespread and systematic attack against the civilian population of Ukraine, satisfying the contextual threshold for crimes against humanity under Article 7 of the Rome Statute. The seven cases reviewed here – the Bucha killings, the bombing of the Mariupol theatre, the Izium mass graves and torture chambers, the Kremlin-financed torture centres of Kherson, the organised deportation of Ukrainian children, the systematic torture and enforced disappearance of civilian detainees, and the deliberate drone targeting of civilians in the Kherson region – are not isolated incidents but recurring patterns identified independently by multiple investigative bodies using different methodologies. Whether this body of evidence ultimately translates into convictions will depend less on further fact-finding, which is already extensive and independently corroborated, than on the political and diplomatic conditions required to bring indicted individuals before an international or domestic tribunal.

References

Amnesty International. (2022). "Children": The attack on the Donetsk Regional Academic Drama Theatre in Mariupol, Ukraine. https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5713/2022/en/

CNBC. (2023, March 2). At least 20 torture centers in Kherson were directly financed by the Kremlin, international lawyers say in a new report. https://www.cnbc.com/2023/03/02/ukraine-russia-war-kherson-torture-centers-financed-by-kremlin.html

Human Rights Watch. (2022, April 21). Ukraine: Russian forces' trail of death in Bucha. https://www.hrw.org/news/2022/04/21/ukraine-russian-forces-trail-death-bucha

International Criminal Court. (2024). Ukraine [Situation page, including the Rome Statute's Article 7 and the 2023–2024 arrest warrants]. https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine

Kharkiv Human Rights Protection Group. (2022). Mutilated bodies in Izium mass graves and other atrocities after Russian invaders driven out. https://khpg.org/en/1608811201

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2026, March 12). Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the Human Rights Council (A/HRC/61/61). https://www.ohchr.org/ en/hr-bodies/hrc/iicihr-ukraine/index

M.-A. Kudla,
Lecturer of the Department of Language Skills Training
(Lviv State University of Internal Affairs)

V. Mozharivska,
Cadet of Faculty № 1, 2nd-year
(Lviv State University of Internal Affairs)

THE ROLE OF CRITICAL THINKING IN CRIMINAL INVESTIGATIONS

Critical thinking in law enforcement is an intellectual process that involves systematic information analysis, objective fact-checking, source evaluation, detection of logical inconsistencies, and the formulation of well-reasoned conclusions. It enables an investigator to process complex data while actively mitigating cognitive biases such as confirmation bias or premature closures.

As highlighted in occupational research, critical thinking is deeply interwoven with the essential psychological and operational attributes required of modern law enforcement personnel. Among the professionally important qualities of a police officer, cognitive flexibility, logical rigor, analytical capability, and emotional stability allow practitioners to navigate high-pressure, ambiguous environments without succumbing to subjective assumptions. Furthermore, systematic problem-solving skills interact with communicative competencies, enabling officers to evaluate testimony critically while maintaining profe-?sional objectivity [3].

In the realm of criminal investigations, critical thinking serves as the primary safeguard against judicial errors and investigatory missteps. Rather than relying solely on intuition, a professional investigator uses structured thinking to analyze physical and narrative evidence, cross-examine witness testimonies, and systematically generate and test investigative hypotheses.

In their foundational work on investigative processes and methodology, Rod Gehl and Darryl Plecas emphasize that criminal investigation is inherently a process of critical inquiry and cognitive decision-making. Investigators must continually assess the validity, relevance, and credibility of incoming information, maintaining a stance of professional skepticism. By systematically challenging assumptions and applying inductive and deductive reasoning, officers can identify contradictions in statements, avoid rushing to premature conclusions, and build logically sound, evidence-backed investigative theories [5, 9].

The introduction of martial law in Ukraine has drastically transformed the information landscape in which police officers and investigators operate. Law enforcement officials face an unprecedented influx of raw data originating from social media networks, public messaging channels, CCTV footage, mobile device recordings, and open-source platforms.

Under conditions of wartime operations, investigators are routinely exposed to aggressive disin-?ormation campaigns, psychological operations, and potential evidence falsifications. In this hostile information domain, critical thinking becomes a vital security tool. Investigators must rigorously verify digital traces, check metadata, establish the chain of custody for electronic evidence, and determine the origin of media files before incorporating them into criminal case materials. Evaluating information critically prevents bad-faith actors from manipulating the judicial system and ensures that investigative findings remain objective and resilient under legal scrutiny.

Investigating war crimes, atrocities, and security offences committed during active military conflict demands specialized analytical methodologies and enhanced procedural precision.

First, conducting investigative (search) actions under martial law requires adapting traditional procedural mechanisms to hazardous and rapidly changing conditions. As noted by V. S. Kordon, carrying out searches, site inspections, and interrogations during wartime requires investigators to assess immediate risks dynamically while upholding statutory procedural guarantees and preserving evidentiary value [2].

Second, the gathering, verification, and evaluation of war crime evidence heavily rely on advanced digital tools and open-source intelligence (OSINT). According to T. S. Yefimenko, collecting and analyzing digital evidence during armed aggression presents unique technical and legal challenges–ranging from verifying media authenticity to documenting digital footprints from remote locations. Critical thinking enables investigators to match witness testimony against geolocation data, satellite imagery, and temporal metadata, effectively neutralizing attempts at digital tampering [1].

Finally, as elaborated by T. H. Fomina and T. S. Yefimenko, the overarching methodology for gathering evidence in war crimes proceedings requires a structured synthesis of traditional witness statements, forensic findings, and electronic records. Evaluating such complex, multi-layered evidence demands that investigators critically assess the reliability of open-source information, detect discrepancies across heterogeneous data streams, and establish an unbroken evidentiary chain capable of meeting both national standards and international criminal justice criteria [4].

Critical thinking is not merely an advantageous personal trait; it is a core professional competency indispensable to modern policing and procedural law. In routine criminal inquiries, structured analytical reasoning ensures the rigorous evaluation of evidence, unbiased hypothesis testing, and the protection of legal rights.

In the context of martial law and armed aggression in Ukraine, the necessity of critical thinking is amplified exponentially. Law enforcement officers must operate within a complex, noise-heavy, and poten-?ially deceptive information environment. By combining critical source evaluation, OSINT methodologies, and strict adherence to procedural standards during wartime investigative actions, law enforcement ensures that evidence collected–particularly regarding war crimes–remains authentic, legally admissible, and capable of delivering justice in national and international courts.

References

1. Єфіменко Т. С. Збирання, перевірка та оцінка цифрових доказів воєнних злочинів під час збройної агресії в Україні: виклики та рішення. Вінниця, 2024. С. 375–378. https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5787ab2a-85aa-47af-8d13-ad9d78da3fe9/content?trackerId=b741990407ca3104

2. Кордон В. С. Провадження слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. Вінниця, 2025. С. 497–500. https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6c3b0331-de5c-4d6e-b967-7badd7e1fb9a/content?trackerId=b741990407ca3104

3. Пряхіна Н. О., Когут Я. М., Жидецький Ю. Ц. Професійно важливі якості сучасного поліцейського. Львів, 2022. С. 239–243. https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4955/1/ %d0%ba%d0%be%d0% b3 %d1%83%d1%82%2c%20%d0%bf%d1%80%d1%8f%d1%85%d1%96%d0%bd%d0%b0.pdf

4. Фоміна Т. Г., Єфіменко Т. С. Збирання доказів у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів. Київ, 2026. С. 1342–1355. https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/40634/40649

5. Gehl R., Plecas D. Introduction to Criminal Investigation: Processes, Practices and Thinking. Chapter 1: Introduction, 2017. 174 p. https://pressbooks.bccampus.ca/criminalinvestigation/chapter/chapter-1-introduction/

M.-A. Kudla,
Lecturer of the Department of Language Skills Training
(Lviv State University of Internal Affairs)

A. Feduniv,
cadet of Faculty № 1, 2nd-year
(Lviv State University of Internal Affairs)

CHALLENGES OF IDENTIFYING VICTIMS AND SUSPECTS IN WAR CRIME INVESTIGATIONS IN UKRAINE

The war that broke out in 2022 has had a devastating impact on Ukraine's territorial integrity, laying waste to nearly all infrastructure across cities and villages within the combat zone. Most catastrophic, however, is its tragic toll on human life, having shattered and claimed the lives of countless innocent Ukrainian civilians.

Therefore, during Russia's military aggression, Ukraine, in addition to defending its borders with military forces also systematically collects and documents evidence capable of proving all crimes committed by the Russian Federation during the war, including every person killed and every building destroyed. Therefore, the identification of both victims and those directly responsible is not merely a separate investigative action but a fundamental process. It includes establishing the identity of the deceased through forensic medical and DNA examinations, as well as identifying perpetrators and commanders who issued criminal orders through the analysis of digital traces, witness testimony, and open-source data. The reasons for this are twofold: the need to ensure the inevitability of punishment since without precise identification of a suspect, it is impossible to hold that person accountable and the urgent need to return the bodies of the deceased to their families for dignified burial.

The challenges in identifying victims arise primarily from the overwhelming number of bodies requiring a wide variety of forensic medical examinations. Depending on the degree and type of body decomposition, the quantity and condition of the remains, as well as the potential hazards involved in identification procedures, the required specialists, their equipment, and the time needed vary significantly.

Identifying even a single individual may require a multidisciplinary team comprising a police officer, another trained law enforcement official, a forensic medical expert or physician, and a volunteer. Furthermore, fire support from military personnel may be necessary if operations are conducted in areas close to active combat zones. Deploying such a number of participants inevitably involves a substantial risk to their lives. During the war, there have been repeated instances of booby-trapping both the area where the body is located and the human remains themselves. This extreme danger, combined with a shortage of qualified personnel and volunteers, significantly reduces the efficiency of the victim identification process [0].

Following the outbreak of the full-scale war, a significant portion of the population was forced to flee Ukraine, resulting in restricted access for police and forensic experts to the relatives of the deceased. This has severely complicated the identification procedure, the collection of reference genetic data for DNA analysis, and the acquisition of the victims' personal medical records, which could otherwise expedite the identification process.

The official INTERPOL Disaster Victim Identification (DVI) Guide, while serving as a compendium of universal global practices for identifying the deceased, exhibits certain limitations when implemented in the context of an active armed conflict. For instance, the INTERPOL standard mandates the immediate placement of bodies in refrigerated modules for preservation; however, in practice, systematic strikes on energy infrastructure make it impossible to maintain the power supply for such modules or mobile morgues near the front line. Additionally, one of the guide's recommendations involves securing the perimeter of the recovery site and deploying advance teams to conduct time-unrestricted searches. In the realities of war, this is unjustifiably dangerous due to the constant threat of rocket and artillery strikes, unexploded ordnance, and unpredictable landmines that cannot be effectively isolated [3].

The identification of suspects constitutes an indispensable component of Ukraine's future transitional justice and post-war recovery processes. This activity is carried out by a range of national law enforcement agencies (including the National Police of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the State Bureau of Investigation, among others) under the direct procedural guidance and coordination of the Office of the Prosecutor General. The primary objectives include establishing a consolidated evidentiary foundation, sustaining public prosecution, and ensuring the inevitable accountability of the perpetrators.

One of the most widely deployed methodologies for identifying suspects is open-source intelligence (OSINT) coupled with digital forensics. Specifically, law enforcement authorities conduct:

- comprehensive analysis of municipal video surveillance systems (particularly the "Safe City" networks);

– high-resolution satellite monitoring and aerial reconnaissance utilizing unmanned aerial vehicles (UAVs);

– deployment of artificial intelligence algorithms and computer vision technologies for facial recognition and feature detection of Russian servicemen (notably across social media platforms).

Furthermore, on the initiative of the Office of the Prosecutor General and the Coordination Headquarters for the Treatment of Prisoners of War, the "Pokayaniye" project was launched, aiming to induce Russian military and security personnel to provide incriminating testimony regarding war crimes in exchange for exemption from criminal liability and international protection guarantees.

However, significant procedural barriers impede the direct admissibility of all collected digital information as judicial evidence in war crime proceedings. Specifically, evidence obtained through digital forensics must strictly adhere to the international requirements codified in the Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations to ensure its recognition by both domestic courts and the International Criminal Court. These imperative standards include: rigorous verification of primary metadata (confirming time, date, and geolocation); cryptographic integrity control (hashing); and the strict maintenance of an unbroken chain of custody, documenting each specialist who extracted, handled, or transferred the digital asset [2]. Under the operational conditions of active armed conflict, fulfilling these rigorous requirements represents an exceptionally complex undertaking, demanding focused attention from investigative bodies.

Representatives of the National Police of Ukraine, during a meeting in The Hague with foreign partners – specifically law enforcement officials from investigative units -presented the results of their activities regarding the documentation of war crimes committed by the Russian Federation in Ukraine. The listed measures included: verifying war criminals on social media platforms, identifying individuals through facial recognition using a system containing a network of over 30 billion facial images, conducting Open-Source Intelligence (OSINT) investigations, and other actions. According to Maksym Tsutskiridze, the Head of the Main Investigation Department, the comprehensive measures conducted (such as searches, crime scene inspections, interrogations, etc.) resulted in the drafting of over 2.4 thousand notices of suspicion, half of which have already been forwarded to court, which is a powerful outcome of painstaking work [4]. However, it is necessary to point out that this article was published in March 2024, making the presented statistical data slightly outdated for the current context.

To comprehensively address the outlined challenges, it is essential to conclude specialized international humanitarian agreements with the Russian Federation, mediated by international organizations, to guarantee the unhindered repatriation of both civilian and military remains. Concurrently, implementing standardized digital forms to systematize the forensic and biometric parameters of human remains will substantially increase the efficiency of body identification, regardless of where the remains were recovered or where the relatives currently reside. Finally, this system must be complemented by establishing a procedurally robust mechanism for authorized public officials to collect and formally document evidentiary materials from the civilian population in strict accordance with international protocols, particularly ensuring the integrity of the chain of custody

The intrinsic interdependence between identifying victims and determining suspects forms an indivisible evidential ecosystem in war crime investigations. This synergy is directly demonstrated by the fact that forensic medical findings obtained from post-mortem examinations – establishing the specific weapon deployed, the cause, and the precise time of death, provide objective grounds to trace the specific military unit operating in that territory or utilizing that weaponry. This directly facilitates identifying both the individual physical perpetrator and the commander who issued the unlawful order. Behind every victim and every act of unlawful destruction, there must be an identifiable individual or group held accountable, which constitutes the quintessential cornerstone of delivering transitional justice and upholding the rule of law.

References

1. Zarosylo V., Bondarenko O., Shlapak A. Peculiarities of Identification of Corpses of Deceased Persons and Servicemen under Martial Law. Scientific Works of Kyiv Aviation Institute. Series Law Journal "Air and Space Law". Kyiv, 2025. Vol. 2, No. 75. P. 176-182. URL: https://jrnl.kai.edu.ua/index.php/UV/article/view/20231/27329
2. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations: A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Materials in Investigating Violations of International Criminal and Human Rights Law. OHCHR & Human Rights Center UC Berkeley, 2022. URL: https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/berkeley-protocol-digital-open-source
3. INTERPOL. Disaster Victim Identification Guide (November 2023 ed.). Lyon, 2023. URL: https://www.interpol.int/content/download/589/file/DVI_DVI%20Guide%202023.pdf
4. National Police of Ukraine. Police presented the results of the investigation of war crimes in Ukraine at the annual meeting of experts in The Hague. Kyiv, 2024. URL: https://npu.gov.ua/news/politseiski-predstavyly-rezultaty-rozsliduvannia-voiennykh-zlochyniv-v-ukraini-na-shchorichnomu-zasidanni-ekspertiv-v-haazi

L. Kuzo,
PhD in Psychology,
Head of the Department of Language Skills Training
(*Lviv State University of Internal Affairs*),

S. Tyshchenko,
3rd-year cadet, Faculty № 1 (training specialists for pre-trial
investigation bodies of the National Police of Ukraine)
(*Lviv State University of Internal Affairs*)

WAR CRIMES IN UKRAINE: INTERNATIONAL LAW AND CRIMINAL ACCOUNTABILITY

International Humanitarian Law, codified across the four 1949 Geneva Conventions and their Additional Protocols, rests on the fundamental premise that armed conflict is subject to legal boundaries. These laws balance military necessity with humanitarian protection through core principles: distinction between civilians and combatants, proportionality in attack, precautions to avoid collateral injury, and the prohibition of unnecessary suffering. In Ukraine, the Russian military has consistently breached these boundaries, turning statutory violations from incidental tactical failures into a coordinated method of warfare.

The deliberate and indiscriminate targeting of civilian populations represents an outright violation of the principle of distinction under Article 48 and Article 51 of Additional Protocol I, as well as Article 8 of the Rome Statute. In March 2022, the Mariupol Drama Theatre, functioning as a shelter with the Cyrillic word "CHILDREN" clearly painted on the pavement outside, was destroyed by heavy aerial bombs, killing hundreds of sheltering civilians. In April 2022, a Tochka-U ballistic missile equipped with cluster submunitions struck the Kramatorsk railway station, an open civilian evacuation hub, killing dozens of fleeing families. The deployment of wide-dispersion cluster weapons against a dense civilian transit center directly contravenes the requirement to distinguish between military and civilian targets.

The treatment of non-combatants and captured personnel in occupied and liberated areas reveals an institutionalized disregard for the Geneva Conventions. In cities like Bucha, Hostomel, Borodyanka, Izium, and Kherson, investigators uncovered mass graves and detention sites showing evidence of systematic abuse. Victims displayed hands tied behind their backs, blunt-force trauma, ligature strangulation marks, and execution-style gunshot wounds to the head. Detainees inside filtration networks were subjected to electric shocks from military field telephones, staged firing squads, and extreme deprivation. The July 2022 explosion at Olenivka, which incinerated dozens of Ukrainian prisoners of war, directly breached Article 13 of the Third Geneva Convention, which mandates that prisoners of war must be humanely treated and protected against all acts of violence.

Russian operational strategy has also weaponized civilian survival systems in direct violation of Article 54 of Additional Protocol I. Beginning in the autumn of 2022, coordinated waves of cruise missiles, ballistic weapons, and loitering drones targeted electrical transmission substations, thermal generation plants, and water infrastructure. Rather than securing localized tactical advantages, these strikes aimed to trigger cascading failures in centralized heating, municipal water supplies, and emergency medical care during freezing winter temperatures, using civilian deprivation as a method of intimidation and pressure.

This destruction extends to cultural heritage and prohibited weaponry. The systematic stripping of artifacts from the Kherson Regional Art Museum and the theft of Scythian gold in Melitopol breach the 1954 Hague Convention and Article 8 of the Rome Statute, which classify the pillage or unlawful transfer of cultural property as war crimes. Furthermore, Russian forces have deployed wide-area cluster munitions in dense residential zones across Kharkiv and Mykolaiv and used banned chemical riot-control agents, such as chloropicrin and tear gas, in combat trenches, violating the Chemical Weapons Convention and the prohibition against weapons calculated to cause unnecessary suffering.

Holding senior leadership accountable for these actions requires navigating the jurisdictional mechanics of the International Criminal Court. Although Ukraine was not initially a State Party to the Rome Statute, it exercised its sovereign authority under Article 12(3) by lodging two formal declarations in 2014 and 2015. These declarations granted the ICC ongoing, open-ended jurisdiction over war crimes, crimes against humanity, and genocide committed throughout Ukraine's internationally recognized territory.

Under customary international law, sitting heads of state typically enjoy personal and functional immunity before foreign domestic courts. However, Article 27 of the Rome Statute explicitly removes these immunities before the ICC. The statute applies equally to all individuals regardless of their official capacity,

affirming that head-of-state status neither shields an actor from criminal liability nor bars the court from exercising its jurisdiction. As established in international precedents, customary international law does not recognize head-of-state immunity before an international criminal tribunal exercising valid jurisdiction.

Attributing criminal liability to high-level political and military figures does not require showing that they personally executed individual strikes. The Rome Statute establishes integrated modes of liability, beginning with direct and indirect co-perpetration under Article 25(3)(a). When a leader exercises decisive control over a hierarchical state apparatus, they bear individual criminal responsibility because their authority directs subordinates to carry out the physical components of the crime.

Complementing this is the doctrine of command and superior responsibility under Article 28. Military commanders and civilian superiors are held criminally responsible for offenses committed by forces under their effective authority and control when they knew, or consciously disregarded clear evidence, that crimes were being committed. If a commander or political leader fails to take all necessary and reasonable measures to prevent these crimes, halt their commission, or submit the perpetrators to judicial authorities, they become legally liable for the resulting acts.

These doctrines have driven the ICC Pre-Trial Chamber to issue a series of arrest warrants. In March 2023, the Court issued warrants for Vladimir Putin and Maria Lvova-Belova for the war crimes of unlawful deportation and transfer of Ukrainian children from occupied regions to Russia under Articles 8(2)(a)(vii) and 8(2)(b)(viii), utilizing direct perpetration and superior responsibility. In 2024, additional warrants were issued for high-ranking military commanders, including Sergei Shoigu and Valery Gerasimov, for directing attacks at civilian objects and causing excessive incidental civilian injury during the infrastructural missile campaign.

Because the ICC has no independent enforcement force, executing these warrants depends on international legal obligations. Under Part IX of the Rome Statute, all 124 states parties are legally bound to arrest and surrender any indicted individual who enters their territory. This obligation strips suspects of unrestricted diplomatic mobility, as demonstrated when travel to summits in signatory states had to be canceled to avoid mandatory domestic arrest procedures.

Parallel pathways to justice operate through domestic courts applying the principle of universal jurisdiction. Grounded in the understanding that grave international crimes harm the global community as a whole, countries including Germany, France, Poland, and the Baltic States have opened independent structural investigations. Under domestic codes like Germany's Code of Crimes Against International Law, national prosecutors can interview witnesses, compile forensic files, and build cases for future prosecution independently of where the crimes occurred.

To address the jurisdictional limitations surrounding the crime of aggression – where ICC prosecution is blocked by the Russian Federation's veto power on the UN Security Council – an international coalition has worked to establish a Special Tribunal. Backed by the Council of Europe and the International Centre for the Prosecution of the Crime of Aggression in the Hague, this mechanism is specifically designed to prosecute the senior leadership responsible for planning and executing the invasion itself.

Historical precedents from tribunals for the former Yugoslavia, Rwanda, and Sierra Leone show that international justice functions as a long-term enterprise. Political power and diplomatic standing shift over time, but international arrest warrants carry no statute of limitations. Bringing the perpetrators of war crimes to justice is not an exercise in political retaliation; it is necessary for the preservation of the international legal framework. If the rules of warfare can be abandoned with impunity, the protections established for humanity across generations lose their meaning. Persistent documentation ensures that evidence is permanently preserved, paving the way for judicial accountability in international courts.

References

1. Geneva Conventions of 12 August 1949 https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/ en/assets/ files/other/icrc_002_0321.pdf
2. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/ Volume%201125/ volume-1125-I-17512-English.pdf
3. Rome Statute of the International Criminal Courtv https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/ Rome-Statute-eng.pdf
4. Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction (CWC) https://legal.un.org/avl/ha/cpdpsucw/cpdpsucw.html

L. Kuzo,
PhD in Psychology,
Head of the Department of Language Skills Training
(Lviv State University of Internal Affairs)

B. Palii,
4th-year cadet,
Faculty № 1 (training specialists for pre-trial
investigation bodies of the National Police of Ukraine)
(Lviv State University of Internal Affairs)

THE PROBLEM OF LEGAL QUALIFICATION OF THE CRIME OF GENOCIDE

Genocide has a distinct position in international criminal law. It is defined in Article II of the 1948 Genocide Convention and reflected in Article 6 of the Rome Statute of the International Criminal Court. Genocide is not determined simply by the scale of violence or the number of victims. It requires proof of two elements: the material element (*actus reus*) and the exceptionally specific mental element known as *dolus specialis*, or special intent.

The material element consists of five prohibited acts: killing members of the group; causing serious bodily or mental harm; deliberately creating destructive conditions of life; imposing measures intended to prevent births; and forcibly transferring children to another group.

The Convention protects four groups: national, ethnic, racial, and religious groups. The victims must be targeted because of their membership in the protected group, meaning that the acts must be directed against the group "as such."

Proving these acts is only the first step. The central legal challenge is establishing dolus specialis – the specific intent to destroy the protected group, in whole or in substantial part. Ordinary forms of intent, including recklessness, negligence, or dolus eventualis, are insufficient. The prosecution must prove beyond reasonable doubt that the perpetrator deliberately sought the group's physical or biological destruction.This strict intent requirement establishes the doctrinal dividing line separating genocide from crimes against humanity and war crimes. Under customary international law and Article 7 of the Rome Statute, crimes against humanity require proof of a widespread or systematic attack directed against a civilian population pursuant to or in furtherance of a state or organizational policy, accompanied by the perpetrator's knowledge of the attack.

Unlike genocide, crimes against humanity and war crimes do not require an intent to destroy an entire protected group. Crimes against humanity may include mass murder, persecution, and forced displacement, while war crimes involve serious violations of the laws of armed conflict, such as attacks on civilians or disproportionate attacks. Neither requires the specific genocidal intent (*dolus specialis*).

As the International Court of Justice emphasized in Bosnia v. Serbia (2007), proving this intent is particularly difficult because perpetrators rarely leave explicit evidence of a plan to destroy a group. Genocidal intent may be inferred from a pattern of atrocities only when it is the only reasonable explanation for the violence. If other plausible motives exist – such as territorial seizure, forced displacement, counterinsurgency, or scorched-earth tactics – the legal threshold for genocide may not be met.

This strict standard explains why acts such as massacres, deportations, and the destruction of civilian infrastructure may constitute war crimes or crimes against humanity without legally amounting to genocide. It preserves genocide as a distinct legal category but makes its prosecution especially demanding.

Evidence collected in Ukraine since Russia's full-scale invasion has documented patterns of violence relevant to the acts listed in Article II of the 1948 Genocide Convention. The assessment of whether these acts also demonstrate the required genocidal intent remains a separate and particularly demanding legal question.

The organized transfer and assimilation of Ukrainian children to Russia is directly relevant to Article II(e) of the Genocide Convention, which prohibits the forcible transfer of children from one protected group to another. "Forcible transfer" is not limited to physical abduction. It can also include coercion, intimidation, exploitation of wartime conditions, and situations where parents are effectively unable to refuse or arrange their children's return.

Evidence from the UN Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, the OSCE Moscow Mechanism, and Yale University's Humanitarian Research Lab documents an organized system affecting more than 19,000 Ukrainian children. Children were reportedly separated from parents during filtration procedures, sent to Russian or occupied-territory camps under medical or recreational programmes, and in some

cases prevented from returning home. Children living in orphanages, boarding schools, care facilities, and medical institutions in occupied Ukrainian territories were also transferred to Russia without proper coordination with Ukrainian authorities.

After relocation, many children entered Russian state institutions where Ukrainian identity was reportedly weakened through Russian-language education, revised curricula, and participation in military-patriotic programmes such as *Yunarmiya*. Yale research identified at least 43 facilities involved in these programmes. These practices are relevant to the material element of genocide under Article II(e), although proving genocide also requires evidence of the specific intent to destroy the protected group, in whole or in part.

The assimilation of Ukrainian children was also supported by official administrative measures. Presidential decrees signed by Vladimir Putin simplified procedures for granting Russian citizenship to Ukrainian children transferred to Russia and facilitated their placement in Russian families. In some cases, children's personal records, including names and other identifying information, were changed, making their return and connection with their Ukrainian identity more difficult.

These practices contributed to the separation of children from their national community and their integration into another society. They are relevant to Article II(e) of the Genocide Convention, although establishing genocide requires additional proof of the specific intent to destroy a protected group.

The International Criminal Court's Pre-Trial Chamber II issued arrest warrants on 17 March 2023 for Vladimir Putin and Maria Lvova-Belova in connection with alleged war crimes of unlawful deportation and transfer of Ukrainian children under the Rome Statute.

The physical targeting and killing of civilians in occupied Ukrainian territories is also relevant to Articles II(a) and II(b) of the Genocide Convention. Investigations following the liberation of areas including Bucha, Hostomel, Borodyanka, Izyum, and Lyman documented mass graves and sites of alleged executions, providing evidence of repeated patterns of violence against civilians.

Forensic investigations and on-site documentation in liberated areas have reported repeated patterns of execution, including bodies with hands tied behind their backs, signs of severe blunt-force trauma, gunshot wounds to the head, and mutilation. Reported victims included local officials, former military personnel, law enforcement officers, civil society activists, and cultural figures who maintained a Ukrainian national identity.

Similar abuses were documented within the Russian filtration system in places such as Olenivka and Bezimenne. Civilians and surrendered personnel were reportedly subjected to severe beatings, electric shocks, mock executions, prolonged detention, overcrowded and unsanitary conditions, and inadequate food, water, and medical care.

Article II(c) of the Genocide Convention concerns the deliberate infliction of conditions of life calculated to bring about the physical destruction of a protected group, in whole or in part. The siege of Mariupol in 2022 is relevant to this provision. Russian forces surrounded the city, restricted humanitarian access, and carried out extensive attacks that damaged hospitals, maternity facilities, water and energy infrastructure, and civilian shelters. Civilians were left without reliable access to clean water, heating, electricity, food, and essential medicines, forcing many to survive in extremely difficult conditions in underground shelters.

On a broader scale, attacks on Ukraine's civilian infrastructure developed into repeated strikes on the energy system, particularly during the winter months. Since autumn 2022, Russian missiles and drones have repeatedly targeted power plants, substations, and distribution networks, disrupting electricity, heating, water supplies, and essential medical services for civilians.

The destruction of the Kakhovka Dam in June 2023 further affected civilian survival systems. The resulting flooding and loss of the Kakhovka Reservoir severely disrupted water supplies, damaged communities, and affected agriculture across the lower Dnipro region. Such actions are relevant to Article II(c) of the Genocide Convention when they are shown to have been deliberately calculated to create conditions leading to the physical destruction of a protected group.

The 1948 Genocide Convention does not list "cultural genocide" as a separate prohibited act. However, international jurisprudence has recognized that the destruction of cultural, religious, and educational institutions may provide evidence when assessing broader patterns and intent.

In occupied Ukrainian territories, authorities have been reported to suppress Ukrainian language and culture by removing Ukrainian textbooks and historical materials, imposing Russian educational programmes, threatening educators who refuse to cooperate, restricting the use of Ukrainian in public and administrative settings, and damaging or removing cultural and religious heritage. These practices are relevant as contextual evidence, although cultural destruction alone does not constitute genocide under Article II of the Convention.

Cultural destruction alone does not constitute genocide under current international criminal law. However, when combined with mass executions, forced transfers, torture, and attacks on civilian infrastructure,

the suppression of Ukrainian language, history, and institutions may provide important contextual evidence of a broader campaign against Ukrainian identity.

The central legal challenge remains proving *dolus specialis* – the specific intent to physically or biologically destroy a protected group. Prosecutors must establish a connection between crimes committed on the ground and such an intent at the relevant level of policy or decision-making. Because explicit orders to destroy a group are rarely available, courts may examine patterns of conduct together with official ideology, public statements, incitement, and coordinated military operations.

Statements by Russian political leaders, including Vladimir Putin's 2021 essay *On the Historical Unity of Russians and Ukrainians* and his speeches preceding the February 2022 invasion, have been examined in this context. These statements questioned the distinctiveness of Ukrainian national identity and portrayed Ukraine as an artificial political entity closely connected to Russia.

Russian state media has also been examined for potentially genocidal rhetoric. Research by organizations including the New Lines Institute and the Raoul Wallenberg Centre has documented dehumanizing narratives and the use of "de-Nazification" to justify the suppression of Ukrainian identity. A particularly significant example is the April 2022 RIA Novosti article *What Russia Should Do with Ukraine*, which advocated dismantling Ukrainian political and national structures, eliminating Ukrainian identity, and subjecting the population to repression and re-education.

Under the Genocide Convention, direct and public incitement to commit genocide is itself a crime, even when genocide is not ultimately carried out. However, determining whether particular statements meet this strict legal definition requires careful assessment of their context, content, intent, and connection to genocidal acts.

The evidence documented in Ukraine – including the transfer of children, killings of civilians, torture, attacks on essential infrastructure, and suppression of Ukrainian identity – raises serious questions about genocidal intent. Whether this evidence satisfies the legal threshold for genocide is ultimately a matter for competent courts. For investigators, the priority is therefore to preserve reliable evidence through witness testimony, digital forensics, open-source intelligence, and field documentation, ensuring that documented crimes remain available for future accountability and historical record.

References

1. International Criminal Court. (2023). *Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Putin and Maria Lvova-Belova.*
2. Institute for the Study of War. (2022). *Assessment on the forced transfer and adoption of Ukrainian children.*
3. New Lines Institute for Strategy and Policy & Raoul Wallenberg Centre for Human Rights. (2022). *An Independent Legal Analysis of the Russian Federation's Breaches of the Genocide Convention in Ukraine and the Duty to Prevent.*
4. New Lines Institute for Strategy and Policy & Raoul Wallenberg Centre for Human Rights. (2023). *The Russian Federation's Escalating Commission of Genocide in Ukraine: A Legal Analysis.*
5. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). (2026a). *Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine.*

K. A. Nochovna,
cadet of the 3rd-year
(National Academy of Internal Affair)s

O. V. Volik,
Senior Lecturer of the Language
Training Department
(National Academy of Internal Affairs)

CRIMINALISTIC SUPPORT FOR THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES RELATED TO THE USE OF UNMANNED AERIAL VEHICLES

The modern development of unmanned aerial vehicles (UAVs) has resulted in their widespread use in various fields, including law enforcement. At the same time, UAVs may be associated with the commission of criminal offenses, while their fragments, technical components, digital information, and traces of use may have evidentiary value in criminal proceedings. This creates a need to improve forensic tools and methods for investigating such offenses.

The relevance of using UAVs in forensic activities is primarily determined by the possibility of remote photographic and video recording, obtaining information about large areas of terrain, determining the spatial location of objects, and documenting the scene. In forensic practice, UAVs are considered a promising means of examining the scene of a criminal offense and may facilitate interaction between an investigator and a forensic expert center [1, p. 291].

The legal regulation of the use of unmanned aircraft is, in particular, connected with the provisions of the Air Code of Ukraine. Pursuant to Part 8 of Article 39 of the Code, certain categories of unmanned aircraft are identified, for which specific requirements concerning registration and use are established [2, Part 8, Article 39]. At the same time, in criminal proceedings, the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine concerning the obtaining, recording, and assessment of evidentiary information are of particular importance.

Pursuant to Part 1 of Article 84 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, evidence consists of factual data obtained in accordance with the procedure established by the Code, on the basis of which circumstances relevant to criminal proceedings are established. Part 2 of Article 84 defines testimony, physical evidence, documents, and expert opinions as procedural sources of evidence [3, Parts 1, 2, Article 84]. Therefore, information concerning a UAV, its technical components, identified traces, and digital materials may acquire evidentiary value provided that it is obtained and procedurally documented in accordance with the requirements of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

When a UAV or its components are seized, their procedural status must be determined. Pursuant to Part 1 of Article 98 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, physical evidence includes material objects that were instruments of a criminal offense, have retained traces of such an offense, or contain other information that may be used as evidence of the circumstances of criminal proceedings [3, Part 1, Article 98]. Thus, a UAV, its fragments, or individual components may constitute physical evidence if the relevant criteria are met.

An important stage of the investigation is the inspection of the scene. Pursuant to Part 1 of Article 237 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, an inspection is conducted to identify and record information concerning the circumstances of a criminal offense [3, Part 1, Article 237]. During scene inspection, UAVs can expand the possibilities of conventional documentation of the scene. Aerial photography makes it possible to obtain an overall view of the area, determine the spatial location of objects, and record their relationship. This approach is particularly useful when examining large or structurally complex areas where ground-based documentation may not fully reflect the circumstances of the scene [1, p. 292].

At the same time, photographic and video materials obtained using UAVs require proper procedural documentation. Pursuant to Part 1 of Article 104 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the course and results of a procedural action are recorded in a protocol, while the use of technical recording devices must be indicated therein [3, Parts 1, 2, Article 104]. Pursuant to Part 2 of Article 105 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, photographs, video recordings, information carriers, and other materials explaining the content of the protocol may be attached to it [3, Parts 1, 2, Article 105]. In addition, Part 3 of Article 107 of the Criminal Procedure Code of Ukraine establishes requirements concerning the storage of original technical information carriers and backup copies [3, Part 3, Article 107].

In addition to documenting the scene, an important area of forensic support is the examination of the UAV itself or its components. During such examination, markings, structural characteristics, external condition, the nature of damage, and other features may be established. Pursuant to Part 2 of Article 100 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, physical evidence is examined, photographed, and described in detail in the inspection protocol [3, Part 2, Article 100].

The examination of the structure, technical condition, or individual components of a UAV may, in certain cases, require specialized knowledge. Pursuant to Part 1 of Article 242 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, an expert examination is conducted when specialized knowledge is required to establish circumstances relevant to criminal proceedings [3, Part 1, Article 242]. In accordance with Article 1 of the Law of Ukraine "On Forensic Examination", forensic examination is an examination conducted by an expert on the basis of specialized knowledge of material objects, phenomena, and processes containing information about the circumstances of a case [5, Article 1]. In such cases, the participation of a specialist is also important, as they may assist in the use of technical means, identification and recording of objects, and preparation of materials for further expert examination.

Certain capabilities of UAVs are associated with obtaining materials suitable for further spatial and digital processing. Experience in their use in forensic expert activities demonstrates the possibility of employing UAVs for topographic and geodetic works and for preparing materials for expert examinations [6, p. 368].

At the same time, the use of UAVs has certain technical limitations, including those related to autonomy, flight-path planning, battery operating time, flight duration, and the payload capacity of the aircraft [1, p. 291].

Forensic support for the investigation of criminal offenses related to the use of UAVs involves the comprehensive application of procedural, forensic-technical, and expert means. Its main components include the examination of UAVs and their parts, documentation of the scene using modern technical means, proper seizure and storage of physical and digital materials, as well as the involvement of specialists and experts. The effectiveness of such support depends on combining the technical capabilities of UAVs with compliance with the requirements of criminal procedural legislation.

References

1. Tychyna, D. M., Antoshchuk, A. O., & Pertsev, R. V. (2023). Forensic support for the use of an unmanned aerial vehicle (drone) in pre-trial investigation. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 2(78), 291–297.

2. *Air Code of Ukraine*: Law of Ukraine of 19 May 2011 No. 3393-VI. Article 39. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17.

3. *Criminal Procedure Code of Ukraine*: Law of Ukraine of 13 April 2012 No. 4651-VI. Articles 84, 98–100, 104–107, 237, 242. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

4. Kyriukhina, R. Ya., & Atamanchuk, V. M. (2026). Peculiarities of scene documentation in cases involving the use of long-range weapons during the investigation of war crimes. *Criminalistics and Forensics*, No. 71, 76–96.

5. *On Forensic Examination*: Law of Ukraine of 25 February 1994 No. 4038-XII. Article 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

6. Shyshov, M. A., & Doshchechkin, O. I. (2017). The use of unmanned aerial vehicles in performing land-technical examinations and examinations concerning land management. *Criminalistics and Forensics*, Issue 62, 367–377.

V. V. Nosov,
Professor in the Department of Combating Cybercrime
Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
(Kharkiv National University of Internal Affairs)

D. O. Stepurenko,
Cadet, Institute No. 4
(Kharkiv National University of Internal Affairs)

DOCUMENTING OSINT MATERIAL IN WAR CRIMES INVESTIGATIONS UNDER MARTIAL LAW

Purpose and legal context. Open-source intelligence (OSINT) helps reconstruct alleged war crimes through images, videos and online publications. In wartime Ukraine, material may reach investigators through civilian collectors and non-governmental organisations whose original purpose was documentation rather than criminal proceedings. Its transfer requires a clear account of how it was obtained, what it supports and what remains uncertain. This paper proposes a documentation passport for that purpose, drawing on doctrinal analysis of Ukrainian criminal procedure and comparison of international guidance. Its contribution is an integrated handover structure, rather than a new verification technique.

The Criminal Procedure Code of Ukraine (CPC) distinguishes admissibility from reliability. Articles 99 and 105 provide a basis for relating documentary material to procedural records and their attachments, while Article 237 regulates inspection of computer data [1]. A passport could help explain these relationships; it cannot retrospectively make unlawful acquisition lawful or reconstruct an undocumented history. Nor should publicly accessible material be conflated with intercepted or classified military intelligence, for which different acquisition and disclosure questions arise.

An official Supreme Court account of a June 2026 discussion summarises relevant judicial positions: publicly accessible online material is assessed under general CPC rules, and the absence of a digital signature or submission as a digital copy is not, by itself, a ground for exclusion where procedural law has been observed [2]. This account is a published overview, not a separate judicial ruling. It supports attention to the circumstances of acquisition and documentation, without establishing that a particular passport would secure admission.

Methodological basis. The Berkeley Protocol addresses collection, preservation and verification, together with the safety of investigators and sources [3]. In Ukraine, the relevant international standards have been adopted as national standards: DSTU EN ISO/IEC 27037:2022 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) concerns identification, collection, acquisition and preservation of potential digital evidence [4], while DSTU EN ISO/IEC 27042:2022 (ISO/IEC 27042:2015, IDT) addresses analysis and interpretation, including continuity, validity, reproducibility and repeatability [5]. The designation IDT indicates an identical adoption of the international standard. Their respective scopes explain why preservation and verification require separate records. The 2024 guide for judges and fact-finders provides a further reference for evaluating imagery through its source, metadata, location and time [6]. These frameworks inform the proposal without estab-?ishing its compliance with every provision of the standards.

Design of the passport. A common identifier would link each captured item to records of preservation, verification and procedural provenance. The preservation record would contain the URL and platform identifier, collector, capture method and UTC time, tool version, available metadata, file size and SHA-256 hash. Capture time, publication time and alleged event time must remain distinct. The captured master would be retained separately from working copies, with transfers, redactions and other transformations logged and linked to their respective hashes. A matching hash supports continuity from a recorded baseline; it does not establish the truth of the depicted event.

The verification record would identify the claim being examined and document the observations supporting it: the earliest publication located, geolocation features, temporal indicators and independent corroboration. It would also preserve metadata limitations, contradictory observations and alternative explanations. Reposts derived from one upload are not independent sources. The record should distinguish the uploader from the person who made the recording, and a verified location from conclusions about a perpetrator or the legal classification of an offence. Missing information would remain marked as unknown, with an explanation.

The procedural provenance record would identify the provider, acquisition route, responsible official, relevant procedural document and attachments. A chronological custody log would record transfers and

access, with the person, time and purpose of each action, linking the file received by investigators to the captured master. Where relevant, the passport would refer to an inspection protocol, specialist assistance or expert examination. Any gap would be disclosed and assessed in context, rather than treated as automatically fatal or silently filled. The passport would remain a supporting document, not a new statutory source of evidence.

A hypothetical video illustrates the distinction. Its hash may remain unchanged and its location be corroborated, while its recording date is uncertain. The footage could guide further enquiries, but would not independently establish the date of an alleged attack. Linking each conclusion to supporting observations and unresolved alternatives would allow the recipient to assess its usefulness for a particular evidentiary purpose.

Safeguards and international transfer. Civilian collectors should be able to supply material without exposing sources unnecessarily. Identifying details require restricted access, while redacted working copies must remain traceable to preserved masters. Secure collection environments, multi-factor authentication, auditable logs and tested backups can reduce handling risks. AI-assisted transcription or classification should be documented and checked by an analyst; detector scores alone cannot establish authenticity. Sensitive files should not be sent to external services without assessing disclosure and retention risks.

Article 69(4) of the Rome Statute provides for assessment of relevance or admissibility with regard to probative value and potential prejudice to a fair trial [7]. A transparent history and verification record may assist that assessment, but cannot replace the Court's judgment or establish compliance with its technical submission requirements. Likewise, Eurojust's CICED receives evidence through competent national authorities [8]. The proposed passport could support preparation for international transfer, subject to the receiving institution's procedures.

Conclusion. The passport brings technical handling, analytical reasoning and procedural references into a single documented transfer. Its practical value would lie in making the basis and limits of OSINT findings available for scrutiny. A pilot should compare conventional and passport-supported packages containing the same materials, using independent reviewers to assess missing provenance information, unsupported claims and reproducibility of verification. Improved reliability and efficiency remain hypotheses: this study reports neither experimental validation nor a systematic review of judicial decisions.

References

1. Criminal Procedure Code of Ukraine of 13 April 2012 No. 4651-VI. URL: https://zakon.rada. gov.ua/ laws/ show/4651-17 (accessed: 30.09.2026).

2. Supreme Court. Судді ВП ВС проаналізували судову практику щодо допустимості OSINT-доказів у кримінальних провадженнях. 16.06.2026. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/ 2049153/ (accessed: 30.09.2026).

3. OHCHR; Human Rights Center, UC Berkeley. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. New York; Geneva: United Nations, 2022. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3973652 (accessed: 30.09.2026).

4. DSTU EN ISO/IEC 27037:2022. Information technology. Security techniques. Guidelines for identification, collection, acquisition and preservation of digital evidence (EN ISO/IEC 27037:2016, IDT; ISO/IEC 27037:2012, IDT). Effective from 31.12.2023. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id _doc=100063 (accessed: 30.09.2026).

5. DSTU EN ISO/IEC 27042:2022. Information technology. Security techniques. Guidelines for the analysis and interpretation of digital evidence (EN ISO/IEC 27042:2016, IDT; ISO/IEC 27042:2015, IDT). Effective from 31.12.2023. URL: https://budstandart.ua/normativ-document.html?id_doc=103326 (accessed: 30.09.2026).

6. Evaluating Digital Open Source Imagery: A Guide for Judges and Fact-finders. 2024. URL: https:// humanrights.berkeley.edu/wp-content/uploads/2024/05/Guide-for-judges.pdf (accessed: 30.09.2026).

7. Rome Statute of the International Criminal Court. Art. 69. URL: https://asp.icc-cpi.int/sites/ asp/files/ asp_ docs/Publications/Compendium/RomeStatute-ENG.pdf (accessed: 30.09.2026).

8. Eurojust. Core International Crimes Evidence Database. URL: https://www.eurojust.europa.eu/core-international-crimes-evidence-database (accessed: 30.09.2026).

M. O. Pogodichev,
cadet of the 2nd-year
(National Academy of Internal Affairs)

O. V. Volik,
Senior Lecturer of the Language
Training Department
(National Academy of Internal Affairs)

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF ENSURING SECURITY AND LAW AND ORDER: MODERN CHALLENGES AND PROSPECTS

In the context of modern globalization, international security and the protection of public order have transcended traditional state boundaries. Transnational criminal networks, cybercrime, organized terrorism, illicit trafficking in human beings, weapons, and narcotics, as well as hybrid threats, present complex security challenges that cannot be resolved effectively by any single nation acting in isolation. Consequently, international legal and operational cooperation among law enforcement agencies and international security organizations has become a mandatory element of global governance and legal enforcement [1, c. 12]. The strategic aim of such cooperation is to harmonize national legal frameworks, establish institutional mechanisms for rapid intelligence exchange, and conduct joint international enforcement operations.

Institutional Foundations of International Law Enforcement Cooperation. Institutional mechanisms form the operational backbone of global safety and public order maintenance. Central to this legal ecosystem is the International Criminal Police Organization (INTERPOL), which enables cross-border assistance among law enforcement entities in 196 member countries. Through specialized notification systems (such as Red, Blue, and Yellow Notices) and global databases containing records on stolen documents, wanted individuals, and criminal firearms, INTERPOL serves as a crucial node for real-time criminal intelligence exchange [2, c. 45]. Complementing this framework at the regional European level is the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol). Europol provides advanced analytical support, operational coordination, and specialized task forces aimed at dismantling serious organized crime syndicates and terrorist networks across European jurisdictions [3, c. 102].

Regulatory and Normative Frameworks. The legal basis for international cooperation in security and law order relies upon multilateral and bilateral treaties. Key multilateral conventions negotiated under the auspices of the United Nations (UN) set binding legal standards for interstate cooperation. Notably, the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (2000) and the United Nations Convention against Corruption (2003) establish comprehensive frameworks for mutual legal assistance (MLA), extradition procedures, asset recovery, and joint investigative units [4, c. 78]. These conventions obligate state parties to align their domestic legislation with international legal norms, thereby minimizing legislative jurisdictional loopholes that criminal actors frequently exploit to evade justice.

Contemporary Challenges in Cross-Border Crime and Digital Security. The rapid technological advances of the twenty-first century have fundamentally altered the landscape of transnational crime. Cybersecurity threats, including ransomware attacks, cross-border financial fraud, critical infrastructure disruption, and darknet illicit trading, present severe difficulties for sovereign judicial systems. Jurisdictional constraints often prevent domestic law enforcement agencies from collecting electronic evidence located in foreign jurisdictions or stored on cloud servers operated by multinational corporations [5, c. 210]. Furthermore, variations in procedural law across legal traditions (such as common law and civil law systems) frequently lead to delays in execution of mutual legal assistance requests, allowing digital evidence to be altered or deleted prior to lawful seizure.

To address these emerging technological challenges, international bodies have developed targeted normative instruments. The Council of Europe's Convention on Cybercrime (Budapest Convention, 2001) and its Second Additional Protocol (2022) represent key milestones in standardizing electronic evidence collection and establishing direct cooperation channels with service providers across international jurisdictions [6, c. 15]. However, achieving universally accepted norm enforcement remains challenging due to geopolitical fragmentations, differing human rights safeguards, and contrasting legal thresholds regarding digital privacy and state oversight.

Strategic Imperatives for Enhancing International Law Enforcement. Improving the efficiency of international law enforcement cooperation requires action across several strategic fronts. First, states must

prioritize the harmonization of domestic procedural codes, particularly regarding digital evidence collection, joint criminal investigations, and extradition proceedings [7, c. 34]. Reducing administrative bureaucracy in processing mutual legal assistance requests is critical for maintaining operational efficiency during active criminal inquiries.

Second, expanding capacity-building programs and institutional technical integration is essential. Disparities in technical capabilities between law enforcement agencies in developed and developing nations create systemic vulnerabilities in global security infrastructure. Enhancing intelligence-sharing channels via secure encrypted communications networks and establishing standardized police protocols significantly bolster proactive risk assessment and threat prevention [8, c. 88]. Lastly, all international security operations must strictly adhere to the rule of law, international human rights standards, and fundamental legal guarantees, ensuring that public order enforcement does not compromise democratic accountability and fundamental civil liberties.

International cooperation in the field of ensuring security and law order is an imperative prerequisite for maintaining national and international stability in the contemporary interconnected era. Addressing transnational criminal networks, cybercrime, and terrorism demands sustained commitment to multilateral legal frameworks, institutional coordination, and joint operational capacity. By harmonizing national laws, modernizing mechanisms for digital evidence exchange, and upholding international human rights standards, the global community can build a resilient legal architecture capable of safeguarding peace, lawfulness, and public safety across sovereign borders.

References

1. Shevchenko O. M. International Law Enforcement Cooperation in the Era of Globalization. Kyiv : Legal Publishing, 2021. 245 p.
2. INTERPOL. Annual Report on Global Crime and International Police Cooperation. Lyon : INTERPOL General Secretariat, 2022. 120 p.
3. Europol. European Union Serious and Organized Crime Threat Assessment (EU-SOCTA). The Hague : European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2023. 180 p.
4. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Compendium of International Legal Instruments relating to Transnational Organized Crime and Corruption. Vienna : United Nations, 2020. 310 p.
5. Smith R., Johnson T. Cybercrime and Jurisdiction: International Legal Challenges in Digital Evidence Gathering. Journal of International Criminal Law. 2022. Vol. 14, No. 3. P. 205–225.
6. Council of Europe. Explanatory Report to the Second Additional Protocol to the Convention on Cybercrime. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2022. 45 p.
7. Kovalenko V. P., Petrenko I. I. Mutual Legal Assistance and Extradition in Transnational Criminal Matters. Odesa : Helvetika, 2023. 195 p.
8. Williams K. Global Security Architectures and Law Enforcement Networks: Challenges for the 21st Century. Cambridge : Cambridge University Press, 2021. 320 p.

I. Yu. Skovronska,
Professor, Department of Language Skills Training;
Candidate of Philological Sciences; Associate Professor
(Lviv State University of Internal Affairs)

A. S. Dachyshyn,
3rd-year Student
Educational and Scientific Institute of Law,
Psychology, and Security Studies
(Lviv State University of Internal Affairs)

LEGAL COMMUNICATION IN WARTIME

Communication during times of military aggression is a vital component of the struggle and of finding ways to resolve key issues of understanding and cooperation between social actors. The professional conduct of any form of oral legal communication in times of war – whether consultations or interrogations, court proceedings or negotiations – requires not only specialised training but also the mastery of strategic and tactical skills. A lawyer's correct choice of tactical means of conversational communication leads to its optimisation, as well as to the effective achievement of the strategic objectives set.

The process of conversational legal communication can be simplified as follows: on the one hand, there is the communicator – the speaker (sender, addresser); on the other, there is the recipient – the listener (receiver, addressee). The sender and the addressee enter into a specific form of contact with the aim of transmitting and receiving information, which is presented in the form of a sequence of signals [1].

The model of conversational legal communication, as a system of structural and dynamic indicators, is the interaction of subjects with various aims and objectives in relation to an object. First, the first subject (the communicator) selects and encodes the object (the message); then they choose a means (speech) and transmit the object (the message). Next, the second subject (the communicant) receives and decodes the information received. Following the principle of feedback, the second agent (the recipient) encodes the object (message) to provide a response or clarification, then selects a means to transmit the message, whilst the first agent (the communicator) decodes the message [2].

Taking a legal consultation as an example, it would look like this: initially, the communicator is the lawyer, who asks the client to describe their problem, whilst the communicant is the client who has come to seek legal assistance. During a legal conversation, the client and the lawyer periodically swap roles: when the client is describing their problem, they become the communicator, whilst the lawyer becomes the recipient whilst listening to them. The communicator and the recipient continue to swap roles until the communication process is complete.

From the moment a legal institution is brought into the communicative process (as an intermediary), its participants are assigned the statuses of 'claimant' and 'defendant'. The 'claimant' considers their rights to have been infringed, whilst the 'defendant' is drawn into the case as a result of the claimant bringing a claim against them.

Feedback is an essential condition for conversational communication in a lawyer's professional practice, which corresponds to people's established notions of the normal course of this process. The speaker hopes that the information they convey will be characterised by a high degree of 'accuracy'. Since the accuracy (correctness) of the information conveyed is rarely a reality in legal practice, it is highly desirable to ensure feedback in the communicative process. The feedback loop ensures the transmission of the recipient's response (reaction) to the message, which enables the speaker to determine whether the information has been received and whether it has elicited the desired reaction. Feedback is a person's ability to manage their behaviour in accordance with the content of their self-instruction, to constantly check whether the goals they have set are being achieved during communication, and to replace the methods of conversational influence they are using with more effective ones. Feedback consists of messages that a person sends, either intentionally or unintentionally, in response to another person's message.

Feedback enables a lawyer to gain insight into the outcomes of their own conversational actions, to understand how these affect the other party, and to assess the effectiveness of their verbal communication.

Conversational communication in legal practice can simultaneously address various objectives: the exchange of information and the demonstration of mutual relationships, mutual influence and mutual understanding, productive cooperation, the pursuit of aligned goals, and the enhancement of partnerships. A communicative-conversational strategy in legal practice is the approach to conversational behaviour that a lawyer

adopts to fulfil communicative tasks and achieve their objectives in conversational interaction. However, it should be borne in mind that the deliberate use of any particular features of linguistic expression constitutes linguistic manipulation [3, p. 292].

A lawyer's strategy for conversational communication encompasses the entire scope of structuring the conversational process in legal practice and involves assessing the communication situation, as well as planning the conversational interaction depending on the specific conditions of the communication and the identity of the interlocutor. The strategic elements of conversational legal communication include the choice of objective, situation, conditions of communication, and the subject matter of the conversational legal communication. The objective of conversational legal communication is the anticipated outcome of social and conversational interaction, towards which all the parties' efforts are directed. The objective is interlinked with the parameters of the lawyer's conversational activity and with the nature of the communication situation. The diversity of forms of conversational legal communication gives rise to a variety of strategies. For example, a consultation has as its objective the mutual exchange of information. It would therefore be unwise and methodologically incorrect to seek conflict in such communication for the sake of asserting one's own opinion at any cost. During negotiations, the primary objective is to resolve a specific problem. In court proceedings, the strategic objective lies in establishing the objective truth through the reconstruction of events.

References

1. Сікорська В. Міжкультурна комунікація у професійній діяльності правника. *Мова і право: лінгвістичний аспект розуміння, тлумачення та застосування права: матеріали міжвузівського круглого столу* (04 березня 2025 року)/Одеса: ОДУВС, 2025. С. 27–29. URL: https://dspace.oduvs. edu.ua/items/816f0b51-6d9f-48ca-8ad0-3d406e04f38f (дата звернення: 20 серпня 2026).

2. Макеєва О. М. Поняття і сутність правової комунікації в сучасному інформаційному просторі. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право».* К. : НАУ, 2017. № 3 (44). С. 35–41.

3. Сковронська І. Маніпулятивні прийоми і види психологічного впливу у суперечках. *Сучасна прикладна лінгвістика. Збірник наукових праць. Дніпро: ВНПЗ «ДГУ»,* 2026. Ч. IV. С.281-290. URL: http:// www.dgu.com.ua/bitstream/123456789/2183/ (дата звернення: 26 серпня 2026).

Наукове видання

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції

6 листопада 2026 року

Упорядник – ***М. Б. Шевців,***
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Макетування – *А. М. Радченко*

Формат 60х84/8.
Умовн. друк. арк. 57,19. Зам. № 82-26.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.